МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Журнал заснований у 1918 році

ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Серія: Філологія. Журналістика

Том 32 (71) № 6 2021

Частина 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2021

Головний редактор:

Казарін Володимир Павлович – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри слов'янської філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Члени редакційної колегії:

Гадомський Олександр Казимирович – доктор філологічних наук, доктор габілітований гуманітарних наук в області мовознавства (Варшавський університет), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень Інституту славістики Опольського університету (Ополе, Польща);

Досенко Анжеліка Костянтинівна – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри слов'янської філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Свенцицька Еліна Михайлівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри слов'янської філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Семенець Ольга Сергіївна (відповідальний секретар) – кандидат філологічних наук, завідувач кафедри зарубіжної філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Статкевич Лариса Павлівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри зарубіжної філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Ткаченко Тетяна Іванівна – доктор філологічних наук, доцент.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
(протокол № 10 від 28.01.2022 року)

Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського.
Серія: Філологія. Журналістика» зареєстровано Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 24632-14572ПР від 04.11.2020 року)

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») зі спеціальностей 035 – Філологія, 061 – Журналістика відповідно до Наказу МОН України від 17.03.2020 № 409 (додаток 1)

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща)

Сторінка журналу: www.philol.vernadskyjournals.in.ua

ISSN 2710-4656 (Print)
ISSN 2710-4664 (Online)

© Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, 2021

ЗМІСТ

УКРАЇНСЬКА МОВА

Бабич Т. В., Ліпатова М. В.
ДИНАМІЗМ СЕМАНТИЧНОЇ СТРУКТУРИ СЛОВА НА МОВЛЕННЄВОМУ РІВНІ.....1

Гаценко І. О.
ЗАГАДКА ЯК ТИП ТЕКСТУ.....6

Городиловська Г. Г.
СЛОВНИКАРСЬКА ЦАРИНА ПРОФЕСОРА КОСТЯ КИСІЛЕВСЬКОГО.....12

Єлдінова С. М.
НАГОЛОС ЯК МОРФОНОЛОГІЧНЕ ЯВИЩЕ В КАТОЙКОНІМНОМУ СЛОВОТВОРІ.....19

Кемінь У. В.
РЕАЛІЗАЦІЯ ЕМОЦІЙНОЇ ОЦІНКИ У МОВОТВОРЧОСТІ
МАРІЇ МАТІОС: ЛЕКСИКО-ФРАЗЕОЛОГІЧНИЙ РІВЕНЬ.....24

Мельник М. Р.
ОНОМАСТИЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ЛІНИ КОСТЕНКО
(НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «ПРОМІННЯ ЗЕМЛІ»).....30

Онуфрійчук Г. І.
ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИРАЖЕННЯ ЗООФРАЗЕМ
У МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ.....36

Сердега Р. Л.
ДІАЛЕКТНІ ЕЛЕМЕНТИ У ТЕКСТАХ ФОЛЬКЛОРУ ТА ПРОБЛЕМА ЇХ ВІДБИТТЯ
У «СЛОВНИКУ МОВИ УСНОЇ НАРОДНОЇ СЛОВЕСНОСТІ».....43

Соловйова Т. О.
ПРЕЦЕДЕНТНІ ЕРГОНІМИ В УКРАЇНСЬКОМОВНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ
ПОСТРЕВОЛЮЦІЙНОГО ПЕРІОДУ.....48

Топчий Л. М.
ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПАРЦЕЛЬОВАНИХ ЗАГОЛОВКІВ.....53

Ципердюк О. Д.
ВОКАТИВ У ТЕКСТАХ НОВЕЛ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА.....58

Череватко А. О.
ПОЕТИЧНИЙ СИНТАКСИС НАТАЛІЇ ДЕВ'ЯТКО.....64

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ

Джафарова А. Р.
ПРАГМАТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ СОМАТИЧЕСКИХ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ
В БОЛГАРСКОМ ЯЗЫКЕ.....69

Марченко Т. Я.
НАЗВИ ЗНАРЯДЬ ДІЇ В СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВАХ: ІСТОРІЯ СЛОВОТВОРЕННЯ.....75

ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

Баб'як Ж. В., Боднар О. І., Плавуцька І. Р.
СПЕЦИФІКА ВІДТВОРЕННЯ ЕПОНІМІЧНИХ ТЕРМІНІВ У ФАХОВОМУ ДИСКУРСІ...80

Бережна М. В.
ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ АРХЕТИП «ДЕМЕТРА»
(НА МАТЕРІАЛІ АНІМАЦІЙНОГО ФІЛЬМУ *INSIDE OUT*)..... **86**

Бірюкова Д. В.
ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ФОНОСТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ
У ЛІРИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ С.С. САТСН..... **92**

Бойван О. С., Ковтун О. В.
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГРАМАТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ РОДУ
В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ..... **97**

Веремчук Е. О.
ЛОГІЧНИЙ ВИМІР АНГЛІЙСЬКОМОВНОГО ЕТИЧНОГО КОНЦЕПТУ HONOUR..... **103**

Гнезділова Я. В.
ПРАГМАТИКА ЮРИДИЧНОГО МЕТАДИСКУРСУ
(НА МАТЕРІАЛІ ПРОТОКОЛІВ СУДОВИХ ЗАСІДАНЬ)..... **109**

Karachun Yu. G., Borkovska I. P.
ENGLISH SCIENTIFIC AND TECHNICAL TEXTS IN MODERN LINGUISTIC STUDIES... **116**

Керимова Ф. Ф.
ОБОГАЩЕНИЕ СЛОВАРНОГО СОСТАВА АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА
РАЗНЫМИ СПОСОБАМИ..... **121**

Конопелькіна О. О.
ФІГУРИ СУБСТИТУЦІЇ В АНГЛОМОВНИХ ПІСНЯХ УКРАЇНСЬКИХ ВИКОНАВЦІВ... **128**

Красівський О. М.
ТЕРМІНОЛОГІЯ АНГЛІЙСЬКОГО МАСМЕДІЙНОГО ДИСКУРСУ:
ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ..... **133**

Кузнєцова О. В.
СПОСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЛІНГВОКРЕАТИВНОСТІ
АВТОРА ПОСТМОДЕРНІСТСЬКИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ..... **138**

Magerramova Malahat
PROBLEME DER WORTBILDUNGSELEMENTE IM MODERNEN DEUTSCH..... **143**

Mammadova N. I.
THE VERB AND THE VERBALS (THE NON-FINITE FORMS OF THE VERB)..... **151**

Новосілець О. В.
СЕМАНТИЧНА СИСТЕМА В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ..... **158**

Opryshko N. O., Bezkorovaina L. S.
PHRASEOLOGICAL UNITS WITH COMPONENT WORDS DENOTING NOBLE TITLES
IN THE ENGLISH LANGUAGE..... **163**

Панченко О. І.
КОНЦЕПТ «ЖИТЛО» В АНГЛІЙСЬКІЙ СУЧАСНІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ..... **169**

Рустамзаде А. В.
ПОЗИЦИИ УПОТРЕБЛЕНИЯ МЕСТОИМЕНИЙ В ЭЛИТАРНОМ ДИСКУРСЕ
АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА КАК «РЕГИСТРЫ» СОЦИАЛЬНОЙ ИЕРАРХИИ
(ДИАХРОНИЧЕСКИЙ АСПЕКТНЫЙ АНАЛИЗ)..... **174**

Шитюк А. С., Гнєдкова О. Г.
ПОНЯТТЯ РЕКЛАМИ: СТРУКТУРА ПОБУДОВИ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ..... **180**

Яременко О. А., Лазебна О. А.
ТЕМАТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ
ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ
(НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНИХ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ЧАСОПИСІВ).....185

РОМАНСЬКІ МОВИ

Бурбело В. Б.
ДО ПИТАННЯ ПРО (САМО)ПОЗНАЧЕННЯ УЧАСНИКІВ КОМУНІКАТИВНОЇ
ІНТЕРАКЦІЇ У ДАВНЬОФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ.....191

Гунчик І. О., Михальчук С. О.
ФУНКЦІОНУВАННЯ ЧИСЛОВИХ СИМВОЛІВ-ІДЕОРГАМ У МОВНІЙ СИСТЕМІ.....197

Kim L. A.
EUPHÉMISMES ET DYSPHEMISMES DANS LES MAGAZINES SEXOSPÉSIFIQUES
ILLUSTRÉS.....202

Кузнецова Ю. І., Сідак О. О.
ОСОБЛИВОСТІ УТВОРЕННЯ ПРЕФІКСАЛЬНИХ ДЕРИВАТІВ У ФРАНЦУЗЬКІЙ
БУДІВЕЛЬНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ.....207

Сідак О. О., Кузнецова Ю. І.
КАРНАВАЛІЗАЦІЯ МОВИ ЯК ПЕРЕДУМОВА УСПІШНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ
АНГЛОМОВНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ОБРАЗИ.....212

Chystiak D. O.
ÉTUDES MYTHOPOÉTIQUES UKRAINIENNES ET RUSSES:
ANALYSE CRITIQUE COMPARÉE.....217

ТЮРКСЬКІ МОВИ

Магеррамова М. Г.
СРЕДСТВА ВЫРАЖЕНИЯ КОНЦЕПТА ДОБРА И ЗЛА
В АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ ЯЗЫКЕ.....224

МОВИ НАРОДІВ АЗІЇ, АФРИКИ, АБОРИГЕННИХ НАРОДІВ АМЕРИКИ ТА АВСТРАЛІЇ

Кравченко О. О.
ЦИФРОВИЙ ЗНАК ЯК СКЛАДНИК КОМУНІКАТИВНОГО ПРОЦЕСУ
КИТАЙСЬКОМОВНОГО СЕГМЕНТА
ІНТЕРНЕТ-МЕРЕЖІ.....230

Поліна Г. В., Василенко І. І., Черенко К. В.
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СЛЕНГОВИХ СКОРОЧЕНЬ
НА ОСНОВІ ТЕКСТІВ АНГЛОМОВНИХ ПІСЕНЬ.....236

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....242

CONTENTS

UKRAINIAN LANGUAGE

Babych T. V., Lipatova M. V.
DYNAMISM OF THE SEMANTICAL STRUCTURE OF THE WORD AT THE SPEECH LEVEL 1

Hatsenko I. O.
MYSTERY AS A TYPE OF TEXT 6

Horodylovska H. P.
PROFESSOR'S KOST' KYSILEVSKYI'S ACTIVITY IN DICTIONARY STUDIES 12

Eldinova S. M.
WORD STRESS AS A MORPHONOLOGICAL PHENOMENON IN CATOICKONYMIC WORD FORMATION 19

Kemin U. V.
REALIZATION OF EMOTIONAL EVALUATION IN THE WORK OF MARIA MATIOS: LEXICO-PHRASEOLOGICAL LEVEL 24

Melnyk M. R.
ONOMASTIC MASTERY OF LINA KOSTENKO (BASED ON THE COLLECTED WORKS «RAYS OF THE EARTH») 30

Onufriichuk H. I.
LINGUISTIC AND CULTURAL ASPECTS OF THE EXPRESSION OF ZOOPHRASES IN THE LINGUISTIC PICTURE OF THE WORLD 36

Serdeha R. L.
DIALECT ELEMENTS IN FOLKLORE TEXTS AND THE PROBLEM OF THEIR REFLECTION IN "THE DICTIONARY OF THE LANGUAGE OF ORAL FOLK LITERATURE" 43

Soloviova T. O.
THE PRECEDENT ERGONYMS IN THE UKRAINIAN-SPEAKING POLITICAL DISCOURSE OF POST-REVOLUTIONARY PERIOD 48

Topchiy L. M.
FUNCTIONAL FEATURES OF PARCELED HEADINGS 53

Tsyperdiuk O. D.
VOCATIVE IN THE TEXTS OF NOVELLE BY VASYL STEFANYK 58

Cherevatko A. O.
NATALIA DEVYATKO'S POETIC SYNTAX 64

SLAVIC LANGUAGES

Jafarova A. R.
PRAGMATIC FEATURES OF SOMATIC PHRASEOLOGICAL UNITS IN THE BULGARIAN LANGUAGE 69

Marchenko T. Ya.
NAMES OF TOOLS OF ACTION IN SLAVIC LANGUAGES: HISTORY OF WORLD-FORMATION 75

GERMANIC LANGUAGES

Babiak Zh. V., Bodnar O. I., Plavutska I. R.
THE MAIN ASPECTS OF RENDERING EPONYMOUS TERMS
IN PROFESSIONAL DISCOURSE.....80

Berezhna M. V.
THE DEMETER PSYCHOLINGUISTIC ARCHETYPE (IN THE ANIMATED FILM
INSIDE OUT).....86

Biriukova D. V.
THE PECULIARITIES OF THE PHONOSTYLISTIC MEAN USAGE
IN C.C.CATCH'S ART.....92

Boivan O. S., Kovtun O. V.
INVESTIGATION OF THE THEORETICAL ASPECTS IN THE GRAMMATICAL
CATEGORY OF GENDER IN THE ENGLISH LANGUAGE.....97

Veremchuk E. O.
LOGICAL DIMENSION OF THE ENGLISH-LANGUAGE ETHICAL CONCEPT HONOUR...103

Gnezdilova Ya. V.
PRAGMATICS OF LAW METADISCOURSE
(A CASE STUDY OF PROTOCOLS OF COURT ROOM SESSIONS).....109

Karachun Yu. G., Borkovska I. P.
ENGLISH SCIENTIFIC AND TECHNICAL TEXTS IN MODERN LINGUISTIC STUDIES...116

Kerimova F. F.
ENRICHING THE VOCABULARY OF THE ENGLISH LANGUAGE
IN DIFFERENT WAYS.....121

Konopelkina O. O.
FIGURES OF SUBSTITUTION IN THE ENGLISH-LANGUAGE SONGS
OF UKRAINIAN PERFORMERS.....128

Krasivsky O. M.
TERMINOLOGY OF ENGLISH MASMEDIA DISCOURSE:
THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES.....133

Kuznietsova O. V.
THE WAYS OF EXPRESSING LINGUOCREATIVITY
OF THE AUTHOR OF POSTMODERN LITERARY TEXTS.....138

Maherramova Malakhat
PROBLEMS OF WORD-FORMING ELEMENTS IN MODERN GERMAN.....143

Mammadova N. I.
THE VERB AND THE VERBALS (THE NON-FINITE FORMS OF THE VERB).....151

Novosilets O. V.
SEMANTIC SYSTEM IN ENGLISH LANGUAGE.....158

Opryshko N. O., Bezkorovaina L. S.
PHRASEOLOGICAL UNITS WITH COMPONENT WORDS DENOTING NOBLE TITLES
IN THE ENGLISH LANGUAGE.....163

Panchenko O. I.
CONCEPT "DWELLING" IN CONTEMPORARY ENGLISH PHRASEOLOGY.....169

Rustamzade A. V.
THE POSITIONS OF THE USE OF PRONOUNS IN THE ELITE DISCOURSE
OF THE ENGLISH LANGUAGE AS "REGISTERS" OF THE SOCIAL HIERARCHY
(DIACHRONIC ASPECT ANALYSIS).....174

Shytiuk A., Hniedkova O.
THE CONCEPT OF ADVERTISING: THE STRUCTURE OF THE CONSTRUCTION OF ADVERTISING TEXTS **180**

Yaremenko O. A., Lazebna O. A.
THEMATIC CLASSIFICATION OF TERMINOLOGICAL VOCABULARY OF MILITARY-POLITICAL DISCOURSE (ON THE MATERIAL OF MODERN GERMAN LANGUAGE MAGAZINES) **185**

ROMANIC LANGUAGES

Burbelo V. B.
CONCERNING THE QUESTION OF (SELF) DESIGNATION OF PARTICIPANTS OF COMMUNICATIVE INTERACTION IN THE OLD FRENCH LANGUAGE **191**

Hunchuk I. O., Mykhalchuk S. O.
FUNCTIONNING OF NUMERICAL SYMBOLS-IDEOGRAMS IN THE LANGUAGE SYSTEM **197**

Kim L. A.
EUPHEMISMS AND DYSPHEMISMS IN ILLUSTRATED GENDER-SPECIFIC MAGAZINES **202**

Kuznetsova Yu. I., Sidak O. O.
PECULIARITIES OF FORMATION OF PREFIXAL DERIVATIVES IN FRENCH BUILDING TERMINOLOGY **207**

Sidak O. O., Kuznetsova Yu. I.
CARNIVALIZATION OF LANGUAGE AS A BACKGROUND OF A SUCCESSFUL ENGLISH POLITICAL INSULT IMPLEMENTATION **212**

Chystiak D. O.
UKRAINIAN AND RUSSIAN MYTHOLOGICAL STUDIES: CRITICAL COMPARATIVE ANALYSIS **217**

TURKIC LANGUAGES

Maharramova M. G.
MEANS OF EXPRESSING THE CONCEPT OF GOOD AND EVIL IN THE AZERBAIJAN LANGUAGE **224**

LANGUAGES OF THE PEOPLES OF ASIA, AFRICA, INDIGENOUS PEOPLES OF AMERICA AND AUSTRALIA

Kravchenko O. O.
DIGITAL NUMBER AS A COMPONENT OF THE CHINESE-LANGUAGE INTERNET SEGMENT COMMUNICATIVE PROCESS **230**

Polina G. V., Vasylenko I. I., Cherenko K. V.
FEATURES OF THE USE OF SLANG ABBREVIATIONS BASED ON ENGLISH SONG LYRICS **236**

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS **242**

УКРАЇНСЬКА МОВА

УДК 81.373.612
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/01

Бабич Т. В.
Центральноукраїнський національний технічний університет

Ліпатова М. В.
Центральноукраїнський національний технічний університет

ДИНАМІЗМ СЕМАНТИЧНОЇ СТРУКТУРИ СЛОВА НА МОВЛЕННЄВОМУ РІВНІ

Сучасний етап розвитку лінгвістики відзначений посиленою увагою науковців до різноманітних проблем лексичної семантики. Одне з центральних місць посідає проблема смислового варіювання слів у мовленні загалом і в поетичному тексті зокрема.

Одним із надзвичайно важливих аспектів дослідження складної та багатогранної проблеми семантичних трансформацій слів у процесі їхнього використання є аналіз чинників, що зумовлюють смислові варіювання цих лексем. До них передусім належить динамізм семантичної структури слова на мовленнєвому рівні. Згадаємо найрізноманітніші явища із соціального, культурного, економічного та політичного життя відповідної епохи. Їх вплив на функціонування слів, зокрема і в українській пісні, величезний.

Варто зазначити, що, аналізуючи українську пісню, надважливо враховувати всі характеристики пізнавальної діяльності автора, виявляти різні комбінації елементів його естетичного пошуку.

Наслідком таких змін стає виникнення різноманітних мікрозначень слова, оскільки актуалізується не весь смисловий потенціал значення, а тільки певна його частина, навіть тільки одна його сема (найменша одиниця смислу). Актуалізація семантичних ознак на рівні індивідуального мовлення представлена «звуженням» конкретного словесного значення. Таким чином, слово у своєму новому значенні наділене рідкісною властивістю: воно здатне передавати найрізноманітніші значення, найтонші смислові відтінки; набуває можливості вміщувати в собі багатше значення, оперуючи при цьому незначним набором семантичних ознак, порівняно з його корелятом у лексичній системі.

Аналізуючи динамізм семантичної структури слів, особливо важливе значення надаємо саме предметно-логічній частині семеми як найважливішому компоненту лексичного значення. Видозміна інших компонентів семантичної структури слова (граматичних значень, лексичної й синтаксичної сполучуваності тощо), безумовно, відбувається в індивідуальному слововживанні, і це може стати предметом спеціальних досліджень.

Ключові слова: *семантична структура слова, лінгвістика, поетичний текст, семантичні трансформації, когнітивна діяльність.*

Постановка проблеми. Несподівана сполучуваність мовних одиниць сприяє нарощуванню нових смислових варіантів слів. Зміна семантики слів, що відбувається в текстах української пісні, демонструє динамізм семантичної структури слова на мовленнєвому рівні та контекстуальні можливості лексем завдяки сильному оточенню і специфіці імпліцитних чи експліцитних смислів розташованих поряд слів, унаслідок чого відбуваються певні зміни у структурі прямого значення і виникають нові або певною мірою модифіковані значення у вихідній словесній формі.

Як правило, все багатство художніх засобів створення образності обмежується пошуком тропів. Але в сучасній українській пісні кожне слово влучно передає найточніші відтінки значень. Інтенсивність життя вимагає максимально скорочувати слова, що викликають сумнівні асоціації. Адже кожна лексема в тексті прагне максимально розкрити свої смислові можливості. Тому завдяки

їх смисловому варіюванню у мовленні загалом та в сучасній українській пісні зокрема і виникають нові значення слів.

У сучасних українських піснях нейтральні слова тексту можуть набувати смислової багатоплановості, викликати неповторні емоції та змінювати як об'єктивно-суб'єктивні уявлення, так і враження про об'єктивну реальність, відповідно до національної ментальності та духовного світу автора.

При цьому пряме значення слова нікуди не зникає, адже загальномовний словник його фіксує як основне.

Постановка завдання. Мета статті – показати роль динамічного чинника у зміні семантичної структури лінгвістичних одиниць та розкрити, як саме одне мовне явище перетворюється на інше, на прикладі поетичних текстів української пісні.

Виклад основного матеріалу. Динамізм стилістично маркованих індивідуалізованих індикаторів поетичного мовлення української пісні, зміни смислової наповненості та розширення обсягу лексем, мовної креативності мислення авторів пісенних творів у різноманітних дискурсивних мовних ситуаціях, сформульований С. О. Карцевським і підтверджений у працях В. А. Чабаненка, М. І. Гураль, В. М. Манакіна, О. С. Кубрякової, Н. В. Слухай (Молотаєвої), О. О. Семенець, В. А. Чабаненка та інших учених, зберігає свою стабільність і забезпечує взаєморозуміння.

Динамічний характер мови виявляє себе передусім у рухомості елементів мовної системи, потенційній варіативності. Тому функціонування мови – це стан динамічної рівноваги. Ці потенційні можливості реалізуються безпосередньо в самому процесі мовного вживання та рівні індивідуального мовлення.

Особливо помітним динамізм є для семантичного наповнення мовних одиниць. Заведено вважати, що мовний знак відображає реальний стан речей та має чіткі межі. Різноаспектні дослідження семантичної структури слова у сучасному мовознавстві сформували розуміння лексичного значення як явища, підвладного функціонально зумовленим модифікаціям.

Найчастіше такі модифікації помітні в сучасній українській пісні. Вплітаючись в канву тексту пісні, слово може набувати нових якостей, які раніше йому не були властиві, наприклад здатності реалізовувати тільки певну частину своєї семантики або, навпаки, одночасно декілька значень, що залежить від можливості різних комбінацій зі словами у контексті. В цьому і проявляється динамічність семантики слова. Варто також зазначити, що семантична варіативність пов'язана і з потребами в номінації та закономірностями семантичного варіювання в межах певної групи слів, а також із пізнавально-класифікувальною діяльністю людського мислення. Як зазначає Ю. С. Лазебник, «для динамічної семантики поетичного слова характерні відносини взаємопротікання та взаємоперетворення між внутрішньою формою і значенням слова» [1, с. 334].

Аналіз динамічного чинника змін у семантичній структурі лінгвістичних одиниць показує, як саме одне мовне явище перетворюється на інше. Таке дослідження є однією з обов'язкових умов всебічного вивчення лексичної семантики слова в тексті сучасної української пісні.

Елементи тексту пісні утворюють складні зв'язки між мовними одиницями, представленими контекстом, підпорядковують собі всі елементи його значень, зберігають традиції з одного боку, а з іншого, утворюють нові імпліцитні та експліцитні значення слів.

Динамізм семантичної структури слова визначається дією суб'єктивного чинника, розкриває відоме слово абсолютно несподівано, наче в іншому вимірі існування. Таке художнє перетворення дійсності має своєю духовною передумовою продуктивне уявлення і закріплює в тексті нереальне сполучення реальних деталей, що, наприклад, простежується в таких рядках: *«Море стогне в глибині»* [Воплі Відоплясова «Море»]; *«В небі з'явилося знов місяця люстерко»* [Олег Винник «Вовчиця»]; *«Випити пам'ять душа не дає»* [Океан Ельзи «Вище неба»]; *«Білій тиші в лице зорію»* [Тарас Чубай «День відходить»]; *«Південного вітру обличчя»* [Марія Бурмака «Південного вітру обличчя»]; *«В ярмах туги звіку ставлена»* [Марія Бурмака «В ярмах туги»]; *«Зламай в собі паркан»* [Морфін Сафферін «Я не вірю»]; *«Дощ із хмари темних стріл не потрапляє в ціль»* [Океан Ельзи «Еверест»]; *«Осінь стомлена безсонням»* [Наталія Май «Дивись»]; *«Ніч на вуста лишить сліди»* [Марія Бурмака «Магія трав»]; *«Заберу у віхоть солому пісень»* [Бумбокс «День»]; *«Злетіло слів прощальних листя»* [Таїсія Повалій «Забувай»]; *«Я знайшов в душі твоїй віконце»* [Олександр Пономарьов «Я знайшов»].

Особливо варто звернути увагу на суміщення номінативного значення на рівні слів, що позначають колір. У результаті утворюються їх текстові відтінки, а семантика кольору нейтралізується. Тому колір можна вважати динамічним аспектом у семантиці слова.

Кожен колір вказує на певний склад задумів та ідей автора, формуючи таким чином певний настрій. Як зазначила Т. В. Пастушенко, «світ кольору, яким його сприймає людина, базується на створених людством кольоративних концептах, що зображають не лише об'єктивні якості та співвідношення між кольорами, а також знання про колір, які мають суб'єктивний, інтерпретуючий характер» [2, с. 92]. Символи представляють колір як одну з форм авторського бачення навколишньої дійсності і зумовлюють, частіше за все, стилістику кольору сучасної української пісні. Автори та виконавці протиставляють сіре «безславне сьогодні» різнобарвним поєднанням кольорів.

Розглянемо характерні кольори, що властиві дискурсивним особливостям пісенного твору та розкривають складність функції символіки кольоративів.

Почнемо зі слова *сірий* (сірий – колір, середній між білим і чорним, барва попелу, мишастий, сталевий, сріблястий, слив'яний) [3, IX, с. 229]. У різних пісенних композиціях слово *сірий* виступає переважно у прямому значенні.

Наприклад, у пісні Олександра Пономарьова «Сірооке кохання» у словосполученнях «сірий вечір», «сірий смуток», «сірим листям», «сірі ночі».

В сірий вечір сірий смуток
Сірим листям опадає
В сірі ночі ясні мрії...

Водночас сірий колір символізує буденність, невиразність, млявість, одноманітність:

В сіру днину світла постать…
Промінь серця в сіре небо
Сірим попелом злітає.

У цій пісні йдеться про дівчинку, яка має природний сірий колір очей. У пісні кольоратив *сірий* наповнюється новим смислом (*«безликість»* та *«безбарвність»*), повторюючись сім разів, підсилює відчуття дисгармонії, одноманітності. Створюється пейзаж дискомфорту.

У словосполученні «сірий попіл» слово *попіл* втрачає своє основне значення (попіл – легка пилоподібна сіра маса, яка залишається після згорання чого-небудь [3, XIII, с. 209]), набуває, здавалося б, зовсім іншого смислу та створює єдиний тьмяний фон, що викликає відчуття незатишної, сумної дійсності саме через додатковий елемент значення *«сірий»*, який асоціюється з попелом.

Слово *синій* позначає один із кольорів спектра, середній між блакитним і фіолетовим [3, IX, с. 183]. За свідченням М. П. Чикало, в народному побуті ця назва кольору має певний символічний сенс – у повір'ях пекельний вогонь синього кольору. Символіка синього кольору тут набуває значення поганого вогню, чогось страшного [5, с. 188].

Звернемося до прикладу:

Сині тіні в снігах митарствують [Тарас Чубай «День відходить»].

Митарствують – це те саме, що *поневірятися* (поневірятися – терпіти труднощів, зазнавати знущань [3, VIII, с. 156]), і виступає тут у загальнонародному значенні, вміщує повний спектр гнітючих характеристик, набуває додаткових відтінків значення «страждають», «мерзнуть».

Несподівана презентація синього кольору зустрічається у тексті пісні Наталії Май «Дивись». В давніх українських традиціях цей колір асоціюють зі значенням «далекий», «недосяжний», і саме в такому розумінні він вживається у цій пісні, але несподівано наприкінці тексту синій начебто приборкується і «засинає на плечі»:

Осінь сонячна блукала,
Тихий дощик розсипала
В синю вись.

І далі у тексті:

Дивись, в небі синьому
Крил не обпали.

І нарешті:

Засинає синій вечір на плечі.

Інколи в піснях пряма назва кольору не використовується, а застосовуються інші засоби для передачі відповідних значень, наприклад, у пісні групи Був'є «Сонечко шкварить»:

Небо – кольору вічного щастя.

В індивідуальних асоціаціях автора та виконавця цієї пісенної композиції вічне щастя асоціативно має колір неба.

Мета поетів і виконавців – виразити суто індивідуальне, особистісне світосприйняття, настрій.

Зв'язок із відомою новорічною дитячою піснею спостерігаємо в таких рядках пісні Наталії Май «Гноми»:

У лісі, лісі темному,
Де зайчики стрибають,
Де сосни величезні
До неба дістають.

З одного боку, ці рядки нагадують всім відомі слова, а з іншого, доповнюють авторськими асоціаціями: у цьому лісі ще є величезні сосни, що «до неба дістають».

Зв'язок із віршем Тараса Шевченка «Садок вишневий біля хати» спостерігаємо й у пісні Океану Ельзи «Мить»:

«*Пригадай той садок біля хати,*
Де плекав свої мрії малим».

І далі у тексті:

І поглянь, як навколо світає

І як сніг неймовірно блищить.

Створена картинка ідеальної гармонії та краси. І все було б саме так, якби не трагічний зміст пісні – остання мить життя.

Подібне взаємопроникнення відбувається й у таких рядках пісні гурту Друга ріка «Три хвилини»:

Приносиш сльози, сир і яд.

Поза наведеним контекстом мовні одиниці *сльози* (сльози – безбарвна, прозора, солонувата рідина, яку виділяють розміщені в очній ямці залози в разі подразнення, болю, сильних душевних переживань [3, IX, с. 386]), *сир* (сир – харчовий продукт, що виготовляють з молока під час його сквашування [3, IX, с. 197]), *яд,* тобто *отрута* (отрута – речовина, що здатна викликати отруєння живого організму [3, V, с. 811]) не можуть сприйматись як синоніми через їхнє різне смислове наповнення. Але в цих контекстних умовах вони виступають у ролі подібних за значенням та передають емоційний стан ліричного героя від споглядання об'єкта свого кохання в неймовірно короткий термін – три хвилини.

Поширеним прикладом динамізму семантичної структури слова на мовленнєвому рівні є використання просторічної лексики, яка на фоні мовної норми, на думку В. А. Чабаненка, «робить цей вислів оригінальним, емоційно напруженим» [4, с. 19]:

Така світла макітра – мудра й хитра.

І наприкінці пісні:

Від високого тиску плями по писку.

Емоційний настрій композиції Був'є «Голова» тут створюють просторічні слова *макітра* (макітра – просторічне про голову людини [3, IV, с. 602]) та *писку* (писок – розмовне у значенні обличчя [3, VI, с. 364]), які в контексті підсилюють свою колоритність. Емоційний складник змісту цих слів точніше передає стан закоханого, якому «свинцеву голову напхали соломою» і «вигнали з хати всі мудрі цитати».

Показове використання просторічних слів і в пісні групи Тартак та Арсена Мірзояна «Знаєш мій день»:

Така от лажа, я досі не член твого екіпажу.

В житті непруха, в серці розруха, чи вистачить духу.

Можливо, саме в цій ситуації спустошення, коли пішла кохана дівчина і немає жодного шансу її повернути, саме так можна передати свій стан.

Висновки і пропозиції. Таким чином, головним фактором семантичних перетворень слів у текстах сучасної української пісні є динамічність семантичної структури слова на мовленнєвому рівні, що проявляється в нестатичності, рухливості, потенційній варіативності лексичного значення та вказує на здатність як ядерних, так і периферійних сем перегруповуватися, що призводить до варіювання та семантичного розвитку лексичного значення слова.

Семантичне перетворення в межах конкретного тексту української пісні має системний характер, оскільки практичне функціонування мовних одиниць у поетичному дискурсі української пісні – це наслідок гармонійного поєднання мовного та когнітивного.

Новий контекстуальний смисл або відтінок смислу слова виникає під час складної взаємодії зовнішніх і внутрішніх чинників.

Список літератури:

1. Лазебник Ю. С. Поезія як модель світу: лінгвістичний аспект : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Київ, 1996. 334 с.

2. Пастушенко Т. В. Конотативні значення кольору. Київ : Молодь, 1997. 118 с.

3. Словник української мови: в 11-ти томах. Київ : Наукова думка, 1970 ; 1980.

4.Чабаненко В. А. Стилістика експресивних засобів української мови : монографія. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 351 с.

5. Чикало М. П. Із історії назв кольорів в українській мові XIV–XVIII ст. *Записки наукового товариства ім. Т. Шевченка*: *Праці філологічної секції.* Львів, 1997. С. 186–209.

Babych T. V., Lipatova M. V. DYNAMISM OF THE SEMANTICAL STRUCTURE OF THE WORD AT THE SPEECH LEVEL

The current stage of development of linguistics is marked by increased attention of scientists to various problems of lexical semantics. One of the central places among them is the problem of semantic variation of words in speech in general and in the poetic text in particular.

One of the extremely important aspects of the study of the complex and multifaceted problem of semantic transformations of words in the course of their use is the analysis of the factors that determine the semantic variations of these tokens. These include, first of all, the dynamism of the semantic structure of the word

at the speech level. Let us recall the various phenomena from the social, cultural, economic and political life of the respective epoch. Their influence on the functioning of words, in particular in Ukrainian song, is enormous.

It should be noted that when analyzing a Ukrainian song, it is very important to take into account all the characteristics of the author's cognitive activity, to identify different combinations of elements of his aesthetic search.

The consequence of such changes is the emergence of various micro-meanings of the word, because it is not actualized the whole semantic potential of the meaning, but only a certain part of it, even just one of its sema (the smallest unit of meaning). Actualization of semantic features at the level of individual speech is represented by "narrowing" of a specific verbal meaning. Thus, the word in its new meaning is endowed with a rare property: it is able to convey a variety of meanings, the subtlest nuances of meaning; acquires the ability to contain a richer meaning, while operating with a small set of semantic features, compared with its correlate in the lexical system. Analyzing the dynamism of the semantic structure of words of words, we attach special importance to the subject-logical part of the seed as the most important component of lexical meaning. Modification of other components of the semantic structure of a word (grammatical meanings, lexical and syntactic compatibility, etc.), of course, occurs in individual word usage, and this may be the subject of special research.

Key words: *semantic structure of words, linguistics, poetic text, semantic transformations, cognitive activity.*

УДК 811.134
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/02

Гаценко І. О.
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ЗАГАДКА ЯК ТИП ТЕКСТУ

Статтю присвячено загадці як типу тексту. Загадка зустрічається практично в усіх культурних традиціях. Вона посідає важливе місце у культурі народу, до якого належить, виступаючи відображенням картини світу цього народу, а також сприяючи реалізації інтегративної та інформаційної функції культури. Виникнення загадки пов'язане із давніми ритуалами, обрядами та міфологічними віруваннями. Крім того, загадку можна зустріти у священних текстах, пророкуваннях, казках, піснях. У статті виявлено специфіку жанру, його взаємозв'язок із іншими фольклорними жанрами, проаналізовано природу мовного жанру загадки як складника дискурсу, розглянуто особливості функціонування мовного жанру загадки у різних типах дискурсу. Проаналізовано прагматичний потенціал загадок, описано ієрархічні властивості тексту. Особливу увагу приділено трансформації жанру народної загадки. У статті акцентовано увагу на те, що цей мовний жанр є принципово діалогічним, він існує як зафіксований мовний акт, у котрому реально наявні адресант і адресат. Доведено, що у тексті загадки наявними є найдавніші зв'язки у вербальному кодуванні навколишнього світу, що виявляється в існуванні ядерних співвідношень, які повторюються із тексту до тексту. Наголошено, що, виступаючи жанром, який вимагає від адресата певного знання традиційної картини світу, загадка демонструє свою жанрову картину, що презентується певними особливостями тексту. У дослідженні також розглянуто особливості синтаксичних конструкцій народних загадок. Проведений короткий аналіз відкриває можливості для подальшого розгляду цієї проблеми, оскільки лінгвістичний аспект дослідження народних загадок потребує подальшого вивчення.

Основними висновками проведеного дослідження є те, що в українських народних загадках задля досягнення лаконічності та стислості викладу думки, зображення предмета чи явища, що загадується, широко застосовуються односкладові синтаксичні конструкції, метою висловлювання яких найчастіше є запитальні чи оповідальні речення. Крім того, трапляються загадки зі складною синтаксичною структурою. У статті доведено, що, з одного боку, текст загадки, як і всі фольклорні жанри, є відкритою структурою, з іншого – він має всі ознаки «законсервованого» тексту (ритм, рима тощо).

Ключові слова: *загадка, мовний жанр, дискурс, мовний акт, комунікація, адресант, адресат.*

Постановка проблеми. Загадка – один із найдавніших малих жанрів слов'янського фольклору. Більшість дослідників дотримуються думки про зв'язок походження загадок із релігійними віруваннями. А.Н. Журинський стверджує, що «загадка використовувалася в архаїчних суспільствах як частина культового обряду і засіб передачі сакрального знання» [5, с. 3]. За всієї очевидності загадки як жанру українського фольклору і стійкого елемента традиційної культури слід констатувати, що мова загадки рідко ставала спеціальним предметом лінгвістичного дослідження, хоча філологами вивчалася поетика української загадки, її структура і типологія.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз уже наявних праць найвідоміших науковців, які вивчали різні аспекти загадки.

Початок вивчення загадки у мовознавстві пов'язують із XIX століттям. За порівняно короткий період дослідження цього жанру можна виділити два основних періоди – філологічний (друга половина XIX – перша половина XX століття) та етнолінгвістичний, або антропологічний (із другої половини XX століття – донині).

Початком вивчення загадки можна вважати запропоноване Аристотелем визначення. На його думку, сутність загадки полягає в тому, щоб, говорячи про дійсне і справжнє, поєднати його із неможливим. За допомогою поєднання загальновживаних слів, як стверджує автор, цього зробити не можна, а за допомогою метафор – можна, наприклад: *«Чоловіка я бачив, який вогнем припаяв мідь до людини»* тощо [1, с. 1 099].

Водночас в етнолінгвістиці об'єктом вивчення є загадка, яку розуміють як текст культури, а також

принципи її вживання. Загадка і розгадка – це знання, що передаються від покоління до покоління [10, с. 40]. Особливу увагу приділяють питально-відповідній формі загадки, її метафоричності, неповноті опису задуманого денотата.

Аналіз досліджень. У вітчизняній філології значний внесок у проблему вивчення загадок зробили такі дослідники, як І. Франко, М. Рибникова, І. Колесницька, В. Анікін, В. Митрофанова, П. Попов, І. Березовський, З. Лановик, М. Лановик, М. Мельц, В. Митрофанова, І. Мокієнко, М. Пазяк, П. Попова, М. Рибникова, В. Топоров, Б. Успенський, Г. Шаповалова.

Серед зарубіжних авторів, чиї праці присвячені вивченню загадок, виділяються Е. Кьонгес-Маранді, Р. Петш, А. Тейлор, Р. Джордж і А. Дандес, Т. Грін і В. Пепічелло, І. Хемнетт, Ч. Скотт, Р.Д. Абрахамс та інші.

Виклад основного матеріалу. Насамперед слід відзначити особливий внесок у вивчення загадки укладачів відповідних збірників. Зокрема, найвідомішими та об'ємними збірниками українських загадок можна назвати видання, укладені М. Зіронькою «Українські приказки та загадки» (Київ, 1908), А. Онищуком «350 загадок молодим і старим на забаву» (Коломия, 1911), І.П. Березовським «Українські народні загадки» (1962).

В основі більшості розглянутих збірок лежить тематичний спосіб укладання. Зокрема, у збірнику І.П. Березовського «Українські народні загадки» зібрані загадки за такими тематичними групами: житло, світло, внутрішнє оздоблення, домашнє господарство (начиння і посуд), їжа і напої, рукоділля, одяг і прикраси; двір, город і сад, домашні тварини, землеробські роботи; світ тварин (звірі, птахи, риби, плазуни та інше); людина і будова її тіла; земля і небо, явища природи (погода); поняття про час, життя, смерть, душу та інше; віра, обряди. Однак автор зазначає, що під час групування загадок за темами не всі із них знайшли своє місце у розділах збірника.

Інший спосіб організації загадок представлений у роботі британського мовознавця А. Тейлора, який ставить на перше місце не задуманий денотат, а образний компонент загадки. Зокрема, у дослідженні А. Тейлора загадки подані за такими розділами: порівняння із живими істотами, порівняння із твариною, порівняння із кількома тваринами, порівняння із людиною, порівняння із кількома людьми, порівняння із рослинами, порівняння із неживими предметами, порівняння із кількома різними об'єктами, порівняння із кількома об'єктами за формою або за формою і функцією, порівняння із декількома об'єктами за кольором, порівняння із декількома об'єктами за дією.

Значення збірок загадок, подібних за принципом до зазначених вище, важко переоцінити, оскільки вони вміщують «загадкові» тексти, що відтворюють картину світу народів, яким належать, і містять матеріал для подальших досліджень. Науковці, які зверталися до жанру загадки, намагаються встановити «справжні» / «несправжні» загадки, реконструювати «загадковий» прототекст. Водночас важливу роль відіграє поділ на народну і літературну загадку. До «істинної» загадки зазвичай відносять саме народну. У своїх працях, присвячених загадці, вітчизняні та зарубіжні автори виходять із того, що текст загадки передбачає наявність питання-загадки і відповіді-розгадки. Вони приділяють особливу увагу описовій частині-питанню, а також намагаються простежити зв'язок задуманого предмета, явища або дії із тим, як це представлено у тексті загадки.

Цікавою є думка російського мовознавця В.Н. Топорова, який розглядає загадку як явище культурно-мовне і стверджує, що її слід вивчати, беручи до уваги те, що вихідний локус є текстом, який розуміється як ціле, а «окрема загадка – не більше, ніж віддалена від сакрального цілого тіла його профанізована частина» [11, с. 472]. «Загадковий» текст, основною особливістю якого є метафоричність, автор відносить до текстів із чітко вираженою формальною специфікою. Загадка, за В.Н. Топоровим, має питально-відповідний характер, її основу становить саме питання. Автор виділяє два основних типи загадок, виходячи зі зв'язку питання і відповіді: у першому типі питання може мати більше однієї відповіді, кожна з яких визнається правильною, а у другому – той, хто загадує, веде, на думку автора, свідомо заплановану гру, припускаючи спростування найбільш очевидного для того, хто розгадує, а саме відповіді. Особливість мови тексту загадки, згідно з В.М. Топоровим, полягає у своєрідності розподілу стандартних елементів мови, а також у наявності загадкового елемента.

Для загадки також характерна сукупність часто повторюваних елементів, які мають віршовано-поетичну природу, ритм і риму. Акцентуаційність лексичного, лексико-морфологічного повтору виступає своєрідним пусковим механізмом розгортання паралелістичних конструкцій різної структурної організації: *Із премудрої птиці печені не спечеш, А із премудрого цвіту вінка не сплетеш (бджола, житній цвіт)* [9, с. 43].

Ю.І. Левін дає визначення загадки із погляду на семантику, називаючи загадку текстом, денотатом

якого служить деякий об'єкт, у самому тексті явно не названий і не досить описаний. Водночас автор відзначає, що обов'язковою функцією тексту загадки є спонукання адресата назвати денотат. За Ю.І. Левіним, головним принципом побудови загадки слід уважати свідому зашифрованість відношення знака до денотата [8, с. 283]. Автор, досліджуючи семантичну структуру загадки, виділяє три основних типи: «ознакові», «сегментні» і «сегментно-структурні». На думку дослідника, загадка має такі властивості, як структурність (побудована із використанням формальних семантичних механізмів) і нереалістичність (описує неможливу або несправжню ситуацію), кожна з яких і формує так званий внутрішній point. Відзначається також існування загадок, які не мають внутрішнього семантичного пуанту (point) («реалістичні» і нейтральні загадки), до яких відноситься, наприклад, загадка *Не живе, а за людиною ходить (тінь).*

А.Н. Журинський у своїй роботі приділяє увагу властивому для будь-якої загадки ефекту обманутого очікування, що виникає через порушення ізоморфізму між вихідною і перетвореною ситуаціями. Вказану особливість дослідник зводить до двох великих груп: зміни відносин між об'єктами, що входять до вихідної ситуації, або їхніми частинами, а також зміни ситуації під час синтезу загадки [5, с. 7]. Прикладами загадок, що ілюструють зміни, є перша група*: Літом одежу одягає, а на зиму скидає (дерево)* і друга група: *Із глибокого потоку вилетіла сорока (стрільба)*. Зміна відносин між елементами вихідної ситуації, за А.Н. Журинським, може бути пов'язана із відчуженням об'єкта від його частини: *Зелена пташка на гілці гойдається (манго);* приєднанням до об'єкта частини: *Не хворіла, а білий саван оділа (зима)*; зі зміною зв'язку між елементами вихідної ситуації: *У темноті родиться, у темноті вмирає (свічка);* зміною ролі елементів у дії та інших видів з'єднання і розділення елементів, наприклад, із інтеграцією об'єктів: *Два брати весь вік живуть, а ніколи не зійдуться (небо і земля).* Зміна обсягу вихідної ситуації під час синтезу загадки, за А.Н. Журинським, може бути представлена кадруванням двобічної ситуації: *Народиться – у дві дудки грає (лоша смокче молоко кобили);* згортанням початкової ситуації: *Нагнув дід зелененьке, розгорнув дрібненьке і вкусив (людина з'їла горох);* пропуском прихованих елементів: *Вузеньке, маленьке, на два боки іскри летять (ножівка)*; анулюванням: *Чотири братчики в один корч стріляють (корова доїться)*, одностороннім розгортанням перетвореної ситуації: *Два брата Кіндрата на стіну деруться (крючки на стіні)*.

Цікавою є думка М.А. Рибникова, який у своїй праці «Загадки» пише, що загадка спрямована на те, щоб «розкрити уявлення про предмет» [10, с. 17], і наголошує на видовому, а не на родовому аспекті загадки. Зокрема, за М.А. Рибниковим, загадуються зазвичай конкретні овочі, тварини тощо, а не взагалі будь-яка тварина або овоч. Згідно із думкою автора, загадки можуть вказувати на походження предмета: *На горі гора, а в горі діра, серце з ниток, зверху вогник (свічка)*; його функції: *Сам не бачить, не чує, а всім дорогу показує (стовп);* біографію: *Вранці на чотирьох ногах, ввечері на двох, вночі на одній (людина);* а також зорове або слухове враження людини від предмета *(Лізу-лізу по білому залізу, на кінчику – хлоп (Рушниця).* В основі загадки, як зазначає мовознавець, лежить метафора чи метонімія [10, с. 22].

А.В. Головачова, звертаючись до питання про прагматику загадки, порівнює її із висловлюванням, що має тільки рему, і пропонує таку семіотичну схему загадки: текст загадки, фрагмент картини світу або моделі світу, закладений у пресупозиції загадки і представлений такою схемою: Сх – задуманий концепт, Рх – концептуальні, стереотипні властивості задуманого об'єкта, а Σ Рх – сума концептуальних, стереотипних властивостей задуманого об'єкта. Мовознавець виділяє чотири основних структурно-семіотичних типи загадок, ґрунтуючись на тому, що задуманий концепт репрезентується у тексті загадки через свої концептуальні властивості. До першого типу відносять загадки, в яких задуманий концепт репрезентується через свої ознаки. Дослідниця схематично зображує це як «Сх ← МХ», наприклад, *Упав сніг на гору, ніколи не згине (сивина)*. До другого типу автор відносить загадки, в яких задуманий концепт репрезентується через свою функцію, характерну дію. Такі загадки схематично мають вигляд Сх ← FX, наприклад, *Один біжить, другий лежить, а третій кланяється (Небо-зорі-місяць)*. У загадках третього типу задуманий концепт репрезентується через його об'єкти (Сх ← Rx), наприклад, *Два стоїть, два ходить – шкоду робить (небо, земля, вода, ніч).* У загадках, що відносять до четвертого типу, задуманий концепт репрезентується через його зв'язок із деякими процесами, наприклад, *Хто тче без станка і рук? (Павук)* [4, с. 27].

М.Л. Ковшова досліджує ізоморфні «зрушення» між образами і денотатами у семантиці загадок та ідіом, виявляючи багато схожого у семантичній будові цих знаків [7].

До загадки зверталася більшість закордонних дослідників, аналізуючи загадки народів світу. Зокрема, С.Я. Сендерович у своїй роботі «Морфологія загадки», приділяючи значну увагу дослідженням закордонних науковців (переважно Р. Петша і А. Тейлора), намагається описати структуру «справжньої» загадки, багато в чому спираючись на праці А. Тейлора. На думку автора, загадку слід визначати не як питально-відповідну форму, а як двочленну (або біноміальну) форму висловлювання.

Відзначаючи логічну несумісність компонентів загадки, для опису логічних відносин між її частинами він пропонує використовувати термін «зіяння» (hiatus), розуміючи зіяння смислове.

У «загадковому» описі С.Я. Сендерович бачить поєднання фігуративного і буквального, що належить до характеристики «справжньої» загадки. За С.Я. Сендеровичем, спектр народної загадки є ширшим, ніж спектр загадки «справжньої». Цю думку він підкріплює прикладами народних загадок, у структурі яких відсутній буквальний компонент: *У цьому світі гірка, а на гірці травичка (людська голова)* або компонент фігуративний: *Удень – у полі, уночі – на полиці (молоко).* С.Я. Сендерович уважає, що відносити до «справжньої» слід саме ту загадку, в якій присутні буквальний і фігуративний компоненти. Автор пояснює це тим, що така форма є «структурно повноцінною», тоді як інші – це лише її спрощені варіанти. Поява більш пізніх (спрощених) форм загадки, за С.Я. Сендеровичем, може свідчити про їхнє зникнення [11]. Рішення віднести до «справжньої» загадки складну форму автор пояснює тим, що «культурні феномени не відбуваються окремо один від одного у лінійній послідовності та під час прогресивного розвитку за збільшенням» [11, с. 77].

Фінський антрополог і фольклорист Е. Кьонгес-Маранді розуміє загадку як «структурну одиницю, що завжди складається із двох компонентів – образної частини і відгадки, обидві частини якої закодовані відповідно до жанру» [6, с. 253]. За Е. Кьонгес-Маранді, загадку слід розглядати як знак, у котрому означуване – ядро загадки, а означальне – відповідь на загадку. Позиція і дослідження цього автора зазнали значної критики із боку інших дослідників (С.Я. Сендеровича, Т.А. Гріна, У. Дж. Пепічелло та інших). Одним із основних критичних зауважень є те, що Е. Кьонгес-Маранді у своїх дослідженнях робила безуспішні спроби перенести лінгвістичну термінологію у теорію літературознавчого аналізу метафори у загадці. Розглядаючи взаємозв'язок загадки і відгадки на матеріалі фінських загадок, вона виділяє загадки-метафори (порівняння двох різних об'єктів, схожих за формою або структурою) і загадки-парадокси (порівняння двох речей, схожих за функцією). Загадки-метафори автор визначає як об'єднання двох множин, а загадку-парадокс – як перетин двох множин [6, с. 273-275]. Дослідниця встановлює, що у загадці поєднується непоєднуване, виділяючи такі відносини між загадкою і відгадкою, як образна частина загадок – відповідь: 1) людина – предмет культури; 2) людина – рослина; 3) рослина – людина; 4) людина – свійська тварина; 5) колір – предмет культури; 6) предмет культури – предмет культури; 7) природний предмет – предмет культури; 8) людина – явище природи; 9) явище природи – предмет культури; 10) число – явище природи; 11) дика тварина – людина; 12) предмет культури – свійська тварина; 14) свійська тварина – предмет культури; 15) предмет культури – людина; 16) предмет культури – явище природи; 17) число – Бог [6, с. 273].

Окрім того, Е. Кьонгес-Маранді розрізняє загадки прості, одночленні за будовою (містять одне справжнє посилання, одне помилкове посилання та одну відповідь), складні, багаточленні (будь-який із компонентів є поширеним) і ланцюгові (багаточленними є як образна частина, так і відповідь). Проста загадка складається із п'яти елементів: термін, постійне посилання, прихована зміна посилання, очевидна змінна посилання, а також прихований термін (відповідь). Наприклад, у загадці *Два голуби землю риють (леміш)* явний термін – *голуби,* постійне посилання – *риють*, змінне посилання – *два* в образній частині, одне у відповіді, прихований термін – *леміш*. Складна і ланцюгова загадки – це низка трансформацій простої загадки [6, с. 257-263].

Німецький дослідник Р.Петш у своїх працях розмежовує «справжню» і «несправжню» загадку, виділяючи насамперед описову частину загадки як обов'язкову умову для справжньої загадки, що має або образотворчий характер, або звукове відображення, утворюючи ядро загадки. За Р. Петшем, у загадці можна виділити п'ять основних складників: вступний компонент-обрамлення; компонент ядра, що побічно називає предмет; задуманий предмет, що описує компонент ядра; гальмівний компонент ядра; кінцевий обрамлюваний компонент. Однак не всі вони є обов'язковими для загадки. За Р. Петшем, для визначення загадки досить двох елементів: того, що побічно називає, та того, який описує [11, с. 60-63].

Американський дослідник А. Тейлор уважає, що справжня загадка – це порівняння загадуваного об'єкта з об'єктом, який суттєво від нього відрізняється. А. Тейлор, як і Р. Петш, розрізняє у загадці ядро та обрамлені компоненти. В ядрі він виділяє два основних складники: основний описовий компонент, який має метафоричний характер, і протиставлюваний йому, який має буквальний характер. Зокрема, в ірландській загадці про картоплю *(З очима, але не бачить*) метафоричний характер має сполучення «з очима», яке може сприйматися тим, хто відгадує, буквально, що ускладнює саму загадку, а буквальний характер має сполучення «не бачить» [13, с. 111-112].

Дослідники Р. Джордж і А. Дандес, визначаючи загадку, подібно до позиції згадуваних нами вище Р. Петша і А. Тейлора зосереджують свою увагу на описовій її частині. На їхню думку, для надання структурного визначення загадці потрібно виділити мінімальну одиницю аналізу, для якої мовознавці теж пропонують термін «описувальний компонент». За Р. Джорджем і А. Дандесом, компонент, який описує, складається із теми і коментаря. Тема – це об'єкт, а коментар – твердження про нього, пов'язане зазвичай із його формою, функцією або дією. Зокрема, автори наводять загадку про сірник (*із головою, але не думає*), що складається із двох описових компонентів: перший – *із головою*, другий – *але не думає* [13, с. 112-113]. Спираючись на це, дослідники дають таке визначення: «Загадка – традиційний словесний вираз, що складається з одного або більше описуваних компонентів, які можуть перебувати в опозиції. Референт має бути розгаданий» [13, с. 113].

Т.А. Грін і У. Дж. Пепічелло визначають загадки як традиційні запитання різних типів (на відміну від алегоричних описів), які передбачають відповідь. На думку дослідників, загадка має питально-відповідну форму і передбачає можливість її розгадування, спираючись на інформацію, що міститься у запитанні. Дослідники відзначають, що розгадка є можливою за умови, якщо той, хто відгадує, зуміє визначити принципи, які лежать у її основі, і зрозуміє розгадку. Інформація, потрібна для розгадки, у свою чергу, визначається залученістю відгадки до конкретної культурної системи. Акт загадування водночас має здійснюватися в межах певної традиції і у певному контексті загадування [15, с. 19].

Цікавою є думка Ч. Скотта, який уважає, що загадку слід визначати як одиницю дискурсу, що складається з обов'язкового пропозиційного слота, заповненого висловлюванням, та обов'язкового слота відповіді, заповненого висловлюванням [15, с. 4]. Ч. Скотт, звертаючись до семантичного аспекту загадки, концентрується на неповній смисловій відповідності між описом і розгадкою, яку називають «затемненою семантичною відповідністю». Описову частину загадки Ч. Скотт визначає як набір алосем, що варіюють деяку семантичну рису, представлену у відповіді [11, с. 29].

Не менш цікавою є позиція американського мовознавця Р.Д. Абрахамса, який, звертаючись до загадки, враховує як структурний, так і когнітивний аспекти. Він виділяє чотири основних способи представлення образу у загадці: опозиція, неповний опис, надмірні подробиці в описі, помилковий образ [12, с. 131].

І. Хемнетт зазначає, що загадки є однією із форм двозначності або амбівалентності, вивчати їх слід у світлі соціальних і когнітивних функцій двозначних або амбівалентних висловлювань, понять і дій. У загадці І. Хемнетт бачить поєднання двох взаємно невідповідних множин концептів або правил інтерпретації [14].

Слід також підкреслити, що перелік дослідників, які зосереджують свою увагу на загадці, цим не вичерпується, а беручи до уваги інтерес, який загадка як об'єкт дослідження становить завдяки своїй структурі і культурним символам, що зберігаються в ній, слід зазначити, що цей перелік продовжує поповнюватися.

Висновок. Отже, результати проведеного нами дослідження дозволяють стверджувати, що у мовознавстві дослідження загадки розвивається у різних аспектах. Дослідники відзначають, що її основу становить питальна частина, «загадковий» текст, який автори поділяють на різні складники і виділяють на їхній підставі певні типи загадок. Отримані результати свідчать про те, що структура загадки, на думку більшості дослідників, містить образний і прямий компоненти, хоча існують і загадки, до складу яких входить лише один із них. В основі образного компонента загадки лежить переважно метафора, порівняння або метонімія. Більшість загадок також містять елементи, які ускладнюють їхнє відгадування, класифікація яких становить особливий інтерес. На мовному рівні створенню особливого світу сприяють засоби лексичного, граматичного, фонетичного рівнів. Лексичні одиниці, задіяні у жанрі загадки, представлені лексемами, використаними у кодовому та некодовому значенні. Щодо першого типу лексем зазначимо, що, оскільки вони покликані позначати прихований денотат у відгадці та його властивості, семантика цих лексичних одиниць характеризується певною «вузькістю» [3, с. 108].

Із огляду на праці вітчизняних і закордонних дослідників, присвячені загадці, ми відзначимо, що її слід розглядати у контексті традиційної культури, до якої вона належить. Особливе значення мають дослідження образної семантичної структури загадки, її образного компонента. Окрім того, важливим є опис та аналіз самих умов загадування.

Висновки і пропозиції. Наприкінці ми відзначимо, що найперспективнішим у сучасному мовознавстві є аналіз культурно-когнітивного аспекту дослідження загадки як знака, який зберігає у собі культурну інформацію. Загадка – текст культури, який потрібно досліджувати у контексті певної культури і того пареміологічного дискурсу, частиною якого вона є.

Список літератури:

1. Аристотель. Поэтика. Об искусстве поэзии. Этика. Политика. Риторика. Поэтика. Категории. Минск, 1998. С. 1064-1112.

2. Березовський І. Загадки. Київ : Вид-во АН УРСР, 1962. 511 с.

3. Гаценко І. О. Своєрідність загадки як жанру фольклорного дискурсу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія».* Острог : Видво НаУОА, 2018. Вип. 1(69). Ч. 1. С. 107-110.

4 Головачева А.В. К вопросу о прагматике загадки. Исследования в области балто-славянской духовной культуры. Загадка как текст. Москва, 1994. С. 195-213.

5. Журинский А.Н. Семантическая структура загадки: неметафорические преобразования смысла. Отв. ред. Н.В. Охотина. Москва, 1989. С.26-29.

6. Кёнгэс-Маранда Э. Логика загадок. Паремиологический сборник. Пословица. Загадка (структура, смысл, текст). Пер. Н. Кузьминой. Москва, 1978. С. 249-282.

7. Ковшова М.Л. Идиома и загадка. Загадочность идиом. *Когнитивные исследования языка. Лингвистические технологии в гуманитарных исследованиях* : сборник научных трудов. 2015. Вып. 23. С. 643-651.

8. Левин Ю.И. Семантическая структура загадки. Паремиологический сборник. Пословица. Загадка (структура, смысл, текст). Москва, 1978. С. 283-314.

9. Мойсієнко А. Народна загадка у текстово-дискурсійному вимірі. *Українська мова.* 2013. № 3.

10. Рыбникова М. А. Загадки. Москва; Ленинград, 1932. 488 с.

11. Сендерович С. Я. Морфология загадки. Москва, 2008. 208 с.

12. Abrahams R. D., Dundes A. Riddles. Folklore and Folklife: The Introduction. University of Chicago Press, 1972. P. 129-144.

13. Georges R. A., Dundes A. Toward a Structural Definition of the Riddle. *The Journal of American Folklore*. 1963. Vol. 76, No 300. P. 111-118.

14. Taylor A. English Riddles from Oral Tradition. Berkley. Los Angeles, 1951. P. 123-126.

15. Green T.A, Pepicello W.J. The Folk Riddle: A Redefinition of Terms. *Western Folklore*. 1979. Vol. 38, No 1. P. 3-20.

Hatsenko I. O. MYSTERY AS A TYPE OF TEXT

The article is devoted to the riddle as a type of text. The mystery is found in almost all cultural traditions. It occupies an important place in the culture of the people to which it belongs, acting as a reflection of the picture of the world of this people, as well as promoting the integrative and informational function of culture. The origin of the mystery is associated with ancient rituals, ceremonies and mythological beliefs. The riddle can also be found in sacred texts, prophecies, fairy tales, songs. The article reveals the specifics of the genre, its relationship with other folk genres, analyzes the nature of the language genre of the riddle as a component of discourse, considers the features of the language genre of the riddle in different types of discourse. The pragmatic potential of riddles is analyzed, hierarchical properties of the text are described. Particular attention is paid to the transformation of the genre of folk riddle. The article emphasizes that this language genre is fundamentally dialogical, it exists as a fixed linguistic act in which both the addressee and the addressee are actually present. It has been proven that the text of the riddle has the oldest connections in the verbal coding of the surrounding world, which is manifested in the presence of nuclear relations that are repeated from text to text. It is emphasized that, acting as a genre that requires from the addressee a certain knowledge of the traditional picture of the world, it demonstrates its genre picture, which is presented by certain features of its text. The study is quite indicative in terms of considering the features of syntactic constructions of folk riddles.The brief analysis opens the possibility of further consideration of the issue, because the linguistic aspect of the study of folk mysteries requires further study. The main conclusions of the study are that in Ukrainian folk riddles to achieve conciseness and conciseness of thought, image of the object or phenomenon being conceived, one-syllable syntactic constructions are widely used. The purpose of which is most often interrogative or narrative sentences. There are also puzzles with a complex syntactic structure. The article proves that, on the one hand, the text of the riddle, like all folklore genres, is an open structure, on the other hand, it has all the features of a "preserved" text (rhythm, rhyme, etc.).

Key words: *riddle, speech genre, discourse, speech act, communication, addressee, addressee.*

УДК 81'374+81'1] (477) (092)
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/03

Городиловська Г. Г.
Національний університет «Львівська політехніка»

СЛОВНИКАРСЬКА ЦАРИНА ПРОФЕСОРА КОСТЯ КИСІЛЕВСЬКОГО

У статті висвітлено лексикографічний доробок українського вченого К. Кисілевського, який у 1944 році емігрував до Німеччини, а від 1949 року жив і творив у США. На основі різних матеріалів, зокрема особистих документів, листування з мовознавцем, спогадів його сучасників, публікацій про вченого з'ясовано, що професор К. Кисілевський – талановитий мовознавець і педагог, який залишив після себе багату спадщину в різних галузях лінгвістичної науки.

Встановлено, що за хронологією життєвий шлях ученого можна поділити на два періоди: доеміграційний (1912–1944 рр.) та еміграційний (1945–1974 рр.). Кожен з них виявився надзвичайно багатогранним і продуктивним у наукових дослідженнях лінгвіста та позитивно вплинув на його кар'єру.

Окреслено, що деякі аспекти мовознавчого доробку К. Кисілевського до цього часу є маловідомими для українців, оскільки багато його наукових праць було опубліковано в закордонних виданнях. З'ясовано, що невелика, але дуже цінна частина особистих документів ученого зберігається в архіві Українського вільного університету в Мюнхені (Німеччина).

Зазначено, що різнобічна наукова діяльність лінгвіста присвячена дослідженням з історії української мови, діалектології та лінгводидактики. Вказано, що донині маловивченим залишається лексикографічний доробок вченого. Зокрема, увагу зосереджено на таких працях, як «Словничок української мови і головні правописні правила та замітки до відміни» (Станіславів, 1927), «Українсько-польський і польсько-український словник» у співавторстві з проф. Є. Грицаком (Львів, 1931), «Правописний словничок» (Львів, 1934), які відіграли велику роль у галицьких школах довоєнного періоду.

У результаті опису й аналізу практичних словників засвідчено, що вони підготовлені фахово, відповідають всім принципам і технічним засадам українського словникарства, тому є високоякісними виданнями й можуть бути базою для створення нових робіт такого типу. Доведено, що лексикографічні праці вченого є вагомим здобутком української науки XX століття, а сам упорядник заслуговує на гідну пошану й визнання.

Ключові слова: *українська еміграція, професор К. Кисілевський, біографічні відомості, наукова діяльність, лексикографічна праця, українське мовознавство.*

Постановка проблеми. Серед величних постатей учених, котрі змушені були свого часу покинути терени рідної країни й поїхати у вимушену еміграцію, є видатний український вчений, педагог та громадський діяч К. Кисілевський. За фахом мовознавець, він підготував і видав сотні наукових праць із діалектології, історії української мови, історичної граматики, лексикографії, а також дидактики й методики викладання рідної мови. Проте в Україні постать цього вченого та його лінгвістична спадщина, на жаль, досі є малодослідженою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти життєвого шляху та науково-педагогічної діяльності вченого вивчали М. Бігусяк [1], С. Болтівець [2], Й. Дзендзелівський [5], Е. Жарський [6], П. Ковалів [10], В. Стецюк [14], З. Терлак [15], описував у спогадах М. Остап'як, життєва дорога якого перетнулася з долею дослідника [12; 13]. Окремо зазначимо, що з нагоди 80-річчя життя вченого та 55-річчя наукової й педагогічної діяльності підготовлено збірник праць на його пошану, наприкінці якого вміщено список найважливіших наукових публікацій, зокрема розвідок, статей, нарисів і рецензій дослідника.

Проте системного опису та аналізу наукової спадщини вченого в сучасній україністиці ще немає. З огляду на це, його творчість потребує всебічного вивчення та ґрунтовного дослідження в наукових публікаціях.

Постановка завдання – висвітлити основні віхи життєвого шляху К. Кисілевського, окреслити його інтелектуальний доробок у царині словникарства, описати його, показати значення для української науки.

Виклад основного матеріалу. Кость Кисілевський (1890–1974) – видатний український

учений, мовознавець, досвідчений педагог, автор численних наукових праць із лінгвістики і лінгводидактики. Він був дійсним членом Наукового товариства імені Тараса Шевченка у Львові, його довголітнім науковим секретарем, а пізніше Головою філологічної секції в Нью-Йорку, членом-кореспондентом Української вільної академії наук, професором Українського католицького університету імені святого Климентія в Римі, Українського вільного університету в Мюнхені, Українського технічного інституту в Нью-Йорку, Львівського університету імені Івана Франка, членом Міжнародної вільної академії наук в Парижі, почесним членом Рідної школи в Ньюарку. За невтомну редакційну працю пластових видань удостоєний звання Добродія українського пласту.

Окремо треба зазначити, що вчений був секретарем Товариства прихильників УВУ, членом Асоціації професорів і доцентів УВУ, членом Комісії допомоги українському студентству (КОДУСу) в Мюнхені. Ці деталі вказують на те, що він завжди високо оцінював науку в УВУ, а справи молоді ніколи не були йому байдужі.

Варто також зазначити, що мовознавець постійно брав участь у наукових конференціях, засіданнях НТШ та УВАН, з'їздах діалектологів у Києві, сесіях Львівського університету, де виступав із доповідями на філологічні теми. Він також вільно володів чотирма мовами: польською, німецькою, англійською та російською. Врешті виховав чимало українських філологів, таких як І. Сидорук, В. Маркусь, В. Кульчицький, Л. Храплива, І. Керницький, Б. Величковський, Б. Ухач та інші.

Вивчаючи матеріали про українського вченого, ми з'ясували, що в радянських енциклопедіях його прізвище не згадували. Деякі відомості про життєвий шлях та наукову діяльність К. Кисілевського дізнаємося з Encyclopedia of Ukraine, де зазначено: «**Kysilevsky, Kost** [Kysilevs'kyj, Kost'], b 23 February 1890 in Roshniv, Tovmach county, Galicia, d 20 September 1974 in Irvington, New Jersej. Linguist and pedagogue; full member of the Shevchenko Scientific Society from 1932 and of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences from 1948. A graduate of the universities of Leipzig and Vienna (PH D 1912), Kysilevsky taught in several gymnasiums and teachers' seminaries in Galicia in the interwar period. He imigrated to Germany in 1944, where he was appointed professor of the Ukrainian Free University in 1945. In 1949 he moved to the United States. His publications include a number of textbooks of Ukrainian, didactic works, and a Ukrainian-Polish-Ukrainian dictionary (compiled with Yevhen Hrytsak, 1930–31). His study of the language of the *Hankenstein Codex* appeared in *Zapysky Naukovoho tovarystva im. Shevchenka*, vol. 161, and his description of the dialects of the Dnister River basins appeared in vol 162. He also proposed a revision of the classification of Ukrainian dialects» [16, p. 736].

Вітчизняне видання «Енциклопедії українознавства» подає короткі біографічні дані про вченого під гаслом **Кисілевський** Кость (*1890), «мовознавець і педагог, проф. УВУ, д. чл. НТШ, автор низки шкільних підручників з укр. мови і дидактичних праць, укр.-поль. і поль.-укр. словника (спільно з Є. Грицаком). Досліджував мову Ганкенштайнового кодексу (ЗНТШ, т. 159), укр. говірки басейну Дністра й Пруту («Надпрутський говір», ЗНТШ, т. 162), запропонував перегляд клясифікації укр. говірок» [7, т. 3, с. 1033]. Ця лапідарна довідка лише частково охоплює наукову діяльність ученого, адже написана вона задовго до смерті дослідника, тому й не могла осягнути повної величини особистості вченого.

Доповнює вищенаведені дані енциклопедія «Українська мова»: «**КИСІЛЕВСЬКИЙ** Кость (23.II.1890, с. Рошнів, тепер Тисменицького р-ну Івано-Франк. обл. – 20.IX.1974, Ервінгтон, шт. Нью-Джерсі, США) – укр. філолог, д. чл. НТШ з 1932. Навч. у Лейпц. ун-ті, закін. 1912 Віден. ун-т. Учителював у гімназіях та учител. семінаріях Станіслава (тепер Івано-Франківськ), Городка, Львова, Рогатина. З 1938 – професор Педагогіуму у Львові, з 1939 – професор Львів. ун-ту. З 1944 – в еміграції. Від 1945 – професор Укр. вільного ун-ту в Мюнхені, з 1959 у США (Нью-Йорк), займається українозн. студіями» [5, с. 236].

Не можемо оминути увагою вичерпну інформацію з Енциклопедії Львівського національного університету імені Івана Франка, де в 1940–1942 роках працював науковець: «**КИСІЛЕВЬКИЙ** Кость Йосипович (23.II.1890, с. Рожнів тепер Косівського р-ну Івано-Франк. обл. – 20.IX.1974, м. Ірвінгтон, США) – філолог-україніст, д-р філософії (1912), проф. (1939). Закінчив І Станіславів. держ. гімназію (1908), студіював класич. та слов'ян. філологію у Віден. ун-ті (1908–09, 1910–13), укр., пол., лат. мови та л-ри в ун-ті м. Лейпціґ (1914). У 1914–29 учитель укр. гімназії в Станіславові; 1929–36 викладач, 1936–37 проф. учит. семінарії у Львові; 1937–38 проф. жін. гімназії у Львові; 1938–39 проф. держ. педагогіуму Львова; 1939–41 проф., з 1940 зав. каф. укр. мови Львів. пед. ін-ту; водночас проф. каф. укр. мови Львів. ун-ту; 1940 співроб. Львів. філії Ін-ту мовознавства; 1944 емігрував

до Німеччини; 1945–49 проф. Укр. вільного ун-ту (м. Мюнхен); з 1949 у США» [15, с. 599].

Більш детальну інформацію про вченого та його родинне походження читаємо в «Енциклопедії сучасної України»: «**КИСІЛЕВСЬКИЙ Кость** (Костянтин Йосипович; 23.02.1890, с. Рошнів Товмац. пов. Станіслав. губ., нині Тисмениц. р-ну Івано-Фр. обл. – 20.09.1974. м. Монтклер, шт. Нью-Джерсі, США, похов. у м-ку Бавнд Брук, шт. Нью-Джерсі) – мовознавець, літературознавець, педагог. Батько О. Кисілевської-Ткач-Косик та Р. Кисілевського, дід В. Ткач. Дійс. чл. НТШ (1932), чл.-кор. УВАН (1948). Студіював слов'ян. та класичну філологію й філософію в ун-тах Відня (1908–09, 1911–12) та Ляйпциґа (1910), здобув ступ. д-ра філософії у Віден. ун-ті (1912). Під час 1-ї світ. війни служив в австро-угор. армії. Брав участь у встановленні укр. влади у Львові в листопаді 1918, воював в УГА. Проф. г-зій і учител. семінарій у Станіславі (нині Івано-Фрнківськ, 1914–29), Львові (1929–38), Рогатині (нині Івано-Фр. обл., 1942–44); від 1937 – у Львів. пед. ін-ті: 1939–41 – зав. каф. мовознавства; водночас 1939–41 – проф. Львів. ун-ту. Засн. і дир. Укр. таборової г-зії в Байройті (Німеччина, 1945–49), шкіл українознавства в Нью-Йорку (1949–51) і м. Ньюарк (шт. Нью-Джерсі, 1951–68). Водночас від 1945 – надзвич., від 1959 – звич. проф. УВУ (Мюнхен). Дир. філол. секції НТШ (1956)» [2, с. 93].

Зазначимо також, що невелика, але дуже цінна частина документів українського лінгвіста зберігається в архіві Українського вільного університету в Мюнхені (Німеччина). В особовій справі д-ра К. Кисілевського знаходимо кілька машинописних документів, зокрема персональний листок, у якому зазначено біографічні відомості вченого та результати його наукової діяльності (загалом 19 пунктів). Наприкінці документа є його особистий підпис, який засвідчує, що на той час мовознавець проживав у США (Ірвінгтон, штат Нью-Йорк) [11].

Окрім персонального листка, в особовій справі лінгвіста також є документи з даними до його біографії, два відгуки про наукову діяльність лінгвіста, які написали проф., д-р Я. Рудницький (Мюнхен, 17.II.1945) та проф. П. Ковалів (Мюнхен, 17.XI.1945) із метою запрошення його як надзвичайного професора на кафедру української мови УВУ для викладання методики рідної мови, опінія декана філософічного факультету УВУ, проф. д-ра В. Державина з пропозицією щодо підвищення проф. д-ра К. Кисілевського до ступеня звичайних професорів УВУ, посвідка від 11.V.1949 р., яку підписав ректор УВУ, проф. д-р Ю. Панейко про безтермінову відпустку вченого у зв'язку з виїздом до Америки списки рукописних і надрукованих праць: до еміграції (1912–1942 рр.); в еміграції (1944–1958 рр.); листування із проф. В. Державиним і проф. Я. Рудницьким [11].

Ознайомившись із вищеназваними енциклопедичними виданнями та матеріалами особової справи вченого, можна стверджувати, що в багатогранному житті К. Кисілевського було два періоди: доеміграційний (1912–1944 рр.) та еміграційний (1945–1974 рр.), які були надзвичайно продуктивними з огляду на створення інтелектуального доробку.

Діапазон наукових зацікавлень проф. К. Кисілевського в царині українського мовознавства вельми розмаїтий – це історія української мови, діалектологія, лексикологія, граматика, український правопис, лексикографія, методика викладання рідної мови. Перу вченого належать численні розвідки, статті, огляди, рецензії, також він є укладачем словників, автором низки шкільних підручників та посібників з української мови і літератури, які він публікував упродовж свого життя. Згідно з підрахунком проф. П. Ковальова, проф. К. Кисілевський написав 53 наукові праці, 25 розвідок, 30 дидактичних праць для вчителів, 50 рецензій, 20 підручників для шкіл українознавства, 5 літературних нарисів [10, с. 19].

Основний же вектор наукової діяльності К. Кисілевського – це історія української мови, діалектологія та лінгводидактика. «В першій добі своєї дослідної праці у Львові, – як засвідчує біографія лінгвіста, – звернув увагу передусім на наукові підстави методики та дидактики, а також займався десять років дослідами над мовою архаїчних говорів в історичному аспекті та над зафіксованою народною мовою пам'яткою XVI–XVII ст. "Учительні Євангелія"» [11].

У пропонованій статті ми детальніше зупинимося на мовознавчому доробку вченого в царині лексикографії, оскільки він найменше висвітлений у сучасній україністиці.

В історію українського словникарства К. Кисілевськй увійшов як автор декількох лексикографічних праць, серед яких – «Словничок української мови і головні правописні правила та замітки до відміни» (Станіславів, 1927) [9], двотомний «Українсько-польський і польсько-український словник» у співавторстві з проф. Є. Грицаком (Львів, 1931) [4], «Правописний словничок» (Львів, 1934) [8], які українська критика сприйняла дуже прихильно, про що дізнаємося з відгуків науковців І. Велигорського (про «Словничок української мови»)

та М. Рудницького (про «Українсько-польський і польсько-український словник»). Саме це дає нам підстави розглянути ці видання і дати їм фахову характеристику. У цій розвідці проаналізуємо два орфографічні словники, які вийшли в Україні задовго до еміграції вченого.

Першим практичним посібником К. Кисілевського був «Словничок української мови і головні правописні правила та замітки до відміни» (1927), який він упорядковував понад рік і видав власним накладом у Станіславові, працюючи вчителем місцевої гімназії. Саме тому задум створення цього «Словничка» з'явився в гуртку вчителів-україністів станіславівської гімназії. Книга отримала багато схвальних відгуків, зокрема, український мовознавець і педагог І. Велигорський у своїй рецензії стверджував, що потреба в такому словнику назріла вже давно. «Словничок являється саме в пору, – наголошує рецензент, – щоб сповнити важне завдання: плекати знання і любов до рідного слова, коли заливають нас чужі язикові вимови і засмічують її під оглядом складні, лексики й наголосу» [3, с. 365].

Загалом книга складається з двох частин: перша, яка є більшою за обсягом, – це власне словник із передмовою та поясненнями до видання, а друга, менша частина містить головні правописні правила, примітки до відміни й ключ до розділу шелестівок на склади (цією другою частиною він відрізняється від відомого словника Г. Голоскевича (1923), що є великим поступом). Словничок містить близько 17 тисяч слів, із яких 164 – географічні назви.

У передмові до «Словничка української мови» автор наголосив на тому, що існує велика потреба в такій друга, і водночас був стурбований тим, що до цього часу немає словника, який би подавав зміни в сучасній мовно-писемній практиці й визначав правила правопису нових слів. «Здавна відчували ми недостачу словничка, застосованого до останніх правописних правил і сучасного розвитку нашої письменницької мови, – пише укладач. А вже найбільше безпорадним було становище шкільної молодежи. Оце й примусило вчителів призадуматись над виданням такого словничка… Випускаю у світ цю книжку з тою думкою, що справді буде вона помагати тим, що її потребують» [9, с. 3].

Автор вказав також на деякі труднощі, що його спіткали під час праці над словником. «З одного боку, – зазначає вчений, – треба було в такому ділі руководитись послідовністю та основами «Правописних правил, прийнятих Науковим Товариством ім. Шевченка у Львові» (1922), хоча з деякими з них не погоджуюсь. З другого боку, треба було шанувати свободу та творчість нашої письменницької мови, спертої переважно на народних говорах середньої України, а ця свобода частенько йде в розбіжному напрямку з «Правописними правилами» [9, с. 3–4]. Саме тому автор вважав за потрібне подати дві форми і, таким чином, погодити деякі розбіжності в написанні слів, напр.: ***аґрест, -у;*** *пб.* ***аґрус, -у*** [9, с. 2]; ***ігла, -и****; пб.* ***голка, -и*** [9, с. 113]; ***князівна, -и;*** *пб.* ***княжна, -и*** [9, с. 129]; ***сіяч, -а;*** *пб.* ***сівач, -а*** [9, с. 283]. На його думку, відображення двох форм, не зупинить розвиток мови, а навпаки, збагатить її. Звертаючись до читачів, лексикограф зауважив, що «треба тут зберігати послідовність і вживати одної або другої рівнорядної форми, а не обох всуміш» [9, с. 4].

Окремо в передмові мовознавець порушує питання правопису чужоземних, «міжнародних» слів, бо уважає, що їхнє написання призводить до найбільших труднощів для користувачів, тому поруч із запозиченнями він наводить українські відповідники і радить їх активно вживати. На цю позитивну особливість словника вказує його рецензент І. Велигорський, зазначаючи наявні «спроби заступлення чужих слів українськими, чим старається шан. автор очистити нашу мову з намулу, що налип на неї протягом літ неволі. В нас ще навмання вживають чужі слова без конечної потреби» [3, с. 366].

Як зауважує автор книги, у процесі роботи він послуговувався словниками Б. Грінченка, Г. Голоскевича, В. Дубровського, І. Огієнка, «Рускої правописи» (1904), граматиками С. Смаль-Стоцького (шкільною та науковою), В. Сімовича, А. Кримського, М. Левицького, Є. Тимченка, О. Курило, правописами Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові, Всеукраїнської академії наук у Києві, проєктом Державної комісії для впорядкування українського правопису (1926), науковими розвідками І. Огієнка, Є. Чикаленка, М. Левицького, О. Курило, В Науменка, І. Зілинського, А. Кримського, М. Гнатюка, О. Шахматова, а також порадами вчителів-україністів станіславівської гімназії [9, с. 5].

Щодо структури словничка, то слова в реєстрі автор розмістив, як правило, в алфавітному порядку. Реєстровими одиницями є іменники, прикметники, числівники, займенники, дієслова, службові слова, однак належність до тієї або іншої частини мови не вказана.

Реєстрові іменники лексикограф подає в називному відмінку однини, після чого наводить закінчення родового відмінка однини, напр.: ***авкціон, -у*** [9, с.1]; ***варінник, -а*** [с. 28]; ***клявіятура, -и*** [9, с. 129]; ***ровер, -а*** [9, с. 268]; ***січа, -і*** [9, с. 283];

фільософ, -а [9, с. 334]. Якщо форми окремих непрямих відмінків мають ті чи інші правописні особливості, то всі вони зазначені в словничку. Зокрема, це показано в іменниках чоловічого і жіночого роду з основою на шиплячий і м'який приголосний або на **-й**, а також в іменниках чоловічого роду на **–р**, напр. ***ключ, -ча, - чеви (-і), ключем*** [9, с. 128]; ***рожа, -і, рожею, роже!, рож*** [9, с. 269]; ***князь, князя, князеви (-і), князю!*** **або** ***княже!, князем, у князі (князеви), князі, -ів*** [9, с. 129]; ***сіль, соли, солі, соле!, сіллю, соли, солей*** [9, с. 282]; ***рій, роя, роєви (-і), роєм, рої, -їв*** [9, с. 268]; ***книгар, -ря, -реви (-і), - рем, у книгарі*** [9, с. 129]; ***маляр, -ра, -рови (-і), -ром*** [9, с. 157].

Прикметники на **-ий** подано у формі називного відмінка однини чоловічого роду без позначення родових форм, напр.: ***азійський*** [9, с. 3], ***блаватний*** [9, с. 17], ***веселковий*** [9, с. 35], ***гіллястий*** [9, с. 62], ***клясичний*** [9, с. 129], ***розбурканий*** [9, с. 269], ***сірниковий*** [9, с. 283], ***фільольоґічний*** [9, с. 334]. Після прикметників на **-ій** вказано форми жіночого й середнього роду однини, напр.: ***сінешний*** і ***сінешній, -я, -є*** [9, с. 282].

Числівники автор подає в називному відмінку, після якого наводить форми родового, а також інших непрямих відмінків, якщо вони становлять певні правописні труднощі, напр.: ***сім, семи й сьоми*** *пб.* ***сімох; сімом, сімома, у семи, у сімох*** [9, с. 282]; ***сімдесят, сімдесяти*** *пб.* ***сімдесятьох, сімдесятьом, сімдесятьма*** *пб.* ***сімдесятьома*** [9, с. 282].

Займенники, які теж подані в називному відмінку, мають свої особливості у творенні форм, напр.: ***абихто, абикого, абикому, абиким*** [9, с. 1]; ***абищо, абичого, абичому, абичим, в абичім*** [9, с. 1]; ***абиякий, абиякого, абиякому, абияка, абияке*** [9, с. 1]; ***мій, моя, моє; мойого, мого, моєї***; ***мойому, моєму, моїй; мойого, мою, моє; моїм, моєю; у моїм, мойому, у моїй*** [9, с. 165]. Щодо особових займенників ***він, вона, воно, вони*** вчений не рекомендує вживати старі форми: ***она, оно, они, ню, єї, ї, нев*** [9, с. 53].

Дієслова в словнику представлено в неозначеній формі, після якої вказано форми першої, другої, третьої особи однини, а також третьої особи множини теперішнього часу, напр.: ***класти, кладу, кладеш, кладе, кладуть*** [9, с. 128]; ***клепати, клепаю, клепаєш, клепає, клепають*** [9, с. 128]; ***робити, роблю, робиш, робить, роблять*** [9, с. 268]; ***скалити, скалю, скалиш, скалять*** [9, с. 283].

Оскільки словник призначений для задоволення потреб різних користувачів, у ньому зафіксовано оніми – хороніми, ойконіми, гідроніми, ороніми, напр.: хороніми: ***Азія, -ї*** [с. 3] (назва континенту); ***Австралія, -ї*** [9, с. 2], ***Австрія, -ї*** [9, с. 2], ***Ґренляндія, -ї*** [9, с. 73], ***Мальта, -и*** [9, с. 157], ***Фінляндія, -ї*** [9, с. 334], ***Франція, ї*** [9, с. 335] (назви країн); ***Сицилія, -ї*** [9, с. 282], ***Балканський, -ого півострів, -а*** [9, с. 11] (назви острова, півострова); ойконіми: ***Акропіль, -полю*** [9, с. 3], ***Бережани, -ан*** [9, с. 14], ***Берлін, -а*** [9, с. 16], ***Варшава, -и*** [9, с. 28], ***Лебедин, -а*** [9, с. 145], ***Люблин, -а*** [9, с. 153], ***Люрд, -у*** [9, с. 153], ***Рогатин, -а*** [9, с. 268], ***Франкфурт, -у*** [9, с. 335] (назви міст); гідроніми: ***Адрійське, -ого море, -я*** [9, с. 3], ***Азівське, -ого море, -я*** [9, с. 3], ***Балтійське, -ого море, -я*** [9, с. 11] (назви морів); ***Морське, -ого Око, -а*** [9, с. 171] (назва озера); ***Дінець, -я*** [9, с. 83], ***Йордан, -а*** [9, с. 113] (назви річок); ороніми: ***Бескид, -а*** [9, с. 16], ***Гімаляї, -їв*** [9, с. 62], ***Лиса, -ої Гора, -и*** [9, с. 147] (назви гір) та інші. Серед усіх топографічних назв трапляються ті, що пов'язані безпосередньо з Україною, а також назви багатьох інших відомих географічних об'єктів світу.

У другій частині книги «Головні правописні правила та замітки до відміни», яка поділена на два розділи, автор подає: а) основні правила правопису (буквені позначення деяких приголосних звуків, чергування голосних і приголосних, уживання м'якого знака, подвоєння букв, спрощення в буквосполученнях, правопис префіксів, написання слів разом і окремо, уживання великої й малої букви, а також ділення слів на склади, до якого додає ключ); б) замітки до відміни (правопис відмінкових форм іменників, ступенювання прикметників і деякі зауваги до відмінювання дієслів).

Детальний аналіз «Словничка української мови» показує, що він має практичне значення, адже «користуватися ним будуть не лише учителі всяких шкіл, шкільна молодь, але також всякі установи й адвокатські канцелярії, які немилосердно калічать нашу мову під впливом «урядового стилю» [3, с. 365–366].

Інший практичний довідник д-ра К. Кисілеського «Правописний словничок» (Львів, 1934), який отримав високу оцінку методистів на одному із засідань НТШ, охоплює близько 14 тисяч слів, але порівняно з попереднім словником його обсяг менший на 3000 слів. Словник був надзвичайно популярний серед користувачів, оскільки його було випродано впродовж двох місяців.

Науково-педагогічними засадами укладання словника були важкі для написання слова, а його створенню посприяв «Правописний словник» Г. Голоскевича (1929), у якому подавалося близько 40 тисяч слів. У передмові до видання

автор зауважує, що «у списі застосовано правила правопису, вживаного в нас від 1922 р., основаного на вирішеннях Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, затверджених до шкільного вжитку розп. Кураторії Львівської Шкільної Округи з 22 жовтня 1922. Ч. 14673/І» [8, с. 3]. Окрім цього, лексикограф наводить у квадратних дужках деякі орфографічні варіанти слів, що відповідають академічному правопису, напр.: ***етимольоґія [етимологія]*** [8, с. 50], ***жалюзія [жалюзі]*** [8, с. 51], ***леґалізація [леґалізація]*** [8, с. 81], ***схолястика [схоластика]*** [8, с. 154], ***тальон [талон]*** [8, с. 155]. У всіх словах, крім односкладових, позначено наголос.

Як і в попередньому словнику, слова в реєстрі (іменники, прикметники, числівники, займенники, дієслова, прислівники) розміщено в алфавітному порядку. Належність до тієї або іншої частини мови не вказана. Виняток становлять лише прислівники, прийменники, сполучники, частки, які супроводжені позначками, напр.: ***вбік*** *прислівник* [8, с. 19], ***вбрід*** *прислівник* [8, с. 19], ***ввічі*** *прислівник* [8, с. 19], ***вгорі*** *прислівник* [8, с. 19], ***вдень*** *прислівник* [8, с. 19], ***таж*** *сполучник* [8, с. 155]. Незмінні слова позначено ремаркою «невідмінне», напр.: ***Верді*** *невідмінне* [8, с. 19], ***ефенді*** *невідмінне* [8, с. 50], ***Ґете*** *невідмінне* [8, с. 36], ***табльо*** *невідмінне* [8, с. 155]. «При словах, що відміняються, – зазначає укладач словника, – подано важніші та важкі до писання склади» [8, с. 3]. Так, наприклад, в іменниках наведено закінчення родового, давального, орудного відмінків однини, а подекуди називного і родового множини, напр.: ***вельможа, -жі, -жею, -жі, вельмож (ів)*** [8, с. 19]; ***жертводавець, -давця, -цеві, - цем, -ці*** [8, с. 51]; ***легеня, легенею, легень*** і ***легенів*** [8, с. 80]; ***суть, суті, суттю, сутей*** [с. 154]; ***таріль, -реля, -леві, -лем, -лі*** [8, с. 155]; ***татусь, -ся, -севі, -сем, -сі*** [8, с. 155].

Щодо прикметників і дієслів у цьому словнику, то тут також немає жодних відмінностей порівняно з попереднім виданням. У прикметниках вказано форми жіночого і середнього роду однини, напр.: ***авторитетний, - на, -не*** [8, с. 5]; ***вакаційний, -на, -не*** [8, с. 18]; ***лебединий, -на, -не*** [8, с. 80]; ***тамтешній, -ня, -нє*** [8, с. 155]. Дієслова подано в неозначеній формі, після якої наведено закінчення першої і другої особи однини (іноді також третьої множини або навіть усіх осіб) теперішнього або минулого часу, напр.: ***авансувати, -сую, -суєш, -сував*** [8, с. 3]; ***ґратулювати, -люю, -люєш, - люють, -лював*** [8, с. 37]; ***схаменутися, -нуся, - нешся, -нуться, -нувся*** [8, с. 154]; ***лити, ллю, ллєш, ллємо, ллєте, ллють, лив*** [8, с. 81].

Таким чином, лексикографічний опис «Правописного словничка» засвідчує, що він є довідковим посібником із написання слів, із відповідними наголосами та необхідною граматичною інформацією.

Висновки й пропозиції. Отже, науковими працями в різних царинах української філології професор К. Кисілевський здобув собі визнання як видатний учений, прекрасний педагог і невтомний дослідник на ниві українського мовознавства. Саме завдяки розвідкам з історії мови, діалектології та лінгводидактики він посів гідне місце в україністиці. Великий внесок лінгвіста також є в ділянці лексикографії, адже він створив і видав високоякісні словники, які відіграли велику роль не лише в українських школах, але й в еміграції. Серед них «Словничок української мови і головні правописні правила та замітки до відміни», «Правописний словничок», які задовольняли нагальні потреби сучасності й заслуговували на високу оцінку в наукових колах.

На основі цих праць встановлено, що в їхній структурі використано алфавітний принцип побудови реєстру слів, представлено правописну, акцентуаційну і граматичну характеристику гасел, виявлено відсильні ремарки, позначки і пояснення до них. Така будова словників робить їх зручними й легкими в користуванні.

Виявлено, що в лексикографічних виданнях найповніше представлено написання загальновживаних слів, а в «Словничку української мови» досить широко подано ще й правопис онімів – хоронімів, ойконімів, гідронімів, оронімів, які пов'язані як з українськими, так і зі світовими культурними традиціями. На відміну від «Правописного словничка», він містить також основні правописні правила та замітки до відміни. Зрозуміло, що ця частина книги слугує за додаток і є цілком достатньою для користувача, який вивчає українську мову.

Загалом характеристика словників засвідчує, що вони підготовлені фахово й відповідають всім принципам і технічним засадам сучасного словникарства. Виконуючи своє безпосереднє призначення практичних словників, вони й досі не втратили свого наукового значення, тому можуть слугувати базою для створення нових праць такого типу. Таким чином, осмислення багатогранного й надзвичайно продуктивного життя К. Кисілевського, його лексикографічного доробку дає нам усі підстави стверджувати, що його мовознавча творчість є вагомим здобутком української науки XX століття.

Перспективу наукових розвідок вбачаємо в подальшому дослідженні лексикографічної спадщини вченого.

Список літератури:

1. Бігусяк М. Професор Кость Кисілевський – дослідник мовостилю Тараса Шевченка. URL: https://www.pvntsh.nung.edu.ua/index.php/word/article/view/1491/1465 (дата звернення: 28.11.2021).
2. Болтівець С. Кисілевський Кость. Енциклопедія сучасної України: електронна версія / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2013. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=6591 (дата звернення: 28.11.2021).
3. Велигорський І. Рец. на кн.: Словничок української мови і головні правописні правила та замітки до відміни. Зладив д-р Кость Кисілевський, учитель. Станіславів, 1927. *Літературно-науковий вісник.* Львів, 1927. Річник 26. Т. 93. Кн. 7–8. С. 365–366.
4. Грицак Є., Кисілевський К. Українсько-польський і польсько-український словник. Львів, 1931. Часть І. 537 с.
5. Дзендзелівський Й. Кисілевський Кость. Українська мова: Енциклопедія. Київ : Українська енциклопедія, 2000. С. 236.
6. Жарський Е. Проф. д-р К. Кисілевський як педагог. Збірник праць на пошану проф. д-ра Костя Кисілевського. Доповіді наукового товариства ім. Т. Шевченка в ЗДА. Нью-Йорк, 1970. Ч. 36. С. 20–21.
7. Кисілевський К. Енциклопедія українознавства: в 14 т. / гол. ред. В. Кубійович. Львів : Молоде життя, 1996. Т. 3. С. 1033.
8. Кисілевський К. Правописний словничок. Львів : Державне видавництво шкільних книжок, 1934. 179 с.
9. Кисілевський К. Словничок української мови і головні правописні правила та замітки до відміни. Станіславів–Львів–Луцьк–Київ–Нью-Йорк, 1927. 390 с.
10. Ковалів П. Проф. д-р Кость Кисілевський та його наукова діяльність. Доповіді Наукового товариства ім. Т. Шевченка в ЗДА. Збірник праць на пошану проф. д-ра Костя Кисілевського. Нью-Йорк, 1970. Ч. 36. С. 8–19.
11. Особова справа проф. д-ра К. Кисілевського. Архів Українського вільного університету в Мюнхені.
12. Остап'як М. На свіжу могилу дорогого проф. д-ра К. Кисілевського. *Америка: Український католицький щоденник.* 1974. 8 жовтня.
13. Остап'як М. Проф. д-р Кость Кисілевський. У кн.: Байройтські спомини з «юних днів, днів весни» 1945–1950. З нагоди 50-літнього ювілею. ЗСА–Канада, 1995. С. 18–21.
14. Стецюк В. Передмова. Збірник праць на пошану проф. д-ра Костя Кисілевського. Доповіді Наукового товариства ім. Шевченка в ЗДА. Нью-Йорк, 1970. Ч. 36. С. 5–7.
15. Терлак З. Кисілевський Кость. Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. В 2 т. Т. 1: А–К. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 599.
16. Kysilevsky Kost. Encyclopedia of Ukraine / Edited by Volodymyr Kubijovyč. Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press, 1988. Vol. II. P. 736.

Horodylovska H. P. PROFESSOR'S KOST' KYSILEVSKYI'S ACTIVITY IN DICTIONARY STUDIES

The article discusses the lexicographical legacy of the Ukrainian scholar K. Kysilevskyi, who emigrated to Germany in 1944 and since 1949 he lived and created in the United States of America. Based on various materials, including personal documents, correspondence with a linguist, memoirs of his contemporaries, publications about the scientist it was found out that Professor K. Kysilevskyi is a talented linguist and teacher, who left behind a rich legacy in various fields of linguistics.

The article establishes that the life path of the scientist can be divided in chronological order into two periods: pre-emigration (1912-1944) and emigration (1945– 1974), each of the periods turned out to be extraordinary multifaceted and productive in the linguist's research and had a very positive effect on his career.

It is outlined that some aspects of the linguistic work of K. Kysilevskyi are little known to the Ukrainians for now, as many of his scientific works were published in foreign publications. It is studied that a small, but very large valuable part of the personal documents of the scientist is stored in the archive of the Ukrainian Free University in Munich (Germany).

It is noted that the versatile scientific activity of the linguist is devoted to the research on the history of the Ukrainian language, dialectology and language didactics. It is indicated that the lexicographic works of the scientist remain insufficiently studied. In particular, a special attention is focused on such works as "Dictionary of the Ukrainian language and main spelling rules and notes for cancellation" (Stanislaviv, 1927), "Ukrainian-Polish and Polish-Ukrainian Dictionary" co-authored with prof. E. Hrytsak (Lviv, 1931), "Spelling Dictionary" (Lviv, 1934), which played an important role in the Galician schools of the pre-war period.

As a result of the description and analysis of practical dictionaries it is proved that they are professionally prepared, meet all principles and technical principles of the Ukrainian vocabulary, so they are of a high-quality publications and can become a basis for the establishment of new works of this type. It is proved that lexicographic works of the scientist are a significant achievement of the Ukrainian science of the XX century, and the mentioned in the article linguist deserves respect and recognition.

Key words: *the Ukrainian emigration, professor K. Kysilevskyi, bibliographical information, scientific activity, lexicographical work, Ukrainian linguistics.*

УДК 811, 161, 2’367,2(045)
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/04

Єлдінова С. М.
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка

НАГОЛОС ЯК МОРФОНОЛОГІЧНЕ ЯВИЩЕ В КАТОЙКОНІМНОМУ СЛОВОТВОРІ

У статті проаналізовано наголос як морфонологічне явище в катойконімному словотворі. Встановлено, що поряд з усіченням, інтерференцією, чергуванням, накладанням наголос є одним із морфонологічних явищ в українській мові; він виступає важливим засобом, який сприяє утворенню слова (катойконіма). Доведено, що наголос є додатковим, таким, що супроводжує афіксацію, засобом творення катойконіма.

З’ясована основна морфонологічна функція наголосу в катойконімному словотворі – функція збереження акцентуації твірного слова – ойконіма; ці утворення розглядаються як такі, в яких словотворчий акт здійснюється без переміщення наголосу, і вони домінують в українській мові. Описана також інша важлива морфонологічна функція наголосу – функція переміщення наголосу (ойконім > катойконім). Таке переміщеня буває: з основи твірного на словотворчий афікс, з основи твірного на флексію похідного, із закінчення твірного на основу похідного. Описані морфонологічні особливості наголосу. Виокремлено акцентні простиставлення та причини, які впливають на переміщення наголосу в похідних на ґрунті української мови: наголос на основі ойконіма – наголос на основі катойконіма; наголос на основі ойконіма – наголос на твірному суфіксі катойконіма; наголос на основі ойконіма – наголос на флексії катойконіма; наголос на флексії ойконіма – наголос на основі катойконіма; наголос на флексії ойконіма – наголос на флексії катойконіма.

Розглянуті морфонологічні умови реалізації правила граматичного протиставлення, зокрема акцентуація базової основи (ойконіма чи ад’єктоніма) та наявність певного словотворчого форманта. Проаналізовані словотворчі форманти, їхні фонематичні ознаки, що впливають на морфонологічне переміщення наголосу: прикритість чи неприкритість ініціального звука суфікса, наявність чи відсутність у його структурі голосного звука, наявність чи відсутність інтерфіксів, здатність суфіксів зумовлювати місце наголосу в катойконімі. Досліджено групи катойконімних суфіксів залежно від акцентованості чи неакцентованості, наприклад, найпродуктивніший в катойконімному словотворі суфікс -ц-і, який передбачає наголос на твірній основі, зберігаючи її акцентуацію.

Визначено інші морфонологічні функції наголосу: узгодження акцентного вираження похідного із загальномовною тенденцією до наголошення середини слова; продовження і завершення після наголошеної основи спадної частини інтонації; збереження місця і способу наголошення твірного в похідному; поповнення наголошеного елемента; створення експресивного стилістичного забарвлення в похідному.

Проаналізовано оніми різних областей України, зокрема використаний місцевий матеріал – катойконіми Кіровоградщини, – які підлягають встановленим закономірностям.

Ключові слова: *морфонологія, наголос, катойконіми, система наголошення катойконімів, катойконімний словотвір, акцентуаційні закони, акцентні протиставлення.*

Постановка проблеми. Актуальним завданням у сучасному мовознавстві на сьогодні є системне вивчення наголосу української мови як морфонологічного явища з метою визначення його ролі та функцій. Поряд з іншими морфонологічними явищами – чергуванням, або альтернацією, накладанням, або інтерференцією, усіченням твірної основи, інтерфіксацією, тобто появою звукової прокладки – дослідження змін акцентуації (переміщення наголосу) твірного слова в похідному є важливим і перспективним. Особливого значення набуває вивчення переміщення чи непереміщення наголосу слів ономастичної лексики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основи наукового вивчення українського наголосу були закладені Л. А. Булаховським, який у своїх працях розглянув теоретичні питання праслов’янського наголосу, а також історію

акцентуації окремих лексико-граматичних груп. Важливо також відзначити наукові доробки О. О. Потебні, І. І. Огієнка, О. О. Шахматова, В. Г. Скляренка, В. М. Винницького, З. М. Веселовської, В. Б. Задорожного, А. П. Білоштана, О. В. Романченка та інших науковців.

Фундатором наукового вивчення морфонології був М. С. Трубецький: вчений описав морфонологічні системи полабської та російської мов, увів термін «морфонологія», обґрунтував її мету й завдання [6, с. 160–163].

Сучасні праці, присвячені акцентуаційній системі української мови, розглядають наголос як морфологізовану одиницю: лінгвісти досліджують наголос, проектуючи його на процеси словотвору та морфеміку (напр., В. Б. Задорожний, П. В. Мацьків та інші вчені). А. А. Залізняк, О. Г. Устинова, А. К. Поливанова, А. А. Лучик, В. А. Редькін, Л. І. Гуцул та інші дослідники аналізують наголос з точки зору морфонології. Російський мовознавець О. В. Суперанська комплексно й системно вивчає наголос у власних назвах у сучасній російській мові Грунтовний аналіз наголосу ономастичної лексики в українській мові знаходимо в працях В. О. Горпинича, який довів, що морфонологічні явища відтопонімного словотвору зумовлені структурою твірного слова і структурою топонімного форманта, відзначав причини, межі й можливості кожного з морфонологічних явищ. Учений у праці «Теоретичні питання відтопонімного словотвору східнослов'янських мов» розглядає особливості словотворчої системи відтопонімних похідних, ресурси відтопонімного словотвору, дериваційні процеси та підкреслює взаємозумовленість морфонологічних явищ [1].

Актуальність нашої розвідки полягає в тому, що наголос як морфонологічне явище в катойконімному словотворі, акцентні протиставлення та причини, які впливають на переміщення наголосу в похідних на грунті української мови ще системно не досліджувалися. Праця також є актуальною, зважаючи на нагальну необхідність підвищення культури мовлення в сучасному суспільстві.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження наголосу як морфонологічного явища в катойконімному словотворі української мови. Із поставленої мети випливають такі завдання: 1) виділити типи акцентних протиставлень в катойконімному словотворі; 2) з'ясувати словотвірні засоби, тобто суфікси, які зумовлюють місце наголосу в катойконімі; 3) проаналізувати похідні, в яких відбувається переміщення наголосу.

Виклад основного матеріалу. Морфонологія – це розділ мовознавства, що сформувався на перетині морфології та фонології і вивчає закономірності функціонування морфологічно зумовлених фонологічних засобів [7, с. 379]. Це вчення про організацію фонем, установлених морфологічно. Морфонологія вивчає звуковий склад мови в його використанні для побудови таких елементів, як морфеми і слова, тобто специфічні закономірності фонологічного оформлення цих елементів. При цьому морфонологія відволікається від ряду фонологічних явищ, які залежать від таких фонологічних позицій, що не пов'язані з морфологічними позиціями і з подібністю – розмежуванням морфем [8, с. 33].

Об'єктом для аналізу взяті однослівні ойконіми та катойконіми української мови. Вихідною формою в дослідженні є називний відмінок. Використані матеріали з наукових праць В. О. Горпинича [1; 2], оніми, зібрані способом анкетування, а також експедиційним шляхом, Проаналізовано оніми різних областей України, зокрема використаний місцевий матеріал – катойконіми Кіровоградщини.

Переміщення наголосу – це надсегментне, нелінійне морфонологічне явище. В. В. Лопатін описав морфонологічні особливості наголосу: він уважав, що «в кожному слові він закріплений за певною морфемою (у разі рухомого наголосу у слові – до різних мор фем у різних словоформах). За цими своїми якостями, виступаючи в неодноморфемних словах, наголос є додатковим, таким, що супроводжує афіксацію, засобом творення словоформ і слів» [4, с. 174].

Вивчення морфонології наголосу в словотворенні В. В. Лопатін пропонує звести до протиставлення наголосу твірного і похідного слів [4, с. 4–19].

Аналіз матеріалу дає змогу стверджувати, що найзагальніші морфонологічні функції наголосу в катойконімному словотворі – функція збереження акцентуації твірного слова – ойконіма та функція переміщення наголосу. Дія тенденції до збереження наголосу твірного (більш, ніж 70%) в акцентуації українських катойконімів є найбільш сильною: *Дніпр**о**́вка Зп – дніпр**о**́вський – дніпров**в**́ці, Верб'**я**́тин Трн – верб'**я**́тинці.* Ці утворення розглядаються як такі, в яких словотворчий акт здійснюється без переміщення наголосу.

Переміщення наголосу, яке призводить до зміни акцентної моделі похідного (катойконіма) порівняно з твірним (ойконімом), властиве 26% катойконімів: *Пу́шкіне Крв – пушківч**а**́нці, Прилу́жжя См – прилу́зький – прилужа**а**́ни.* [3, с. 764].

Переміщення наголосу в словотворенні буває: з основи твірного на словотворчий афікс

(Терно́пільТрн)–Тернополя́ни); б)зосновитвірного на флексію похідного *(Мо́хове Чрг – моховики́);* в) із закінчення твірного на основу похідного (*Во́вчок Чрг – вовківськи́й – вовківці́*).

У процесі виявлення морфонологічних функцій наголосу в катойконімному словотворі взято за основу морфонологічне правило грамматичного протиставлення, або граматичної опозиції, та морфонологічні умови реалізації граматичного правила.

Аналізуючи наголос як морфонологічне явище, слід розглянути поняття морфонологічної позиції. Морфонологічна позиція – це ті особливості морфонологічної організації, за відношенням до яких встановлюється залежність вибору тих чи інших типів морфонологічних одиниць, тобто під морфонологічною позицією вбачаються ті морфонологічні особливості субморфів, які визначають можливості їхньої сполучуваності [8, с. 40].

Морфонологічне правило граматичного протиставлення, або граматичної опозиції, полягає у протиставленні наголосу твірного слова похідному. Залежно від переміщення чи непереміщення наголосу в межах словотвірно значущих елементів Л. І. Гуцул виділяє такі типи акцентних протиставлень у катойконімному словотворі: 1) наголос на основі ойконіма – наголос на основі катойконіма (73,6%): *Фонта́нка Од – фонта́нський – фонта́нці;* 2) наголос на основі ойконіма – наголос на твірному суфіксі катойконіма (22%): *Ку́шниця Зк – ку́шницький – кушня́ни;* 3) наголос на основі ойконіма – наголос на флексії катойконіма (1,8%): *Ка́хове Крв – кахівськи́й – кахівці́;* 4) наголос на флексії ойконіма – наголос на основі катойконіма (2%): *Антонюки́ Од – антонюкі́вський – антонюкі́вці, Цвітне́ Зп – цвітні́вський – цвітні́вці;* 5) наголос на флексії ойконіма – наголос на флексії катойконіма (0,8%): *Фасова́ Жт – фасовці́*.[3, с. 365].

Морфонологічними умовами реалізації правила граматичного протиставлення є: акцентуація базової основи (ойконіма чи ад'єктоніма) та наявність певного словотворчого форманта. Одна з морфонологічних умов реалізації правила граматичного протиставлення, або опозиції, – наявність словотворчого форманта. Як і в ад'єктонімному словотворі, в катойконімному важливими фонематичними ознаками суфіксів, що впливають на морфонологічне переміщення наголосу є: прикритість чи неприкритість ініціального звука суфікса, наявність чи відсутність у його структурі голосного звука, наявність чи відсутність інтерфіксів, здатність суфіксів зумовлювати місце наголосу в похідному слові [5, с. 29]. Більшість катойконімних суфіксів є неприкритими, що практично забезпечує їм пряму взаємодію з твірними основами на декілька приголосних: *Наґі́рна Чрк – нагірня́нці.* Майже всі катойконімні суфікси починаються з голосного або приголосного [ч], [ц], які не створюють перешкод у морфематиці словотворчих одиниць [2, с. 30].

В. О. Горпинич виділяє двадцять п'ять катойконімних суфіксів, які існують в українській мові [2, с. 29]. Учений стверджує, що завжди наголошеними або в основному наголошеними виступають суфікси: -а́н-и (-я́н-и) (*Ходори́ Жт – ходоря́ни*), -ча́н-и (*Криве́ Мк – криве́нський – кривенча́ни, Щасли́ве Зк – щасливча́ни*), -івча́н-и (*Вербки́Днп – ве́рбський – вербівча́ни*) та інші.

У зв'язку з цим виділяється три групи суфіксів, здатних зумовити місце наголосу в катойконімі: суфікси, які передбачають наголос на твірній основі: -ц-і, -инц-і, -ат-а, -чат-а; суфікси, які завжди наголошені: -а́н-и (-я́н-и), -ча́н-и, -івча́н-и, -ича́н-и, -ща́н-и, -а́нц-і (-я́нц-і), -ча́нц-і, -и́т-и, -е́т-и, -а́н-а, -е́нн-я, -і́ст-и; суфікси, які мають флективний наголос: -ак-и́ (-як-и́), -ик-и́, -чак-и́, -ук-и́ (-юк-и́), -чук-и́, -ух-и́ (-юх-и́), -ун-и́, -ач-і́. Також є суфікс -івц-і, який виступає і наголошеним, і ненаголошеним.

Зупинимось на характеристиці декількох суфіксів. Найпродуктивніший в українській мові суфікс -ц-і передбачає наголос на твірній основі, зберігаючи її акцентуацію. Він складається лише з приголосного звука, тому він не здатний бути під наголосом, а наголошеність флексії у ньому нехарактерна для українських катойконімів. Такого форманта з ненаголошеним флексійним голосним достатньо, щоб продовжити і завершити після наголошеної основи спадну частину інтонації: *Хоти́н Чрв* (акцентно-інтонаційна структура – висхідне наголошення, схема: /) + -ц-і → *хоти́нці* (акцентно-інтонаційна структура – висхідно-спадне наголошення, схема: / \). Тому більшість катойконімів на -ц-і зберігають наголос на твірній основі, і переважно залишають, стверджує Л. І. Гуцул, акцентуаційний малюнок та акцентно-інтонаційну структуру ойконіма: *Ма́лин Жт – ма́линці* (модель: О/О → О/ОО, спадне наголошення ойконіма → спадне наголошення катойконіма), *Фе́дорівка Крв – фе́дорівський – фе́дорівці* (модель: О/ООО → О/ООО → О/ООО, спадне наголошення ойконіма → спадне наголошення катойконіма).[3, с. 766.]. Пор.: *богда́нівці Крв, весе́лів ці Крв, аджа́мці Крв, розумі́вці Крв (Богда́нівка Крв, Весе́лівка Крв, Аджа́мка Крв, Розумі́вка Крв)*.

Досить рідко акцентованою є флексія; на думку В. О. Горпинича, це трапляється тоді, коли співвідносний відтопонімний прикметник має наголошене закінчення [2, с. 93]: *Ле́беді Рв – лебедськ**и́**й – лебедці.* А в ойконімах на -ц-і таке наголошення трапляється частіше: *Морохівц**і́** Хрк, Клинц**і́** Крв, Млинц**і́** Трн, Чернівц**і́** Чрв.*

Розглянемо інші продуктивні суфікси, які завжди є наголошеними: -ан-и (-ян-и), -чан-и: *Станівц**і́** Чрв – станівськ**и́**й – станівч**а́**ни, Фе́дорів Хрс – фе́дорівський – федор**я́**ни; пор.: Хмельове́ Крв – хмелівч**а́**ни, Бо́бринець Крв – бобринч**а́**ни, Зна́м'янка Крв – знам'янч**а́**ни, Неруба́йка Крв – нерубайч**а́**ни.*

Суфікси -а/н-и (-я/н-и), -ча/н-и досить вільно переносять наголос на себе – і цей процес поступово приводить до вирівнювання наголосу катойконіма відповідно до загальномовної тенденції наголошення середини слова. Напр., *Под**і́**л Пл* (схема: /) + -я/н-и → подоля/ни (схема: / \), *Ш**а́**мівка Крв* (схема: /) + -ча-и → *шамівч**а́**ни.*

Оскільки послідовний перехід наголосу з твірної основи на суфікс -ан-и (-ян-и), -чан-и зафіксований на всій мовній території України, це явище, вважаємо, є загальномовним. Дуже рідко в катойконімах зберігається той самий наголос, що в ойконімах та ад'єктонімах: *Петр**у́**шівка Чрг – петр**у́**шівський – петр**у́**шани, Хом**и́**нці См – хом**и́**нський – хом**и́**нчани, Ж**и́**тлівка Лг – ж**и́**тлівський – ж**и́**тляни.*

Іноді завдяки переміщенню наголосу створюється експресивне стилістичне забарвлення в похідному катойконімі, такі оніми стають наближеними до розмовних напр., (*Борт**я́**нин Лв – бортюх**и́**, Те́решки Вн – терешкун**и́**, Пл**и́**сків Вн – плескач**і́***), особливо тоді, коли наголос переноситься на флексію.

Висновки і пропозиції. Проведене дослідження дає змогу стверджувати, що наявність певного словотворчого форманта, його наголошеність чи ненаголошеність є важливою умовою реалізації правила граматичного протиставлення та виявлення морфонологічних функцій наголосу в катойконімному словотворі. Проаналізувавши оніми та їхні похідні в українській мові, ми дійшли висновку, що основними з цих функцій є збереження акцентуації твірного слова в похідному та переміщення наголосу, яке веде до зміни акцентної моделі та акцентно-інтонаційної структури похідного слова порівняно з твірним. Також виявлені й інші функції, такі, як: узгодження акцентного вираження катойконіма із загальномовною тенденцією до наголошення середини слова, збереження місця і способу наголошення ойконіма в катойконімі, створення експресивного стилістичного забарвлення в похідному. Проаналізовано оніми різних областей України, зокрема використаний місцевий матеріал – катойконіми Кіровоградщини, – які підлягають встановленим закономірностям.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в порівняльному аналізі наголосу як морфонологічного явища в ад'єктонімному словотворі, а також у словотворі інших слов'янських мов, наприклад, болгарської, польської.

Список літератури:

1. Горпинич В. О. Теоретичні питання відтопонімного словотвору східнослов'янських мов. Київ : Наук. думка, 1973. 166 с.

2. Горпинич В. О. Назви жителів в українській мові. Київ : Вища шк., 1979. 158 с.

3. Гуцул Л. І. Спостереження за акцентуацією українських катойконімів. *Наукові записки. Випуск 154. Серія : Філологічні науки (мовознавство)* – Кропивницький : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2017. С. 762–767.

4. Лопатин В. В. Акцентологические проблемы синхронного словообразования в современном русском языке. *Славянское и балканское языкознание. Проблемы морфонологии*. Москва : Наука. С. 174.

5. Лучик А. А. Состав, функции и взаимодействие морфонологических явлений в оттопонимическом словообразованнии русского языка : дисс. канд. филол. наук. Кировоград, 1988. 192 с.

6. Trubetzkoy N. S. Gedanken uber Mophonologie. TCLP. Prague, 1931. T. 4. C. 160–163.

7. Українська мова. Енциклопедія / Ред. кол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін. Вид. друге, випр. і доп. Київ : Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 821 с.

8. Чурганова В. Г. Очерк русской морфонологии. Москва : Изд-во «Наука», 1973. 239 с.

Eldinova S. M. WORD STRESS AS A MORPHONOLOGICAL PHENOMENON IN CATOICKONYMIC WORD FORMATION

In the article has been devoted to word stress as a morphological phenomenon in a catoickonym word-formation. It is established that along with abridgement, interference, alteration, superimposition, stress is one of the morphological phenomena in the Ukrainian language; it is an important tool that promotes the formation

of the catoickonym. It is proved that the stress is an additional, accompanying affixation, means of creating a catoickonym.

The main morphological function of stress in a catoickonymic word-formation is clarified – the function of preserving the accentuation of a creative word – an oickonym; these formations are reviewed as those in which the word-forming act is carried out without shifting the emphasis, and they dominate in the Ukrainian language. Another important morphological function of stress is also described – the function of shifting of stress (oickonym> catoickonym). Such a displacement happens: from the basis of the creative to the word-forming affix, from the basis of the creative to the flexion of the derivative, from the end of the creative to the basis of the derivative. Morphological features of stress are described. Accent oppositions and the reasons influencing the shift of stress in derivatives on the basis of the Ukrainian language are singled out: word stress on the basis of oickonym – word stress on the basis of catoickonym; stress on the basis of the oickonym – stress on the creative suffix catoickonym; word stress on the basis of the oickonym – stress on the flexion of the catoickonym; stress on oickonym flexion – stress on the basis of catoickonym; stress on the flexion of the oickonym – emphasis on the flexion of the catoickonym.

The morphological conditions of realization of the rule of grammatical contraposition are considered, in particular the accentuation of the basic (oickonym or adjectonym) and the presence of a certain word-forming formant. Word-forming formants, their phonemic features influencing the morphological shift of stress are analyzed: concealment or non-concealment of the initial sound of a suffix, presence or absence of a vowel sound in its structure, presence or absence of interfixes, the ability of suffixes to determine the place of stress in catoickonym. Groups of catoickonymic suffixes depending on accentuation or non-accentuation have been studied, for example, the most productive suffix -ts-i in catoickonymic word-formation, which provides for a word stress on the creative basis, preserving its accentuation.

Other morphological functions of word stress are determined: agreement of the accent expression of the derivative with the general tendency to lay stress on the middle of the word; continuation and completion after the stressed base of the descending part of the intonation; preservation of the place and way of stressing the formative in the derivative; replenishment of the stressed element; creating an expressive stylistic nuance in the derivative.

The onyms of different regions of Ukraine are analyzed, especially the local material is used – catoickonyms of Kirovograd region – which are subjected to the established regularities.

Key words: *morphology, word stress, catoickonyms, system of stressing catoickonyms, catoickonymic word formation, accentuation rules, accent contraposition.*

УДК 811.161.2'373:821.161.2.09
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/05

Кемінь У. В.
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

РЕАЛІЗАЦІЯ ЕМОЦІЙНОЇ ОЦІНКИ У МОВОТВОРЧОСТІ МАРІЇ МАТІОС: ЛЕКСИКО-ФРАЗЕОЛОГІЧНИЙ РІВЕНЬ

У статті проаналізовано оцінні мовні одиниці, за допомогою яких дозволяється розглядати мову як засіб пізнання світу у відображенні людських почуттів, інтенцій. Зокрема, звернено увагу на емотивні елементи мовної реалізації категорії оцінки, за допомогою яких висловлення набуває більшої експресивності. У дослідженні визначаються і описуються засоби вираження оцінки на лексико-фразеологічному рівні, досліджуються особливості їх функціонування у художньому дискурсі Марії Матіос.

Основною метою пропонованої статті є визначення засобів вираження оцінки і класифікації їх у творах буковинської письменниці («Майже ніколи не навпаки», «Солодка Даруся», «Нація»). Здійснено спробу визначити та проаналізувати сутність мовної оцінки, розглянути її основні види та характеристики. За допомогою методів контекстуального аналізу, порівняння авторських та уживаних (занесених у фразеологічні словники) фразеологізмів, зіставлення лексичних одиниць у різних мовленнєвих ситуаціях було виокремлено значеннєві групи, такі як: за зовнішніми ознаками, за психологічними і фізіологічними особливостями, за розумовими здібностями, увиразнення лінгвальних і позалінгвальних складників, для виявлення індивідуально-авторських і загальномовних конструкцій у мовотворчості письменниці. Особлива увага приділяється аналізу емоційно-оцінних слів та стійких словосполучень, які відображають індивідуально-авторське бачення світу, відтворюють справжність місцевого колориту мовлення, репрезентують експресію та емоційну наснагу висловленого. У результаті аналізу доходимо висновку про те, що Марія Матіос, працюючи над лексикою своїх творів, використовує слова із суфіксами суб'єктивної оцінки, зменшено-пестливі, згрубілі, полісемантичні слова, зафіксовано індивідуально-авторські фразеологічні одиниці.

Ключові слова: *емоційно-оцінна лексика, категорія оцінки, індивідуально-авторські фразеологізми, мовна експресія, емоційний компонент.*

Постановка проблеми. У центрі сучасної антропоцентричної парадигми лінгвістики перебуває людина, якій властиво відчувати та виражати емоції в мовленні. Досліджуючи психоментальний та емоційний простір мовленнєвої особистості, вчені дійшли висновку, що пізнання людини, її мовлення, поведінки – це основний напрямок сучасного мовознавства, у межах якого розглядаємо проблему оцінки, а саме: її вербалізація в художньому дискурсі. Оцінний аспект дозволяє розглядати мову як засіб пізнання світу у відображенні людських почуттів, емоцій, інтенцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мовленнєво-комунікативна діяльність людини є унікальним засобом вираження оцінки, почуттів та емоцій. Тому питання, що стосується оцінного компоненту, залишається й досі багато в чому дискусійним. Системний опис оцінки та її вираження на всіх мовних рівнях висвітлені в працях Ю. Апресяна, Н. Арутюнової, О. Вольф, Т. Космеди, В. Шаховського, С. Шабат-Савки та інших лінгвістів. На думку вчених, процес відображення об'єктивної дійсності є оцінним, оскільки оцінне відношення є невід'ємною властивістю людського пізнання, яке позитивно або негативно відображається у мовних одиницях [2, с. 48]. Як зауважила Т. Космеда, «світ, що пізнається, завжди оцінюється, оцінка – свідчення ступеня пізнаності світу» [4, с. 92].

Наявність у науці різноманітних підходів та безлічі суперечливих поглядів на предмет вивчення категорії оцінки свідчить про недостатність її вивчення. Оцінка є універсальною категорією, яка має особливості вираження на всіх мовних рівнях. Багато досліджень доводять те, що вибір мовних засобів, їх організація у тексті, вираження певних емоційних станів набуває все більшого значення. Аналізуючи емоції в художньому дискурсі, варто сказати, що вони передають ставлення людини до даної ситуації та показують емоційну реакцію на них.

Марія Матіос позиціонує себе «буковинською гуцулкою», пише про «великі пристрасті звичайних людей, ненав'язливі роздуми над вічною

дилемою любові – ненависті, гріха – спокути, дивовижне мовне багатство – це неодмінні атрибути стилю Марії Матіос…», – вказує видавець В. Гудковський [12, с. 172]. «Я собі отак і живу: коли ростіцькою нявкою, коли рафінованою столичною міщанкою…», – описує себе М. Матіос у «Буковинському Вічі» [3, с. 1]. Безперечно, мовостиль як дзеркало емоційної оцінки тексту визначає творчий метод буковинської письменниці. В аспекті мовознавчих досліджень це вказане питання ще не представлене, тому є актуальним і заслуговує на комплексне вивчення.

Постановка завдання. У статті визначається категорія оцінки на лексико-фразеологічному рівні у творах М. Матіос «Нація», «Майже ніколи не навпаки» та «Солодка Даруся». Акцент зроблено на емоційно-оцінній лексиці, фразеологічних одиницях, які виражають позитивне або негативне ставлення до суб'єкта (об'єкта) мовлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. На думку психологів, емоція тісно пов'язана з оцінкою, адже емоція є реакцією, яка виявляє позитивну або негативну оцінку на почуте. Оцінка – антропоцентрична та універсальна категорія, вона залежить від принципів певної мовної спільноти, а тому формує національну специфіку сприйняття світу. Дослідники по-різному трактують визначення оцінки, одні розглядають її як «складник конотативного компонента семантичної структури мовної одиниці, який репрезентує ставлення носіїв мови до позначеного за абсолютною шкалою (добре/нейтрально/байдуже/погано) й відносно шкалою (краще/так само добре/так само нейтрально/так само погано/гірше)» [5, с. 106]; інші пояснюють: «оцінка – це категорія, що об'єднує всі засоби, які має сучасна мова у своєму розпорядженні для категоризації й позначення розмаїття оцінних значень, що мотивовані зв'язками між мовцем і дійсністю» [4, с. 305].

Слушно зауважує С. Шабат-Савка: «Суть оцінки полягає в ставленні суб'єкта мовлення до певного об'єкта дійсності. Урахування ролі мовця в такому процесі безперечне, адже будь-яке явище чи будь-який мотив людської дійсності має одночасне естетичне значення і може бути оцінене мовцем, з одного боку, як прекрасне чи потворне, а з іншого – як добре чи погане. Тому оцінний аспект висловлення пов'язаний із відповідністю об'єкта, що підлягає оцінні, певному суспільному еталону, згідно з яким «добрий» ототожнюють із нормою, негативна ж оцінка сигналізує про відхилення від неї» [7, с. 120].

За нашими спостереженнями, оцінка є складником значення, що, підсилюючись у мовленні, спрямована на зміну емоційного стану співрозмовника та служить для викликання у нього відповідної реакції.

Оцінка скерована на емоційне ставлення до предмета оцінки того, хто говорить. Погоджуємося з думкою В. Шинкарука, який наголошує, що емоційність завжди пов'язана з емоційною оцінкою. Дослідник виділяє тип емоційної оцінки за шкалою протиставлення «схвалення/осуд», позначаючи як +/- оцінку. Таким чином «+» об'єднує п'ять видів емоцій: ласка, грайливість, захопленість, схвалення (співчуття), жарт. Тип емоцій «-» оцінки представлений шістьма видами оцінки: осуд, зневага, приниження, презирство, лайка, образа. На думку вченого, цих назв достатньо, щоб висловити суб'єктивне ставлення людини до того, що вона сприймає в навколишньому світі, тобто її суб'єктивну оцінку [9, с. 325].

Проте варто зауважити, що взаємодія оцінки та емоційної реакції суперечливі, оскільки емоції бувають як результатом певного виду оцінки, так і її підставою. Так, Ю. Апресян наголошує, що стимулом окремої емоції є інтелектуальна оцінка певного стану речей як несподіваного, небажаного для суб'єкта. Оцінку виділяють як окрему фазу породження емоцій, оскільки озвучення емотивних реакцій мовця значно залежить від різних видів оцінки як-от: моральної, етичної, соціальної, побутової тощо [1, с. 52]. Отож емоції концептуалізуються як первісні, базові а саме: (страх, радість, де переважає відчуття як таке), та вторинні, окультурені, менш стихійні: (надія, гнів, відчай, де переважає інтелектуальна оцінка та реалізується критерій небажаності для суб'єкта ситуації – джерела емоції) [1, с. 54].

Оцінка є засобом вираження повідомлюваного про певну цінність предметів та явищ з погляду відповідності/невідповідності вимогам мовця, передає його ставлення, має об'єктивно-суб'єктивний характер. Автор висловлює через оцінку свої думки, почуття, переживання, вподобання тощо, тобто втілює суб'єктивні уявлення про об'єктивний світ.

Для вираження оцінки можуть бути використані різноманітні мовні засоби усіх рівнів, переконуємось у цьому, проаналізувавши одиниці лексико-фразеологічного рівня на матеріалі творчості Марії Матіос. За нашими спостереженнями, емоційно забарвлені слова, стійкі фрази відображають значення явищ та ситуацій і яскраво передають колорит місцевого мовлення, репрезентують експресію та емоційну наснагу висловленого.

В. Шаховський визначає лексичні вербалізатори емоцій, які виконують функцію емоційного

самовираження. Тобто, є функція впливу, яка реалізується тоді, коли вираження емоцій має певну мету. Крім того, до функцій емотивної лексики належить і функція оцінки [8, с. 52]. Також для визначення емотивної номінації вчений визначив три типи лексики, які репрезентують емоції у мові. З опертям на класифікацію В. Шаховського визначено такі типи лексики:

1) лексика, що називає емоції (слова, лексичне значення яких супроводжується емотивними семами), як-от: – «***Дурна!!! Дурна***, а цюці не хоч? На тобі цюцю! – і кинув жменю барбарисок під самі хатні двері» [11, с. 31]; «***Дурню ти!*** – чомусь прошипів Андрій. – ***Дурню.*** Нема вже тата. Нема. Мертвий» [12, с. 49];

2) лексика, що описує емоції (слова які в певному контексті набувають оцінного значення): – «А ті ***двоногі пси*** й поховати тіло не дали, й усю родину – тринадцять душ – вивезли, навіть калічку – безруку наймолодшу доньку, забрали» [10, с. 123]; «Краще би була струїла в утробі таку ***нечисть***… – зло сказала увечері Матронка, не встаючи з постелі» [11, с. 195];

(полісемантичні слова): – «Доцька – та, мов ***крілиця***, з Павлом награтися ніяк не може» [12, с. 41]; « А хто лишився невбитий і невивезений – затаївся як ***щур*** під підлогою» [10, с. 151];

(фразеологічні вирази), напр.: – «Ви ще молоді, то ***не знаєте в життю нічого, як синє за нігтем,*** не знаєте нічого» [11, с.160]; «Казав тобі не ***пхати носа*** там, де не знаєш» [12, с. 45];

3) лексика, що виражає емоції (нечленовані комунікати, клас невідмінюваних слів, що служать для нерозчленованого вираження емоційно-вольових реакцій на навколишнє середовище), як-от: – «***Агій***, на біду, молодице!» [11, с. 153]; «***Ой,*** Боже-Боже… знали би це її мама… знали би це її тато… били б, певно, буковими палицями» [12, с. 98].

Стиль письменниці захоплює своєю експресією розповіді, вражає читача глибоким психологізмом змалювання трагічних подій які трапляються у житті героїв. Основним компонентом оцінного значення в художньому тексті є об'єкт; оцінний предикат і суб'єкт оцінки. Варто зауважити, що категорія оцінки яскраво виражена оцінними іменниками для позначення особи, таким чином, письменниця додала зневажливого значення, сповненого глибокою ненавистю персонажа, як-от: ***нечисть, чума, звірі, вороги, убійники, нелюди, двоногі пси, злі собаки, заготівельники людських душ, москалі недобиті***. Такі конструкції в контексті додають зневажливого значення, ненависті. Напр.: – «А огірки? Огірки з бочки нащо перевертаєте, ***убійники***?!» [10, с. 93]; «Кирило віддав би маєток, аби лише дізнатися ім'я ***нелюда***, який упокоїв його невинну дитину» [12, с. 14]; «Кінь розумним вродився, добрим: Для ґазди він збудує дах, Щоб йому не кидали гробом. Злі ***собаки на двох ногах***» [10, с. 178].

Для характеристики позитивного значення письменниця знаходить слова, сповнені любові та ніжності: ***братове, молоді побратими, соколи-наречені***. Напр.: – « … а її колишні чорноброві ***соколи-наречені*** чекають – не дочекаються тоненької свічечки в поминальні дні над своїми могилами…» [10, с.113]; «Вона втрачає пам'ять, коли намагається згадувати, де хто похований: стільки їх, ***молодих побратимів***, чиї кістки сусідять тепер із буковим та смерековим корінням» [10, с. 113]; «А ви що, ***любко-душко***, хотіли свічку світити, чи показувати коли ся діти родять?» [11, с. 118]. Як бачимо, ключові номінації іменників виконують не лише інформативну функцію, але і увиразнюють емоційно-оцінну семантику.

Оцінна лексика представлена прикметниками на позначення кольору, в яких збігається асоціативним зв'язком, як-от: ***чорна*** і свіжа туга, ***чорні*** прокльони, ***чорний*** туман підозри, гризота ***чорна***. Чорний колір маркує здебільшого негативне значення, увиразнює переживання героїв творів, напр.: – «… упав на коліна перед дідом Іваном, який видував з трембіти таку ***чорну й свіжу тугу***, що камінь міг би заговорити, а серце закам'яніти» [10, с. 74];«А ще черкеси лишили кілька череватих після зґвалтування рівнянських молодиць та породили ***чорні прокльони*** погорблених віком дідів – навздогін куряві з-під копит вічно втомлених і вічно голодних на війні коней » [10, с. 43]; «О-о-ох, маю ***гризоту чорну***…» [10, с. 76]; « …і ***чорний туман підозри*** розливався в змордованому недовірою тілі; й він уже не знав, чи йти назирці, чи сидіти отут посеред оборони чіпом…» [11, с. 172].

Червоний колір асоціюється у текстах письменниці з агресією, небезпекою та смертю. – «Її молоді братове без вагання склали свої буйні голови, а ***червона гадина*** розлазиться в усі шпари – й ніхто не може її спинити» [10, с. 113];

Майже усі прикметники мовотворчості М. Матіос представлені у переносному значенні, відзначаються своєю оригінальністю, емоційною образністю, індивідуальним змістовим наповненням, як-от: «– *кривавий* ярмарок (який супроводжується багатьма жертвами, загибеллю людей, побоїще)» [6, с. 337], напр.: – «Був не воїном і не зрадником – Був заблудлим дитям епох… Стих учора ***кривавий ярмарок*** – Він лишився

з конем удвох» [10, с. 178]; – *пекельний і гострий* біль (важкий, жахливий, нестерпний; такий, як у пеклі) [6, с. 110], напр.: – «Але смерть не наставала, лиш цюкала внизу черева чимось ***пекельним і гострим*** так, що хотілося вирвати жало з власними кістками й м'ясом, аби не чути того – майже паралізуючого – болю» [10, с. 6]; – *смертельна* ненависть (почуття ворожості, сильної злості) [6, с. 398], як-от: – «І коли б не пригода на дорозі, Дмитро й не подумав би мати на нього зуб і ***смертельну ненависть***» [10, с. 214].

Прикметникові лексеми, що передають позитивну оцінку, зокрема ***солодкий, утішна, слабонький,*** вживаються для вираження глибоких почуттів ніжності та ласки. Напр.: «…Мамко наша ***солоденька***, радосте наша ***утішна***… Нащо нас посиротили, в біді лишили…» [10, с. 77]; «…***Сухонький***, як висохла на сонці бадилина, Тимофій – у довгій білій сорочці… із складеними на грудях, як до смерті, руками, мертво лежав…» [10, с. 63]; «Хто тобі ворог, Уласійку мій ***солодкий***?...» [11, с. 24]; «Ще коли б у неї такі невістки були, як сини її ***солодкі***!» [12, с. 41].

Мова творів М. Матіос зберігає чимало індивідуально-авторських дієслівних форм, які надають художньому тексту регіонального колориту, напр.: (***закатрупити*** (вбити), ***прицвяшкувати*** (прибити), ***спокійнитися*** (померти), ***проколінкувати*** (простояти на колінах). Функційні можливості оцінних дієслів передають потрібний відтінок значення, властивих побутовому мовленню носіїв буковинських говірок. Напр.: – «Його великі, трохи розкосі очі ***ковзали*** по людях якось гейби ліниво, гейби знехотя» [10, с. 9]; «Дякувати Богові, що в світ не вивезли, як лиш ***всунулися*** в наші гори» [10, с. 8]; «Юр'яна думала, що Штефуряків утримають їхні з Уласієм ґрунта. А ґрунта ***загриміли*** до колгоспу» [10, с. 20].

Працюючи над лексикою своїх творів письменниця використовує слова із суфіксами суб'єктивної оцінки, зменшено-пестливі чи згрубілі слова. Часто вони функціонують у формі звертання, відтворюють почуття ніжне, прихильне ставлення до персонажів. Напр.: – «Ох ***кумко-любко***, Васютко злотна… Життя – то трояка ружа…» [11, с. 208]; – «Миколайчик хукав на мамині руки й голосом, схожим на той, коли сичить гадина в струпі, просив: «Вставайте, ***мамко***, вставайте…» [10, с. 80]; «Моя ***дитинко***, Моє золоте ***срібельце***!.. Моє ***серденько***…» [10, с. 174].

Велику роль відіграють полісемантичні слова, що в переносному значенні набувають емоційно-експресивного забарвлення, як-от: – *зозулько* (пестливе звернення до дівчини, жінки) [5, с. 678], напр.: – «***Зозулько*** моя, не бійся… ***зозулько***…» [10, с. 143]; – *голуб'ятко* (те саме, що голубеня, пестливе до значення голуб'я) [6, с. 120], напр.: – «Моє ***голуб'ятко***… Не бий так ніжками маму» [10, с. 175]; – *коко* (те саме, що яйце) [6, с. 215], напр: – «Андрійчик – Василинене ***коко.*** Писанка великодня. Він – дитя дурної крові Василининої» [12, с. 43]. Письменниця може вживати слова у негативно-зневажливому значенні, а саме: – *гадюка* (про злу підступну людину), напр.: – «Що тобі у нас треба, ***гадюко***?!» [11, с. 73]; – *видра* (зневажливе, про надмірно худорляву жінку) [6, с. 392], як-от: – «Що це була робота котроїсь сільської ***видри***, вона не сумнівалася й хвилечки» [10, с. 203].

Емоційна лексика у використанні М. Матіос передає почуття, емоції, настрої, виражає авторське ставлення до повідомлюваного, для характеристики героїв тексту. Емоційно-оцінна лексика є основою, на якій реалізується задумка твору її ідейно-тематична та художня складова.

Використання у художньому тексті фразеологічних одиниць відображає індивідуально-авторське світосприйняття дійсності. Відомо, що фразеологізми не тільки називають предмети, явища, дії, але водночас й оцінюють їх. Як стверджує Т. Космеда, «події, які відбуваються в довколишньому середовищі, відбиваються й у фразеології. Цей процес здійснюється крізь призму категорії оцінки. Мова постійно поповнюється новими лексемами та фразеологічними одиницями з семантикою оцінки, відбувається переусвідомлення старого світу і старого мовного матеріалу» [4, с. 227].

Одиницями фразеологічного рівня письменниця характеризує людей, їхні дії і вчинки у певних ситуаціях. Негативну оцінку яскраво репрезентує низка фразеологізмів, що виражають певні обмеження розумових здібностей героїв, напр.: – «Вони мали би бути раді за Дарусю, що клопоту їм не приносить. Але вже…хай ***крутять пальцями коло скроні***. Все одно, то лише дурні і крутять» [11, с. 38]; «Не могти заплакати-заридати, викричатися, засміятися, а бути живою мумією і ***мати в голові велику як від кулі, рану*** і не могти про неї говорити, а лиш думати, думати…» [11, с. 93]; «То де *Бог*, чи він осліп, Михайле, коли я так ревно молилася йому все життя, а він і у вас ***відібрав був розум***, бо ви били мене, як худобину, а я мусила мовчати?!» [12, с. 196]; «Видко, ***дурний піп тебе хрестив***, Михайле» [12, с. 195].

Фразеологічні одиниці які характеризують зовнішність, як-от: – « Чи то встидно, чи боязко,

чи жаль такої ***дрібної жінки***, в якої і ***в пазусі не дуже густо*** і яку під собою роздушити було би легко, не те, що згорнути в обіймах» [11, с. 115]; «Люди їдуть усякі: дехто такий веселий, ***як цвинтар опівночі***» [11, с. 60]; «…якось байдуже думав Михайло, перебираючи за конем ***спутаними своїми ногами***, не дивлячись ані по сторонах, ані на дорогу» [12, с. 203].

Фразеологізми-характеристики психологічного стану, що передають страх, тривогу: – «***Волосся дибки*** стає на голові» [11, с. 94]; «Люди втікають від ***туги, яка заходить зашпорами в душу***, як тільки очі вихоплюють хрест» [11, с. 51]; «Але щоразу, коли Даруся наближається до могилки, душа її також ***згортається равликом*** від страху, що її зараз зустріне мертва – без татового голосу – тиша» [11, с. 52].

Фразеологічні одиниці, які виражають ненависть, лють, затьмарення свідомості, як-от: – «Червоні іскри немилосердно скакали перед очима – і він думав, що то ***дурна кров уже заливає мозок***, і хотів чимшвидше звільнитися від її жару, щоб не вмерти отут, на Матрончиних очах» [11, с. 169].

У мовостилі М. Матіос зафіксовано індивідуально-авторські фразеологічні одиниці, які не внесені до фразеологічного словника української літературної мови. Експресивно-стилістичні функції таких фразеологізмів, дають змогу увиразнити суб'єктивну оцінку денотата. Авторка, дещо іронічно через етномарковані фразеологічні одиниці насміхається над недолугістю персонажа, як-от: – «Вони таки ***не мають смальцю в голові а Бога в череві***, її сусіди, бо думають, що вона дурна» [11, с. 29]; «***Головою треба думати, а як думаєш ногами, то хай голова страждає***» [11, с. 195]; « Бо не штука – ***мати голову на плечах, а думати, що то баняк***. На те вона голова, щоби не бути баняком!» [12, с. 97]; «Паращина ***грати вар'ята*** – грала, але на церковну службу піде» [12, с. 97]. Фразеологізми у творах письменниці постають важливим засобом художнього відтворення місцевого колориту, вони передають простоту і дух народної мови.

Висновки і пропозиції. Отже, у процесі дослідження було встановлено, що комунікативна функція у художньому дискурсі вимагає не тільки нейтрального бачення певної реалії, але її оцінки, яка формується у зв'язку з вираженням настроїв, почуттів та душевних переживань автора. У творах письменниці зафіксоване живе мовлення гуцулів, яке відображає лексичний склад з відповідними регіональними елементами, фразеологію. Емоційна лексика відіграє провідну роль у створенні експресивності художнього тексту. Чітко підібрані фразеологічні одиниці здатні оживити мовлення, надати йому емоційно-експресивного відтінку. У мові творів Марії Матіос фіксуємо чимало емоційно-оцінних слів та стійких словосполучень, які відображають індивідуально-авторське бачення світу, відтворюють справжність місцевого колориту у спілкуванні гуцулів. Перспектива подальших досліджень полягає у необхідності виявлення особливостей реалізації категорії оцінки мовними засобами синтаксичного рівня

Список літератури:

1. Апресян Ю. Д. Образ человека по данным языка: попытка системного описания. *Вопросы языкознания.* 1995. № 3. С. 37–67.

2. Іщенко Н. Г. Оцінний компонент лексичного значення слова. *Філологічні трактати.* 2010. Т. 2, № 3. С. 47–50.

3. Китайгородська В. М. Про нашу землячку, письменницю Марію Матіос. *Буковинське Віче.* 2002. 21 грудня. С. 1.

4. Космеда Т. А. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. Львів : ЛНУ імені І. Франка, 2000. 305 с.

5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К., 2006. 716 с.

6. Словник української мови : в 11 томах. Том 1–9. 1970–1978 рр.

7. Шабат-Савка С. Т. Категорія комунікативної інтенції в українській мові : монографія. Чернівці : «Букрек», 2014. 421 с.

8. Шаховский В.И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. Воронеж : ВГУ, 1987. 191 с.

9. Шинкарук В. Д. Оцінка як категорія модусу в латинській мові. Studia Linguistica. 2012. Вип. 6. С. 323–331.

10. Матіос М. Нація : Видання шосте. Львів : ЛА «ПІРАМІДА», 2018. 256 с.

11. Матіос М. Солодка Даруся / укр. та рос. м-ми ; перекл. на рос. М. Є. Марінічевої, С. Соложенкіної. Львів : ЛА «ПІРАМІДА», 2010. 424 с.

12. Матіос М. Майже ніколи не навпаки. Видання третє. Львів : ЛА «ПІРАМІДА», 2018. 176 с.

Kemin U. V. REALIZATION OF EMOTIONAL EVALUATION IN THE WORK OF MARIA MATIOS: LEXICO-PHRASEOLOGICAL LEVEL

The article analyzes the evaluative language units, which allow considering language as a means of knowing the world in the reflection of human feelings and intentions. In particular, paying attention to the emotional elements of the linguistic realization of the evaluation category, through which the expression becomes more expressive. The study identifies and describes the means of expression of assessment at the lexical and phraseological level, examines the features of their functioning in the artistic discourse of Maria Mathios.

The main purpose of the proposed article is to determine the means of expression of evaluation and classification in the works of the Bukovinian writer M. Mathios ("Hardly Ever Or Otherwise", "Sweety Darusya", "The Nation"). An attempt is made to define and analyze the essence of language assessment, to consider its main types and characteristics. It was distinguished here the meaning groups of phraseological items such as: on the external signs, on psychological and physiological features, by the personal mental abilities, expression of lingual and extra lingual components in speech, tend to identify individual-author and general language constructions in the authors' speech text, using the methods of contextual analysis, comparison of author's and almost used (entered in phraseological dictionaries) phraseology, comparison of lexical units in different speech situations. A particular attention we pay to the analysis of emotional evaluative words and stable phrases. All those lexical items reflect the individual author's vision of the world, reproduce the authenticity of the local expressions of speech, representing the emotional inspiration of what is said. We can conclude that Maria Mathios, working on the vocabulary of her texts, uses words with suffixes of subjective evaluation, including reduced-loving, rude, polysemantic words, individual-author phraseological items to form her special world of the novel.

Key words: *emotional and evaluative lexical, evaluation category in speech, individual (authors') phraseology, speech expression, emotional meaning component.*

УДК 808.3 – 313.1 + 883/092/
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/06

Мельник М. Р.
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського

ОНОМАСТИЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ЛІНИ КОСТЕНКО (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «ПРОМІННЯ ЗЕМЛІ»)

Поезія має свої істотні ономастичні особливості, і їх треба з'ясувати, оскільки власні назви є і завжди були істотним, функціонально значущим складником поетичних творів, як і творів інших родів літератури.

Поетичні твори Ліни Костенко, видатного сучасного українського поета, в ономастичному плані майже не вивчалися. Нам відома змістовна стаття В. М. Калінкіна та Ю. В. Лінницької, окремі згадки в монографії В. М. Калінкіна «Поэтика онима». Глибока продуманість у підборі, філігранна обробка під час використання власних назв насичує їх у творах Ліни Костенко значною інформацією та багатоманітними художніми функціями. Розкриття цієї інформації та функцій становить значний інтерес як для розбудови теорії літературної ономастики, так і для глибшого пізнання творчості Ліни Костенко.

Мета статті – аналіз онімів, їх наповнення та функціонування в збірці Ліни Костенко «Проміння землі», що вийшла друком у 1957 році, їх видозміни залежно від тематики та шляхів реалізації цієї тематики.

Для досягнення цієї мети потрібно вирішити такі завдання: виявити всі оніми, ужиті у досліджуваній збірці; з'ясувати енциклопедичне смислове навантаження виявлених власних назв, встановити ті їх семантичні варіації, що з'являються в даному вжиткові і зумовлені контекстом твору; визначити експресивність (у тім числі й нульову) і по можливості ступінь та характер експресивності власних назв у поезіях Ліни Костенко; висвітлити стилістичне, функціональне навантаження онімів, розглядаючи кожен ужиток власної назви зокрема і зіставляючи ужитки того ж оніма в цьому творі; визначити, як і в якій мірі досліджувані назви в художніх творах Ліни Костенко працюють на ці твори, беруть участь у побудові художнього цілого.

Об'єктом дослідження є буття онімів у художньому творі, предметом – особливості використання власних назв у збірці Ліни Костенко «Проміння землі». Фактичним матеріалом статті стали усі віднайдені нами оніми поеми Ліни Костенко.

Онімів у збірці «Проміння землі» загалом мало. Усі вони вжиті в прямому, нетропеїчному сенсі, хоч водночас усі без винятку мають вагомий конотативний компонент, мають експресивну наснагу. Власні назви збірки репрезентуються тільки трьома ономастичними розрядами, причому серед антропонімів (переважають за кількістю) і топонімів (переважають за вжитком) 9, тобто 60%, стосуються України, 4 – того, що ми тепер називаємо ближнім зарубіжжям, і тільки одна власна назва – антропонім ***Верне*** *– належить далекому зарубіжжю. Єдиний теонім збірки – християнське ймення. Антична теонімія зовсім відсутня. Усі зазначені ономастичні параметри в наступних збірках Ліни Костенко зміняться, причому істотно, а почасти – кардинально. Однак початок поклало «Проміння землі».*

Ключові слова: *ономастичний простір, онім, онімія, семантика, конотація, Ліна Костенко.*

Постановка проблеми. Поезія має свої істотні ономастичні особливості, і їх треба з'ясувати, оскільки власні назви є і завжди були істотним, функціонально значущим складником поетичних творів, як і творів інших родів літератури. Одною з таких особливостей, між іншим, є опертя поезії на ширше коло власних назв, яке просто неможливо звести до антропонімії. Ономастика поетичних текстів досить гостро ставить питання про методику, про способи дослідження власних назв у художній літературі. Річ у тім, що віршований текст становить відчутний спротив вилученню з нього для дослідження самих тільки онімів, вимагаючи не просто врахування контексту, а розгляду в усьому дискурсі, у межах художнього цілого.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поезія Ліни Костенко, видатного сучасного українського поета, в ономастичному плані майже не вивчалася. Нам відома змістовна стаття В. М. Калінкіна та Ю. В. Лінницької, окремі згадки в монографії В. М. Калінкіна «Поэтика онима». Між тим таке вивчення конче потрібне, бо оніми

поетеси є одним з найгостріших видів її словесної зброї. Глибока продуманість у підборі, філігранна обробка при використанні власних назв насичує їх у творах Ліни Костенко значною інформацією та багатоманітними художніми функціями. Розкриття цієї інформації та функцій становить значний інтерес як для розбудови теорії літературної ономастики, так і для глибшого пізнання творчості Ліни Костенко.

Постановка завдання. Мета статті – аналіз онімів, їх наповнення та функціонування в збірці Ліни Костенко «Проміння землі», що вийшла друком у 1957 році, їх видозміни залежно від тематики та шляхів реалізації цієї тематики. Для досягнення цієї мети потрібно вирішити такі завдання: виявити всі оніми, ужиті у досліджуваній збірці; з'ясувати енциклопедичне смислове навантаження виявлених власних назв, встановити ті їх семантичні варіації, що з'являються в даному вжиткові і зумовлені контекстом твору; визначити експресивність (у тім числі й нульову) і по можливості ступінь та характер експресивності власних назв у поезіях Ліни Костенко; висвітлити стилістичне, функціональне навантаження онімів, розглядаючи кожен ужиток власної назви зокрема і зіставляючи ужитки того ж оніма в даному творі; визначити, як і в якій мірі досліджувані назви в художніх творах Ліни Костенко працюють на ці твори, беруть участь у побудові художнього цілого.

Об'єктом дослідження є буття онімів у художньому творі, предметом – особливості використання власних назв у збірці Ліни Костенко «Проміння землі». Фактичним матеріалом статті стали усі віднайдені нами оніми поеми Ліни Костенко.

Головним **методом** дослідження став контекстуальний аналіз. Обравши генеральним робочим прийомом вивчення поетичної ономастики Ліни Костенко у тексті, а не вилучення її з тексту (що нині в роботах з літературної ономастики переважає), ми намагалися послідовно описувати оніми у складі тих творів, у яких вони вжиті. Тим самим знайшов своє застосування і традиційний для лінгвістичних робіт такого роду описовий метод. Досить широко використовується також метод внутрішнього зіставлення (зазвичай у межах творчості Ліни Костенко) та кількісний метод.

Наукова новизна статті полягає в тому, що в ній уперше здійснено опис ономастичного простору збірки «Проміння землі» Ліни Костенко. Онімія поезії, як виявляється, помітно відрізняється від онімії прози тим, що вона значно більше насичена переносними, конотативними значеннями і вживається як засіб образності, має вищу експресивну напругу. У ній уже не можна говорити про панівний статус антропонімів, з якими змагаються (і нерідко виходять на перше місце) топоніми. У сукупному ономастичному просторі творів Ліни Костенко антропоніми займають менше 40%.

Теоретичне й практичне значення дослідження визначається тим, що розроблена методика невідривного від контексту, цільного аналізу поезійної онімії є придатною для застосування під час ономастичного вивчення будь-яких поетичних творів. Розкриття функціонального навантаження і механізмів дії онімів у поезії сприятиме уточненню та поглибленню теоретичних засад літературної ономастики і – ширше – стилістики (мовознавство) та поетики (літературознавство) в аспектах, причетних до ономастичного компоненту художнього твору. Дослідження може допомогти у студіях поетичної мови, специфіки поетичної образності, у пізнанні тонкощів роботи майстра із словом. Робота містить матеріали для ономастичного словника української літератури.

Виклад основного матеріалу. Звертаючись до ономастичної специфіки текстів Л. Костенко, можна схарактеризувати її в такий спосіб, що у творах поетеси барвисті, як райдуга, власні назви водночас височіють, як вежі. А узагальнюючи, можемо констатувати, що в ліричних поезіях переважає все ж райдуга, а в епічних – вежа. Відомий поділ стилістичних функцій художньої онімії на інформаційно-стилістичну та емоційно-стилістичну [3, с. 14–15] стосовно прози й поезії проявляє себе в тому, що в прозі переважає перша, а в поезії – друга. Але саме переважає, а не безроздільно панує. Те й те реалізується і в прозі, і в поезії. І навіть більше. Чи не в кожному випадку інформаційно-стилістичного вжитку власної назви наявні елементи емоційно-стилістичні. І навпаки. А в текстах Ліни Костенко така поліфункціональність онімів є нормою. При цьому обсяг як емоційного, так й інформаційного навантаження оніма, вжитого поетесою, є значним, а в багатьох випадках – ще й багатошаровим.

Тонка, глибока продуманість і відчутість – оте, що називається дар Божий, – супроводжує чи не кожен ужиток власної назви в поезії Ліни Костенко. З'являється тільки те і тільки там, що і де доконечно потрібне. Це підносить вагомість, функціональну навантаженість кожної власної назви у творах поетеси.

В. П. Саєнко й І. В. Пономаренко змістовно розкрили синестезійні якості лірики Ліни Костенко, тобто схильність поетеси до «створення багатокомпонентних відчуттєвих образів, але

злитих воєдино», до переведення «різних форм виразності на мову словесної творчості». Дослідниці висновують, що естетичний вплив візуальних, слухових, смакових, тактильних, кінетичних, як і органічних відчуттєвих образів, становить «корінну й органічну властивість» поетики Л. Костенко, обґрунтовують «виняткову синестезійність її художнього світу», звертаючи при цьому увагу як на «однопочуттєві» синестезії, так і на «співдію в одному образі кількох почуттів» [10, с. 136–151]. При цьому дослідниці, не торкаючись ономастичної проблематики, наведеними ілюстраціями мимохіть засвідчують істотність власних назв і як об'єкту, і як, головне, джерела образів-синестезій. Власна назва (чи бодай натяк на неї: «твоє ім'я») втілює, вербалізує головний об'єкт зображення і тому випромінює, зосереджує навколо себе, мабуть, усі образи-синестезії поетичного тексту.

Відомий літературознавець В. Панченко відзначає, що в творах Л. Костенко «прочитується апологія людської неповторності» [8, с. 16], і підкреслює, що в «її поезії чується бунт проти стандартизації, спрощення, примітивізації людини. **Неповторність** – ось друге (перше: безкомпромісність – М. М.) з ключових понять, смислових знаків волелюбної музи Ліни Костенко» [8, с. 4].

А спеціально виробленим у мові засобом для вираження, для пойменування людської неповторності, як і для індивідуалізації, виокремлення багатьох інших істотних для людини речей, якраз і є власні назви. Зрозуміло, що зводити величну й чаруючу неповторність поезії Л. Костенко до власних назв чи бодай виставляти власні назви як провідний виразник її безмежної неповторності було б просто смішно. Це «ключове поняття» Ліни Костенко проявляє себе у кожному її творі, у кожному рядку й особливим поетичним ладом, і стрімким летом думки, завжди насиченої глибоким почуттям, і глибоко народною й одночасно глибоко індивідуальною мовою – на всіх її рівнях, від фонетики до синтаксису. Але не можна не визнати, що й власні назви відіграють тут визначну роль. Неповторність не може не тяжіти до спеціальних мовних знаків неповторності – власних назв. Уся творчість Ліни Костенко підтверджує цю тезу.

Втім, висловлені вище міркування із тими чи тими варіаціями можуть адресуватися не тільки Ліні Костенко, а й іншим справжнім поетам. І якщо акцентувати тільки специфічність, тільки ономастичну індивідуально-авторську манеру поетеси, то слід вказати передусім на **всеосяжність** її поетичного ономастикону і в просторі, і в часі. І «за Чорним Шляхом, за Великим Лугом», і «під горою Машук, на снігу», і «на острові Борнео», і «в туманностях душі чи, може, Андромеди» поетеса шукає і – знаходить душу тисячоліть і втілює її в слові. Слова **історизм**, **глобальність** надто сухі, але вони, мабуть, доречні для характеристики того притаманного Ліні Костенко дару бачити в сучасному всю глибину минулих віків і біля левино-жовтих берегів Дніпра – усю планету і «Всесвіт цей – акваріум планет», дару, що пронизує всю творчість поетеси й зумовлює її ономастичну всеосяжність. Відчутний у Ліни Костенко від перших її віршів, перших збірок і дедалі зростаючий «потужний інтелектуальний струмінь» [2, с. 13] розмаїто проявляє себе в уживаних нею власних назвах. Можна констатувати, що в онімах Л. Костенко «інтелектуалізм її поетичного словника» як одна з провідних ознак індивідуально-авторського стилю проявляється в усякому разі не менше, ніж у іменниках на **-ість** та науково-технічних термінах [9, с. 68].

Зазначена риса зумовлює склад, наповнення ономастикону Ліни Костенко. А його регістри, його функційно-семантичне навантаження визначаються високою емоційною напругою, можна сказати – кордоцентризмом, який фахівці визнають чільною прикметою української ментальності. Взагалі, чуття глибокої національної закоріненості, алюзії до рідного краю, проекція на Україну, її життя, історичну долю складають більш чи менш виразне семне підґрунтя мало не всіх ужитих поетесою онімів – звичайно, з тої їх масштабної групи, що не стосується України самим своїм ґрунтом, своїм безпосереднім сенсом. Власне, ця прикмета вживаних поетесою онімів і надає їм особливої, суто костенківської емоційності.

Якщо, за словами Ю. М. Тинянова, збитими вже в численних працях з літературної ономастики на штамп, у художньому творі немає непромовистих імен, то в поезії Ліни Костенко немає неемоційних, неекспресивних онімів, які при тому не втрачають здатності вміщувати великі обсяги найрізноманітнішої інформації. Тут доречно згадати ще одне слушне спостереження В. С. Брюховецького: «Поетеса ніби наполегливо заповзялася розвіяти давню оману, що логіка й емоції непоєднувані ні в житті, ні тим паче в мистецтві» [2, с. 61].

У принципі оніми в буденному вжиткові є нейтральними позначками певних конкретних об'єктів. У художньому тексті ці нейтральні позначки одержують стилістичне навантаження, але переважно своєї нейтральності не втрачають. А у Ліни Костенко – втрачають. І ніяких тобі демінутивних суфіксів, ніяких **-оньк-**, **-очк-**, що їх

так полюбляли письменники сентиментального напрямку. Експресія оніма створюється контекстним словесним оточенням, лініями семантичних зв'язків і перегуків, тобто адгерентними, а не інгерентними чинниками.

За кожним іменем – цілий світ. Безмежний світ. Неповторність Людини. Ліна Костенко вміє це розкрити. У тому, власне, секрет «скаженої сили», з якою дзвенять і сяють оніми в її поезіях.

Щоб простежити особливості онімічних здобутків поетеси, розглянемо функціонування власних назв у виданих нею у 1957 році поетичній збірці «Проміння землі». Із 46 віршів збірки власне оніми наявні тільки в 11 (24%). Про власне оніми говоримо тому, що в кількох віршах наявні слова, які теоретично є онімами (слугують назвами одиничних об'єктів), але в поетичному мовленні поводять себе як апелятиви. Це передусім слова **сонце** та **земля**. Щодо останнього йдеться про семему «планета», пор.: «*А **земля**, як годиться планеті, випромінює тепле сяйво» і далі: «і здається мені пшениця золотим промінням **землі***» [4, с. 3], де онімічний сенс розчиняється в апелятивному, семема «планета» – у семемі «ґрунт», витворюючи й саму назву першої збірки Ліни Костенко. До таких «невласне онімів» належить і слово **місяць**, але воно в збірці відсутнє, тоді як **сонце** вживається в п'яти віршах, пор.: «*Є початок, бо є світанок, мати, **сонце** і перший крик*» [4, с. 26]; «*Сходить **сонце**, ясний обагрянок заглядає у вічі мені*» [4, с. 32] та ін.

Серед онімів же у суто онімічному функціонуванні переважають антропоніми – їх у збірці 8, причому один ужито двічі. Більшість їх у вірші-образку воєнного лихоліття, коли лірична героїня «пригадала дні свої дитячі» й побувала в рідній місцині: «*Мітку показали на вербині, / широко руками розвели: / – Кажуть люди, десь тут, у долині, / всі живцем закопані були. / Тут **Одарка** – невсипуща мати, / миротвориця дитячих чвар, / і **Лаврін**, прислів'ями багатий, / і **Кривенко** – сивий чоботар. / Тут **Юрко** і чорноока **Хана**, / всі твої товариші малі... / Тут земля, а в ній – глибока рана. / Не торкайтесь – боляче землі!*» [4, с. 45].

Наведений текст може вважатися першим (і вагомим!) кроком до суто костенківської обробки власних назв [6, с. 88–92]. Антропоніми тут є засобом довірчості й достовірності. Неповторна індивідуальність загиблих закріплюється у формі їх іменувань – дуже різних і фонетично, і структурно, і етнічно. А найголовніше – по цьому рядові іменувань перебігає зростаючий струм експресії, ніби знак індивідуально-авторської якості. В ономастичних контекстах вірша є елементи якоїсь екзальтованості, є хронологічні недоречності щодо «*всіх твоїх товаришів малих*». У збірку «Вибране» поетеса його не включила. Але саме тут бачимо початок тих ономастичних пошуків, які дали в творах Ліни Костенко такі разючі результати.

Знаменним є і вжиток ще одного антропоніма: «*Жив колись художник **Верне***» [4, с. 12]. Це – початок вірша «Художник» і початок уславленого циклу «Силуети». Вірш без будь-яких змін уміщено поетесою у «Вибраному». Реальний французький романтик, модний свого часу батальними та історичними полотнами – і зовсім не мариніст! – Орас Верне (1789–1863) не є тою титанічною постаттю, що постає з натхненних рядків «Художника». Але йдеться про поетичний твір, а не достовірну оповідь. Й онім Верне, спочатку суто інформативний, виповнюється в розгортанні тексту яскравою експресією, матеріалізує в собі муки творчості, стає символом самовідданості митця: «*Прив'яжіть до щогли мене*» – «*Він писав її барвою моря*» – «*На обличчі мінився з муки*». Додамо ще, що обраний поетесою мотив прив'язування до щогли має й глибші асоціації. Орас Верне причетний до поширення спопуляризованої Вольтером вигадки-легенди про те, як дикий кінь примчав в Україну прив'язаного до нього майбутнього гетьмана Івана Мазепу [7, с. 413–414].

У збірці «Проміння землі» антропоніми наявні лише в трьох віршах. Третій – «Глядач» [4, с. 15–16]. Наймення двох історичних осіб, перевтілених кіноекраном, концентрують у собі силу героїчного вчинку – і силу мистецтва. «*Тихо плаче хлопчина збоку, в третім ряду*», бо «*Під амбразурою дзота **Матросов** помер від ран*»: «*Хай плаче. Не так все просто. / І ти його не чіпай... / Так плакав **Саша Матросов**, коли загинув **Чапай***». Образи-антропоніми тут обрано досить стандартно для епохи, але і форма їх (сприйняття хлопчика-глядача), і контекст, і сам ряд спадкоємності (маленький глядач – Матросов – Чапаєв) аж ніяк не стандартні, художньо достовірні, як художньо достовірний є історично не дуже адекватний образ – антропонім **Верне**.

До цих антроповжитків долучимо й використання найактивнішого християнського теоніма, який поетеса вилучила з традиційної гуцульської етикетної формули: «*вперше чую таке вітання: / «Пані-товаришко, слава **Йсу***» [4, с. 18]. Викликане цією формулою розмірковування – «*Відносно **Ісуса** я маю сумнів: / коли я родилась, його не було*», з точною й коректною характеристи-

кою радянської суспільної ситуації, – мало продовження в наступних збірках Ліни Костенко. А привітання «*слава Йсу*» і досі є в гуцулів єдино вживаним – і у тих, хто «*довго був хлопом*», і у тих, що «*народились відразу людьми*».

Топонімів же в збірці тільки 6, але вжито їх 12 разів, що складає половину всього ономастичного простору книжки (15 власних назв у 23 ужитках). Чільне місце тут, як і в усій творчості поетеси, належить **Дніпру** (4 вжитки в 3 різних віршах). Неодноразово з'являються й **Карпати** (3 вжитки в трьох карпатських віршах), пор.: «*Я виростала на **Дніпрі***» [4, с. 5], «*і пожеж багряні язики / потяглися до **Дніпра-ріки***» [4, с. 45]; «*Потоки гірські і **Карпати** в тумані... / Я вперше бачу таку красу*» [4, с. 18], «*хтось вилив сонце в небозвід **Карпат***» [4, с. 17].

Власне, топоніми як топоніми: вказівка на місце дії. Проте синтагматичне оточення – «*Я виростала на Дніпрі*», «*вперше бачу таку красу*» – не може не додати онімам експресії, не може не надати їм поетичного звучання. Спеціальна ж увага до топонімів теж виявляється вже в цій збірці. Вірш «Вулиця **Солов'їнка**» [4, с. 29] побудований на розгортанні внутрішньої форми заголовного мікротопоніма: «*Солов'ї співають повсюди, / але так назвали її, / бо гадали тутешні люди, / що найкращі у них солов'ї*».

Великою симпатією оповиті й ті два топоніми збірки, що стосуються не України, а Росії: «*Найрідніше моє **Підмосков'я**, / я сходила твої гаї. / Там спіткала свою любов я, / не таїла від тебе її*» [4, с. 33]. Інший вірш збірки починається так: «*Знову чую російську мову, / мову рідкісної краси...*», а закінчується словами: «*Крізь важку вечорову просинь / поступає вогнями **Москва***» [4, с. 55]. І симпатія ця – людська, людяна: «*Там спіткала свою любов я*». У контексті вірша топонім **Москва** не має нічого столично-кремлівського (хоч **просинь** і **важка**); це не ідеологема, а місто юності авторки. Топоніми **Москва** і **Підмосков'я** не виконують у Ліни Костенко тої функції, яку Л. О. Белей назвав ідеологічною: «наслідок безцеремонного втручання... панівної більшовицької ідеології у сферу духовної культури нації» [1, с. 96]. Поетеса зуміла протистояти такому втручанню у свою творчість. А «*мову рідкісної краси*» почула, їдучи до Москви, лише коли вже «*прошуміли... брянські ліси*», хоч вона і в Києві відусіль лунала. Тут імпліцитно, у підтексті, думка: в Україні російська мова не становить «*рідкісної краси*»: і спаскуджена акцентом, суржиковою «двомовністю», і взагалі не має заступати українську мову, рідкісну красу якої поетеса демонструє хоч би цим же самим віршем. Вже експліцитно і дуже гостро думка ця прозвучала в лекції поетеси, прочитаної у 1999 р.: «Не додає Україні престижу і мова її громадян та політиків. […] В цьому сенсі у нас суспільство майже всуціль варварське. Ні справжньої української мови, ні російської. Та якої ж **другої державної** прагнуть так звані «російськомовні»? Чи відомо їм, що їхню «другу державну» в західних наукових виданнях вже офіційно називають суржиком?» [5, с. 22].

Радше маємо говорити про «інформаційно-дидактичну функцію» ужитих поетесою назв **Москва** та **Підмосков'я**, як Чеслав Косил позначає роль топонімів, пов'язаних з біографією автора чи його героїв [11, с. 32–34]. Адже Ліна Костенко в 1951–1956 рр. навчалася в Москві в Літературному інституті, і збірка «Проміння землі» була фактично її дипломною роботою [2, с. 20].

Висновки і пропозиції. Як бачимо, онімів у збірці «Проміння землі» загалом мало. Усі вони вжиті в прямому, нетропеїчному сенсі, хоч водночас усі без винятку мають вагомий конотативний компонент, мають експресивну наснагу. Власні назви збірки репрезентуються тільки трьома ономастичними розрядами, причому серед антропонімів (переважають за кількістю) і топонімів (переважають за вжитком) 9, тобто 60%, стосуються України, 4 – того, що ми тепер називаємо ближнім зарубіжжям, і тільки одна власна назва – антропонім **Верне** – належить далекому зарубіжжю. Єдиний теонім збірки – християнське ймення. Антична теонімія зовсім відсутня. Усі зазначені ономастичні параметри в наступних збірках Ліни Костенко зміняться, причому істотно, а почасти – кардинально. Однак початок поклало «Проміння землі».

Список літератури:

1. Белей Л. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX–XX ст. Ужгород, 1995. 119 с.

2. Брюховецький В. С. Ліна Костенко. Нарис творчості. Київ : Дніпро, 1990. 262 с.

3. Карпенко Ю. А. Специфика имени собственного в художественной литературе. *Onomastica*. 1986. Т. 31. С. 5–22.

4. Костенко Л. Проміння землі. Київ : Молодь, 1957. 59 с.

5. Костенко Л. Гуманітарна аура надії або дефект головного дзеркала. Київ : КМ Academia, 1999. 31 с.

6. Мельник М. Р. Ономастика першої поетичної збірки «Проміння землі» Ліни Костенко. *Щорічні записки з українського мовознавства*. Одеса, 1999. Вип. 6. С. 88–92.

7. Наливайко Д. Очима Заходу: рецепція України в Західній Європі: XI–XVIII ст. Київ : Основи, 1998. 578 с.
8. Панченко В. Поезія Ліни Костенко. Кіровоград, 1997. 48 с.
9. Петрова Л. Засоби інтелектуалізації поетичного мовлення : на матеріалі поезії Ліни Костенко. *Українська мова: з минулого в майбутнє*. Київ, 1998. С. 67–70.
10. Саєнко В. П., Пономаренко І. В. Синестезія як якість поетики Ліни Костенко. *Слов'янський збірник*. Одеса : Маяк, 1997. Вип. 4. С. 136–151.
11. Kosyl Cz. Nazwy własne w prozie Jarosława Iwaszkiewicza. Lublin, 1992. 138 s.

Melnyk M. R. ONOMASTIC MASTERY OF LINA KOSTENKO (BASED ON THE COLLECTED WORKS «RAYS OF THE EARTH»)

Poetry has its essential onomastic features, and they need to be clarified, because proper names are and have always been an essential, functionally significant component of poetic works, as well as of other literary genres.

The poetry of Lina Kostenko, an outstanding modern Ukrainian poet, has hardly been studied onomastically. We know a meaningful article by V. M. Kalinkina and Y. V. Linnitskaya, some mentions in Kalinkin's monograph "Onym's Poetics». Deep thoughtfulness in the selection and filigree usage of proper names saturates the works of Lina Kostenko with significant information and diverse artistic functions. Disclosure of this information and its functions has an important meaning both for the development of the theory of literary onomastics and for deeper understanding of Lina Kostenko's works.

The purpose of the article is the analysis of onyms in Lina Kostenko's collection of works "Rays of the Earth", published in 1957, as well as their meaning and functioning, their modifications depending on the topic and ways of its implementation.

To achieve this goal, we need to solve the following tasks: to identify all onyms, used in the investigated work; to find out the encyclopedic meanings of the given proper names; to reveal their semantic variations which may depend on the context of the work; to determine their expressiveness (or lack thereof), and, if possible, the degree and nature of it; to highlight the stylistic and functional features of onyms, considering every proper name in particular and comparing it with the use of the same onym in the given work; to determine how and to what extent the investigated names work for Lina Kostenko's poetry, how they participate in the construction of the artistic unity.

The object of the research is the functioning of onyms in the artistic work; the subject concerns the use of the proper names in the collected works by Lina Kostenko "Rays of the Earth". The actual material of the article is all onyms that could be found the poems of Lina Kostenko.

In general, there are not so many onyms in the abovementioned work. All of them are used in their direct, non-tropeic meaning, although they have a significant connotative component and expressive meaning at the same time. The proper names are represented only by three onomastic ranks. Among the anthroponyms (dominated by quantity) and toponyms (dominated by usage) 9 of them, that is, 60%, relate to Ukraine, 4 – to the neighboring countries, and only one proper name, the anthroponym Verne, belongs to the far abroad. The only theonym here is the name of the Christian origin. Antique theonymy is completely absent. All the indicated onomastic parameters in the following Lina Kostenko's works would change significantly, sometimes even drastically. However, it was "Rays of the Earth" that gave rise to everything.

Key words: *onomastic space, onyms, onymia, semantics, connotation, Lina Kostenko.*

УДК 811.161. 2'373.7:39
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/07

Онуфрійчук Г. І.
Національний авіаційний університет

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИРАЖЕННЯ ЗООФРАЗЕМ У МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

У статті здійснено аналіз фразеологічних одиниць на позначення зоофразем та виокремлено асоціативну паралель фразеополя «людина / плазуни, землеводні та павукоподібні» в етнолінгвістичному аспекті. Окреслено роль асоціативної паралелі у формуванні мовної картини світу.

Анімістичний світогляд людини, її контакт з тваринами, із свійськими та дикими, із птахами та комахами, з плазунами, землеводними та павукоподібними спонукають до глибин дослідження щодо виникнення мовних сполук. Спілкування з представниками тваринного світу не завжди приносить людині приємні враження, часто виникають певні неприємності. У зв'язку з цим у народному мовленні зароджуються різні вірування, прикмети, прислів'я та легенди тощо. У дослідженні серед плазунів, землеводних та павукоподібних виділяємо такі асоціативні паралелі людина ↔ жаба, людина ↔ змія / гадюка / гадина / вуж, людина ↔ павук, людина ↔ хробак (черв'як) тощо.

Для концептуалізації тваринного світу характерні процеси переважно антропоморфної аналогізації предметного світу у свідомості людини, ґрунтовані на використанні знань про ознаки, поведінку тварин, зв'язок їх із людиною, а також аксіологічні та емотивні стереотипи етносвідомості. Знаки концепту тваринного світу у фразеологізмах використовують здебільшого на відображення психоемоційного, фізіологічного станів людини, її поведінкових характеристик. Тварини виступають також засобом образної характеристики людини, набуваючи при цьому різної символіки. Окремі тварини стали уособленням тієї чи тієї риси характеру людини, її образу, наприклад, старий, як собака, дикий, як вовк у лісі, ласий, як ведмідь до меду, собачий нюх, собаку з'їсти, меле язиком, як теля хвостом, боїться, як кіт сала, тощо.

Ключові слова: *асоціативна паралель, зооніми, зоофраземи, етносимвол, етнофразеологізм, мовна картина світу, мовні одиниці, фразеополе.*

Постановка проблеми. Все більшу увагу науковців у сучасних лінгвістичних дослідженнях привертає фразеологія народного мовлення, що постає в етнолігвістичному аспекті. Етнофразеологізми постають на основі образного уявлення про дійсність та відображають побутовий, історичний або духовний досвід народу. Зазвичай це пов'язано з культурними традиціями, обрядами та віруваннями, зі свідомістю та світосприйняттям народу. Закономірно, що фразеологічний склад мови відображає саме особливості національного світобачення та самобутності. Тому народні зоофразеологізми постають здебільшого як продукт народного мислення через порівняння з іншими предмета, ознаками, діями. Важливою та ще не дослідженою є символіка плазунів, землеводних та павукоподібних, яка відіграє важливу роль у формуванні мовної картини світу нашого народу, що й спричинило актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню фразеологічного рівня української мови приділяли увагу Н. Амосова [1], В. Архангельський [2], Н. Бабич [3], В. Білоноженко [4], А. Вежбицька [6], В. Виноградов [7], І. Гнатюк [5], В. Жайворонок [10], В. Русанівський [18], Л. Скрипник [20], В. Телія [24], В. Ужченко [26] тощо. У сучасних мовознавчих дослідженнях фразеологія виступає об'єктом дослідження також у працях Ж. Краснобаєвої-Чорної [12], К. Мізіна [14], О. Селіванової [19], Д. Ужченка [27] та інших.

Постановка завдання. Мета статті – на матеріалі текстів народного мовлення окреслити групи найпродуктивніших одиниць у межах асоціативного поля «*людина* / *плазуни, землеводні та павукоподібні*».

Виклад основного матеріалу. У нашому дослідженні розглянемо символіку плазунів, землеводних та павукоподібних, а також спробуємо встановити та виокремити асоціативні паралелі, які активно використовуються в народному мовленні українців.

Асоціативна паралель людина ↔ жаба. За народними повір'ями жаба належить до негативних істот, які мають вплив на життя людини. У Біблії жаба виступає другою карою Господньою

(Господь до Мойсея: «*І на тебе, і на народ твій, і на всіх рабів твоїх повилазять жаби*») [9, с. 215].

Жа́ба (ж.) – невелика безхвоста земноводна тварина, задні кінцівки якої довші, ніж передні, і пристосовані до стрибання [22, Т. 2, 1971, с. 499].

Негативне ставлення до образу цієї тварини породило ряд пересторог: *перелізе дорогу жаба – зле*; *коли жаби лізуть через дорогу чи поріг у хаті і кумкають – на вмируще*. Хоч самих тварин народні традиції кривдити забороняли: *не показуй на жабу пальцем, бо спина заболить* [21].

Зовнішній вигляд цієї тварини відобразився у народній творчості, наприклад, безхвостість тварини спричиняє до іронізування: *не дав Бог жабі хвоста, а то б усю траву потолочила*; *якби жабі хвоста, була б не проста*, також великий рот малої за розміром тварини став об'єктом кепкування: *жаба і на вола рот роззявляє* [9, с. 215].

Народне мовлення висвітлює характерне надування жаби та її квакання: *жаба дулася, дулася, та й лопнула*; *дмись, жабо, не дмись, а волом не будеш*; *жаба кричить, верещить, а кухар на рожні до кухні її тащить*, ще кажуть: *як зазиміє, то й жаба оніміє* [Там же].

Символізм жаби різноманітний, наприклад, вона є символом хвалькуватості, завищеної самооцінки, скупості; засіб Божого покарання; емблема розуму, розсудливості [21]. Наприклад, символ хвалькуватості: *жаба мала, а рот великий*; *кожна жаба своє болото хвалить*; завищеної самооцінки: *дмись, жабо, не дмись, а волом не будеш*; *роззявляє жаба губу на вола, але не з'їсть*; *коваль коня кує, а жаба ногу підставляє*; скупості: *його жаба задавила*; об'єкта для прокльонів, народних насмішок і кепкувань: *хай їй жаба; жаба – то твоя баба*; *одступись, зелена жабо*; *хто попереду – пасе череду, а хто позаду – пасе жаб*; темою дитячих прозивалок: *Стан, як у баби, Очі, як у жаби, Без верхньої губи, Як сміється – видно зуби. Вуса, як у рака, А сам рудий, як собака* [Там же].

В українців існує чимало вірувань про жабу, вона фігурує в народних замовляннях, нашіптуваннях. Вона виступає об'єктом негативної характеристики, тому кажуть: «*Одступись, зелена жабо!*»; *«Не будь жабою!»*; *«Жаба жабою»*; *«Ти як жаба»* тощо. Цю тварину використовували також у народній медицині [9, с. 215]. У давнину ангіну називали «*жабою*», побутує також вислів *грудна жаба* – народна назва стенокардії. У медицині з лікувальною метою використовують *зелену жабку* – це мала жаба, що лазить по деревах. Також *жабкою* називають старовинну дитячу гру, і таку ж назву має паличка у цій грі.

З поведінкою тварини пов'язаний цілий ряд народних прикмет: *багато жаб на стежках – на дощ*; *жаби квакають – на дощ*; *жаба кваче, овес скаче: «Сій мене!»*; *як жаби вечором квакають, то буде погода*; *коли сниться жаба, буде якась обмова* [9, с. 215].

Досліджуючи асоціативні паралелі ***жаби*** з людиною, визначаємо позитивні та негативні риси. Позитивні риси – інтуїтивність, сміливість: *чує, як жаба зміну погоди* [25, с. 144]; *сміливий, як жаба: з маху в воду*; *сміливий, як жаба: плига в воду і не хреститься*; *сміливий, як жаба: плига в воду і не хреститься* [25, с. 112; 16, с. 404]. Негативні риси – амбітність, боягузтво, високомірність, впертість, гордовитість, жадібність, марнославство (пихатість), наглість, надокучливість (неосвіченість), невихованість, образливість, підступність, пліткарство, повільність, незграбність, хвалькуватість: *роздайся, море, жаба лізе* [9, с. 230]; *на словах города бере, а на ділі – жаби боїться* [16, с. 229, 406; 11, с. 132]; *пнеться як жаба на торг (купину, купину, під ноги, проти вола, до гусят) в гарну годину* [25, с. 191, 195; 11, с. 130]; *не кланявся дід бабі – я не стану й жабі* [16, с. 151]; *жаба у рака гніздо одбила* [11, с. 201]; *сидить за столом і кліпає, як жаба на морозі* [16, с. 455]; *дивиться, як жаба* [25, с. 41, 132]; *як не дмись, жабо, а до вола далеко* [11, с. 132]; *вилізла жаба на нім та й каже, що її дім* [17, с. 229]; *коваль коня кує, а жаба (й собі, свою) ногу (лапу) наставляє (пхає, дає)*; *де коня кують, там жаба ногу підставляє, бо розуму не має*; *не лізь, жабо, туди, де коней кують* [11, с. 83]; *роззявляє губу жаба на вола, але го не з'їсть*; *жаба і на коня рот роззявляє* [17, с. 230]; *жаба дулася, дулася та й лопнула* [17, с. 229]; *не дуйся, жабо, бо ще луснеш* [16, с. 392]; *надувся, як жаба (індик, сичі) (в болоті, під пеньком, на пеньку, на помості)* [25, с. 73, 327]; *дметься, як жаба в болоті* [11, с. 130]; *як жаба на купині (перед волом)* [13]; *журба в'ється коло серця, як гаденя* [25, с. 214]; *жаба мала, а рот великий* [17, с. 230]; *говорила баба як літала жаба*; *три бабі, три жабі – та й буде ярмарок*; *де дві жаби та три жаби зберуться вмісті, не переспорять їх хоч чоловік двісті* [16, с. 144, 286]; *лізе, як жаба по болоті* [25, с. 183]; *дметься, як жаба в (на, проти) болоті (кладці, лопуху)* [25, с. 73]; *бовтнула, як жаба в кашу (болото)* [25, с. 124, 148]; *бовкнув, як жаба в болото* [Там же]; *кожна жаба своє болото хвалить* [17, с. 56, 230]; *у своїм болоті і жаба не співає* [Там же]; *величається, як жаба хвостом* [25, с. 72].

Асоціативна паралель людина ↔ змія / гадюка (гадина) / вуж). У народному мовленні гадюка (змія) – символ енергії життя; воскресіння і водночас смерті; кругообігу явищ; інтуїції; глибокої мудрості; прихованих знань; духовних скарбів [21]. У словнику української мови **змія́** (ж.) – плазун з видовженим тілом, укритим лускою [22, Т. 3, 1972, с. 629] (*див. ще вуж; гадина; гадюка)*.

Змія виступає символом родючості, жіночого начала, землі, води, а також, з огляду на свою амбівалентність, вогнем і чоловічим запліднюючим началом. Символом безсмертя вважається та змія, що скидає шкіру. Тварина може виступати і як уособлення злого початку в природі, і як космічний елемент, опора світу. У прадавніх цивілізаціях Сходу – уособлення мудрості. Модифікацією образу змії є дракон (напівзмія, напівптах) [8].

У мовленні українців побутує назва «біла змія», яка є символом чудодійної сили, здатної робити людину невидимкою або такою, що може бачити недоступне; за повір'ям, якщо у білої змії відрізати голову і покласти їй у праве око горошинку, то виросте чарівний стручок: хто носитиме його при собі, той стане невидимий, а хто з'їсть – почне розуміти мову птахів; якщо ж убити білу змію, старшу над усіма зміями, натопити з неї сала, а потім вимазати цим салом очі, то людина зможе бачити заховані під землею скарби [9, с. 125–126].

Водночас у мовленні побудує вислів *зелений змій*; *до зеленого (блакитного) змія* [13], у народному мовленні *зеленим змієм* називають горілку.

Проводячи асоціативні паралелі ***змії*** з людиною, визначаємо позитивні та негативні риси. Позитивна риса – передбачливість: *змія умирає, а все зілля хватає* [17, с. 225]. Негативні риси – агресивність, боягузтво, брехливість, жорстокість, лицемірство, підступність, хитрість: *Карпова Мотря, наче люта змія* [25, с. 304]; *а він, як змій, сичить і лізе в вічі* [25, с. 342]; *ужалений змією боїться і вірьовки* [17, с. 226]; *в'ється (вівся, звива, звиваться), мов (наче, як, жвавіш) змійка у камінні* [25, с. 154, 235]; *злий (лютий, сердитий, сердиться), як змія* [25, с. 80, 81, 82, 178]; *сичить (шипить), як (мов) змія під корчем* [25, с. 140, 144]; *відгодувати (відігрівати, відігріти) змію біля (коло) [свого] серця (за пазухою)* [23, с. 100; 13]; *як та змія, підповзе та й укусить* [25, с. 181]; *як та змія, підповзе та й укусить* [17, с. 225, 226]; *хитрий, як змій* [25, с. 83, 154, 302].

Асоціативна паралель людина ↔ гадюка (гадина). Гадюка (гадина) – символ злоби, люті, підступності, лукавства, знаряддя кари Божої, спокуси. З іншого боку, змія – емблема медицини, символ зцілення, гігієни, вона дочка землі, матір всього живого, ідеал працелюбства. У багатьох міфологіях світу змія вважалася охоронницею джерел життя і безсмертя, а також недосяжного багатства духу [21]. **Гадю́ка** (ж.) – отруйна змія з плескатою головою у вигляді трикутника [22, Т. 2, 1971, с. 11] *(див. вуж; гадина; змія)*.

У християнській традиції позитивний аспект символіки змії (мудрість) пов'язувався з Христом. Образ змії переважно є переосмисленим у термінах уособлення космічного зла, що співвідноситься з сатаною [8].

У Біблії змій – емблема злості, лютості, підступності, лукавства. Диявол прийняв образ змія і підмовив Єву з'їсти заборонений плід яблуні. *«І сказав змій до жінки: «Умрете – не вмрете! Бо відає Бог, що для того, коли будете з нього ви їсти, ваші очі розкриються, і станете ви, немов Боги, знаючі добро і зло!»* (Книга Буття 3.4–5). Господь Бог покарав і змія, і жінку: «*За те, що зробив ти оце, то ти проклятий над усю худобу, і над усю звірину польову! На своїм череві будеш плазувати і горох їстимеш у всі дні життя свого*» (Книга Буття 3,14) [21].

У числі інших символів, з якими пов'язана змія, – світове дерево. Біблейське дерево пізнання добра і зла зі змієм, що причаївся біля нього, зростає на ґрунті глибокої міфологічної традиції і сходить до космічної вертикалі світового дерева, яке символізує, так само як і змій, шлюбне єднання землі і неба. Дерево відповідає чоловічому началу, тоді як змія – жіночому; у біблейській міфології вони є образами Адама і Єви, відповідно [8].

Подібно до інших плазунів, змія співвідноситься зі стихією землі. Оскільки зміїна отрута використовується як ліки, змія є символом здоров'я, звідси використання образу змії, що обвилася навкруги чаші, як медичної емблеми.

У народній уяві гадюка (гадина) – збірний образ чогось поганого, бридкого («*З ним зайтися, то так. як на гаддя наступити*»), а в переносному розумінні – зневажливо про злу, підступну людину, також уживається як лайливе слово (проклинають: «*Гадина б тобі до очей скочила!*»; у Т. Шевченка: «*Скверний гаде, Куди ти лізеш? Схаменись!*») [9, с. 125].

За народними віруваннями українців, гадюки, як і всі плазуни, належать до нечистих сил, адже з гадюки виростають чорти. Усі гади на день Чесного Хреста ховаються на зиму до своїх схованок, а тому небезпечно цього дня йти до лісу. Вважається, що гадюка дуже шкідлива, особливо полоз

(про цю її особливість згадується у «Слові о полку Ігоревім»), за її знищення відпускається сім тяжких гріхів, чи інше трактування «*убити гадюку – це ніби сім літургій прослухати*» [Там же].

У зв'язку з живучістю гадюки усталилися вірування в її лікувальні властивості (звідки назва деяких рослин – гадючий проскурець, гадюче зілля, гадючник, зміїний корінь), а гадючим линовищем лікували хворі очі, зуби, лихоманку. Водночас від укусів гадюки лікували замовляннями, наприклад: *«На морі, на лукомор'ї стоїть купа, на тій купі лежить гадюка, я тую гадюку посічу, порубаю і щиреє серце замовляю»*. Також змія, гадюка символізує суперницю, розлучницю (в І. Котляревського – «Нагріла в пазусі гадюку») [9, с. 125].

У фольклорі, особливо в казках, важко відшукати позитивні образи гадюки. Вона – то знаряддя кари Божої: *як не вкусить, то засичить*; *щебече, як соловейко, а кусає, як гадюка*; *у гадюки нема іншої науки, як кусати*. За народним сонником, якщо присниться гадюка – чекай зради, підступності, небезпечного ворога або хвороби, а вбив гадюку – позбавився свого ворога. Однак, за повір'ям, 21 квітня на Радіона (Руфи) вбивати змій не дозволялось, бо «*Хто побачить гадюку і вб'є, то сонце три дні буде плакати*». Відтак, запримітивши плазуна, казали: «*Гадина, гадина! Не кажи ти гадові, що я тебе бачила, і я не буду нікому казати*» [21].

Проводячи асоціативні паралелі ***гадюки*** з людиною, визначаємо позитивні та негативні риси. Позитивна риса – передбачливість: *гадюка і вмирає, а зілля хватає* [17, с. 225]. Негативні риси – боягузтво, брехливість, жорстокість, лицемірство, підступність, ницість, підлабузництво, підлість, підступність, пліткарство, стервозність: *кого гадюка укусить, той і черв'яка боїться* [17, с. 226]; *скільки ніг у гадюки, стільки правди у брехуна* [11, с. 121; 16, с. 384]; *в'ється (вівся, звива, звиваться), мов (наче, як, жвавіш) гадюка (змійка) у камінні* [25, с. 154, 235]; *Черці гадюкою зашипіли, звірем заревіли* [25, с. 342, 343]; *злий (лютий, сердитий, сердиться), як гадюка* [25, с. 80, 81, 82, 178]; *сичить (шипить), як (мов) гадюка під корчем* [25, с. 140, 144]; *зашипіли мов гадюки, Черці в Ватикані* [25, с. 342, 343]; *пригріти на грудях гадюку (гади) (гадюку у пазусі)*; *буває, що гріємо гадюку за пазухою* [13]; *відгодувати (відігрівати, відігріти) гадюку біля (коло) [свого] серця (за пазухою)* [23, с. 100]; *підколодна (потайна і т. ін.) гадюка* [13]; *підлеслива (пестлива) людина – гадюка під квітками* [11, с. 130; 16, с. 387; 17, с. 226]; *як не грій гадюку, вона все одно укусить* [15, с. 73]; *підколодна (потайна) гадюка* [23, с. 145]; *у гадюки нема іншої науки, ніж кусати* [17, с. 225, 226]; *гадюку за пазуху брати* [25, с. 235]; *закидати (закинути, закидити, пустити, пускати, пустити) гадючку* [23, с. 244; 13]; *чорний, як гадюка* [25, с. 120]; *в язиці більше яду, ніж у гадюки* [16, с. 245]; *гадюкою каблучиться* [13].

Також У народному мовленні знаходимо асоціативні паралелі ***гадини*** з людиною, визначаємо тільки негативні риси. Негативні риси_– жорстокість, лицемірство, непосидючість (гіперактивність), ницість, підступність: *кидається, як гадина до очей* [25, с. 80, 81, 82, 178]; *то ще зла, як гадина під корчем* [Там же]; *сичить (шипить), як (мов) гадина (гад)* [25, с. 342, 343]; *заревла, неначе гадина в болоті* [Там же]; *вигрій гадину за пазухою (а вона тебе вкусить)* [17, с. 225]; *за пазухою гадину гріти* [Там же]; *крутиться, як (мов) гадина солена* [25, с. 179]; *підколодна (потайна і т. ін.) гадина* [ЛК]; *пригріти гадину за (у) пазухою (на грудях, у пазусі)* [23, с. 559]; *підколодна (потайна) гадина* [23, с. 145]; *гадину має за пазухою* [17, с. 225, 226]; *вигрів гадину за пазухою* [13]; *сидить, як гадина під корчем* [25, с. 199].

Асоціативна паралель людина ↔ вуж. В українському народному мовленні часто вживаним є такий плазун, як *вуж (=вужак)*, якого відносимо до розряду гадюки та змія. Ву́ж (ч.) – неотруйна змія середнього розміру, що має жовті плями з обох боків голови [22, Т. 1, 1970, с. 782] *(див. ще гадина; гадюка; змія)*. Здавна вважають, що вуж приносить щастя тій хаті й тому господарству, де живе, тому вбивати його не можна, про що свідчить відома байка Б. Хмельницького, яку він розповів польському послові, коли той просив його поновити союз із Польщею. У цій байці вуж символізує Україну, бо байка застерігає не сердити вужа (Україну), що живе в домі (Речі Посполитій), бо на дім упаде нещастя. Також існує водяний вуж – це неотруйна змія без жовтих плям на голові, що живе поблизу водоймищ. За Біблією, з вужами, як і з гадюками, пов'язані закляття Господа: «*Бо ось я пошлю проти вас тих вужів та гадюк, що немає закляття на них, і вони вас кусатимуть*» [9, с. 120].

Окреслюючи асоціативні паралелі ***вужа*** з людиною, визначаємо тільки негативні риси. Негативні риси – брехливість, егоїзм: *звивається, як вуж* [25, с. 83, 154, 302]; *хистка, як лозинка, в'юнка, мов вуж* [Там же]; *суслить, як уж молоко* [25, с. 60]; *смокче, як вуж жабу* [25, с. 57].

Асоціативна паралель людина ↔ павук. **Паву́к** (ч.) – це членистонога тварина з отруйними

залозами, що звичайно живиться дрібними комахами, вловлюючи їх у виткану нею самою павутину. Звичайний павук – один з найчисленніших мешканців на землі [22, Т. 6, 1975, с. 8].

У народному віруванні павук є Божою тваринкою, оскільки за легендами саме павуки звили павутиння навколо Божої Матері, яка тікала з маленьким Ісусом від Ірода і таким чином їх врятували. Тому, за віруваннями, павука не можна вбивати. Символічність тварини проявляється у тому, що павук приносить нову вість, а тому вірять: якщо зранку побачити павука, то тебе чекає новина.

У Біблії павук із павутиною – символ марних сподівань невіруючих, нечестивих людей, символ диявола, що приманює грішників [21]. Дії нечесних людей порівнюють з тонкою сіткою павука, адже їх надії марні.

Спостерігаючи за поведінкою цієї комахи, народ визначає погоду, пор.: *павуки швидко снують павутину – на зміну погоди* [17, с. 384]; *павук розставляє (снує) павутину колесом – буде ясна (гарна) погода* [17, с. 384].

Досліджуючи асоціативні паралелі ***павука*** з людиною, визначаємо тільки негативні риси. Негативні риси – інтриганство, покірливість, підступність: *павуком тче* [13]; *заснував, як павук муху* [25, с. 169], *обсновувати (обплітати, оплітати, обснувати, обплести, оплести), як (мов, ніби) павук* [23, с. 457]; *аж тепер, павуку, попався панові в руку* [15, с. 225].

Асоціативна паралель людина ↔ хробак (черв'як). **Хроба́к (черв'я́к)** (ч.) – безхребетна тварина, яка пересувається, вигинаючи своє м'яке, видовжене тіло [9, с. 638; 22, Т. 11, 1980, с. 300] *(див. ще черв'як)*.

Черв'як у народному мовленні виступає символом жалюгідності, нікчемності, слабкості: *сім літ хробак у хроні зимував, а смаку не зазнав*; *хробак гризе хрін, бо не знає за моркву*; руйнації: *малий хробак і великого дуба підточить*; *і квасницю хробак гризе*; смерті: *за тобою уже хробак ходить*; ущербності: *кожен має свого хробака*; *черв'як серце точить* [9, с. 638].

Асоціативні зв'язки людини та черв'яка породили ряд фразеологічних одиниць: *заморити черв'яка; черв'як сумніву; черв'як підточує; заливати (залити, залляти) черв'яка [в серці]* [22, Т. 11, 1980, с. 300].

Окреслюючи асоціативні паралелі ***хробака*** з людиною, визначаємо позитивні та негативні риси. Позитивні риси – везіння, кмітливість: *трафилося (трапилос) хробаку раз на віку влізти на моркву* [17, с. 226–227]; *в'ється, як хробак* [25, с. 154]. Негативні риси – високомірність: *заліз хробак у хрін та й гадає (думав), що луччого немає* [17, с. 226]; *заліз хробак у хрін та й гадає, що нема нічого ліпшого* [Там же].

Проводячи асоціативні паралелі ***черв'яка*** з людиною, визначаємо позитивні та негативні риси. Позитивна риса – везіння: *доведеться черв'яку на віку* [17, с. 266]. Негативні риси – високомірство, неосвіченість, стервозність, підозрілість: *заліз черв'як у хрін та й хвалиться, що добре* [17, с. 226]; *на однім кінці черв'я, а на другім дурак* [11, с. 47]; *дерево точить черв'як, а зла жінка – чоловіка* [11, с. 153]; *не той черв'як страшний, що я його з'їм, а той, що мене з'їсть* [17, с. 226]; *черв'як точить серце / черв'як якийсь точить* [13]; *черв'як серце точить* [17, с. 226]; *кожному свій черв'як серце точить* [17, с. 226]; *черв'ячок точить* [13]; *як черв'як у дереві, так біда в серці* [11, с. 210; 15, с. 153].

Асоціативна паралель людина ↔ п'явка. **П'я́вка** (ж.) – прісноводна тварина типу кільчастих червів, більшість видів якої живиться кров'ю тварин, до тіла яких вона присмоктується [22, Т. 8, 1977, с. 416]. П'явка у народному мовленні виступає символом нав'язливості.

Окреслюючи асоціативні паралелі ***п'явки*** з людиною, визначаємо тільки негативні риси. Негативні риси – нав'язливість: *як п'явка* [13]; *як п'явка впився (впивсь)* [25, с. 56, 216]; *вчепився (впився в нього), як п'явка (слабого)* [25, с. 160, 216]; *паненята, як ті п'явочки, вчепляться* [25, с. 348]; *приліпився, як п'явка до тіла (а не сидить без діла)* [25, с. 194].

Асоціативна паралель людина ↔ скорпіон. **Скорпіо́н** (ч.) – отруйна членистонога тварина ряду павукоподібних, поширена у країнах з теплим та жарким кліматом [22, Т. 9, 1978, с. 304]. Скорпіон у народному мовленні виступає символом підступності, жорстокості.

Окреслюючи асоціативні паралелі ***скорпіона*** з людиною, визначаємо тільки негативні риси. Негативні риси – агресивність (сварливість, цькування, підступність): *бичували скорпіонами* [13].

Асоціативна паралель людина ↔ слимак. **Слима́к** (ч.) – молюск, який має черепашку, дуже повільно пересувається і живе переважно у болотах [22, Т. 7, 1978, с. 426]. Слимак у народному мовленні виступає символом безхарактерності, повільності.

Досліджуючи асоціативні паралелі ***слимака*** з людиною, визначаємо тільки негативні риси. Негативні риси – безхарактерність (слабовіль-

ність, нікчемність): *гладкий, як слимак* [25, с. 92]; *як (мов, ніби) той слимак* [23, с. 662].

Висновки і пропозиції. Отже, лексикографічний опис зоофразем допомагає з'ясувати механізм творення таких фразеологічних одиниць, встановити специфіку символічного змісту та його вплив на семантику фраземи. Зооніми, які виступають компонентами фразеологізмів, будучи основними носіями символіки, втілюють стереотипні уявлення людей про тваринний світ та образно-асоціативне його сприймання.

Список літератури:

1. Амосова Н. Основы английской фразеологии. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1983. 130 с.
2. Архангельский В. Устойчивые фразы в современном русском языке. Ростов-на-Дону : Ростовский университет, 1964. 193 с.
3. Бабич Н. Фразеологізм як стилістичний засіб української народної пісні. *Мова та стиль українського фольклору. Зб. наукових праць*. Київ : ІЗМН, 1996. С. 74–80.
4. Білоноженко В. Про особливості фразеологічного значення. *Культура слова.* Київ, 1981. Вип. 21. С. 55–60.
5. Білоноженко В. М., Гнатюк І. С. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів. Київ : Наук. думка, 1989. 155 с.
6. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / Пер. А. Д. Шмелева. Москва, 1999. 780 с.
7. Виноградов В. Основные типы лексических значений слов. *Избранные труды: Лексикология и лексикография*. Москва : Наука, 1977. 312 с.
8. Энциклопедия. Символы и Знаки. Талисманы, сигилы, амулеты, обереги. URL: http://sigils.ru/ (дата звернення: 02.12.2017).
9. Жайворонок В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ, 2006. 703 с.
10. Жайворонок В. Українські обрядові мовні формули на етнокультурному тлі. *Слово. Фраза. Текст. Сборник научных статей к 60-летию проф. Алексеенко.* Москва : Азбуковник, 2002. С. 182–195.
11. Збірка українських приказок та прислів'їв: Репринтне відтворення вид. 1929 р. Київ : Техніка, 2002. 224 с.
12. Краснобаєва-Чорна Ж. Сучасна фразеологія: класифікаційні параметри фразеологічних одиниць. Словник фразеологічних термінів. Донецьк, 2012. 168 с.
13. Лексична картотека Інституту української мови НАН України.
14. Мізін К. Психолінгвістичний експеримент чи соціолінгвістичний моніторинг? *Епістемологічні пошуки аксіологічної фразеології. Мовознавство.* 2008. №1. С. 67–79.
15. Прислів'я та приказки: Взаємини між людьми / упоряд. М. М. Пазяк. Київ, 1991. 440 с.
16. Прислів'я та приказки: Людина. Родинне життя. Риси характеру / упоряд. М. М. Пазяк. Київ, 1990. 528 с.
17. Прислів'я та приказки: Природа. Господарська діяльність людини / упоряд. М. М. Пазяк. Київ, 1989. 480 с.
18. Русанівський В. Мовна картина світу в етнокультурній парадигмі. *Мовознавство.* 2004. № 4. С. 3–7.
19. Селіванова О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти): [монографія]. Київ ; Черкаси : Брама, 2004. 276 с.
20. Скрипник Л. Фразеологія української мови. Київ : Наукова думка. 1973. 280 с.
21. Словник символів культури України http://ukrlife.org/main/evshan/symbol.htm (дата звернення: 02.12.2017).
22. Словник української мови: в 11 тт. / АНУРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970-1980.
23. Словник фразеологізмів української мови / уклад. В. М. Білоноженко та ін. Київ, 2003. 1104 с.
24. Телия В. Первоочередные задачи и методологические проблемы исследования фразеологического состава языка в контексте культуры. *Фразеология в контексте культуры.* Москва : «Языки русской культуры». 1999. С. 13–24.
25. Українські прислів'я, приказки та порівняння з літературних пам'яток / упоряд. М. М. Пазяк. Київ, 2001. 392 с.
26. Ужченко В. Нові рубежі української фразеології. *Українська мова.* 2004. № 1. С. 107–117.
27. Ужченко Д. Семантика українських зоофразеологізмів в етнокультурному висвітленні : дис. ... канд. філол. наук. Луганськ, 2000. 248 с.

Onufriichuk H. I. LINGUISTIC AND CULTURAL ASPECTS OF THE EXPRESSION OF ZOOPHRASES IN THE LINGUISTIC PICTURE OF THE WORLD

The article analyzes the phraseology for the designation of zoophrases and highlights the associative parallel of the phrase "man / reptiles, amphibians and arachnids" in the ethnolinguistic aspect. The role of associative parallel in the formation of the linguistic picture of the world is outlined.

The animistic worldview of man, his contacts with animals, with domestic and wild, with birds and insects, with reptiles, amphibians and arachnids encourage to the depth of research on the emergence of language compounds. Communication with representatives of the animal world does not always bring pleasant impressions to a person, there are often some troubles. As a result, various beliefs, omens, proverbs and legends, are born in the vernacular etc. In research among reptiles, amphibians and arachnids, we distinguish the following associative parallels between man ↔ frog, man ↔ snake / viper / reptile / snake, man ↔ spider, man ↔ worm (worm) etc.

Conceptualization of the animal world is characterized by processes of predominantly anthropomorphic analogy of the material world in human consciousness, based on the use of knowledge about the characteristics, behavior of animals, their relationship with man, as well as axiological and emotional stereotypes of ethnic consciousness. Signs of the concept of the animal world in phraseology are used mostly to reflect the psycho-emotional, physiological states of man, his behavioral characteristics. Animals are also a means of figurative characterization of man, while acquiring different symbols. Some animals have become a personification of one or another character trait, its image, for example, old as a dog, wild as a wolf in the woods, tasty as a bear to honey, dog's sense of smell, eat a dog, grind his tongue like a calf's tail, afraid like a fat cat etc.

Key words: *associative parallels, zoonyms, zoophrases, ethnic symbol, ethnophraseologysm, ethno linguistics, linguistic picture of the world, phrase field.*

УДК 811.161.2'28:398
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/08

Сердега Р. Л.
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ДІАЛЕКТНІ ЕЛЕМЕНТИ У ТЕКСТАХ ФОЛЬКЛОРУ ТА ПРОБЛЕМА ЇХ ВІДБИТТЯ У «СЛОВНИКУ МОВИ УСНОЇ НАРОДНОЇ СЛОВЕСНОСТІ»

Мова фольклору, особливо на етапі формування нової української літературної мови, істотно впливала на становлення й розвиток як усної, так і писемної практик українського народу, однак вона ще й досі не була об'єктом систематичного широкомасштабного лексикографічного опису. В українській лінгвістиці поки що немає сталої традиції для укладання лексикографічної продукції такого типу, тому необхідно формувати основу для фольклорної лексикографії, розробляти теоретичні засади цієї галузі. Мета статті полягатиме у з'ясуванні ступеня поширеності діалектних елементів у текстах фольклору, а також в установленні особливостей їх відбиття у можливих спеціальних лексикографічних працях, присвячених словниковому описові мові фольклору. Зауважимо, що говіркові явища повинні обов'язково відбитися у «Словнику усної народної словесності». Тим більше, що фольклор має усну форму побутування, а діалектизми теж функціонують переважно у такій самій формі. Таким чином, найголовніше завдання нашої розвідки полягатиме у поданні прикладів лексикографування тих діалектних елементів, які функціонують у структурі творів усної народної словесності. Зрозуміло, що різні за жанром фольклорні твори мають і різний ступінь побутування у них говіркових елементів. Значну кількість таких елементів фіксуємо у складі жартівливих пісень, коломийок, місцевих казок, рекрутських піснях. Наявні вони, зрозуміло, і в інших жанрових різновидах усної народної словесності – суспільно-побутових піснях, календарно-обрядових, баладах, народних оповіданнях, замовляннях. Практично у кожному уснонародному тексті будь-якого жанру можна відшукати або виразні лексичні діалектизми або хоча би говіркові елементи фонетичного чи граматичного плану. Найменше діалектних рис фіксуємо у художній структурі народних дум. У зазначених текстах фольклору можуть зберігатися застарілі лексеми або форми слова, які сьогодні сприймаються як діалектні. Отже, «Словник мови усної народної словесності» повинен відбивати об'єктивну картину фольклорномовного світу, тобто має відображати всі ті явища мовного плану, які представлені у текстах фольклору, зокрема й говіркові.

Ключові слова: *словник мови фольклору, фольклорний текст, мова фольклору, діалектизм, усна народна творчість.*

Постановка проблеми. Під час дослідження різножанрових текстів усної народної словесності ми спробували з'ясувати природу такого феномена, як мова фольклору. Власні спостереження дають підстави нам стверджувати, що ми маємо справу зі складним явищем системно-цілісного плану, «у якому поєднується інколи й конкретний народний говір, і діалектна мова загалом як система усіх різнорівневих говіркових явищ, а також елементи мови загальнонародної, а в деяких жанрах фольклору наявні не лише уснонародні поетичні, а й книжні елементи» [19, с. 138]. Отже, постають закономірні питання, які мовні засоби має відбивати «Словник мови усної народної словесності» та чи мають бути представлені у ньому діалектні елементи?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Учених, передусім фольклористів і діалектологів, дуже давно зацікавила проблема просторової неоднорідності вербальних засобів, уживаних у мові фольклору. У сучасній українській лінгвістиці викристалізувалися два основні погляди на співвідношення діалектних і загальнонародних елементів у мові фольклору: 1) мова усної народної творчості – наддіалектне явище, близьке до літературного різновиду національної мови, який значною мірою сприяв її зародженню та подальшому розвиткові; 2) мова фольклору – це функціонально-стилістичний різновид говіркового мовлення. Отже, в україністиці наявні різні погляди на сутність мови фольклору. На думку одних учених, вона є діалектною. Інші вважають, що мова фольклору не збігається цілком із жодним територіально-мовленнєвим різновидом, бо вона є наддіалектною. С. Я. Єрмоленко, наприклад, у своєму монографічному дослідженні обстоює наддіалектну природу фольклорного слова [6].

Іншої думки дотримується В. В. Німчук у статті «Діалектна стилістика» (1990). Дослідник вважає, що говіркове мовлення має своєрідний різновид художнього стилю, який виявляється в усній народній творчості, інакше кажучи, фольклорна мова є художнім стилем діалектної мови [16, с. 16].

Слід зауважити, що спочатку спроби вирішення питання наддіалектної чи діалектної природи фольклорної мови переважно було зумовлені суб'єктивними чинниками. Учені, котрі досліджували літературну мову, вбачали у мові усної народної творчості ознаки наддіалектності, а дослідники, які займалися вивченням територіально-мовленнєвих утворень, розглядали її як функціонально-стилістичний різновид говіркового мовлення. Науковці, що відстоювали наддіалектність мови фольклору, орієнтувалися на факт формування у багатьох народів світу писемних літературних мов, які поставали завдяки значному впливу усної народної творчості. Таким чином, учені, що досліджують питання взаємодії літературної мови та фольклору, вважають мову усної народної словесності однією із форм наддіалектного мовлення. Ті, хто схилявся до думки про генетично говірну сутність мови усної народної творчості, спиралися на той факт, що анонімні автори, виконавці різножанрових творів фольклору значною мірою були залежними у плані мовлення від особливостей говірки, якою вони користувалися у повсякденному житті та яку, відповідно, автоматично проєктували на уснонародні витвори словесного мистецтва, виконуючи функціонуючі на свій манер або створюючи зовсім нові твори. На нашу думку, не варто надавати перевагу жодній із цих позицій. Мова фольклору – це досить складне і багатогранне явище. Усна народна творчість вбирає у себе окремі твори, а то й цілі жанри загальнонаціонального плану і суто місцеві (регіональні). Відомий фольклорист В. М. Гнатюк у передмові до збірника «Коломийки» зазначав, що є народні пісні, які набувають загальнонаціонального значення, бо вони стають творчим здобутком цілого народу і виконуються на всьому етнографічному обширі та знаходять відгомін навіть у сусідів, і місцеві пісні, котрі цікаві для жителів певної місцевості, але «для ширших просторів не придатні, бо незрозумілі» [4, с. 71]. П. Г. Житецький, проаналізувавши мовні особливості народних дум, дійшов висновку, що вони народні за втіленим у них світосприйняттям і застосованою мовою, але вони водночас і книжні за специфічним складом думки, способами її розвитку та вираження [8, с. 2]. На факт існування загальнонародних і місцевих фольклорних текстів звертав увагу й Ф. М. Колесса. Він виділяє пісні старші та новіші й відзначає, що нові пісні з незначним районом поширення та суто регіональним забарвленням не досягають таких висот, як старші, які користуються популярністю «на всьому просторі української етнографічної території» [14, с. 28] та відзначаються «високо розвиненою й багатою образною мовою», що є спільною для різних українських діалектів [14, с. 28].

Думки вищезгаданих учених підтверджують заявлену нами на початку статті тезу про те, що ми маємо справу зі складним явищем системного характеру, яке поєднує у собі й реальний народний говір, і діалектну мову загалом як систему всіх різнорівневих місцевих явищ територіального мовлення, а також елементи загальнонаціональні (загальнонародні), а в окремих жанрах фольклору, зокрема думах, маємо навіть і книжні елементи. Очевидно, всі ці елементи й мають відбиватися у майбутньому «Словнику мови усної народної словесності», бо, як відомо, основною функцією науки є вироблення і систематизація об'єктивних даних, тобто знань про довколишнє середовище, дійсність. Українська лінгвістика ще, на жаль, не має спеціальних лексикографічних праць, у яких би більш чи менш вичерпно був здійснений опис мови фольклору, однак слід констатувати, що інтерес до фольклорної лексикографії поступово пробуджується. З'являються перші теоретичні спроби осмислення засад лексикографування фольклорнорномовних фактів і навіть практичні намагання щодо словникової репрезентації мови усної народної творчості, зокрема у праці З. С. Василько наявний фрагмент словника мовних одиниць-фауносимволів, підготовлений на матеріалі казок, пісень і паремій [3, с. 124–364]. Проблеми лексикографічного опису мови усної народної словесності торкаються також такі українські мовознавці, як Т. П. Беценко [1; 2], Н. О. Данилюк [5] і Н. С. Колесник [13].

Постановка завдання. Мета статті полягає у з'ясуванні ступеня поширеності діалектних елементів у текстах фольклору, а також у встановленні особливостей їх відбиття у можливих спеціальних лексикографічних працях, присвячених словниковому опису мови фольклору. До завдань розвідки входитиме з'ясування ступеня поширеності говіркових явищ у фольклорних текстах різних жанрів, проте найголовніше завдання полягатиме у поданні прикладів лексикографування діалектних елементів, що функціонують у творах усної народної словесності.

Виклад основного матеріалу. З попереднього аналізу праць науковців стає зрозумілим, що існують фольклорні твори, властиві лише для окремих регіонів України, і тексти усної народної творчості загальноукраїнські, спільні для всього національного обширу. Перші з них (місцеві тексти) часто бувають насичені малозрозумілими словами, тобто виразними локальними діалектизмами (регіоналізмами, ендемізмами чи етнографізмами), а другі є сприйнятними для всієї української людності незалежно від території проживання її окремих представників. Зауважимо також, що різні за жанром тексти усної народної творчості мають різний ступінь представленості у них говіркових елементів. Чи не найбільшу кількість таких елементів фіксуємо у складі жартівливих пісень, коломийок, місцевих казок, рекрутських піснях. Наведемо далі приклади словникових статей із діалектизмами, вилученими із текстів вищезазначених жанрів.

Жартівливі пісні

ЗИСКАТИ -аю, -аєш, *док.*, *діал.* Знайти, відшукати. *Грицю, Грицю, хоч жениться? / Не може одговориться! / – Грицю, Грицю, кого взяти? / Краще Марусі не зискати!* [7, с. 79].

ЛЕГІНЬ -геня, *ч., діал.* Юнак, парубок. *Ой чий ото легінь, як ружа, / Я би-м го любила за мужа / Я би-м му робити не дала, не дала, / Лем би го за красу держала* [7, с. 76].

ЛЮСТЕРКО -а, *с. р., діал. Ой венгерко, венгерко, венгерко, / Позич мені люмтерко, люстерко: / Я си вуса підкручу, підкручу / Завтра вранці доручу / доручу* [17, с. 320].

ФАЙНИЙ -а, -е, *діал.* Гарний. *Набік шапку у Ком'ятах ношу я, / Набік шапку та вби усі виділи, виділи, / Та вби мене файні дівки любили* [7, с. 76].

ФРАЇР -а, *ч., діал.* Залицяльник. *Мала я фраїра першого Андрія, / Чорний мі ся виділ, там го намочіла* [7, с. 75].

ШТИРИ штирох, *числ., кільк., діал.* Чотири. *А хто хоче знати, най мене спитає, / Що дівчина любить, як сім років має. / Як сім років має, то до школи ходить, / А вже за собою штири хлопці водить* [7, с. 63].

Коломийки

ВИДІТИ, -джу, -диш, *недок.*, *діал.* Бачити. *Не маєш ти, мій миленький, чого сумувати: / Як ти видів, що я бідна, не було м'я брати!* [15, с. 58].

ҐАЗДА -и, *ч.*, *діал.* Господар. *Ой ти, Яцю, покинь працю, я покину ґазду: / Та підемо на Вкраїну шукати гаразду* [15, с. 60].

ПРЄЖКА -и, *ж., діал.* Оздоблена прикраса у вигляді застібки; пряжка. *Ходила я в черевиках з жовтими прєжками, / Тепер хожу по морозі білими ніжками* [15, с. 54].

ТУЙКА *присл., діал.* У цьомі місці. *Ішов тютюн дорогою, здибала го люлька: / – Ходи, ходи, тютюнику, закуримо туйка!* [15, с. 108].

ЦИРУЛИК -а, *ч., діал.* Перукар, який також виконував деякі обов'язки лікаря (пускав кров, виривав зуби, ставив п'явки і т. ін.); цирульник. *Бодай тобі, отамане, зуб цирулик вирвав, / Що ти мою дівчиноньку на панщину вигнав!* [15, с. 48].

Казки

БОРЗЕНЬКО *присл., діал., зменш.* до **БОРЗО** (швидко). *Та царські міністри схопили гуцула і потягли до шлюбу. Обвінчали борзенько з царівною – і спокій голові* [11, с. 12].

ЛАБА -и, *ж.*, *діал.* Стопа, нога тварини; лапа. *Лев як ударив лабами – аж скала стряслася, але іскри не сипалися так, як від коня* [12, с. 55].

ПІДОЙМИТИ -йму, -еш /-иш, *док.*, *діал.* Підняти. *Лев узяв вовка в лаби, підоймив його, як'го стис лабами та й задушив* [12, с. 55].

ПО-ЛЕГІНСЬКІ *присл.* По-чоловічому. *В одній тихій закутині він знову зійшовся із трьома вояками і сказав їм так: «(Ви поводилися добре, по-легінські!»* [21, с. 155].

СТРИЙ -я, *ч., діал.* Дядько по батьковій лінії; брат батька; чоловік батькової сестри. *А хлопчики бідного брата дуже плакали за пташкою і прибігли до стрия просити, аби віддав* [9, с. 13].

Рекрутські пісні

ВОЙОВАТИ -юю, -юєш, *недок.*, *діал.* Воювати, брати участь у війні. *–Пішов син на войну, буде войовати, / А хто мене, стару, прийде поховати* [18, с. 52].

ҐВЕР -а, *ч., діал.* Рушниця. *А воємське виложення / То є моє потішіння, / Шабличка на боці, в руці ґвер, / Уж єм дістал, моя мила, што єм хцел* [18, с. 51].

ДАЛІЙ *присл.* Далі, далеко. *…Завербовали Янічка, / Та дали му конічка, / І конічка, і шати, / Штоби далій рушати* [18, с. 52].

ЗИЦИРУВАТИ -ую, -єш, *недок.*, *діал.* Муштрувати. *Що всі хлопці на вулиці / Гуляють, танцюють, / Мене, хлопця, молодого, В війську зицирують* [18, с. 62].

ПОГАР -а, *ч., діал.* Келих, кубок. *Як я ішол з Дебрецина, / Випив я там погар вина, / Погар вина, на пляци / Вербуются вояци, / Плакала там моя мила* [18, с. 49].

Наявні вони, зрозуміло, і в інших жанрових різновидах усної народної творчості – суспільно-побутових піснях, баладах, календарно-обрядових піснях, народних оповіданнях, анекдотах,

замовляннях та ін. Найменше діалектних рис фіксуємо у художній структурі дум. У цих фольклорних творах можуть зберігатися застарілі лексеми або форми слова, які сьогодні сприймаються як діалектні. Наведемо далі кілька прикладів уживання діалектних, із погляду сучасного стану мови, елементів, наявних у текстах народних дум.

КОНЕЦЬ -нця, *ч.* Останній момент чогонебудь, що відбувається у часі, а також час, пов'язаний із цим моментом; смерть. *Дай Боже, люду царському, / Народу християнському / На здоров'я й на многії літа / До конця віка!* [22, с. 128–129].

ВІК -а, *ч.* Тривалість життя (див. попередній контекст) [22, с. 129] і сучасне **ВІК** -у, *ч.* [20, с. 671].

Діалектні граматичні форми можуть спостерігатися, зрозуміло, і в інших фольклорних жанрах, проте у думах практично немає повноцінних діалектних лексем, якими так багаті інші жанрові форми фольклору. Незначну кількість діалектизмів у своїй структурі мають такі жанри усної народної творчості, як історичні та козацькі пісні. Наведемо далі деякі приклади:

ЖОВНІР -а, *ч.*, *діал.* Солдат. *Віє вітер по долині, / Лежить жовнір на могилі, гей, гей!* [10, с. 79].

ЗРАБУВАТИ -ую, -уєш, *док., перех., діал.* Забрати силою. *Турки село зрабували, / Дві сестриці рідні взяли* [10, с. 40].

ПОВК -у, *ч.* Полк. *Утікали вражі ляхи / Де якії повки, / Їли ляхів собаки / І сірії вовки* [10, с. 69].

ДРУК -а, *ч.*, *діал.* Дрюк; велика товста дерев'яна палиця. *Ой козак до ружини, бурлака до друка: / От це ж тобі, вражий турчин, з душею розлука!* [23, с. 96].

ОШМАЛИТИ -малю, -малиш, *док.*, *діал.* Осмалити; завдавати опіків, болю вогнем або чим-небудь гарячим *І комиш-травка погоріла; / Солов'їне гніздо запалили / Старого соловейка ошмалили, / Солов'їні дітки погоріли* [23, с. 93].

Загалом слід зауважити, що відшукати виразні лексичні діалектизми або хоча б говіркові елементи фонетичного чи граматичного плану можна практично у фольклорному тексті будь-якого жанру.

Висновки і пропозиції. Мова фольклору потребує всебічного дослідження і репрезентації її різнорівневих особливостей у спеціальному словнику. Словники мови фольклору мають становити окремий тип лексикографічних праць, і говіркові явища повинні обов'язково відбиватися у таких розробках. Тим більше, що фольклор має усну форму побутування, а діалектизми функціонують переважно у такій самій формі. «Словник мови усної народної словесності» має прагнути до відбиття об'єктивної картини фольклорномовного світу, тобто він повинен відображати всі ті мовні явища, які так чи інакше представлені у текстах фольклору: 1) нормативні елементи (наддіалектні, загальнонародні); 2) виразно книжні, що дуже часто трапляються, наприклад, у народних думах; 3) діалектні (загальнодіалектні, які значно поширені у розмовному мовленні різних регіонів, але відрізняються від слів літературної мови, та локальні, властиві лише для певної місцевості). Перспективи подальшого дослідження особливостей функціонування діалектних слів можуть полягати у встановленні ступеня поширеності різних тематичних груп лексики у складі різноманітних жанрових форм фольклору, з'ясуванні переваги у них діалектних рис певного мовного рівня.

Список літератури:

1. Беценко Т. П. Мова думового епосу: Словник епітетів, складних слів, тавтологічних і плеонастичних структур, географічних найменувань і релігійних понять. Суми : СДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. 108 с.
2. Беценко Т. П. Мова українських народних дум: Словник текстово-образних одиниць. Суми : ВВП «Мрія-1», 2016. 123 с.
3. Василько З. С. Символізація значення слова в українському фольклорному мовленні (на матеріалі фауноназв у казках, піснях і пареміях) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2003. 20 с.
4. Гнатюк В. Вибрані статті про народну творчість: на 110-річчя народження 1871–1981 / упоряд. Б. Романенчук. Нью Йорк, 1981. Записки НТШ. Т. 201. 288 с.
5. Данилюк Н. О. Принципи укладання словника мови української народної пісні. *Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія. Ларисі Григорівні Скрипник* : збірник наукових праць. Київ : НАН України, Ін-т укр. мови, 2011. С. 250–259.
6. Єрмоленко С. Я. Фольклор і літературна мова : монографія. Київ : Наукова думка, 1987. 245 с.
7. Жартівливі пісні. Родинно-побутові / гол. ред. О. І. Дей. Київ : Наукова думка, 1967. 800 с.
8. Житецкий П. И. Мысли о народных малорусских думах. Киев : Изд. ред. журн. «Киев. Старина». Тип. Г. Т. Корчак-Новицкого, 1893. 249 с.
9. Золота вежа: українські народні казки, легенди, притчі, перекази, загадки та приповідки / упоряд. С. Г. Пушика. Ужгород : Карпати, 1983. 224 с.

10. Історичні пісні / упоряд. І. П. Березовського. Київ : Рад. письменник, 1970. 288 с.
11. Казки Буковини / упоряд. М. Г. Івасюка, В. С. Басараба. Ужгород : Карпати, 1973. 240 с.
12. Казки Карпат: укр. нар. казки / упоряд. І. В. Хланти. Ужгород : Карпати, 1989. 418 с.
13. Колесник Н. Структура статті в словнику фольклоронімів (на матеріалі бурлацьких та наймитських пісень). *Науковий вісник СЄНУ ім. Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2014. № 2. С. 7–14.
14. Колесса Ф. Українська усна словесність. Львів : Накладом фонду «Учітеся, брати мої», 1938. Ч. 1–4. 643 с.
15. Коломийки / упоряд., приміт. Г. М. Литвака. Київ : Рад. письменник, 1963. 196 с.
16. Німчук В. В. Діалектна стилістика. *Стилістика української мови* : збірник наукових праць. Київ : КДПІ, 1990. С. 12–18.
17. Перлини української народної пісні: пісенник / упоряд. М. М. Гордійчук. Київ : Музична Україна, 1991. 383 с.
18. Рекрутські та солдатські пісні / упоряд. А. Л. Іоаніді, О. А. Правдюк. Київ : Наук. думка, 1974. 623 с.
19. Сердега Р. Л. Конспект лекцій зі спецкурсу «Українська лінгвофольклористика» : навчальний посібник. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна. 2017. 228 с.
20. Словник української мови : в 11 т. / гол. ред. І. К. Білодід. Київ : Наук. думка, 1970. Т. 1. 799 с.
21. Таємниця скляної гори: закарпатські народні казки, зібрані Михайлом Фіницьким. Ужгород : Карпати, 1974. 190 с.
22. Українські народні думи : у 5 т. Т. 1. Думи раннього козацького періоду / за заг. ред. М. К. Дмитренка, С. Й. Грици. Київ : ІМФЕ НАН України. 2009. 856 с.
23. Українські народні пісні: пісні суспільно-побутові / упоряд. О. М. Хмілевської. Київ : Музична Україна, 1967. 736 с.

Serdeha R. L. DIALECT ELEMENTS IN FOLKLORE TEXTS AND THE PROBLEM OF THEIR REFLECTION IN "THE DICTIONARY OF THE LANGUAGE OF ORAL FOLK LITERATURE"

The language of oral folk art, especially at the stage of the emergence of the so-called new Ukrainian literary language, significantly influenced the formation and development of oral and written language practice of the Ukrainian people. However, it has not yet been the subject of a systematic large-scale lexicographical description. There is no established tradition for compiling lexicographic products of this type in Ukrainian linguistics. Therefore, it is necessary to form a basis for folklore lexicography, to develop theoretical bases of this branch. The purpose of the article will be to clarify the degree of prevalence of dialect elements in folklore texts, as well as to establish the features of their reflection in possible special lexicographical works devoted to the dictionary description of the language of folklore. Note that dialect phenomena must be reflected in "The Dictionary of Oral Folk Literature". Moreover, folklore exists in oral form, and dialecticisms predominantly exists in the same form. So the most important task of our intelligence will be to provide samples of lexicographic description of dialectal elements that are present in works of oral folk art. It is clear that different genres of texts of oral folk art have different degrees of existence of dialectal elements. We record a significant number of such elements in the structure of humorous songs, kolomyikas, local fairy tales and recruit songs. They are, of course, presented in other genre varieties of oral folk art – social and household songs, calendar-ritual, ballads, folk tales, orders. In almost every folklore text of any genre, we can find either expressive lexical dialecticisms, or at least dialectal elements of the phonetic or grammatical plan. We record the least dialectal features in the artistic structure of Ukrainian folk dumas. Outdated tokens or word forms, which today are perceived as dialectal, can be preserved in these texts of oral folk art. So "The Dictionary of Oral Folk Literature" should reflect an objective picture of the folklore world, that is reflect all linguistic phenomena that are represented in the texts of folklore, including dialectal phenomena.

Key words: *dictionary of oral folk literature, folklore text, language of folklore, dialect word, oral folk art.*

УДК 821.161.2'42: 32 (477)
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/09

Соловйова Т. О.
Криворізький державний педагогічний університет

ПРЕЦЕДЕНТНІ ЕРГОНІМИ В УКРАЇНСЬКОМОВНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ПОСТРЕВОЛЮЦІЙНОГО ПЕРІОДУ

У статті досліджено один із типів прецедентних феноменів, серед яких виокремлюють прецедентні висловлення, прецедентні імена, прецедентні ситуації та прецедентні тексти. Увагу зосереджено на прецедентних іменах, що позначають назви організацій, установ та інших об'єднань людей. На матеріалах політичного мовлення розглянуто функціонування прецедентних імен ергонімної природи в українськомовному політичному дискурсі постреволюційного періоду (2014–2019 рр.). Окреслено причини активного використання у політичному дискурсі прецедентних феноменів і прецедентних ергонімів зокрема. Констатовано, що прецедентні ергоніми, як і будь-які інші прецедентні феномени, є зручним і потужним інструментом здійснення сугестивно-персуазивного впливу на реципієнта. Проаналізовано джерела походження прецедентних одиниць ергонімної природи. Вивчено прецедентно-семантичну структуру й емоційно-оцінне навантаження цих феноменів. Доведено, що семантична структура прецедентних ергонімів відповідає смисловим рівням прецедентних феноменів і системі співвідношень у внутрішній будові прецедентних імен інших типів. Констатовано способи реалізації прецедентних імен у писемному й усному політичному мовленні. Засвідчено використання прецедентних імен ергонімічної природи в українськомовному політичному дискурсі постреволюційного періоду таких типів, як: назви політичних партій, назви суспільно-політичних організацій сучасності й історії, назви добровольчих військових батальйонів, назви підрозділів силових структур МВС України, назви міжнародних організацій, іменування населення та влади окремих регіонів України та ін. Акцентовано увагу на тенденціях творення таких прецедентних феноменів і їх актуалізації в усному та писемному мовленні політиків, на які впливають і лінгвальні, й екстралінгвальні фактори.

Ключова слова: *прецедентний феномен, прецедентне ім'я, прецедентна ситуація, політичний дискурс, ергонім.*

Постановка проблеми. Прецедентні феномени, як відомо, у відносно невеликій мовній формі здатні реалізувати потужні ціннісну, семантичну, когнітивну структури, що сприяє активному їх використанню в найрізноманітніших дискурсах, серед яких і політичний.

Політичний дискурс, за визначенням багатьох науковців, є інструментом досягнення й утримання влади [див. 1; 5]. Широкий функційний потенціал прецедентних феноменів активно використовують політичні спікери задля реалізації сугестивно-персуазивного впливу на слухачів. Політичний дискурс водночас є не лише ареною реалізації лінгвокогнітивних одиниць, але й потужним джерелом їх творення, зокрема українськомовний політичний дискурс постреволюційного періоду – яскравий приклад активізації процесів формування нових прецедентних феноменів різних типів, які потребують глибокого дослідження й окреслення.

Сучасний українськомовний політичний дискурс суттєво поповнився прецедентними одиницями за останні 7–8 років, найпоширенішими серед яких є прецедентні імена, здатні не лише актуалізувати у мовленні власну образно-ціннісну систему, але й слугувати інструментом вербалізації прецедентних текстів і ситуацій. У запропонованій праці зосередимо увагу на прецедентних ергонімах, кількість і суспільна значущість яких упродовж останніх років помітно зростає. Цьому сприяло насичене переломними подіями суспільно-політичне життя нації, що супроводжувалося появою нових явищ, реалій і тенденцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняному мовознавстві прецедентні феномени досліджують крізь призму різних аспектів і на прикладі різних дискурсів (І. Богданова, А. Берестова, Ю. Великорода, Ж. Колоїз, Л. Меркотан, Л. Суховецька, С. Форманова, Р. Чорновол-Ткаченко та ін.). Прецедентність і її реалізація у мовленні – актуальна тема наукових розвідок близького зарубіжжя, зокрема П. Артем'євої, О. Боярських, Ю. Карулова, В. Красних та ін. Дослідження прецедентних одиниць у політичній

комунікації здійснювали Л. Бутахіна, О. Ворожцова, О. Нахімова, Н. Одарчук, Л. Славова та ін. [див. 1; 2; 4].

Серед прецедентних феноменів вербального типу виокремлюють прецедентні тексти, прецедентні ситуації, прецедентні висловлення та прецедентні імена [1; 3; 4]. Прецедентне ім'я традиційно трактують як національно детерміноване мінімізоване уявлення про «культурний предмет», яке містить його атрибути, оцінку, диференційні ознаки [3, с. 83–84], [див. також 1; 2]. У мовленні прецедентне ім'я може актуалізувати прецедентний текст, прецедентну ситуацію або ж виступати «іменем-символом», що вказує на певну еталонну сукупність рис [1, с. 34]. О. Нахімова здійснила диференціацію прецедентних імен, спираючись на онімну класифікацію, у якій серед інших були виокремлені прецедентні одиниці ергонімної природи [5]. До таких належать ергоніми, що набули лінгвокогнітивного трирівневого семантичного навантаження (поверховий, глибинний і системний смисли) [3]. У розумінні терміна «ергоніми» спираємося на традиційне тлумачення: назви організацій, установ та інших об'єднань людей [6, с. 60].

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні прецедентних ергонімів, актуалізованих в українськомовному політичному дискурсі постреволюційного періоду, зокрема їхніх структурно-семантичних і функційних особливостей.

Джерелом послугувало усне та писемне мовлення українських політиків, зокрема їх особисті блоги на інтернет-сайті «Українська правда» та матеріали суспільно-політичної телепрограми «DROZDOV» у період 2014–2019 рр.

Виклад основного матеріалу. Серед прецедентних ергонімів сучасного українськомовного політичного дискурсу виокремлюємо назви партій, назви громадських організацій та об'єднань, назви міжнародних організацій, назви військових об'єднань і т. ін. [див. 5; 6]. До прецедентних унаслежнюємо лише ті ергоніми, які набули лінгвокультурних, когнітивних смислів. Найпоширенішими у політичному дискурсі є назви політичних партій: *Вона не впливає зараз на рішення. Там зараз союз інший:* ***БПП***, ***Народний фронт*** *і «подтанцовка», яка періодична. Тобто* ***Батьківщина*** *не впливає на рішення, які приймаються в парламенті* (12.02.2019, А. Гриценко). Назви політичних партій здебільшого набувають різних відтінків прецедентних смислів, містять інформацію про лідера політичної сили, ідеологічні позиції щодо конкретних питань, а також додаткові підтексти, пов'язані із прецедентними ситуаціями, що траплялися із представниками цих політичних сил, рідше – із прецедентними текстами, продукованими цими політсилами. У наведеному прикладі прецедентними є назви трьох політичних партій: **«Батьківщина»**, **«Народний фронт»** і скорочена абревіатурна назва **«Блок Петра Порошенка "Солідарність"»**, які актуалізують розуміння їх як парламентських фракцій – конкретних депутатів, котрі шукають шляхи взаємодії чи протистояння один одному.

Скорочена чи неповна форма назви політичної сили як прецедентної одиниці у мовленні (чи то усному, чи то писемному) – поширене явище сучасного українськомовного політичного дискурсу, наприклад: *Але можливо якась інша людина, яка можливо і не сповідує там таких ідеологій, як сповідують з* ***Опоблока****, але при цьому вони прийдуть в одну церкву і Бог не запитає, хто яку ідеологію сповідував* (21.05.2019, Н. Савченко). Актуалізовано назву політичної партії **«Опозиційний блок»**, що у контексті є уособленням людей з антиукраїнськими поглядами, або, як-от: *Дійсно це сама світла національна ідея, яка напевно є, яка збереглася, тому що* ***Рух****, на жаль, практично... ну* ***Рух****, напевно, просто постарів* (21.05.2019, Н. Савченко) – назва політичної партії **«Народний рух України»**, яка у наведеному фрагменті мовлення трактується як відносно перший носій національної української ідеї у 90-ті рр. XX ст.

Цікавою з позиції походження є назва політичної сили В. Зеленського – **«Слуга народу»**, що також є складовою частиною прецедентного мікросвіту **«Зе»**. До 2019 р. лексема **Слуга народу** вже мала прецедентне навантаження. Це було позаполітичне прецедентне ім'я – назва відомої в Україні кінострічки, головну роль у якій зіграв В. Зеленський. На початку 2019 р. окреслена прецедентна назва активно використовується у передвиборчій президентській кампанії – гасло перших бігбордів: ***ПРЕЗИДЕНТ – СЛУГА НАРОДУ***. Так була реалізована нова прогресивна політична технологія, яка полягала у глибинному лінгвокогнітивному впливі на виборця. Образ головного героя втілює своєрідний ідеал політичного лідера – людина з народу майже випадком стає президентом країни та намагається навести лад у владі: викорінити корупцію, грабіж, побороти олігархат. Він є ідеальним слугою народу, котрим має буди будь-який чиновник. У 2019 р. прецедентне ім'я **Слуга народу** переходить у політичну площину – так називають новостворену політичну партію В. Зеленського. Використання назви серіалу для назви політичної

сили та її очільника – суттєвий лінгвокогнітивний вплив на підсвідомість українського суспільства. І цей вплив стає ще потужнішим, коли обличчя героя з екрану стає обличчям реального кандидата, очільника реальної політичної сили в Україні. На рівні підсвідомості соціум переніс якості та характеристики кіноперсонажа на кандидата у президенти, це перенесення було закріплено активною агітаційною кампанією, яка рясніла прецедентними феноменами, що так чи так асоціювалася із кінострічкою й особою В. Зеленського, не стільки як політика, а як актора чи персонажа серіалу. Результатом такого масового впливу на культурно-національну когнітивну базу українського соціуму стає перемога В. Зеленського на президентських виборах 2019 р. та прихід до влади його політичної сили під час парламентських виборів цього ж року в такій кількості, що фактично дало змогу президентській партії монополізувати владу в Україні.

В українському сучасному політичному дискурсі поряд із політичними партіями особливого когнітивного смислу набувають і назви деяких громадських, військових об'єднань і т. ін. Наприклад, назви військових добровольчих батальйонів актуалізують прецедентний смисл військового братства, символу хоробрості, мужності, жертовності та патріотичності. Це пов'язано передусім із тим, що на початку російсько-української війни (АТО) Збройні сили України виявилися не придатні до повномасштабного військового захисту територій держави, але патріотично налаштований активний прошарок населення почав самоорганізовуватися у добровольчі військові батальйони (добробати) та волонтерські організації.

*– Тут варто сказати, що Маріуполь – це **Азовський** трофей...*

– Ні, це не азовський трофей, це насправді велике і круте місто.

*– Маю на увазі, ви, як **Азов**, там основну роль відіграли під час Маріуполя, щоб він був наш.*

– Ну якщо говорити так, то так... (03.07.2018, А. Білецький). У прикладі йдеться про **полк «Азов» –** добровольчий військовий батальйон, що, окрім окресленого вище змісту, має специфічне смислове навантаження: асоціюється не просто з патріотичною, а націоналістичною ідеологією внутрішнього порядку. Лідером цього об'єднання є А. Білецький. Він стає очільником політичної партії **«Національний корпус»**, основою якої є вихідці зі згаданого добробату та громадської організації, створеної для його підтримки. **Азов** в українській національно-культурній свідомості співвідноситься із захисниками м. Маріуполь, оскільки саме бійці цього батальйону відіграли вирішальну роль у захисті міста від російської окупації у 2014–2015 рр. У політичному мовленні досліджуваного періоду функціонують чимало подібних прецедентних феноменів, як-от: «**Карпатська Січ**», «**Донбас**», «**Кривбас**», «**Січ**», «**ДУК ПС**», «**Черкаси**», «**Айдар**», «**Дніпро-1**» та ін.

Явище добробатів в українській історії характерне для періоду російсько-української війни, особливо перших п'яти років. На сучасному етапі розвитку подій подібні військові об'єднання увійшли до складу Збройних сил України. В україномовному ж політичному дискурсі 2014–2019 рр. назви таких формувань набули глибокого прецедентного смислу, ці одиниці зайняли важливу нішу в системі прецедентного світу російсько-української війни, однак і сама подія має особливе найменування, своє прецедентне ім'я і не одне: *Що Україну сусіди-хижаки через її слабкість «в освіті, грошах та армії» роздерли на шмаття і доконали черговий переділ світу під час цієї неоголошеної московсько-української війни, обізваної **АТО** чи **ООС**!* (31.10.2019, І. Фаріон). Через певні зовнішньополітичні та чимало внутрішньополітичних обставин війну на сході України в офіційних документах не називають війною, номінуючи її через абревіатури **АТО** (антитерористична операція), **ООС** (операція об'єднаних сил). Найпершою назвою є **АТО**. Ці прецедентні феномени не є ергонімами, але активно взаємодіють і переплітаються із такими у семантично-когнітивному полі.

Обидві одиниці мають форму абревіатур, що пов'язано передовсім із їхнім походженням. Це юридично-правові терміни зі складною структурою, спрощена форма ословлення яких закріпилася у суспільній свідомості. Такий процес є характерним для утворення прецедентних одиниць політичного дискурсу: складні форми назв документів, подій, партій, інших юридичних термінів у разі набуття прецедентного змісту переходять у масовий мовленнєвий ужиток у скорочених і спрощених формах. Ще одним прикладом схожого процесу є прецедентне ім'я **ОРДЛО** (окремі райони Донецької та Луганської областей): *Пенсіонери **ОРДЛО** – чому наші діти повинні їх утримувати?* (28.11.2019, А. Гриценко). Цим терміном в офіційних законодавчих документах назвали території, які сьогодні не контролюються українською державною владою, є окупованими російськими силами, однак прецедентне ім'я **ОРДЛО** у мовленні позначає не лише окрему територію, а і є уза-

гальненою назвою всіх, хто на ній проживає, хто підтримує окупаційну владу і хто є тою владою. Має негативне емоційне навантаження – осередок зради, невдячності, причина загибелі український військових, колаборанти тощо.

Абревіатурну форму має ще один різновид прецедентних імен – ергоніми на позначення міжнародних організацій. *Весь світ це бачить. Бачать це й лідери західних держав Макрон, Меркель, Трамп... Бачать міжнародні організації* ***ОБСЄ*** *і* ***ООН***, ***ЄС*** *і* ***НАТО****... Досить уже фальші й нещирості! Адже на фоні розмов і заяв про підготовку нібито «мирного плану» і «мирного саміту» ворог не зупиняється і продовжує безкарно вбивати наших солдат* (21.11.2019, А. Гриценко). Вагомими для українського соціуму є такі організації, як **ЄС** (Європейський союз), **НАТО** (Північноатлантичний альянс), **ОБСЄ** (Організація безпеки та співробітництва Європи), **ООН** (Організація об'єднаних націй) разом із її спеціальним підрозділом **МВФ** (Міжнародним валютним фондом). Усі організації в очах українських громадян є такими собі арбітрами, чиєї прихильності та підтримки завжди добивається Україна у тих чи тих проблемних зовнішньо- чи навіть внутрішньополітичних ситуаціях.

Водночас кожна із цих організацій має специфічний зміст, є певним символом у лінгвокогнітивній національній свідомості. Наприклад, **МВФ** бачиться головним кредитором України; **НАТО** є символом військового захисту і безпеки, а **ЄС** – символом демократії й економічного благополуччя. Це дві організації, прагнення вступу до яких прописано у Конституції України: *У 2010 році теж багато хто говорив: а куди* ***Янукович*** *дінеться? Адже є чітко визначені пограничні стовпці: є чітко визначено, що Україна йде в* ***ЄС****, що Україна йде в* ***НАТО****, і ніхто не зможе тих парадигм змінити* (16.04.2019, А. Парубій). А от зміст прецедентного імені **ОБСЄ** зазнає певних трансформацій залежно від років і сфери їхньої діяльності. Наприклад, під час подій Революції Гідності, під час виборчих кампаній в Україні ця організація асоціюється зі справедливими суддею, що завжди стоїть на стороні закону. Починаючи з 2014 р., коли місії ОБСЄ почали брати участь у міжнародному спостереженні бойових дій на сході України, довіра українського суспільства до цієї організації похитнулася, особливо після оприлюднення інформації про факти прихильності та співпраці деяких членів таких місій із ворожими бойовиками, а також чималої кількості збігів: точних обстрілів українських позицій після відвідин таких спостерігачів і т. ін. ***ОБСЄ*** *НЕ ВРЯТУЄ. Останнім часом в нової української влади стало популярним видавати Спеціальну моніторингову місію* ***ОБСЄ*** *в Україні за гарант безпекових питань* (18.10.2019, І. Луценко). Тому прецедентна назва **ОБСЄ** набуває нового смислу: упередженості, навмисного спотворювання отриманої інформації, нечесності тощо.

Абревіатурна форма прецедентного імені характерна також і для позначення певних українських політично-історичних суспільних формувань, зокрема **УПА** й **ОУН** (**ОУН (м)** та **ОУН (б)**): *Об'єднати тоді цих всіх націоналістів, які мали нуль, насправді, сили, підтримки, а разом уже створили* ***ОУН****, потім* ***УПА****, надзвичайно серйозні структури, як би хто до них не ставився. <...> І пам'ятаємо, там, вбили* ***Коновальця****, і ми маємо розкол* ***ОУН (м) / ОУН (б)*** *– все поплило* (03.07.2018, А. Білецький). У політичному українському мовленні трапляється як вживання наведеної форми, так і повної назви цих організацій: **Українська повстанська армія**, **Організація українських націоналістів**, що згодом розкололася на крило **бандерівців** і крило **мельниківців**. Перша організація військового спрямування, що діяла із 1942 по 1956 рр., друга – громадсько-політичний рух, утворений у 1929 р. Обидві мали на меті захист інтересів української нації та створення української незалежної держави, тому протистояли одночасно і нацистським, і польським, і більшовицьким загарбникам території. Ці дві організації стали центральними символами Українського визвольного руху XX ст., для більшості української нації – прикладом незламної боротьби за незалежність і свободу власного народу в найтяжчі історичні часи, незважаючи на потужну антипропаганду окупаційної влади різних режимів.

Потужного негативного підтексту під час революційних подій 2013–2014 рр. набуває назва одного зі спецпідрозділів Міністерства внутрішніх справ України – **«Беркут»**. Пов'язано це передусім із тим, що силовий розгін студентів-мітингарів у листопаді 2013 р. був здійснений саме представниками цього підрозділу. Також члени **«Беркут»** були основною силою під час силових зіткнень із учасниками Революції Гідності, розслідувалася їхня участь у викраденнях активістів і розстрілах у лютому 2014 р.: *Відпущений «****Беркут****». Що робити далі?* (10.12.2019, І. Луценко). Прецедентне ім'я **«Беркут»** в українській культурно-когнітивній базі втілює образ особливо жорстоких, агресивних представників правоохоронних органів, здатних переступати будь-які

правові чи моральні норми, вбивати за наказом вищого керівництва без законних на те підстав, катувати, знущатися з будь-кого, хто слабший за нього; для яких є чужими почуття патріотизму, співчуття і справедливості.

Висновки і пропозиції. Сучасний україномовний політичний дискурс повсякчас засвідчує використання прецедентних феноменів, зокрема прецедентних імен. Активізація процесу набуття прецедентного навантаження іменами не лише антропонімної, але й ергонімної природи зумовлена лінгвальними й екстралінгвальними факторами. Прецедентні імена – ергоніми переважно мають політичне походження, але трапляються і подвійні джерела, як-от: історично-політичні, військово-політичні та ін. Сучасний україномовний дискурс демонструє приклади творення нових прецедентних ергонімів у зв'язку з виникненням нових реалій суспільно-політичного буття, однак засвідчено і приклади утворення політичних прецедентних імен ергонімної природи на основі позаполітичних прецедентних феноменів, що підсилює сугестивно-персуазивний, маніпулятивний вплив на електорат. Прецедентні ергоніми можуть реалізувати позитивне або негативне емоційно-оцінне навантаження. У мовленні аналізовані одиниці актуалізуються у повній або скороченій формі, яка часто може виражатися абревіатурою.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні прагматичного потенціалу таких одиниць; здійсненні їх порівняльно-типологійного аналізу в інші періоди україномовного політичного дискурсу; розгляді прецедентного потенціалу ергонімних прецедентних феноменів у медіа- й інтернет-дискурсі.

Список літератури:

1. Ворожцова О. А. Лингвистическое исследование прецедентных феноменов в дискурсе российских и американских президентских выборов 2004 года : дис. … канд. филол. наук : 10.02.20. Екатеринбург, 2007. 215 с.
2. Богданова І. В. Сугестивний потенціал прецедентних одиниць в українському медійному дискурсі початку XXI ст. : дис. … канд. філол. наук : 10.02.01. Вінниця, 2016. 191 с.
3. Захаренко И. В., Гудков Д. Б., Красных В. В., Багаева Д. В. Прецедентное имя и прецедентное высказывание как символы прецедентных феноменов. *Язык, сознание, коммуникация.* 1997. Вып. 1. С. 82–103. URL: http://www.philol.msu.ru/~slavphil/books/jsk_01_08zacharenko_et.pdf (дата обращения: 01.05.2019).
4. Колоїз Ж. В. Проект українського словника «Словника прецедентних феноменів». *Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2017 Вип. 16. С. 139–160.
5. Нахимова Е. А. Прецедентные имена в массовой коммуникации : монография. Екатеринбург, 2007. 207 с.
6. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови : монографія. Хмельницький : Авіст, 2008. 550 с.

Soloviova T. O. THE PRECEDENT ERGONYMS IN THE UKRAINIAN-SPEAKING POLITICAL DISCOURSE OF POST-REVOLUTIONARY PERIOD

The article analyzes one type of precedent phenomena that are differentiated on a precedent name, a precedent expression, a precedent situation and a precedent text. It accents on precedent names which denominate organizations, institutions and other unions of people. The paper distinguishes the functioning of precedent names, that have ergonym's nature, in the Ukrainian-speaking political discourse of post-revolutionary period (2014–2019 years). The attention is drawn to reasons of precedent phenomena, especial precedent ergonyms, active using in Ukrainian political speeches. The author reveals that precedent names of ergonym's nature as other precedent phenomena also are accessible and strong instruments for realization of persuasive and suggestive effect on recipient. The article analyzes sources of origin what were produced precedent ergonyms. Precedent semantic structure and emotionally evaluative weight of these units are studied. The research is provided that semantic structure of precedent ergonyms accords to precedent phenomenon meaning level and system of relations at inside architecture which are inherent to precedent names (their other types). The studios are revealed the ways of precedent ergonyms presentation at oral and written political speeches. It is established the using such kinds of precedent ergonyms as the names of political parties; the names of social-political organizations (today's and history's); the names of units of law enforcement agencies (that belong to the Ministry of Internal Affairs of Ukraine); the names of Ukrainian volunteer battalions (military); the names of world international organizations; the nominating of people, territory of some Ukrainian regions etc. The attention is paid to tendencies of precedent ergonyms creating and their forms of representation in oral or written speeches at modern Ukrainian-speaking political discourse. This creating process are influenced by linguistic and extra linguistic aspects.

Key words: *precedent phenomenon, precedent name, precedent situation, political discourse, ergonym.*

УДК 811. 161. 2: 050
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/10

Топчий Л. М.
Ізмаїльський державний гуманітарний університет

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПАРЦЕЛЬОВАНИХ ЗАГОЛОВКІВ

У статті на матеріалі сучасних газетних видань проаналізовано одне з явищ експресивного синтаксису – парцеляцію, яке розглядається як процес розчленування єдиного синтаксичного цілого на інтонаційно-смислові самостійні мовні одиниці. З'ясовано, що цей феномен здатний виокремлювати базову, тематичну, частину і парцелят, рематичну частину повідомлення, і що цей процес відбувається через переривання синтагматичного ланцюжку за рахунок паузації між його компонентами, яка графічно позначається різними розділовими знаками. Визначається, що оформлений пунктуаційно парцелят як гравітаційний центр думки є наслідком мовної інформаційної компресії, яку автор виокремлює логічним наголосом. Встановлено, що у мовознавстві існують різні класифікації парцельованих заголовків.

Емпіричний матеріал дослідження доводить, що парцельовані заголовкові комплекси володіють багатими потенційними можливостями у плані впливу на масового читача. Це дозволяє розглядати феномен парцеляції як явище, що повністю відповідне основним функціям засобів масової інформації. Увагу зосереджено на тому, що газетний заголовок покликаний виконувати різні функції та забезпечувати різні прагматичні та стилістичні ефекти. Аналіз їх граматичної структури дозволяє виділити парцельовані заголовки, що побудовані за моделлю простого речення, і заголовки, які містить частини складного. Зазначається, що парцеляція заголовка нерідко супроводжується використанням інших стилістичних прийомів, які ще більше підсилюють його атракціонний ефект. Одним із таких прийомів є конвергенція, процес, заснований на взаємодії стилістичних засобів одного або різних рівнів мови внаслідок виконання ними єдиної стилістичної функції. Доведено, що прийом синтаксичної парцеляції – ефективний засіб створення яскравих різноманітних заголовків газетних статей, активне вживання яких засвідчує стилістичний динамізм сучасної газетної мови. Вони характеризуються серйозним стилістичним і експресивним потенціалом, рельєфніше окреслюють проблему публікації, значно пожвавлюють виклад, що і забезпечує підвищену увагу до газетного повідомлення з боку масового читача.

Ключові слова: *парцельовані заголовки, синтаксичні моделі, засіб експресивного виокремлення.*

Постановка проблеми. Український газетний дискурс – лінгвістично кодифікована сфера функціонування мови, відкрита для інновацій, серед яких природним є синтаксичний процес парцеляції, зокрема парцеляції заголовків. Саме з їх перегляду масовий читач починає знайомство із газетними публікаціями. Це і вимагає від журналістів урізноманітнення заголовків нестандартними мовними прийомами з метою створення вишуканих, «помітних» моделей, які покликані «зачепити» увагу масового читача. У пошуках оригінальності вони вдаються до певних експресивних мовних засобів у оформленні такого текстового знаку. Одним із таких саме і є прийом парцеляції, що виступає у газетних заголовках засобом актуалізації мовленнєвого авторського задуму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Парцеляція газетних заголовків неодноразово слугувала об'єктом вивчення в україністиці та русистиці. Обґрунтування цього синтаксичного процесу досить вичерпно представлено у роботах науковців (О. А. Іванчикова, Ю. В. Ванников, А. П. Сковородников, Л. І. Конюхова, О. С. Звєрєва, Н. А. Конопленко, З. Денисенко, Т. Шевченко, Н. Івкова, М. О. Вінтонів та ін.). Його функціонування у газетних текстах було предметом зацікавлення Г. Я. Солганік, О. О. Тертичного, Г. А. Єржанової, Т. Ю. Чигиріної та ін., у поетичному мовленні – О. С. Звєрєвої, Т. В. Шевченко. Синтаксичний прийом парцеляції як явище експресивного синтаксису достатньо повно дослідили О. П. Сковородников, М. В. Кравченко, Л. І. Конюхова, З. Денисенко; функціонально-семантичне навантаження цієї мовної універсалії у публіцистичному тексті аналізувала Н. М. Івкова; текстотвірний потенціал – Н. А. Конопленко;

функціонально-граматичні та комунікативні вияви – М. О. Вінтонів та ін.

Постановка завдання. Явище парцеляції, яке у будь-якому дискурсі дедалі більше використовується, у газетному дискурсі XXI ст. набуває інноваційного характеру. Аналіз такого «унікального когнітивного прийому актуалізації змісту» [1, с. 291] став одним із цікавих у сучасних наукових школах, проте на рівні першоелементів медіатексту комплексно це питання ще досліджено недостатньо. Особливого вивчення потребують функціонально-стилістичні та прагматичні особливості заголовків у публіцистичному тексті, зокрема у мові газет. Актуальність нашої розвідки зумовлена потребою їх аналізу у цьому феномені.

Метою нашої розвідки є з'ясування функціональних особливостей парцельованих заголовків сучасної української преси. Мета роботи зумовила реалізацію завдань: виявити типові парцельовані конструкції у газетних заголовках і простежити їхнє функціонально-стилістичне та прагматичне навантаження. Матеріалом дослідженням слугували заголовкові комплекси, вилучені шляхом добору із періодичних видань 2017–2019 рр.: «Голос України», «Експрес», «Літературна Україна», «Українське слово», «Урядовий кур'єр». \

Виклад основного матеріалу. На зміну гармонійному та впорядкованому синтаксису мови українських газет, як засвідчують дослідники, прийшов синтаксис розчленований, у якому панує принцип дисгармонії [1, с. 290]. Наслідком цього є парцеляція, активне явище сучасного експресивного синтаксису, зумовлене екстралінгвістичними факторами: прискоренням сучасного темпу життя і необхідністю у зв'язку з цим передавати інформацію більш виразним і коротким способом [2, с. 282].

Єдиного тлумачення природи цього феномену у мовознавстві немає, проте більшість дослідників єдині у думці, що парцеляція – процес розчленування єдиного синтаксичного цілого на інтонаційно-смислові мовні одиниці, який виділяє базове автосемантичне речення, «тему», і виокремлює рематичну частину повідомлення, синсемантичний парцелят, що сприяє лаконізації висловлення, інтенсифікує думку. Формально відбувається переривання синтагматичного ланцюжку за рахунок паузації між його компонентами, яка графічно позначається різними розділовими знаками.

У мовознавстві загальне визначення парцеляції (від фр. parcelle – частинка) подається як «синтаксична універсаліяю мовлення, що передбачає побудову повідомлення шляхом розділення речення на кілька самостійних висловлень, інтонаційно та графічно відокремлених, проте єдиних за змістом» [6, с. 449]. Цей мовний феномен інтенсифікує значення сегментованих частин, увиразнює їх, а сам парцелят виконує функцію доповнення, уточнення, акцентування й емоційного виокремлення вміщеної у ньому інформації [4, с. 93].

У терміна «парцеляція» як способу членування тексту виявляється ряд синонімічних найменувань, як-от: «відкриті (зсунуті) конструкції» (В. В. Виноградов), «приєднувальні конструкції» (О. О. Реферовська, І. Петличний, В. Г. Гак), «ізоляція» (Є. І. Шендельс, Є. Г. Ризель), «приєднання» (О. В. Колесніков), «сегментація» (Ш. Баллі, Н. О. Шигаревська, О. О. Реферовська), «видільні» (П. Коструба), «комунікативні структури з додатковою рематизацією семантико-синтаксичних конструкцій» (Л. П. Чахоян), «сепаратизація» (О. О. Андрієвська) тощо. Як нам вважається, такий перелік зумовлений багатоплановістю самого явища парцеляції та різницею підходів до його аналізу.

Автори публікацій, користуючись привабливістю таких конструкцій, максимально вичавлюють із них стилістичний і прагматичний потенціал. Вони стають прийомом, який характеризує індивідуальний стиль журналіста або газетного видання, і засобом максимальної актуалізації «відрізка цілісного висловлення», що сприяє виконанню основних функцій ЗМІ. Такі «засоби актуалізації мовленнєвого задуму автора» [1, с. 290] характеризуються багатими потенційними можливостями у плані впливу на читацьку аудиторію, як-от: встановлювати з нею контакт, ставати «засобом полемічного загострення проблеми» [1, с. 322], емоційно оцінювати факти, події, ситуацію, реалізувати агітаційну або роз'яснювальну мету, впливати на інтелектуальну й емоційну сферу читача тощо.

Відповідно, синтаксичні моделі заголовків, які піддалися парцеляції, є своєрідним засобом рекламно-експресивної функції. Вони стають інструментом, котрий керує увагою читача і спонукає його до прочитання, іншими словами, є своєрідним навігатором, який допомагає читачу орієнтуватися у потоці статей на газетних шпальтах, а журналістам – розставляти необхідні смислові й емоційні акценти. Саме з цих причин і слід визнати парцельовані газетні заголовки одним із найбільш ефективних засобів підвищення привабливості у мові публіцистичного дискурсу.

Парцельований заголовок – це синтаксично розчленоване висловлення, між компонентами якого частково або повністю порушені струк-

турні зв'язки. Пор.: *Бліда поганка. В театральній обгортці* (ЛУ, 2017).

У мовознавстві подано різні класифікації парцельованих заголовків. Так, за структурою виокремлюють групи парцелятів зі структурно спрощеною (парцеляти із початковим спеціальним словом, або синтаксеми, що репрезентують відносно незалежний парцелят) і зі структурно ускладненою побудовою (парцельовані конструкції з парцелятом – новим членом) [2]. За ступенем віддалення парцельованої частини від базової розрізняють контактну, дистантну й абзацну позиції парцелятів [7, с. 48]; за їхнім розташуванням – позиція сегмента як на межі головної та залежної частин, так і на межі підрядних компонентів [3, с. 96–97]; за граматичними характеристиками – однотипну (слова однієї лексико-семантичної групи, що виступають однаковими членами речення), різнотипну (парцеляти різної морфологічної природи із різною семантикою та з різними синтаксичними функціями) і послідовну (ланцюжкове розташування сегментів) парцеляції.

Спостереження свідчать про те, що за структурою заголовкові комплекси українських газетних текстів можна розподілити на парцеляти із простою та складною побудовою. Особливої рельєфності набувають заголовки, граматична структура яких оформлюється за моделлю простого речення, де парцелят, виконуючи функцію поширювача інформації головної частини, вводиться у конструкцію без будь-яких засобів зв'язку: *Конституційний суд скасував плату за прописку. Назовсім* (ГУ, 2017). Конструкції цього типу, створюючи нестандартний мовленнєвий ритм, є засобом вираження додаткових дій, ознак і реалізує функцію розширення думки. Актуалізуючи найвагомішу ознаку з низки однорідних, вони характеризуються емоційністю, лаконічністю й оцінністю судження. Пор.: *Їхав козак у президенти. На чужому возі* (УС, 2018).

Зазначимо, що можуть парцелюватися як головні, так і другорядні члени речення. Так, у мові сучасної української газети спостерігаємо активне вживання парцельованих другорядних членів речення, що, виконуючи функцію інформаційного розгортання думки, набувають особливого семантичного навантаження. Частіше використовують парцеляти-додатки, з-поміж яких переважають конструкції з непрямими поширювачами: *Посіви озеленять. Грошима* (ГУ, 2018); *Кіпр, як і раніше, привабливий. Для всіх* (ГУ, 2018).

Зазнають парцеляції узгоджені та неузгоджені означення. Імітуючи розмовне мовлення, через фразовий розрив атрибутивних зв'язків у таких побудовах досягається ефект невимушеності, відбувається емоційно-експресивне виокремлення у парцеляті певної ознаки: *Як президент та парламент право поділили. Валютне* (ГУ, 20017); *Кухня. Комунальна і політична* (УС, 2016). У газетному контексті парцельовані означення, реалізуючи експресивно-видільну функцію та функцію конкретизації, дещо поступаються перед парцельованими додатками, проте вони стилістично виразніші.

Активізується у мові газет парцеляція інфінітивних і прийменниково-відмінкових обставин, які здатні актуалізувати значення: 1) мети: *До Вашингтона прибув маршал Північної Кореї. Усувати взаємну недовіру* (УС, 2017); 2) причини: *Премію миру можуть і не присуджувати. Через війну* (ГУ, 2017); 3) міри: *Театр житиме. Принаймні місяць* (УК, 2018); 4) часу: Д*ешевий газ, може, й дадуть. В останні дні роботи* (ГУ, 2019); 5) місця: *Відгодований Васька. На українському телебаченні* (ЛУ, 2019); *Стежками, дорогами. До Києва* (УС, 2018) тощо. Різноманітність цих значень, які створюють ще й додаткові авторські конотації, спричинює особливу здатність такого сегмента конкретизувати, деталізувати та, як наслідок, виконувати експресивно-видільну функцію.

Як засіб експресивного виокремлення превалюють обставини прислівникові, через графічне й інтонаційне оформлення яких відбувається імітація розмовного мовлення: *Землю продали. Тихо. Мирно* (УК, 2018); *Квартири дорожчатимуть. Повільно, але вірно* (УК, 2019). Іноді парцелювання зазнає дієприслівниковий зворот, що є неприйнятним у газетному заголовку*: Китай переводить торгівлю з Японією на юань. Відв'язуючись від курсу долара* (УК, 2018).

Особливим стилістичним забарвленням вирізняються парцеляти, побудовані за моделлю складного речення. Це можуть бути або синтаксично самостійне речення, що сполучується з базовою частиною сурядними сполучниками на зразок: *Справжнє українське є добре. І добре, що є* (УС, 2017), або частина складнопідрядного речення із підрядними засобами зв'язку. За нашими спостереженнями, журналісти частіше послуговуються парцелятами складнопідрядних синтаксем, найпоширенішими серед яких виступають сегменти, які за структурою і значенням відповідають підрядним частинам зі значенням причини: *Закривайте газ! Бо економно* (УК, 2019); *З'єдналися родинні ниточки. Бо жива в роду пам'ять* (ГУ, 2016). Як засіб експресивного виокремлення конструкції такого типу, активізуючи логічний

висновок, виконують функцію резюмування, їхня виразність залежить більше від синтаксичної структури, ніж від лексичного наповнення.

Виразними у функціонально-стилістичному плані є парцельовані складносурядні речення із протиставними та єднальними відносинами, де на парцелят із семантикою допоміжного повідомлення нашаровуються додаткові відтінки значень: *Минають століття. Та стежинка не заростає* (ЛУ, 2016); *Їй не відмовляють. І це додає сил* (ГУ, 2017). Цікавими також є вияви парцелятів із зіставно-протиставними відносинами: *Маслом каші не зіпсуєш. А спредом*? (ГУ, 2019); *«Інтербачення» більше немає. А його боржники є* (ЛУ, 2019). Зазначимо, що у певних контекстах вони, формуючи оцінний компонент і відбиваючи прагматичні авторські інтенції, можуть ставати ще й засобом створення іронічних ефектів: *Переможців не судять (і морально теж). На жаль* (УМ, 2017). Такі структури стають способом вираження авторського «Я» і спрямовані на реалізацію функції впливу на читацьку аудиторію.

Нерідко у статусі заголовка виступає парцелят лише підрядної частини, який через комунікативні інтенції автора виступає засобом «перерозподілу інформаційного навантаження» [4, с. 139]: *Щоб був коровай, як день білий* (ГУ, 2019); *Щоб не наврочити* (УК, 2017). Різнобічно поповнюють зміст заголовки, у яких базова частина, парцелят, оформлена називним теми (але такі конструкції зустрічаються порівняно рідко): *Волинь. Коли тісно у коридорах влади* (ГУ, 2017).

Парцеляція заголовків нерідко супроводжується конвергенцією, складним стилістичним прийомом, заснованим на взаємодії стилістичних засобів одного або різних рівнів мови внаслідок виконання ними єдиної стилістичної функції [5, с. 11]. Так, почастішало вживання парцельованих заголовків, побудованих на грі прямого і переносного значень слів: *Прем'єр-міністр знову париться. Тепер у Качанівці* (ГУ, 2014). Прикладом конвергенції може бути наявність у газетних заголовках тропів, зокрема метафори, котра надає їм яскравої внутрішньої форми, образності, підтримує їхню привабливість: *Цигаркові магнати об'єднуються. Щоб дати прикурити конкурентам* (ГУ, 2019); *Авторинок виїхав з кризи. Але на цьому і забуксував* (ГУ, 2018).

Актуалізацію змісту заголовків посилюють ще й інші засоби. Зокрема, типовими стають еліптичні конструкції, за будовою наближені до розмовних. Пор.: *Риба йде на нерест. А браконьєри – на промисел* (ГУ, 2018). Конвергенція таких заголовкових комплексів може супроводжуватися антитезою, повтором або синтаксичним паралелізмом: *Нам загрожують радіоактивні корови. А американцям – радіоактивні мурахи* (УК, 2017).

Отже, прийом парцеляції газетних заголовків робить їх найяскравішим засобом оформлення й увиразнення думки у публіцистичному дискурсі.

Висновки і пропозиції. Прийом синтаксичної парцеляції – ефективний засіб створення яскравих різноманітних заголовків газетних статей, активне вживання яких засвідчує стилістичний динамізм сучасної газетної мови. Вони характеризуються серйозним стилістичним та експресивним потенціалом, рельєфніше окреслюють проблему публікації, значно пожвавлюють виклад, що і забезпечує підвищену увагу до повідомлення з боку читача.

Перспективою стане лінгвістичне осмислення нових функціонально-стилістичних параметрів заголовків як текстових знаків, поглиблене вивчення комунікативно-прагматичних і функціонально-когнітивних аспектів парцеляції як мовного феномену.

Список літератури:

1. Завальнюк І. Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку XXI століття: функціональний і прагматичний аспекти : монографія. Вінниця, 2009. 400 с.

2. Иванчикова Е. А. Парцелляция, её коммуникативно-экспрессивные и синтаксические функции. *Русский язык и советское общество. Морфология и синтаксис современного русского литературного языка.* Москва, 1968. С. 280–298.

3. Козіцька О. Контаміновані складнопідрядні багатокомпонентні речення в українській мові. Київ : Інститут української мови НАН України, 2005. 193 с.

4. Конопленко Н. А. Текстотвірний потенціал парцельованих конструкцій : дис. … канд. філол. наук : 10.02.01. Донецьк, 2007. 186 с.

5. Копнина Г. Конвергенция стилистических фигур в современном русском литературном языке (на материале художественных и газетно-публицистических текстов) : автореф. дис.… канд. филол. наук : 10.02.01. Красноярск, 2001. 26 с.

6. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля.К, 2006. 716 с.

7. Сербіна Т. Функціонування експресивних синтаксичних конструкцій у мові сучасних газет. *Актуальні проблеми сучасної філології.* 2001. Вип. 9. С. 55–60.

Topchiy L. M. FUNCTIONAL FEATURES OF PARCELED HEADINGS

The article analyzes one of the phenomena of expressive syntax on the material of modern newspaper publications – parcelling, which is considered as a process of dismemberment of a single syntactic whole into intonation-semantic independent language units. It turns out that this phenomenon is able to distinguish the basic, thematic, part and plot, rhematic part of the message, and that this process occurs through the interruption of the syntagmatic chain by pausing between its components, which are graphically denoted by different punctuation. It is determined that the punctuated plot as a gravitational center of thought is a consequence of linguistic information compression, which the author distinguishes with a logical emphasis. It is established that in linguistics there are different classifications of parceled headings.

Empirical material of the study proves that parceled title complexes have rich potential in terms of impact on the mass reader. This allows us to consider the phenomenon of parcelling as a phenomenon that is fully consistent with the basic functions of the media. Attention is focused on the fact that the newspaper headline is designed to perform different functions and provide different pragmatic and stylistic effects. Analysis of their grammatical structure allows us to distinguish parceled headings, built on the model of a simple sentence, and headings containing parts of a complex. It is noted that the parcelling of the title is often accompanied by the use of other stylistic devices, which further enhance its attractive effect. One such technique is convergence, a process that is based on the interaction of stylistic means of one or different levels of language due to the performance of a single stylistic function. It is proved that the technique of syntactic parcelling is an effective means of creating bright and diverse headlines of newspaper articles, the active use of which testifies to the stylistic dynamism of modern newspaper language. They are characterized by a serious stylistic and expressive potential, outline the problem of publication, significantly enliven the presentation, which provides increased attention to the newspaper message from the mass reader.

Key words: *parceled headings, syntactic models, means of expressive separation.*

УДК 811.161.2'367 81'42
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/11

Ципердюк О. Д.
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ВОКАТИВ У ТЕКСТАХ НОВЕЛ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

У статті досліджено вокатив у художньому мовленні Василя Стефаника на матеріалі автентичних авторських текстів. Простежено велику частотність звертань в аналізованих новелах, їхнє використання в прямій мові, діалогах і полілогах. Виразною ознакою ідіостилю В. Стефаника є функціонування вокативних конструкцій у внутрішньому мовленні героїв, зокрема у формі монологу, діалогу та автокомунікації. Автор послідовно уживає для звертання кличний відмінок з оригінальними флексіями. Це підтверджує споконвічність і природність вокатива в українській мові. Здебільшого вокативні форми відповідають нормам сучасної української літературної мови. Окремі ненормативні закінчення кличного відмінка зумовлені впливом розмовного мовлення.

Розглянуто семантичний потенціал вокативів та виокремлено такі лексико-семантичні групи: антропоніми (імена, прізвища та прізвиська); назви осіб за спорідненням, професійною діяльністю, родом занять, соціальним і майновим станами, класовою належністю, званням, титулом, статтю, віком, національною належністю, внутрішніми та зовнішніми ознаками; теоніми, назви святих і безтілесних осіб, назви тварин, птахів і рослин, назви сукупностей людей, соматизми тощо. Виявлені звертання фіксують український мовленнєвий етикет кінця XIX – початку XX ст. Звернено окрему увагу на діалектні й демінутивні звертання, усічені форми, які відображають специфіку розмовного мовлення, індивідуалізують мову героїв, передають їхній емоційний стан.

Зі структурно-синтаксичного погляду вокативи в новелах В. Стефаника представлені непоширеними й поширеними звертаннями, прикладками, вокативними реченнями. Простежено функціонально-стилістичні особливості кличного відмінка: часті повтори, нанизування звертань, участь вокативів у формуванні художніх засобів (метафори, оксюморона, персоніфікації). Принагідно визначено функції вокативів у текстах: експресивну, аксіологічну, емоційну, етикетну, ідентифікаційну, алюзійну, образотворчу, текстотвірну та інші.

Ключові слова: *вокатив, звертання, кличний відмінок, вокативне речення, ідіостиль, адресат мовлення, мовленнєвий етикет.*

Постановка проблеми. Вивчення специфіки вживання вокатива (звертання) в текстах різних стилів і жанрів належить, як підтверджують численні наукові розвідки, до актуальних мовознавчих проблем. Особливу увагу лінгвісти звертають на аналіз вокативних конструкцій як складника мовостилю письменників, уважаючи, що «такі дослідження дають змогу, з одного боку, встановити загальні закономірності називання українцями адресата мовлення, тенденції їх подальшого розвитку, а з іншого, зробити висновки про специфічні риси ідіостилю конкретного автора» [7, с. 281].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окрім колективної монографії «Українська система найменувань адресата мовлення» за редакції М. Скаба [8], яка представляє всебічний аналіз звертань на матеріалі різностильових текстів у прагматичному, лексико-семантичному, стилістичному, мовноетикетному та лінгводидактичному аспектах, останнім часом з'явилася низка ґрунтовних статей, присвячених дослідженню вокативів у художніх текстах. Так, лексико-семантичні риси та функції вокативних конструкцій на матеріалі українських драматичних творів XX ст. вивчає М. Голіченко [2], вокатив із функційного та граматико-семантичного боку в прозових текстах сучасних українських письменників, зокрема в прозі Оксани Забужко, – С. Єрмоленко [3], у поезіях Василя Стуса – О. Межов [5].

У контексті нашого дослідження привертає увагу наукова розвідка С. Богдан [1], яка розглядала звертання в епістолярії В. Стефаника, дослідивши як типові для українського мовлення кінця XIX – початку XX ст., так і індивідуальні, авторські звертальні вислови. Проте вокативні конструкції в художньому мовленні письменника, наскільки нам відомо, ще не були об'єктом окремого мовознавчого аналізу. Деякі приклади метафоризованих релігійних християнських назв зі Стефаникових новел тільки принагідно було наведено в уже згадуваній монографії [7, с. 152, 153].

Постановка завдання. Мета статті – з'ясувати особливості вживання вокативних конструкцій у мовостилі новел Василя Стефаника [6]. Завдання дослідження – проаналізувати формально-граматичні, лексико-семантичні, структурно-синтаксичні та функційно-стилістичні параметри вокативів.

Виклад основного матеріалу. Василь Стефаник належить до тих митців слова, які вміють «"видобути" з кожної мовної одиниці максимальний семантико-стилістичний ефект і вміло реалізувати її експресивні потенції» [4, с. 109]. До таких майстерно використаних засобів мови належать і звертання, засвідчені в аналізованих новелах.

Вокативи широко представлено в більшості текстів новел. Різнотипні звертання, які В. Стефаник укладає в уста своїх героїв, здебільшого вжито в прямій мові, численних діалогах і полілогах, які переплітаються, напр.: *Мама стояла на порозі. – Ти вже йдеш,* ***синку****? – Йду,* ***мамо****; Підійшов до сина тато. – Сідаймо,* ***синку****, на фіру, бо колію спізнимо. – Ще цу ніч переначуй у мене,* ***синку****. Я тебе так гірко пістувала <…> Переначуй, переначуй,* ***дитинко****!; –* ***Синку****, – питався тато, а мині хто,* ***небоже****, кукурудзки вісапає?; –* ***Николайку****, та не йди-бо!; Рекрут взявся прощати з селом: – Бувайте здорові,* ***і свої, і чужі;*** *Мама ймилася руками за колесо. –* ***Синку****, озми мене з собов. –* ***Люди добрі****, озміть-ко жінку, бо руки собі поломит; – Йди здоров,* ***Николаю****! – кричала громада* («Виводили з села») [6, с. 143–144] (тут і далі покликаємось на сучасне видання творів В. Стефаника, у якому максимально збережено їхню автентичність і мовну специфіку). Принагідно слід указати, що в згаданій новелі численні звертання є ключовими словами, їм властива (окрім типових функцій встановлення й збереження контакту, апеляційної) виразна текстотвірна роль.

Прикметою художнього мовлення В. Стефаника є вживання вокатива в різних типах внутрішнього мовлення: монологічному – автокомунікації, коли персонажі новел у стані самотності, відчаю говорять самі до себе (напр.: *А ти,* ***стара****, мовчи та дихай* (новела «Ангел») [6, с. 36]), та діалогічному за формою, коли герої звертаються до померлих родичів (зчаста самі відповідаючи за уявного співрозмовника), Бога, неживих предметів, але діалогу як такого не відбувається: *Перевертайтеси в гробі,* ***небожєта****, бо-м лайдак.<…>Чуєш,* ***Маріє****, та й ти,* ***Васильку****, та й ти,* ***Юрчику****<…>* («Синя книжечка») [6, с. 142]. Трапляється, що навіть у реальному діалозі персонаж своєю реплікою сам відповідає за співрозмовника, передбачаючи його реакцію та характеризуючи себе через звертання: *Я в ясла, а ти мене за гирю, та в шию, та буком: а марш,* ***старий псе****!* («Палій») [6, с. 243]. Такі вокативи особливо виразні, передають внутрішні переживання героїв, синкретично виконують оцінну та емоційну функції.

Звертання подано зазвичай у своєрідних формах кличного відмінка, відмінних від називного, це засвідчує його споконвічність і природність в українській мові. Лише зрідка у двослівних структурах другий компонент – назва професії, прізвище – виступає у формі, співвідносній із називним відмінком: *пане дохтор* («Катруся»), *пане Ситник* («Такий панок») [6, с. 35, 276]. Сучасне українське етикетне мовлення демонструє динаміку мовної норми в таких структурах, де й останній складник уже частіше вживають у своєрідній вокативній формі. У текстах новел виявлено різні варіанти кличного відмінка, які демонструють хитання в розмовному мовленні, пор.: *Катрусю* і *Катрусе* («Катруся») [6, с. 161] (варіант із закінченням *-е* ненормативний з погляду сучасної літературної мови).

Велика частотність вокативів зумовлює їхнє семантичне різноманіття. Найчастіше звертаннями є антропоніми, зазвичай чоловічі та жіночі імена (напр.: *Іване* («Камінний хрест», «Лист», «Кленові листки») [6, с. 184, 209, 248], *Андрію* («Святий вечір», «Палій») [6, с. 202, 241], *Антоне* («Синя книжечка») [6, с. 141], *Федоре* («Палій») [6, с. 233], *Базю* («Давнина») [6, с. 224], *Томо* («Басараби») [6, с. 260], *Семене* («Кленові листки») [6, с. 251], *Якове* («Сон») [6, с. 257], *Максиме, Ґьорґію* («Злодій») [6, с. 274], *Міхайле* («Суд») [6, с. 284], *Даниле, Семене* («Вона – земля») [6, с. 290, 291, 292], *Тимку, Николо* («Morituri») [6, с. 314, 315], *Николаю* («Басараби») [6, с. 263], *Лукине* («Шкільник») [6, с. 336]; *Маріє* («Синя книжечка»), («Палій») [6, с. 142, 242], *Катерино* («Марія») [6, с. 300, 301]; *Тодоско* («Басараби») [6, с. 262] та ін.); рідше – прізвища (*Процю* («У корчмі») [6, с. 148], *Безклубий, Курочко* («Палій») [6, с. 236, 245,], *Басараби* («Басараби») [6, с. 261], *Зубе, Золотий, Каленику* («Суд») [6, с. 286, 287, 288, 289]) і прізвиська, зокрема жінок за ім'ям чоловіка (*Тимофіхо* («Камінний хрест») [6, с. 183]; *Митришко* («Давнина») [6, с. 224] (в авторській мові – Дмитриха); *Міхайлихо* («Суд») [6, с. 284]; *Тофанко* («Шкільник») [6, с. 335, 336]) та чоловіків на основі прізвища: *Синичко* («Суд») [6, с. 286] (прізвище героя – *Синиця*). Привертає увагу національно маркований антропонім-вокатив *Мошку* («Палій») [6, с. 237] – чоловіче єврейське ім'я.

Але загалом виявлені в новелах В. Стефаника звертання дають передусім уявлення про те, які імена були сто років тому в Галичині саме серед українців і в якій формі вони функціонували в розмовному мовленні.

Емоційно наснаженими є демінутиви з пестливим значенням, які використовуються у звертаннях до дітей, чоловіка / дружини (щоби передати любов до рідних, підсилити напругу оповіді, коли йдеться про хворобу чи смерть дитини), старших людей, а також приятелів (аби змалювати теплі почуття між людьми), напр.: ***Гандзю, Гандзю**, а на тобі бучок, бо як ті пес надибає, тай роздере, а з бучком май безпешнійше* («Новина»); *Ой, **Николайку**, коби-х тьи хоть умерлого видів* («Стратився»); *Але як-сми вішла, **Михайлику**, перший раз с торбов на дорогу тай чула-м, шо-с у гробі перевернувси<…>* («Святий вечір») [6, с. 177, 146, 203], *Васильку, Юрчику* («Синя книжечка») [6, с. 142], *Васильку* («Діточа пригода») [6, с. 301], *Семенку* («Кленові листки») [6, с. 250, 251, 253, 254], («Вона – земля») [6, с. 292]; *Ілашку* («Шкода») [6, с. 173], *Іванку* («Камінний хрест») [6, с. 188]; *Андрійку* («Палій») [6, с. 234]; *Танаску* («Сон») [6, с. 257], *Марійко* («Гріх») [6, с. 343], *Насте* («Діточа пригода», «Morituri») [6, с. 302, 314]. Виявлено також варіантні демінутивні форми, напр.: *Катеринко* («Палій»), *Катрусю* («Катруся»), *Доцю, Доцько* («Підпис») [6, с. 238, 161, 206, 208]. Тексти новел підтверджують, що зросійщених демінутивів на зразок *Маша, Ваня*, які використовуються в сучасному мовленні українців, наприкінці XIX – у 1-ій половині XX ст. галичани не вживали.

У ролі звертань функціонують і назви осіб за родинними стосунками у формах однини (*мамо, дьидю, чоловіче, брате, сестри, діду, куме, жінко, тату, бабо, сину, донько*) та множини *(діти, доньки)*, що характеризуються високою частотністю та конкурують у текстах із антропонімами. Напр.: *Смерть, **сестри**, болюча <…>* («Гріх»); *Бодай же вас, **тату**, земля не прожерла* («Палій»); ***Донько**, підпали вогонь<…>*«Мати») [6, с. 341, 235, 329]. У межах цієї групи теж часто вживаються зменшено-пестливі номінації, що надають мовленню експресії, напр.: *синку, доню, дитинко, татку, мамко, дітоньки, дьидику.* Пор. у контексті: ***Мамко-мамко**, то-с ні дала за кальвіна, тото-с ми світ завєзала!* («Побожна»); ***Дьидику**, не топіт мене, не топіт, не топіт!* («Новина»); *Я, **татку**, буду на нім грати, як з львом бавитися* («Портрет») [6, с. 161, 176, 178]. Вокативи цієї групи можуть формувати не лише синонімні ряди, але й поширені звертання на зразок *куме Іване* («Камінний хрест»), *мій сину* («Гріх ("Думає собі Касіяниха…")"), *синку мій наймиліщий* («Кленові листки») [6, с. 182, 329, 247].

Найменування осіб за спорідненням зчаста вживаються в переносному значенні та виконують етикетну функцію, як-от у звертаннях до старших за віком: *Нічого, **матусю**, рабувати не будемо в вас, хочемо нагрітися в хаті, пустіть* («Марія») [6, с. 297]. Функціонують у цій ролі й діалектні вокативи *вуйку, бадю*: *«Ой, каже, – **вуйку**, я видів, як стара Романиха з-під церкови дошку несла»* («Засіданє»); ***Бадю** Даниле, не дивуйте!* («Вона – земля») [6, с. 193, 290]. Художні тексти В. Стефаника фіксують і подібні за походженням етикетні релігійні звертання: ***Брате** Семене, то ще ми заколядуємо твойому хлопцеві* («Браття») [6, с. 323].

Стефаникові герої у звертаннях до співрозмовників також послуговуються найменуваннями людей за професійною діяльністю, родом занять, званням, титулом, класовою належністю, соціальним і майновим станами, напр.: *віте* («Суд»); *Не тратьмо часу, **козаки**, пошануймо Батька, а хліба будемо їсти по дорозі <…>, – сказав козацький старшина* («Марія»); *сирітки* («Святий вечір»), *Та я вас просю, **ґазди**,<…>* («Камінний хрест»); *Небоже **дідичу**, я ще не такого пана везу, як ти* («Дід Гриць») [6, с. 285, 202, 242, 319]. Деякі з таких лексем у тексті супроводжуються конотаціями негативної оцінки, зневажливості, іронії: *А, вже йдете, **рабівники**!* («Марія»); ***Свинарю**, мой, а марш з-перед волів межи свині!* («Палій»); Ти, ***читальнику**, ти гадаєш, що я не був у читальни?* («Палій») [6, с. 297, 242, 245]. Пор. також: *арендарю* («У корчмі»), *жебраку* («Кленові листки»), *богачю* («Суд»), *начальнику* («Воєнні шкоди»), *пане навчитель* («У нас все свято») [6, с. 149, 247, 284, 77, 347].

Вокативи цієї групи демонструють палітру мовноетикетних формул, актуальних на межі XIX–XX ст. у Галичині, та є маркером взаємостосунків між різними верствами суспільства. Так, адресати звертання *пане* та спільнокореневих вокативів – це переважно особи панівної верстви, багаті, освічені люди: ***пані** шандар* («Шкільник»), ***панове** колєгі* («У нас все свято»); *Ей, де, **пане**! У школі мене не вчили, у воську не був-єм тайсми цалком сліпий* («Підпис»); *А богачі, **моспане**, все п'ют, а все бідних далі д' постели вісувают* («Суд») [6, с. 194, 286, 345, 207, 286]. Водночас вокатив *пане*, загальноприйнятий тепер у мовленнєвому етикеті українців, тексти новел фіксують також у звертаннях до селян як вияв пошани, як-от

у новелах «Камінний хрест» (*Вже-м вам,* ***панове ґазди****, все сказав, а тепер хто ні любит, та тот буде пити зо мнов* [6, с. 187] або «З міста йдучи» в колядці, адресованій старшому чоловікові: *Будь же нам здоров,* ***пане Максиме****, в неділю,/ В неділю рано дзелене вино сажене* [6, с. 196]. Пор. також: ***Пане вояк****, а то тутечка умер Николай Чорний?* («Стратився») [6, с. 146].

Демінутиви цієї лексико-семантичної групи виконують емоційну функцію, напр.: *Станула коло дверей тай почала борзо крізь плач говорити: – Я,* ***ґаздики****, вкрала ту дошку <…>*; *Романиха кинулася як опарена: –* Ой, ***віточку****, та я вмру та не буду лева мати!* («Засіданє») [6, с. 194].

Осіб за статтю називають такі вокативи: *хлопче (хлопці), дівко, парубче, чоловіче, жінко, бабо.* Пор. у контексті: ***Хлопці****, ану богача трохи намньицкаймо!* («Палій»); *Говори, дурна* ***бабо****, тут нема просьби, тут смерть* («Суд») [6, с. 245, 284].

У текстах новел виявлено назви людей за віком на зразок *бабо, молоді*. Пор також: *діду Грицю* («Дід Гриць»); ***Діду*** *Іване, а батюгов того борозного, най біжит, коли овес поїдає…* («Камінний хрест»); *Ідіт,* ***старий****, спати, не гніт бандиги* («Палій») [6, с. 329, 180, 243]. В. Стефаник фіксує звертання *старий, стара,* часто вживані між членами подружжя, напр.: *Видиш,* ***стара****, наш хрестик?* («Камінний хрест»); *Що ти,* ***старий****, говориш, та не гріши!* («Межа») [6, с. 190, 323]. Деякі номінації в межах цієї групи виконують ще більш виразну аксіологічну функцію, напр.: *стариґане* («Мамин синок»), *шмаркачу* («Засіданє») [6, с. 154, 193].

Назви людей за внутрішніми та зовнішніми ознаками – це здебільшого оцінні номінації з негативним змістом: *дурний*, *підвіяний* («»Мамин синок»), *шибенику* («Кленові листки»), *марнотрате* («У корчмі»), *лайдаку* («Май»), *злодюги*, *невмивані* («Палій»), *паршьику* («У корчмі») [6, с. 152, 155, 252, 149, 230, 245, 148]. Більш грубі, лайливі антиетикетні звертання вживають лише чоловіки, та й то в стані сп'яніння, афекту, потрясіння: *А ти,* ***мерзо****, знов хочеш робити веймір на всі люди!*; *Ти,* ***стара льирво****, та ци ти здуріла?* («Лесева фамілія»); ***Суки****, винесіть мене надвір <…>* («Межа») [6, с. 150, 324]. Вокатив в останньому реченні водночас демонструє переносне використання у звертанні до людей назв тварин, пор. також: *кабане* («Червоний вексель») [6, с. 340]. Негативну семантику мають і метафоричні звертання до людей на зразок *бісе, чорте* («Ангел»), *Юдо, кальвіне* («Палій»), *бідо* («Кленові листки»), *гріху* («Гріх (Думає собі Касіяниха…)») [6, с. 165, 236, 245, 252, 329]; вокатив *побожна* («Побожна») [6, с. 160], який у контексті втрачає позитивне значення внаслідок енантіосемії.

У ролі звертання до осіб різного віку, статі тощо надзвичайно часто вживані лексеми *небого, небоже, небожьита* в значенні 'бідолаха', які передають співчутливе ставлення адресанта мовлення до співрозмовника / співрозмовників, також виконуючи аксіологічну функцію: *Я моцний,* ***небоже****, я коня на плечі беру, ти не добре трафив до мене* («Злодій») [6, с. 268]. Позитивне оцінне навантаження, підсилене якісним прикметником, спостерігаємо в поширених вокативах: *приятелю мій добрий* («Палій»), *синку мій наймиліщий* («Кленові листки») [6, с. 238, 254]).

Назви осіб за національністю представляє лише вокатив *жиде*, позбавлений негативної конотації, властивої сучасному вживанню: *Мой,* ***жиде****, ти вчена голова та тому з нас шкіру лупиш* («У корчмі») [6, с. 149].

Звертання до групи осіб передають не лише вокативи у формі множини вже згаданих семантичних груп, але й іменники *люде, роде*, субстантиванти *свої, чужі, старі*, власне збірні іменники *братя, браття*, вжиті й у поширених структурах: *Але потім,* ***братя****, пішло все коміть-головою* («Майстер»); *Славайсу Христу,* ***люде добрі****!* («Вона – земля»); *Сідай,* ***роде мій****, най з тобов все щастє сідає;* ***Роде мій чесний та величний****, тішуся тобою<…>* («Басараби») [6, с. 157, 290, 260, 261]. Такі вокативи виконують, окрім оцінної, етикетну функцію.

Вокативи – назви Бога, інших святих осіб і безтілесних істот підкреслюють релігійність Стефаникових героїв. Найчастіше адресатом мовлення персонажів є Бог, напр.: ***Господи милосердний****, ба шо-м так глибоко зогрішив, шо женеш ні за світові води?;* («Камінний хрест»); *І чому Ти,* ***Боже****, не благословив їх?* («Межа»); ***Господи****, ти звеселив свій свій цими звіздами, а нас бідних мужиків звеселив ти Франком* («Дід Гриць») [6, с. 186, 324, 319]. Теонім *Бог* ужито і в складі етикетних вигуків: *не дай Боже* («Гріх (Думає собі Касіяниха…)»); *А* ***дай Боже здоровє****, а жийте здорові…* («Суд»); ***Дай тобі Боже****, дитинко, як найліпше<…>* («Палій») [6, с. 327, 286, 239]. Проте деякі вигуки з релігійного погляду антиетикетні, оскільки засвідчують намарне згадування Божого імені: ***Боже, Боже****, таку маєш гямбу нехарапутну, як у старої конини* («Побожна») [6, с. 159].

Найменування Богородиці та інших святих осіб у ролі звертання трапляються рідко: ***Матінко Христова****, усім добрим людем стаєш на поратунок.* ***Николаю сьвітий****… – тай бився в груди*

(«Стратився») [6, с. 146]. Лексема *ангел* у значенні безтілесної істоти стала заголовком новели, є ключовою в тексті, де вона використовуються разом з емоційно-оцінними синонімами-звертаннями: *Глянула на образи. Там був голий ангел, що тримав у товстих руках дві червоні рожі. – Ой, ти,* ***голаку****, все ще сьмієшси з старої баби. <…> Ой,* ***дитинко божа****, минув вік як у батіг траснув!* [6, с. 165–168].

У мовленні героїв трапляються звертання до тварин і птахів: *На, на,* ***ціґан*** [кличка пса – *О. Ц.*], *на кулеші <…>* («Кленові листки»); *Їжте та досягайте ви,* ***птахи****, що летите, не знати куди* («Вона – земля ») [6, с. 252, 291]. Вокатив *бузьку*, засвідчений у рядках «співанки» (*Ой не коси,* ***бузьку****, сіна, бо ся зросиш по коліна* («Вечірня година») [6, с. 213, 215]), виконує алюзійну роль. Образотворча функція властива метафоричному вокативу *ганциго* ‘худобина, шкапа’ (звертання до кобили) («Катруся»), оцінним формам *маленька, небого* (звертання до корови) («Шкода») [6, с. 163, 174].

Персоніфіковані звертання до рослин представлені демінутивним вокативом *грушечко*, а до предметів – *небого*: *Колідуй мині,* ***грушечко****, колідуй* («Святий вечір»); *Дзелений мох на хаті, треба би її пошивати. Камінь, вода – не я тебе буду,* ***небого****, пошивати* («Синя книжечка») [6, с. 202, 142]. Такі звертання актуалізують образотворчу та оцінну функції, як і вокативи – метонімні та метафоричні назви частин тіла (*Ото, бідна* ***головко****, тай втратю царство небесне!* («Побожна»); *Ото-с ні,* ***небоже****, зібгав у дугу* («Камінний хрест») [7, с. 159, 181], персоніфіковані абстрактні найменування (*Ой нема,* ***бідний сьвіте****, нема* («Катруся») [6, с. 161]), що виявляють образність мовостилю новел.

Оскільки героями Стефаникових творів є галицькі селяни, серед наведених прикладів аналізованих вокативів закономірно є діалектизми, що індивідуалізують мовлення персонажів на лексичному та фонетичному рівнях, виконуючи характеризувальну та експресивну функції, напр.: *ґазди, Николайку, віте, люде, рабівники.* Пор. у контексті: *Ой,* ***дьидю****, не годен я у воську вібути* («Стратився») [6, с. 145]. Привертають увагу усічені вокативи, які передають особливості розмовного мовлення: *ма, Андрі* («Мамин синок»), *Васи* («Morituri»), *брьи* («Майстер») [6, с. 153, 155, 315, 157].

Щодо структурно-синтаксичних особливостей звертань, то переважають однослівні (непоширені), зрідка підсилені часткою або вигуком, напр.: – ***Ой стара****, тото-м діждалися на сивий волос вінка!* («Стратився») [6, с. 145]. Поширені вокативи мають різну структуру: прикметник+іменник – *бідний чоловіче* («Кленові листки») [6, с. 248], іменник+прикметник – *сини мої* («Марія») [6, с. 296], іменник+прикметник+прикметник – *дитинко моя найзолотіща* («Кленові листки») [6, с. 254]. Часто вживані звертання з двох іменників, де другий компонент-прикладка (як і прикметниковий поширювач) виконує ідентифікаційну чи оцінну функції: *А ти,* ***брате, Василю,*** *дбай за мої хлопці* («Лист»); *Тепер,* ***Федоре-небоже****, встань та укрій собі гроночку хліба<…>* («Палій») [6, с. 211, 240]. Виразні експресивна та емоційна функції притаманні вокативним реченням: *Ой, Іванку, брате, ой, Міхайле, приятелю!* («Камінний хрест»); *Ей, Басараби, Басараби!* («Басараби»); *Коханий мій брате Василю і ви, мамо!* («Лист») [6, с. 188, 261, 210]. В останньому прикладі поширене звертання виконує ще й етикетну функцію як мовленнєва формула, яку використовують у листах.

Вокативи формують численні повтори, нанизування звертань, напр.: *Ой,* ***татку-татку****, як я буду грати, грати!* («Портрет»); *Ви,* ***голодники голодні****, та я дужий та я шо дня мнєсо їм, а ви бевку не забілену!* («Суд»); *Прости мині,* ***Катеринко, приятелю мій добрий***! («Палій»); ***Небого, Маріє, небого****! – шептали жінки* («Марія») [6, с. 178, 284, 238, 300]. Окрім уже проаналізованих художніх засобів (метафори, персоніфікації), особливу виразність мають антитеза, яку утворюють пестливі звертання *Андрійку, Іванку, синку* в мовленні жінки й пейоративи *мерзо, стара льирво* у мові чоловіка («Лесева фамілія») [6, с. 150, 151], та оксюморон, побудований на стилістичному контрасті демінутивного та негативно забарвленого вокативів: ***Іванку****, руй* ***гадино****, не підтикай під ніс, бо зараз дістанеш* («Суд») [7, с. 288].

Висновки і пропозиції. Вокативи є важливим складником Стефаникових текстів, використовуючись у прямій мові, діалогах і полілогах. Привертає увагу вживання вокативних конструкцій у внутрішньому мовленні персонажів (у формі монологу, діалогу та автокомунікації), послідовне використання для звертання форм кличного відмінка з оригінальними флексіями. Здебільшого вокативні форми відповідають нормам сучасної української літературної мови. Вокативи різноманітні за семантикою (антропоніми, назви осіб за спорідненням, професійною діяльністю, соціальним і майновим станами, класовою належністю, званням, статтю, віком, внутрішніми та зовнішніми ознаками, теоніми тощо), демонструють мовленнєвий етикет галичан кінця XIX – початку XX ст. Діалектні, демінутивні й усічені звертання

відображають специфіку розмовного мовлення, індивідуалізують мову героїв, передають їхній емоційний стан. Вокативи в новелах В. Стефаника представлені непоширеними й поширеними звертаннями, прикладками, вокативними реченнями, функціонують у складі повторів, нанизування звертань, формують художні засоби (метафору, персоніфікацію, антитезу, оксюморон), виконують важливі функції в текстовій структурі, відображаючи водночас духовний і соціальний стан суспільства.

Перспективи дослідження вбачаємо у вивченні семантико-синтаксичних і комунікативних особливостей аналізованих звертань, використанні останніх як матеріалу для етнолінгвістичних і лінгводидактичних студій.

Список літератури:

1. Богдан С. Типологічне й індивідуальне в епістолярній поведінці Василя Стефаника: звертання. *Вісник Львівського університету: Серія філологічна.* 2004. Вип. 34. Ч. 2. С. 224–225.
2. Голіченко М. О. Функції вокативних конструкцій в українських драматичних творах XX сторіччя. *Українська мова.* 2017. № 4. С. 67–77. URL: https://iul-nasu.org.ua/pdf/ukrmova/UkrMova_4_17.pdf (дата звернення: 14.11.2021).
3. Єрмоленко С. І. Вокатив у сучасній українській мові (на матеріалі прози Оксани Забужко). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер: Філологія.* 2018. № 36, том 1. С. 30–33. URL: http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v36/part_1/10.pdf (дата звернення: 14.11.2021).
4. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: нариси. Київ : Довіра, 2007. 262 с.
5. Межов О. Г. Функційне навантаження вокативів у поетичних творах Василя Стуса. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2012. Вип. 44. С. 178–181.
6. Стефаник В. Зібрання творів : у 3 т. у 4-х кн. / редкол.: С. І. Хороб (голова) та ін. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2020. Т. 1, кн. 1: Твори / упорядкув., примітки, пояснення слів та післямова Р. В. Піхманця. 676 с.;іл.
7. Українська система найменувань адресата мовлення : монографія / Скаб М. С., Бабич Н. Д., Скаб М. В. та ін.; відп. ред. Скаб М. С. Чернівці : Рута, 2008. 304 с.

Tsyperdiuk O. D. VOCATIVE IN THE TEXTS OF NOVELLE BY VASYL STEFANYK

The article investigates the vocative in the artistic speech of Vasyl Stefanyk on the material of the authentic author's texts. The high frequency of appeals in the analyzed novelle, their use in direct speech, dialogues and polylogues are traced. A distinctive feature of V. Stefanyk's idiostyle is the functioning of vocative constructions in the inner speech of the characters, in particular in the form of monologue, dialogue and autocommunication. The author consistently uses the vocative case with the original inflections to address. This confirms the originality and naturalness of the vocative in the Ukrainian language. For the most part, vocative forms meet the norms of the modern Ukrainian literary language. Some non-normative endings of the vocative are due to the influence of colloquial speech.

The semantic potential of vocatives is considered and the following lexical and semantic groups are singled out: anthroponyms (names, surnames and nicknames), names of persons by kinship, professional activity, occupation, social and property status, class affiliation, rank, title, gender, age, nationality, internal and external features, theonyms, names of saints and disembodied persons, names of animals, birds and plants, names of groups of people, somatisms, etc. The identified appeals fixate the Ukrainian speech etiquette of the end of the XIX - the beginning of the XX century. Particular attention is paid to dialectal and diminutive appeals, truncated forms that reflect the specifics of colloquial speech, individualize the language of the characters, convey their emotional state.

From the structural and syntactic point of view, the vocatives in V. Stefanyk's novelle are represented by simple and complex appeals, attributes and vocative sentences. Functional and stylistic features of the vocative case are traced: frequent repetitions, stringing of appeals, participation of vocatives in the formation of artistic means (metaphors, oxymorons, personifications). Except that the functions of vocatives in the texts are defined: expressive, axiological, emotional, etiquette, identification, allusive, visual, text-forming, etc.

Key words: *vocative, appeal, vocative case, vocative sentence, idiostyle, the addressee of the speech, speech etiquette.*

УДК 811.161.2
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/12

Череватко А. О.
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ПОЕТИЧНИЙ СИНТАКСИС НАТАЛІЇ ДЕВ'ЯТКО

Статтю присвячено дослідженню поетичного синтаксису у творчості письменниці Дніпропетровщини Наталії Дев'ятко. Зосереджено увагу на особливостях використання синтаксичних конструкцій і стилістичних фігур у поетичних текстах.

Доведено, що авторка використовує різні за будовою і семантичною значущістю синтаксичні структури для збагачення поетичної мови. Зафіксовано різні типи речень, серед яких домінантними є складні та прості ускладнені. Характерним є використання підметів неіменникового вираження. Поширеними в аналізованих поезіях постають прості присудки, виражені різними часовими формами дієслова. На основі аналізу поетичних текстів констатовано, що специфіка сформована активним використанням дієслівної рими і звертань, виражених однослівними іменниковими формами, прикладковими конструкціями в поєднанні з емоційно-експресивними частками або з дієслівними спонукальними формами, які наближають поезії до народнопісенної і фольклорної творчості. Другорядні члени речення мають оригінальні стилістичні властивості: обставини і додатки формують експресивне увиразнення твору, означення здатні деталізувати, конкретизувати чи уточнювати описуваний предмет.

Аналіз стилістичних фігур довів, що вживання повторів і паралелізму у творах є характерною ознакою творчості авторки. Паралелізм реалізовано у двох його різновидах: психологічному і стилістичному. Повтор фіксує увагу читачів на словах, які використані для емоційного впливу. Ампліфіковані присудкові ряди є основою для градації, що підсилює окремі фрази. Риторичні питання зосереджують увагу читача на семантико-стилістичних центрах поетичного контексту.

Ключові слова: *поетичний синтаксис, експресивні синтаксичні конструкції, стилістичні фігури, поетична мова, ідіостиль.*

Постановка проблеми. Поетична спадщина кожного автора відзначена підкреслено індивідуалізованою формою мовлення, яку доречно називаємо художньою. Мовознавці вважають саме семантико-синтаксичний рівень одним з важливих структурних елементів художнього мовлення. Дослідження цього аспекту в поетичному просторі потребує безпосередньої уваги, адже психічний стан ліричного героя або самого автора виявлений у структурі вираження їхньої думки. Розвиток цього питання стає очевидним і сьогодні актуалізується, а складні завдання, пов'язані з поетичним синтаксисом сучасних поетів, з аналізом його структури, семантики і функціонування, ще потребують поглибленого вивчення. Отже, синтаксична організація є невіддільним складником сформованого поетичного твору і потребує докладного вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження художнього синтаксису має довгу історію, яку зафіксовано в низці праць вітчизняних та зарубіжних лінгвістів, серед яких О. Безпалько [1], В. Виноградов [4], О. Грановська [5], Н. Грипас [6], С. Єрмоленко [9; 10], В. Мариниченко [14] та інші. Сьогодні науковий інтерес до цієї проблеми не вщухає, що доводять численні наукові розвідки сучасних філологів (О. Бистрової [2], Д. Данильчука [7], А. Загнітка [11], А. Поповського [16], Н. Слухай [17] та інших). Така увага теоретично обґрунтована тим, що стає зрозуміло: не лише лексика, а й поетичний синтаксис формує унікальність і неповторність мовотворчості митців. За влучним зауваженням С. Єрмоленко, «синтаксична своєрідність віршового мовлення не вичерпується поняттями фігурального чи поетичного синтаксису. Вона здатна охопити всю синтаксичну організацію вірша, усю його композиційну єдність, тобто весь закінчений поетичний твір» [9, с. 3–4].

За визначенням Н. Слухай, поетичний (експресивний, афективний) синтаксис сформовано ресурсами граматичної системи мови і синтаксичними засобами (синтаксичними одиницями, зв'язками і відношеннями між ними та їхніми компонентами) для досягнення художньої мети [17, с. 46]. Утім, ще академік В. Виноградов зазначав про те, що не потрібно вбачати в синтаксичній структурі твору прямого і безпосереднього відбиття і змішувати синтаксичні форми із семантичним змістом мови [4]. Тобто синтаксичні побудови визначають не семантичний зміст висловів,

а характер інтонації, який сформовано не лише конструкціями речень, а й структурою органічних частин художнього твору, які відбивають закінчену образну картину. Коли говоримо про образ автора, то він виразно змальовується в інтонаційно-синтаксичній організації мови ліричних творів і відступів [15, с. 230].

Досліджуючи поетичний синтаксис, особливу увагу потрібно звертати на одну з основних одиниць синтаксису – речення. Емоційної виразності художній мові надають такі засоби організації, як граматичне та інтонаційне оформлення речень, порядок слів у реченні. Синтаксичну своєрідність поетичних творів забезпечують також стилістичні фігури. Ще із часів античності визначено особливу роль стилістичних фігур, що базовані на синтаксичній структурі мови. Вони відрізняються від звичайних синтаксичних конструкцій і створюють оригінальну форму для вираження думок та почувань людини. У сучасному мовознавстві наявні безліч стилістичних фігур, до найчастотніших серед яких уналежнюють період, еліпс, замовчування, повтор, анафору та епіфору [15, с. 245]. Для ліричних творів характерними є специфічні звороти, до яких залучено риторичні запитання, звертання, оклики [15, с. 246]. Для підсилення виразності мови використовують різні види інверсії, синтаксичні повтори і синтаксичний паралелізм [18, с. 145].

Щодо аналізу віршованої мови на рівні синтаксичних одиниць С. Єрмоленко доречно зазначає, що такий спосіб дає змогу простежити за функціями і стилістичними особливостями речень, бо «складну систему синтаксичних категорій у поезії важко зрозуміти поза стилістичним аспектом аналізу» [9, с. 339]. Водночас використання поетом синтаксичних фігур формує творчу індивідуальність його авторського стилю. Отже, сьогодні відродження інтересу до дослідження поетичного синтаксису отримує новий напрям, адже сучасна наука намагається аналізувати явища різнобічного характеру у структурі художнього тексту.

Постановка завдання. За твердженням Ю. Калашник, синтаксична організація є невіддільною частиною художньої палітри будь-якого твору. Поетичний синтаксис виявляє неповторність ідіостилю автора й пов'язаний зі структурою втілюваної в художніх образах думки [12]. За Л. Близнюк, складні поетичні тональності, специфічна ритміка, експресивна модальність речень, добір певної доречної структури за будовою експлікує ставлення поета до зображуваного [3, с. 44]. Водночас митці слова мають змогу відходити від усталених норм, а поетичний синтаксис для цього надає широку варіативність засобів для висловлення, зокрема синтаксичні засоби стилістики. Сьогодні предметом мовознавчого аналізу ставали конструкції поетичного синтаксису відомих поетів і письменників минулого, тому актуальним є дослідження такого аспекту на поетичному матеріалі XX–XXI ст. Саме за мету в нашій статті ставимо виявлення та опис основних синтаксичних засобів поетичної мови Наталії Дев'ятко.

Виклад основного матеріалу. Наталія Дев'ятко – письменниця Дніпропетровщини, творчість якої відзначена фантастичністю і глибоким психологізмом. До однієї з її збірок під назвою «Три кроки до Світанку» увійшли вірші, які і стали предметом нашого дослідження. Це була перша українськомовна збірка авторки, у якій є твори, різні за тематикою, де знайшлося місце соціальним, історичним, казковим і філософським мотивам. У рецензії на цю збірку Леся Степовичка зауважує, що «усі її твори об'єднує те, що описані події, наскільки б казковими вони не здавалися, відбуваються у нашому світі, бо письменниця вважає, що в житті кожної людини надзвичайно багато дивного і незрозумілого» [13].

У поезіях Н. Дев'ятко використовує різні синтаксичні одиниці: від простих речень до складних синтаксичних конструкцій. Прості речення вживаються подекуди, а до їхніх стилістичних ресурсів належать способи вираження головних і другорядних членів, порядок слів у реченні. В аналізованому матеріалі більшість простих речень є неповними: «***Не збулося***… ***Та збудеться***! ***Буде***! / *Ми не янголи. Грішні ми.* ***Люди***» [8]. Більшість синтаксичних структур є складними з різними семантико-синтаксичними відношеннями. Серед них є складносурядні: *«А селище з млином горить, / І танки з хрестами повзуть»* [8], *«Порожній шлях, а в скронях б'ється час»* [8]; складнопідрядні речення: *«Мріє збудувати дім, / Де зло пробачить нам усім»* [8], *«Пам'ятати про дурість людську, / Щоб начальнику твердо сказати»* [8]; безсполучникові речення: *«Тобто, це вже кінець – / Не бувало іще небосхилу такого»* [8]. Найбільше складних речень з різними типами зв'язку: *«Не йди, бо не підуть вони з тобою, / Ти їх не купиш – золота нема»* [8], *«Змінилося різко усе – / Побачила: хлопець несе / Серпа у руках, щоб косить; / Корову веде, щоб доїть, / Дитина маленька – руда / До п'яток спустилась коса»* [8]. Різноманітні синтаксичні мовні одиниці відбивають важливі смислові навантаження, а також є виразниками естетичності поетичних творів.

Характерним для творчості Н. Дев'ятко є використання підметів неіменникової форми. Наприклад, займенникові підмети, які увиразнюють тон і посилюють експресивність: *«Я шукаю ночами і днями від ран тих шрам»* [8], *«А ти одна весь світ не переробиш, / Ти плюнь на все, хай снігом замело б»* [8], *«Вони вмирають, а на їх місця / Приходять інші, сяючі та гожі»* [8]. Типовими для аналізованих поезій є прості присудки, виражені різними часовими формами дієслова. Утім, вони не несуть емоційного навантаження, а лише передають модально-часову сутність висловлення: *«Смерть сміється в обличчя сміливцям, / Багатьох їх вона забере»* [8], *«І ти пішов у неї та не попрощався зі мною, / Водою талою ти сплав, згорів як пил, хоч не кохав»* [8].

У дослідженні виявлено частотне вживання монорим, які зазначають наближення складних синтаксичних конструкцій до народнопісенної ритміки. Серед зафіксованих прикладів широко використані рядки, пов'язані дієслівною римою, наприклад: «*Світло грає та палає, / Шлях новий вже починає, / Щоб в майбутнім краще жити, / Поміж людством трон посісти»* [8], *«Сірого лиха, що землю вкриває, / Душу людини що враз забирає»* [8], *«Промінь світанку імлу прорізає, / Мить переходу людина спіймає, / І в ту хвилину вона забажає / Те, що у серці, у думах кохає»* [8]. Тяжіння аналізованих поезій до жанру народної творчості підтверджено вживанням у структурі поезії звертань, виражених однослівними іменниковими формами, прикладковими конструкціями в поєднанні з емоційно-експресивними частками або з дієслівними спонукальними формами: *«Колись я вірила і в себе… / О, Доле моя…»* [8], *«На ніч вікна я не зачиняю – / У вікні тебе чекаю, пісне»* [8], *«Одна ти така, Україно… / Моя ти навік, Україно»* [8], *«Пісне, линь, танцюй на небосхилі»* [8]. Віршовані тексти Н. Дев'ятко вдало оздоблені нанизуванням дієслівних синонімів, а цей засіб увиразнення тексту емоційно-експресивно урізноманітнює художні образи: *«Розділилось, розбилось, / розпалось, розійшлось. / За кохання і дружбу ми билися. / Не збулось»* [8], *«Щоб розп'яти, розтоптати / І нікчемність показати, / Грабували, плюндрували – / Тільки милу не здолали»* [8], *«Все проходить, минає, / Лишається згадкою, ниє»* [8].

Другорядні члени речення в поетичних творах Н. Дев'ятко мають оригінальні стилістичні властивості. Таке стилістичне увиразнення досягають зміною позиції того чи того члена речення або форми його вираження. Наприклад, препозитивні обставини додають поезії фольклорно-оповідного колориту, що забезпечено також кінцевою позицією дієслова-присудка: *«За обрієм сонце сховалось / До ночі хвилинка зосталась»* [8]. Інверсія обставин разом із присудком творять унікальну ритмомелодійну одиницю, завдяки чому відбувається експресивне увиразнення поетичного тексту й можливі зміни смислових акцентів. Такі синтаксичні конструкції можуть супроводжуватися означеннями: *«На вітах гойдались провислих»* [8], *«Як справи скінчить всі свої»* [8]. Аналогічна ситуація стосується і додатків у творах авторки: *«Дивись, його ти бачиш не в останнє…»* [8], *«Гармонію болю я серцем кохаю. / Без неї творити я сили не маю»* [8]. Цікавим способом увиразнення за допомогою другорядних членів є введення до структури поезії означень-епітетів, які здатні деталізувати, конкретизувати чи уточнювати описуваний предмет: *«То море, чисте, світле і прекрасне, / І край його під сушею в імлі»* [8], *«Він голий та страшний, жаркий, як пекло»* [8].

Досліджуючи стилістичні фігури в поезіях, потрібно виокремити паралелізм, який реалізовано у двох його різновидах: психологічному і стилістичному. Картини природи нерідко переплітаються з настроями та переживаннями, як, наприклад, у рядку: *«Не збулося… Ми винні? Навряд чи. / Не розквітнуть в садку маки щастя»* [8]. Утім, частіше використано синтаксичний паралелізм, який створює відчуття симетрії змальовуваних картин: *«Тиха ніч опустилась на землю, / Змовкло птаство, палають зірки, / Шурхотять чисті води підземні, / Люди втомлені дивляться сни»* [8], *«Тиха ніч опустилась на землю / Біля річки будують ЧАЕС»* [8]. Такий виразний синтаксичний паралелізм доречно вжитий у поезії «Місце зустрічі», присвяченій Леоніду Топтунову. Обрана стилістична фігура посилює філософську тематику вірша й описує вічну проблему гармонії між людством і природою.

Тематичне наближення аналізованих поезій до казок і легенд відбито у використаних поетичних фігурах, зокрема повтореннях. Надаючи контекстові певного смислового значення, повтор фіксує увагу читачів на словах, які використані для емоційного впливу. У творчості авторки вони здебільшого виступають на початку речення: *«Що таке допомога? / Тільки біль та тривога, / Тільки горе розлук, / Тільки праця для рук»* [8]. З-поміж риторичних і стилістичних фігур неодноразово фіксуємо дієслівні повторення, які формують віршовану архітектоніку твору і визначають його ідейний зміст, посилюють емоційність та ритмічність виразу: *«Не здолає нас зло! Не здолає, напевно»* [8]. Яскравим прикладом реалізації дієс-

лівного повтору є вірш під назвою «Іти по волосині», де кожен наступний чотиривірш починається синтаксичною конструкцією з дієслівним компонентом «іти»: *«Іти, по волосині <…> / Іти, не озираючись <…> / Іти, не сподіваючись <…> / Іти далі <…> / Іти, тільки іти»* [8].

У поетичному надбанні Н. Дев'ятко відбита дійсність, яка філософічно інтерпретована й уведена до структури твору різними формами синтаксичного вираження. Наприклад, у творі «Монолог Землі» з гостросоціальним звучанням зображено екологічні проблеми сучасності, які римовані простими реченнями й ускладнені повторами. Вони фіксують увагу на контексті та посилюють смислове навантаження твору загалом: *«Сумно мені умиватись снігами, / Наче в останнє, кохати в останнє»* [8], *«Лиш наді мною волає і стогне, / Стогне, волає, над серцем чаклує»* [8]. Виразне соціальне тематичне спрямування посилено кількаразовим повторенням слів і словосполучень.

Повторення звертань у поезіях авторки передбачає навмисне нагромадження цих елементів в одному висловленні, встановлює акцент на важливих моментах, посилює збудження і мотивує емоційне реагування: *«О гонг біди, що перестріне бурю, / О гонг страждань, що звуком мучить нас, / О гонг кохання, що спиняє кулю, / О гонг творінь, для них не жах – наш час»* [8], *«Україно, Україно, / Ти кохана, ти єдина. / Україно, Україно, / Ти чарівна, мов дитина»* [8], *«Доле, Доле моя! / Де ти?»* [8]. Повтор посилює також виражену в мові твору тривалість дії, її багаторазовість чи послідовність: *«А я чекаю, я чекаю й досі / Тебе, хто не боїться ворогів»* [8], *«Повстання! Повстання? Повстання… / Байдужі всі втрати кохання»* [8], *«Вставайте. Вставайте! Вставайте… / Ми разом! Ми сестри і браття»* [8].

Дослідивши чималу кількість повторів у віршах Н. Дев'ятко, можемо констатувати, що більшість з них анафоричного характеру, наприклад: *«Одна ти моя, Україно. / Одна для весілля і страти, / Одна у купальськім багатті»* [8], *«З тобою світ і віри терпкий присмак, / З тобою я і кольорові квіти»* [8]. Цікавим прикладом переходу з однієї стилістичної фігури в іншу є поезія «Полум'я», у якій анафоричні повтори поєднані з кільцевим повтором: *«Полум'я. Палке полум'я. / Мов у лісі-будинку розпалене. / Вилітає розкуте, розжарене. / Вогненеє, червонеє полум'я»* [8]. Така структурна синтаксична організація властива кожній строфі твору.

У поетичному синтаксисі наявні також випадки ампліфікації, що поширює вислів однотипними мовними одиницями, переважно однорідними членами: *«Струмок дзюркотить і дзвенить»* [8], *«Лелека у небо зліта, / Кружляє, літа, голосить»* [8]. Такий спосіб увиразнення поетичного твору створює різноманітну характеристику зображуваного, розширює образну інформацію і додає динамізму оповіді. Ампліфіковані присудкові ряди є основою для градації. Констатуємо поодинокі випадки функціонування семантичних плеоназмів як стилістичної фігури, яка утворена спеціальним нагромадженням певних мовних одиниць, наприклад: *«Та жагуче блищать, / Насміхаючись з виду тяжкої недолі»* [8].

Досліджуваний матеріал має такі синтаксичні структури, які стають зрозумілими й виразними в лексико-граматичному змісті та відповідному інтонуванні. Цінність доречної інтонації полягає в потребі підсилити стилістичні особливості тексту. У віршах Н. Дев'ятко емоційно-експресивну роль відіграють питальні й спонукальні речення. Вони забезпечують емоційне і напружене оформлення поетичної мови, серед яких домінантними є риторичні питання, що зосереджують увагу читача на семантико-стилістичних центрах поетичного контексту: *«І на дорозі з того, що минає. / В мандрівку у майбутнє забуття, / У те, чого ніхто із нас не знає… / – Хіба із того буде нам пуття?»* [8], *«Ні з ким, бо я людина / Я мрійниця (то й що?), але й дитина»* [8], *«Хто сказав, що кінець / І не буде уже небосхилу такого?!»* [8], *«Що ж ми скоїли?! Люди, ми ж браття, / Тож навіщо вбиваємо світ?!»* [8]. Спонукальні модальні структури передають різні відтінки імперативності від наказу до волевиявлення: *«Синь неба плаче піщаною бурею… / Досить сміятись!»* [8], *«Ніщо не кінчається, вірите, люди? / Кохайтесь, мрійте і вірте – все буде!»* [8], *«Я вірю, що я існую! / Я вірю в себе одну! / Я вірю! / Я житиму»* [8].

Висновки і пропозиції. Отже, Наталія Дев'ятко майстерно використовує різні стилістичні фігури в поєднанні з іншими засобами поетичного синтаксису. Використання різних за будовою і семантичним навантаженням синтаксичних структур збагачує поетичну мову. Найчастіше авторка користується складними або простими ускладненими реченнями, які вибудовують чотиривірш. Досліджені синтаксичні можливості здебільшого стилістично вирізняють позначені контексти. Специфіка поетичного синтаксису Н. Дев'ятко сформована активним використанням дієслівної рими і звертань, що наближують її поезії до народнопісенної й фольклорної творчості. Віршовані тексти насичені повторами і парале-

лізмом, які можемо вважати характерними ознаками творчості авторки. Виклад думок від першої особи у формі питальних і окличних речень інтонаційно формують емоційність і піднесеність поетичних творів. Убачаємо доцільність у подальшому дослідженні поетичного синтаксису Наталії Дев'ятко, але вже на прикладі її прозових текстів. Такий напрям сприятиме глибшому розкриттю механізмів творення художньої образності та аналізу особливостей ідіостилю письменниці.

Список літератури:

1. Безпалько О. П. Із спостережень над синтаксисом «Кобзаря». *Українська мова і література в школі*. 1964. № 4. С. 29–32.

2. Бистрова О. Домінантний образ і поетичний синтаксис. *Вісник Львівського університету. Серія : Філологія*. 2004. Вип. 35. С. 49–59.

3. Близнюк Л. М. Семантико-комунікативна та естетична функції поетичного синтаксису. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Філологія.* 2011. № 936, вип. 61. С. 42–56.

4. Виноградов В. В. Основные вопросы синтаксиса предложения. URL: http://project.phil.spbu.ru/lib/data/ru/vinogradov/syntax.html.

5. Грановська О. С. Складне речення в поезіях Ліни Костенко. Сучасна філологія : проблеми, пошуки, розвідки. Рівне, 1993. Вип. 1. С. 11.

6. Грипас Н. Я. Складні багатокомпонентні речення з різними засобами і типами зв'язку в поетичному мовленні П. Грабовського. Проблеми граматики і лексикології української мови. Київ, 2001. С. 186–190.

7. Данильчук Д. В. Поетичний синтаксис Василя Стуса в аспекті художньої комунікації : автореф. дис. канд. філ. наук. Київ, 2006. 19 с.

8. Дев'ятко Н. Збірка віршів. URL: http://www.gak.com.ua/creatives/2/8529.

9. Єрмоленко С. Я. Синтаксис віршової мови. Київ : Наукова думка, 1969. 148 с.

10. Єрмоленко С. Я. Синтаксис поетичного мовлення Миколи Бажана. *Мовознавство*. 1967. № 1. С. 76–81.

11. Загнітко А. Синтаксичний макросвіт Василя Стуса. *Актуальні проблеми української літератури і фольклору.* Вип. 6 : Василь Стус в контексті європейської літератури. Донецьк : ДонНУ, 2001. С. 254–261.

12. Калашник Ю. І. Особливості поетичного синтаксису творів Миколи Вінграновського. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Філологія*. 2013. № 1080, вип. 69. С. 209–213.

13. Леся Степовичка. Реальні нереальності барвистого світу. Рецензія на книжку: Н. Дев'ятко. Три кроки до Світанку. URL: http://avtura.com.ua/review/930/.

14. Мариниченко В. Г. Деякі синтаксично-стилістичні особливості байок Л. Глібова. *Дослідження з української мови*. Київ : Вид-во АН УРСР, 1958. С. 74–85.

15. Пономарів О. Культура слова : мовностилістичні поради. Київ : Либідь, 2001. 240 с.

16. Поповський А. М. Поетичний синтаксис Миколи Кузьменка. *Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. Кривий Ріг : КДПУ, 2011. Вип. 6. С. 664–671.

17. Слухай Н. Поетичний синтаксис Шевченка. *Дивослово*. 2013. №10. С. 46–51.

18. Тимченко Є. К. Українська граматика. Київ, 1918. 168 с.

Cherevatko A. O. NATALIA DEVYATKO'S POETIC SYNTAX

The article is devoted to the study of poetic syntax in the works of the writer Natalia Devyatko. The focus is on the peculiarities of the use of syntactic constructions and stylistic figures.

It is proved that the author uses syntactic structures of different structure and semantic load to enrich the poetic language. Different types of sentences have been recorded, among which complex or simple complications are dominant. The use of non-noun subjects is typical. Typical for the analyzed poems are simple predicates, expressed by different temporal forms of the verb. Based on the analysis of poetic texts, it is stated that the specificity is formed by the frequent use of verb rhyme and appeals expressed by monosyllabic noun forms, adjective constructions in combination with emotionally expressive particles or verb motivational forms that bring poetry closer to folklore. Minor members of the sentence have original stylistic properties: circumstances and applications form an expressive expression of the work, definitions are able to detail, specify or clarify the described subject.

The used stylistic figures are analyzed: repetitions, parallelism, amplification, gradation. It is emphasized that the use of repetition and parallelism in the works is a characteristic feature of the author's work. Parallelism is realized in its two varieties: psychological and stylistic. Repetition captures readers' attention on words that are used for emotional impact. Amplified predicate series are the basis for gradation, which gives strength to a single phrase. Interrogative and motivational sentences play an emotionally expressive role. Rhetorical questions focus the reader's attention on the semantic and stylistic centers of the poetic context.

It is established that the use of syntactic structures of different structure and semantic load enriches the poetic language. The wide variety of means of expression, in particular a number of syntactic means of stylistics, help the author to achieve the perfection of his poetic works.

Key words: *poetic syntax, expressive syntactic constructions, stylistic figures, poetic language, idiostyle.*

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ

УДК 80
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/13

Джафарова А. Р.
Бакинский славянский университет

ПРАГМАТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ СОМАТИЧЕСКИХ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ В БОЛГАРСКОМ ЯЗЫКЕ

У статті розповідається про роль соматичних фразеологічних утворень у болгарській мові в доданні їм текстової прагматики. Починаючи з другої половини XX століття, в мовознавстві починають серйозно вивчати людський фактор. Насправді ще в епоху Відродження у філософії під час аналізу деяких проблем посилалися на психіку людини, але оскільки це не носило системного характеру, то не було прийнято на рівні наукової теорії. З іншого боку, оскільки рівень розвитку наук був не таким високим, як зараз, він не міг проявитися як ціла наукова парадигма. Але нові досягнення в кінці XIX – початку XX століть у розвитку багатьох галузей гуманітарних наук, у тому числі психології, філософії, лінгвістики, відкрили нові перспективи перед проблемами, які мовознавство не могло вирішити свого часу. Для вирішення цих проблем розроблялися різні методи. Також психологізм, що колись існував у лінгвістиці, вивчався в контексті нових наукових досягнень того часу. Таким чином, починаючи з кінця XIX століття, психологія, набуваючи нових наукових досягнень, дала потужний стимул розвитку наукової філософії, соціології, лінгвістики та інших гуманітарних наук. Наприклад, Б. Д. Круте писав, що в мові немає нічого психологічного. Ця концепція піддавалася критиці в радянському мовознавстві аж до кінця XX століття, проте поява суміжних галузей науки, таких як психолінгвістика, нейролінгвістика та ін., підтвердило справжність концепції Б. Д. Круте, і на ній почала вкорінюватися лінгвістика нового часу, а прийняття в мовознавстві методу спільного вивчення мовних фактів людським фактором призвело до появи антропоцентричної лінгвістики. Прагматичне навантаження соматичних фразеологічних утворень, їхні національно-ментальні особливості, стилістичні аспекти на основі фактів, наведених у болгарській мові, були прокоментовані в статті. У закінченні зроблено висновок, що соматичні фразеологічні утворення в болгарській мові зумовлені релігійними, міфологічними, соціальними та етнічними факторами.

Ключові слова: *болгарська мова, фразеологізм, прагматика, національність, ментальність, конотація, людина.*

Соматические фразеологизмы имеют национальный характер. Фразеологизмы данного типа связаны с бытом, национальным менталитетом каждого народа, его искусством, мифологическими преданиями, религией и представлениями, традициями, мировоззрением. Соматические фразеологизмы занимают широкое место во всех языках. Одним из таких языков, в котором широко употребляются соматические фразеологизмы, является болгарский язык. Ветвь антропоцентризма, существующая в этих областях гуманитарных наук, была связана с лингвистикой, потому что антропоцентризм пришел в мир науки как общая научная парадигма, в то время как лингвистика была особой областью, в которой эта научная парадигма применялась. Как мы уже отмечали выше, антропоцентризм в лингвистике рассматривал языковые факты с точки зрения человеческого фактора. Такой подход к вопросу был обусловлен появлением теорий текста и прагматики, речевого акта, высказываний. По-видимому, упомянутые вопросы были совершенно не похожи на традиционные проблемы, которые существовали в лингвистике в свое время. Такой взгляд на вопрос был связан с достижениями антропоцентризма в лингвистике. Здесь такие сложные вопросы, как дискурс, роль прагматики в дискурсе, особенности речевого акта и его составные

части, психика человека и операции, осуществляемые в контексте сознательного выбора из вариантов построения речи, никогда не могли быть проанализированы вне человеческого фактора. Привлечение этих проблем к исследованию было связано с разработкой научных методов научной парадигмы антропоцентризма. Поэтому мы не говорим о методе, а о методах, и метод, используемый в исследовании прагматики, отличается от других проблем в контексте антропоцентрической парадигмы. Прагматика демонстрирует ценностную, социальную сущность дискурса или текста. Это цель, которую автор вкладывает в дискурс; дискурс имеет в то время социальное содержание, так что он становится носителем какой-то идеи. Прагматика способна проникать в различные параметры языка. Например, в поэтическом языке, в прозаических произведениях, в публицистических текстах, на примерах фольклора и т.д. Как известно, прагматика связана с дискурсом или текстом и носит глобальный характер.

Прагматика изучается в соответствии с текстом, дискурсом, они также не могут быть изучены вне человеческого фактора. Вообще, человеческий фактор существует на всех уровнях языка. Но то, каким образом это существует, требует новых толкований, анализа. В антропоцентрической научной парадигме человек по своей природе является источником ссылок на собственную психику, сознание для анализа фактов. Человеческий фактор в языке велик [2, с. 259–328]. Например, соматические фразеологизмы образуются на лексическом уровне через ассоциации, которые устанавливаются с внутренними и внешними органами человека. Такой формой обращения к человеку является выведение человека человеком из плоскости фразеологии на лексическом уровне. Это такая сложная психическая и мыслительная операция, в центре которой находится сам человек; это и внутренние, и внешние органы человека. Это одна сторона вопроса. Другая сторона вопроса – вопрос о связи упомянутых соматических фразеологизмов с прагматикой текста [3, с. 65–78; 4; 5]. Использование соматических фразеологических сочетаний или образов в зависимости от места в предложении или в языке автора с особыми целями, то есть использование их в аспекте прагматики текста, укрепляет связь между читателем и слушателем и становится средством воздействия на слушателя, читателя. Эффективность этих единиц в упомянутом контексте становится очень высокой. Обратимся к примерам: ***Отчаяните <u>сърца</u> (Отчаянные сердца)*** – фразеологическое сочетание образовалось при участии одного из внутренних органов человека. Давайте посмотрим на его прагматическую функцию в тексте: И едно глухо неверие се роди между млади и стари. *Един злобен ропот се понесе от недоволните души и* ***отчаяните <u>сърца</u>****, които почнаха да давят с вино и ракия тъгата и мъката си. Свещеникът, уморен и разочарован, заряза литии и водосвет. В черквата освен жени и старци друг никой не стъпяше. А кръчмите се пълнеха с отчаян и пиян народ.* (Е. Пелин. Напаст Божия) // – И между молодыми и старыми возникло глубокое недоверие к Богу. Распространился горький шум *недовольных душ* и *отчаявшихся сердец*, пытавшихся заглушить свои беды и страдания вином и ракией. Священник, уставший и разочарованный, перестал молиться дождю и освящать воду. В церкви, кроме женщин и стариков, никого не было. А в пабах полно отчаявшихся и пьяных людей.

В данном микротексте «**отчаяните сърца**» выступают как синоним «недовольные души», выражая любовь к беспомощной недовольной массе, гуманное отношение к ним. На этот соматический фразеологизм накладывается то значение, которое им придает автор, любовь. Вслед за этим фразеологизмом фраза «В церкви, кроме женщин и стариков, никого не было. А в пабах полно отчаявшихся и пьяных людей» объясняет ситуацию, в которую попали описанные люди. Этим определяется и прагматическая нагрузка на микротекст упомянутого фразеологического сочетания. Еще один пример: **През очите му се виждаше сърцето (Видеть его сердце/душу в его глазах) –** *Защо ни посрещате като разбойници? – попита Караибрахим. – Хората ти още не свалят ръце от пищовите си. Сега видях, че Сюлейман ага не носи никакво оръжие, нямаше дори пояс, за да пъхне в него нож. Ала от дясната му страна стоеше на бял кон главатарят на хората му, човек без косъм по лицето, кьосе, и двете му ръце лежаха върху дръжките на пищовите му. Кьосето държеше главата си леко привдигната и гледаше с широко отворени очи. Погледът му беше особен-открит, любопитен, безсрамен.* **През очите му се виждаше сърцето.** *Вътре нямаше нищо. Празно беше. Едното му око гледаше Караибрахим, другото – мене* (А. Дончев. Време разделно) // – Теперь я видел, что Сулейман-ага не носил никакого оружия, у него даже не было ремня, чтобы положить нож. Но с правой стороны на белом коне стоял глава его людей. На лице мужчины еще не было волос, и обе его руки

были на оружиях. Он держал голову слегка приподнятой и смотрел широко раскрытыми глазами. Его взгляд был особенным – открытым, любопытным, бесстыдным. *В его глазах можно было увидеть его сердце*. Внутри ничего не было. Это было пусто. Одним глазом он смотрел на Караибрагима, а другим – на меня.

В приведенном выше тексте дается лингвопоэтическое выражение того, как глава людей Сулеймана-аги стоит с оружием в руках на спине своего отца, как он бережно, верно выполняет свой долг. Это выражение – **През очите му се виждаше сърцето** (*Видеть сердце/душу в его глазах*) – является отражением отношения автора к этому человеку в тексте. Автор видит в его глазах сердце так, что охранник стоит на службе у хозяина всем своим существом. Автор также использует соматический фразеологизм, чтобы хорошо представить читателю этого человека – молодого, энергичного, гордого и расчетливого – и делает очень удачный фразеологический выбор. Одной из важных составляющих соматических фразеологизмов является коннотация. Есть два аспекта этого понимания; один – в широком смысле и другой – узком.

Прежде всего отметим, что коннотация включает в себя дополнительные, национально-ментальные или стилистические значения языковых единиц. В соматических фразеологизмах коннотация в узком смысле подразумевает функционально-стилевые, эмоционально-экспрессивные функции и основывается на «ценностном» и «эмоциональном» аспектах этих компонентов. Но в наше время они придают особое значение широкому значению коннотации соматических фразеологических сочетаний. В этом контексте в исследование привлекаются две особенности упомянутых фразеологизмов – с одной стороны, их прагматичность, а с другой – их коннотация. Однако в зависимости от подхода к вопросам можно анализировать соматические фразеологические сочетания. Национально-ментальная сторона вопроса заключается в коннотативности данного выражения. Например: **Залез, помахал със *<u>златна ръка</u>*,** // викна деня надалече // Скръбно замислена бяла звезда // трепна в прозрачната вечер // Бяла звезда ли разгаря лъчи // там, в небесата дълбоки, // ти ли ме мислиш с грижовни очи, // моя любов слънцеока. (Д. Жотев. Безсъница) – **Закат, помахал золотой рукой,** // день прошел слишком далеко. // Мрачно задумчивая белая звезда // дрожит в ясность вечера. // Освещая мою белую звезду // там, в глубоком небе // ты думаешь обо мне заботливыми глазами, // моя любовь, солнечноглазый. Приведенный текст построен на основе ассоциации «золотая рука» и «закат» с фразеологическим сочетанием «**Залез, помахал със *<u>златна ръка»</u>*** (закат помахал золотой рукой). Указанное фразеологическое сочетание характерно для болгарского языка, и любой болгарин очень легко понимает значение, выражаемое этой ассоциацией. Для сравнения, в азербайджанском языке нет фразеологического сочетания «закат помахал золотой рукой». В психологии азербайджанцев, как и у других народов Востока, закат ассоциируется со значениями горя, печали, тоски. А в болгарской мысли он ассоциируется с золотой осенью. Это различие, которое зависит от образа жизни, жизненной практики болгарского и азербайджанского человека, прочно вошло не только в поэзию, но и в их психологию. Такие различия обусловлены понятийными особенностями национально-ментального мышления, в том числе соматическими фразеологизмами.

Обратимся к другому примеру: «**Тъмнината натискаше мозъка»** (Тьма сдавила мозг). «Нощта себе сгъстила. ***<u>Тъмнината натискаше мозъка.</u>*** Дойчинов запали лампите в двете стаи и бавно закрачи» (К. Константинов. Кръв) // «Ночью было темно. *Тьма сдавила мозг*. Дойчинов шел медленно, включая свет в обеих комнатах». // «Тьма сдавила мозг» является специфическим соматическим фразеологизмом для болгарского языка и имеет синонимичное значение с фразеологизмом азербайджанского языка «ürəyi sıxılırdı»; то же понятие «тьма сдавила мозг» (болгар) и «qaranlıq onun ürəyini sıxırdı» (азерб.) основаны на различных ориентирах с ассоциативной точки зрения. Это не просто разница, это связано с тем, что два народа пришли к одному и тому же понятию с разными ассоциациями. Как мы уже упоминали выше, эти различия являются концептуальными различиями. В болгарском языке активны такие фразеологические сочетания, связанные с «мозгом». Такие высказывания также играют большую роль в придании тексту прагматичности. Например: Къде ще ида? – опитах се да се пошегувам, ала мръсничката мисъл «Какво се заиграваш?» ***<u>прониза мозъка ми</u>*** **и усмивката ми замръзна** (П. Искренов. Ако не те потърсят до утре) // – «Куда я иду?» // – «Я пытался пошутить» // – «С чем ты играешь?». *Его грязная мысль пронзила мой мозг*, и мой смех замерз. Коннотативное значение фраземы «*грязная мысль пронзила мой мозг*» в болгарском языке характерно как стилистически, так и прагматически. Авторская ирония и оценка на этой основе

связаны с прагматической функцией данного фразеологического сочетания.

Концептуальные различия не являются случайным явлением. Это связано с жизненным общением людей с веками, тысячелетиями, со стилем чувств, с картиной мира, созданной в их сознании. Например: « – Кажи, кажи, побратиме! – извикал юнакът и сълзи му закапали от очите, като гледал мъките на войводата. – Кажи, недей се стеснява! Мене не ме е страх от нищо. **И *под езика на дявола* да е церът, пак ще ти го донеса!** Само кажи! (Н. Райнов. Юнак и слепец) // – Скажи, скажи, брат! Наблюдая за страданиями герцога, герой вскрикнул со слезами на глазах. «Скажи, не стесняйся!». Я ничего не боюсь. *А если царь под языком дьявола*, то я тебе еще приведу! Просто скажи!». Фразеологизм **«Под езика на дявола»** (*если под языком дьявола*) связан с религиозно-мифологическими воззрениями болгарского человека. В азербайджанском фольклоре эта фразеологическая единица не употребляется. Это связано с национально-этническими отношениями носителей языка. Наряду с перечисленными факторами в этом процессе важную роль играет окружающая человека среда.

При подходе к вопросу в психолингвистическом аспекте возникают очень важные вопросы, связанные с образованием соматических фразеологических сочетаний. Например, как понимается «мозг» для болгарского человека, для чего он может быть критерием, а также точкой отсчета, для чего он может быть, какие чувства болгарский человек ассоциирует с ним и т. д. Каждый из перечисленных факторов играет важную роль в процессе формирования соматических фразеологизмов. Например, во время передачи эмоций «прокол грязной мысли в мозг» имеет два компонента; первый – «грязная мысль», а второй – «прокол мозга». Как фразеологизмы они являются носителями эмоций, чувства протеста, негативного отношения. В этом контексте в болгарском языке есть фразеологизмы, имеющие коннотативное значение, некоторые из них являются соматическими фразеологизмами. Специфика вопроса заключается в том, какие эмоции имеют свойство более эмоционально связываться с какими органами тела, человека. Согласно исследованиям специалистов, ассоциации с «головой», самым высоко расположенным органом человека, и с «сердцем», более чувствительным органом, преобладают в большинстве языков мира, в том числе и в болгарском языке. Они связывают этот факт с народным творчеством или фольклором. Соматические фразеологизмы имеют эмоционально-выразительные, оценочные, тематические, контекстуальные, исторические, культурные особенности. Говоря о соматическом выражении упомянутых эмоций, мы имеем в виду сердце, глаза, лицо, язык, мозг и т.д., возникает необходимость учитывать биопсихологические особенности органов человека. При изучении этих проблем мы сталкиваемся с пресуппозицией. Этот термин связан с выражением мысли субъекта в пределах контекста. Мы воспринимаем коннотацию как культурно-историческое и языковое явление. Лингвистика вопроса объясняется семантикой этого термина. Но на фоне историко-культурного и исторического развития в этническом сознании возникает коннотация – признаки своеобразия в сознании носителей языка, связанные в них с языковой картиной мира [1].

Некоторые лингвисты, говоря о коннотации, имеют в виду стилистические значения. Но смысл этого термина в широком смысле более логичен. Наличие коннотаций в соматических фразеологических сочетаниях следует считать естественным в этом смысле. Приведенный выше фразеологизм «пронзил мой мозг» в микромире имеет смысл в том аспекте, в котором мы его упоминали. Тонкости значения, данные в фраземах этого типа, и прагматические особенности, которые они несут в тексте, очень легко понимаются болгарским человеком. Обычно ощущается необходимость в дополнительном объяснении, поскольку в языках мира коннотативные значения связаны с национально-ментальным сознанием, другие не поняты или четко поняты языковыми коллективами. Прагматическая нагрузка данного типа соматических фразем в тексте имеет тонкие особенности. Потому что эти языковые единицы имеют специфическую семантику, они ближе к национальному сознанию. Для сравнения, в азербайджанском языке, как и в болгарском, лексические единицы «ürək// qəlb», «göz», «üz» и т.д. более эмоционально загружены. Кроме того, гораздо удобнее прагматично загружать фраземы, образованные с помощью этих лексем. В фольклоре или художественной прозе эти характеристики обеспечивают их рабочую частоту. Таким образом, вхождение коннотативного значения в прагматическую сферу и нагружение и преувеличение прагматического аспекта характеризуются входом в сеть коммуникации в риторической связи текста. Коннотативное значение – это и языковое, и социальное явление. В художественных текстах обработка соматических фразеологических сочетаний в данном контексте становится

доступной как результат сложной познавательной операции. Например: « – Не, на Ерхард. ***Главата му съдържа обемиста картотека на всички изявени специалисти по лекарствената част в целия свят***. За господин Ерхард не е трудност да прогнозира изследванията на така картотекираните учени поне с две години напред. Подвижен справочник, уверявам те (В.Мутафчиева. Алкивиад Малки) // – Эрхарда нет. *Его голова содержит громоздкую картотеку всех известных специалистов по лекарственным средствам по всему миру*. Для г-на Эрхарда нетрудно предсказать исследования таких кардинальных ученых как минимум за два года. Портативный гид, уверяю вас.

В данном примере приведена картотека «Главата му съдържа обемиста картотека на всички изявени специалисти по лекарствената част в целия свят» (Его голова содержит громоздкую картотеку всех известных специалистов по лекарственным средствам по всему миру). В этом фразеологическом предложении новаторство автора проявилось в соответствии с прагматикой текста. Такие соматически характерные фразеологизмы появляются как инструмент, укоренившийся в прагматике текста, в зависимости от психологии автора, его социальной принадлежности, индивидуального интеллектуального потенциала и языковой интуиции. Прагматически заряженные языковые единицы стоят на разных уровнях как по своей образности, так и по позиции и степени прагматической загрузки. Эти инструменты авторы иногда используют как средство мышления, иногда как юмор, иногда как цель смеха, иногда как средство эмоционального воздействия. « – Не съм се надявал на прошка. ***Докато мозъкът ми има цена*, ще се намират и купувачи.** Прощавай, излезе грубо — не исках» (В. Мутафчиева. Алкивиад Малки). // – Я не ожидал, что тебя простят. *Пока мой мозг имеет цену*, будут покупатели. Извините, получилось грубо – не хотелось. Автор. *Докато мозъкът ми има цена* («Пока у моего мозга есть цена») – правильная оценка автором ситуации, уверенность в собственном здравом уме очень мастерски выведены в контекст соматического фразеологизма. Такие фразеологизмы обычно очень активно используются авторами художественного текста, привнося в текст перлокутивный эффект. Иногда такие соматические фразеологизмы занимают свое место в тексте как весьма эффективное средство придания психологического мира образу, выражения того, как он связан с прагматикой текста. Обратимся к примерам: «1. От две денонощия Стоянов усещаше как ***дълбоко из мозъка му*** изплуват отдавна притъпени реакции, възраждат се уж прекъснати връзки. Там сега остро припламна сигналът: вземи под внимание! «Затова и не я е довършил…» (В. Мутафчиева. Алкивиад Малки) // Два дня Стоянов чувствовал, как *в глубине его мозга* возникают затяжные затухающие реакции, как будто разорванные связи оживают. Теперь там резко загорелся сигнал: Внимание! «Вот почему он не закончил ее...» «2. – Благодаря ви за справката и сбогом — каза той, докато се чудеше *колко послушни все пак са краката му,* как твърдо го носят към вратата» (В. Мутафчиева. Алкивиад Малки) // Размышляя о том, *насколько послушными были его ноги*, как крепко они вели его к двери, он сказал: «Я благодарен за то, что вы искали, и спасибо».

Итак, прагматическая нагрузка соматических фразеологических образований, их национально-ментальные особенности, стилистические аспекты фактов были прокомментированы на основе примеров в болгарском языке. В заключение можно отметить, что соматические фразеологические образования в болгарском языке обусловлены религиозными, мифологическими, социальными и этническими факторами.

Список литературы:

1. Абубакирова З. Г. Соматическая лексика в фразеологии башкирского языка (лингвокультурологический аспект) : дисс. … на соискание ученой степени канд. филол. наук. Уфа, 2017. 186 с.

2. Бенвенист Э. Общая лингвистика ; под ред. Ю. С. Степанова. Москва: Прогресс, 1974. 448 с.

3. Эмирова А. М. Русская фразеология в коммуникативно-прагматическом освещении : монография. Симферополь : ООО «Издательство «Научный мир», 2020. 228 с.

4. Иевская М. С. Соматические фразеологические единицы (СФЕ) английского языка, включающие личностные характеристики человека. *Международный научно-исследовательский журнал.* Екатеринбург, 2012. Выпуск № 5 (5). С. 83–86.

5. Смолякова Н. А. Семантические поля в болгарской фразеологии : дисс. … на соискание ученой степени канд. филол. наук. Ленинград, 1984.

Jafarova A. R. PRAGMATIC FEATURES OF SOMATIC PHRASEOLOGICAL UNITS IN THE BULGARIAN LANGUAGE

The article describes the role of somatic phraseological formations in the Bulgarian language in giving them textual pragmatics. Since the second half of the XX century, the human factor has been seriously studied in the language. In fact, even in the Renaissance in philosophy, when analyzing some problems, they referred to the human psyche, but since it was not of a systemic nature, it was not accepted at the level of scientific theory. On the other hand, since the level of development of sciences was not as high as it is now, it could not manifest itself as a whole scientific paradigm. But new achievements in the late XIX – early XX centuries in the development of many branches of the humanities, including psychology, philosophy, linguistics, opened up new prospects for problems that linguistics could not solve at the time. Various methods have been developed to solve these problems. Also, psychologism, which once existed in linguistics, was studied in the context of new scientific achievements of that time. Thus, since the end of the XIX century, psychology, acquiring new scientific achievements, has given a powerful impetus to the development of scientific philosophy, sociology, linguistics and other humanities. For example, B.D. Krute wrote that there is nothing psychological in language. This concept was criticized in Soviet linguistics until the end of the XX century, however, the emergence of related branches of science, such as psycholinguistics, neurolinguistics, etc., confirmed the authenticity of B.D. Krute's concept, and linguistics of the new time began to take root on it, and the adoption in linguistics of the method of joint study of linguistic facts by the human factor led to the emergence of anthropocentric linguistics. The pragmatic load of somatic phraseological formations, their national-mental features, stylistic aspects based on the facts given in the Bulgarian language were commented in the article. In conclusion, it is concluded that somatic phraseological formations in the Bulgarian language are conditioned by religious, mythological, social and ethnic factors.

Key words: *Bulgarian language, phraseology, pragmatics, nationality, mentality, connotation, person.*

УДК 811.16.373
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/14

Марченко Т. Я.
Інститут мовознавства імені О. О. Потебні Національної академії наук України

НАЗВИ ЗНАРЯДЬ ДІЇ В СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВАХ: ІСТОРІЯ СЛОВОТВОРЕННЯ

*У статті подано огляд способів творення назв знарядь дії у праслов'янській мові та показано реалізацію історичних моделей і засобів творення в сучасних слов'янських мовах. Система іменникового словотвору слов'янських мов характеризується значною подібністю у складі словотворчого інвентарю та в основних його функціях. В основі такої подібності лежить спільність успадкованого запасу слів, основних словотворчих засобів та тенденцій розвитку. У праслов'янській мові nomina instrumenti утворювалися за допомогою суфіксів *-čь, *-ačь, *-ičь, *-akъ, *-lo, *-slo, *-dlo, *-ica, *-ъka. У творенні назв знарядь дії у слов'янських мовах використовуються словотвірні моделі та форманти, які успадковані з праслов'янської мови, а також ті суфікси, які розвинулися у словотвірних системах у часи формування окремих слов'янських мов на основі діалектів праслов'янської мови. У праці проаналізовано найменування знарядь дії в південнослов'янських мовах, розглянуто словотвірну структуру лексичних одиниць, виявлено склад задіяних словотворчих формантів, з'ясовано причини появи дериваційних дублетів, здійснено компаративний аналіз словотвірних моделей і типів. Назви знарядь дії у південнослов'янських мовах структуруються за часом їхнього походження. До найдавніших належать назви простих предметів побуту, найменування знарядь, призначених для обробітку землі, переробки збіжжя тощо, утворені за допомогою праслов'янського суфікса *-lo, що сягає індоєвропейської доби (*-dlo-). У процесі творення нових найменувань прадавній суфікс *-lo поступився іншим формантам -ka, -ica, які також мають давнє походження, проте, порівняно з суф. -lo, виявляють більшу схильність до сполучуваності та взаємодії з твірними основами, унаслідок чого виникають розширені форманти: болг. -овица, ница; мак. -алка, -илка; серб. -аљка, -ница; хорв. -lica.*

Ключові слова: *слов'янські мови, словотвір, словотвірна категорія, словотвірний формант, порівняльно-історичний словотвір.*

Постановка проблеми. Назви знарядь дії охоплюють широке коло лексичних одиниць на позначення різноманітних побутових предметів, простих і складних пристроїв, речовин, інструментів, машин, призначених для виконання дії. Початок формування цієї групи лексики сягає найдавніших періодів розвитку слов'янських мов. Багато архаїчних утворень збереглися до сьогодні і входять до складу лексики літературних мов, розмовного мовлення, територіальних діалектів. Прогресивні зміни матеріальної культури зумовлюють постійне поповнення складу лексичних одиниць на позначення різноманітних знарядь дії. Відповідно, активно розширюються способи їхнього творення, окремі суфікси підвищують свою продуктивність, змінюють формальне вираження через контамінацію з твірними основами; крім того, у функції творення nomina instrumenti починають виступати словотвірні форманти з іншими значеннями унаслідок розширення їхнього семантичного потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання словотворення слов'янських назв на позначення знарядь дії розглядалися у працях, присвячених порівняльно-історичному вивченню слов'янських мов [3; 5], історії слов'янського словотворення [11], у граматиках [7; 9], в оглядах словотворення окремих слов'янських мов [6], у статтях, присвячених вивченню окремих історичних пам'яток [1], дослідженню дериваційних історичних і сучасних процесів (К. Конески, І. Стремлич-Брезник та інші).

Постановка завдання. Метою дослідження є вивчення найменувань знарядь дії в південнослов'янських мовах в ретроспективі, яке передбачає розгляд словотвірної структури лексичних одиниць, виявлення складу задіяних словотвірних формантів, порівняння словотвірних моделей і типів, з'ясування причин появи дериваційних дублетів.

Виклад основного матеріалу. Похідні віддієслівні іменники на позначення знарядь, які служать для виконання дії, названої мотивувальним дієсловом, складають категорію nomina instrumenti. Система іменникового словотвору слов'янських мов

характеризується значною подібністю у складі словотворчого інвентарю та в основних його функціях. В основі такої подібності лежить спільність успадкованого запасу слів, основних словотворчих засобів та тенденцій розвитку [3, с. 125]. У праслов'янській мові nomina instrumenti утворювалися за допомогою суфіксів *-*čь*, *-*ačь*, *-*ičь*, *-*akъ*, *-*lo*, *-*slo*, *-*dlo*, *-*ica*, *-*ъka*. Первинний суфікс *-*čь* у праслов'янській мові утворював nomina instrumenti від дієслівних кореневих основ: **bičь* «бич, предмет для биття» < **biti* «бити», **bričь* «знаряддя для обрізання, бриття» < **briti* «голити, обрізати волосся, щетину»; унаслідок поєднання суфікса *-*čь* з дієслівними основами на *-a-*, *-i-* утворилися форманти *-*ačь*, *-*ičь* [11, с. 102]. Суфіс *-*akъ* утворював віддієслівні nomina agentis і nomina instrumenti: **ležakъ* «особа, яка любить полежати, лежень; лежак, предмет для лежання» < **ležati* [11, с. 90]. Суфіс *-*lo* * та -slo були продуктивними у функції утворення nomina instrumenti: **čerslo* «чересло, вертикальний ніж у плузі» < **čersti* «сікти, різати»; **rylo* «предмет для копання; рило свині» < **ryti* «копати, рити» [11, с. 103–104]. Суфікс *-*dlo* – це основний формант на утворення nomina instrumenti в праслов'янській мові. Він поєднувався спочатку з дієслівними коренями: **bordlo* (*zaboradlo*) «те, що служить для оборони, кріплення, огорожі» < **borti* «змагатися, битися» (таких слів збереглося небагато), а згодом почали утворюватися похідні від дієслівних основ: **kropidlo* «пристрій для кропіння» < **kropiti* «кропити» [11, с. 113–114]. Утворення з суфіксом *-іса на позначення предметів дії траплялися зрідка: **skripica* «вид музичного інструменту» < * *skripěti*, **skripati* «грати на такому музичному інструменті» [11, с. 98]. Суфікс *-*ъka* утворював віддієслівні похідні зі значенням nomina actionis, які розширювали своє значення до nomina acti і nomina instrumenti: **kolěbka* «колиска» < **kolěbati* «колисати» [11, с. 94]. У творенні назв знарядь дії у слов'янських мовах використовуються словотвірні моделі та форманти, які успадковані з праслов'янської мови, а також ті суфікси, які розвинулися у словотвірних системах слов'янських мов у часи формування окремих слов'янських мов на основі діалектів праслов'янської мови. Праслов'янські суфікси мають континуантів у сучасних слов'янських мовах, наприклад: *-*ačь* (укр. *-ач*, пол. *-acz*, словен. *-ač*) *-*ičь* (укр. *-ич*), *-*akъ* (укр. *-ак*, пол. *-ak*, *-*lo* (укр. *-ло*, болг., серб., мак. *-ло*, хорв., словен. *-lo*), *-*slo* (укр. *-сло*), *-*dlo* (пол. *-dlo*), *-*ica* (укр. *-иця*, пол. *-ica*, болг., мак., серб. *-ица*, хорв. *-ica*) *-*ъka* (укр., болг., мак. *-ка*, пол. *-ka*). Проте окремі праслов'янські суфіксальні форманти в сучасних мовах стали частиною кореня або основи, як наприклад, суфікс *-*čь* в українському слові *бич* або суфікс *-*ač* у сербському слові *бријачица*, який зазнав десемантизації, і це зумовило появу іншого суфікса на позначення nomina instrumenti.

У сучасній болгарській мові іменники на позначення предметів, призначених для виконання певної дії, утворюються від основ дієслів недоконаного виду за допомогою суфіксів *-ло*, *-ило*, *-ало*, *-лка*, *-ка*, *-ица* та ін. Суфікс *-ло* та його фонетичні варіанти *-ило*, *-ало* поєднуються з дієсловами, що вказують на дію, виконання якої передбачає використання певного знаряддя: *гребло* «граблі; весло», *духало* «*спец.* повітродувка; ковальський міх; дерев'яна трубка волинки», *кръжило* «кругла рамка», *клепало* «клепало, било», *кормило* «кермо, руль, стерно, штурвал; *заст.* Кормило», *махало* «маятник», *облегало* «стінка, бильце», *пипало* «щупальце», *кречетало* «тріскачка, деренчало, торохкало; брязкальце, брязкало», *крило*, *точило*, *шило*, *сметало* «рахівниця». Суфікс *-ло* виразну характеристику дії не втрачає під час поєднання з іменниковими основами: *чергило* «брезентовий верх» (машини, фаетона та ін.), *геранило* «*діал.* журавель (елемент криниці)», *шейнило* «сани», *колело* «колесо». Речовинні іменники *червило* «губна помада; рум'яна», *белило* «білило (мінеральна фарба)», *мастило* «чорнило» позначають засоби для виконання дії, названої мотивувальним дієсловом. Частина іменників на позначення предметів містять значення дій, пов'язаних з певною функцією виконавця дії: *седло*, *кресло*, *легло* «постіль». Іменники жіночого роду формуються за участі формантів -ла або -ка: *метла* «віник, мітла», *игла* «голка»; -лка: *тупалка* «палиця, якою вибивають пил», *бухалка* «праник, прач; рубель», *писалка* «ручка», *веялка* «віялка, млинок», *хранилка* «годівниця», *точилка* «качалка», *пищалка* «свисток», *закачалка* «вішалка»; *лейка* «поливальниця», *свирка* «сопілка, дудка», *подпорка* «підпірка», *кирка* «кирка, кайло». Трапляються утворення з суфіксом -ица та його розширеними варіантами *-овица*, *-ница*: *лавица* «полиця», *дряновица* «дереновий (кизиловий) ціпок, деренова (кизилова) палиця; *жица* «проволока»; *кобилица* «коромисло; журавель (у криниці)» [2, с. 143].

У сучасній македонській мові найменування знарядь утворюються за допомогою суфіксів *-ло*, *-ало*, *-ило*, *-ка*, *-алка*, *-илка*, *-ник*. Суфікс *-ло* утворює похідні від основ дієслів недоконаного виду; приєднується до дієслівних основ на приголо-

сний: *гребло* «граблі», *грибло* «скребло», *шило*, або до основ із тематичним голосним *-а* та *-и*, унаслідок перерозкладу основ утворилися морфологічні варіанти *-ало: покривало* «покривало, покришка», *стругало* «рубанок», *ладало* «віяло, опахало», *огледало* «дзеркало», *режало* «ножик для підстругування олівців», *сукало* «скалка», та *-ило*: *цедило* «ситечко, друшляк», *возило* «транспортний засіб», *белило* «білило (для обличчя)», *сечило* «лезо; клинок, залізко», *точило*. За допомогою суфікса *-ка* від основ дієслів недоконаного виду утворюються іменники на позначення предметів, призначених для виконання дії: *лулка* «колиска, люлька», *мивка* «раковина, мийка; губка для миття посуду», *струшка* «терка (для тіста), рубанок», *црпка* «черпак», *штипка* «прищіпка, зажим; клешня; пінцет», *затка* «затичка, пробка», *поклопка* «кришка», серед яких найменування технічних пристроїв, машин: *веалка* «віялка», *сеалка* «сіялка», *вршалка* «молотарка». Утворення з суфіксом *-алка* поширені в розмовній лексиці: *бришалка* «ганчірка; застілка, килимок (біля дверей)», *закачалка* вішалка, плічка», *мешалка* «мішалка; ополоник; велика дерев'яна ложка», *нишалка* «гойдалка», *прашалка* «сапа; сікач», *прскалка* «оприскувач, пульверизатор», *црпалка* «черпак, ополонок»; *цедалка* «ситечко; цідилка; друшляк» та в термінології: *слушалка* «*мед*. стетоскоп, фонендоскоп; слухова трубка, телефонна трубка». Утворення з суфіксом *-илка* трапляються зрідка: *бесилка* «шибениця», *дробилка* «дробарка, дробильна машина», *носилка* «носилки, палантин», *светилка* «лампочка, лампа», За допомогою суфікса *-ник* утворюється незначна кількість похідних: *мерник* «мірило; *військ*. Приціл», *приемник* «*тех*. Приймач», *спроводник* «*тех*. Провідник», *бележник* «записник, блокнот», *спојник* «*техн*. зчеп; зчеплення, з'єднання (і *спојница* «тс.; скріпка»; вживаються розширені суфікси *-алник*: *мијалник* «умивальник, рукомийник», *пералник* «бак для кип'ятіння білизни» та *-илник*: *ладилник* «холодильник», *будилник* «будильник». До категорії nomina instrumenti залучають деривати, які мотивуються іменниками і означають предмет, призначений для виконання дії, яка не є експліцитно вираженою: (*багажник*, *чајник*, *соларник* «сільничка») [6, с. 51–52]. Як випливає з поданого вище матеріалу, у македонській мові трапляються паралельні утворення з суфіксами *-ло*/ *-ало*: *гребло* і *гребало* «граблі»; *-алка*/*-илка*: *цедилка* «ситечко; друшляк» і *цедалка* «ситечко; цідилка; друшляк»; *-ник*/ *-ница*: *спојник* «*техн*. зчеп; зчеплення, з'єднання» і *спојница* «*техн*. зчеп; зчеплення, з'єднання; скріпка». Однак слід звернути увагу на те, що ці паралельні утворення не завжди цілком тотожні за значенням, у деяких випадках спостерігається певне розширення семантики. Більшість зазначених назв знарядь дії є одиницями загальновживаного лексикону, окремі з них позначають поняття спеціальних сфер вживання і входять до певних терміносистем: (*мерник* «*військ*. приціл», *приемник* «*тех*. приймач», *спроводник* «*тех*. провідник», *спојник* «*техн*. зчеп; зчеплення, з'єднання»; *слушалка* «*мед*. стетоскоп, фонендоскоп»; *кршталник* «*церк*. купіль».

У сербській мові назви предметів, за допомогою яких виконується певна дія, утворюються від дієслівних основ за допомогою суфіксів *-ло*, *-аљка*, *-ица*, *-ница*. Формант *-ло* утворює одиниці *дрндало* «знаряддя для розчісування вовни», *дувало* «ковальський міх», *туцало* «товкач», *цртало* «леміш, сошник», *држало* «держак, ручка», *играло* «іграшка, забавка, цяцька»; *грнало* «гребло для згрібання зерна у клуні, жару у печі тощо»; *рило* «заступ, рало»; *кусало* «частина ложки, яку кладуть до рота», *квасило* «мокра ганчірка для зволоження точильного каменя», *кљукало* «дерев'яне знаряддя для віджимання винограду», *мазало* «щітка для змащування, фарбування», *називало* «ім'я, назва», *огребло* «знаряддя для чесання льону», *страшило* «пугало», *цедило* «цідило, цідилка», *млатило* «молотило», а також утворення з суфіксом *-ло* у формі множини: *лазила* «драбина», *мерила* «ваги» [7, с. 488]. За допомогою суфікса *-љка* утворені одиниці *казаљка* «годинникова стрілка», *носиљка* «переносне крісло, паланкін, носилки», *писаљка* «олівець», *металька* «камінь, який кидають на змаганнях», *навијавка* «мотовило», *обртаљка* «гойдалка», *штипаљка* «прищіпка; пінцет» [7, с. 482]. За допомогою суфікса *-ица* утворюються похідні від іменних основ: *каменица* «кам'яна посудина для води, олії», серед мотивувальних іменних основ переважають основи іменників чоловічого роду з суфіксом *-ач*: *бријачица* «ніж; машинка для бриття»; оскільки твірними виступають найменування чоловіків, виконавців дії, похідні з суфіксом *-ица* часто поєднують значення предметів, призначених для виконання дії та осіб жіночої статі, виконавців дії: *косарица* «1. машина для косіння, косарка; 2. жінка яка косить»; *везачица* «1. в'язальна машина; 2. в'язальниця»; *копачица* «1. знаряддя для копання; 2. жінка, яка копає» [7, с. 525]. Похідні з суфіксом *-ница* позначають переважно посудину, призначену для виконання певної дії: *парионица* «посудина для виварю-

вання білизни», *палионица* «посудина для спалювання»; окрему групу складають назви предметів релігійного культу: *крстионица* «купіль», *кадионица* «кадило», *прашионица* «посудина, у якій тримають попіл для посипання голів» [7, с. 527]. У сербській мові в цій групі лексики спостерігаються словотвірні дублети, похідні з тотожним значенням, утворені за допомогою різних формантів: *држало – држак – држалица – држаље* «держак, ручка»; *гладило – гладилица* «точильний камінь»; *умиваоница – умиваоник* «умивальник», *штрцаљка – штрцаљица* «оприскувач; *мед*. шприц"; *рало – ралица* «рало»;

Назви знарядь дії в хорватській мові утворюються за допомогою суфіксів *-lo*, *-aljka*, *-lica*, *-ač*, *-ača*: Суфікс *-lo* утворює: *brisalo* «посудний кухонний рушник», *dizalo* «домкрат», *računalo* «рахівниця», *povećalo* «збільшувальне скло», *glačalo* «праска», mjerilo «вимірювач, вимірник» [9, с. 348]. Суфікс *-aljka*: *čegrtaljka* «великодня тріскачка, *розм*. деренчало, торохкало», *kapaljka* «піпетка, крапельниця», *sisaljka* «насос, помпа», *štrcaljka* «ручний насос, обприскувач, оббризкувач» [9, с. 309]. Суфікс *-lica*: *bušlica* «свердильний верстат, бурова машина; *мед*. Бормашина», *glodalica* «*тех*. фреза», *dizalica* «ліфт, підйомник», *miješalica* «місилка, мішалка, змішувач», *sijalica* «електрична лампочка, лампа розжарювання», slušalica «телефонна трубка» [8, с. 86]. Суфікс *-ač* в сучасній хорватській мові виявляє помітну активність на позначення різноманітних технічних пристроїв, побутових предметів: *brojač* «обчислювальна машина, комп'ютер; лічильник», *osigurač* «*електр*. запобіжник», *prekidač* «вмикач, вимикач», *odvijač* «викрутка», *utikač* «засувка, клямка защіпка», otvarač «консервний ніж» [9, с. 304]. Меншу продуктивність має суфікс *-ača*: *branjača* «стругальна машина», *drljača* «борона», *viječa* «віялка», *vjetrenjača* «вітряний млин» [8, с. 86]. У хорватській мові, як і в сербській, є багато словотвірних дублетів, похідних від одного кореня, до творення яких залучаються різні суфікси. При цьому такі одиниці часто мають тотожне значення: *strugalo*/*strugač*/*strugaljka*/ *strugalica*/*strugača* «великий напилок, рашпіль»; трапляються окремі паралельні утворення з відмінними семантичними ознаками на позначення предметів, що мають різне призначення: *blanjalica*/ *blanjalo*/ *blanja* «стругальна машина» – *blanjača* «шліфувальна машина для металообробки».

Висновки і пропозиції. Назви знарядь дії у південнослов'янських мовах структуруються за часом їхнього походження. До найдавніших належать назви простих предметів побуту, найменування знарядь, призначених для обробітку землі, переробки збіжжя тощо, утворені за допомогою праслов'янського суфікса *-lo*, що сягає індоєвропейської доби (*-*dlo*-). Тривалий час він виявляв значну продуктивність, через це в сучасних мовах зберігається чимало давніх відповідних утворень. З розвитком матеріальної культури та завдяки досягненням технічного прогресу виникло безліч знарядь різного призначення, пристроїв, машин. У процесі творення нових найменувань прадавній суфікс *-*lo* поступився іншим формантам *-*ka*, *-*ica*, які також мають давнє походження, проте, порівняно з суф. *-*lo*, виявляють більшу схильність до сполучуваності та взаємодії з твірними основами, унаслідок чого виникають розширені форманти: болг. *-овица*, *-ница*; мак. *-алка*, *-илка*; серб. *-аљка*, *-ница*; хорв. *-lica*; словен. *-lja*, *-lnik*, *-lnica*, *-lac*.

Найменування знарядь дії близькі до найменувань виконавців дії з семантичного боку та за добором словотвірних формантів. Структурно тотожні одиниці розмежовуються на семантичному рівні: nomina instrumenti є не особовими найменуваннями nomina agentis, наприклад: хорв. *brojač* «1. особа, яка рахує, веде облік; 2. обчислювальна машина, комп'ютер; лічильник».

Огляд окремого сегмента південнослов'янського субстантивного словотворення показує, що незважаючи на загальнослов'янський характер дериваційних процесів, спільне походження словотвірних формантів, збереження мовних контактів, кожна окрема південнослов'янська мова у процесі творення назв знарядь дії виявляє свою специфіку у використанні словотвірних формантів, застосуванні словотвірних моделей і типів. Перспективним напрямом майбутніх досліджень цієї групи лексики є простеження функціонування й активності типів і моделей словотворення nomina instrumenti, виявлення варіативності та збігів у використанні словотвірних формантів в окремих мовах, що характеризує своєрідність дериваційних процесів на тлі типологічної єдності південнослов'янських мов. Актуальним також є компаративне дослідження цієї тематичної групи із залученням ширшого кола слов'янських мов, яке покаже специфіку реалізації й розвитку праслов'янської словотвірної спадщини. Так, у польській мові назви на позначення предметів дії утворюються за допомогою суфіксів *-acz*, *-ak*, *-ka*, *-arka*, *-awka*, *-dlo*, *-ica*, *-nica*, *-ik*, *-nik*. Очевидні розбіжності у складі словотвірного інвентарю і докладний аналіз семантики похідних одиниць сприятиме глибшому розумінню як спорідненості слов'янських мов, так і окремішності їхнього історичного розвитку.

Список літератури:

1. Андријевска Н. Зборообразувањето во Крнинскиот дамаскин. *Македонски јазик.* Година 2007–2008. Скопје, 2008. С. 139–152.
2. Георгиев С. Българска морфология. Вилико Трново : Изд-во Абагар, 1991. 399 с.
3. Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов / За ред. О. С. Мельничука. Київ : Наук. думка, 1966. 596 с.
4. Граматика на старобългарския език : Фонетика. Морфология. Синтаксис / Гл. ред. И. Дуриданов. София : Изд-во на Българската академия на науките, 1991. 607 с.
5. Историческая типология славянских языков: Фонетика, словообразование, лексика и фразеология / Под. ред. А.С. Мельничука. Київ : Наук. думка, 1986. 286 с.
6. Конески К. Зборообразувањето во современиот македонски јазик. / К. Конески. Скопје: Бона, 1995. 188 с.
7. Стевановић М. Савремени српскохрватски језик (граматички системи и књижевнојезичка норма): Увод. Фонетика. Морфологија. Друго издање. / М. Стевановић. Београд : Научна књига, 1970. 653 с.
8. Bajec A. Besedotvorje slovenskega jezika I. Izpeljava samostslnikov. Ljublana, 1950. 135 s.
9. Sedláček Jan. Stručná mluvnice srbocharvátštiny. Praha: Akademia, 1989. 269 s.
10. Maretić Tomo. Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnoga jezika. Zagreb, 1963. 690 s.
11. Sławski Fr. Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego / Słownik prasłowiański. Wrocław etc., 1974–1979. T. 1. S. 43–141.

Marchenko T. Ya. NAMES OF TOOLS OF ACTION IN SLAVIC LANGUAGES: HISTORY OF WORLD-FORMATION

*The article analyzes world-formation of names of tools of action in Slavic languages in retrospective. In Protoslavic language these names were formed with suffixes *-čь, *-ačь, *-ičь, *-akъ, *-lo, *-slo, *-dlo, *-ica, *-ъka. In Slavic languages uses world-building patterns and derivational formants inherited from Protoslavic as well as those that have developed in world-formation systems at the time of formation of individual Slavic languages on the bases of dialects of Protoslavic. The article deals with a comparative analysis of linguistic statements on the word-formation of the object-names some action (nomina instrumenti) in Slavic languages – Bulgarian, Macedonian, Serbian, Croatian, as they have been offered in manuals in the one and the other linguistic tradition, furthermore, it treats linguistic features throwing some light upon a specific status of nomina instrumenti as well. It is why, a full attention is paid not only to the question of a number of suffixes having a specific functional meaning for denoting various kinds of devices, tools, instruments or machines etc., that traditionally represent an economic and cultural environment for people's work and living, but also to the distribution of the suffixes in a lexicon according to the individual semantic groups. A distinction between objects some action seems to exercise an important influence on choosing between the suffixes for the purpose of the word forming of a given word in either languages. In addition, it can be clearly found out, that the roots of all South Slavic suffixes in question, can be traced back to Protoslavic; namely, all those, which designate the device originate from Protoslavic object suffix -lo, -ica, -nica, all however, designating the tool, have some connection with Protoslavic object suffixes -č, -ač, -ič.*

Key words: *Slavic, Word formation, Word-building category, Derivational formant, Comparative word formation.*

ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

УДК 81'255.2'42=811.11(045)
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/15

Баб'як Ж. В.
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

Боднар О. І.
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

Плавуцька І. Р.
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

СПЕЦИФІКА ВІДТВОРЕННЯ ЕПОНІМІЧНИХ ТЕРМІНІВ У ФАХОВОМУ ДИСКУРСІ

У статті визначено та проаналізовано основні аспекти відтворення епонімічних термінів у фаховому дискурсі. Стаття ґрунтується на положеннях про те, що використання спеціальної лексики, призначеної для номінації референтів певної предметної галузі, є особливістю насамперед так званих професійних мов. У результаті аналізу різних наукових джерел з цього напряму стверджується, що термінологічність є однією з основних рис наукового стилю, а також інформативним ядром лексики наукового дискурсу. В роботі керуємося твердженням про те, що процеси глобалізації та інтернаціоналізації в науці призводять до зростання ролі термінів у спеціальному тексті, в результаті чого вони стають джерелом здобуття інформації та інструментом засвоєння певної спеціальності. Зважаючи на актуальність визначеної тематики та наявність певних прогалин в її вивченні, мета статті полягає у виокремленні та тлумаченні ключових аспектів англо-українського перекладу епонімічних термінів у фаховому дискурсі. Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань, як визначення та розмежування понять «фаховий дискурс» і «науковий дискурс», аналіз ключових аспектів перекладу наукових текстів, а також дослідження специфіки відтворення фахової термінології, зокрема епонімів. Так, предметом дослідження виступає фаховий дискурс, а об'єктом – домінантні прийоми перекладу фахової лексики в текстах наукового дискурсу. Матеріалом проведеного дослідження стали термінологічні фахові словники, фахові статті, результати наукових досліджень. У статті аналізуються епонімічні терміни відповідно до їхньої структури, а саме: непохідні терміни-слова, субстантивні безприйменникові епонімічні терміни-словосполучення, субстантивні терміни-словосполучення з епонімічним елементом у присвійному відмінку, ад'єктивно-субстантивні епонімічні слова та словосполучення. Ґрунтуючись на проведеному аналізі варіантів перекладу епонімічних термінів у фаховому дискурсі, виокремлюємо домінантні перекладацькі прийоми, що застосовуються: транскрибування – 50%, калькування – 40%, описовий переклад – 5%, підбір відповідника – 5%. На основі проведеного дослідження було виявлено, що іноді під час відтворення одного й того ж епоніма українською мовою можливе використання різних прийомів перекладу, вибір яких залежатиме від типу дискурсу та комунікативно-прагматичної інтенції мовця.

Ключові слова: *фаховий дискурс, науковий дискурс, спеціалізований текст, термін, епонімічний термін, прийоми перекладу.*

Постановка проблеми. Використання спеціальної лексики, призначеної для номінації референтів певної предметної галузі, є особливістю насамперед так званих професійних мов. У багатьох дослідженнях термінологія і фахова мова тлумачаться як різновид мовного функціонування порівняно слабковираженої варіативної забарвленості. Варіативні характеристики фахового мовлення обмежуються в цьому разі сферою використання лексики і зводяться до вживання професіоналізмів [16, с. 25]. Деякі дослідники досить широко визначають термінологію і фахову

мову, відносячи до неї будь-яку комунікацію між фахівцями на професійні теми, незалежно від того, відбувається вона в письмовій або усній формі, за офіційних чи неофіційних ситуацій. Більшість науковців визнає, що термінологічність є однією з основних рис наукового стилю, а також інформативним ядром лексики наукового дискурсу.

Термінологія загалом є джерелом отримання інформації, інструментом засвоєння певної спеціальності. Англомовна термінологія продовжує розвиватися та поповнюватися новими лексичними одиницями. Однією з причин можна вважати процеси глобалізації та інтернаціоналізації в науці, що призводить до зростання ролі термінів у спеціальному тексті [17, с. 263]. Відтворення такої лексики є викликом для кожного перекладача, вимагає постійного поглиблення знань, а також ретельного відточення умінь та навичок. Усе це збільшує необхідність ґрунтовного вивчення мовних аспектів текстів фахового дискурсу та становить актуальність представленої розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спеціальна лексика є предметом вивчення багатьох лінгвістів. Інтерес до різних аспектів цієї тематики лише зростає. Так, наприклад, професійний та науковий дискурси стали об'єктами наукових розвідок таких авторів, як І. А. Колеснікова, Є. В. Палатовська, Т. Н. Хомутова, S. M. Bataller, B.-L. Gunnarsson, I. K. Nagy. Особливості перекладу наукових та спеціалізованих текстів ґрунтовно представлені в роботах О. О. Яременко, М. О. Шутової, M. Gotti, S. Šarčević. Н. М. Абабілова, В. Л. Білокамінська, А. Р. Жаворонкова зосереджували свої дослідження на специфіці відтворення термінології. Труднощі перекладу епонімів аналізують такі мовознавці: Є. М. Казанова, V. Budrys, N. Bragina. Проте, незважаючи на вже проведені дослідження у цій галузі, особливої уваги потребує вивчення та ґрунтовний аналіз домінантних аспектів англо-українського перекладу епонімічних термінів у фахових текстах різної спрямованості.

Постановка завдання. Зважаючи на актуальність визначеної тематики і наявність певних прогалин в її вивченні, мета статті полягає у виокремленні та тлумаченні ключових аспектів англо-українського перекладу епонімічних термінів у фаховому дискурсі. Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань, як визначення та розмежування понять «фаховий дискурс» і «науковий дискурс», аналіз ключових аспектів перекладу наукових текстів, а також дослідження специфіки відтворення фахової термінології, зокрема епонімів.

Так, предметом дослідження виступає фаховий дискурс, а об'єктом – домінантні прийоми перекладу фахової лексики в текстах наукового дискурсу. Матеріалом проведеного дослідження стали термінологічні фахові словники, фахові статті, результати наукових досліджень.

Виклад основного матеріалу. Сучасний фаховий дискурс – це не замкнута лінгвосеміотична діяльність, характерна лише для фахівців певної галузі, а динамічне утворення, яке функціонує з використанням різних форм громадського знання і засвоюється у різних формах мислення [16, с. 14–16]. Незважаючи на це, фаховий дискурс стабільно зберігає особливості специфічного мовного коду, закріпленого на цьому етапі розвитку соціуму. Такий дискурс певною мірою перетинається з інституційним. Проте вельми поширеною є ситуація, коли фахівці добре знайомі між собою і спілкуються неформально, ведучи мову на професійну тему [16, с. 24].

Науковим дискурсом називають вербалізований у тексті тип дискурсивної діяльності за сферою комунікації; мовленнєву взаємодію представників відповідної соціальної групи з метою здійснення статусно-рольових можливостей у заданих цим соціальним інститутом межах; складник, власне, професійної зони професійного дискурсу [6, с. 7]. Науковий дискурс характеризується професійною спрямованістю, антропоцентризмом, мультидисциплінарністю, непропорційністю розвитку окремих його частин, діалогічністю, селективністю, замкненістю, нециклічністю, дидактизмом, динамізмом, мовною нормативністю, стилістичною розшарованістю [6, с. 7].

Англомовний науковий дискурс насичений спеціальною термінологією, характерною для певної галузі знань. Незважаючи на широку різноманітність текстів наукового дискурсу, спільним для них є синтез загальновживаної лексики та термінології [12, с. 38]. Також зазначимо, що значну частину лексичного складу наукового дискурсу становлять слова із різних пластів словникового складу мови, такі як терміни, професіоналізми тощо. Це створює для перекладача низку додаткових проблем: відтворення культурно-специфічного авторського ідіолекту, зберігаючи при цьому стилістичну цілісність усього тексту.

У розвідці ми тлумачимо науковий дискурс як науковий текст, що функціонує в межах професійного контексту, який реалізується за допомогою певних мовних засобів.

Важливо пам'ятати про те, що професійний науковий переклад передбачає використання

теоретичних знань про основи перекладу, а також способів і прийомів декодування вихідного тексту з метою отримання адекватного перекладу [15, с. 110]. Цільовий текст повинен відповідати основним вимогам, які висуваються до наукового перекладу, а саме: бути точним, стислим, зрозумілим і логічним.

Таким чином, переклад наукового тексту не може зводитися до пошуку лише прямих термінологічних відповідників. Отже, можемо визначити цей переклад як складний мисленнєвий процес, що полягає у виявленні та відтворенні змісту наукових концептів [18, с. 14].

Відтворення фахової термінології становить ядро наукового перекладу. Ґрунтуючись на цій тезі, перекладач повинен знати особливості перекладу такої термінології для досягнення максимальної еквівалентності. Під час перекладу спеціальних текстів слід приділяти особливу увагу фаховій лексиці, оскільки саме вона визначає інформаційний зміст спеціального тексту, будучи своєрідним ключем, що структурує спеціальну інформацію [11, с. 32–33]. Відсутність в мові перекладу певного граматичного явища не означає неможливості точного відтворення всієї понятійної інформації, що міститься в оригіналі.

Найпоширеніші помилки під час перекладу термінів можна умовно розділити на 3 категорії: 1) неправильне або неточне відтворення загальнонаукових слів, що зустрічаються в наукових текстах; 2) неправильний переклад термінологічних сполучень; 3) неправильний переклад термінів, особливо вузькоспеціалізованих [2].

Значну частину наукової термінології займають епонімічні терміни. Епоніми – це терміни, утворені від власних назв. Наразі епонім – це не власне ім'я, що дало назву об'єкту або процесу, а назва самого об'єкта або процесу. Тобто епонімом називають термін, який містить у своєму складі власну назву (антропонім, топонім або міфонім), а також власну назву в позначенні наукового поняття [5, с. 27–29]. Епонімічним термінам притаманна національно-культурна специфіка, а також здатність відображати історичну та культурну специфіку формування і розвитку термінологій тих сфер знань, які вони обслуговують.

В основі утворення термінів-епонімів лежить повне або часткове перенесення імені на предмети та явища матеріальної дійсності, що мають безпосередній зв'язок із носієм цього імені [14]. За способами утворення виокремлюють такі основні види епонімів:

– терміни-епоніми, утворені безафіксним способом від власного імені (антропоніма, топоніма або міфоніма) за допомогою метонімічного переносу;

– афіксальні похідні від власного імені (антропоніма, топоніма або міфоніма).

Проаналізувавши 160 випадків вживання та перекладу термінів-епонімів у науковому дискурсі, можемо виокремити їх структурно-семантичні закономірності, що дозволили нам класифікувати їх за такими типами найменувань (див. рис. 1):

Варто зауважити, що перед перекладом термінів, до складу яких входить епонім, слід описати, систематизувати і класифікувати сам процес епонімізації як новоутворення в термінологічному апараті науки. Таким чином, аналіз способів перекладу епонімічних одиниць показав, що вибір перекладацьких трансформацій і прийомів повинен здійснюватися залежно від як лінгвістичних (типів словотворчих моделей онімічних термінів, розрядів власних назв, які послужили джерелом утворення подібних термінів, тощо), так й екстралінгвістичних чинників (змісту предметної сфери англомовного наукового дискурсу, а також національно-культурної специфіки онімічних номінацій) [1, с. 127].

У зв'язку з тим, що словники епонімів все ще не досить розроблені, певна термінологія не зафіксована, а тому переклади можуть відрізнятися. Перед перекладачем може постати така проблема: під час перекладу існує ймовірність використання різних прийомів перекладу, які можуть застосовуватися до одного й того ж епонімічного терміна [3, с. 266].

Ґрунтуючись на проведеному аналізі варіантів перекладу епонімічних термінів у фаховому дискурсі, можемо виокремити домінантні перекладацькі прийоми, що застосовуються: 1) транскрибування – 50%, калькування – 40%, описовий переклад – 5%, підбір відповідника – 5%.

Розглянемо використання цих прийомів на конкретних прикладах.

1. Непохідні терміни-слова (терміни-однослови), які на синхронному зрізі не мають мотиваційної бази. За метонімічного переносу відбувається перехід слова з розряду власних назв до загальних, що супроводжується підпорядкуванням слова новим правилам написання (з малої літери). Дуже часто у таких термінах важко розгледіти епоніми.

Як видно з наведених нижче прикладів, домінантним прийомом перекладу непохідних термінів-епонімів є транскрибування/транслітерація. Наприклад:

1) *One difference is that* ***diesel*** *engines have a compression-ignited injection system rather than the spark-ignited system used by most gasoline vehicles* [19]. – *Одна відмінність полягає в тому, що* ***дизельні*** *двигуни мають систему вприскування із запалюванням від стиснення, а не систему з іскровим запалюванням, що використовується в більшості бензинових автомобілів*.

Епонімом у реченні є термін *diesel – дизель*, названий на честь Рудольфа Дизеля, під час перекладу якого використано прийом транскрибування.

2) *This is equivalent to an energy liberation of (14.3 + 2.7) x 106* ***volts*** [22]. – *Це еквівалентно вивільненню енергії у (14,3 + 2,7) x 106* ***вольт***.

У цьому реченні терміном-епонімом є слово *volt (вольт)* – одиниця вимірювання електричного потенціалу, різниці потенціалів, електричної напруги й електрорушійної сили, названа на честь італійського фізика та фізіолога Алессандро Вольти, під час перекладу якого використано прийом транскрибування.

3) *The volt meter indicates 110 volts and the ammeter shows that one* ***ampere*** *is passing* [66]. – *Вольтметр показує 110 вольт, а амперметр показує, що проходить один* ***ампер.***

У цьому реченні епонімом є термін *ampere (ампер)* – одиниця вимірювання сили електричного струму, названа на честь французького фізика Андре-Марі Ампера, що відтворюється за допомогою транскрибування.

2. Субстантивні безприйменникові епонімічні терміни-словосполучення, що містять опорний структурний елемент, виражений загальним іменником, та оніми. Нами було помічено, що такі терміни можуть перекладатися за допомогою як транскрибування, так і описового перекладу, підбору відповідника чи калькування. Наприклад:

1) ***Van der Waals forces*** *originate from weak attractions between atoms that arise from atomic or molecular dipoles* [66]. – ***Ван-дер-ваальсові сили*** *виникають через слабке тяжіння між атомами, що з'являється з атомних або молекулярних диполів*.

У цьому реченні використано епонім *van der Waals forces (vdW forces) – ван-дер-ваальсові сили*, названий на честь голландського вченого Йоганнеса Дідеріка ван дер Ваальса. У цьому випадку перекладач використав прийом калькування. Проте такий епонім може відтворюватися українською мовою за допомогою описового перекладу – ***молекулярні сили***, ***міжмолекулярні сили*** чи ***сили міжмолекулярної взаємодії***.

2) *Two approaches are applied: (i) the* ***Gibbs free energy***[1] *global minimization under conditions of constant temperature and pressure and (ii) the* ***Helmholtz free energy***[2] *density global minimization under conditions of constant temperature and volume* [20]. – *Застосовуються два підходи: (i) глобальна мінімізація* ***вільної енергії Гіббса***[1] *в умовах постійної температури і тиску та (ii) глобальна мінімізація щільності* ***вільної енергії Гельмгольца***[2] *в умовах постійної температури та об'єму*.

У цьому реченні використано 2 епонімічних терміни-словосполучення: 1 – *Helmholtz free energy – вільна енергія*; це термодинамічний

Рис. 1. Класифікація епонімічних термінів

потенціал, спад якого в квазістатичному ізотермічному процесі дорівнює роботі досконалої системи над зовнішніми тілами. Термін названий на честь німецького фізика Германа Людвіга Фердинанда Гельмгольца; 2 – *Gibbs free energy – потенціал Гіббса*, термодинамічний потенціал, або енергія Гіббса. Термін названий на честь одного з засновників термодинаміки Джозая Вілларда Ґіббса. Як бачимо, у перекладі обох словосполучень використано прийом калькування. Проте, як і в попередньому прикладі, під час відтворення українською мовою можна використати описовий переклад: ***Gibbs free energy – термодинамічний потенціал.***

3. Субстантивні терміни-словосполучення з епонімічним елементом у присвійному відмінку.

To get uniform velocity ratio, a double ***Hooke's joint*** *has to be used. In a double* ***Hooke's joint****, two universal joints and an intermediate shaft are used* [19]. *– Щоб отримати рівномірний коефіцієнт швидкості, потрібно використовувати подвійне* ***з'єднання Гука****. У подвійному* ***з'єднанні Гука*** *використовуються два універсальних з'єднання та проміжний вал.*

У цьому реченні використано епонімічне словосполучення *Hooke's joint (з'єднання Гука)* – універсальний шарнір, названий на честь англійського натураліста і вченого Роберта Гука, під час перекладу якого використано прийом калькування.

4. Ад'єктивно-субстантивні епонімічні слова та словосполучення.

1) ***Brownian motion*** *(BM) played a fundamental role in the development of molecular theory of matter, statistical mechanics and stochastic processes* [21]. *–* ***Броунівський рух*** *(БР) зіграв фундаментальну роль у розвитку молекулярної теорії речовини, статистичної механіки та стохастичних процесів.*

У цьому реченні використано епонімічне словосполучення *Brownian motion (Броунівський рух)* – невпорядкований, безладний рух частинки під дією нерівномірних ударів молекул речовини з різних боків у розчинах, назване на честь ботаніка Роберта Броуна. В українському перекладі використано прийом калькування.

2) *The first experiment which he has recorded was the construction of a* ***voltaic pile*** *with seven halfpence, seven disks of sheet zinc, and six pieces of paper* [20]. *– Першим експериментом, який він зафіксував, було створення* ***Вольтового стовпа*** *з семи пенсів, семи дисків листового цинку та шести аркушів паперу.*

У реченні використано епонімічне словосполучення *voltaic pile (Вольтовий стовп)* – перша електрична батарея, яка могла постійно подавати електричний струм у ланцюг, назване на честь італійського фізика Алессандро Вольти, під час перекладу якого використано прийом калькування.

Висновки і пропозиції. Таким чином, ґрунтуючись на проведеному дослідженні, можемо стверджувати, що епонімічні термінологічні одиниці використовуються для позначення як старих явищ та понять, так і для номінації новоутворених термінів у різних галузях науки. Також за відтворення одного й того ж епоніма українською мовою можливе використання різних прийомів перекладу, вибір яких залежатиме від типу дискурсу та комунікативно-прагматичної інтенції мовця. Перспективою подальших досліджень можуть бути розвідки із вивчення функціонування і перекладу епонімів у наукових текстах різних галузей та їх контрастивного аналізу.

Список літератури:

1. Абабілова Н. М., Білокамінська В. Л. Особливості перекладу термінів українською мовою. *Молодий вчений*. 2015. № 2 (6). С. 126–128.

2. Жаворонкова А. Р. Перевод терминологии и лексико-терминологические заимствования в текстах научно-технической направленности (на примере социологии). URL: https://www.hse.ru/dat/2013/02/09/pdf.

3. Казанова Е. М. Эпонимы антропонимического содержания и вопросы этики : материалы III международной конференции «Культурно-языковое взаимодействие в процессе преподавания дисциплин культурологического и лингвистического циклов в современном полиэтничном вузе». Москва : Издательство Российского экономического университета им. Г. В. Плеханова, 2017. С. 128–132.

4. Квитко И. С. Термин в научном документе. Львов : Вища школа, 1976. 127 с.

5. Ковальчук О. П. Структурно-семантичні особливості епонімів англійської та української мов : дис. … канд. філол. наук : 10.02.17. Дрогобич, 2019. 198 с.

6. Колеснікова І. А. Лінгвокогнітивні та комунікативно-прагматичні параметри професійного дискурсу : автореф. дис. … д-ра філол. наук : 10.02.15. Київ : Київський національний університет ім. Т. Шевченка, 2009. 33 с.

7. Лотте Д. С. Основы построения научно-технической терминологии: Вопросы теории и методики. Москва : Издательство АН СССР, 1961. 158 с.

8. Палатовская Е. В. Научно-профессиональный дискурс: когнитивный аспект изучения. URL: file:///C:/Users/admin/Downloads/znpkhnpu_lingv_2016_44_19.pdf.

9. Суперанская А. В., Подольская Н. В., Васильева Н. В. Общая терминология: вопросы теории. 4-е изд. Москва : ЛКИ, 2007. 248 с.

10. Хомутова Т. Н. Стратегии научного дискурса: интегральный подход. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/strategii-nauchnogo-diskursa-integralnyy-podhod.

11. Яременко О. О., Яременко О. В., Шутова М. О. Лінгвістичні основи перекладу наукових текстів. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету: Філологія, педагогіка, психологія* : зб. наук. праць. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2009. Вип. 18. С. 32–39.

12. Maruenda-Bataller S. Multiple Voices in Academic and Professional Discourse: Current Issues in Specialised Language Research, Teaching and New Technologies. Cambridge Scholars Publishing, 2011. 700 p.

13. Bragina, N. Eponyms as Cultural Key Words and Their Lexicographic Description in English and Russian. URL: http://www.euralex.org/elx_proceedings/Euralex2002/044_2002_V1_Natalia%20Bragina%20&%20Sophia%20Lubensky_Eponyms%20as%20Cultural%20Key%20Words%20and%20Their%20Lexicograph.pdf.

14. Budrys V. Neurological Eponyms Derived from Literature and Visual Art. URL: http://www.neuroseminarai.lt/uploads/Budrys_2005_Eur%20Neurol_1Neurological%20eponyms.pdf.

15. Gotti M. Šarčević, Susan. Insights Into Specialized Translation. Peter Lang. 2006. 396 p.

16. Gunnarsson B.-L. Professional Discourse. Bloomsbury Publishing, 2009. 288 p.

17. Katalin N. I. English for Special Purposes: Specialized Languages and Problems of Terminology. *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica.* 2014. № 6 (2). P. 261–273.

18. Zanón, N. T. A University Handbook on Terminology and Specialized Translation. Netbiblo, 2012. 115 p.

Ілюстративні джерела:

19. Alternative Fuels Data Center. URL: https://afdc.energy.gov/vehicles/how-do-diesel-cars-work https://infobox.prozorro.org/articles/tenderna-dokumentaciya.

20. URL: https://specifications.prozorro.org/specifications?page=1&count=10&category_id=0B5wMgzJGJfsYT0FxZHJSNzBLUVU.

21. MCP Specification 1.1. URL: https://ibis.org/interconnect_wip/Sigrity_MCP_Specification.pdf.

22. Technical Specifications Document. URL: https://www.fda.gov/files/drugs/published/Portable-Document-Format-Specifications.pdf.

Babiak Zh. V., Bodnar O. I., Plavutska I. R. THE MAIN ASPECTS OF RENDERING EPONYMOUS TERMS IN PROFESSIONAL DISCOURSE

The article identifies and analyzes the main aspects of rendering eponymous terms in professional discourse. The article is based on the provisions that the use of special vocabulary intended for the nomination of referents of a certain subject area is inherent in the so-called professional languages. As a result of the analysis of various scientific sources in this direction, it is stated that terminology is one of the main features of the scientific style, as well as the informative core of the vocabulary of scientific discourse. The paper is guided by the statement that the processes of globalization and internationalization in science lead to an increase in the role of terms in a special text, and, consequently, they become a source of information and a tool for learning a particular specialty. Given the relevance of this topic and the presence of certain gaps in its study, the purpose of the article is to identify and interpret key aspects of the English-Ukrainian translation of eponymous terms in professional discourse. This goal involves solving such tasks as defining and distinguishing between the concepts of "professional discourse" and "scientific discourse", analysis of key aspects of scientific texts translation, as well as the study of the peculiarities of professional terminology rendering, including eponyms. Thus, the subject of the research is professional discourse, and the object – the dominant methods of professional vocabulary translation in the texts of scientific discourse. The material of the study is terminological professional dictionaries, professional articles, and research results. In our study, we analyze eponyms according to their structure, namely non-derivative terms, substantive prepositional eponymous phrases, substantive phrases with an eponymous element in the possessive case, adjective-substantive eponymous words. Based on the analysis of variants of eponymous terms translation in professional discourse, we distinguish the dominant translation techniques used: transcription – 50%, calque – 40%, descriptive translation – 5%, equivalent – 5%. The study showed that sometimes when rendering the same eponym into Ukrainian, it is possible to use various translation techniques, the choice of which may depend on the type of discourse and the communicative-pragmatic intention of the speaker.

Key words: *professional discourse, scientific discourse, specialized text, term, eponymous term, translation techniques.*

УДК 811.111'23:791.228
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/16

Бережна М. В.
Запорізький національний університет

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ АРХЕТИП «ДЕМЕТРА» (НА МАТЕРІАЛІ АНІМАЦІЙНОГО ФІЛЬМУ *INSIDE OUT*)

У роботі йдеться про кореляцію між психологічним архетипом персонажа кіно та лінгвістичними елементами, що складають його мовлення. Архетип «Деметра» (Demeter) представлений у фільмі «Думками навиворіт» персонажем Радість, яка є втіленням однойменної емоції. Архетип представлено у своїх двох утіленнях: позитивному («Годувальниця», або Nurturer) і негативному («Патологічна піклувальниця», або Overcontrolling Mother). Радість зображено як антропоморфний жіночий персонаж, функція якої полягає в тому, щоб дівчинка Райлі, якій належить емоція, була завжди щасливою. Як і «Патологічна піклувальниця», Радість одноосібно керує свідомістю Райлі, відсторонюючи інші емоції. Її керівна позиція продемонстрована найбільшою кількістю реплік і слів у репліках (порівняно з іншими персонажами), частотним використанням прямих і непрямих директивів, форми let's. Вона маніпулює почуттям провини Печалі, нав'язуючи свою позицію, що призводить до накопичення стресу та подальшої депресії Райлі. Характерним елементом є використання речень із причинно-наслідковим зв'язком, повторів, перебільшень, метафор, риторичних запитань.

В образі Радості переважає архетип «Годувальниця». Як і «Годувальниця», Радість переймається тільки щастям Райлі, що виражено лексико-семантичними групами 'happy' та 'love', позитивною оцінною лексикою, окличними реченнями, промісивами, повторами, частотним антропонімом Riley. Їй потрібно відчуття єдності з іншими членами родини, що відбивається у використанні лексико-семантичних груп 'support' та 'follow', частотному використанні займенника першої особи множини. Вона готова пожертвувати чим завгодно, аби врятувати дівчинку, якою опікується, що продемонстровано використанням модальних дієслів, частотним словосполученням 'for Riley', а також директивами.

Ключові слова: *кіноархетип, архетип «Деметра», архетип «Годувальниця», архетип «Патологічна піклувальниця», психолінгвістичний образ, персонажне мовлення, «Думками навиворіт», Inside Out.*

Постановка проблеми. Нині мистецтво кіно є невіддільною частиною глобалізованого світу. Кінематографічна модальність реалізму чи «реальність, що продовжується», підпорядковується естетиці, а також пропонує креативне поле, яке дозволяє екстраполяцію внутрішніх образів і здогадок аналітичної психології. Кращого розуміння утворення смислу у психічній діяльності та кіновиробництві можна досягти застосуванням ідей Юнга до складних взаємозв'язків, які є основою психологічних процесів і процесів створення кіно [1, с. 104].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У філологічних роботах, присвячених дослідженню людини як особистості, ми бачимо цілу низку термінів на позначення носія мови: типаж, (соціальний / гендерний) стереотип, (соціокультурний) тип, літературний персонаж, художній образ, мовна особистість, мовний портрет, мовленнєвий портрет, модельна особистість, імідж, амплуа [докладніше див. 2, с. 6; 3, с. 11], типовий, стереотипний, плаский персонаж, троп, архетип. Це свідчить, з одного боку, про актуальність об'єкта дослідження, а з іншого – про розуміння дослідниками типовості цього поняття, його узагальненої природи, яка є набором свідомих і підсвідомих шаблонів для розкриття типових характеристик персонажів.

Наприклад, у класичній роботі «Морфологія казки» В.Я. Пропп указує на сім дійових осіб будь-якої чарівної казки, причому кожна із цих осіб виконує свою власну та обмежену низку функцій. В.Я. Пропп визначає таких типових персонажів, як «шкідник», «дарувальник», «помічник», «царівна» (та її батько), «відправник», «герой», «фальшивий герой» [4, с. 88-89]. Зрозуміло, що змістовний простір казки набагато вужчий, ніж простір реального життя, але теза про вичерпність рольових функцій у стандартних життєвих ситуаціях є надійною основою для прогнозування поведінки людей [3, с. 12].

У роботі ми пропонуємо розглянути мовленнєвий портрет персонажа з урахуванням психологічного архетипу, до якого він належить.

У неотеорії архетипів, запропонованій М. Фабером і Дж. Маєром, архетипи мають п'ять ключових характеристик: a) є персонажами історій; b) представлені психологічно як ментальні моделі за схемами і прототипами «Я / Інший»; c) часто викликають інтенсивну емоційну відповідь; d) оперують на автоматичному чи несвідомому рівні; e) є культурно-стійкими, внаслідок чого вони є легко і повсюдно впізнаваними [5, с. 308].

Психолінгвістичний кіноархетип – мовно-психологічний портрет кіноперсонажів, сформований в уяві глядача через використання сукупності лексико-фразеологічних, граматичних, стилістичних і прагматичних елементів, притаманних мовленню персонажів певного психологічного архетипу. Мовлення кіноперсонажів (монологічне, діалогічне, полілогічне) ми сприймаємо як середовище формування мовленнєвого портрета.

Текстотворення – це форма психології. Письменники глибоко розуміють людську природу і вміють зображати її у своїх персонажах та сюжетах. Вони демонструють різні типи поведінки, процеси мислення, способи пізнання смислу на основі набутого досвіду, а потім перетворюють отримане на розважальний текст [6, с. 5].

Автори художніх творів будують персонажне мовлення таким чином, щоб воно відбивало особливості психології персонажів. Увага особистості до певної теми відбиває її пріоритети, наміри, думки [7, с. 30]. Із погляду на психологію функціональні слова зображують те, як люди спілкуються, а повнозначні слова – що саме вони при цьому говорять. Тоді не дивно, що функціональні слова набагато міцніше пов'язані із соціальним і психологічним світами людини [7, с. 29].

Особові займенники надають інформацію про тих, до кого привернута увага персонажа. За нашими спостереженнями, увага позитивних персонажів належить об'єктам любові, захоплення, піклування (кооперативний стиль спілкування), на другому місці – антагоністи історії, до яких спрямовані негативні почуття (конфронтативний стиль спілкування).

Функціональні слова, такі як особові займенники, також показують напрямок уваги особи. Люди, які відчувають фізичний чи емоційний біль зазвичай концентрують увагу на собі і, відповідно, використовують більше займенників першої особи однини (див. [8]). У досліджуваному матеріалі цю рису можна прослідкувати у мовленні Райлі (яка переживає стрес і депресію через переїзд до іншого міста, втрату старих друзів, будинку із озером і невдачу під час відбору до хокейної команди), у репліках Печалі (яка вважає себе винною у стражданнях Райлі) і, для порівняння, у мовленні Радості (яка (крім однієї сцени) порівняно мало переймається ситуацією і бачить все у позитивному світлі). Програма лінгвістичного аналізу *LIWC* демонструє такі показники використання займенників першої особи однини: Райлі – 9,32; Печаль – 6,33; Радість – 3,41.

Постановка завдання. Міждисциплінарні дослідження, що поєднують розгляд психологічних і філологічних аспектів, нині є актуальними. **Мета роботи** – розкриття кореляції між психологічним архетипом головної героїні анімаційного фільму *Inside Out* і лінгвістичними елементами, що формують її мовленнєвий портрет. Сюжет фільму побудований навколо дівчинки Райлі, яку скеровують у житті п'ять антропоморфних емоцій: Радість, Печаль, Страх, Відраза та Гнів. Головною героїнею, мовленню якої присвячено цю роботу, є Радість.

Завдання складається із двох етапів, на першому з яких ми визначаємо психологічні характеристики персонажа, що слугують підґрунтям для встановлення архетипу, до якого належить персонаж. За основу беремо класифікацію кіноархетипів В. Шмідт [9]. На другому етапі ми визначаємо мовленнєві особливості персонажа, які відбивають її психологічний образ, використовуючи методи теоретичного узагальнення, а також лексико-семантичний, стилістичний, прагматичний і контекстуальний аналізи мовлення персонажа.

Виклад основного матеріалу дослідження. За типологією екранних архетипів, запропонованих В. Шмідт, головна героїня анімаційного фільму *Inside Out* (в українському перекладі – «Думками навиворіт») належить до архетипу «Деметра» (*Demeter*). Архетип має позитивне втілення «Годувальниця» (*the Nurturer*) та негативне «Патологічна піклувальниця» (*Overcontrolling Mother*) [9, с. 70-78]. Подорож героїні – це перехід від «Патологічної піклувальниці» до «Годувальниці» (із метою порівняння із мовленнєвим портретом жіночих персонажів, які належать до інших архетипів, див. [10, 11, 12]).

Образ «Патологічної піклувальниці» не є яскраво вираженим, адже персонаж загалом сприймається як позитивний. Втім, її руйнівний вплив на життя Райлі та Печалі можна простежити у декількох показових прикладах. Радість із перших хвилин фільму занадто напориста або навіть безцеремонна у спілкуванні із Печаллю: *SADNESS: I'm Sadness. JOY: Oh, hello. I... I'm Joy. So... Can I just... If you could... I just want to fix that.*

Thanks [13, 00:02:45]. За сюжетом Радість має потіснити Печаль від пульта керування свідомістю Райлі задля того, щоб дівчинка перестала плакати. Паузи у мовленні Радості, а також еліптичні, незавершені речення демонструють спершу розгубленість Радості, надалі є проявом невербалізованого бажання позбутися Печалі. Розмовна форма *thanks* чисто формально демонструє висловлену нещиру подяку за те, що Печаль поступається їй місцем.

Із розвитком сюжету виникає сцена, в якій Радість роздає завдання на день усім емоціям. Для Печалі в неї особлива місія: *JOY: And there. Perfect! This is the circle of Sadness. Your job is to make sure that all the Sadness stays inside of it… Just make sure that all the Sadness stays in the circle! See? You're a pro at this! Isn't this fun? SADNESS: No. JOY: Atta girl* [13, 00:21:05]. Радість визначає для Печалі кут у штаб-квартирі емоцій, малює на підлозі крейдою коло і змушує Печаль стати в це коло. Таким способом Радість намагається втримати Печаль від керівного пульта для того, щоб емоції Райлі після переїзду до нового міста залишалися позитивними. Печаль незадоволена таким ставленням, але Радість ігнорує її. Тактика спілкування – пасивна агресія.

Серед займенників у мовленні Радості переважає форма другої особи, що часто використовується для формулювання заперечення думки співрозмовника, висловлення альтернативної думки або докору, незгоди із попереднім висловлюванням. Часто ці репліки адресовані Печалі та є проявом конфронтативного стилю спілкування: *JOY: What did you do?* [13, 00:12:30] / *Oh, no! Sadness, what are you doing?* [13, 00:13:11] / *Sadness, you nearly touched a Core Memory. And when you touch them, we can't change them back* [13, 00:13:33]. В останньому прикладі маніпуляція думкою Печалі реалізована протиставленням займенників *you* та *we*, використанням речень із причинно-наслідковим зв'язком.

Радість уважає, що Райлі має бути щасливою за будь-яку ціну, що іншим емоціям не місце у житті дівчинки, не розуміючи, що таким одноосібним керуванням шкодить своїй власниці. Продемонстровано ситуацію, коли спроби через силу зберегти позитивний настрій призводять лише до погіршення ситуації, надмірного стресу і депресії: *FATHER: Hey. So, uh, things got a little out of hand downstairs. Do you want to talk about it? Come on, where's my happy girl?* [13, 00:30:51] / *RILEY: I know you don't want me to but… I miss home. I miss Minnesota. You need me to be happy, but… I want my old friends, and my hockey team. I want to go home. Please don't be mad* [13, 01:21:44]. У мовленні Радості зацикленість на ідеї виражена частотним використанням лексеми *happy* переважно у поєднанні із модальними дієсловами: *JOY: Tell you what, let's make a list of all the things Riley should be happy about* [13, 00:16:33]. / *I just wanted Riley to be happy* [13, 01:08:38] / *But Riley needs to be happy* [13, 00:41:15].

Радість ревно ставиться до своїх обов'язків забезпечувати Райлі щасливе життя, не поступаючись пультом керування свідомістю дівчинки іншим емоціям. Особливо це територіальне ставлення помітно у спілкуванні Радості із Печаллю: *JOY: And you've met Sadness. She... Well, she... I'm not actually sure what she does. And I've checked, there's no place for her to go, so...* [13, 00:04:23]. Паузи і повтори у її мовленні демонструють незвичну для Радості невпевненість і нерішучість, неспроможність висловлювати схвалення та позитивну оцінку.

У фільмі Радість посідає центральне місце за сюжетом і виконує керівну функцію у спілкуванні з іншими персонажами-емоціями. Дослідники зазначають, що у малих групах той, хто більше говорить, сприймається іншими учасниками бесіди як більш активний та зорієнтований на досягнення результату, таким чином набуваючи вищого соціального статусу [14]. У фільмі Радість порівняно з іншими персонажами говорить значно більше. Наприклад, кількість слів у репліках, що належать основним персонажам історії, така: Радість – 2958; Печаль – 900; Гнів – 704; Страх – 697; Відраза – 619; Райлі – 397. Окрім того, керівна функція Радості у сюжеті відбивається у порівняно більшій кількості прямих і непрямих директивів, прямих квеситивів, форми *let's*, а також рішень, важливих для просування сюжетних ліній.

Персонажі мають відмінні внутрішні сценарії, різні способи сприйняття світу та один одного. Це створює зовнішній конфлікт у межах історії. Персонаж може бути змушений протистояти обмеженням свого життєвого сценарію протягом історії. Це може стати поворотним моментом розвитку персонажа і сюжету загалом [6, с. 16]. За сюжетом, є конфлікт між Радістю і Печаллю, а також внутрішній конфлікт Радості. Цілі Радості та Печалі, на перший погляд, не збігаються, що породжує конфлікт, але із розвитком сюжету Радість розуміє, що обидві емоції працюють на користь дівчинки, але роблять це різними способами. Радість має прийняти цю істину і передати Печалі частину контролю над свідомістю Райлі. Так відбувається перехід Радості від «Патологічної піклувальниці» до «Годувальниці».

«Годувальниці» потрібно мати того, про кого піклуватися; коли вона знаходить собі об'єкт для турботи, ця особа стає центром її життя. Радість сконцентрована тільки на Райлі, їй не потрібен ніхто інший: *JOY: It was amazing. Just Riley and me. Forever* [13, 00:02:30]. Риса реалізована частотним використанням антропоніма *Riley* (37 випадків), адже дівчинка є головною темою діалогів у фільмі. Особливості сюжету зумовлюють відсутність використання імені як апелятива, адже прямого спілкування між емоціями і дівчинкою немає.

«Годувальниця» керується бажанням допомагати іншим. Вона ідентифікує себе із тими, про кого вона дбає. Турбота про інших надає смисл та значення її існуванню. У фільмі Радість є втіленням однойменної емоції та бачить сенс свого буття в тому, щоб Райлі була щасливою. Ми бачимо це у діалозі Радості, розіграному із самою собою: *JOY: "Joy." "Yes, Joy?" "You'll be in charge of the console, keeping Riley happy all day long." "And may I add I love your dress? It's adorable." "Oh, this old thing? Thank you so much. "I love the way it twirls"* [13, 00:20:34]. Тут самозвернення виконує функції самоменеджменту і соціальної оцінки [15], що характеризують Радість як самоорганізовану, завжди оптимістичну та готову висловити позитивну оцінку.

Сім'я багато важить для «Годувальниці». Якщо вони їй дозволяють, «Годувальниця» готова багато чого робити задля того, щоб покращити життя членів родини. Їй потрібне відчуття єднання, спорідненості, зв'язку із кимось. Любов і приналежність є для неї сильними мотиваторами. Для Радості важливо знати, що вона має абсолютну підтримку інших емоцій, які належать до «родини»: *ANGER: Well, you can't argue with Mom. Happy it is. FEAR: Team Happy! Sounds great! DISGUST: Totally behind you, Joy.* [13, 00:18:12]. Повтор лексеми *happy*, оцінний прикметник *great* і підсилювальний прислівник *totally*, оказіональне колективне ім'я власне *Team Happy*, окличні речення виражають потрібну для Радості підтримку.

З іншого боку, вона сприймає на особистий рахунок те, що говорять члени її родини. Після полілогу, в якому емоції викладають причини, з яких Райлі не може бути щасливою, Радість пригнічена і деморалізована: *ANGER: Fine. Let's see, this house stinks, our room stinks. DISGUST: Pizza is weird here. SADNESS: Our friends are back home. FEAR: And all of our stuff is in the missing van! <…> ANGER: No, Joy. There's absolutely no reason for Riley to be happy right now. Let us handle this* [13, 00:16:37]. Їхнє негативне ставлення, виражене та/або підсилене паралельними конструкціями із негативною оцінною епіфорою *stinks*, окличним реченням, лексемами *weird* та *missing*, повтором заперечної частки і заперечного квантифікатора *no*, підсилювального прислівника *absolutely*, створюють висхідну градацію негативної оцінки, що пригнічує Радість.

«Годувальниця» часто ставить потреби інших на перше місце і скеровує свою енергію на допомогу іншим. Таким чином вона часто береться за виконання надмірної кількості завдань, перевантажуючи себе. Під час спроби повернутися до штаб-квартири емоцій і відновити центральні спогади Райлі Радість і Печаль зустрічають уявного друга часів дитинства Райлі, Бінго-Бонга. Бінго-Бонго засмучений тим фактом, що дівчинка майже забула його, і Радість обіцяє йому свою допомогу: *JOY: Hey, hey. Don't be sad. Tell you what. When I get back up to Headquarters, I'll make sure Riley remembers you* [13, 00:39:40]. Подібна ситуація складається із Печаллю: *SADNESS: Sorry. I went sad again, didn't I? JOY: I'll tell you what. We can keep working on that when we get back. Okay?* [13, 01:02:24]. Радість відчуває, що має допомогти всім навколо стати такими ж щасливими та оптимістичними, як і вона сама. Таким чином, навіть навантажена іншими обов'язками, вона обіцяє свою допомогу і підтримку. Вона виконує свою місію настільки, наскільки вистачає її сил, до моменту, коли потрапляє до Прірви Забуття і розуміє марність усіх своїх зусиль. Сльози приносять їй полегшення і розуміння важливості інших емоцій (зокрема Печалі) у житті Райлі. Це поворотний момент історії.

Хоча Радість піклується і про інших персонажів, Райлі посідає головне місце серед її пріоритетів. «Годувальниця» понад усе боїться втратити того, про кого піклується. Вона пожертвує цілим містом, аби врятувати свою дитину або іншу особу, якою опікується. У фільмі Радість готова залишити Печаль напризволяще у лабіринтах пам'яті, аби тільки убезпечити центральні спогади: *JOY: Whoa! Whoa! Sadness! Sadness, stop! You're hurting Riley! If you get in here, these Core Memories will get sad. I'm sorry. Riley needs to be happy* [13, 01:05:31]. Ми бачимо прямі директиви у формі коротких окличних речень-вигуків, речень-апелятивів, речень із дієсловом у наказовому способі. Логіку свого рішення вона пояснює за допомогою модального дієслова *'needs'* і лексем *'hurt'* та '*happy'*. Тут також слід зазначити частотне використання словосполучення '*for Riley*': *JOY: We have to do this for Riley* [13, 00:30:26] /

For Riley! [13, 01:17:54], яке слугує обґрунтуванням ризикованих чи небезпечних учинків Радості та інших персонажів.

Висновки і пропозиції. Психолінгвістичний образ Радості в анімаційному фільмі *Inside Out* складається на основі психологічного архетипу «Деметра», а саме на основі двох його втілень: «Годувальниця» і «Патологічна піклувальниця». Лінгвістичні елементи відбивають особливості її психологічного образу, оскільки: 1) як і «Патологічна піклувальниця», Радість одноосібно керує свідомістю Райлі, відсторонюючи інші емоції. Її керівна позиція продемонстрована найбільшою кількістю реплік і слів у репліках (порівняно з іншими персонажами), частотним використанням прямих і непрямих директивів, форми *let's*; 2) вона маніпулює почуттям провини Печалі, нав'язуючи свою позицію. Характерним є використання речень із причинно-наслідковим зв'язком, повторів, перебільшень, метафор, риторичних запитань, апелятива *Sadness* та конфронтативного стилю спілкування, що реалізується частотним використанням займенника другої особи *you*; 3) переважає в образі Радості архетип «Годувальниця». Як «Годувальниця», Радість переймається тільки щастям Райлі, що виражено лексико-семантичними групами *'happy'* та '*love'*, позитивною оцінною лексикою, окличними реченнями, промісивами, повторами, частотним антропонімом *Riley*; 4) Радості потрібне відчуття єдності з іншими членами родини, що відбивається у використанні лексико-семантичних груп '*support'* та *'follow'*, у порівняно частотному використанні займенника першої особи множини; 5) Радість як «Годувальниця» готова пожертвувати чим завгодно, аби врятувати дівчинку, якою опікується, що продемонстровано використанням модальних дієслів, частотним словосполученням '*for Riley*', а також директивами.

Серед перспектив роботи знаходиться створення цілісної системи психолінгвістичних образів персонажів залежно від їхнього архетипу на матеріалі найбільш касових англомовних фільмів XXI століття.

Список літератури:

1. Knight Shara D. Psychological images and multimodality in Boyhood and Birdman. The Routledge International handbook of Jungian film studies. Ed. Luke Hockley. 2018. P. 102-112.

2. Русакова А.В. Лінгвокультурний типаж «Авантюристка» в художньому втіленні: гендерний і семантико-когнітивний аспекти : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 2017. 320 с.

3. Карасик В.И., Дмитриева О.А. Лингвокультурный типаж: к определению понятия. *Аксиологическая лингвистика: лингвокультурные типажи*: Сб. науч. тр. Под ред. В.И. Карасика. Волгоград: Парадигма, 2005. С. 5-25.

4. Пропп В.Я. Морфология сказки. Ленинград: Academia, 1928. 152 с.

5. Faber M., Mayer J. Resonance to archetypes in media: There's some accounting for taste. *Journal of Research in Personality.* 2009. Vol. 43, N 3. P. 307–322. doi: 10.1016/j.jrp.2008.11.003

6. Smith D. The Psychology Workbook for Writers. Tools for Creating Realistic Characters and Conflict in Fiction. Wooden Tiger Press, 2015. 90 p.

7. Tausczik Y. R., & Pennebaker J. W. The Psychological Meaning of Words: LIWC and Computerized Text Analysis Methods. *Journal of Language and Social Psychology.* 2010. Vol. 29 (1). P. 24–54. doi: 10.1177/0261927X09351676

8. Rude S., Gortner E. M., & Pennebaker J. Language use of depressed and depression-vulnerable college students. *Cognition Emotion*. 2004. Vol. 18, issue 8. P. 1121-1133. doi: 10.1080/02699930441000030

9. Schmidt V. The 45 Master characters. Cincinnati, Ohayo: Writers Digest Books, 2007. 338 p.

10. Бережна М.В. Червона Королева vs Біла Королева: мовленнєвий портрет (у фільмі Т. Бертона Alice in Wonderland). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2021. № 50, том 1. С. 14-17.

11. Бережна М.В. Психолінгвістичний образ Аліси у фільмі Т. Бертона Alice in Wonderland. *Нова філологія. Збірник наукових праць*. 2021. № 83 (у друці).

12. Бережна М. Психолінгвістичний образ Ґрейс Оґустін у фільмі Дж. Кемерона «Аватар». Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія». 2021. № 47 (у друці).

13. *Inside out*. Directed by Pete Docter, Walt Disney Pictures. 2015.

14. Leshed G., Hancock J. T., Cosley D., McLeod P. L., Gay G. Feedback for guiding reflection on teamwork practices. In Proceedings of the GROUP'07 conference on supporting group work. New York: Association for Computing Machinery Press, 2007. P. 217-220. doi: 10.1145/1316624.1316655

15. Brinthaupt T. M., Hein M. B., and Kramer T. E. The self-talk scale: development, factor analysis, and validation. *J. Pers. Assess.* 2009. Vol. 91. P. 82-92. doi: 10.1080/00223890802484498

Berezhna M. V. THE DEMETER PSYCHOLINGUISTIC ARCHETYPE (IN THE ANIMATED FILM *INSIDE OUT)*

The paper is focused on the correlation between the psychological archetype of a film character and the linguistic elements composing their speech. The Demeter archetype is represented in the film Inside Out by the personalized emotion Joy. The archetype is revealed in its two embodiments, namely the positive archetype Nurturer and the negative archetype Overcontrolling Mother. Joy is depicted as an antropomorphous female character, whose purpose is to keep her host, a young girl Riley, happy. As the Overcontrolling Mother, Joy is monocratic. She controls Riley's mind, alienating other emotions. Her leadership position is demonstrated by the largest number of her cues in the film and the largest number of words in the cues (compared to other characters), frequent use of direct and indirect directives, high frequency of 'let's'. She manipulates Sadness into guilt by imposing her opinion. It leads to the accumulation of stress and further depression of Riley. Characteristic elements include the use of sentences with causation, repetitions, hyperboles, metaphors and rhetorical questions.

The Nurturer archetype prevails in the image of Joy. As the Nurturer, Joy is completely focused on Riley's happiness, which is expressed by lexico-semantic groups 'happy' and 'love', positive evaluative tokens, exclamatory sentences, promissive speech acts, repetitions and frequent use of the name Riley. She needs the feeling of connectedness with the other members of her family, which is revealed by lexico-semantic groups 'support' and 'help', frequent use of first person plural. She is ready to sacrifice everything to save the girl in her care, which is demonstrated by modal verbs, frequent word-combination 'for Riley', and directives.

Key words: *film archetype, the Demeter archetype, the Nurturer archetype, the Overcontrolling Mother archetype, psycholinguistic image, character's speech, Inside Out.*

УДК 811.111'27
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/17

Бірюкова Д. В.
Університет митної справи та фінансів

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ФОНОСТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ У ЛІРИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ C.C. CATCH

Статтю присвячено розгляду фоностилістичної специфіки оформлення пісень стилю диско за матеріалом творчості C.C. Catch. У статті схарактеризовано особливості стилю євродиско, з'ясована значущість ліричних текстів C.C. Catch у пісенній культурі. Дослідження спрямовано на опис специфіки використання фоностилістичних прийомів.

Об'єктом дослідження послугували англомовні пісенні тексти творчості C.C. Catch, а предметом – фоностилістичні прийоми, що актуалізуються в цих текстах. Мета наукової роботи – опис аранжування фоностилістичних прийомів англомовних пісенних текстів творчості C.C. Catch.

Євродиско – це період в історії пісенної культури, під час якого було створено значний пласт пісень, що відображають безтурботні та певною мірою легковажні думки, емоції та любовні переживання, сильні почуття, внутрішнє прагнення до свободи і легкості буття. Пісенні тексти C.C. Catch вагомі із погляду на стилістику того часу, а найвиразнішими постають фонетичні стилістичні засоби. Кожен із них має свої властивості та виконує конкретні функції у поетичному тексті. За допомогою засобів, які використовуються у піснях, посилюється естетичний аспект будь-якої мови. Використання фонетичних прийомів створює певний ритмічний малюнок та акустичний ефект, який підтримується мелодичним танцювальним компонентом. Це дозволяє сконцентрувати увагу слухача на конкретних відрізках пісні, важливих для сприйняття загального посилання. У цій роботі увагу спрямовано на такі засоби, як алітерація, асонанс та їхнє конвергентне вживання в межах одного пісенного тексту. Окрім того, розглянуто особливості рими і ритму.

З'ясовано, що найпоширенішими фоностилістичними засобами пісенних текстів C.C. Catch є алітерація та асонанс, хоча останній трапляється значно рідше. Алітерація переважає серед таких звуків, як /l/, /h/ та /s/, /d/ та /t/, кожен із яких має свою функціональну стратегію. Загалом алітерація покращує запам'ятовування тексту, що призводить до його популяризації. Асонанс трапляється у таких звуках, як /a:/, /ai/ та /ou/; він утворює мелодійність подачі інформації, що пом'якшує сприйняття пісенного тексту. У межах одного пісенного тексту творчості C.C. Catch може бути конвергентне сполучення обох засобів: алітерації та асонансу. Рима у цих текстах є парною та окситонною. Ритмічний малюнок не має чіткого одноманітного зображення.

Ключові слова: *пісенний текст, пісенний дискурс, алітерація, асонанс, рима, ритм.*

Постановка проблеми. Пісенний текст – це невід'ємний складник менталітету, історії та культури будь-якого народу чи нації. Пісня має утворюючу або руйнівну функцію, вона здатна маніпулювати свідомим і підсвідомим людини та навіть людства. Переломним моментом для культури і мистецтва стало XX століття, коли настав потужний науково-технічний прогрес і становлення інформаційних технологій. Завдяки цьому виникла ера комп'ютерів та Інтернету, західна культура набула широкої популяризації, всесвітньо поширеними стали англомовні пісенні тексти. Одне із провідних місць посів пісенний стиль євродиско – жанр електронної танцювальної музики, що виник в Європі у 80-90-ті роки. Одними із найяскравіших людей, які вплинули на стиль євродиско, визнано Дітера Болена із такими його успішними проєктами, як Modern Talking, Blue System, та C.C. Catch. Наше зацікавлення зосереджене навколо текстів пісень C.C. Catch, оскільки ця німецька співачка у стилях поп і диско здобула шалену популярність у кінці 80-х – на початку 90-х років, будучи однією із провідних виконавців того часу. У більшості тодішніх музичних композицій простежується розмовний стиль: використання просторічної лексики, сленгу і граматичного спрощення підкреслює легкість і простоту пісень, їхню наближеність до народу. Це період в історії пісенної культури, під час якого було створено значний пласт пісень, що відображають

безтурботні та певною мірою легковажні думки, емоції та любовні переживання, сильні почуття, внутрішнє прагнення до свободи і легкості буття.

Пісенні тексти C.C. Catch привертають увагу із погляду на стилістику, а найвиразнішими постають фонетичні стилістичні засоби. Кожен із них має свої властивості та виконує конкретні функції у поетичному тексті. За допомогою засобів, які використовуються у піснях, посилюється естетичний аспект будь-якої мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерес до вивчення англомовного пісенного дискурсу простежується у багатьох дослідженнях за останні десятиліття. Ю. Плотницький [12] розглядає особливості англомовних рок-пісень. Дослідження А. Кузьменко [6] присвячено аналізу пісенної лірики стилю євродиско щодо її предикативної організації. І. Писіна [13] розглядала мовні особливості молодіжного англомовного пісенного дискурсу, а О. Нагибіна – своєрідність естрадної пісні [10]. Проте дослідники не мали на меті простежити стилістичну специфіку англомовних ліричних текстів, які виконуються не носіями мови пісень.

Постановка завдання. Об'єктом дослідження послугували англомовні пісенні тексти творчості C.C. Catch, а предметом – фоностилістичні прийоми, що актуалізуються в цих текстах. Мета наукової роботи – опис аранжування фоностилістичних прийомів англомовних пісенних текстів творчості C.C. Catch. Мета обумовила такі завдання: визначити домінантні фоностилістичні засоби та схарактеризувати специфіку їх використання у цих текстах.

Виклад основного матеріалу. Упродовж останніх десятиліть термін «дискурс» широко поширюється у наукових сферах діяльності та її напрямках, насамперед у лінгвістиці, психолінгвістиці, психології, соціології, філософії, етнографії. У загальному розумінні «дискурс» - це найважливіше комунікативне явище, мовна форма, що складається власне із тексту та його лінгвістичних компонентів, за допомогою яких інтерпретується матеріал. Важливо розуміти, що для дискурсу основним компонентом є текст (у нашому випадку – пісенний текст).

Отже, пісенний дискурс – це один із основних способів збереження і передачі культурної спадщини багатьох народів, у котрому відбиваються національні погляди, цінності, стереотипи, культурні норми поведінки, що передаються із покоління в покоління. Лінгвіст Ю.Є. Плотницький розглядає пісенний дискурс як «родове поняття стосовно текстів англомовних пісень, які характеризуються певними мовними особливостями, що відбивають культуру представників тієї чи іншої країни» [12].

Пісня як частина музичного мистецтва націлена насамперед на звучання, існуючи лише у «живій» інтерпретації [5; 11]. На відміну від поезії, яка має лише вербальний компонент, пісня використовує для досягнення своїх цілей ресурси як вербального, так і мелодичного характеру. Взаємодія слів і музики забезпечує цілісність твору та високий потенціал впливу на адресата [5]. Тому особливого значення у пісенних текстах набувають стилістичні прийоми, особливо ті, що оформлюють звуки. Звукове аранжування мовлення і його естетичний потенціал досліджує такий розділ стилістики, як фоніка. Вона оцінює специфіку звукового складника мови, доцільно організовує благозвучність кожної національної мови разом із організацією вираження думки [11, с. 147]. Звукова виразність пісенного тексту полягає не лише в якісному музичному акомпанементі, але і у милозвучності, гармонії поєднання алітерації, асонансу, рими, ритму.

Алітерація та асонанс – це ті фоностилістичні засоби, які відрізняють поетичний текст від прозового [3]. Саме вони допомагають реципієнтові побудувати повноцінну звукову картину пісенного тексту.

Прийом *алітерації* полягає у повторі однакових приголосних звуків чи поєднань звуків на відносно близькій відстані один від одного. У пісенному тексті алітерація є прийомом створення певного емоційного тону, а також слугує для виділення важливих слів у віршованому потоці, які завдяки цьому стають виразнішими [8, с.231]. Тобто алітерація - це стилістичний прийом, експресивність якого зумовлена ритмізацією звукового складу висловлювання. Ми розглянемо його на матеріалі пісенного тексту C.C. Catch «'Cause you are young»:

A**ll** or nothing you can give
Live your **l**ife, **l**ove to **l**ive.
Oh man, oh man fee**l** the night
Be strong enough ti**ll** the morning **l**ight.

Недарма алітерація, як зазначає Л. Єфімов, є частим прийомом у рекламній сфері [4, с. 35], адже у пісенних текстах вона має характер гасла, що покращує запам'ятовування цього тексту, отже, швидко закарбовується у свідомості людини і призводить до його популяризації. Зокрема, рядки ***L**ive your **l**ife, **l**ove to **l**ive* дійсно можуть розцінюватись як гасло для молоді, котрій, власне, і присвячена ця пісня. Тут можна спостерігати

приклад алітерації звука /l/ - альвеолярного бокового сонанту. Цей звук наявний у лексемах ***All, Live, life, love, live, feel, till, light***. Тож можна стверджувати про подвійну спрямованість звучання: м'яке і тверде. У таких лексемах, як ***Live, life, love, live, light***, позицією перед голосним є м'який звук, а у ***All, feel, till*** – твердий. Це створює ситуацію «напруга-релакс», що на фонетичному рівні вимальовує стиль життя молоді. Окрім того, особливість вимови /l/ полягає у своєрідному «зісковзуванні» слів, що посилює зазначене ефектом невимушеності із певним відлунням чуттєвості, утворюючи відповідну емоційність атмосфери.

Більшість пісенних текстів не обмежується повторенням лише одного звуку. Ми пропонуємо до уваги також текст пісні C.C. Catch «House of mystic lights»:

Hou**s**e of my**s**tic light**s**
Home is where my **h**eart is
Calling Dr. **H**yde
I wa**s** looking for my name
Hou**s**e of my**s**tic light**s**
Nothing but a **h**eartache
Lover**s** **s**ide by **s**ide
Come **s**tep in**s**ide my **h**eart

У зазначеному матеріалі трапляється алітерація у двох випадках: звука /h/ та /s/. Звук /h/ наявний у лексемах ***House, Home, heart, Hyde, heartache***. Звернемо увагу, що алітерація у цьому випадку трапляється на початку кожної із зазначених лексем, це один із найдавніших стилістичних прийомів. Окрім того, вона корінням тяжіє до давньоанглійської мови, коли віршування було повністю алітераційним через обов'язкові повтори у певних частинах вірша [9, с.38]. Звук /s/ наявний у лексемах *Hou**s**e, mystic, light**s**, Lover**s**, **s**ide, **s**tep, in**s**ide* та утворює ефект казковості, містичності, відірваності від реальності, оскільки має ноти відлуння приглушеної вимови, шепотіння, покриття таємницею сказаного, що посилює вербальний текст, особливо у рядках Hou**s**e of my**s**tic light**s**, де і так на лексичному рівні описують надбуденні явища. Варто відмітити, що в обох прикладах алітерація використовується у найважливіших місцях для сприйняття і розуміння пісенного тексту, утворюючи емоційний і мелодійний «пейзаж» та особливий настрій.

Асонанс – це навмисне багаторазове повторення однакових чи акустично однорідних звуків у близькій послідовності з метою звукової і змістової організації висловлення [7, с.178-179]. Асонанс створює акустичний образ та експресивний ефект, який викликає у слухача певні емоції або настрій. Він є доволі доцільним у пісенних текстах. Водночас асонанс у деяких випадках може заміняти риму і створювати певний ритмічний малюнок, зокрема у пісні C.C. Catch «House of mystic lights»:

Dancing h**ea**rt to h**ea**rt
To your m**o**tion of a st**a**rt
Oh babe I have cr**ie**d
S**i**lent tears are full of pr**i**de…
In a world of st**o**ne
Cr**y**ing tears on teleph**o**ne
Oh my lost n**ig**ht with you
Oh I'd love a rendezvous
I need your kisses

Тут можна простежити одразу кілька видів звукових повторів – це звук /a:/ у лексемах ***heart, start***; /ai/ – ***cried, pride, night***; /ou/ – ***motion, Oh, stone, telephone***. Асонанс створює неабиякий мелодійний ефект, привертаючи увагу не стільки до змістовності і тематики тексту, скільки до його ладного звучання. Задля того, щоб створити належний фонетичний ефект, часом виконавцю-мовцеві доводиться жертвувати змістом [2, с.76].

Варто зазначити, що асонанс як один із фонетичних стилістичних прийомів значно меншою мірою трапляється у досліджених пісенних текстах, ніж алітерація.

Наявними є випадки конвергенції обох цих стилістичних засобів (алітерації та асонансу) у межах одного пісенного тексту, що дозволяє відвернути увагу від кожного окремого слова у бік благозвучності, уникнути виникнення складних неоднозначних образів і серйозних проблем, що робить пісенний текст сприятливим для кожного пересічного слухача, легко запам'ятовується і розпізнається. Ми розглянемо C.C. Catch «Hollywood nights»:

Day**ti**me frien**d**s and nigh**tti**me fools
All they're breaking gol**d**en rules
Dreaming all their **d**reams come **t**rue
Dreaming l**i**ke the big guys **d**o
From a **d**ay in para**di**se
An**d** a l**i**fe without a l**ie**
Li**tt**le **d**reams can go a long, long way

Алітерація приголосних звуків /d/ - /t/. Обидва звуки є альвеолярними, однак диференційною особливістю є дзвінкість, сила та аспірація /d/ (***Daytime, friends, golden, Dreaming, dreams, do, day, paradise, And***), їхня відсутність у /t/ (***Daytime, nighttime, true, without, Little***). Ці звуки формують заклики і гасла у простих висловленнях та звичних буденних темах пісенного тексту на кшталт ***Dreaming all their dreams come true***. Тим часом асонанс голосних звуків /ai/ (***Daytime, nighttime, like, paradise, life,***

lie) утворює мелодійність подачі інформації, що пом'якшує сприйняття пісенного тексту.

Іншими фонетичними стилістичними прийомами, які значно впливають на звучання будь-якого пісенного тексту, є *рима* і *ритм*.

Римою називають особливий вид регулярного звукового повтору; повторення більш-менш подібних поєднань звуків на кінцях рядків або в інших, симетрично розташованих частинах тексту [1], що відіграє важливу роль в організації пісенного тексту. У пісенних текстах C.C. Catch превалює парна (аабб) рима:

Behind the painted smile
Baby, baby, he is running wild
Everybody needs some love tonight
Be careful in the night
(C.C. Catch «Heaven and Hell»)
Lonely, lonely your wasted years
You're a winner with bad souvernirs
You're a hero, you're a man
You're a winner, take my hand
(C.C. Catch «'Cause you are young»)
Strangers by night
Be strangers tomorrow
'Cause deep in the night
The light is fooling your hearts
And lovers tonight inside our hearts
Are lovers tomorrow
(C.C. Catch «Strangers by night»)

Тож простежується римування лексем: *smile – wild, tonight – night, years – souvernirs, man – hand, night – night, hearts – hearts.* Окрім того, можна помітити, що парна рима трапляється саме окситонного типу.

Поодиноко у пісенних текстах C.C. Catch наявні й інші види рими, зокрема кільцева або перехресна. Роль рими у пісні є дуже важливою. Рима робить ритм пісні більш відчутним і полегшує її сприйняття. Окрім того, вона семантично виділяє слово, яке стає помітним і привертає на себе увагу.

Ритм – регулярне повторення тієї ж самої події через рівні проміжки часу [5]. Насамперед пісня підкоряється музичному ритму. Водночас текст пісні може не мати чіткої рими, підкоряючись тільки ритмічному малюнку. Ми розглянемо пісенний текст C.C. Catch «Soul survivor»:

Soul survivor
It's like a burning fire
He pulls the strings of my deep emotions
Tonight, the night it's all right

Подібний феномен пояснюється наближенням пісенного тексту до розмовного невимушеного стилю, надання йому легкості передачі інформації без суворого обрамлення.

Висновки і пропозиції. Отже, можна зробити висновок про те, що стилістичні прийоми є невід'ємною частиною англомовних пісенних текстів, зокрема стилю євродиско, презентованого у ліричній творчості C.C. Catch. Фундаментального впливу на своєрідність цих текстів набуває його стилістичне оформлення, особливо фоностилістичні засоби. Використання фонетичних прийомів створює певний ритмічний малюнок та акустичний ефект, який підтримується мелодичним танцювальним компонентом. Це дозволяє сконцентрувати увагу слухача на конкретних відрізках пісні, які є важливими для того, щоб сприйняти загальне посилання. Стилістичні прийоми мають не менш важливе значення для створення певної емоційної атмосфери євродиско і впливу на слухача, що є однією з основних комунікативних стратегій пісенного дискурсу. З'ясовано, що найпоширенішими фоностилістичними засобами пісенних текстів C.C. Catch є алітерація та асонанс, хоча останній трапляється значно рідше. Алітерація переважає серед таких звуків, як /l/, /h/ та /s/, /d/ та/t/, кожен із яких має свою функціональну стратегію. Асонанс трапляється у таких звуках, як /a:/, /ai/ та /ou/. У межах одного пісенного тексту творчості C.C. Catch може бути конвергентне сполучення обох засобів: алітерації та асонансу. Рима у цих текстах є парною та окситонною. Ритмічний малюнок не має чіткого одноманітного зображення.

Перспективним питанням ми вбачаємо простеження стилістичної своєрідності англомовних пісенних текстів українських виконавців.

Список літератури:

1. Арнольд І.В. Стилістика. Сучасна англійська мова: підручник для вузів. 2002. С. 284.
2. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. Москва: КомКнига, 2007. 148 с.
3. Ємець О.В. Роль стилістичних засобів у створенні прагматичного ефекту художнього тексту. URL: https://naub.oa.edu.ua/2013/rol-stylistychnyh-zasobiv-u-stvorenni-prahmatychnoho-efektu-hudozhnoho-tekstu/
4. Єфімов Л.П. Стилістика англійської мови та дискурсивний аналіз. Вінниця: Нова книга, 2004. 240с.
5. Кличкова М.А. Стилістичні прийоми в сучасному англомовному пісенному дискурсі. Московський педагогічний державний університет, 2021. С. 377.

6. Кузьменко А.О. Портрет темпоральності англомовних пісенних текстів стилю євродиско. *Науковий вісник ХДУ. Серія Германістика та Міжкультурна комунікація.* 2019. С. 197-201.

7. Кузьменко А.О. Лінгвоспецифічні властивості інфантичних віршованих текстів (на матеріалі англомовних творів для дітей дошкільного віку). Дис. … канд. філол. наук. 10.02.04. Запоріжжя, 2017. 290 с.

8. Мокрова Н.І. Звукова організація пісенного тексту (на прикладі текстів кельнської діалектної пісні). 2015. С.417.

9. Мороховський А.Н. (1984). Стилистика английского языка. Москва: Высшая школа, 1984. 245с.

10. Нагибина Е.В. Содержательные и языковые особенности текстов современных эстрадных песен: дис.. канд. филол. наук. Ярославль. 2003. 219 с.

11. Плещенко Т.П. Стилистика и культура речи. Минск : Тетра Системс, 2001. 207 с.

12. Плотницкий Ю.Е. Лингвостилистические и лингвокультурные характеристики англоязычного песенного дискурса. Дис.. канд. филол. наук. Самара, 2005. 183 с.

13. Пысина И.С. Языковые особенности молодежного англоязычного дискурса. Мир языков: ракурс и перспективы. Минск: БГУ, 2018. С. 213-220.

Biriukova D. V. THE PECULIARITIES OF THE PHONOSTYLISTIC MEAN USAGE IN C.C.CATCH'S ART

The article deals with the analysis of the phonostylistic specifics of the disco songs, based on the works of C.C. Catch. It is described the peculiarities of the Eurodisco style, clarified the significance of C.C. Catch's lyrical texts in song culture. The research is aimed at describing the specifics of the use of phonostylistic techniques. The object of research is the English-language song texts of C.C. Catch, and the subject is phonostylistic means that are relevant in these texts. The purpose of the scientific work is the description of the phonostylistic arrangement of English C.C. Catch's song texts.Eurodisco is a period in the history of song culture, when a significant layer of songs was created, which reflects carefree and somewhat frivolous thoughts, emotions and love experiences, strong feelings and an inner desire for freedom and ease of life.

C.C. Catch's lyric texts are important in terms of stylistics of that time, and the most expressive are phonetic stylistic means. Each of them has its own properties and performs specific functions in the poetic text. The aesthetic aspect of any language is strengthened with these means, which are used in songs.

The use of phonetic techniques creates a certain rhythmic pattern and acoustic effect, which is supported by a melodic dance component. This allows the listener to focus on specific sections of the song that are important in order to perceive the general link. In this work, our attention is focused on such means as alliteration, assonance and their convergent use within one song text. Features of rhyme and rhythm are also considered.

Alliteration and assonance have been found to be the most common phonostylistic means of C.C. Catch's lyrics, although the latter is much less common. Alliteration is mostly present among sounds such as / l /, / h / and / s /, / d / and / t /, each of which has its own functional strategy. In general, alliteration improves the memorization of the text, which leads to its popularization. Assonance occurs in the following sounds: / a: /, / ai / and / ou / - it creates a melody of information, which softens the perception of the song text. Within one song text of C.C. Catch's work there can be a convergent combination of both means: alliteration and assonance. Rhyme in these texts is paired and oxytonic. The rhythmic pattern does not have a clear, uniform image.

Key words: *figures of substitution, lyrics, stylistic device, hyperbole, metaphor, similes, personification.*

УДК 811.111'36
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/18

Бойван О. С.
Донецький національний університет імені Василя Стуса

Ковтун О. В.
Донецький національний університет імені Василя Стуса

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГРАМАТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ РОДУ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті висвітлено проблематику гендеру як важливої характеристики індивідуальності людини саме із погляду на граматику англійської мови. Належність до певного роду значно впливає на життя будь-якого представника людства із моменту народження. Сучасні лінгвістичні дослідження висвітлюють різноманітні аспекти такого явища, як гендер або рід. Метою цього наукового дослідження є теоретичне вивчення та аналіз граматичної категорії роду у сучасній англійській мові, базуючись на практично-теоретичних наукових публікаціях. Результати наукового дослідження окреслилися після аналізу наукових праць різних дослідників, коли було з'ясовано, що гендерна лінгвістика оперує поняттям «гендерна асиметрія», але соціокультурний досвід – це поняття, для котрого характерна різнобічна флексія, тому така ситуація мінлива і відповідає вимогам часу та людських переконань.

У сучасній англійській мові граматична категорія роду визначається протиставленням аналітичних форм неаналітичним, хоча це протиставлення вельми умовне, як і виділення опозиції за ознакою роду. Мовні форми, що передають значення чоловічого і жіночого роду, у світі гендерної лінгвістики реалізуються як лінгвістичні ресурси конструювання гендеру у соціальній практиці. Розподіл іменників на чоловічий, жіночий і середній роди спирається на природну класифікацію об'єктів світу за принципом наявності або відсутності статі. Традиційно розрізняються граматична система роду (grammatical gender) і природна система (natural gender). У граматичних системах для позначення роду використовуються закінчення. Флексії припускають наявність відмін для іменників, прикметників, займенників та артиклів, а також систему узгодження залежно від роду іменника. Встановлено, що традиційно категорія роду вважається граматичною категорією, але формується за допомогою морфологічних, лексичних і граматичних засобів. Класифікувати окремо всі ці засоби вираження категорії роду є неможливим, оскільки вони знаходяться у певному взаємозв'язку.

Ключові слова: *гендер, граматична система роду, гендерний підхід, соціокультурний досвід, класифікація.*

Постановка проблеми. Гендерні моделі поведінки людини формуються під час соціалізації; цінності та уявлення щодо ролі жінки і чоловіка у суспільстві відображаються у цільових потоках інформації. Те, яким чином трактуються соціальні ролі чоловіків і жінок, дуже впливає на їхній суспільний статус і, крім цього, закладає установки, переконання і стереотипи поведінки.

Століттями у людей складалися стереотипні уявлення про моделі поведінки чоловіка і жінки, на які донині орієнтуються представники певної статі незалежно від їхніх індивідуальних особливостей і віку. Тому сучасна гендерна лінгвістика приділяє певну увагу вивченню гендерної проблематики. Одним із важливих напрямів таких досліджень може стати вивчення категорії роду, адже саме ця граматична категорія найближче пов'язана із гендерною номінацією осіб.

У сучасній англійській мові граматична категорія роду визначається протиставленням аналітичних форм неаналітичним, хоча це протиставлення є умовним, як і виділення опозиції за ознакою роду. Мовні форми, що передають значення чоловічого і жіночого роду, у світі гендерної лінгвістики реалізуються як лінгвістичні ресурси конструювання гендеру у соціальній практиці. Розподіл іменників на чоловічий, жіночий і середній роди спирається на природну класифікацію об'єктів світу за принципом наявності або відсутності статі. Розширення родових класів здійснюється за рахунок уведення до них іменників, що позначають живі та неживі об'єкти.

Гендер не є суто лінгвістичною категорією, його вияви різноманітні, але повноцінний зміст його може розкритися через аналіз структури мови. Вартим уваги є також співвідношення граматичного (суто лінгвістичного) та соціального

у категорії гендера, що трактується як найзагальніше визначення, що є результатом абстрагування від предмета і його характерних властивостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми. Загальні питання гендеру на філософському і культурологічному рівнях досліджено у роботах А. Баллу, Дж. Батлера, Я. Бондарчука, Г. Брандта, О. Вороніна, Ю. Галустяна, Дж. Дейтса, Д. Жданова, Дж. Копитофф, Дж. Корбетт, А. Курзан, Л. Уестбрука, К. Шильта, А. Шлегель та інших.

Проблема роду як лінгвістичної категорії в англійській мові вивчалася у працях таких науковців, як М. Антонович, М. Блох, М. Ібрагім, Р. Короленко, А. Мартинюк, І. Серова, О. Смирницький, О. Тімпко, О. Федорова, Ч. Хоккет, Т. Шварненгер та інші.

Із цих та інших досліджень можна визначити, що гендерна лінгвістика оперує поняттям «гендерна асиметрія». Більшість із них наголошують на андроцентризмі, під яким розуміють наявність у мові гендерної асиметрії на користь чоловіків. Гендерну асиметрію, або мовний сексизм розуміють як орієнтацію мови на чоловічу картину світу. Антропоцентричний поворот у розвитку лінгвістичної науки детермінував переорієнтацію вектора мовного розвитку у бік симетричного уявлення гендеру, іноді на шкоду природному розвитку мови. Зміна сфер соціокультурного досвіду в англомовних країнах супроводжувалася відмовою від традиційних уявлень про мужність і жіночність, формуванням нових цінностей і норм, що супроводжувалося мовними змінами, переважно зачіпаючи категорію роду.

Водночас граматична категорія роду в аспекті сучасної англійської мови ще не досить досліджена, що зумовлює актуальність і доцільність обраної теми наукового дослідження. Метою наукового дослідження є теоретичне вивчення та аналіз граматичної категорії роду у сучасній англійській мові.

Мета дослідження – визначення і висвітлення проблематики граматичної категорії роду у сучасній англійській мові.

Виклад основного матеріалу. Як свідчать різноманітні дослідження, гендерний підхід у лінгвістиці заснований на ідеї про те, що важливими є не біологічні розходження між чоловіками і жінками, а саме культурно-соціальний статус, продиктований суспільством і його нормами. Основою гендерних досліджень стало виявлення відмінностей у статусах, ролях та інших аспектах життя чоловіків і жінок та, головне, аналіз феноменів влади і домінування, утверджених у суспільстві через гендерні ролі та відносини. Теорія гендеру дозволяє по-новому інтерпретувати і художні тексти, де наочно і глибоко втілюються чоловічий і жіночий погляди на світ (гендерна картина світу), на взаємини статей, а також висвітлити проблему жіночої творчості, яка і донині вважається значущою, знаходячи нові перспективи через успіхи гендерології.

Одними із найконкретніших проявів гендерної бінарності та одними із найстійкіших до змін є слова, які ми використовуємо під час розмови про гендер і гендерну ідентичність. Кожна людина може обрати мову, яка відповідає розумінню своєї гендерної ідентичності та її вираженню. За словами А. Баллу, "If you care enough about someone to talk about them, then you care enough to use their pronouns" [12].

Ми проаналізуємо визначення, якими будемо послуговуватись у нашій роботі. Гендер – це соціальна конструкція, що передбачає «інтеракційний процес розроблення гендерних ідентичностей, який, як передбачається, відображає і, природно, походить від біологічних ознак» [18]. Американська психологічна асоціація визначає біологічну стать як хромосомні, гормональні та анатомічні характеристики, що класифікуються як чоловічі, жіночі або міжстатеві (інтерсексуальні). Поняття «гендер» та «біологічна стать» часто неправильно використовуються та недоцільно взаємно замінюються. Гендерна ідентичність – це «внутрішня концепція людини щодо гендерних категорій» [13, с. 424].

Відповідно до лінгвістичної традиції граматичний рід пов'язаний із розподілом іменників на класи. Згідно із зауваженням Ч. Хоккет, «всі іменники співвідносяться із певним родом, існує лише кілька слів, які належать відразу деяким класам» [16, с.231]. Граматичний рід є категорією, що класифікує іменники. Він виступає анафоричною категорією для займенників третьої особи однини, словозміною – для інших частин мови. Ця категорія є характерною рисою для індоєвропейських мов. Якщо в українській мові граматична категорія роду присутня явно, то в англійській мові родова субкатегорізація існує настільки, наскільки завжди є можливою субституція іменника займенником третьої особи однини (займенниковий рід). Більшість індоєвропейських мов містить два або три класи іменників. У латині було три роди: жіночий (feminine), чоловічий (masculine) і середній (neuter).

Е. Курзан зазначає, що носії західноєвропейських мов мають дуже обмежене уявлення про

категоризацію іменників у межах систем лінгвістичного роду, оскільки вони орієнтовані на індоєвропейські мови, де граматичні розряди більш-менш відображають уявлення про поле живих істот або про відсутність такого [15, с.13]. Традиційно розрізняються граматична система роду (grammatical gender) і природна система (natural gender). У граматичних системах для позначення роду використовуються закінчення. Флексії припускають наявність відмін для іменників, прикметників, займенників, артиклів, а також систему узгодження залежно від роду іменника. У системі природного роду лінгвістичний рід залежить від біологічної статі референта і проявляється лише у відповідних формах займенників. Обидві системи не ідеальні та суперечливі, проте обидві використовуються в європейських мовах.

Одним із припущень щодо виникнення граматичної системи роду є теорія про те, що людині властиве прагнення до персоніфікації усіх навколишніх предметів та явищ, їхнє часткове ототожнення із собою. Версія про те, що лінгвістична категорія роду походить від концептуальних структур статі, була популярна на початку століття. Такі припущення висловлюються і нині. Яким би абсурдним не було приписування статі неживому предмету, наприклад каменю, цілком можливо, що у системі прамови існували якісь вихідні аргументи, логічні в анімістичній картині світу, забуті і втрачені. Просто нині ці аргументи не є очевидними.

Відповідно до цієї думки вихідною причиною, що зумовила появу категорії роду, послужило те, що на якійсь стадії розвитку мови сталася екстраполяція природного роду у сферу мови. Романтичній теорії уособлення М. Ібрахім протиставляє факти фонетичних змін, морфологічні та синтаксичні закономірності, лінгвістичну аналогію [17, с. 50]. М. Ібрахім стверджує, що походження категорії роду у мові пов'язане скоріше із лінгвістичними, ніж із екстралінгвістичними факторами. Його думка пов'язана із теорією, згідно з якою походження роду спричинене тим, що примітивні говори чоловіків і жінок розрізнялися закінченнями.

Дж. Корбетт визначає систему природного роду, виходячи із того факту, що рід у ній може приписуватися на основі значення іменника без урахування форми слова [14, с. 9). У системах природного типу класифікація іменників на базі тричленної опозиції masculine – feminine – neuter відбувається з опорою на природні екстралінгвістичні протиставлення human / nonhuman та male human / female human. Тому, на перший погляд, семантичні родові системи логічні і передбачувані. Якщо термін «природний рід» пов'язаний із семантичним типом, то граматична система роду постає у такому випадку як формальний тип, хоча по суті обидві системи носять змішаний характер.

Дослідник М. Блох зауважує, що категорія роду іменників в англійській мові виражається через обов'язкове співвідношення іменників із займенниками третьої особи однини, які виступають специфічними родовими класифікаторами іменників [1]. Вища опозиція характерна для всієї множини іменників, поділяючи їх на назви осіб (person nouns) та неосіб (non-person nouns). Нижнє протиставлення відбувається у множині іменників-назв істот, поділяючи їх на іменники чоловічого (masculine) і жіночого (feminine) роду. Внаслідок подвійного опозиційного зв'язку виникає особлива трьохродова система, дещо хибно представлена традиційною термінологією: нейтральний рід (neuter, тобто non-person), чоловічий рід (masculine, тобто masculine person), жіночий рід (feminine, тобто feminine person).

Велика кількість іменників-осіб англійської мови можуть одночасно належати до чоловічого і жіночого роду завдяки іменниково-займенниковим відношенням. Сюди належать такі терміни, як *person, parent, friend, doctor, cousin, president* та інші. Здатність виражати обидва роди робить родовий розподіл іменників змінною категорією. У множині родовий розподіл іменників англійської мови зазвичай нейтралізується у кожному конкретному висловлюванні, хоча рід і встановлюється опосередковано через співвідношення з одниною іменника [1].

Ч. Хоккет зазначає, що категорію роду в англійській мові можна визнати, лише відмовившись від вимоги взаємного неперетинання родових класів або визнавши сім родів замість традиційно визнаних трьох. Сім родів визначено науковцем на основі співставлення іменників із займенниками [16].

Ч. Хоккет виділяє такі роди іменників англійської мови:

1) *he,* наприклад *John, boy, man*;
2) *she,* наприклад *Mary, girl, woman;*
3) *it,* наприклад *road, street, paper*;
4) *he, she,* наприклад *citizen, dean, doctor;*
5) *he, it,* наприклад *Billy-goat, ram, drake;*
6) *she, it* наприклад *boat, car, ship;*
7) *he, she, it,* наприклад *baby, cat, robin [16]*.

Дослідження Т. Свартенген щодо граматичної категорії роду [19] дозволило їй зробити висновок, що існує три категорії об'єктів, які позначаються *she*:

– конкретні предмети, створені чоловіком (машини, індустріальні виробництва, будинки, мотори, грошові підприємства, дороги);

– субстантивовані дії, наприклад *whooping her up*;

– природні об'єкти, не порушені діяльністю людини.

У цьому випадку *she* не є маркером роду, а скоріше персоніфікацією, пов'язаною із позитивним емоційним ставленням. Співвіднесення із чоловічим родом може сигналізувати про негативний підхід, про репрезентацію предмета мовлення як чогось величезного і неприємного. Однак ці конотації не універсальні і сильно залежать від мовного та культурного контексту.

У межах гендерної лінгвістики виділяють два мовних процеси, перший із яких отримав назву «специфікація» (gender-specification) або «фемінізація» (feminisation) [8]. Специфікація служить для репрезентації у мові «непрозорої» жіночої статі «шляхом послідовного і симетричного маркування статі» [3, с.46]. В англійській мові цей процес демонструє вживання у мові лексико-граматичних пар *he* чи *she*, *actors* чи *actresses*, хоча із погляду на морфологію фемінітиви менш характерні для англійської мови на відміну від української, адже «фемінізація більш характерна для флективних мов» [5, с. 146].

Другий мовний процес називають нейтралізацією (genderneutralization). Саме це лінгвістичне явище стало основним мовним засобом гендерної політкоректності. Як зазначає А. Вандишева, «прагнення нейтралізувати мову стосовно гендеру призвело до виникнення політкоректного дискурсу. Усні та письмові тексти, створені відповідно до настанов політкоректності та багаті на політкоректні одиниці, представляють значну складність для міжмовної передачі» [2, с. 47). Зокрема, представники політкоректності наголошують на необхідності усунення назви осіб жіночої статі за професією та доводять, що подібні номінації неприпустимі як такі, що порушують морально-етичні та естетичні норми. Прихильники політкоректності критикували використання чоловічого роду під час найменування жінок за професійною ознакою. У традиційній лінгвістиці це правило номінації прийнято, у цьому випадку форма чоловічого роду вважається нейтральною, узагальненою [7]. Однак результати лінгвістичних експериментів демонструють, що ця форма не є нейтральною і сприймається як принизлива та образлива, особливо жінками [4]. Це додатково підкреслюється тим, що традиційно гендерно маркуються переважно тільки ті «жіночі» професії, які традиційно мають невисокий статус і престиж, як то *maid*, *sweeperwoman*.

Досліджувати окремо морфологічні, лексичні і граматичні засоби вираження категорії роду видається неможливим, адже всі ці категорії знаходяться у певному взаємозв'язку. Зокрема О. Смирницький [9] та інші дослідники припускають лексичну, а не граматичну природу категорії роду. Водночас сумніви щодо того, що рід є цілком лексичною категорією, викликає, наприклад, велика кількість пар іменників на кшталт *actor – actress, poet – poetess, widow – widower*, які, на перший погляд, мають морфологічні маркери як чітко виражені граматичні ознаки категорії роду. Натомість М. Антоновіч вважає морфеми *he-, -ess, -er, she–* (*manager – manageress,, bull – cow, he-goat – she-goat*) суто лексичними словоутворюючими засобами [11].

О. Смирницький пояснює той факт, що слово *actor* відноситься до чоловічого, а *actress* – до жіночого роду тим, що це відповідає реальним екстралінгвістичним фактам, а не є наслідком будь-яких інших формальних граматичних особливостей цих слів [9].

Основним мовним рівнем репрезентації гендеру є лексичний рівень, оскільки, як зазначає Л. Марчук, саме лексичний напрямок деталізовано окреслює смислові параметри мовної картини світу [6, с. 222]. Найбільший потенціал для вираження гендеру мають іменникові та займенникові засоби, завдяки їхній здатності виражати одночасно такі категорії, як «особа» та «істота» [10, с. 274]. Особливим чином це відображається на іменниках та іменникових сполученнях, які є назвами осіб у сучасній англійській мові. Як зауважує О. Федорова, ядром тут виступають одиниці лексичного рівня *woman* і *man*, які найбільш узагальнено та абстраговано виражають ознаки гендеру [10, с. 274]. Відповідно до цих ядер дослідниця виділяє лексико-семантичні групи фемінінності та маскулінності.

Окрім того, існує значна кількість лексем, маркованих імпліцитно на кшталт *king, mother, son, queen*, які переважно наповнюють такі лексико-семантичні групи:

– назви осіб за професією, родом діяльності;

– назви осіб за етнічною чи національною ознаками;

– назви осіб за шлюбною ознакою;

– назви осіб за релігійною приналежністю і віросповіданням;

– назви осіб за територією проживання;

– назви осіб за посадою, рангом, належністю до політичних груп, партій;

– назви осіб за характером стосунків із особами протилежної статі тощо.

Висновки і пропозиції. Як ми бачимо, значна кількість проаналізованих досліджень, присвячених сучасній англійській гендерній проблемі, свідчить про те, що ґендер залежить від контексту і ставлення доповідачів, які значно впливають на цю проблематику, що визначається соціальними концепціями. Користувачі англійської мови розрізняють чоловіків і жінок. Відмінності між чоловічим та жіночим у їхній культурі відображатиметься на різницях, які вони роблять між чоловічим і жіночим через їхню мову, якщо гендерна система є семантичною. Подібно до статі у суспільстві стать в англійській мові є сукупністю побудованих категорій, межі яких змінюватимуться із часом, що відображає еволюцію уявлень про стать.

Хоча досліджувані різновиди і методології не могли бути різними, ці дослідження дійшли до дуже подібних висновків. У повсякденній і невимушеній розмовній англійській мові в усьому світі займенник «вибір» під час звернення до неживого іменника та за бажання передати екстралінгвістичну інформацію – це форма займенника жіночого роду she. Більше того, ця позалінгвістична інформація була визначена як така, що означає якусь емоційну участь, позитивну чи негативну. На відміну від цього, займенник позначає непричетність або просто незацікавленість – це займенник середнього роду, який зарезервовано у припис граматики для неживих референтів.

У межах гендерної лінгвістики виділяють два мовних процеси, перший із яких отримав назву «специфікація» або «фемінізація». Специфікація служить для репрезентації у мові «непрозорої» жіночої статі шляхом послідовного і симетричного маркування статі. «Нейтралізація» стає основним мовним засобом гендерної політкоректності для того, щоб не порушувати морально-етичні та естетичні норми. Традиційно категорія роду вважається граматичною категорією, але формується за допомогою морфологічних, лексичних і граматичних засобів. Класифікувати окремо всі ці засоби вираження категорії роду видається неможливим, адже всі вони знаходяться у певному взаємозв'язку. Рід класифікує іменники та виступає анафоричною категорією для займенників третьої особи однини, словозміною – для інших частин мови.

Перспективою подальших досліджень ми вбачаємо продовження аналізу різновидів функціонування гендерної категорії роду в аспекті гендерної лінгвістики, але вже конкретно на матеріалі періодики, оскільки сучасні лінгвістичні дослідження висвітлюють різноманітні аспекти явища гендеру.

Список літератури:

1. Блох М. Я. Теоретическая грамматика английского языка. Москва: Высшая школа, 2000. 380 с.
2. Вандышева А.Н. Гендерно ориентированная лексика в языковой картине мира. Дисс. 1999. 183 с.
3. Вильданова Г.А. Гендерный аспект эвфемизации (на материале английского языка). Дисс. Бирск, 2008. 194 с.
4. Воронина О.А. Гендер. Словарь гендерных терминов. Москва:
5. Короленко Р.А. Когнитивно-культурологический анализ категории рода в современном английском языке. Дисс. Красноярск, 2004. 171 с.
6. Марчук Л. М. Функціонально-семантичний аспект градації в українській мові. Кам.-Подільський: Аксіома, 2007. 303 с.
7. Потебня А.А. Из записок по русской грамматике. Москва: Книга по требованию, 2012.
8. Серова И.Г. Категория рода в языке: на перекрестке лингвистической, естественной и культурной категоризации. *Вестник Тамбовского государственного технического университета.* 2005. Т. 11, № 3. С. 833-840.
9. Смирницкий А. И. Морфология английского языка. Москва: ИЛНИЯ, 1959. 432 с.
10. Федорова О. Гендерно-ненейтральні експліцитно марковані назви осіб у структурі функціонально-семантичного поля статі сучасної англійської мови. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія: Сучасні тенденції розвитку мов.* 2011. Вип. 5. № 9. С. 270-274.
11. Antonovych M. Theoretical English Grammar. Івано-Франківськ: Прикарпатський університет, 1996. 103 с.
12. Ballou A. 7 tired phrases that marginalize trans people and what to us instead. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://everydayfeminism.com/2015/02/phrases-marginalizetrans-people/.
13. Catalano C., Shlasko D. Transgender oppression: Introduction. Readings for diversity and social justice. New York, Routledge, 2010. P. 423-429.
14. Corbett G.G. Gender. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1991.
15. Curzan, A. Gender Shifts in the History of English. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
16. Hocket Ch. A course in Modern Linguistics. N.Y.: The Macmillan Company, 1958. 233 p.
17. Ibrahim M. H. Grammatical Gender: Its Origin and Development. The Hague: Mouton and Co., 1973.

18. Schilt K., Westbrook L. Doing gender, doing heteronormativity "Gender normals," transgender people, and the social maintenance of heterosexuality. Gender Society. 2009. No 23(4). P. 440–464.

19. Swartengen T.H. The Use of Feminine Gender for Inanimate Things in American Colloquial Speech. Moderna Sprak. 1954. P. 261-292.

Boivan O. S., Kovtun O. V. INVESTIGATION OF THE THEORETICAL ASPECTS IN THE GRAMMATICAL CATEGORY OF GENDER IN THE ENGLISH LANGUAGE

The article highlights the issue of gender as an important characteristic of human personality, precisely in terms of the English grammar. The fact of belonging to a certain sex has a huge impact on the lives of any member of human society from his birth. Modern linguistic research covers various aspects of such a phenomenon as gender. The purpose of our scientific research is a theoretical study and analysis of the grammatical category of the gender in modern English. The results of the given scientific research were outlined after analyzing the scientific works of various researchers, and it was concluded that gender linguistics operates with the concept of gender asymmetry, but sociocultural experience is a concept characterized by versatile inflection, so this situation is changeable and meets the requirements of time and human beliefs. The way in which the social roles of men and women are interpreted greatly influences their social status and, in addition, establishes attitudes, beliefs and stereotypes of behavior.

In the modern English language, the grammatical category of gender is determined by the opposition of analytical forms to non-analytical, although this opposition is very conditional, as well as the allocation of opposition on the basis of gender. Linguistic forms that convey the meaning of masculine and feminine in the world of gender linguistics are realized as linguistic resources for constructing gender in social practice. The division of nouns into masculine, feminine and neuter genders is based on the natural classification of objects in the world according to the principle of presence or absence of sex. Traditionally, there is grammatical system of gender (grammatical gender) and natural system (natural gender). In grammatical systems, endings are used to denote a sex. Inflections assume the presence of differences for nouns, adjectives, pronouns and articles and a system of coordination depending on the kind of noun. It was concluded that traditionally the category of gender is considered to be a grammatical category, but is formed by morphological, lexical and grammatical means. It is impossible to classify all these means of expression of the gender category separately, because they are in a certain relationship. The gender classifies nouns.

Key words: *gender, grammatical system of gender, gender approach, sociocultural experience, classification.*

УДК 80
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/19

Веремчук Е. О.
Запорізький національний університет

ЛОГІЧНИЙ ВИМІР АНГЛІЙСЬКОМОВНОГО ЕТИЧНОГО КОНЦЕПТУ HONOUR

Статтю присвячено дослідженню логічного виміру англомовного етичного концепту HONOUR. Матеріалом дослідження стали дефініції лексеми-репрезентанта honour у лексикографічних джерелах. Логічний вимір разом із структурним та асоціативним є одним із трьох основних концептуальних вимірів. У цьому вимірі концепт репрезентується так, як він осмислюється у свідомості людини на рівні логіки, і дослідження його мовної репрезентації здійснюється через аналіз словникових дефініцій його лексеми-репрезентанта. Когнітивні ознаки, що вербалізуються лексико-семантичними варіантами його ключового вербалізатора, актуалізують три концептуальних парцели: 1) sense of strong moral uprightness; 2) high respect for someone possessing strong moral uprightness; 3) woman's chastity. У логічному вимірі досліджуваного концепту виокремлено два модуси: ідентифікаційний та акціональний. Аналіз ідентифікаційного модусу представлений двома параметрами: класифікаційним та концептуалізаційним. Класифікаційний параметр класифікує концепт відносно доменів більш загального порядку, тоді як концептуалізаційний зіставляє його із суміжними концептами на асоціативному рівні. Результатом висвітлення класифікаційного параметру стало виокремлення когнітивних класифікаційних рис, тоді як концептуалізаційний параметр дозволив встановити базові домени, покладені в основу концептуалізації аналізованого ментального конструкту. Акціональний модус репрезентує діяльнісний аспект концептуалізації. Він має два параметри: перший – пасивний, тобто те, що можна «робити» з аналізованим концептом, а другий – активний, тобто дії агенса, які вмотивовуються цим концептом. Логічний вимір концепту виражає його інформаційний зміст – набір ключових когнітивних класифікаційних та диференційних ознак, які виокремлюють його в окремий ментальний конструкт. Ці ознаки належать до ядерної частини польової моделі його когнітивного змісту. Водночас часто актуалізовані одиниці формують центр ядра, тоді як менш актуалізовані конституюють навколоядерну ділянку.

Ключові слова*: акціональний модус, ідентифікаційний модус, концептуалізація, логічний вимір, параметри концептуалізації.*

Постановка проблеми. Лінгвоетична картина світу є невід'ємним складником концептуальної картини світу, оскільки в ній закарбовані здобутки людської думки у сфері етики та моралі, без чого неможливо уявити сучасне цивілізоване життя суспільства. Одним із загальних завдань когнітивної лінгвістики є встановлення принципів концептуалізації знань у свідомості людини. Не виключенням є і ключові етичні концепти, які сформувались унаслідок переосмислення базових ментальних одиниць та концептуалізуються на основі речей та явищ із повсякденного досвіду людини. Одним із таких концептів є етичний концепт HONOUR.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На незгасаючий інтерес лінгвістів до встановлення особливостей ментальної репрезентації певних базових явищ і понять указують численні сучасні дослідження, наприклад [1; 2], в яких розглядаються особливості об'єктивації певних соціокультурно значущих концептів. Однак ці дослідження мають досить давню історію, і подана наукова праця у своїх теоретико-методологічних засадах ґрунтується на таких працях: особливості репрезентації знань у свідомості людини [10; 4]; теорія концептуальної метафори [6]; когнітивної семантики [5; 7; 8]; дослідження макроструктури концепту [3]. Попри наявність численних наукових праць, слід зазначити, що англомовний концепт DIGNITY не є повністю дослідженим із позицій його когнітивної структури, попри той факт, що він є невід'ємним етичним складником концептуальної і мовної картин світу. Саме це і становить **актуальність** нашої наукової праці.

Об'єктом дослідження є власне лінгвоетичний концепт DIGNITY, а **предметом** виступає логічний вимір його макроструктури.

Метою дослідження є встановлення когнітивних рис, що конституюють аналізований концепт у логічному вимірі. Відповідно до поставленої мети дослідницькі завдання передбачають:

• висвітлення особливостей репрезентації аналізованого концепту у словникових дефініціях;

• виявлення концептуальних модусів у його логічному вимірі;

• встановлення когнітивних рис, які конституюють інформаційний зміст концепту;

• здійснення ядерної стратифікації його когнітивних ознак.

Виклад основного матеріалу. Розгляд різних концептуальних вимірів є не новим у лінгвістичних дослідженнях. Зокрема, Н. В. Таценко виділяє логічний, ідентифікаційний і структурний виміри, аналізуючи поняття «емпатія» [9, с. 399–408]. У контексті цієї наукової праці, з огляду на особливості етичних концептів, ми вважаємо, що принципи їх концептуалізації можна розглядати у трьох вимірах: логічному (дефініційному), структурному та асоціативному. Такий погляд корелює із класичним розумінням структури концепту [3], відповідно до якого виокремлюють інформаційний зміст, образ та інтерпретаційне поле. Зокрема, інформаційний зміст є логічним виміром концепту, оскільки він конституюється певними невід'ємними когнітивними ознаками, вираженими у словникових дефініціях, отже, вони є універсальними та не залежать від апостеріорного базису мовців. Іншими словами, інформаційний зміст становить основу логічного сприйняття концепту.

Образний компонент концептуальної макроструктури представлений перцептивним (тобто тим, яким денотат концепту сприймається органами чуття) та метафоричним образами. Останній становить основу переосмислення концептуальних рис і проведення паралелей між іншими концептами, що призводить до формування концептуальних сіток (фреймів) чи концептуальних матриць. Образний компонент уможливлює перебіг онтологічних перенесень (ontological cross-domain mappings), які передбачають перенесення певних рис вихідного концепту (source domain) на цільовий концепт (target domain).

Інтерпретаційне поле концепту містить «необов'язкові» когнітивні риси, які часто є релевантними у контексті певної екстралінгвальної ситуації завдяки фоновій інформації та життєвому досвіду мовців, і такі риси є часто індивідуально детермінованими або актуальними для певної соціальної, вікової, гендерної групи.

Образний компонент та інтерпретаційне поле концепту представлені певними асоціативними містками, що утворюються у свідомості мовців відповідно до їхнього апостеріорного предметного коду, тому вони складають асоціативний вимір. Щодо структурного виміру, то слід зазначити, що він передбачає стратифікацію когнітивних рис відповідно до ступеню їх актуальності, отже, цей вимір корелює з ядерно-периферійною моделлю когнітивних ознак, розробленою З. Д. Поповою та Й. А. Стерніним [3].

Як зазначалося раніше, основу концепту становить логічний вимір, що конституюється ознаками, представленими у лексикографічних дефініціях його лексеми-репрезентанта.

Аналіз лексикографічних джерел дозволяє виділити дефініції лексеми-репрезентанта етичного концепту HONOUR, представлені на табл. 1. Однак слід зазначити, що на табл. 1 представлені не всі ЛСВ лексеми-репрезентанта, а лише ті, що актуалізують власне етичний концепт.

Перед тим, як перейти до висвітлення логічного виміру концепту, слід звернути увагу на умовні позначення, що використовуються у табл.1. Зокрема, у дужках () зазначається номер аналізованої парцели, **жирним шрифтом** виділяються лексеми, що виражають класифікаційний параметр ідентифікаційного модусу, тоді як ***жирний курсив*** виділяє лексеми, що вербалізують концептуалізаційний параметр. Підкреслення застосовується для позначення лексем, які виражають акціональний модус.

Аналіз логічний виміру етичного концепту HONOUR дозволив виділити 3 парцели: 1) *sense of strong moral uprightness*; 2) *high respect for someone possessing strong moral uprightness*; 3) *woman's chastity*. У кожній парцелі ми виокремлюємо два модуси: ідентифікаційний (HONOUR – це….) та акціональний (HONOUR can / can be + V).

Ідентифікаційний модус називає (ідентифікує) досліджуваний концепт, класифікує його відносно доменів більш загального порядку (класифікаційний параметр) або зіставляє його із суміжними концептами на асоціативному рівні (концептуалізаційний параметр).

У парцелі (1) – *sense of strong moral uprightness* – класифікаційний параметр ідентифікаційного модусу представлений класифікаційними ознаками "**type of moral belief**", "**standard of behavior**", "**kind of practice**", "**quality**" "**type of actions**", "**kind of sense**", "**state**".

Класифікаційний параметр ідентифікаційного модусу парцели (1) доводить, що розуміння етичного концепту HONOUR здійснюється на основі таких абстрактних доменів, як BELIEF, BEHAVIOUR, PRACTICE, QUALITY, SENSE, ACTION, які своїми когнітивними рисами висту-

пають у ролі класифікаторів в етичному концепті HONOUR. Тобто наявність знання про ці концепти є незаперечною умовою концептуалізації аналізованого ментального конструкту у свідомості мовців. Квантитативний аналіз функціонування відповідних лексем у словникових визначеннях (кількість подана нижче курсивом у дужках) довів, що ядерними класифікаторами виступають "**type of moral belief**" (*5*), **quality** (*3*), **type of actions** (*3*), "**standard of behavior**" (*1*), "**kind of practice**" (*1*), "**state**" (1), "**kind of sense**" (*1*). Класифікатори, актуалізовані три і більше разів, формують ядро інформаційного змісту концепту, тоді як ознаки із нижчим ступенем актуалізації належать до навколоядерної зони. Приналежність цих ознак саме до навколоядерної зони пояснюється тим, що ознаки, актуалізовані у логічному вимірі, формуючи інформаційний зміст концепту і будучи вербалізованими у словникових дефініціях, є ключовими, отже, не можуть відноситися до периферії, навіть якщо кількісний параметр їх актуалізації близький або дорівнює одиниці.

Концептуалізаційний параметр ідентифікаційного модусу парцели (1) зіставляє аналізований концепт HONOUR із суміжними із ним концептами на основі асоціативної спільності когнітивних ознак за принципом «HONOUR – це…», тобто він містить низку концептів, розуміння яких є невід'ємною умовою розуміння цільового концепту. Ними є, зокрема, RESPECT, TRUST, RIGHTNESS, CONFIDENCE, HONESTY, NOBILITY, VIRTUE, MAGNANIMITY, GOOD NAME, PUBLIC ESTEEM, REPUTATION, ETHICAL CONDUCT, FAIRNESS, INTEGRITY, WORTH, MERIT, RANK. Ці ментальні конструкти виступають концептуальними доменами, відносно яких HONOUR концептуалізується у свідомості, а їхні ядерні когнітивні риси відповідно виступають диференційними ознаками аналізованого концепту. У моделі польової організації диференційних ознак до центра ядра належать "**rightness**" (*4*), "**integrity**" (*2*), "**honesty**" (*2*). Навколоядерну ділянку польової моделі формують такі диференційні ознаки, як "**respect", "trust", "confidence", "nobility", "virtue", "magnanimity", "good name", "public esteem", "reputation", "ethical conduct", "fairness", "worth" "merit", "rank".**

Акціональний модус парцели (1) на лексичному рівні представлений дієсловами та герундієм, репрезентуючи діяльнісний параметр концептуалізації концепту. Він має два параметри: перший – пасивний, тобто те, що можна «робити» з аналі-

Таблиця 1

Лексикографічне тлумачення лексеми-репрезентанта англомовного концепту HONOUR

Dictionary	Definition
Longman Dictionary	(1) strong **moral beliefs** and **standards of behaviour** that make people ***respect*** and ***trust*** you (2) the ***respect*** that you, your family, your country etc receive from other people, which makes you feel proud (3) for a woman not having sex with a man she is not married to
Macmillian Dictionary	(1) the **belief and practice** of someone who has **high moral standards** (2) the ***respect*** that people have for someone who achieves something great, is very powerful, or ***behaves in a way that is morally right*** (3) a woman's ***virginit***y
Cambridge Dictionary	(1; 2) ***respect*** that people have for you because you have done what you believe is honest and right, or the **quality** of doing this
Collins Dictionary	(1) **doing** what you believe to be ***right*** and being ***confident*** that you have done what is right (3) a woman's ***virtue or chastity***
Yourdictionary	(1) The state of being morally ***upright, honest, noble, virtuous, and magnanimous*** (2) ***veneration*** (of someone, usually for being morally upright and/or competent).
Merriam-Webster Dictionary	(1) ***good name or public esteem, reputation***; a keen **sense** of ***ethical conduct*** : integrity (2) a showing of usually merited ***respect*** : ***recognition*** (***3) chastity, pu***rity
Oxford Learner's Dictionary	(1) the **quality** of knowing and doing what is ***morally right*** (2) great ***respect*** for somebody, ***reputatio***n
Dictionary.com	(1) ***honesty, fairness, or integrity*** in one's **beliefs and actions**: (1; 2) high ***respect***, as for ***worth, merit,*** or ***rank***:
Oxford American Dictionary	(1) the **quality** of **knowing and doing** what is ***morally right*** (2) great ***respect*** and ***admiration*** for someone
American Heritage Dictionary	(1) A **sense** of ***principled uprightness*** of character; personal ***integrity*** (2) High ***respect***, as that shown for special ***merit; recognition or esteem*** (3) A woman's chastity or reputation for chastity

зованим концептом, а другий – активний, тобто дії агенса, які вмотивовуються цим концептом. Зокрема, пасивний параметр акціонального модусу представлений дієсловами **know** (*know what is morally right*) **be** (*be honest*), **have** (*have honesty*), серед яких **know** актуалізується найчастіше (2 рази). Отже, аналізований етичний концепт усвідомлюється як щось таке, що можна усвідомлювати, мати, бути його носієм. Активний параметр акціонального модусу репрезентований діями, які «носій» цього концепту (суб'єкт, для якого цей етичний концепт є актуальним (усвідомленим) і валідним, тобто прийнятим як максима поведінки в особистій картині світу) може виконувати. Активний параметр у логічному концептуальному вимірі представлений лексемами **do** (*do morally right things*), який актуалізовано тричі, та **make** (make people respect and trust you). Отже, в акціональному модусі HONOUR також осмислюється як необхідність дії (виконання морально правильних вчинків) і «змушування» (у позитивному сенсі) інших поважати та довіряти агенту дії.

Наступною ми розглянемо парцелу (2) *high respect for someone possessing strong moral uprightness*. Аналіз словникових дефініцій довів, що її ідентифікаційний модус не має класифікаційного параметру, а представлений лише параметром концептуалізаційним. Це може пояснюватися тим фактом, що парцела (2) є менш абстрактною порівняно із парцелою (1), тому цей модус представлено тільки доменами, необхідними для концептуалізації HONOUR у свідомості мовців, зокрема: RESPECT, RIGHT BEHAVIOR, VENERATION, RECOGNITION, REPUTATION, ADMIRATION, ESTEEM. Когнітивні ознаки лексем-репрезентант вищезазначених доменів становлять ядро когнітивного змісту HONOUR. Водночас, як показав кількісний аналіз, центром ядра є диференційні ознаки "**respect"** (*7*), "**recognition"** (*2*), тоді як навколоядерна зона формується ознаками, актуалізованими лише одного разу, зокрема "**right behavior", "veneration", "reputation", "admiration", "esteem"** (у дужках курсивом зазначена кількість актуалізацій у словникових визначеннях).

Акціональний модус парцели (2) представлений пасивним параметром, до якого ми відносимо **have** *(2)*, **receive, achieve, show, і**з яких **have** актуалізується найбільше, що доводить те, що честь можна насамперед мати, а також отримати, досягти і проявляти щодо інших. Активний параметр репрезентований тільки дієсловом **make** у сенсі *make somebody respect you for your merits*, тобто активний параметр указує на те, що «носій» HONOUR впливає на оточуючих, викликаючи до себе повагу.

Парцела (3) *woman's chastity* актуалізована у 50% відсотків проаналізованих лексикографічних джерел. У 60% випадків атрибутивним доменом для цієї парцели є концепт WOMAN, що вказує на те, що екстенсіоналом етичного концепту HONOUR виступає жінка. Аналіз лексикографічних джерел довів, що ідентифікаційний модус цієї парцели представлений тільки концептуалізаційним параметром, який містить такі домени, як CHASTITY, VIRGINITY, PURITY, VIRTUE. Водночас слід зазначити, що до ядра інформаційного змісту належить когнітивна диференційна риса "**chastity**", актуалізована тричі, тоді як навколоядерна зона репрезентована такими ознаками, як "**virginity**", "**virtue**", "**purity**".

Акціональний модус представлений тільки активним параметром, який вербалізовано у формі "**not having sex at all / beyond marriage**. Отже, концептуалізація акціонального модусу цієї парцели у логічному вимірі можлива лише відносно атрибутивних доменів SEXUAL RELATIONS та MARRIAGE. Наявність неоднозначної бінарності в акціональному модусі може пояснюватися неоднозначністю поглядів на статеві стосунки у різних соціальних, моральних і релігійно-світоглядних контекстах.

Узагальнені результати аналізу когнітивних ознак концепту HONOUR у його логічному вимірі

Таблиця 2

Логічний вимір англомовного концепту HONOUR

Модус		Когнітивні риси
Ідентифікаційний модус	Класифікаційний параметр	**"type of moral belief","quality", "type of actions",** "standard of behavior", "kind of practice", "kind of sense", "state".
	Концептуалізаційний параметр	"**rightness**","**integrity**", "**honesty**", **respect**","**reputation**", "**virtue**", recognition, "trust", "confidence", "nobility", "magnanimity", "good name", "public esteem", , "ethical conduct", "fairness", "worth" "merit", "rank", admiration, esteem, virginity, purity
Акціональний модус	Пасивний параметр	**know**, **have,** receive, achieve, show
	Активний параметр	**do**, **make,** not having sex at all / beyond marriage

представлено на табл. 2, де жирним шрифтом виділені ознаки, що формують центр ядра когнітивного змісту концепту.

Висновки. Англомовний лінгвоетичний концепт HONOUR є невід'ємним складником концептуальної картини світу; його дослідження може здійснюватись у трьох вимірах: логічному, структурному та асоціативному. Логічний вимір концепту виражає його інформаційний зміст – набір ключових когнітивних класифікаційних і диференційних ознак, які виокремлюють концепт в окремий ментальний конструкт. Ці ознаки представлені у словникових дефініціях лексеми-репрезентанта концепту – одиниці *honour*. Ця лексема вербалізує досліджуваний лінгвоетичний концепт у трьох ЛСВ, що дозволяє виокремити в межах логічного виміру три парцели: *1) sense of strong moral uprightness; 2) high respect for someone possessing strong moral uprightness; 3) woman's chastity*. У логічному вимірі кожна парцела концепту має два модуси: ідентифікаційний та акціональний. Ідентифікаційний модус представлений двома параметрами: класифікаційним і концептуалізаційним. Класифікаційний параметр класифікує концепт щодо доменів більш загального порядку, тоді як концептуалізаційний зіставляє його із суміжними концептами на асоціативному рівні. Акціональний модус репрезентує діяльнісний аспект концептуалізації та має два параметри: перший – пасивний, тобто те, що можна «робити» з аналізованим концептом, а другий – активний, тобто дії агенса, які вмотивовуються цим концептом. Унаслідок квантитативного аналізу актуалізації концепту у логічному вимірі було виявлено ядро та навколоядерну зону його когнітивного змісту. Результати такого аналізу представлені на табл. 2. Отримані результати засвідчують, що концепт HONOUR об'єктивується у свідомості насамперед на тлі концептуальних доменів RIGHTNESS, INTEGRITY, HONESTY, RESPECT, REPUTATION, VIRTUE.

Перспективою подальших досліджень може бути встановлення особливостей актуалізації концепту у структурному та асоціативному вимірах.

Список літератури:

1. Долусова Н. В., Красницька К. В, Степанюк Н. В. Глобальне явище CORONAVIRUS як новий концепт в англомовній лінгвокогнітивній картині світу. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2020. Вип. 32. Т. 1. С. 148–153.
2. Калініченко В. І. Соціокультурний аспект вербалізації концептів "SUCCESS", «УСПІХ», "FAILURE" і «НЕВДАЧА» в англійській та українській мовах (на матеріалі сучасних літературних творів). Науковий видавничий центр "InterConf". 2020. Вип. 2 (35). С. 259–264.
3. Попова З. Д., Стернин И. А. Очерки по когнитивной лингвистике. Воронеж : Истоки, 2002. 191 с.
4. Cuyckens H., Geeraerts D. The Oxford Handbook of Cognitive linguistics. Oxford : Oxford University Press, 2007. 1334 p.
5. Kövecses Z. Metaphor in media language and cognition: A perspective from conceptual metaphor theory. In Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava. Warsaw, 2018. P. 124–141. DOI: 10.2478/lart-2018-0004.
6. Lakoff G. The neural theory of metaphor. Ed. by R. W. Gibbs. The Cambridge handbook of metaphor and thought. Cambridge, 2008. P. 17–38.
7. Lemmens M. Cognitive semantics. Ed. by N. Riemer. Routledge handbook of semantics. New York, 2015. P. 90–105.
8. Morozova O. Monomodal and multimodal instantiations of conceptual metaphors of Brexit. In Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava. Warsaw, 2017. P. 250–283. DOI: 10.1515/lart-2017-0017.
9. Tatsenko N. V. Empathy as a self-organized cognitive model: a linguistic synergetic perspective. In Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava. Warsaw, 2020. P. 390–423.
10. The Cambridge handbook of cognitive linguistics. Ed. by B. Dancygier. Cambridge: Cambridge University Press, 2017. 842 p.

Veremchuk E. O. LOGICAL DIMENSION OF THE ENGLISH-LANGUAGE ETHICAL CONCEPT HONOUR

The article is devoted to the study of the logical dimension of the English-language ethical concept HONOR. The material of the research was the definitions of the lexeme honour in lexicographic sources. Logical dimension together with structural and associative is one of the three main conceptual dimensions. In this dimension, the concept is represented as it is understood in the human mind at the level of logic,

and the study of its linguistic representation is carried out through the analysis of dictionary definitions of its representative language unit. Cognitive features that are verbalized by lexical and semantic variants of its key verbalizer actualize three conceptual parcels: 1) sense of strong moral uprightness; 2) high respect for someone possessing strong moral uprightness; 3) woman's chastity. In the logical dimension of the studied concept, two modes were distinguished: identification and action. The analysis of the identification mode is represented by two parameters: classification and conceptualization. The classification parameter classifies the concept in relation to more general domains, while the conceptualization parameter compares it with related concepts at the associative level. The result of highlighting the classification parameter was the distinguishing of cognitive classification features, while the conceptualization parameter allowed to establish the basic domains, which form the ground for the conceptualization of the analyzed mental construct. The action mode represents the activity aspect of conceptualization. It has two parameters: the first - passive, i.e. what can be "done" with the analyzed concept, and the second - active, i.e. the actions of the agent, which are motivated by this concept. The logical dimension of the concept expresses its information content – a set of key cognitive classification and differential features that distinguish the concept into a separate mental construct. These features belong to the nuclear part of the field model of its cognitive content. In this case, the most frequently actualized traits form the center of the nucleus, while the less actualized ones constitute the perinuclear region.

Key words: *action mode, conceptualization, conceptualization parameters identification mode, logical dimension.*

УДК 811.111'(26+42)'06
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/20

Гнезділова Я. В.
Київський національний лінгвістичний університет

ПРАГМАТИКА ЮРИДИЧНОГО МЕТАДИСКУРСУ (на матеріалі протоколів судових засідань)

У статті схарактеризовано юридичний дискурс як особливий тип інституціонального мовлення, що відображає правовий тип соціальної активності особистості. Ідентифіковано його основні функції – регулятивну, перформативну та інформативну, до яких додано метакомунікативну, що дало підставу виокремити юридичний метадискурс. Зауважено, що актуалізацію юридичного метадискурсу досліджено на матеріалі його письмового різновиду – протоколах судових засідань, які вирізняються найменшим мета-індексом з-поміж інших типів дискурсу, що засвідчує метакомунікацію лише у її «базовій комплектації». На основі здійсненого кількісного аналізу обґрунтовано, що дискурсивна специфіка метакомунікації юридичного мовлення полягає у її регулятивності, де реалізуються майже всі наявні патерни МК-коментаторів (МК-(не)погодження, МК-уточнення, МК-пояснення, МК-підтвердження, МК-узагальнення, МК-попередження, МК-доповнення, МК-припущення, МК умовності) та МК-акцентуаторів (МК-афективів, МК-топікалізаторів, МК-інтенсифікаторів). Доведено, що другою за важливістю є рефлективна метакомунікація за рахунок адресно-невизначених МК, представлених як активними, так і пасивними предикативними структурами із формальним або номінальним підметом; установлено, що вживання адресантно-орієнтованих МК не властиве юридичному метадискурсу, окрім цитат, до складу яких вони входять, або we / our-структур, які виражають «колективну» думку. Зазначено, що логіко-композиційна метакомунікація переважно представлена когезивно-когерентними МК разом із МК-конклюзивами. З'ясовано, що немаркованими у досліджуваному дискурсі є референційна метакомунікація, крім цитувань (особливо часткових) слів підсудних та/або свідків, посилань на юридичні документи, іноді прикладів; та суб'єктно-модальна метакомунікація, крім МК для позначення зобов'язання. Виявлено, що атиповою юридичному метадискурсу є фатична метакомунікація.

Ключові слова: *(мета)прагматика, "forensic linguistics" метакомунікація, метакомунікатив (МК), юридичний (мета)дискурс.*

Постановка проблеми. Юридичний дискурс визначається як особливий тип інституціонального дискурсу [6, с. 50], семіотичний простір якого характеризується сукупністю вербальних і невербальних знаків, що формують різні форми спілкування, в яких суб'єкт / об'єкт, адресант / адресат чи зміст мовлення стосується юриспруденції [3, с. 66; 4, с. 189; 6, с. 57]. Водночас як стійкий різновид інституціонального дискурсу він «лімітує» комунікативні стратегії його учасників [3, с. 63] і виступає моделлю використання мови у реальному часі, що відображає правовий тип соціальної активності особистості, детермінований історично і взаємопов'язаний із рівнем цивілізованого та культурного розвитку соціуму [2].

Юридичний дискурс характеризується інтерактивністю, адресністю, інтенціональністю, аргументативністю, термінологічністю, прагматичністю, інформативністю, інтерпретативністю [2] і прогнозованістю [6, с. 56], що виявляється у таких його функціях, як регулятивна, перформативна (разом із функцією презентації / ритуальною і стратегічною) та інформативна (зокрема функції інтерпретації, зберігання на основі «інституційної пам'яті», кодова) [ibid, с. 54–55]. Однак цей перелік не містить мета-функції загалом і метакомунікативну функцію зокрема. Пояснення цьому ми знаходимо в означенні юридичної мови як такої, що відрізняється від мови загального вжитку насиченістю юридичних термінів, латинізмів, стилістичних і граматичних особливостей [4, с. 189]. Зазначається, що юридичний дискурс має бути максимально інформативним, позбавленим емоцій (що виявляється у відсутності додаткових конотацій значень), нейтральним за своїм тоном. Кожний термін має прямо вказувати на концепт / значення, що він позначає, виражаючи його максимально стисло, згідно із параметрами точності і прозорості [14, с. 445].

Водночас дослідниками маркується дисонанс смислів написаного та інтерпретованого [5], що відображається у таких його рисах, як

неоднозначність [14, с. 445], неточність і надлишковість [13, с. 213]. Якщо неоднозначність і неточність використовуються для створення різних можливостей для інтерпретації терміну / положення, то надлишковість є необхідною для досягнення когезії дискурсу чи для вираження плеонастичних (багатослівних) конструкцій [ibid]. Засобами вираження неоднозначності, неточності та надлишковості, на нашу думку, є метакомунікативи (далі – МК), що вказує на наявність метакомунікативної функції в юридичному дискурсі. Останнє положення підтверджується висновками, отриманими у нашому дисертаційному дослідженні, за якими «метакомунікація притаманна всім типам дискурсу. Іншими словами, метакомунікативна функція реалізується в усіх формах людської комунікації, проте їхній мета-індекс є різним» [1, с. 111]. Зокрема, найнижчим він є саме в юридичному дискурсі ($i_м$=0,04; 0,08; 0,09) [ibid, с. 116] завдяки його «пропозиційній значущості», однак наявність метакомунікації, хоча б у так званій «базовій комплектації», дає підстави для вивчення юридичного метадискурсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У межах сучасної так званої "*forensic linguistics*" [12; 14, с. 437] чи "*language in evidence*" [8] юридичний дискурс досліджується переважно як різновид усного публічного дискурсу на матеріалі судових засідань із виступами судді, обвинувачення, адвоката та інших [3, с. 63; 9; 10; 11, p. 98 та ін.]. Однак М. Н. Федулова підтримує думку про те, що на відміну від усної форми, яка здійснюється між професіоналами і клієнтами, саме письмовий дискурс суддів, юристів, науковців про закон і правову доктрину є офіційним дискурсом права, в якому розвивається правове поле і правова думка [6, с. 51–52]. Відповідно зазначається, що юридичний дискурс насамперед представлено текстовими документами [5; 11, p. 98 та ін.], до яких належать нормативні правові документи, документи інтерпретаційного характеру (акти офіційного тлумачення права), індивідуальні правові документи (правозастосовні акти), фіксуючі правові документи (індивідуальні правочини, факти тощо), чи, іншими словами, тексти законів, визначення судів, письмові свідчення, заповіти тощо [3, с. 63; 4, с. 188–189], зокрема і протоколи судових засідань.

Постановка завдання. Завданням цієї роботи є встановити специфіку вживання метакомунікативів в юридичному дискурсі та, як наслідок, довести правомірність виокремлення юридичного метадискурсу. Фактичним матеріалом послугували протоколи судових засідань, надані *British Law Report Corpus* [7].

Виклад основного матеріалу. Юридичний метадискурс як різновид письмового метадискурсу представлений регулятивною метакомунікацією загалом і МК-коментаторами зокрема, проте не обмежується ними (рис. 1). За кількісними показниками на другому місці знаходиться рефлективна метакомунікація, за якою слідують логіко-композиційна, фатична, суб'єктно-модальна і референційна. Ми розглянемо особливості реалізації зазначених типів метакомунікації в юридичному дискурсі більш детально.

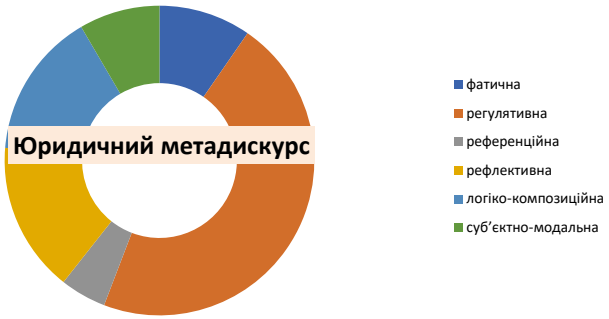

Рис. 1. Метакомунікація в юридичному дискурсі

Регулятивна метакомунікація (46%) відзначається передусім **МК-коментаторами** як ритуалізованими висловленнями судді, присяжних, адвоката і обвинувачення, які вживаються для вираження (не)згоди (*My Lord, you make a good point however...; OVERRULED!; No, your Honor, we cannot (reach a verdict)*); уведення уточнень (*in my submission... / I respectfully submit…; in the light of the findings in the judgment of / the expert neurological report which / these conclusions / my judgment; by reference to extrinsic evidence; by the previous decision in R v K; or commission of; who are separately represented; in an addendum report; whose evidence was also not challenged*); роз'яснень (*it is convenient to begin by; in proceedings for an offence under this section; in terms of the amended indictment; in connection with that application; in response to the part 20 claim; my present impression is that; accordingly we make an order in the following terms; in order to carry out Matrix's instructions*); підтвердження даних (*it became apparent to; as is now apparent; this is very much a test case; with respect…; as your Lordship please; so be it, My Lord; SUSTAINED!; yes, your Honor, we have (reached a verdict*); узагальнень (*as in the current cases*); попереджень (*despite formal warnings*); доповнень (*inter alia; in addition he was concerned / Mother has told A and B that / there will be*); припущень (*were likely*

to continue to be so exposed) і маркування умови виконання чогось (*if it is proved; and so it would be a reasonable excuse if; if the latter; if unintended by either party; even if they were*).

Дещо атиповим є застосування в юридичному дискурсі таких **МК-акцентуаторів,** як МК-афективи (через опосередковану оцінку судженням або висловленням, які маркують ставлення мовця до, скажімо, підсудних: *I hadn't intended to deal with that point, ML, it is not a ground of appeal, however I am more than happy...; more positively*); МК-топікалізатори (вони не просто акцентують слова / висловлення, а наголошують певний факт, який пізніше детально розглядається: *His illness is simply a factor – and it may be an important factor – to be taken into account in deciding on the appropriate disposal*); та МК-інтенсифікатори (у складі інших МК, зокрема звернення до судді: *I respectfully adopt the opinion of (judge) in (case) which…; Indeed My Lord…*).

Розглянемо вживання регулятивних МК на прикладі:

(1) *Although, I think, no formal counter-notice was served, UNL's representatives made it clear that they wished to cross-examine Mr Marsh and that they do not accept that his statement is accurate. However, difficulties in Mr Marsh's personal life prevented him from attending court, and it also proved difficult to make arrangements to cross-examine him over a video-link. In these circumstances, I admitted Mr Marsh's witness statement as evidence, although Mr Jeffrey Bacon, who represented UNL, made it clear that it was disputed. In the event, my decision on the preliminary issues does not depend upon his evidence.*

[…] Unfortunately, therefore, these preliminary issues have, I think, done little to advance this unhappily protracted and extravagant litigation. When I hand down this judgment, I shall seek the parties' assistance to formulate directions with a view to achieving its efficient resolution [7]

Регулятивна метакомунікація у цьому уривку судового документу *[The High Court of Justice. Queen's Bench Division, Mercantile Court]* представлена МК-коментаторами через уточнення (*In these circumstances; In the event; who represented UNL*), маркерами-поясненнями (*which are known as; through what are called*), маркерами-доповненнями (*Furthermore*), та МК-акцентуаторами через маркування оцінки у вигляді МК-афективу *Unfortunately* та підкреслення контрасту через структури з *although*, становлячи МК-топікалізатори (*Although […] no formal counter-notice was served, UNL's representatives made it clear that; although Mr Jeffrey Bacon […], made it clear that it was disputed*). До рефлективних МК, які розглядаються нижче, відносяться *I think* та *and it also proved difficult to*, а до когезивно-когерентних на позначення протиставного зв'язку – *however; therefore*.

Рефлективна метакомунікація (16%) активно реалізується через адресно-невизначені МК, які уможливлюють неоднозначність інтерпретацій завдяки деперсоніфікації та пасивним структурам, що певним чином дозволяє уникнути відповідальності. Адресно-невизначені МК в юридичному дискурсі представлені активними і пасивними предикативними структурами, в яких 1) у ролі формального підмета вживається *it* (*But it is agreed that; It matters not that; It was not suggested that; It was ordered that; and it also proved difficult to; and it is now known as; It is also accepted that; It is said by the Defendants that; It follows from the above that*), а 2) номінальний підмет містить структури-звернення до третьої сторони через а) зазначення конкретної особи (*Mother was asked to reconsider; he [Mr G] thought*); б) конкретну, але чітко невизначену особу (*the judge ruled that; in Mother's case he [a consultant neurologist] did not consider that; he [a consultant neurologist] remained particularly concerned about / confirmed that / agreed that*); в) узагальнювальні означені лексичні одиниці, що позначають певну групу людей (збірні іменники) (*the Court of Appeal felt obliged; the Crown accepts that; the court may assume that; the Court was told that*); г) лексичні одиниці, що є загальними назвами та позначають документ, офіційні папери чи інформацію, частину тексту (підпункт) тощо (*Subsection (4) provides; Subsection (2) applies; that it [information] is intended to be used to assist in; This means of course that*). Присудком у нейтральних метакомунікативах виступають форми відповідних «рефлексивних» дієслів.

Невластивим юридичному дискурсу є застосування адресних МК (адресантно- та адресатно-орієнтованих МК), адже автори висловлювань не мають права на суб'єктивне висловлення своїх думок, навпаки, вони повинні звучати об'єктивно і нейтрально, до того ж юридичний дискурс не передбачає залучення аудиторії до дискусії. Усе ж, хоча і непоширено, відзначається вживання, по-перше, адресантно-орієнтованих МК, особливо у складі цитат, представлених структурами, до складу яких входять статальні дієслова на позначення ментальної діяльності, як-от: ***think*** (*I think*), ***understand*** (*My understanding is that; as*

I understand it), ***accept*** (*and I accept*), ***concern*** (*I am concerned that*) чи опису акту мовлення (*I enquired whether; and probably, I am afraid to say*); по-друге, адресантно-орієнтованих МК у вигляді *we / our*-структур замість *I / my*-структур, де через "ми" представляють владні структури (судді, юристи і таке інше) та висловлюють колективне рішення, прийняте у відповідальній судовій справі (*we start from the point that; we have paid due regard to; we are satisfied that; for the reasons we have given; we do not consider that; it seems to us that*).

Розглянемо рефлективні МК на прикладі:

(2) *I endorse that approach. It will, at least in practice, be a rare case in which a wholly and objectively unforeseeable financial consequence of a trespass will give rise to a valid claim. I can only comment that this particular area of the law of trespass to land does not appear obviously or recognisably to have raised its head since the common law began to emerge 900 to 1000 years ago and I doubt that it will need to emerge in the future.*

It follows from the above that, in my judgement, at least in relation to these cases, there is no material or practical difference in the measure of damages recoverable in trespass or nuisance (if applicable) to that recoverable in negligence. [7]

Верховний суддя Акенхед на засіданні суду (*The High Court Of Justice Queen's Bench Division,Technology And Construction Court*), попри традиційне використання нейтральних метакомунікативів типу *It will, at least in practice, be a rare case* чи *It follows from the above that*, вдався і до висловлення своєї власної думки щодо вирішення проблемного питання через адресантно-орієнтовані МК (*I endorse that approach*; *I can only comment*; *I doubt*; *in my judgement*).

Логіко-композиційна метакомунікація в юридичному дискурсі (15%) є обов'язковою, з огляду на те, що вона забезпечує зв'язність і логічність надання матеріалу. Диференціюється логіко-композиційна метакомунікація в юридичному дискурсі через **когезивно-когерентні МК**, які показують послідовність дій / думок (*the first case concerns; the second count, under section 58 of the 2000 Act, alleges that; the Court considered, first,… and, secondly; the second is that when; to determine two questions in the part 20 proceedings; it is to be observed that… the second question is whether; the other incident took place at; the main financial consequence… the other important financial consequence; we turn now to explain*), причому тісно з ними пов'язані **МК-конклюзиви**, які в юридичному дискурсі перекликаються із МК-узагальненнями, оскільки узагальнюють слова мовця щодо певного питання (а не весь документ) у вигляді підсумку (*in summary; he summarised her psychiatric conditions as; summarising his oral evidence; but in any event I conclude that; finally; and therefore to conclude; in the end*). Серед **когезивно-когерентних МК** вирізняються ті, що указують на а) паралельний зв'язок (*while in custody*); б) протиставний зв'язок (*however; contrary to the previous understanding; but failed to attend; on the other hand; although Mr Jeffrey Bacon, who represented UNL, made it clear that; which is of importance not only to Network Rail but also to; although the MRE was unlikely to be perfect*) чи в) причинно-наслідковий зв'язок (*therefore; thus*); г) темпоральний зв'язок із референцією на минулі події (*In 2005; On 22 March 2006; but on 26 March 2006; On 25 October 2006; Five days later, on 13 February 2008; In 2008-9; In 1996*); д) просторовий зв'язок у комунікативному процесі (*In this section; In the current proceedings against Mr G; In a psychiatric report dated 7 November 2007; In the case of Mr J; At the trial of these issues; In the event*), переважно маркуючи певний юридичний документ / його складник тощо. **МК частотності дії** виражають повторюваність дій за типом *again; every year*. Наприклад:

(3) *Although, I think, no formal counter-notice was served, UNL's representatives made it clear that they wished to cross-examine Mr Marsh and that they do not accept that his statement is accurate. However, difficulties in Mr Marsh's personal life prevented him from attending court, and it also proved difficult to make arrangements to cross-examine him over a video-link. In these circumstances, I admitted Mr Marsh's witness statement as evidence, although Mr Jeffrey Bacon, who represented UNL, made it clear that it was disputed. In the event, my decision on the preliminary issues does not depend upon his evidence.* [7]

Серед маркерів-організаторів цього уривку юридичного дискурсу *[in The High Court of Justice. Queen's Bench Division, Mercantile Court]* спостерігається вживання когерентних маркерів для передачі протиставного зв'язку (*however; Although, I think, no formal counter-notice was served; although Mr Jeffrey Bacon, who represented UNL, made it clear that*) і просторового зв'язку у комунікативному процесі (*In the event*).

Специфіка **фатичної метакомунікації** (10%), властивої тільки усному юридичному дискурсу, виявляється через лексичну і стилістичну своєрідність цього типу мовлення, обумовлену жорсткою процедурною ритуалізацією, зокрема,

через **МК-звертання, що встановлюють контакт** (*Your Honor! My Lord! your Lordship! Witness! Our Learned Friend*[the counsel on the other side]); **МК, що підтримують контакт** у вигляді вибачень (*and I apologise for not having expressed myself clearly; I am afraid / I am sorry that / Perhaps I could not make myself clear. It is my fault*), заохочувань (*Please proceed; You can / may proceed, Mr. (X)* чи порад (*Use your common sense* або прохання: *May it please your Lordship*); **МК, що розмикають контакт** – це слова вдячності (*Grateful / Much obliged to your Lordship; Thank you, your Honor*), особливо разом із прощаннями (*Members of the Jury, this Court dismisses you and thanks you for a job well done*); ввічливі конклюзиви (*Unless I can be of any further assistance... / help the court any further, these / those are my submissions*) та акцентуйоване завершення судового засідання завдяки ритуалізованій фразі *(The) court adjourned; All rise***.**

Фатична метакомунікація є нетиповою для письмового юридичного дискурсу, хоча у виняткових випадках автор може вдаватися до вживання метакомунікативних питань, зокрема риторичних, наприклад,

(4) *Given that the Local Authority has established that the children were all suffering significant harm in August 2008 such that they had to be removed for their own safety and well-being, <u>what changes have the parents made since then which would show that the children could safely be returned home?</u> This fundamental question requires an analysis of the reasons behind the previous defective parenting before deciding whether the parents have been able to recognise their shortcomings and what steps they have taken to remedy them.* [7]

Риторичне питання (див. підкреслення) у документі, присвяченому справі опіки дітей у неблагонадійній родині *[In the County Court]*, уживається для підкреслення того, що батьки не опікуються своїми дітьми. Інтерогативна форма висловлення, з одного боку, допомагає уникнути прямого звинувачення, а з іншого – разом із відповіддю (*This fundamental question requires an analysis of the reasons…*) привертає увагу до проблеми загалом і необхідності її розв'язання зокрема.

Суб'єктно-модальна метакомунікація (8%) в юридичному дискурсі розкриває ставлення до інформації і фактів, що повідомляються, і представлена а) МК-мітигаторами, які знімають категоричність із висловлення, пом'якшують ефект від сказаного та утворюються на основі адресно-невизначених МК і модальних дієслів ***can / could*** (*evidence could have been admitted as; it cannot be supported; which cannot be recovered in law*), ***might / may*** (*a court may make an assumption in relation to / may accept a fact as; Extrinsic evidence may be adduced to explain; and it might be that in light of*); та б) МК-ампліфікаторами, утворених на основі модальних дієслів ***must*** (*it must contain information; It must be information that; The appeal must therefore be allowed; The appeal must accordingly be allowed; the order of the Court of Appeal, …, must be reversed, and his ruling must itself be reversed*), ***should*** (*that he should be allowed to; It should be added that; that my findings should be binding upon; I should have been reluctant to determine; It should be pointed out that*), ***to be to*** (*It is to be observed that*), ***have to*** (*one has to apply; I have to dispense with their consent on the ground that*), ***would*** (*it would be necessary for*). Наприклад:

(5) *I am grateful to them for that prompt response. My understanding is that Birkart accept that my findings should be binding upon them as against Matrix as well as between them and UNL. UNL, on the other hand, were unwilling to accept that my findings were binding upon them as against Matrix. I shall revisit this question in light of my judgment. My present impression is that the position adopted by UNL about this is not sustainable, and it might be that in light of my judgment UNL will not seek to argue otherwise.* [7]

Автор у наведеному фрагменті протоколу засідання *[in the High Court of Justice. Queen's Bench Division, Mercantile Court]* вдається до модальних висловів (*that my findings should be binding upon; and it might be that in light of my judgment*) під час висловлення свого судження про ситуацію. Завдяки модальним дієсловам *should* та *might* він підкреслює, що це лише його судження і вірогідність того, що він говорить правду, є високою, але не стовідсотковою.

Референційна метакомунікація (5%) в юридичному дискурсі представлена а) **посиланнями**, хоча і рідковживаними, у вигляді інтродуктивних висловів для позначення джерела / особи через ввідне словосполучення ***according to*** за типом *according to Mr Marsh's statement* та імперативних МК на основі дієслова ***see*** (*<u>see</u> para 31(3)(c) of the re-amended defence in the part 20 proceedings*), а також для презентації прикладу (у разі потреби) через регулярний метакомунікатив за типом *for instance*; б) **цитуваннями** з обов'язковим зазначенням авторства того чи іншого висловлення, як-от *he said; in his report Dr Qurashi said this; his opinion was now that; his conclusion was*; та з обов'язковим зазначенням джерела цитування, зокрема із посиланням

на рішення суду (*as to the nature of the documents which fall within section 58(1), the Court said this in R v K (2008) 2 WLR 1026, 1031, paras 13 and 14; the Court then went on to deal, at p 1031, para 15, with the scope of the defence of "reasonable excuse" in section 58(3)*) чи документ (*it included the following passage; the relevant BIFA terms, the 2000 edition provides; the particulars of that offence are given in these terms*). Зокрема, слова автора і сама цитата технічно виділяються, як-от у прикладі (6), вилученого із протоколу *the County Court* у справі про позбавлення батьківської опіки:

(6) *My judgment was that Mother had failed to prove any of her allegations against her step-grandfather and I was obliged to describe Mother's evidence (paragraph 31) as*

"…riddled with lies, with exaggeration, with inconsistency, and probably, I am afraid to say, fantasy,"

and therefore to conclude that these alleged events simply never happened. I went on to refer to her Counsel's suggestion that behind all the exaggeration and inconsistency there may have been a grain of truth, and added (paragraph 32)

"…that may be so, but she succeeded in showing herself to be so unreliable as a witness that she really has only herself to blame if there is some truth which has been lost by her giving evidence blown out of all proportion". [7]

Поширеними є комбіновані цитування, представлені словами об'єкта мовлення у формі непрямої мови та його / її частково цитованих слів. Типовим є вживання кількох часткових цитувань, які немов нанизуються і звучать, на перший погляд, реферативно та офіційно, хоча можна припустити, що така презентація слів об'єкта мовлення може відрізнятися від реально сказаних слів автора цитати, як-от у прикладі (7) – продовженні попереднього прикладу, де спостерігається комбінування непрямої мови і часткового цитування під час опису поведінки підсудних батьків, зокрема матері:

(7) *In cross-examination in the course of this final hearing Mother was asked to reconsider her statement dated 20th April 2010 (and therefore made just a fortnight earlier) where she said "…up until the children were removed I believe I had cared for them well" which was completely at odds with what she had previously admitted. She had to concede that such an assertion flew in the face of admissions she had already made and was simply untrue. She then amended it to say she had cared for the children "… as well as I was capable of at the time".* [7]

Висновки і пропозиції. Попри приналежність юридичного дискурсу до інституціонального типу мовлення і маркованість його перформативної та інформативної функцій, його мета-індекс указує на наявність метакомунікативних функцій, хоч і у так званій «базовій комплектації», що все ж дає підстави говорити про юридичний метадискурс. Метакомунікація здійснюється через його регулятивну функцію і пов'язана із такими його рисами, як неоднозначність, неточність і надлишковість. Відмінною рисою юридичного метадискурсу є домінування регулятивних МК, особливо МК-коментаторів, які вносять уточнення, пояснення, припущення або вказують, за якої умови можливе виконання дії, а також логіко-композиційних МК, що відповідають за структурну зв'язність дискурсу. Під час розгляду справи вдаються до цитувань і посилань на те чи інше висловлення підсудних / свідків тощо (референційна метакомунікація). Тенденція до об'єктивності подачі інформації здійснюється у разі превалювання адресно-невизначених МК (рефлективна метакомунікація). Вживання фатично-контактних та адресних (адресант-/адресат-орієнтованих) МК невластиве юридичним документам. Серед перспектив дослідження ми вбачаємо побудову когнітивно-дискурсивної моделі юридичного метадискурсу.

Список літератури:

1. Гнезділова Я. В. Когнітивно-дискурсивні моделі англомовної маніпулятивної метакомунікації : дис. … д-ра філол. наук : 10.02.04. Київ, 2021. 502 с.

2. Колесникова Л. В. Юридический дискурс как результат категоризации и концептуализации действительности: на материале предметно-терминологической области «Международное частное право» : дисс. … канд. филол. наук : 10.02.19. Ставрополь, 2007. 166 с.

3. Косоногова О. В. Характеристики юридического дискурса: границы, содержание, параметры. *Историческая и социально-образовательная мысль*. 2015. Т. 7, № 1. С. 61–68.

4. Косоногова О. В. Юридический дискурс: лингвопрагматика имени собственного. *Знание. Понимание. Умение*. 2008. № 2. С. 188–192.

5. Попова Л. Е. Юридический дискурс как объект интерпретаций (семантический и прагматический аспект) : автореф. дисс. … канд. филол. наук : 10.02.19. Краснодар, 2005. 18 с.

6. Федулова М. Н. Юридический дискурс как социокультурный и языковой феномен: уровни научной интерпретации. *Филологические науки в МГИМО*. 2015. № 4. С. 47–59.

7. BRITISH LAW REPORT CORPUS. – URL: http://flax.nzdl.org/greenstone3/flax?a=fp&sa=collAbout&c=BlaRC&if (дата звернення: 1.11.2021)

8. Coulthard M., Johnson A. An introduction to forensic linguistics. Language in evidence. London, New York: Routledge, 2007. 237 p.

9. Elsrud T. Othering the "other" in court: threars to self-presentation during interpreter assisted hearings. *International journal of law, language and discourse*. 2014. Vol. 4, No1. P. 27–68.

10. Goodrich P. Legal discourse: studies in linguistics, rhetoric and legal analysis : PhD thesis. Edinburgh, 1984. 278 p.

11. Hartland N. System and repetition in legal discourse: a critical account of discourse analysis of the law. *Australian journal of law and society*. 1993. № 9. P. 89–105.

12. Leung J. H. C., A. Durant A. Meaning and Power in the Language of Law. Cambridge : Cambridge University Press, 2018. 320 p.

13. Provenzano M., Preite I. A critical discourse analysis and reformulation approach to the Dublin in regulation. *Lingue Linguaggi*. 2017. No 23. P. 211–228.

14. Shuy R. W. Discourse Analysis in the Legal Context. *The Handbook of Discourse Analysis* / Eds. D. Schiffrin, D. Tannen, H. E. Hamilton. Oxford: Blackwell, 2001. P. 437–452.

Gnezdilova Ya. V. PRAGMATICS OF LAW METADISCOURSE
(a case study of protocols of court room sessions)

The article describes the law discourse as a specific type of institutional communication, which reflects the juridical type of the speakers' social interaction. It also enlarges its main functions – regulative, performative and informative – with metacommunicative; consequently, it has made it possible to differentiate the law metadiscourse. It has been specified that the law metadiscourse realization is studied on its written variant only, i.e. protocols of court room sessions, and is marked by the lowest meta-index among the rest of discourse types. Therefore, the "basic set" of metacommunication has been identified. The quantitative research proves that the law metadiscourse specifics is in its regulative character as almost all possible patterns of commentating MK (meta-means that specify, explain, confirm, generalize, warn, add, and express (dis)agreement, supposition, or condition) and accentuating MK (emotional and evaluating meta-means, and the ones that topicalize or intensify) are realized there. The research also shows that the second most important type of metacommunication is a reflective one due to addresser/addressee indefinite meta-means, both active and passive in structure with either formal or notional subject. Yet it states that addresser-marked meta-means are not typical of the law metadiscourse but for citations, which comprise those meta-means, as well as we / our-structures, which express the "collective opinion". The article determines the use of cohesive metacommunication, including conclusive meta-means. The research differentiates the least typical of law discourse meta-means, i.e. referential metacommunication, except for citations (especially partial ones) of a suspect's or/and witness' words, references on legal documents and some rare examples; and modal metacommunication, excluding meta-means with marked obligations. It has been found out that phatic metacommunication is not characteristic of the law metadiscourse.

Key words: *(meta)pragmatics, forensic linguistics, metacommunication, meta-means (MK), law (meta) discourse.*

UDC 811.111'322.4
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/21

Karachun Yu. G.
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

Borkovska I. P.
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

ENGLISH SCIENTIFIC AND TECHNICAL TEXTS IN MODERN LINGUISTIC STUDIES

The scientific article is devoted to the consideration of the main categories of English modern scientific and technical text. Thus today, in the era of information technology and scientific discoveries, it is extremely important to transfer successfully the results of scientific achievements to the public, and this happens often through the scientific and technical literature. Therefore, it is necessary to identify the concept of scientific and technical text in detail, to indicate the main approaches within which the scientific and technical text is considered and to define its main categories. In the process of the research it was found out that the scientific and technical text was considered within socio-historical, structural and semantic, functional and semantic, socio-communicative, pragmatic and cognitive approaches. The first defines the text as a product of written activity which reflects the results of scientific research by communities in different epochs of their existence. Within the structural and semantic approach, the text is considered as a consistent semantic unity of phrases; functional and semantic characterizes the text as a complete semantic unity, which is based on the semantic and functional relationship that exists between the elements of such a text. Socio-communicative defines the text as a product-mediator between communicators, which transmits information for discussing; within the pragmatic approach, the text is a means of influencing the recipient of information taking into account certain pragmatic factors, namely the target audience, its age, social status, education, etc., and cognitive that helps to understand the text as a way of learning under the influence of the above pragmatic factors. It is determined that the functional approach has become a prerequisite for the formation of text categories, among the main ones are cohesion, integrity (coherence), informativeness (communicativeness), articulation (structure), completeness, pragmatism. Among the main linguistic factors that form the scientific and technical text is the use of terminological vocabulary (simple, compound, compound terms, phrases, terms, metaphors, abbreviations), joining elements. The syntactic level is represented by simple indefinite-personal, impersonal, infinitive, nominative constructions, compound syntagms with different types of communication (coherence or subordination). We consider unambiguity (accuracy) as the main extralinguistic dominants of scientific and technical literature; logic (sequence) of teaching the material; clarity (accessibility); provability (persuasiveness); conciseness (brevity); expressiveness; scientific novelty, monologue nature of such texts.

Key words: *scientific and technical text, text categories, linguistic feature, extralinguistic factor, term, syntactic structure.*

Formulation of the problem. Scientific and technical texts are formed during the process of scientific research in deferent technical spheres after making the breakthrough in it. They are considered to be one of the main solid sources of information that can transmit the material and provide further communication between scholars. The topicality of the research is in analyzing the notion of scientific and technical text, examining main approaches in studding this linguistic phenomenon, pointing out main text categories.

Analysis of the latest researches and publications. Scientific and technical text is studied by functional stylistics, which studies the features of language norms in accordance with the scientific style; linguistic pragmatics, which analyzes the purpose of communication participants, as well as a person's attitude to their own and others' speech; linguistics of the text, which investigates the norms of construction, structural and stylistic features of the scientific and technical text; psycholinguistics, which clarifies the processes of language creativity, perception and formation of speech and the correlation of these processes with the language system. Over the past years, both Ukrainian and foreign linguists have studied scientific and technical texts in different

aspects, the main works are: E. S. Aznaurova, F. S. Bacevich, I. A. Bekhta, M. P. Brandes, Dzh. Braun, N. S. Valgina, A. Vezhbitska, T. V. Drozdova, N. I. Enkvist, O. V. Yemets, A. Zagnitko, T. M. Zuenko, N. G. Ishchenko, M. Kauthard, V. V. Kozlovskij, N. K. Kravchenko, V. A. Kukharenko, T. B. Maslova, A. S. Matveeva, I L. Naumenko, T. V. Radzievska, O. O. Selivanova, Z. Ya. Turaeva, O. J. Sheigal etc.

Formulation of goal and tasks of the research.

The goal of the research is to analyze scientific and technical texts in modern English. Formulated object led to the task solving, such as:

– define the meaning of the concept "scientific and technical text";

– analyze main approaches in the process of studding modern scientific and technical texts;

– focus on main text categories, linguistic and extralinguistic factors that form the text.

Object of the research – scientific and technical texts in modern English.

The material of the research are scientific and technical literature (15 manuals, 9725 pages), 15 scientific articles (160 pages), 15 technical contracts (70 pages) and 15 technical instructions (341 pages).

Main material.

Analysis of general theoretical material showed that scientists considered the scientific and technical text from the standpoint of:

– *socio-historical approach*, according to which the scientific and technical text is defined as a written product that represents the results of intellectual and scientific activities of society in different eras of its existence [1];

– *structural-semantic approach*, according to which the scientific and technical text is a statement that is characterized by a set of consistently interconnected phrases and completeness [2]. According to A. Zagnitko the text is always semantically completed and comprehensively understandable, otherwise it loses its communicative sufficiency and value [7, p. 34]

– *functional-semantic approach*, according to which the scientific and technical text is considered as a complete semantic unity due to the semantic and functional ratio of the elements of the text [2];

– *socio-communicative approach*, according to which the scientific and technical text is defined as a compound communicative mechanism, where the text is a product of scientific activity and a mediator of speech (communicative) activity between the speaker and the recipient of information [3];

– *pragmatic approach*, according to which the scientific and technical text is considered as a means of socio-psychological influence on the recipient, because according to O. V. Yemets [6], N. G. Ishchenko [8], Z. Ya. Turaeva [10] communication in the scientific environment and beyond is carried out mainly through the text, which is able to some extent to influence the consciousness of the recipient and motivate him to certain actions;

– *cognitive approach*, according to which the scientific and technical text is considered as a way of cognition under the influence of certain socio-pragmatic factors [5];

Having considered and analyzed the multifaceted interpretation of the scientific and technical text from the approaches mentioned above, it was made an attempt to generalize this information in own definition of this concept.

Thus, ***the scientific and technical text*** is an ordered structural and semantic, compositional and stylistic, functional and pragmatic unity, united by different types of lexical, logical, grammatical connections, which represents the results of human scientific activity, serves as a means of transmitting scientific information, which are implemented in accordance with the motive, purpose, chosen topic, idea and audience etc.

The functional approach to the study of scientific and technical text has led to the actualization of the problem of ***text categories***, the main are connectivity (cohesion), integrity (coherence), informativeness (communicativeness), articulation (structure), completeness, pragmatism, because such categories allow us to consider the scientific and technical text as a unity [8].

We propose to consider the main linguistic and extralinguistic factors that form the scientific and technical text of modern English.

The ***linguistic factors*** include:

– wide use of terminological units: simple, compound and abbreviated, terms-metaphors, compound syntagms, language clichés, etc.;

– deployed system of connecting elements (comparison or contrast).

At the syntactic level, language factors are implemented by using: syntactic structures, which are characterized by completeness of design, indefinite-personal, impersonal, nominative, infinitive syntactic constructions; compound syntagms with subordinate relations, conditional syntactic constructions.

As mentioned above, the texts of scientific style are characterized by frequent use of terminological vocabulary. Among the terminological vocabulary of scientific style, we observe the use of metaphorical terms, in the structure of which one or more word-

forming components can be expressively colored, which is caused by the author's desire to convincingly and accurately convey information to the public: *toothvoltage, butterfly-antenna, pig-tail, bottle-neck.*

Each of the borrowed bases of compound noun-terms, which is in the preposition, can have an enhanced semantic load and indicate the functional characteristics of the depicted reality, say the base micro- (μικρός), which translated from Greek means "small", nano- (νάνος), which in Greek means "dwarf, tiny", macro- (μακρός), which in Greek means "large", "large-scale" characterize the depicted reality from the standpoint of size, multi- (multum), translated from Latin means "reusability", "abundance", indicates the multifunctionality of the objects that are marked, and so on: *monopod, microengine, polybagger.*

A feature of compound term-metaphors, which are formed by word formation, is the presence in the multicomponent terminological unit of common vocabulary components, the meaning of which is transferred to the whole terminological unit on the basis of similarity between them, including similarity of size, shape, consistency, appearance, etc. by functional analogy (functional purpose).

Joining elements include words and phrases: as a sign of a modal assessment of confidence or uncertainty, prediction, possibility or impossibility or doubt: indeed, however; which indicate to whom the opinion belongs: due to; that help to organize thoughts and connect them with each other: therefore, consequently, firstly, moreover, furthermore.

The syntactic features of the linguistic design of scientific style texts include the syntactic completeness of expression, the use of simple indefinite-personal or impersonal syntactic structures of narrative nature with the direct order of words of the passive state. Example: *Rotary evaporators (also called "rotavaps") are used to remove solvents from reaction mixtures and can accommodate volumes as large as 3 liters.* It should be noted the imperative and persuasive nature of the syntactic structures of certain genres of scientific style texts, such as instructions or contracts, which induce action to carry out an order, desire, request, permission, advice, or prohibition, and so on. Example: *When clean, maintain and repair the generator sets, please shut down the generator set and cut off the connection of negative polar of the battery or dismantle battery connecting cable, and place warning label at the relative place so that to avoid accident.* The basis of the syntactic level are compound syntactic constructions with subordination expressed by contracted conditional sentences. Example: *If the dishwasher gets rusty, you can remove it by putting two tablespoons of citric acid in the detergent compartment and running a Normal program.*

Within the scientific style there is a presentation of research results to society obtained in the process of scientific research: presentation of material, systematization of previous knowledge, notification of new research results, classification and systematization of knowledge according to certain criteria, proof or refutation of theories, substantiation of hypotheses, analysis and explanation , processes of a certain branch of science and technology, etc.

O. M. Semenog mentioned the observance of certain principles in the formation of texts of scientific style:

– the principle of content saturation, which is characterized by the presence in scientific and technical texts of professionally oriented information, the main task of which is to provide the recipient with the necessary knowledge in the learning process; the text must be lexically filled, and the syntactic structures must be correctly constructed;

– the principle of professional significance, which is that each scientific and technical text must contain professional information focused on a particular field of science and technology;

– the principle of scientific informativeness, which implements the presence in the scientific and technical text of important, important, modern information, the main task of which is to provide the recipient with the necessary knowledge, results, assessment and generalization of a phenomenon or process, in particular in electrical engineering;

– the principle of novelty, which determines the availability of new sound theoretical or practical research set out in scientific and technical texts, which will be a significant contribution to further scientific research;

– the principle of semantic completeness, which is characterized by the completeness of the presented material; disclosure, analysis, justification and generalization of tasks;

– the principle of accessibility, characterized by a significant percentage of perception of information by the reader or listener, a high level of intelligibility of the content of the text by the addressee;

– the principle of intertextuality, which provides for the possibility of reproduction, reflection in the new scientific and technical text of elements of previous scientific works in the form of citations, references, comments, etc.

Based on this, the main ***extralinguistic dominants*** of the scientific style are considered unambiguous (accuracy); logical sequence of presentation of the material; clarity (accessibility); provability

(persuasiveness); conciseness (brevity); scientific novelty, monologue [8, p. 79; 9, p. 29]..

Unambiguity (accuracy) is considered to be the most important factor in the formation of scientific style, because the texts of this style are designed to act as a channel of communication between scientists and society, such a text serves as a means of transmitting coded information obtained from scientific research and accurate delivery to society. The degree of accuracy depends on the author's ability to select exactly those lexical units that would most accurately convey, describe and characterize the depicted concept, phenomenon, device, device or action.

Accuracy (unambiguity) is realized by frequent use in the scientific and technical text of special vocabulary (simple, compound terms, phrases, compound syntagms, abbreviated structures or abbreviations, etc.)

The author realizes the logic (sequence) of the text of scientific style in the consistent and reasoned delivery to society of knowledge, statements, results of scientific research in accordance with the norms of language and speech. Before publishing the results of scientific research, the author performs a number of necessary actions:

– analyzes, systematizes, unifies the results of scientific research by consistently considering the stages of research, establishing the order of actions, based on previous data and developing the next;

– seeks the necessary lexical units with which it would be possible to more accurately convey what needs to be explained or depicted in the text in order to achieve semantic coherence of speech, using direct word order, interjections and phrases, clichés that express the logic of thinking and indicate on the connection between parts of the whole text.

The accuracy and logic material provide clarity (accessibility) of the text of scientific style. The sign of comprehensibility is realized through the sequence of the material, through the logical development of ideas, through the use of terminological units with characteristic unambiguity (accuracy), through the division of the text into separate fragments, through re-emphasizing key points in it, etc.

The provability (persuasiveness) of the text of scientific style is realized through a comprehensive, thorough and objective study, study of certain phenomena, processes or actions in electrical engineering, which leads to the successful receipt of the results of scientific research. Focusing on the key points of scientific research, the author tries to use facts, numerical or percentage calculations, evidence, validity of the results to influence the recipient and convince him of the above.

The conciseness (brevity) of language in the text of scientific style is realized by the author in the ability to avoid excessive detail or concretization during the description. Constant repetitions, interjections, phrases or even sentences lead to deviations from the main idea of the author and distract the recipient in the process of obtaining the necessary information.

The scientific novelty of the text of scientific style is determined by the degree of relevance and novelty of the results of scientific research, characterized by improvement: transformation, refinement or addition to existing research results or is a completely new discovery of a phenomenon, process or device in electrical engineering.

In its communicative orientation, the scientific style is focused mainly on the group and not on the individual addressee, this style is characterized by impersonality, while the addressee remains anonymous, which deprives this style of subjective emotionality. It follows that the text of the scientific style is characterized by the monologue of the presentation of the material provides semantic and structural connections between the syntactic structures of the whole text, which has a semantic and compositional completeness. The teaching of the material by the author does not involve counter-remarks. However, such a text can become the basis for dialogic speech in the discussion of the read / heard material in the text.

Having analyzed and systematized the existing concepts for defining scientific style, we take the position that scientific style can be divided into a number of substrates, which, on the one hand, are traditional, common, on the other - dependent on communicative situations, and within each subgenre certain genres function

Summary. Thus, for the accumulation, generalization, representation of research results of specialists in certain fields are different genres of scientific style texts, which is a means of implementing theoretical and applied scientific and technical developments. It was determined that all categories of scientific and technical text are extremely important, because only their combination models the definition of the concept of scientific and technical text.

References:

1. Азарова Л. Є. Складання як один із способів словотвору : монографія. Вінниця, 2003. 123 с.
2. Акульшина Н. Лексико-семантичний спосіб словотворення військової термінології (на прикладі перської, української та англійської мов). *Наукові записки.* 2016. Вип. 146. С. 417–422.

3. Алефиренко Н. Ф. Спорные проблемы семантики : монография. Москва, 2005. 326 с.
4. Андрусяк І. В. Англійські неологізми кінця XX століття як складова мовної картини світу : автореф. дис. … канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». Київ, 2003. 20 с.
5. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка. Москва, 1995. 472 с.
6. Ємець О. В. Максима кількості як критерій прагмастилістичного аналізу тексту. *Філологічні науки* : зб. наукових праць. 2014. Вип. 18. С. 89–94.
7. Загнітко А. Лінгвістика тексту : Теорія і практикум. Донецьк, 2006. 289 с.
8. Іщенко Н. Г. Науково-технічний стиль у системі функціональних стилів. *Наукові записки національного університету «Острозька академія»*. 2014. Вип. 46. С. 78–80.
9. Мацюк З. Мацюк З., Станкевич Н. Українська мова професійного спілкування. Київ, 2007. 352 с.
10. Тураева З. Я. Лингвистика текста. Москва, 1986. 127 с.

Карачун Ю. Г., Борковська І. П. АНГЛОМОВНИЙ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ ТЕКСТ У РУСЛІ СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Наукова стаття присвячена розгляду науково-технічного тексту сучасної англійської мови як основного засобу акумулювання, зберігання та передачі науково-технічної інформації. Оскільки сьогодні, в епоху інформаційних технологій та наукових відкриттів, надзвичайно важливо успішно донести результати наукових досягнень до загалу, а це відбувається найчастіше через науково-технічну літературу, тому вважаємо за необхідне детальніше розглянути поняття науково-технічного тексту, зазначити основні підходи, у межах яких було розглянуто науково-технічний текст та визначити мовні й позамовні чинники, що його формують. У процесі дослідження було з'ясовано, що науково-технічний текст розглянуто у межах соціально-історичного, структурно-семантичного, функційно-смислового, соціокомунікативного, прагматичного та когнітивного підходів. Перший визначає текст як продукт письмової діяльності в якому відображено результати наукових досліджень спільнотами в різні епохи їхнього існування. У межах структурно-семантичного підходу текст розглянуто як послідовну семантичну єдність фраз; функційно-смисловий характеризує текст як завершену смислову єдність, яка ґрунтується на семантичному та функційному співвідношені, що існує між елементами такого тексту. Соціокомунікативний визначає текст як продукт-посередник між комунікантами, що передає інформацію для подільного її обговорення; у межах прагматичного підходу текст є засіб впливу на отримувача інформації з урахуванням певних прагматичних чинників, а саме цільової аудиторії, її віку, її соціального статусу, освіти тощо, а когнітивний допомагає зрозуміти текст як спосіб пізнання під впливом зазначених вище прагматичних чинників. Визначено, що саме функційний підхід став передумовою для формування текстових категорій, серед основних виділяємо зв'язність (когезію), цілісність (когерентність), інформативність (комунікативність), членування (структурованість), завершеність, прагматичність. Серед основних мовних чинників, що формують науково-технічний текст, є використання термінологічної лексики (простих, складних, складених термінів, терміносполук, термінів-метафор, скорочень абревіатур), сполучуваних елементів тощо. Синтаксис представлено простими неозначено-особовими, безособовими, інфінітивними, номінативними конструкціями, складними синтагмами з різними видами зв'язку (сурядності чи підрядності). Основними позамовними домінантами наукового стилю вважаємо однозначність (точність); логічність (послідовність) викладання матеріалу; зрозумілість (доступність); доказовість (переконливість); лаконічність (стислість); експресивність; наукову новизну, монологічний характер викладання матеріалу.

Ключові слова: *науково-технічний текст, текстові категорії, мовні чинники, позамовні чинники, термін, синтаксична структура.*

УДК 80
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/22

Керимова Ф. Ф.
Бакинский славянский университет

ОБОГАЩЕНИЕ СЛОВАРНОГО СОСТАВА АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА РАЗНЫМИ СПОСОБАМИ

У статті розглядається утворення слів в англійській мові, чітко описані семіотичні, морфологічні та синтаксичні способи словотворення. У роботі висвітлюється кілька методів у процесі побудови світу. Також згадуються особливості мови в словотворенні, їх подібності та відмінності. Починаючи з давніх часів, англійська мова пройшла довгий і складний шлях розвитку. Недавнє вивчення і дослідження англійської мови, а також її участь у дослідженні інших мов на порівняльному рівні доводять її інтенсивне проникнення в філологічну сферу інших мов. Унікальність словникового запасу англійської мови зумовлена її багатим словниковим запасом і широким спектром використання. Іншим фактором, що сприяє розширенню словникового запасу англійської мови, а також збільшенню кількості слів, утворених похідними шляхами, є її поширення на всіх контингентах. Ще одним фактом є широке використання англійської мови як засобу масової комунікації в сучасній технології. Поширення мови в такому широкому ареалі, звичайно, стимулює її розвиток і сприяє появі нововведень. У цьому аспекті словотвір відіграє особливо важливу роль. У збагаченні словникового складу англійської мови словотвір займає одне з провідних місць. Як і будь-який інший мовний феномен, словотворення можна вивчати з двох сторін – синхронно та діахронічно. Необхідно розрізняти ці два підходи, оскільки лінгвіст синхронно досліджує наявну систему видів словотворення, тоді як діахронічно він займається історією словотворення. У синхронічному плані похідне слово вважається таким, що має більш складну структуру, незалежно від того, чи було воно утворене від простішої основи або складнішої. У діахронічному сенсі важливий хронологічний порядок утворення одного слова від іншого. В історії англійської відомі випадки, коли слово більш складне в структурному плані служило вихідним елементом, від якого відбулося більш просте слово.

Ключові слова: *мова, категорія, конверсія, морфологія, словник.*

В английском языке, учитывая некоторые исключения, существует ряд методов и лингвистических подходов в образовании новых слов: 1. Заимствование из лексического фонда других языков. 2. Слова, образованные путем приставок и суффиксов. 3. Новые лексические единицы, образованные путем аббревиатуры. 4. Лексические единицы, возникшие в результате соединения двух или более лексем. 5. Фразеологические сочетания, образованные соединением лексических единиц. 6. Преобразование лексической единицы из одной части речи в другую путем конверсии. 7. Использование новых семантических оттенков.

В процессе своего развития английский язык взаимствовал и продолжает взаимствовать разные слова и выражения. Большинство слов и словосочетаний перешли в английский язык с латинского и романо-германской группы языков. Например: слова, взятые от австралийских аборигенов, такие как kangaroo, kola; слова африканского происхождения – banana, hip, jazz; слова, взятые из арабского языка – admiral, albatross, afrit; слова тюркского происхождения – khagan, Kipchak, altai. Среди заимствованных слов особое место занимают фразеологические единицы, взятые из французского, испанского, итальянского, немецкого, арабского, китайского языков. Некоторые фразеологизмы из латинского перешли во французский, затем из французского в английский язык. Например: «Homer sometimes nods» – «каждый может ошибиться», «At the Greak Calends» – «никогда», «To pass under the yoke» – «смириться с поражением», etc. Можно привести ряд фразеологических примеров из произведений французских писателей, которые вошли в словарный фонд английского языка: to burn the candle at both ends – потратить жизнь зря; to cultivate one's garden – заняться своим делом; to leap to the eye – привлечь внимание и так далее. Наряду с художественной литературой в английский язык также перешли слова из древнего нормано-фрацузского языка, такие как to cry havoc – разрушать, to curry favour with somebody – подлизываться и так далее. Как уже было отмечено выше, многие слова взяты

из романо-германских языков, особенно с немецкого. Например: speech is silver, silence is gold; storm and stress; the mailed fist, between hammer and anvil, etc. Очень мало слов испанского происхождения, например: the fifth column – пятая колонна, скрытые помощники врага (фразеологизм образовался в Испании во время гражданской войны); из скандинавских языков – Forlorn hope («последняя надежда»); из арабского языка – Alnaschar's dream («пустые мечты»). Так как английский язык является глобальным языком, у него существуют несколько диалектов и вариантов. Одним из интересных явлений является обмен лексическими единицами между единицами диалектов. Например, словосочетания, перешедшие в английский язык из Америки – «bread-and-butter letter» что в переводе означает «письмо благодарности», «cut no ice» – «не иметь значения», «on the level» – «совестный», «fly off the handle» – «выйти из себя» и тому подобное. Вышеуказанный процесс происходит и наоборот, т.е. из Британского английского в американский и другие варианты английского языка перешло очень много новых слов и словосочетаний. Многие из этих выражений взяты из произведений У. Шекспира: «to make assurance double sure» – «чтобы быть более уверенным», «the milk of human kindness» – «сочувствие», «to screw one's courage to the sticking place» – «осмелиться» и так далее. Многие такие выражения со временем изменились в форме и вошли в словарный фонд английского языка в более современной форме. Например: at one fell swoop (Macbeth) – «за минуту» было подвергнуто изменениям и приобрело форму «at one swoop», а выражение «to wear one's heart upon one's sleeve for day to pack it», что в переводе на русский означает «скрывать свои чувства», употребляется в форме «to wear one's heart upon one's sleeve». Этот список можно продолжить различными примерами. Обогащение словарного состава путем использования приставок и суффиксов воплощается на основе внутренних возможностей самого языка. В процессе словообразования — это явление получило название обогащение словарного запаса морфологическим путем. Например такие приставки, как un, re, in, im, ir, ill, dis, en, non, over, mis, pre, etc. и суффиксы, как en, fy, dom, hood, er, ist, ee, th, etc. широко используются в процессе словообразования: happy-unhappy, look-overlook, long-length, simple-simplify, etc. Соединение двух или более слов также относится к морфологическому способу и помогает образованию новых слов: step-father, merry-go-round, blue-eyed, snow-white, etc. Одним из основных принципов в процессе словообразования является конверсия. Некоторые лингвисты опираются на случаи фонетической идентификации, особенно на начальную форму двух слов, относящихся к разным частям речи. За исключением некоторых случаев, конверсия изучает корень слова: work-to work, love-to love, paper-to paper, etc. Естевственным фактом является то, что начальная форма существительных и глаголов с фонетической точки зрения схожи и все слова в составе глагольных парадигм имеет омонимы. Например: my work-I work, public works-he works.

Это подчеркивает тот факт, что между разными частями речи, особенно между существительным и глаголом, все еще существуют различия на морфологическом уровне. Например, между существительным «doctor» и глаголом «to doctor» есть явная дифференциация. Конечно же, по форме они идентичны, то есть являются омонимами, но грамматически очень различаются.

Если мы рассмотрим ряд таких слов (doctor – to doctor, water – to water, train – to train) с призмы их морфологической структуры, то увидим, что они все имеют один корень. Возникает вопрос: чему тогда служат пути словообразования в таких случаях? Очевидно, что существительное может перейти в глагол или наоборот без каких-либо изменений. Но если мы проанализируем поглубже, то увидим, что два слова различаются только в парадигме. Таким образом с помощью парадигмы мы можем определить «конверсию» как способ образования новых слов. Хотелось бы отметить тот факт, что в общем парадигма имеет значимую роль не только в процессе конверсии слов, а также в словообразовании. Например, существительное «cooker» (форма после конверсии «gas cooker») образовалось не только добавлением суффикса «er» к глаголу, но и изменением в парадигме. Очевидно, что в данном случае роль и функция парадигмы как способ словообразования меньше, чем суффикс «er». Именно поэтому, конверсия не характеризуется только использованием парадигм, но и одновременно образует новое слово меняя свою парадигму. Так как парадигма является морфологическим характером, конверсию можно считать одним из морфологических способов в словообразовании. В языкознании выделяют следующие формы конверсии:

1. Образование глаголов от существительных и других частей речи.

2. Образование существительных от глаголов и других частей речи.

Существуют различные мнения по вопросу образование прилагательных от существительных путем конверсии. По мнению некоторых лингвистов в выражении «stone wall» первое слово является прилагательным, образованным от существительного путем конверсии, в то время как вторая группа считает, что «stone» это определение, а третья, что это является лишь одной частью сложного слова. Слово конверсия впервые было употреблено H. Suit-ом в 1891 году. А. И. Смирницкий же в своей книге «Английский язык» дал определение конверсии, которое звучит как «морфологический способ словообразования». Но некоторые лингвисты не поддерживают эту точку зрения. Одна группа утверждает, что конверсия – это неаффиксальный способ словообразования. Другая группа настроена на мысль образования нового слова с нулевой морфемой.

Такое разногласие привело к возникновению критики. Во-первых, едва ли отрицательное определение о конверсии как неаффиксальном способе можно принять адекватным, так как она не представляет какую-либо форму. Например, глагол, образованный от существительного, образуется без каких-либо деривативов (приставок или суффиксов). Наряду с этим термин «неаффиксальное словообразование» не помогает определить разницу между конверсией и внутренним изменением звуков. Например: to sing – song, to feed – food, to fill – -full, etc. Также существуют разные научные концепции по поводу конверсии будучи морфологически-синтактическим способом словообразования. Ученые, поддерживающие эту концепцию, утверждают, что слово подвергается синтактическому и парадигматическому изменению. Например: I need some good paper for my room. He is papering his room.

Кроме того, существует утверждение, рассматривающее конверсию с функциональной точки зрения т.е. чисто синтаксический подход. Они принимают понятие конверсии как переход одной части речи в другую и обосновывают свою мысль, как использование одного и того же слова в двух различных частях речи. Если мы согласны с этой точкой зрения, то логически приходим к такому заключению, что мы не видим разницу между частями речи в современном английском языке. Например, существительное и глагол, существительное и глагол и т.д. одно слово не может одновременно относиться к различным частям речи. Указанное утверждение, наряду с общевыдвинутыми концепциями, подразделяет словарную базу английского языка на подгруппы со своими семантическими и формальными характеристиками. Например, разница между существительным и глаголом «water» и «to water» заключается в характере и количестве категорий, отраженных в их парадигме. Нельзя оценивать коверсию как абсолютно продуктивный способ словообразования, так как он семантически и морфологически ограничен. С семантической точки зрения можно предположить, что глаголы подразделяются на две группы: a) глаголы, действия которых с легкостью ограничиваются и подвергаются конверсии. Например, fall (гл) – fall (сущ), run (гл) – run (сущ), jump (гл) – jump (сущ), etc. b) глаголы, действия которых не ограничиваются и, следовательно, не подвергаются конверсии. Например, to sit, to lie, to stand, etc. Однако в современном английском языке определить разницу между этими двумя группами очень сложно. Некоторые исследователи выдвигают факт, с морфологическим ограничением, который утверждает, что сложность структуры слова не позволяет его подвержению конверсии. Необходимо подчеркнуть, что глаголы, оканчивающиеся на суффиксы «ing», «ation» не образуются от существительных. Это ограничение несбалансированное, но существует количество сложных по структуре пар, подвергающихся конверсии. Например, to package, to petition, to reverence, etc.

В лексической базе английского языка существует огромное количество лексических единиц и слов, которые образовались способом конверсии. Большую роль при этом играют традиционная и случайная конверсии. Традиционная конверсия основывается на использование слов, указанных в словаре. Другими словами, традиционная конверсия – это модель конверсии, нашедшая свое отражение в словаре. Например: to age, to cap, to cook, to love, to look, to capture, to find, to aim, etc. Существуют случаи и случайной конверсии. Глаголы и прилагательные образуются от существительных или, наоборот, подвергаются конверсии с целью показать текст более выразительно. Те слова, которые употребляются отдельными индивидами или же подвергаются конверсии и не включаются в официальный словарный состав языка, подвергаются случайной конверсии. В английском языке можно столкнуться с многочисленным количеством слов со случайной конверсией. По мнению многих исследователей, для образования конверсии необходимо четыре среды: синтактическая, морфологическо-синтаксическая, семантико-синтактическая и семантическая. Следовательно, можно сказать, что в английском языке почти все части речи, сохраняя свою форму, меняя содержа-

ние полностью или частично в процессе словообразовании могут подвергаться конверсии.

В английском языке также встречаются полисемантические единицы. Полисемантические единицы- слова, которые, не меняя своей формы, не принимая какую-либо морфему или другой элемент, представляют собой различные оттенки значений. В английском языке таких случаев много. Ученые связывают это с многочисленным количеством односложных слов: слово «green», например, является лексемой полисемантического характера: в предложении «My favourite colour is green» – «Зеленый мой любимый цвет» слово «green» – это прилагательное; в предложении «I bought some greens in the market» – «Я купил в маркете зелень» оно является существительным; а в предложении «Let us green the environment» – глаголом. В данных примерах прилагательное «green» выступает в различных контекстах с различным лексико-семантическим содержанием. Такое явление можно наблюдать почти со всеми прилагательными в английском языке. Еще одним фактором, определяющим лексико-семантическое значение лексической единицы является контекст. В рамках контекста значение лексической единици или полностью разъясняется, или, как уже было отмечено выше, подвергается конверсии. Если принять лексическую единицу как лексический знак или код, то его значение и выразительность происходит в лексико-грамматической ситуации. Употребление полисемантических языковых единиц в различных контекстах является одним из факторов, повышающих выразительность языка.

Язык – это динамический процесс. Одной из специфических особенностей языка является его продуктивность и склонность к постоянному развитию. Одним из областей развития языка, как уже было упомянуто выше, является его словарный состав. Наряду с перечисленными методами, влияющие на словарный состав языка, существует и совремменые методы. Одним из этих методов является метод «сокращения». Метод «сокращения» служит сокращению слов, не повреждая его значение. В основном этому процессу подвергаются многосложные лексические единицы, которые сокращаясь ограничиваются одним или двумя слогами. Таким образом образуется, если так можно выразиться, новый омоним одного и того же слова. Некоторые исследователи считают, что «сокращение» один из менее продуктивных способов в процессе словообразования, но его значение и роль возрастает день за днем. В процессе сокращения лексические единицы неформально сокращаются и таким образом многосложные слова трансформируются в моносложные. Например, influenza – flu, advertisement – ad, gentleman – gent, examination – exam, laboratories – lab, mathematics – math, telephone – phone, bicycle – bike, public house – pub, etc. Со стилистической точки зрения в английском языке существует два вида сокращений: общепринятые и сленговые. Общепринятые – это сокращения, которые характерны для устной и письменной речи любого стиля. Их, в основном употребляют в бытовой речи, деловых беседах, научных работах и в любых других областях. Многие общепринятые сокращения перешли в английский язык из латинского, так как до 19 века латынь была официальным языком науки, поэтому во многих научных работах часто встречаются латинские сокращения. Например: etc – et cetera – and so on (и так далее), e.g. – exempli gratia – for example (например), i.e. – id est – it is (то есть), PS – Post scriptum (после написанного). Кроме латинских слов, есть и традиционные сокращения, такие как : Mr – Mister, Mrs – Mistress, Dr – Doctor, St – Street, PhD – Doctor of Philosophy, etc. В английском языке названия дней недели сокращаются до двух или трех букв: Mon – Monday, Tue – Tuesday, Wed – Wednesday, Thu – Thursday, Fri – Friday, Sat – Saturday, Sun –Sunday. Названия месяцев также относятся к общепринятым сокращениям. Можно привести несколько примеров: Jan – January, Apr – April, Aug – August, etc. Необходимо отметить, что все эти сокращения используются и в официальной обстановке, и в неформальном общении.

Второй вид сокращений – это неформальные сокращения, которые используются в неофициальной речи. Такие сокращения больше характерны для письменной речи, но некоторые из них постепенно переходят в устную: BDAY/BD – birthday, IDK – I don't know, BRB – Be right back, etc. Как уже заметно из приведенных примеров, большинство сокращений образовано с помощью соединения элементов разных слов или словосочетаний, выбрасывания «лишних» букв или звуков. Но основные способы образования сокращений можно представить в нижеуказанном порядке: 1. С помощью апострофа, так как апостроф является символом, который обозначает выпуск букв или целых сочетаний букв. Например: I'm – I am, I've – I have, I won't – I will not, etc. 2. С помощью только начальных букв слов, из которых состоит словосочетание. Это приводит почти к аббревиатуре: ASAP – As soon as possible,

TU (TY) – Thank you, etc. 3. Заменяя слово или словосочетание на похожие по звучанию буквы: U – you, C– to see, How RU – How are you?, etc. 4. Заменяя целое слово или какие-то его элементы на цифры с похожим звучанием: 4GET – Forget, 4 – For, L8R – later, 2day – today, etc. 5. В некоторых случаях просто убирают все гласные, которые присутствуют в слове: PLS – Please, THKS – Thanks, etc. В начале статьи было отмечено, что английский является языком технологии, поэтому у интернет-пользователей сложился свой сленг, который используется во всех неформальных переписках: в чатах, в смс, в мессенджерах и любых соцсетях: HAND – Have a nice day, NP – No problem, LTNS – long time no see, etc. В этом плане нет определенного порядка, самое главное, чтобы собеседники понимали друг друга. Носители же языка часто пользуются сокращенными формами языка, что получило в лингвистике название редукции – изменение звучания звука, его ослабление или полное устранение. Следовательно, звуки становятся короче, а речь – быстрее и проще. К таким сокращениям относятся такие выражения, как: Gonna – going to, wanna – want to, couldya/wouldya – could you/would you, lemme – let me, lotta – lot of, etc. Наблюдаются также случаи, когда сокращаются не только слова, но и целые грамматические коструктуры. В таких случаях подлежащее соединяется с вопросительным словом, вспомогательный глагол вообще исчезает. Эти сокращения не стоит использовать на работе, в научных конференциях, переговорах. Не все используют сокращенные формы, так как считают их признаком бедности речи. Естественно, советуется воздержаться от сокращенных фраз в официальной беседе. Положительным является тот факт, что, зная сокращения, вы лучше поймете носителя языка и вам легче будет общаться. Самое главное – соблюдать баланс и знать, когда и где лучше использовать сленг или литературный вариант языка. Еще одним широкораспространенным методом в словообразовании является использование аббревиатур и аккронимов.

Аббревиатура (итал. Abbreviature от лат. brevis – «краткий» – слово, образованное сокращением слова или словосочетания и читаемое по алфавитному названию начальных букв или по начальным звукам слов, входящих в него. Аббревиатуры, в свою очередь, тоже подразделяются на сложносокращенные слова и инициальные аббревиатуры. Слово, составленное из сокращенных начальных морфем относится к группе сложносокращенных слов. Слово, образованное путем сложения начальных букв слов или начальных звуков, относится к группе инициальных видов сложносокращенных слов. Инициальная группа, в свою очередь, подразделяется на буквенные, звуковые и буквенно-звуковые. Мы не должны забывать, что сокращение является аббревиатурой, но аббревиатура не обязательно является сокращением. Однако, как правило, акронимы рассматриваются как подгруппа аббревиатур. Как уже было указано выше, некоторые сокращения могут использоваться в неформальных сообщениях. Однако аббревиатуры должны быть узнаваемыми, понятными, советуется пользоваться формами, данными в словаре. Есть всевозможные формы аббревиатур. Более распространенным считается набор инициалов, например, DIY – Do it yourself. Некоторые аббревиатуры считаются первой частью более длинного текста и произносятся как слова, например gym от gymnasium. Другие уменьшения образуются путем отсечения конца слова, например adv для adverb. Некоторые же слова утрачивают долю в середине. Например, Bdg значит building (здание). Существует значительная часть аббревиатур, которые англичанин может произносить как слова, а не как последовательность букв алфавита. Например, NATO, UNESCO, OXFAM.

Следовательно, мы приходим к такому выводу, что аббревиатура оставляет значение части речи неизменным, как это происходит в случае аффиксации, формирует слова, которые относятся к этой же части речи, что и главное слово. В большинстве случаев, под сокращение попадают существительные, но и встречаются случаи усечения глаголов. Однако и в этом случае сокращения глаголов образуются путем преобразования от уже сокращенных существительных. Прилагательные также могут подвергаться сокращению, однако они в основном сочетаются с суффиксацией. Лексические аббревиатуры классифицируются в соответствии с частью слова, которое обрезается. В основном обрезается конец слова, потому что начало слова в большинстве случаев является корнем и выражает лексический смысл слова. Этот вид аббревиатуры называется апокодом.

В словообразовательном процессе существует еще один способ, который не очень широко используется в языке – это способ редупликации. Слова, образованные по этому методу, используются не только детьми, но и взрослыми, которые употребляют их при разговоре с ними. Они хорошо запоминаются, по форме они ритмичны, имеют эмоцианальную окраску. Компоненты

сложного существительного, образованное во время этого процесса бывают одинаковыми. Многие слова образованы путем полного повтора. Например: pooh-pooh, dilly-dilly, chop-chop, etc. Часть из них образуется путем прибавления суффикса y(ie). Например: pinky-winky –мизинчик. Хотя по количеству их меньше, но эти слова ежедневно используются нами в повседневной речи, помогают нам разнообразить наш словарный запас. Особенная группа этих слов включает в себя человеческие эмоции, которые могут выражать радость (yoo-hoo), возмущение (jeepers-creepers). Особенное внимание привлекают слова, состоящие из звукоподражений, воспроизводимых с помощюю предметов и механизмов. Слова данной группы необходимы, так как они могут заменить названия явлений и таким образом упрощают наш язык. Например: din-don, tick-tock, etc. Объектом употребления детской речи чаще всего являются звуки, воспроизводимые птицами и животными. Они образуются путем полного повтора редупликатива. Например: mew-mew, how-how, tweet-tweet, etc. Многие из слов в сфере «музыка и танцевальные стили» заимствованы из английского в русский язык по социокультурным причинам. Например: hip-hop, cha-cha, boogie-woogie, etc. Эти слова получили широкое распространение среди молодежи. Интересным фактом является то, что и в этом способе словообразования наиболее количественная группа редупликативов-имена существительные. Конечно же, объясняется это тем, что мы чаще всего используем именно слова этой части речи при коммуникативном акте. Именно они указывают на объект действия. Например: might-light – ночник, gee-gee – лошадка, и так далее. Они помогают детям выразить явления окружающего мира на более понятном языке: chuff-chuff – звук паровоза. Изучив все эти моменты, мы приходим к такому выводу, что употребление редупликаций в стилистических целях, то есть служит снижению стилистических характеристик лексической единицы: money-shmoney. Их употребление также возможно для придания словам шутливого или иронического оттенка. Например: lovey-dovey – «нежное обращение к любимому человеку». Одновременно они могут служить как способ передачи эмоций: boo-boo «громкий плач». Образование слов в английском языке может происходить очень интересными способами. Нельзя обойти эту тему, не упомянув роль ударения, т.е. как одно ударение может изменить часть речи и значение слова. Например: address – поставив ударение на первом слоге, мы получаем существительное. Предложение «Give me your address» переводится как -Дай мне твой адрес. А если поставить ударение на втором слоге, у нас получается глагол в значении «адресовать свои слова кому-либо»: «Don't you dare address me this way» – «Не смей ко мне так обращаться».

Делая заключение из всего сказанного, мы можем прийти к выводу, что словообразование – это раздел лексикологии, изучающий закономерности и способы создания слов в языке. Раздел, изучающий производную структуру существующих слов или шаблонов, на основе которых язык, в данном случае английский, строит новые слова. В нем мало места для изучения простых слов. Однако эти же простые слова очень тесно связаны со словообразованием, так как именно они служат основным источником единиц, мотивирующих все виды производных и составных слов.

Список литературы:

1. Aitchison Cean. Teach yourself linguistics. London, Sydney, Auckland, Hodder and Stoughton, 1992.
2. Austin C. L. How to do things with words. Oxford, 1962.
3. Cambridge International Dictionary of Phrasal Verbs. Cambridge University-Press, 1997.
4. Лингвистический энциклопедический словарь / Под ред. В. Н. Ярцевой; Институт языкознания Академии наук СССР – Москва ; Сов. Энциклопедия, 1990.
5. Петрова Л. И. Редупликация в английской словообразовательной системе : дисс. канд. филол. наук. Ленинград, 1978.
6. Learn English language. URL: www.learnenglishlanguage.com/.../ne
7. English prefixes. URL: http://en.wikipedia.org/wiki/English-prefixes

Kerimova F. F. ENRICHING THE VOCABULARY OF THE ENGLISH LANGUAGE IN DIFFERENT WAYS

The article deals with formation of words in the English language. Semiotic, morphological and syntactical ways of word formation are clearly described in the article. Several methods in the word building process are enlightened in the article by the author. The particular features of the language in word formation, their similarities and differences are also mentioned. Since ancient times, the English language has gone through

a long and difficult path of development. The recent study and research of the English language, as well as his participation in the study of other languages at a comparative level, prove his intensive penetration into the philological sphere of other languages. The uniqueness of the English vocabulary is due to its rich vocabulary and wide range of uses. Another factor contributing to the expansion of the vocabulary of the English language, as well as an increase in the number of words formed by derivative ways, is its spread to all contingents. Another fact is the widespread use of English as a means of mass communication in modern technology. The spread of the language in such a wide area naturally stimulates its development and contributes to the emergence of innovations. In this regard, word formation plays a particularly important role. In enriching the vocabulary of the English language, word formation occupies one of the leading places. Like any other linguistic phenomenon, word formation can be studied from two sides – synchronously and diachronically. It is necessary to distinguish between these two approaches, since the linguist synchronously explores the existing system of types of word formation, while diachronically he deals with the history of word formation. In synchronic terms, a derived word is considered to have a more complex structure, regardless of whether it was formed from a simpler base or a more complex one. In a diachronic sense, the chronological order of the formation of one word from another is important. In the history of English, there are cases when a word more complex in structural terms served as the initial element from which a simpler word originated.

Key words: *language, category, conversion, morphology, vocabulary.*

УДК 811.111'27
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/23

Конопелькіна О. О.
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ФІГУРИ СУБСТИТУЦІЇ В АНГЛОМОВНИХ ПІСНЯХ УКРАЇНСЬКИХ ВИКОНАВЦІВ

Статтю присвячено науковій розвідці в галузі кроскультурної лінгвістики. У статті проаналізовано лінгвостилістичне аранжування англомовних пісенних текстів українських виконавців, а саме специфіку використання фігур субституції. Лінгвопоетика українських виконавців усе частіше лунає англійською мовою, однак рефлектує й етнічні мотиви, зберігаючи національну естетику володіння мовою. Об'єктом дослідження послугували англомовні пісні українських виконавців, а предметом – фігури субституції. Мета дослідження – опис лінгвостилістичної палітри фігур субституції англомовних пісень українських виконавців.

Англомовний пісенний текст у виконанні українських митців – це влучне поєднання західноєвропейських віянь та звичаїв українського народу, що простежується у використанні стилістичних фігур заміщення, які відбивають культурне, релігійне, історичне надбання нації.

З'ясовано, що в англомовних піснях українських виконавців превалюють такі фігури субституції, як гіпербола та метафора. Також простежуються випадки використання порівняння та персоніфікації. Досліджено, що фігури субституції використовуються виконавцями для змалювання своїх почуттів та безпосередньо пов'язані з концептом «Релігія», що виявляється в популярному використанні лексем heaven, sky, stars тощо. Фігури заміщення підвищують виразність, настроєвість мовця, утворюють емоційне середовище. Вдале використання стилістичних фігур у поєднанні з музичним супроводом формує блискучу образність, збуджує уяву реципієнта, надихає на нові думки щодо буденних подій та речей. Нерідко завдяки стилістичним прийомам субституції звеличується важливість партнера / обранця / коханого.

У межах одного англомовного пісенного тексту українських виконавців уживається велика кількість фігур заміщення (метафора, порівняння, гіпербола, персоніфікація тощо), які разом утворюють стилістичну конвергенцію.

Ключові слова: *фігури субституції, пісенні тексти, стилістичний прийом, гіпербола, метафора, симілі, персоніфікація.*

Постановка проблеми. Зацікавлення науковців у галузі міждисциплінарних розвідок стосується багатьох аспектів, серед яких не останнє місце посідає етнічна специфіка мовлення. Нині у вітчизняній науці це є провідною віхою, оскільки культура та розвиток сучасного українця сповнені західних тенденцій, міркувань та мовних одиниць. Подібна європеїзація не оминає і мистецтва ліричного жанру, зокрема пісенних текстів. Лінгвопоетика українських виконавців усе частіше лунає англійською мовою, однак рефлектує й етнічні мотиви, зберігаючи національну естетику володіння мовою. Подібне відображається в селекції лексичного наповнення, синтаксичної організації та стилістичного обрамлення. Саме слова «живої» мови характеризуються не лише лексичним значенням та граматичними особливостями, а й стилістичним відбитком, тобто частотністю вживання лексем та фраз, емоційним забарвленням або його відсутністю [11, с. 127–129]. Отже, мова підпадає під вплив певних літературних та художніх трансформацій у художньо-поетичному пісенному тексті. Як наслідок, виникає система нової мови, яка є надструктурою для природної [1, с. 24]. Утворюється так званий «стиль співу» – рефлексія ідеалів соціальної інтеракції, поглинання духовної світи, ступінь використання мови як засобу спілкування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пісенним текстам увагу приділяли такі дослідники, як О. Карапетян [4], А. Кузьменко [5], О. Нагібіна [7], Ю. Плотницький [8]. Науковцями охарактеризовано темпоральну мережу, змістовність пісень різних жанрів, серед яких є і рок, і поп, і євродиско. Однак розвідки не мали на меті простежити стилістичну специфіку англомовних ліричних текстів, що виконуються не носіями мови пісень.

Постановка завдання. Об'єктом дослідження послугували англомовні пісні українських виконавців, а предметом – фігури субституції в них. Мета дослідження – опис лінгвостилістичної палітри фігур субституції англомовних пісень українських виконавців. Відповідно до мети

сформовано низку завдань: виявити найуживаніші фігури заміщення, простежити доцільність їх використання, з'ясувати їх функціонал.

Виклад основного матеріалу. Пісенний дискурс – основний спосіб зберігання та передавання культурного спадку народів світу, де відображаються етичні принципи, норми моралі та поведінки в суспільстві, соціальні настанови, стереотипи, менталітет [9, с. 217–218]. Пісенний текст – один із варіантів креолізованих текстів – текстів, що містять вербальний компонент поряд із застосованими засобами інших семіотичних кодів у власній структурі [8, с. 3]. «Англомовний пісенний текст за своїм стилістичним оформленням є своєрідним та складним утворенням, оскільки в ньому можуть бути присутні не лише художньо-поетичні, а й розмовні елементи» [6, с. 77].

Англомовний пісенний текст у виконанні українських митців – це симбіоз західних інноваційних тенденцій та адаптованих традиційних поглядів українського народу на збереження культурного, релігійного, історичного «подиху нації», огорненого низкою стилістичних прийомів.

Значними для утвердження української свідомості були і є народні звичаї, традиції, обряди, святкування, які є невід'ємною частиною буденного життя, зберігають українську ідентичність, оригінальність, автентичність. Звичаї українського народу маніфестують традиційний світогляд, який формувався протягом багатьох століть, зберігши дохристиянські вірування. Попри еволюцію стилю життя, трансформацію поглядів, сакральний сенс обрядовості полишився, знайшовши своє відлуння та набувши розповсюдження в пісенних текстах, навіть в англомовних.

Українському народові звична віра в долю, потойбічні сили тощо. Подібне простежується й у сучасних англомовних пісенних текстах, у рядках пісні "Till the end" гурту «Kazka»:

The sky's a witness, nothing left to doubt
You'll stay beside, it's written in the stars
We are like sparkles, shining in the dawn
So high, we'll never touch the ground
Hear my voice from now and till the end of time
May it sound from here and to the other side
And the wicked shadows sink into the sands
May it be the place where our love stands

Така етнічна забобонність обвита фігурами субституції:

– метафорою *The sky's a witness, it's written in the stars,* де виконавець чітко вказує на сили небес;

– персоніфікацією *wicked shadows sink into the sands, our love stands*;

– порівнянням *We are like sparkles*, що призводить до ототожнення людини з блискавками;

– гіперболою *So high, we'll never touch the ground*, яка також підіймає людину над землею, тобто до небес, а також *from now and till the end of time,* утворюючи безмежний часовий континуум.

Погоджуємось із І. Яремчук, що в поетичних контекстах відображаються уявлення про недосяжність та неосяжність небес, наявність інших фізичних тіл [10, с. 139].

НЕБО – це один із найважливіших концептів у свідомості, картині світу, культурі та поглядах людини. І. Яремчук також зауважує, що словникові дефініції фіксують уявлення про небо як про фізичне тіло, світло, добро, рай тощо; а у ліричних поезіях небо часто входить до емоційної сфери людини, допомагаючи виразити почуття закоханої жінки [10, с. 139].

Л. Базарова наголошує на синонімічності *sky* та *heaven* як взаємодоповнювальних лексемах [2]. Значущість небесної сили, релігійних поглядів та віри в потойбічні сили також простежується в рядках пісні Тіни Кароль "Heaven":

No ground is under my feet
It's so hard to breathe
When you are here
Under my skin
I get shy
Heaven is looking down on us

Такий стилістичний засіб, як персоніфікація (*Heaven is looking down on us*), дає змогу зрозуміти, що українці сприймають небесні сили як такі, що здатні стежити та контролювати людські вчинки та дії, переважно стосовно почуттів. Heaven (Рай) – це місце, де живе Бог; місце, куди потрапляють хороші люди після смерті; дуже хороше місце, небеса [12].

У пісенному тексті Монатіка "Spinning" також наявні фігури субституції, які тяжіють до концепту НЕБО:

There's someone in the air in million ways,
What they say, but I just can not see.
There's someone in the game that people plays,
What they say, but I just can not see.
There's someone in the stars the magic place,
What they say, but I just can not see,
'Cause you are in my eyes.

У наданому фрагменті вжито метафору *There's someone in the stars the magic place*, яка описує небесне середовище як магічне місце із зірками.

Український народ споконвіків славетний своєю відкритістю та емоційністю, оспівуванням почуттів

любові та кохання. На підтвердження цьому розглянемо текст пісні Ані Лорак "Shady Lady":

You've been my superstar
But it's not what you are
You've been my superhero
Since I've lived in your shade
Every step that I made
Brought me nothing but zero

Закохана жінка звеличує свого обранця *(my superstar, my superhero, I've lived in your shade)*. Гіпербола вживається для передання почуттів закоханості, пояснення важливості однієї людини в житті іншої, характеристики дій та серйозності намірів у стосунках.

Закохана жінка в українських реаліях – це жінка, ладна пожертвувати заради кохання собою, здатна на ризиковані вчинки. Розглянемо рядки з пісні Руслани Лижичко "Dance with the wolves":

I'm not gonna cry, i'll stay in the woods
When my hearts aching, i'll dance with the wolves
I'm not gonna try, to mess with my rules
When my hearts breaking, i'll dance with the wolves
You think you love me
You think you control me
The more you feel you right
The more your going wrong
Don't say you got me you don't k now anything about me.
The more you make me weak
The more I'm getting strong – my way

Від утраченого кохання болить серце закоханої жінки, виразність чого збільшується фразами *When my hearts aching, i'll dance with the wolves* та *When my hearts breaking, i'll dance with the wolves.* Тут активно вжито гіперболізацію, оскільки танці з вовками є смертельно небезпечними. Цим висловом мовець підкреслює певну істерію свого стану, що спроможний відпочивати в компанії навіть диких звірів.

Варто зауважити, що недаремно дібрано саме образ вовка. Культ цієї тварини на вітчизняних теренах сягає давнини праіндоєвропейських часів: вовк – предок племені й вождя бойової дружини, символ хороброго воїна, охоронець роду.

Вовк в українській лінгвокультурі має негативне забарвлення, оскільки він є творінням чорта як пожирач тварин та людей.

Вовк символізує темні потойбічні сили, магію, чаклунство. Уважалося, що навіть молодята могли стати вовкулаками, бігати лісом, завивати тощо. Отже, вислів *i'll dance with the wolves* має деякий прихований сенс обрядовості й сили магії.

Разом із відлунням етнічного коріння трапляються випадки сучасних тенденцій, де вже панує гендерна рівність, а жінка може брати на себе всі ті дії, що колись були притаманні лише чоловікам. Так само відбувається й у відносинах між людьми, де жінка без вагань зізнається в коханні, ініціює стосунки та спонукає чоловіка до рішучих дій щодо цього. Пісенний текст Тіни Кароль "Show me your love" є тому підтвердженням:

Hi, baby, here I am
Feel like I'm born again
You see it in my eyes, my heart is on fire
Don't hide your love away, don't wait another day
…
I love the way you shine
Love when you cross the line
Just give me one more sign, show me your desire
Don't hide your love away, don't wait another day

Жагуча пристрасть презентується метафорично *You see it in my eyes, my heart is on fire, Don't hide your love away, Love when you cross the line*, а також із використанням порівнянь *Feel like I'm born again*.

Слід зазначити, що в межах одного пісенного тексту трапляється різноманіття стилістичних фігур, варіативність фігур субституції, що утворює собою стилістичну конвергенцію – своєрідний кількісний вияв висування, накопичення і сполучення різних стилістичних засобів у фрагменті тексту [3].

Одним із яскравих ілюстративних матеріалів стилістичної конвергенції фігур субституції є пісня Ані Лорак "Shady Lady":

Shady Lady
I'm gonna strike like thunder
Are you ready?
I wanna make you wonder
Rollin' steady
I'm gonna make you shiver
My heart is burning now

У наведеному фрагменті наявні порівняння *strike like thunder*, гіпербола *I'm gonna make you shiver*, метафора *My heart is burning*. Так, у межах цього текстового фрагмента можна помітити конвергенцію трьох видів фігур заміщення, які суголосно спрямовані на посилення зображення емоційного стану закоханої людини, її пристрасті до обранця та фізіологічної інтенції.

Іншим прикладом стилістичної конвергенції фігур субституції є пісенний текст Алекса Луни "Moonlight":

Moonlight
Help me, please, and make dreams come true
Revive the image that the soul lives

Image of that which I shall
For which the sky is bright
Scattering stars like pearls
Tell me where your favorite beach
I was able to find my sweet
The other of whom dream and sing
Sing
Give me a moment I'll find love wings its
Give me wings I will find my love

Тут наявні і персоніфікація *the soul lives*, і порівняння *stars like pearls*, і метафора *my sweet*. Також головна тема кохання оспівується за використання широкого спектра фігур заміщення та звернення до духовного, небесного (*soul, stars* тощо).

Висновки і пропозиції. Таким чином, англомовні пісні українських виконавців насичені стилістичними прийомами, зокрема фігурами субституції. Серед них поширеними є гіпербола та метафора, а також трапляються випадки вживання порівняння та персоніфікації. Такі субституції використовуються виконавцями переважно для змалювання своїх почуттів та безпосередньо пов'язані з концептом «Релігія», що виявляється в популярному використанні лексем *heaven, sky, stars* тощо. Фігури заміщення підвищують виразність, настроєвість мовця, утворюють емоційне середовище. Вдале використання стилістичних фігур у поєднанні з музичним супроводом формує блискучу образність, збуджує уяву реципієнта, надихає на нові думки щодо простих буденних подій та речей. Нерідко завдяки стилістичним прийомам субституції звеличується важливість партнера / обранця / коханого, а закохана жінка може бути представлена як така, що здатна заради кохання на відчайдушні вчинки.

У межах одного англомовного пісенного тексту українських виконавців вживається велика кількість фігур заміщення, що утворюють разом стилістичну конвергенцію.

Перспективою вбачаємо простежити стилістичну своєрідність англомовних пісенних текстів українських виконавців.

Список літератури:

1. Атрошенко Н. І. Лінгвостилістика української поезії для дітей : автореф. дис… канд. філол. наук: 10.02.01. Українська мова. Запоріжжя. ЗНУ, 2005. 25 с.

2. Базарова Л. Концепт «Бог» во фразеологических единицах английского, русского, татарского и турецкого языков : автореф. дис. … канд. филол. наук. 10.02.20. Казань, 2011. 23 с.

3. Ємець О. В. Роль стилістичних засобів у створенні прагматичного ефекту художнього тексту. URL: https://naub.oa.edu.ua/2013/rol-stylistychnyh-zasobiv-u-stvorenni-prahmatychnoho-efektu-hudozhnoho-tekstu/

4. Карапетян Е. А. Экспрессивно-семантическаяструктура русской лирической песни как жанровой формы художественной речи и лексические средства ее формирования : дис. … канд. филол. наук. Ставрополь, 2001. 254 с.

5. Кузьменко А. О. Портрет темпоральності англомовних пісенних текстів стилю Євродиско. *Науковий вісник ХДУ. Серія «Германістика та Міжкультурна комунікація»*. Херсон, 2019. С. 197–201.

6. Кузьменко А. О., Райлянова В. Е. Лінгвістичні властивості англомовних арій. *Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченка*. Старобільськ : ЛНУ, 2021. С. 76–85.

7. Нагибина Е. В. Содержательные и языковые особенности текстов современных эстрадных песен: дис. … канд. филол. наук. Ярославль, 2003. 219 с.

8. Плотницкий Ю. Е. Лингвостилистические и лингвокультурные характеристики англоязычного песенного дискурса : дис. … канд. филол. наук. Самара, 2005. 183 с.

9. Пысина И. С. Языковые особенности молодежного англоязычного дискурса. Мир языков : ракурс и перспективы. Минск : БГУ, 2018. С. 213–220.

10. Яремчук І. В. Концепт НЕБО у поетичній картині світу Форуг Фаррохзад. *Культура народов Причерноморья*, 2011. № 199, Т. 2. С. 139–141.

11. Burke M. Emotion in stylistics. Encyclopedia of language and linguistics. Amsterdam. Elsevier, 2006. 2d ed. P. 127–129.

12. Longman Dictionary of Contemporary English. URL: http://www.ldoceonline.com/dictionary/

Konopelkina O. O. FIGURES OF SUBSTITUTION IN THE ENGLISH-LANGUAGE SONGS OF UKRAINIAN PERFORMERS

The article deals with the scientific investigation in the field of cross-cultural linguistics. The article analyzes the linguistic and stylistic arrangement of the English song texts by Ukrainian performers, namely the specifics of the use of substitution figures. Linguopoetics of Ukrainian performers is increasingly heard in English, and it also reflects ethnic motives, while maintaining the national aesthetics of the language. The object of the study is the English-language songs by Ukrainian performers, and the subject is the figures

of substitution used in these songs. The purpose of the research is to describe the linguistic and stylistic palette of substitution figures of the English-language songs by Ukrainian performers.

The English song text performed by Ukrainian artists is an accurate combination of west-European trends and customs of the Ukrainian people, which can be traced in the use of stylistic figures of substitution, which reflect the cultural, religious and historical heritage of the nation.

It was found that such figures of substitution as hyperbole and metaphor prevail in the English-language songs of Ukrainian performers. There are also cases of comparison and personification. It has been studied that the figures of substitution are used by performers mainly to express their feelings and have a direct connection with the concept of Religion, which is manifested in the popular use of lexemes such as heaven, sky, stars, etc. Figures of substitution increase expressiveness, evaluate the speaker's sense of mood, form an emotional environment. Successful use of stylistic figures in combination with musical accompaniment forms a brilliant imagery, excites the imagination of the recipient, inspires new thoughts about simple everyday events and things. The importance of a partner / lover is often increased due to the stylistic methods of substitution.

There is also found a stylistic convergence within one English-language song text of Ukrainian performers. It combines a large number of substitute figures.

Key words: *figures of substitution, lyrics, stylistic device, hyperbole, metaphor, similes, personification.*

УДК 81'37-11
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/24

Красівський О. М.
Львівський національний університет імені Івана Франка

ТЕРМІНОЛОГІЯ АНГЛІЙСЬКОГО МАСМЕДІЙНОГО ДИСКУРСУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

У статті розглянуто теоретичні та методологічні засади термінології сучасного англомовного масмедійного дискурсу як системи пов'язаних лексичних, семантичних та функціональних аспектів, що мають на меті інформувати читача. Окреслено ключові методологічні основи дослідження масмедійного терміна, враховуючи його когнітивне та семантико-прагматичне наповнення. Зазначено, що сучасний дискурс ЗМІ, або масмедійний дискурс, характеризується високим ступенем компресії термінологічних одиниць, актуалізації в ньому новітнього вербального термінологічного інструментарію та поняттєвого апарату. З огляду на змістове наповнення масмедійних термінів, особливу увагу сфокусовано на семантико-функційному потенціалі та експресивному вираженні смислів, що наповнюють масмедійний контент. У статті зроблено акцент на тому, що розуміння термінних одиниць масмедійного дискурсу часто ускладнюється через набуття ними ознак полісемантичності, зумовлених особливостями медіадискурсу в глобалізованому світі. У статті залучено методику «значення – смисл», суть якої ґрунтується на таких двох принципових положеннях: 1) на розмежуванні двох різнопланових компонентів інваріантного значення в парадигматиці мови і змінного компонента в синтагматиці мовлення; 2) на відношеннях опозицій тотожних понять за диференційними ознаками, які є основою їх протиставлення. Висунуто гіпотезу про те, що слово не змінюється, а відтворює своє інваріантне значення як низка смислорозмежувальних ознак, що зрозумілі apriori в процесі абстрагувальної діяльності мислення. Зроблено висновок про те, що сучасний медіадискурс перетворюється на полікультурний і за змістом і за формою, а розширення функціональної парадигми масмедіа зумовлює і суттєві зміни в реалізації потенціалу мовних засобів через механізм утворення нових смислів, що є перспективою подальших наукових студій у цьому напрямі.

Ключові слова: *масмедійний дискурс, семантичне наповнення медійного терміна, семантико-функційний потенціал терміна ЗМІ, експресивне вираження смислів, методика «значення – смисл», інваріантне значення слова-терміна, диференційна ознака, абстрагувальна роль мислення, механізм утворення нових смислів.*

Постановка проблеми. Засоби масової інформації (далі – ЗМІ) все більше охоплюють наш життєвий простір, впливають на наше життя, адже ідея новин така ж давня, як і сама мова. У сучасній лінгвістиці науковий інтерес до вивчення масмедійного дискурсу зумовлений розширенням меж і можливостей ЗМІ щодо висвітлення подій суспільно-політичного життя. Газети сьогодні і надалі задокументовують щоденне життя і є свідками звичайних і надзвичайних новин. Проблематика дослідження в наукових розвідках охоплює низку важливих питань щодо його структурно-семантичних та лінгвокогнітивних параметрів. Одним із найшвидших джерел інформування та наймасовіших сфер комунікації є масмедійні ресурси. На підставі газетних матеріалів можна простежувати зміни в мові, появу нових слів, характерних для сучасної газетної англійської мови.

З огляду на це, виникає необхідність у дослідженні газетного стилю як системи взаємопов'язаних лексичних, фразеологічних та стилістичних мовних засобів у переосмисленні усталених підходів, методів і методик дослідження, залучення теоретико-методологічної бази нових лінгвістичних напрямів, які вможливлюють обґрунтування структури, семантики та прагматики масмедійного терміна. Попри динаміку наукових розвідок про термінологію масмедійної сфери, аналіз теоретичних джерел дає підстави стверджувати, що це явище в англістиці в структурно-семантичному та функціонально-прагматичному ракурсах системно не проаналізовано.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному глобалізаційному світі роль масмедійного простору набуває все більшої ваги завдяки розширенню меж і використання новітніх засобів та технологій поширення масової інформації [9]. Масмедійний дискурс – це реальність, яка створена засобами масової комунікації,

що можуть опосередковувати продукування, зберігання та поширення суспільно важливої інформації [1, с. 109–112]. У лінгвістичних студіях дослідників розглядаються лінгвокогнітивні та прагматичні чинники формування масмедійного дискурсу (І. І. Остапчук, С. І. Потапенко, Л. М. Чумак, С. Д. Чугу, Л. І. Шевченко та інші).

Зазначені чинники впливають на складність семантичної структури масмедійного терміна і тексту загалом, його форми, змісту та прагматичного наповнення. Таким чином, окреслені ключові теоретико-методологічні засади є системним базисом для подальшої наукової розробки питань із вивчення масмедійного простору терміна, а також дослідження його когнітивного та прагматичного наповнення.

Необхідність аналізу структурно-семантичних та функційно-прагматичних параметрів у контексті сучасного масмедійного дискурсу зумовлена використанням смислового потенціалу мовних та мовленнєвих фактів. Вивчення мови ЗМІ стає особливо актуальним у нинішній час, адже мова газет привертає увагу реципієнта специфічністю вербального вираження її лексико-семантичного наповнення та експресією. Актуальність випливає з потреби подальшого спеціального аналізу масмедійного терміна, а саме пізнання його сутності в англомовному масмедійному дискурсі, з'ясування його смислотвірного потенціалу, аналізу лінгвокогнітивних та функціональних особливостей.

Постановка завдання. Одне з першочергових завдань окресленої статті – узагальнити підходи до аналізу термінології масмедійного дискурсу, розкрити семантичне навантаження термінологічних одиниць за допомогою залучення методики значення та смислів на матеріалі сучасного англомовного масмедійного дискурсу. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання конкретних завдань щодо узагальнення підходів до вивчення лінгвістичних особливостей англомовного медіадискурсу. Незважаючи на значну кількість розвідок, присвячених масмедійній царині, відкритим залишається питання щодо дослідження структурно-семантичних та функційно-прагматичних аспектів масмедійного дискурсу.

У статті висунута гіпотеза дослідження масмедійного терміна, яка ґрунтується на припущенні, що семантичний потенціал та функційно-прагматична роль сучасного англомовного масмедійного терміна зумовлена його динамічністю, де функціонують комунікативно значущі та семантично потенційні одиниці. Сучасний англомовний масмедійний комунікативний простір об'єднує традиційні (телебачення, радіо, друкована періодика) та інноваційні, що функціонують в інтернет-площині (електронна пошта, онлайн-версії періодичних видань, соціальні мережі тощо, американські, британські ЗМІ, які дають змогу співрозмовникам миттєво обмінюватися інформацією незалежно від відстані та часу, як-от Skype, Viber, Google, Faceboook, Twitter тощо).

Безперечно, підґрунтям для дослідження сучасного англомовного масмедійного простору є теоретико-методологічна база, її системна поетапна методика. Основою виконання дослідження слугували загальнонаукові та лінгвістичні методи, як-от абстрагування та узагальнення для виокремлення найсуттєвіших теоретичних даних, які стосуються досліджуваної проблематики. Основними методами дослідження є структурно-семантичний, прагматичний, що дозволяє виявити функції масмедійного терміна в конкретній мовленнєвій ситуації. Так, на першому етапі за допомогою використання методу суцільної вибірки масмедійних термінів формується корпус ілюстративного матеріалу. На другому етапі, спираючись на описовий метод та методи індукції, дедукції, аналізу й синтезу, виявляються мовний, емпіричний матеріал, здійснюється інвентаризація та систематизація досліджуваної термінології масмедійної сфери. Третій етап передбачає розкриття семантичного потенціалу аналізованих термінологічних одиниць та ін.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні лінгвістика вивчає низку дискурсів як своєрідних типів комунікації людини з навколишнім світом. Одним із таких способів спілкування і розуміння навколишньої реальності є дискурс ЗМІ, або масмедійний дискурс, який характеризується високим ступенем актуалізації, залучення новітнього вербального термінологічного інструментарію та поняттєвого апарату. На слушну думку дослідників, стиль медіадискурсу передбачає використання не лише вербального фонду, а й інших засобів мовного вираження образності, експресії тощо [5; 6].

Однією з головних ознак масмедійного дискурсу є наявність соціального контексту, який поєднує зв'язний текст, низку екстралінгвістичних параметрів та соціальний контекст, який створює уявлення про учасників комунікації, процеси створення та сприйняття інформації. Загалом, аналіз сучасних поглядів на масмедійний дискурс засвідчує, що це поняття визначається дослідниками як явище динамічне, як процес створення тексту, зумовлений соціальними, культурними, історичними, комунікативними та лінгвістичними факторами [7]. Так, у досліджуваній сфері ЗМІ, наприклад у термі-

носполученні медіадискурсу *rainbowhunt – погоня за чимось сенсаційним, недосяжним, ілюзорним,* есплікується інтегральна сема *накопичення, нагромадження інформації*, що дозволяє говорити про семантику додаткових смислів як ресурсного потенціалу масмедійного терміна.

Як стверджують дослідники, масмедійний простір залучає до аналізу учасників комунікації і соціокультурних контекстів, що дозволяє кваліфікувати масмедійний текст як складну, «занурену в життя» комунікативну подію [4]. Безперечно, в тій мовній моделі світу, яку конструює журналіст, відображається і політико-ідеологічна, і соціокультурна ситуації, а також групові та суспільні інтереси тощо.

Як і в інших дискурсах, основу мови масмедійного дискурсу становить загальновживана лексика, що є поєднанням елементів лексики і синтаксичних структур різних стилів. Тут слушно навести думку Д. В. Деркач щодо визначення сучасних ЗМІ, для яких характерна відкритість інформаційних кордонів, що зумовлюють уніфікований характер мови масмедійних текстів, їх загальнодоступність, загальнозрозумілість, що відображається на експресивному рівні структурування та мовного оформлення матеріалу, зважаючи на прагматичну функцію медіасфери [3, с. 41–47].

Слід зазначити, що в наукових студіях останніх десятиліть масмедійний текст розглядається в змістових категоріях, які відображають характер та обсяг інформації, зважаючи на неоднозначну інтерпретацію за наявності в тексті нових смислів [8, с. 3–12]. З огляду на змістове наповнення масмедійної термінології, особливу увагу варто звернути на семантико-функційний потенціал та експресивне вираження лексем, що трапляються в масмедійному контенті.

На нашу думку, дифузною в плані аналізу семантичного навантаження видається полісемантичність масмедійної лексики, як-от термінологічна одиниця досліджуваної сфери *cabinet,* яка позначає різні поняття, маркуючи полісемантичні значення в масмедійному контексті, де вона втрачає однозначність і набуває ознак багатозначності: *1. Cabinet – a piece of furniture, a kitchen cabinet, a china cabinet; 2. Council which advises the chief executive or sovereign of a nation – e.g. a policy set by a cabinet; 3. Small, private room, etc. [9].*

Таким чином, можемо стверджувати, що адекватне розуміння термінних одиниць масмедійного дискурсу часто ускладнюється через набуття окремими термінами ЗМІ полісемантичності, зумовленої особливостями узусу медіадискурсу в глобалізованому світі. Досліджуваний емпіричний матеріал дає підстави стверджувати, що для термінології сучасного медіадискурсу притаманна висока експресивність, унаслідок якої відбувається модифікація та трансформація значення термінологічних одиниць та набуття ними нових смислових відтінків.

Окреслюючи теоретико-методологічні засади термінології медіадискурсу, стверджуємо, що будь-яка фахова термінологія чи спеціальний дискурс, зокрема масмедійний, потребує в процесі їх ретельного аналізу адекватної та надійної методики дослідження. Запропонована в окресленій статті методика «значення – смисл» С. О. Гурського ґрунтується на двох принципових положеннях: 1) на розмежовуванні двох різнопланових компонентів інваріантного значення в парадигматиці мови і змінного компонента в синтагматиці мовлення; 2) на відношеннях опозицій – тотожних за диференційними ознаками понять, які є основою протиставлення [2, с. 3–18].

Варто додати, що ключовим науковим постулатом ученого є твердження, що слово не змінюється в різних контекстах, а лише відтворює своє інваріантне значення як низка смислорозмежувальних ознак, оскільки кількість понять, об’єктів реальної дійсності є необмеженою, а словниковий запас усе ж таки обмежений. Так, дослідник дотримувався тези, що слово-термін, як правило, співвідноситься з якимось одним конкретним об’єктом реальної дійсності, саме тому воно (слово) уже узагальнює, виявляє свою узагальнювальну природу через стабільне інваріантне значення. Для підтвердження такої думки наведімо приклад із масмедійної сфери: *Scoops – informal story reported first or exclusively, as by a newspaper or television network. e.g. He’s a great at covering scoops like fires, accidents and shootings* [9]. Аналіз семантики *Scoops* засвідчує, що цей термін володіє певним інваріантним семантичним мінімумом, який забезпечує його розуміння в лексико-семантичному формативі масмедійної сфери, причому цей мінімум існує як до, так і після вживання певного слова, тобто залишається незмінним стосовно єдиного акту вживання, забезпечуючи взаєморозуміння комунікантів.

Інша ключова теза зазначеної методики полягає в тому, що через поєднання інваріантного значення слова та змінної основи протиставлення виявляється і породжується новий смисл слова-терміна. Отже, розроблена та апробована дослідником концепція «значення – смисл» полягає у відмежуванні стабільного компонента (інваріанта)

від змінних компонентів (смислів). Принципова сутність методики полягає в послідовному сполученні семи – інваріантної диференційної ознаки (далі – СДО), зафіксованої в знаковому значенні з різними поняттями в контексті та утвореної відповідно до різних смислів, як-от: *Kicker – slang. surprising, controversial, or difficult part or point, an ending that finishes a story with a climax, surprise or punchline… [9].*

Отже, висвітлений у статті теоретико-методологічний матеріал дає підстави аргументувати, що інваріантне значення слова-терміна (як елемент лексико-семантичної системи мови) є низкою елементарних стабільних сем / компонентів як складників його інваріантного семантичного значення, оволодівши яким зможемо якнайадекватніше трактувати слово, термін чи терміносполучення в масмедійному дискурсі чи тексті. Фокусуємо тут увагу читача на тому, що базовою тезою є незмінність, константність значення, яке відтворює своє інваріантне значення через низку смислових диференційних ознак, *apriori* зрозумілих реципієнтові в процесі абстрагувальної діяльності мислення, наприклад: *Tidbits (tidbits) – small, choicepiece, as a food or gossip) – A television anchor and reporter advises interviewees to split all their great information into interesting tidbits [9].*

Безперечно, труднощі в експлікації константного значення пов'язані з тим, що інваріантними залишаються семи високого рівня абстракції та що формування лексико семантичних варіантів у семантичній структурі слова може здійснюватися внаслідок асоціацій та їх глибинної конотації. Ураховуючи викладені теоретико-методологічні концепції стабільного інваріанта та його змінних смислів у мові, зроблено спробу навести наш погляд, не претендуючи на його безпомилковість чи безпідставність інших теорій щодо розуміння структурно-семантичного та прагматичного аспектів масмедійного терміна.

Висновки і пропозиції. З огляду на викладений матеріал, доходимо висновку, що сучасний медіадискурс перетворюється на полікультурний і за змістом і за формою, адже медіакультура загалом і медіадискурс зокрема набувають ознак інструмента дієвого впливу на реципієнтів (глядачів, читачів) (завдяки сфері розширення дії та глобального впливу засобів масової інформації на реципієнта). Як висновок, стверджуємо, що англомовний термін ЗМІ, інтегрований у масмедійний дискурс, є специфічним кластером формування термінного смислотворення у мовленнєвій та текстовій актуалізації. Ключовим постулатом для досліджуваної масмедійної лексики є те, що структура і семантика їх значення також не залишається незмінною, а поповнюється іншими емоційно-експресивними смислами.

Таким чином, залучення методики «значення – смисл», феномену інваріантного значення пояснюємо як відсутність належного аналізу та як доповнення (компонентного) в мовознавчій традиції, суть якого не знайшла адекватного висвітлення в мовознавчих студіях. Медіадискурс, насичений термінологією ЗМІ, покликаний інформувати, викликати інтерес, формувати свідомість і переконання, що забезпечує прагматичний напрям його аналізу.

Дослідження внутрішньої організації лексико-семантичної та функціональної систем масмедійної мови, її смислового каркасу дають підстави усвідомлювати суттєві особливості феномену пізнання глибинних семантичних процесів досліджуваної сфери, що уможливлює інтерпретацію терміна (терміносполучення) в новому контексті, тобто розкриття його диверсифікації смислів та адекватне розуміння.

Отже, стає очевидним, що розширення функціональної парадигми масмедіа зумовлює і суттєві зміни в реалізації потенціалу мовних засобів через механізм утворення нових смислів і є перспективою подальших досліджень у цьому напрямі.

Список літератури:

1. Васильєва Л. В. Роль и функция СМИ в современном обществе. Вестник Амурского Государственного Университета. Серия «Гуманитарные науки». 2010 № 5. С. 109–112.
2. Гурський С. О. Значення і смисл слова. *Іноземна філологія*. Вип. 34. Львів, 1974. С. 3–18.
3. Деркач Д. В. Мас-медійний жанр ток-шоу, природа, функції, аспектологія дослідницького пошуку. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика.* Київ, 2013. Вип. 26. С. 41–47.
4. Остапчук І. І.. Тропи та тропеїзація англомовного масмедійного дискурсу : дис. … канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, 2016. 230 с.
5. Потапенко С. І. Сучасний англомовний медіа-дискурс: лінгвокогнітивний і мотиваційний аспекти. Ніжин : Видавництво НДУ імені Миколи Гоголя, 2009. 391 с.
6. Чумак Л. М. Лексичні інновації в англомовному медійному дискурсі початку XXI століття: структурний і лінгвопрагматичний аспекти : дис. … канд. філол. Наук : 10.02.04. Київ, 2018. 237 с.

7. Чугу С. Д. Дослідження сучасного англомовного газетного тексту в категоріях медіалінгвістики. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія».* Острог : Вид-во НаУОА, грудень 2018. Вип. 4(72). С. 57–60.

8. Шевченко Л. І. Медіалінгвістика в сучасній Україні: аналіз ситуації. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. Київ, 2013. Вип. 26. С. 3–12.

9. Matheson D. Media discourses: analysing media texts. London : Open University Press, 2005. 206 p.

Krasivsky O. M. TERMINOLOGY OF ENGLISH MASMEDIA DISCOURSE: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES

The article considers the theoretical and methodological principles of terminology in modern English-language media discourse as a system of related lexical, semantic and functional aspects aimed at informing the reader. There have been outlined the key methodological bases of the media term research, taking into account its cognitive and semantic-pragmatic potential. It is noted that the modern discourse of the media, or mass media discourse, is characterized by a high degree of compression of terminological units, the actualization of the latest verbal terminological tools and conceptual apparatus. Researching the inner content of the mass media terms, special attention is focused on the semantic-functional potential and expression of senses that fill the mass media discourse. The article emphasizes that the understanding of the term units in the media discourse is often complicated by their acquisition of signs aspolysemanticism due to the peculiarities of media discourse in a globalized world. In the article, the method of "meaning-sense" is involved, the essence of which is based on two basic principles: 1) on the distinction of two diverse components of invariant meaning in the paradigm of language and a variable component in the syntagmatic of speech; 2) on the relations of oppositions, identical concepts on the basis of differential features, which are the basis of their opposition. It is hypothesized that the word does not change, but reproduces its invariant meaning as a series of semantic distinguishing features that are understood a priori in the process of abstract activity of thinking. It is concluded that modern media discourse is becoming multicultural in content and form, and the expansion of the functional paradigm of mass media causes significant changes in the realization of the language potential, in particular through the mechanism of formation new senses, which is a prospect for further research in this direction.

Key words: *mass media discourse, semantic content of media term, semantic-functional potential of media term, expressive means of senses, method of meaning-sense, invariant meaning of word-term, differential sign, abstract role of thinking, mechanism of formation newsenses.*

УДК 811.111'42
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/25

Кузнєцова О. В.
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

СПОСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЛІНГВОКРЕАТИВНОСТІ АВТОРА ПОСТМОДЕРНІСТСЬКИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ

Статтю присвячено дослідженню способів вияву лінгвокреативності автора постмодерністського художнього тексту. Установлено, що домінантними рисами постмодерністських художніх текстів є фрагментарність, (само)іронія, сарказм, інтертекстуальні включення. Автори-постмодерністи переосмислюють та пародіюють попередні культури, комбінують факти з вигадками, активно генерують нові ідеї та смисли. Вони характеризуються активною життєвою позицією, відкрито заявляють про власну точку зору, неординарно виражають власне світосприйняття. З'ясовано, що характерною рисою постмодерністських художніх текстів є двоадресатність, адже вони адресовані як інтелектуальній еліті, так і пересічному громадянину.

Визначено, що ключовою рисою автора постмодерністського тексту є креативність. Вона криється в організації автором текстового простору, в доборі виражально-зображальних засобів, тематики, сюжету тощо. Обґрунтовано, що автор-постмодерніст наділений лінгвокреативним типом свідомості, що виражається в нетиповому комбінуванні лексичних, стилістичних, фонетичних та графічних засобів.

У науковій розвідці розглянуто художні тексти жанру «чикліт» та доведено, що їм властиві такі риси, як індивідуальні обкладинки, інтертекстуальні включення, (само)іронія, сарказм, гіпербола, оказіоналізми, порівняння, капіталізація та лексичні звороти для вираження невизначеності. Підтверджено, що художні тексти жанру «чикліт» адресовано сучасним жінкам, які ставлять собі в пріоритет кар'єрний розвиток, тому є нещасливими в особистому житті. Це простежується і в назвах книжок, і в сюжетних лініях. Використані автором мовні та немовні засоби є тому підтвердженням, адже переважальними засобами є (само)іронія та сарказм як стосовно себе, так і стосовно чоловіків.

Ключові слова: *креативність, лінгвокреативність, постмодернізм, постмодерністський художній текст, чикліт.*

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Постмодерністський текст здавна перебуває в колі наукових інтересів учених (О. Бабелюк, І. Бехта, С. Катз, О. Палій, У. Тиха, І. Хассан та інші). Постмодерністський текст спрямований на переосмислення та пародіювання попередніх культур, комбінацію факту з вигадкою, генерацію нових смислів та ідей. Постмодернізму властиві: фрагментарність, жанровий та стильовий синкретизм, (само)іронія, пародіювання, інтертекстуальні включення тощо.

І. Бехта влучно наголошує, що постмодерністський текст базується на інтертекстуальності, гіпертекстуальності та самореференційності. Науковець зазначає, що «інтертекстуальність уособлює еклектику однієї або кількох знакових систем, узятих із різних культурних сфер, епох та індивідуальних практик, що супроводжується виникненням нових або додаткових значень, текстуально закріплених цитатних відсилань» [2, с. 14]. Так, «гіпертекстуальність відбиває ідею ризоматичності письма з її тенденцією до нелінійності в сучасному мисленні: читач має вгадувати авторську логіку в послідовності викладу. Самореференційність виявляється в специфічній наративній манері, яка робить оповідь суттю тексту» [там само].

Ключовою рисою постмодерністських текстів є двоадресатність, адже вони адресовані як інтелектуальній еліті, знайомій із кодами культурно-історичної епохи, так і масовому читачеві, здатному відшукати «на поверхні» тексту доступний код, що стане джерелом великої кількості інтерпретацій [10]. Між автором та адресатом утворюється певний простір спільного знання, тобто таке спільне мовне, мовленнєве, комунікативне знання, яке ґрунтується на фокусуванні єдності протиставлених одна одній особистостей, їх мовленнєво-мисленнєвої діяльності. Така діяльність охоплює поведінку не тільки автора, а й інших комунікантів [1, с. 16–17]. Отже, це підкреслює важливість ролі мови в процесі репрезентації знань, у доборі

засобів передання інформації, в адекватній інтерпретації адресатом задумів автора.

Автор постмодерністського тексту вирізняється з-поміж інших схильністю до недотримання усталених правил та закономірностей текстотворення. Він довільно комбінує виражально-зображальні засоби, «створює спонтанне письмо, в якому панують наративний хаос, імпровізації, квазіреальність, варіативні мовні ігри тощо» [7, с. 66]. Так, головною рисою автора-постмодерніста є креативність. Креативність мислиться як рушійна сила творчого процесу, вона задіює емоційні та інтелектуальні якості автора, його життєвий досвід, дивергентне мислення, спонукає його до нестандартного самовираження.

Зважаючи на чималу кількість наукових розвідок, присвячених постмодерністському тексту, зокрема художньому, це питання й досі залишається актуальним, адже всебічне вивчення особливостей функціонування мовних засобів, що ґрунтується саме на креативності автора, розширить знання про функціонування цього лінгвістичного феномену.

Постановка завдання. Мета розвідки – розглянути постмодерністський текст з огляду на вплив лінгвокреативного мислення автора та визначити домінантні мовні засоби текстотворення.

Об'єктом дослідження обрано постмодерністські тексти жанру «чикліт», а предметом – лінгвокреативні засоби текстотворення. Практичним матеріалом слугували романи *"Bridget Jones's Diary"*, *"Confessions of a Shopaholic", "The Devil Wears Prada", "Sex and the City"*.

Виклад основного матеріалу. Автору постмодерністського тексту властива така риса, як креативність, що ґрунтується на неординарному варіюванні мовних засобів із метою впливу на адресата. Можливості автора творчо трансформувати наявний мовний матеріал задля задоволення конкретної комунікативної мети є лінгвокреативністю, яка виявляється через певні мовні засоби, що культивують мисленнєво-мовленнєву свободу сучасних людей, збагачують їхні знання, розвивають уподобання, розширюють наявні асоціації та сприяють інтелектуалізації суспільства [4, с. 3].

Під креативністю розуміємо «здатність породжувати незвичні ідеї, мислити нетрадиційно, швидко вирішувати проблемні ситуації» [3, с. 119]. Креативність автора надає художнім текстам ознак оригінальності. Креативність – «це, безперечно, експериментальне пізнання дійсності, представлення новаторських ідей, креативне бачення світу, що дозволяють автору по-новому розкрити вже досліджені теми» [6, с. 88]. Автор – це «смілива людина, яка пробує нове; інтуїція плюс логіка; відмінне почуття гумору; їй цікавий сам процес, а не результат; любить шукати нове; перебуває в постійному пошуку відповідей, знань, ідей» [9, с. 88]. Креативна особистість спроможна вирішити проблему абсолютно по-новому, адже вона має неупереджену точку зору та генерує багато неординарних ідей, пов'язаних із нетиповим використанням мовних та немовних засобів у комунікації.

Лінгвокреативне мислення – це «мовленнєва свідомість, спрямована на породження нових мовних сутностей через трансформацію наявних у мовному просторі елементів» [5, с. 20]. Лінгвокреативність автора постмодерністських текстів «утілюється в ключових образах, темах, наборі виражально-зображальних засобів, за якими ми впізнаємо «руку майстра» [8, с. 209]. Наділені лінгвокреативним мисленням автори володіють тонким відчуттям мови та стилю, що дозволяє їм творчо підходити до процесу текстотворення, вміло граючи з формою та значенням слова. Такі особистості не бояться виходити за загальноприйняті рамки, творити щось нове, вони є «бунтівниками» в іманентному світі мови, творчо впливаючи на нього та на свого адресата [7, с. 42].

Яскравим прикладом постмодерністських текстів є тексти жанру «чикліт», оскільки їм притаманно чимало характерних рис постмодернізму. До основних характеристик належать: інтертекстуальні включення, самоіронія, сленг, реалії тощо. Інгерентною рисою текстів «чикліт» є опис внутрішнього конфлікту сучасної жінки-феміністки, яка, з одного боку, прагне відстояти свою жіночність та привабливість, з іншого – продемонструвати якості, які часто асоціюються з чоловічою сутністю (сила духу, раціональність тощо). Головна героїня хоче все і відразу, намагається поєднати матеріальні досягнення з веденням побуту, модний стиль життя та незалежність із романтичними стосунками.

<u>Першою рисою</u> постмодерністських художній текстів жанру «чикліт» є дизайн обкладинки, який виконує так звану контактовстановлювальну функцію, адже саме з обкладинки починається знайомство адресата з автором. Для обкладинок характерні яскраво-рожеві або пастельні відтінки, рукописні шрифти, зображення предметів, які натякають на культуру споживання, у яку ці героїні занурені – це все є семіотичними ресурсами, крім самого тексту, які стали невід'ємною частиною типового образу «чикліт» як жанру. Можна

стверджувати, що подібний дизайн обкладинки стереотипно характеризує ці художні тексти так, щоб адресат одразу міг ідентифікувати жанрову належність ще до того, як почне ознайомлюватись із сюжетом та героями оповідання.

Наприклад, обкладинка книги *"The Devil Wears Prada"* складається з вербальної частини, у якій вжито назву всесвітньо відомого італійського бренду *"Prada",* та невербальної – малюнку жінки в костюмі однойменного бренду. Також на обкладинці використано прийом алюзії, адже жінку зображено з таким хвостом, як у чортеняти. До того ж у назві книги фігурує іменник *"devil"*. Так, ми маємо невербальне дублювання назви книги, виражене паралелізмом: *"devil"* – хвіст чортеняти та *"Prada"* – костюм цього бренду. Червоний колір на обкладинці символізує енергетику, комунікабельність. Люди, які віддають перевагу червоному, є лідерами, наполегливі, впевнені у своїх силах.

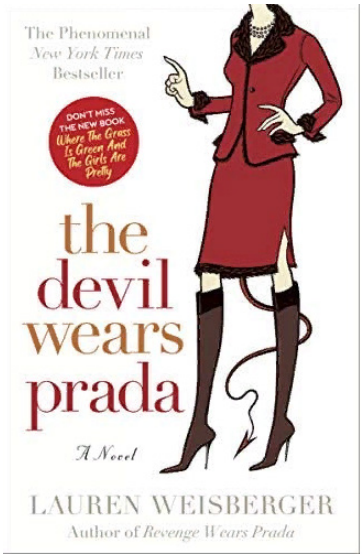

(1)

Рис. 1. Обкладинка книги "The Devil Wears Prada"

Другою рисою є використання інтертекстуальних включень. У нижченаведеному прикладі зазначено прецедентну назву фільму *"Breakfast at Tiffany's",* що виконує роль алюзії на стосунки головних героїв Голлі Голайтлі та Пола Варжака.

(2) *In Breakfast at Tiffany's, Holly Golightly and Paul Varjak were faced with restrictions – he was a kept man, she was a kept woman – but in the end they surmounted them and chose love over money. That doesn't happen in Manhattan these days"* (C. Bushnell, Sex and the City, p. 6).

Третя риса – використання іронії, самоіронії та сарказму. Розглянемо на прикладі:

(3) *"Tom has a theory that homosexuals and single women in their thirties have natural bonding: both being accustomed to disappointing their parents and being treated as freaks by society"* (H. Fielding, Bridget Jones's Diary, p. 40).

Бріджит Джонс вдається до самоіронії, висміюючи свій вік, адже вона самотня у свої тридцять, що дуже засмучує її батьків – *being accustomed to disappointing their parents and being treated as freaks by society*.

Наведемо приклад сарказму:

(4) *"How's your love-life, anyway? ' Oh God. Why can not married people understand that this is no longer a polite question to ask? We would not rush up to them and roar, 'How's your marriage going? Still having sex?"* (C. Bushnell, Sex and the City, p. 178).

Сарказм експліковано питальними реченнями (*Why can not married people understand that this is no longer a polite question to ask?; How's your marriage going?; Still having sex?*), які демонструють обурення героїні на адресу людей, котрі безтактно втручаються в особистий простір неодружених жінок.

Четвертою рисою розглянемо гіперболу:

(5) *"I mean, visiting any shop for the first time is exciting. There's always that electric buzz as you push open the door; that hope, that belief, that this is going to be the shop of all shops, which will bring you everything you ever wanted, at magically low prices"* (S. Kinsella, Shopaholic Takes Manhattan (Shopaholic 2). Transworld Digital, p. 56).

Гіпербола (*the shop of all shops, which will bring you everything you ever wanted, at magically low prices*) демонструє перебільшення бажання здійснювати неконтрольовані покупки головної героїні Ребекки Блумвуд. Також маємо протиставлення двох світів: реального, в якому в головної героїні купа боргів, із нереальним, у який вона потрапляє (лишень переступаючи поріг магазину).

Уживання оказіоналізмів є п'ятою рисою:

(6) *Unfortunately, I now realize the whole point of the aloof over-made-up-ice-queen on anticellulite diet palaver was to make Daniel realize the error of his ways* (H. Fielding, Bridget Jones's Diary, p. 185).

Оказіональний епітет (*over-made-up-ice-queen on anticellulite diet*) акцентує увагу на іронічності Бріджит Джонс, яка визнає безглуздість власних вчинків.

Також зауважимо використання порівнянь у художніх текстах жанру «чикліт», що є шостою рисою:

(7) *"Being a woman is worse than being a farmer – there is so much harvesting and crop spraying to be done: legs to be waxed, underarms shaved, eyebrows blucked, feet pumiced, skin*

exfoliated and moisturized..." (H. Fielding, Bridget Jones's Diary, p. 44).

У цьому прикладі спостерігаємо ототожнення жіночих клопотів (*legs to be waxed, underarms shaved, eyebrows blucked, feet pumiced, skin exfoliated and moisturized*) із фермерськими справами (*harvesting and crop spraying*).

Художнім текстам жанру «чикліт» також властива емоційність, яка, зокрема, експлікується капіталізацією, що є сьомою рисою:

(8) *"What if I don't want this?' 'Oh, don't be silly – EVERYONE wants this. Everyone wants to be us"* (L. Weisberger, The Devil wears Prada, p. 34).

Капіталізація займенника *"EVERYONE"* графічно передає впевненість Міранди у своєму ствердженні про те, що всі жінки хочуть бути такими ж успішними, як вона.

Наступна риса, восьма, – це невизначеність, що є головним внутрішнім конфліктом багатьох художніх текстів цього жанру. Вона виявляється в розчаруванні в концепції надійних і вірних романтичних стосунків та у відчайдушному бажанні віднайти чоловіка своєї мрії. Наприклад:

(9) *No one's told her about the End of Love in Manhattan. Then I thought: She'll learn. Welcome to the Age of Un-Innocence. The glittering lights of Manhattan that served as backdrops for Edith Wharton's bodice-heaving trysts are still glowing-but the stage is empty. No one has breakfast at Tiffany's, and no one has affairs to remember-instead, we have breakfast at seven A. M. and affairs we try to forget as quickly as possible. How did we get into this mess? [...] There's still plenty of sex in Manhattan but the kind of sex that results in friendship and business deals, not romance* (C. Bushnell, Sex and the City, p. 6).

Розчарування героїні передано лексично словосполученнями *"End of Love", "Age of Un-Innocence"*, а також фразами *"affairs we try to forget as quickly as possible", "sex that results in friendship and business deals, not romance"*, які наголошують на розчаруванні в стосунках та коханні.

Отже, виокремлені нами в художніх текстах домінантні риси жанру «чикліт» характеризують його як постмодерністський. Вони адресовані сучасній жінці, яка перебуває в пошуках власного місця в житті.

Висновки і пропозиції. Проведений аналіз ілюстративного матеріалу дозволив дійти висновку, що лінгвокреативність жанру «чикліт» ґрунтується на таких рисах, як індивідуальність обкладинки, вживання інтертекстуальних включень, (само)іронії, сарказму, гіперболи, оказіоналізмів, порівнянь, капіталізації та лексичних зворотів для вираження невизначеності. Перспективним убачається поглиблений аналіз постмодерністських художніх текстів, виявлення інгерентних рис в інших літературних жанрах.

Список літератури:

1. Алефиренко Н. Ф. Дискурсивное сознание как речемыслительная категория (к постановке проблемы). *Проблемное поле дискурсологии*: сборник научных статей / под. ред. А. В. Полонского. Белгород : ПОЛИТЕРРА, 2010. С. 14–19.
2. Бехта І. А. Дискурс постмодернізму : особливості наративних стратегій. *Нова філологія*. 2002. № 1(12). С. 213–223.
3. Большой психологический словарь / Под. ред. Б. Г. Мещерякова, В. П. Зинченко. Москва ; Санкт-Петербург, 2009. 816 с.
4. Воропай С. В. Лінгвістична креативність та її реалізація у мові користувачів соціальних мереж (на прикладі соціальної мережі Фейсбук). *Філологічні трактати*. Т. 8. № 4, 2016. С. 7–13.
5. Кобякова І. К., Кобяков О. О. Природа лінгвокреативної функції. *Trends of Langusge Cultures Development through the Prism Correlation between Communicative Functions: CXXXII International Research and Practice Conference and III stage of the Championship in Philological Sciences*. London : IASHE, 2016. P. 19–21.
6. Кузнєцова О. В. Креативність як невід'ємна риса карнавального дискурсу. *Сучасна іноземна філологія: дослідницький потенціал* : матеріали VII міжнар. наук. форуму (Харків, 23 листопада 2016 р.). Харків, 2016. С. 87–89.
7. Кузнєцова О. В. Постмодерністський комічний ідіодискурс Дейва Баррі : дис. … канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2019. 241 с.
8. Самохіна В. О., Кузнєцова О. В. Ідіодискурс як прояв лінгвокреативного мислення автора в карнавальній свідомості (на матеріалі художніх текстів американського письменника Дейва Баррі). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2017. Вип. 16. С. 207–217.
9. Самохина В. А. Креативная личность Linguisticus-шутника, или ученые-лингвисты смеются. *Когниция, коммуникация, дискурс*. 2016. № 12. С. 84–97.
10. Чотчаева М. Ю., Сосновский В. Т. Постмодернизм в культуре и литературе современности. *Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 2 : Филология и искусствоведение.* 2017. № 2(197). URL: http:// cyberleninka.ru/article/n/postmodernizm-v-kulture-i-literature-sovremennosti (дата обращения: 24.11.2021).

Список джерел ілюстративного матеріалу:

1. Bushnell C. Sex and the City. Grand Central Publishing, 2006. 304 p.
2. Fielding H. Bridget Jones's Diary. London: Picador, 1997. 309 p.
3. Kinsella S. Shopaholic Takes Manhattan (Shopaholic 2). Transworld Digital, 2009. 356 p.
4. Weisberger L. The Devil Wears Prada. Doubleday, 2003. 279 p.

Kuznietsova O. V. THE WAYS OF EXPRESSING LINGUOCREATIVITY OF THE AUTHOR OF POSTMODERN LITERARY TEXTS

The article is devoted to the research of the ways of manifestation of linguo-creativity in the author's postmodern literary text. It is established that the dominant features of postmodern literary texts are fragmentation, (self-) irony, sarcasm, intertextual inclusions. Postmodern authors rethink and parody previous cultures, combine facts with fiction, and actively generate new ideas and meanings. They are characterized by an active position in life, openly express their own point of view, and unusually convey their own worldview. It has been found that the characteristic feature of postmodern literary texts is bi-addressability – they are addressed to both the intellectual elite and the average citizen.

It is determined that the key feature of the author of the postmodern text is creativity. It lies in the organization of the text space by the author, in the selection of expressive means, themes, plot, etc. It is substantiated that the author-postmodernist is endowed with a linguo-creative type of consciousness, which finds expression in an atypical combination of lexical, stylistic, phonetic and graphic means.

Scientific research examines the artistic texts of the genre "chick lit" and proves that they have such features as individual covers, intertextual inclusions, (self-) irony, sarcasm, hyperbole, nonce words, comparisons, capitalization and lexical inversions to express uncertainty. It has been confirmed that the literary texts of the "chick lit" genre are addressed to modern women who prioritize their career development and are therefore unhappy in their personal lives. This can be viewed both in the titles of the books and in the plot lines. The language and non-language means used by the author are a confirmation of that, because the predominant means are (self-) irony and sarcasm both towards oneself and towards men.

Key words: *"chick lit", creativity, linguo-creativity, postmodernism, postmodernist artistic text.*

УДК 82.091
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/26

Magerramova Malahat
Aserbaidschanische Staatliche Universität für Fremdsprachen

PROBLEME DER WORTBILDUNGSELEMENTE IM MODERNEN DEUTSCH

Стаття присвячена вивченню словотвірних елементів та їх типів у сучасній німецькій мові на прикладі молодіжного сленгу. Матеріалом дослідження послужила численна група суфіксальних та префіксальних іменників, представлена у словниках молодіжного сленгу, а також на молодіжних Інтернет-ресурсах. Проаналізовано суфіксальні та префіксальні іменники, утворені за словотвірним типом «твірна основа+суфікс» та «префікс+твірна основа». Виявляються глибинні зв'язки мотивуючих/твірних та мотивованих/похідних одиниць, що відображають логіку зв'язків предметів дійсності у мовній свідомості, а також простежується реалізація цих відносин у словотвірних типах. У результаті аналізу словотвірних значень у групі німецьких іменників, які є молодіжними сленгізмами, сконструйованими за моделлю «основа+суфікс» і за моделлю «префікс+основа», було виділено чотири основні словотвірні типи (суфіксальний підтип) і два основні словотвірні типи (префіксальний підтип).

Методологічною основою аналізу лінгвістичного матеріалу у цій роботі є системно-функціональний та когнітивний методи. Перший метод у рамках методології порівняльно-лінгвістичних досліджень є універсальним інструментом пізнавальної діяльності, що дозволяє об'єктивно досліджувати еволюцію мовних систем та мовних традицій. Саме за допомогою системно-функціонального методу розкрито елементний склад мовної системи, виявлено характер взаємодії словотвірних елементів, що сприяє визначенню її стійкості. Також використано когнітивний метод, що у лінгвістиці спрямований на опис концептуального змісту і лежить в основі значення мовних одиниць. Проведений аналіз доводить, що нові суфіксальні та префіксальні іменники, що характеризують діяча, виникають від дієслівних, субстантивних та ад'єктивних основ, часто подвійної похідної спрямованості. Вивчені у цій роботі словотвірні типи суфіксальних і префіксальних іменників дозволили дійти висновку, що нерідко основи похідних становлять запозичення з англійської. При цьому деривати характеризуються зниженим стилістичним забарвленням.

Ключові слова: *словотвірний елемент, словотвірний тип, суфіксально-префіксальна модель, німецький молодіжний сленг, дериват, словотвірне значення, продуктивність.*

Formulierung des Problems. Das Problem der Erforschung von Wortbildungselementen hat seit Ende des 20. Jahrhunderts die Aufmerksamkeit der Linguisten auf sich gezogen. Fragen der Assimilation, Funktionsweise und Ableitungsmöglichkeiten von Affixen, auch internationalen, werden intensiv bearbeitet, die Geschichte der produktivsten Affixe und Affixformationen untersucht.

Das Hauptproblem bei der Untersuchung und Berücksichtigung von Wortbildungselementen war die Tatsache, dass die Wissenschaft der Lexikologie eine Disziplin ist, die noch nicht in allen Aspekten im Detail untersucht wurde. Bis heute gibt es nicht so viele linguistische Arbeiten, die sich diesem Phänomen widmen. Die Lexikologie befasst sich mit dem Wortschatz auf der Grundlage der allgemeinen und vergleichenden Sprachwissenschaft, der kontrastiven Sprachwissenschaft, der Übersetzungstheorie sowie der Lexikographie von Fremdwörtern und der mehrsprachigen Lexikographie [5, S. 56]. In den letzten Jahrzehnten hat sie das Interesse von Sprachwissenschaftlern und praktizierenden Übersetzern geweckt.

Die Sprache entwickelt sich nicht nur nach ihren inneren spezifischen Gesetzmäßigkeiten, sondern spiegelt auch die Veränderungen im sozialen Leben eines Menschen wider [8]. Mit dem Auftauchen oder Verschwinden jeglicher Realien im Leben der menschlichen Gesellschaft erscheinen und sterben lexikalische Einheiten im Vokabular der Sprachen, ihre Phonetik, morphologische Struktur, Bedeutung, Wortgebrauch ändern sich. Im Zusammenhang mit diesen Prozessen bleibt die Erforschung der Ableitungen weiterhin relevant, da die überwiegende Zahl neuer Wörter auch Ableitungen sind, also abgeleitete Wörter, die hauptsächlich mit Hilfe

von *wortbildenden Elementen* gebildet werden, die Affixe gemäß Ableitungsmodellen sind, die für eine bestimmte Sprache charakteristisch sind [20, S. 85].

Die Jugendsprache oder der Slang bietet großartige Möglichkeiten, die Ableitungspotentiale der Sprache zu studieren. Unter Slang verstehen wir zusammen mit N. V. Shamova und L. N. Ponomarenko eine besondere Art der Rede, die von jungen Menschen zum Zweck der Selbstidentifikation in der Gesellschaft verwendet wird [25, S. 172].

Ein wichtiges Problem ist auch die Frage nach den Ebenen der Ableitungssemantik, da die Abstraktionsebene der Semantik der motivierenden Basis und des Formanten in verschiedenen Werken unterschiedlich betrachtet wird. Diese Arbeit basiert auf dem Konzept der Generalisierungsebenen der Wortbildungsbedeutung, das von einem Wissenschaftlerteam unter der Leitung von M. D. Stepanova entwickelt wurde und fand seine Widerspiegelung im „Wörterbuch der Wortbildungselemente der deutschen Sprache“ [23]. Wissenschaftler halten an der Ansicht fest, dass es ratsam ist, Wortgruppen mit einer verallgemeinerten kategorialen Bedeutung unter Berücksichtigung der wichtigsten semantischen Merkmale des Elements hervorheben, da die meisten Ableitungselemente polysemantisch sind [23, S. 19].

Analyse neuerer Forschungen und Veröffentlichungen. An der Wortbildung in der deutschen Sprache waren viele ausländische und inländische Sprachwissenschaftler beteiligt. Einen großen Beitrag zu seiner Studie leisteten M. D. Stepanova [24], W. Fleischer [2], H. Henne [3], T. Schippan [11] usw.

Auch den Problemen der Wortbildungselemente wurde viel geforscht. Die theoretischen Grundlagen der Wortbildung in der deutschen Sprache wurden in den Arbeiten von M. D. Stepanova, W. Fleischer [24; 2]. Unter der Leitung von M. D. Stepanova entstand ein Wörterbuch der wortbildenden Elemente der deutschen Sprache [23]. T. Schippan stellte die Frage nach der Erforschung semantischer Beziehungen in der Wortbildung: Synonymie, Antonymie, Hyperonymie/Hyponymie, Polysemie [11]. Zugleich ist anzumerken, dass der den Wortbildungsmerkmalen der Jugendsprache gewidmete Aspekt nicht ausreichend untersucht wurde. Die *Neuheit* dieses Artikels ist dabei die systematische Beschreibung von Wortbildungstypen (Modellen) in deutscher Jugendsprache am Beispiel von Substantiven.

Die Arbeiten einer Reihe von Wissenschaftlern widmen sich dem Studium der sprachlichen Besonderheiten der deutschen Jugendsprache. Studien zur deutschen Jugendsprache haben oft soziologischen Charakter: die Besonderheit des Slangs in verschiedenen Jugendgruppen rückt in den Fokus [3; 6; 12]. Neue Wörterbücher des Jugendslangs werden zusammengestellt [1; 7]. Der Erforschung der Jugendsprache wird unter dem Gesichtspunkt der fachlichen und sozialen Differenzierung des Sprachvokabulars große Bedeutung beigemessen [10]. Große Aufmerksamkeit wird der morphologischen Struktur von Slangismen, ihrer grafischen Darstellung, expressiven Färbung, Sprachspiel gewidmet [25].

Zielsetzung. Das Forschungsziel dieses Artikels ist es, die aktuellen Probleme wortbildender Elemente im modernen Deutsch (in Anlehnung an die deutsche Jugendsprache) zu betrachten. Das Ziel der Forschung war es auch, Wortbildungsprozesse in der modernen deutschen Jugendsprache zu untersuchen. Um dieses Ziel im Forschungsprozess zu erreichen, ist es notwendig, die *Hauptaufgabe* zu erfüllen, nämlich: identifizieren und klassifizieren Wortbildungstypen von Substantiven in der Jugendsprache, studieren die Struktur von Wortbildungstypen, analysieren ihre funktionalen Merkmale.

Das Forschungsobjekt ist wortbildende Elemente im modernen Deutsch, ausgewählt auf der Grundlage von Suffixal- und Präfixalsubstantiven der deutschen Jugendsprache. Dies liegt an der großen Repräsentation dieser Schicht abgeleiteter lexikalischer Einheiten in den Wörterbüchern der deutschen Jugendsprache sowie in Internetquellen, die die Quellen für die Hervorhebung des beschriebenen abgeleiteten Vokabulars waren. Das Forschungsmaterial besteht aus 243 suffixal und präfixal Substantiven, die in Wörterbüchern und Internetquellen der deutschen Jugendsprache enthalten sind. Die methodische Grundlage für die Analyse von sprachlichem Material in dieser Arbeit sind die systemfunktionalen und kognitiven Prinzipien der Studie. Zur Lösung der gestellten Aufgaben wurden folgende Methoden verwendet: statistisch, wortbildend, morphemisch, Komponentenanalyse, typologische Analyse wortbildender Bedeutungen und Probenahmetechniken.

Präsentation des Hauptmaterials. Die Wortbildung ist die wichtigste Möglichkeit, den Wortschatz einer Sprache zu bereichern. In Analogie (Modelle und Muster) zu bereits existierenden Lexemen werden Wortbildungskonstruktionen aus morphemischem und lexikalischem Material aufgebaut [15]. Es gibt verschiedene Modelle von Wortbildungsstrukturen, die von verschiedenen Forschern oft anders unterschieden werden, da es in der Linguistik keine

einheitliche Interpretation und Definition eines Wortbildungsmodells als Einheit der Wortbildung gibt [4, S. 33]. Die Einteilung erfolgt nach den Typen der *Wortbildungselemente,* ihrer Kombination und damit der daraus resultierenden Wortbildungsbedeutung. Die Entwicklung der Wortbildung besteht nicht in der Entstehung neuer Formen der Wortbildung, sondern in der Verwendung hauptsächlich des einen oder anderen Modells [21, S. 130].

Aus dem oben Gesagten folgt, dass die Wortbildung als Zweig der Linguistik die Muster der Struktur abgeleiteter Wörter und das System ihrer konstituierenden Elemente untersucht. Die Wortbildung hat eigene operative Einheiten. Die Bestandteile des abgeleiteten Wortes werden als elementare Einheiten erkannt: motivierende Stamm und Formant. Zum Beispiel, *übersetzbar,* wobei *übersetz* der motivierende Stamm und *bar* der Formant sind [9]. Die Modelle, nach denen aus den motovierenden Stämmen Ableitungen gebildet werden, nennt man *Ableitungstypen.* Die Begriffe 'Wortbildungsmodell' und 'Wortbildungstyp' werden von den meisten Autoren synonym verwendet [16; 17; 22].

In dieser Arbeit wird der zweite Begriff – *Wortbildungstyp* (WT) bevorzugt. Ein Wortbildungstyp ist nach L.A. Araeva ein bestimmtes semantisches Mikrosystem, also eine mental-linguistische Kategorie, deren Mitglieder (motivierende und motivierte Einheiten) sich nach dem Prinzip der radialen Metonymie, also nach das Prinzip der Familienähnlichkeit aufeinander beziehen [19, S. 10]. Ein wichtiges Kriterium für WT ist die Zugehörigkeit der motivierenden Stämmen zu einer Wortart.

Jeder Wortbildungstyp hat eine Wortbildungsbedeutung, unter der M.D. Stepanova und W. Fleischer die verallgemeinerte semantische Beziehung zwischen den unmittelbaren Komponenten des abgeleiteten Wortes, d.h. dem motivierenden Stamm und dem Formanten, verstehen [24, S. 79]. Unter einem strukturell-semantischen suffixalen und präfixalen *Modell* wird ein solches Schema von Suffix-Präfix-Derivaten verstanden, das die lexikalisch-semantischen Eigenschaften der Komponenten des Strukturmodells und die Art der semantischen Beziehungen zwischen ihnen berücksichtigt [18, S. 556].

Die Wortbildung mittels *Suffixieren* ist eine nachhaltige Möglichkeit, den Wortschatz der deutschen Sprache zu bereichern. Die Suffixe der deutschen Sprache sind ein grundsätzlich stabiles System, das sich jedoch im Verlauf der Sprachentwicklung verändert und ergänzt [13]. Auch das *Präfixieren* ist eine sehr alte, aber produktive Art der Wortbildung. Das Wesen dieses Wortbildungsprozesses liegt darin, dass das wortbildende Morphem, das die lexikalische Bedeutung des Wortes verändert, dem Wortstamm vorangeht und ihn verbindet. Aber in den meisten Fällen hat es keinen Einfluss auf die Zugehörigkeit zu der einen oder anderen grammatikalischen Klasse, und die grammatikalischen Formen des Wortes unterliegen keinen Änderungen [21, S. 132]. Das Substantiv behält sein grammatikalisches Geschlecht und seinen Deklinationstyp und das Verb behält seinen Konjugationstyp.

Bezogen auf das gesamte System der Wortbildung ist festzuhalten, dass in der deutschen Sprache die *Wortzusammensetzung* eine wichtige Rolle bei der Wortbildung spielt. Als vielschichtiges Phänomen ist die *Wortkomposition* einerseits oft mit Affixen verflochten, mit anderen Mitteln der Wortbildung, andererseits grenzt sie an die Syntax [14, S. 141]. Besonders produktiv ist die Komposition als Form der Bildung von deutschen Substantiven, die sich durch eine große Vielfalt ihrer morphologischen Zusammensetzung auszeichnen (oft mit englischsprachigen Wortbildungselementen in Höhe von 1 oder 2).

Die praktische Analyse von Texten aus deutschen Internetquellen ermöglicht es uns, die folgenden wortbildenden Merkmale der Jugendsprache zu identifizieren. Dazu gehört zunächst die häufige Verwendung von Wörtern und deren Ableitungen mit wortbildenden Elementen lateinischen Ursprungs, die einige Präfixe der deutschen Sprache beinhalten: *super* 'der Superclub, usw.', *anti* 'Antipasti', z.B.: *Die Casting-Show, auf die alle gewartet haben. Bei "Deutschland sucht* ***den Superclub****" zeigen die Vereine, was sie können. Oder was sie nicht können ...* (JGA)*; Und alle bringen* ***Antipasti*** *mit* (BPW); *Wie wäre es mit einem Video über "****Superfoods****", die tatsächlich durch klinische Studien als super approved sind? :-)* (FBT). Zweitens ist die Prävalenz von Anglizismen zu beachten, genauer gesagt wortbildende englischsprachige Elemente in der Zusammensetzung komplexer Wörter: Party '*Partybienen*'; Star '*Star-Architekt'*. Zum Beispiel: *Schönen Sonntag Abend ihr* ***Partybienen****. Wir dürfen heute exclusiv für dich, eine dieser 3 Mehrzwecktaschen von #fantasticcraftedesigns verlosen. Diese werden dann auch extra für euch personalisiert und mit dem Namen eurer Liebsten versehen. ...* (BPW); *Zusätzlich wird es im von* ***Star-Architekt*** *Massimo Mercurio geplanten Komplex Restaurants, Läden, ein Spa sowie eine Eislaufbahn geben* (DPCL).

Als Ergebnis der Analyse von Jugendslangismen in der Gruppe der suffixalen deutschen Substantive

"Stamm+Suffix" wurden vier Hauptwortbildungstypen identifiziert.

1. Wortbildungstyp **"Stamm+-er".** Laut WT "Stamm+-er" werden deutsche maskuline Substantive aus Verben und Substantiven gebildet. Der WT ist sowohl in der Literatursprache als auch in der Jugendsprache produktiv und häufig. Betrachten wir, wie Wörter dieser Art gebildet werden. WT "Stamm+-er" der modernen deutschen Sprache wird nach [23] durch eine Reihe von Ableitungsbedeutungen repräsentiert. Dies sind Bezeichnungen von Personen nach Beruf; Vertreter von Nationalitäten, Einwohner von Siedlungen; technische Geräte; menschliche Handlungen; Personen und gleichzeitig deren Handlungen; Weinsorten usw.: *Als **Vereinsmeier** werden pejorativ Menschen bezeichnet, denen die Mitgliedschaft und Mitarbeit in einem oder mehreren Vereinen außerordentlich wichtig ist* (WBI); *Und genau das machen wir auch, **Schlaumeier*** (FBT); *Hier unten begegnen Sie nicht Freddy, dem **Nassauer**... Als ob sie uns zuschauen würden* (PW).

Abgeleitete Jugendslangismen dieses WT haben ein Zeichen der Belebtheit, d.h. sie bezeichnen eine Person. Im Vergleich zur Literatur- in der Jugendsprache wird nach dieser WT eine begrenzte Anzahl von Wortbildungsbedeutungen realisiert [12, S. 67]: 1) Bezeichnungen von Personen mit überwiegend negativen Charaktereigenschaften, Neigungen, unschönem Aussehen; 2) seltener Bezeichnungen von Personen mit positiven Charaktereigenschaften; 3) Benennungen von Personen nach ihrer Art der Tätigkeit, oft negativ, die Verb- Ableitungen sind; 4) Benennung von Personen für eine objektivierte Handlung; 5) Bezeichnungen von Personen nach ihrer Zugehörigkeit zu modischen Jugendtrends, in der Regel aus der englischen Sprache entlehnt: *Ich befürchte, wir haben einen **Blindgänger** durch eine Atombombe ersetzt* (CG); *Nach diesen Worten können sich die Formierer nur als **Kippenjäger** betätigen, die das tun, was man im allgemeinen mit herrenlosen, wildernden Hunden zu tun pflegt: sie abschießen* (CG); *Zu den Jahrmärkten reisten häufig auch Schausteller des Fahrenden Volkes an: **Bärenführer,** Gaukler, Wahrsager, Quacksalber, Musikanten, übrigens auch Beutelschneider* (FBT); *Kommen Sie, **Brotfresser,** ich will Ihnen etwas zeigen, das Sie interessieren könnte* (FBT).

Das Suffix erzeugt nicht nur ein neues Wort, sondern formalisiert auch die entsprechende Wortart und bestimmt in einigen Fällen genau die Art seiner grammatikalischen Änderungen [17, S. 2]. Suffixe von Substantiven bestimmen gleichzeitig Geschlecht, Deklinationsart und Pluralbildung von Substantiven. Somit kommt das *Suffixieren* näher als andere Arten der Wortbildung in Kontakt mit der Morphologie [21, S. 132]. Ein Suffix ist wie ein Präfix ein charakteristischer Indikator für die lexikalische Generalisierung, da es die Zugehörigkeit eines bestimmten Begriffs zu der einen oder anderen Begriffsklasse anzeigt. Die Suffixe der Substantive **-er** und **-in** weisen also darauf hin, dass dieses Wort zu der Klasse von Wörtern gehört, die männliche oder weibliche Charaktere bezeichnen, zum Beispiel, *Knochenschleuder* "eine schlechte Person", *Ratzschleuder* "einer, der oft weint": *Er heißt **Digger**, als Spitzname* (MUN); *Siehst du die **Knochenschleuder** da?* (MUN); *Schau, du bist ein schuppige **Ratzschleuder**, du tust, was ich dir sagen und du tust es jetzt!* (MUN); *Und wenn **der Blechspucker** das nächste Mal vielleicht den Kaugummi rausnimmt?* (KA); *Nach einiger Zeit sah er, wie **die Auspuffprinzessin** nach seiner Handtasche griff und sie öffnete* (CG).

2. Wortbildungstyp **"Stamm + -i / -ie / -y".** Das betrachtete WT ist in der modernen Literatursprache nicht vertreten, findet sich jedoch in seiner umgangssprachlichen Version mit Personennamen: *In der **Uni** habe ich alle möglichen Pflanzen einzeln untersucht* (FZT); *Wir glauben an eine **Reli,** die uns auferlegt, die Konvertiten zu töten* (ODD); *Vor sechs Monaten bat mich mein Freund Marshall, Ihr **Daddy**, um einen Gefallen* (TWIK).

Anzumerken ist, dass die deutsche Jugend durch eine Art Bedingungssprache gekennzeichnet ist, die eine abgeschnittene Wortform bevorzugt, abgekürzte Wörter auf **-i**: Multikulturalität → *Multikulti*; Kriminalroman → *Krimi;* Idiot → *Idi*. Zum Beispiel: *Neben seinen **Krimi** verfasst er kritische und surreale Kurzgeschichten* (DPCL); *Jeder **Idi** mit einem Unterlippenbärtchen und einem Kartendeck denkt, er sei ein Zauberer* (DPCL); *Thematisch und methodisch beschäftigt es sich mit Identitätsbildung, Migration, Integration, **Multikulturali** im deutschen, israelischen und europäischen Kontext* (DPCL). Diese WT ist in der Sprache der Jugendlichen äußerst produktiv und häufig. WT "Stamm+-i-/-ie/-y" leitet sich von deutschen Verb- und Substantivstämmen ab. Am häufigsten werden in diesen WT abgeschnittene Formen dargestellt, zum Beispiel: Polizei → *Poli*: *Glücklicherweise konnte ich fliehen, bevor die **Poli** kam* (DPCL).

3. Wortbildungstyp **"Stamm +-o"**. Dieser WT fehlt in der modernen deutschen Literatursprache, ist aber im Jugendjargon sehr produktiv. E.V. Rosen weist darauf hin, dass anfängliche Kontrakturen gegenüber vollständigen Namen eine Reihe von Vor-

teilen haben. Ihm zufolge sind sie kürzer und lassen sich bequemer mit anderen Stämmen zu einem einzigen Komplex zusammenngesentzter Wörter kombinieren [22, S. 47]. Daher finden wir sie in großer Zahl im Jugendlexikon: Diskothek → *Disko*, z.B.: *Allerdings... geht es mir gerade nicht so gut, weil drei Menschen in meinem Zimmer sind... und ich langsam das Gefühl habe, in einer* ***Disko*** *zu sein* (DPCL).

Einige Forscher argumentieren, dass Konstruktionen mit dem Suffix **-o** vor allem unter dem Einfluss der italienischen Sprache Eingang ins Jugenddeutsch fanden. Abgeleitete Slangismen dieser Art sind belebte und unbelebte männliche Substantive. Sie werden von Substantiven, Adjektiven und Verben abgeleitet und können Teil von zusammengesetzten Substantiven (*Schoko-Füllung*) sein. Zu dieser Gruppe gehören:

− Bezeichnung von Personen oder Gegenständen mit überwiegend negativen Merkmalen: *Wir machen einfach eine vollständige Diagnose des Fahrzeugs und untersuchen die Fahrerin auf Drogen und* ***Alko*** (DPCL); *Ein* ***Fascho*** *hätte einem Demokraten in der gleichen Situation ein Gift verschrieben* (FNS); *Als* ***Anarcho*** *bist du hier falsch, mein Lieber* (FNS). Es sollte beachtet werden, dass in Apokopen die Trunkierungsnaht normalerweise nach den Phonemen **-o** und **-i** verläuft, wenn sie im ursprünglichen Wort vorkommen: Alkohol → *Alko*. Als nächstes sehen wir, dass diese Wörter in die Bildung der folgenden Namen einbezogen werden können: *Schoko-Füllung, Alko-Test* usw.

− Bezeichnung von Personen oder Gegenständen mit positivem Merkmal: *OK, Truthahn,* ***Schoko-Füllung****, Cranberry-Soße, Süßkartoffeln und eine Dose Zuckergebäck* (DPCL).

Zu den neuen Phänomenen der Wortbildung, auf die T.S. Alexandrowa und I.B. Prygoniker hinweisen, gehört also die weit verbreitete Verwendung des wortbildenden pseudo-italienischen Elements *-o* in der Jugendsprache. Jetzt hat sich nicht nur die Anzahl der Slangismen mit *-o* deutlich erhöht, sondern das iuffixal Element –o selbst hat neue Funktionen erhalten. Jetzt werden mit seiner Hilfe leblose und abstrakte Substantive gebildet [18, S. 45]. Eine Mischung aus Deutsch und Italienisch wurde nach dem Fußballtrainer Trappatoni als *Trappatoni-Deutsch* bekannt: *Wenn* ***der Normalo****, in eine lokale Schule geht, – ...würden die wissen, dass er fehlt* (FNS).

4. Wortbildungstyp **"Stamm + -e".** Jargonismen oder Slangismen dieses Ableitungstyps werden sowohl durch belebte als auch durch unbelebte weibliche Substantive repräsentiert. Der Wortbildungstyp ist sowohl in literarischen als auch in umgangssprachlichen Versionen der Sprache produktiv. Daher ist die Abkürzung charakteristischer für die Umgangssprache. Nach wie vor ist der am häufigsten verwendete Typ der Verkürzung der endlichen Silben, d.h. Apokope: Hannelore → *Hanne*, Mathematik → *Mathe*: ***Hanne*** *war zu dem Zeitpunkt siebzehn Jahre alt* (DPCL); *Das ist die hässliche* ***Mathe,*** *mit der ich mich jeden Tag beschäftigen muss* (DPCL); *Ich verstehe nur nicht, wie* ***die Polente*** *mich verhaften konnte* (KWG). Anzumerken ist, dass junge Menschen in ihrer Sprache aktiv Abkürzungen verwenden, die nicht nur die Tendenz zum Sparen von Sprachwerkzeuge widerspiegeln, sondern auch den Wunsch, nicht verstanden zu werden.

So konnten wir als Ergebnis der Analyse von suffixalen Substantiven in moderner deutscher Jugendsprache vier Haupttypen der Wortbildung identifizieren und charakterisieren (siehe Tabelle 1).

Als Ergebnis der Analyse von Jugendslangismen in der Gruppe der deutschen präfixal Substantive "Präfix+Stamm" wurden zwei Hauptwortbildungstypen identifiziert (siehe Tabelle 2).

Es sollte der Schluss gezogen werden, dass die Suffixierung wie die Präfixierung im modernen Deutschen eine produktive Art der Wortbildung ist. Ein Suffix ist wie ein Präfix ein Ableitungsmorphem,

Tabelle 1

Wortbildende Typen der modernen Jugendsprache (suffixaler Subtyp)

1. WT «Stamm+-er»	2. WT «Stamm + -i / -ie / -y»	3. WT «Stamm + -o»	4. WT «Stamm + -e»
Vereinsmeier, Nassauer, Blindgänger, Bärenführer	*Uni , Krimi, Multikulturali, Poli, Idi, Daddy, Reli*	*Disko, Alko, Fascho, Normalo, Anarcho*	*Polente, Hanne, Mathe*

Tabelle 2

Wortbildende Typen der modernen Jugendsprache (präfixaler Subtyp)

1. WT «super-+Stamm»	2. WT «anti-+Stamm»
Superclub *Superfoods*	Antipasti

also eine signifikante Einheit einer Sprache, die in einer modernen Sprache nicht als eigenständige lexikalische Einheit vorkommt. Was die Jugendsprache angeht, ist das Suffixieren in diesem Fall jedoch produktiver als das Präfixieren.

Eine quantitative Analyse der untersuchten deutschen Jugendslangismen, gebildet nach der suffixalen Methode, ergab, dass am produktivsten der Wortbildungstyp "Stamm + Suffix –i/-ie/-y" zu erkennen ist, der bei 49.7% liegt. Andere Wortbildungstypen sind sekundär: WT "Stamm+Suffix-o-" – 18.5%, WT "Stamm+Suffix -er-" – 16.4%, WT "Stamm+Suffix -e-" – 15.2%. Der am wenigsten produktive WT ist der vierte Typ (siehe Tabelle 3).

Tabelle 3

Eine quantitative Analyse der deutschen Jugendslangismen

Typ von WT	Anzahl %
1. WT «Stamm+-er»	40 (16.4%)
2. WT «Stamm + -i / -ie / -y»	121 (49.7%)
3. WT «Stamm + -o»	45 (18.5%)
4. WT «Stamm + -e»	37 (15.2%)

So gewinnt die Verwendung wortbildender Elemente, auch internationaler, heute an Dynamik. Dieser Prozess wird sich offenbar auch in Zukunft fortsetzen. Dies liegt daran, dass fast jede Sprache versucht, die Vielfalt der Mittel zu erhöhen und den Wortschatz im Zusammenhang mit den wachsenden Bedürfnissen der Gesellschaft, der Entwicklung des Internets, der Entstehung neuer Berufe, Gegenstände, Phänomene und Prozesse aufzufüllen.

Schlussfolgerungen und Anrebote. Die Wortbildung ist eine der produktivsten Methoden, um den Wortschatz der Sprache zu entwickeln, einschließlich der Jugendsprache. Mit Hilfe von Wortbildungsmitteln erfassen Vertreter jugendlicher Subkulturen neues Wissen über ihre Umwelt. Junge Menschen bilden neue abgeleitete Wörter mit Hilfe von Wortbildungselementen, die bereits im System ihrer Muttersprache vorhanden sind. Laut den Ergebnissen der Studie sind die verfügbaren Sprachmittel eine hervorragende Möglichkeit, Informationen zu „verpacken" und anschließend zu übertragen. Darüber hinaus ermöglichen die neuen abgeleiteten Wörter die Übertragung von Informationen in knappster, aber sehr umfassender Form. Im Beitrag werden vier Wortbildungstypen deutscher Jugendslangismen am Beispiel von suffixalen Substantiven herausgegriffen und untersucht, sowie zwei Wortbildungstypen deutscher Slangismen am Beispiel von präfixalen Substantiven.

Ein Wortbildungstyp als stabile Struktur mit einer verallgemeinerten lexikalisch-kategorialen Bedeutung kann durch verschiedenes lexikalisches Material repräsentiert werden. Es zeigte sich, dass die überwältigende Mehrheit von Stämmen der untersuchten Wortbildungstypen durch Substantive repräsentiert werden, die einen Agenten bezeichnen, hauptsächlich mit einer abwertenden Färbung. Seltener sieht man die Stämme, die das Ergebnis menschlicher Aktivität bezeichnen, und sehr selten – die Stämme, die Artefakte bezeichnen, die durch die Methode der Abkürzung gebildet wurden, was die Jugendsprache dynamisch macht und den Wunsch junger Menschen nach sprachlicher Ökonomie bezeugt. Weitere Perspektiven für unsere Forschung sehen wir in der Analyse wortbildender Elemente und ihrer Typen im modernen Deutsch am Beispiel neuer Wörter in der deutschen Sprache der Corona-Zeit.

Literatur:

1. Ehmann H. Das voll korrekte Lexikon der Jugendsprache. München : C.H. Beck (Beck'sche Reihe 1406), 2008. 178 S.

2. Fleischer W. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. Leipzig : VEB Bibliographisches Institut, 1969. 327 S.

3. Henne H. Jugend und ihre Sprache. Darstellung, Materialien, Kritik. Walter de Gruyter Verlag : Berlin, New York, 2010. 386 S.

4. Iskos A., Lenkova A. Wege der Bereicherung des deutschen Wortschatzes. *Deutsche Lexikologiefür Hochschulen und Fremdsprachenfakultäten*. 1970. S. 32–196.

5. Janakiev A. Probleme der Wortbildung im Studienfach Deutsch als Fremdsprache (Teil 1). *Brünner Hefte zu Deutsch als Fremdsprache.* 2009. Jahrgang 2, Nummer 1. S. 54-69. DOI:10.5817/BHDF2009-1-54.

6. Last A. "Heiße Dosen" und "Schlammziegen" – Ist das Jugendsprache? *Osnabrücker Beiträge zur Sprachtheorie.* 2006. Heft 41. S. 35–68.

7. Müller-Thurau C. P. Lexikon der Jugendsprache. Goldmann Verlag, 1987. 208 S.

8. Oechsler J. Gerechtigkeit im modernen Austauschvertrag. [Die theoretischen Grundlagen der Vertragsgerechtigkeit und ihr praktischer Einfluß auf Auslegung, Ergänzung und Inhaltskontrolle des Vertrages]. Unrevised e-book edition 2019; Original edition 1997. 460 S. DOI:10.1628/978-3-16-157899-1.

9. PONS Wörterbuch der Jugendsprache, Deutsch, Englisch, Französisch, Spanisch. Barcelona-Budapest-London-Sofia-Stuttgart : Ernst Klett Sprachen GmbH, 2001. 1088 S.

10. Schewelywa L. W. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache. Москва : Высшая школа, 2004. 239 с.

11. Schippan Th. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache. Leipzig : VEB Bibliographisches Institut 1984. 307 S.

12. Schlobinski P. Jugendsprache. Fiktion und Wirklichkeit. Westdeutscher Verlag : GmbH, Opladen, 1993. 241 S.

13. Šemelík M. Behandlung der Wortbildungselemente in deutsch-tschechischen Übersetzungswörterbüchern. *Linguistik Online.* 2014. Nr. 63(1). DOI: https://doi.org/10.13092/lo.63.1326.

14. Solling D. Innere Semantik und Binnenmajuskelschreibung bei Substantivkomposita im Deutschen 1550–1710. *Jahrbuch für germanistische Sprachgeschichte.* June 2021. Volume 12. Number 1. S. 137–162. DOI: https://doi.org/10.1515/jbgsg-2021-0010.

15. Veit S. Die öffentliche Verwaltung im modernen Staat. *GWP – Gesellschaft. Wirtschaft. Politik.* 2021. Number 1. S. 99–109. DOI: https://doi.org/10.3224/gwp.v70i1.09.

16. Volmert J. Interlexiklogie – theoretische und methodische Überlegungen zu einem neuen Arbeitsfeld. *Internationalismen – Studien zur interlingualen Lexikologie und Lexikographie*. Tübingen, 1990. S. 95. Published online: 01 January 1992. DOI: https://doi.org/10.1075/target.4.1.17pee.

17. Адамян Н. А. Особенности интернациональных словообразовательных элементов в лексике немецкого языка Германии, Австрии и Швейцарии. *Вестник Волжского университета имени В. Н. Татищева.* 2015. № 2 (18). С. 12–18.

18. Александрова Т. С., Пригоникер И. Б. Новые слова в XXI веке. Немецко-русский словарь : ок. 3000 слов и выражений. Минск : Харвест, 2007. 1098 с.

19. Араева Л. А. Словообразовательный тип. Москва : Книжный дом «Либроком», 2018. 272 с.

20. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. Москва : КомКнига, 2004. 571 с.

21. Егорочкина Л. В. Основные пути развития словарного состава немецкого языка и способы словообразования в немецком языке с точки зрения их продуктивности. *Вестник Башкирского университета*. 2011. Т. 16. №1. С. 130–133.

22. Розен Е. В. Подростково-молодежный словесный репертуар (на материале современного немецкого языка). *Иностранные языки в школе*. 1975. С. 45–56.

23. Словарь словообразовательных элементов немецкого языка / А. Н. Зуев, И. Д. Молчанова, Р. З. Мурясов и др. Москва : Русский язык, 1979. 536 с.

24. Степанова М. Д., Флейшер В. Теоретические основы словообразования в немецком языке. Москва : Высшая школа, 1984. 265 с.

25. Шамова Н. В., Пономаренко Л. Н. Немецкий молодежный язык: словообразовательные типы суффиксальных существительных и их семантические связи. *Научный диалог*. 2020. № 5. С. 171–191.

Liste der quellen von illustrativen materialien:

1. (KWG) Kurkuma wissenschaftlich geprüft. *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=TjqhsbGUoJw (дата звернення: 19.10.2021).

2. (FBT) Ist Facebook bald tot? *YouTube.* URL: https://www.youtube.com/watch?v=5CIQqad8nEg (дата звернення: 19.10.2021).

3. (PW) Putzaktion und Wanderung + Behind the Scenes vom nächsten MANDA Fotoshooting | MANDA Vlog. *YouTube.* URL: https://www.youtube.com/watch?v=IjLdCltJVyY&list=PLx8c0nRKKpU0sJIhGLghanxj5SJjEMdmU (дата звернення: 19.10.2021).

4. (KA) Kosmetik aussortieren | Tag 2 Minimalismus Challenge. *YouTube.* URL: https://www.youtube.com/watch?v=NGEGvQWI_S4 (дата звернення: 19.10.2021).

5. (WBI) WIESO bewerben Influencer dieses Produkt?! – Dyson AirWrap Long vs. lange Haare. *YouTube.* URL: https://www.youtube.com/watch?v=oOD5vZjla2Q (дата звернення: 19.10.2021).

6. (MUN) Minimalismus Update nach 4 Jahren – Das hat sich verändert. *YouTube.* URL: https://www.youtube.com/watch?v=0TckYg3bLN8 (дата звернення: 19.10.2021).

7. (CG) Corona – eine Gefahr für unsere psychische Gesundheit. *YouTube.* URL: https://www.youtube.com/watch?v=hU3YgeiUH0k (дата звернення: 19.10.2021).

8. (JGA) Jani goes to Amerika! Willkommen auf meiner Seite und viel Spaß beim Lesen! Freitag, 25. Februar 2011. *Blog Jan Osmers*. URL: http://jan-osmers.blogspot.com/ (дата звернення: 19.10.2021).

9. (ODD) Oddl – Denn Du. Sonntag, 30. Januar 2011. *Tralalafee. Blog*. URL: http://tralalafee.blogspot.com/2011/02/ (дата звернення: 19.10.2021).

10. (FZT) 100 Fragen zum Thema Mathe. *Gutefrage*. URL: https://www.gutefrage.net/tag/mathe/1 (дата звернення: 19.10.2021).

11. (TWIK) Tally Weijl ich komme. Veröffentlicht auf 27. Januar 2012. *Maries.over-blog*. URL: http://maries.over-blog.de/article-tally-weijl-ich-komme-97954946.html (дата звернення: 19.10.2021).

12. (DPCL) Die Perspektive von Care Leavern in der Praxisforschung. *SOS-Kinderdorf Organisation*. URL: https://www.sos-kinderdorf.at/aktuelles/die-perspektive-von-care-leavern-in-der-praxisfors (дата звернення: 19.10.2021).

13. (FNS) Frohes Neues. *Issi.over-blog*. URL: http://issi.over-blog.de/ (дата звернення: 19.10.2021).

14. (BPW) Beety Partywelt. *Facebook*. URL: https://www.facebook.com/beetypartywelt (дата звернення: 19.10.2021).

Maherramova Malakhat. PROBLEMS OF WORD-FORMING ELEMENTS IN MODERN GERMAN

The article is devoted to the study of word-forming elements and their types in modern German, using the examples of youth slang. The research material was a large group of suffixal and prefixal nouns presented in youth slang dictionaries, as well as on youth Internet resources. The article analyzes suffixal and prefixal nouns formed according to the derivational type "producing stem + suffix" and "prefix + generating stem". The deep connections of motivating and motivated units, reflecting the logic of connections of objects of reality in linguistic consciousness, are revealed, and the implementation of these relations in word-formation types is also traced. The methodological basis for the analysis of linguistic material in this work is the system-functional principle of research and the cognitive method. The first method, within the framework of the methodology of comparative linguistic research, is a universal means of cognitive activity, it allows to objectively study the evolution of linguistic systems and linguistic traditions. It is with the help of the system-functional method that it is possible to reveal the elemental composition of the language system, to reveal the nature of the interaction of word-forming elements, which helps to determine the degree of its stability. The cognitive method in linguistics is aimed at describing the conceptual content underlying the meaning of linguistic units. As a result of the analysis of word-formation meanings in the group of German nouns, which are youth slangisms, constructed according to the "stem + suffix" model and according to the "prefix + stem" model, four main word-formation types (suffixal subtype) and two main word-formation types (prefixal subtype) were identified. The analysis carried out proves that new suffixal and prefixal nouns characterizing the doer arise from verbal, substantive and adjective stems, often of a double derivative orientation. The derivational types of suffixal and prefixal nouns studied in this work allowed us to conclude that the stems of derivatives are often borrowings from the English language. At the same time, the derivatives are characterized by a reduced stylistic coloring.

Key words: *word-forming element; word-formation type; suffix-prefix model; German youth slang; derivative; word-formation meaning; productivity.*

UDC 811.111-26
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/27

Mammadova N. I.
Azerbaijan University of languages

THE VERB AND THE VERBALS (THE NON-FINITE FORMS OF THE VERB)

The article deals with the paradigm features of the verb in different languages. It gives some information about the part of speech. The different classification about the parts of speech has been touched upon in the article as well. Especially, the article highlights the classification by O. Musayev. According to the article, the verb has taken a special role among the parts of speech. The verb is considered to be the parts of speech denoting an action or a state. In modern English, the verb is said to have the morphological categories such as person, number, tense, aspect, voice and mood. Reading the article, it becomes clear that the verbs in English can be classified according to two principles. They are 1) according to its morphological structure; 2) according to its meaning. According to their morphological structure, verbs are divided into some groups such as simple, derivative, compound, composite. According to their meaning the verbs are divided into the following groups, they are: actional verbs, statal verbs, transitive verbs, intransitive verbs, terminative verbs, non-terminative verbs. All of the classification has been analyzed fully in the article. The basic forms of the verb have also been touched upon in the article. The basic forms of the verbs in modern English are four in number. They are: the infinitive, the past indefinite, the participle II, the participle I. The infinitive is said to be built in two ways: a) The first one is the synthetic present and b) past indefinite forms, c) the present subjunctive, and d) the imperative mood. Parts of speech and their classification are considered to be one of the most pressing issues. From ancient times to modern times, the classification of parts of speech has attracted the attention of linguists and scholars.

Key words: *English, verb, verb forms, morphological categories of the verb.*

Introduction. Parts of speech and their classification are considered to be one of the most pressing issues. From ancient times to modern times, the classification of parts of speech has attracted the attention of linguists and scholars.

In the classification of parts of speech, it is important to study the relationship between the meaning of the word and its morphological features, such as the syntactic position with the meaning, the morphological feature and the syntactic position. As is well known, the semantic principle is based on the grouping of parts of speech.

The morphological principle takes into account the change of words according to their forms, while the syntactic principle takes into account the functions of words in a sentence.

The classification of parts of speech in modern English was also studied by O. I. Musayev. The parts of speech that exist in modern English differ in their role in language and speech. The parts of speech that exist in modern English can be divided into three groups: 1) the main parts of speech; 2) auxiliary parts of speech; 3) free parts of speech [Musayev et al 2009, p. 22].

E. Hajiyev is one of the linguists conducting research on the classification of parts of speech in modern English. He wrote an article on the classification of parts of speech and explained in detail the problem of classification of parts of speech [9, p. 100]. E.Hajiyev's division on parts of speech is based on O. Musayev's division. He concludes that O. Musayev's classification is more in line with the nature of language and its function. The verb differs greatly in its special place among the main parts of speech.

In return for the action he expresses, the verb plays a key role in the conversation and takes an organizing position. In different systematic languages, the verb can appear at the beginning and end of a sentence, and this does not affect its leading position. For example, in English, a verb can be used in the middle or at the beginning of a sentence, depending on the type of sentence. Let's look at examples:

/He (subject) goes (predicate) to work every day// (O, hər gün işə gedir).

In this example, the verb is used after the clause.

Let's look at other examples that show the place of the verb in English:

1. /Time flies// (Vaxt uçur).
2. We will try. (Biz cəhd edəcəyik).
3. The Aliyevs have returned. (Əliyevlər ailəsi qayıdıb).

4. She has never driven before. (O, əvvəllər heç vaxt avtomobil sürməyib).

5. We will try harder next time. (Biz növbəti dəfə daha ciddi cəhd edəcəyik).

6. These kinds of birds sing beautifully. (Quşların bu növü gözəl oxuyur).

7. He has not returned from the store. (O, hələ dükandan qayıtmayıb).

8. My sister flew a helicopter in Ankara. (Mənim bacım təyyarə ilə Ankaraya uçdu).

9. My mother took our dog for a walk. (Anam itimizi gədirməyə apardı).

10. Our school cafeteria always smelled like stale cheese and dirty socks. (Bizim məktəbin yeməkxanasından həmişə küflənmiş pendir və çirkli corab iyi gəlirdi).

In English, depending on the type of sentence, the information can also be processed at the beginning of a sentence. For example:

/So wore the day away// (Beləliklə, gün batdı).

Thus spoke Mr.Aliyev. (Beləliklə, cənab Əliyev danışdı).

Now was the moment to act. (İndi hərəkət vaxtıdır).

As can be seen, in these examples, the word order is distorted and the information precedes the principle.

In German, the predicate is often used in the second place [Palmer 1975, p. 90]. For example:

Ich (mubteda) sehe (xəbər) die Sterne (direct object). (I see the stars; Mən ulduzları görürəm).

Du (subject) bist (verb) müde (objective). (You are tired; Sən yorğunsan).

Wir (subject) lesen (verb) den Text (direct object). (We are reading the text; Biz mətn oxuyuruq).

In German interrogative sentences, the subject goes to the beginning of the sentence. For example:

Sehe Ich (mubteda) (xəbər) die Sterne (direct object)?

Bist du (subject) (verb) müde (objective)?

Lesen wir (subject) (verb) den Text (direct object)?

In Turkish, the subject comes at the end of the sentence. For example:

/Mən hər gün dostuma zəng edirəm// (I call my friend every day).

For similar reasons, in many European countries, linguists call the verb "living" part of speech, and other words "dead" parts of speech [10, p. 100].

The importance of the verb is often associated with its semantics. For example, L. Tipping writes that the power expressed by the verb, that is, the power of the sentence, determines its perception as the central nucleus, which is related to its semantics [Tipping 1964, p. 98]. I. Rahimov et al writes about it: 'Through which objects can show their existence. For example, trees, meadows, forests, etc. with the process of greening can reflect reality in speech' [12, p. 99].

Linguistic research in recent decades has focused on the study of textual problems. As it is noted, "... although this field is a young field of research, in fact, with its development, it can shed light on the solution of many obscure problems in other fields of linguistics. As we penetrate the depths of textual linguistics, we become aware of the secrets of a particular sentence and its final parameters, the principles of behavior of a particular word within a sentence" or "a text is a syntactic complex that it eliminates its relative infinity from the point of view of meaning, certain semantic imperfections". Our opinion is valid here: "Although language remains in the center of attention, it is treated differently. ... it (language) is explored in everyday communication as a discourse in which conclusions are drawn in relation to the intended information".

Based on the analysis of the theoretical literature, it can be said that coherence and cohesion are inseparable; they represent different aspects of the same event and, moreover, have a complex relationship with each other. Let us add that "one of them is the semantic connection of the components, the other is the structural connection of the components". The integrity of a text is based on its coherence, but sometimes the text, which is a more highly organized syntactic unit and able to change the semantic and associative structure of its sentence, can be interpreted as coherence due to its integrity. We believe that the text can be considered as a whole "if it is organized in terms of content, is functionally oriented to achieve a certain goal, to solve a certain speech problem".

Objectives and tasks of the research. The main purpose of the research is to identify and inventory the study of impersonal forms of verbs in English and Azerbaijani texts. To achieve this goal, the following tasks are planned:

− Research of personal and impersonal forms of verbs in different system languages;

− To determine the features of verb paradigms;

− Defining personal forms of verbs in English and Azerbaijani languages;

− Contextual definition of impersonal forms of verbs in English and Azerbaijani languages;

− Research of verb paradigms in English art samples;

− Research of verb research in foreign English studies;

Research methods. The methods used in the research are selected in close connection with the topic. The correct choice of methods provides an objective result of the research work. The following

methods were used in connection with the topic of our research:

1. Linguistic analysis method;
2. Observation method;
3. Contrastive-typological method;
4. Methods of discursive analysis of English and Azerbaijani literary texts.

The object of research is text-generating language tools in linguistics, and **the subject** is to determine their participation and role in the formation of the text.

Scientific novelty of the research. The study of the cognitive function of the impersonal forms of the verb in English and Azerbaijani is in itself important. For the first time in Azerbaijani Germanism, the cognition of impersonal forms of the verb was studied as a separate object of study. The work examines the cognitive study of impersonal forms of verbs in comparable languages, identifies their textual functions and attempts to determine the role of cognition in the discovery of their semantic fields.

The usage frequency of the topic. The study of the cognitive function of the impersonal forms of the verb in English and Azerbaijani is in itself important. For the first time in Azerbaijani Germanium, the cognition of impersonal forms of the verb was studied as a separate object of study. The work examines the cognitive study of impersonal forms of verbs in comparable languages, identifies their textual functions and attempts to determine the role of cognition in the discovery of their semantic fields.

In modern English, as in other languages, the verb is distinguished by its complex nature. A.I. Smirnitsky calls the English verb "system of systems". When he speaks of a verb, he means both personal and impersonal forms [13, p.140].

The English scientist L. Chafe writes that the most important place in syntactic learning belongs to the sentence. The main place in the sentence is occupied by the verb [2, p.115]. Any sentence can be formed due to the predicative element. For example: /The clothes are washed every day//

L. Chafe calls the predicative element a verb and the noun element a noun. He takes a broader approach to the concepts of verbs and nouns. In this regard, L. Chafe writes that the being that surrounds people manifests itself in two main forms. One of them is a verb denoting an action, a situation, and the other is a word denoting an object (in the broadest sense of the word). He mentions the verb as the center of the sentence and the noun as a secondary unit [Chafe 1970, p. 116]. However, linguists disagree on this issue. A.R. Huseynov expresses his opinion on the issue as follows: "It should be noted that it is not right to expect this opinion to be accepted by everyone. In most of our books, the noun, that is, the principle, is accepted as the main factor in the sentence" [6, p. 135].

3) The verb is the part of speech that has the most grammatical category: person, number, tense, aspect, voice, and mood. There are the grammatical categories.

4) The verb can be used mainly as a noun, pronoun, but also as an adverb.

5) The verb is used mainly in the news function in the sentence [6, p. 135].

In modern English, verbs are classified according to the following principles.

1) according to its morphological structure;
2) due to the ability to connect;
3) due to past tense and correction of Participle II form.
4) according to the lexical meaning and function in the sentence;
5) according to the attitude to the category of person [4, p. 135].

V. Fromkin writes that due to their morphological structure, verbs in English are simple, correct, compound and complex [3, p. 97].

Verbs consisting of one word are considered simple. For example: to go, to come, to take, to meet, and so on.

Verbs consisting of a root, suffix or prefix are considered corrective verbs. For example:

Wide – widen, real – realize, large – enlarge, appear – disappear, etc.

A. Huseynov writes that in modern English verbs are more widely used [6, p. 136]. Verbs consisting of two words are called compound verbs. For example: whitewash, broadcast, sightsee, fulfill, and so on.

Verbs in English can be effective or ineffective due to their ability to combine. Ineffective verbs are mostly associated with the principle. Ineffective verbs cannot be directed against an object, that is, completeness. For example:

Anar came. (Anar gəldi).

She went. (O getdi).

He is sleeping. (O yatır) and so on.

Influential verbs can be combined both in principle and in full. For example:

He took the book. (O, kitabı götürdü).

The boy broke the window. (Oğlan pəncərəni sındırdı).

They met the woman in the yard. (Onlar qadını həyətdə qarşıladılar).

L. V. Kaushanskaya writes that in some cases this or that verb can be used as both an effective and ineffective verb [7, p. 75]. For example:

The car stopped. (Avtomobil dayandı). (transitive verb)

The driver stopped the car. (Sürücü avtomobili saxladı). (intransitive verb)

A lot of flowers grow in our garden. (Bağımızda çoxlu güllər bitir). (intransitive verb)

My mother grow a lot of flowers in our garden. (Anam bağçamızda çoxlu güllər əkir). (transitive verb)

The meeting began at six yesterday. (İclas dünən saat altıda başladı) (transitive verb)

The boss began the meeting at six yesterday. (Müdir iclası dünən saat altıda başladı). (transitive verb)

A. Thomson and A. Martinet write that since there are no morphological signs in English that indicate that the verb is personal or impersonal, these meanings become clear only in a given sentence [14, p. 137].

According to their lexical meaning and function in sentences, verbs in English are mainly divided into four groups: 1) basic verbs; 2) auxiliary verbs; 3) connecting verbs; 4) modal verbs [10, p. 38].

1) The main verbs have an independent lexical meaning. F. Palmer writes that such verbs can be used alone in a sentence and the verb acts as a message [10, p. 96]. For example:

Go! (Get!)

He will come tomorrow. (O, sabah gələcəkdir).

2) According to the lexical meaning and function in the sentence, the second group of verbs is considered auxiliary verbs. Such verbs are involved in the correction of various tense forms. Examples of auxiliary verbs are to be, to have, to do, and so on. can be shown. For example:

She is doing her homework now. (O, indi ev tapşırıqlarını edir).

They have already come. (Onlar artıq gəliblər).

He does not go to university every day. (O, hər gün universitetə getmir).

I will write to you. (Mən tezliklə sənə məktub yazacağam).

3) A. Huseynov writes that verbs that have lost some lexical meaning are considered connecting verbs [6, p. 138]. Such verbs act as one of the components of a compound noun message. Combines the second component, ie the predicate with the principle. The verb to be is the most commonly used conjunction. Examples of connecting verbs are to become, to appear, to grow, to look, and so on. can be shown. For example:

He is ill. (O, xəstədir).

She looked happy. (O, xoşbəxt görünürdü).

She turned pale. (Onun rəngi soldu).

4. Unlike Azerbaijani, verbs called modal verbs in English also exist in a group. Modal verbs have no meaning in isolation [6, p. 138]. They work out the meaning, possibility, prohibition, probability, etc. of the action to be performed. reports. Modal verbs together with the infinitive act as a compound modal verb in the sentence.

Analysis

Verbs in modern English can be classified according to the following rules:

1) According to their morphological structures;

2) According to the ability to unite;

3) According to the past tense and the correction of Participle II form.

4) According to the lexical meaning and function in the sentence;

5) According to the relation to the category of person [1, p. 136].

R. Carter and M. McCarthy write that due to their morphological structure, verbs in English are simple, correct, compound and complex [1, p. 100]. Simple verbs, as is well known, consist of one word. Examples of these verbs are:

Table 1

SOME SIMPLE VERBS IN ENGLISH	THEIR TRANSLATION IN AZERBAIJANI
1. To come	Gəlmək
2. To do	Etmək
3. To arrive	Gəlib çatmaq
4. To read	Oxumaq
5. To see	Görmək
6. To go	Getmək
7. To hope	Ümid etmək
8. To take	Götürmək
9. To break	Sındırmaq
10. To tell	Demək, söyləmək

L. V. Kaushanskaya writes that corrective verbs are considered to be verbs consisting of root and suffix or prefix [7, p. 120]. The following are examples:

Table 2

SOME DERIVATIVE VERBS IN ENGLISH		THEIR TRANSLATION IN AZERBAIJANI
1. Wide (sifət)	Widen (feil)	Geniş-genişləndirmək
2. Real (sifət)	Realize (feil)	Həqiqi – həyata keçirmək
3. Large (sifət)	Enlarge (feil)	Geniş-genişləndirmək
4. Appear (feil)	Disappear (feil)	Peyda olmaq – qeyb olmaq

Observations show that there are two-word verbs in modern English. In such verbs, the first part consists of a verb that has a basic meaning, and the second part consists of a word-forming element that gives the verb a new meaning. Different words and adverbs can act as the second element in such verbs. For example, take the verb /look/. /Look/ means baxmaq in Azerbaijan. New meanings can be created by adding different words to this verb. Let's look at some verb forms in the Oxford English Dictionary:

Table 3

THE VERBS	THE DEFINITIONS OF THEM	THEIR TRANSLATION IN AZERBAIJAN
1. Look	To turn your eyes towards something or someone so that you can see them	Baxmaq
2. Look forward to smth	To be excited and happy about something that is expected to happen	Səbirsizliklə bir işin olmasını gözləmək
3. Look for	To try to find someone or something	axtarmaq;
4. Look after sb/smth	To take care of someone or something	Qayğısına qalmaq;
5. Look through	to look for something in a pile of papers, a drawer, etc.	Nəzərdən keçirmək;
6. To look up to sb	To admire and respect someone	Kiməsə məftun olmaq və hörmət etmək;
7. To look ahead	To think about and plan for might happen in the future	Gələcəyə ümidlə baxmaq; gələcəyə ümid etmək;
8. To look out for smth/sb	To try to notice someone or something	Kimisə, yaxud nəyisə görməyə çalışmaq

Let us now consider the forms of another verb:

Table 4

THE VERBS	THE DEFINITIONS OF THEM	THEIR TRANSLATION IN AZERBAIJAN
1. Turn	To move your body so that you are looking in a different direction	Dönmək; çevirmək;
2. Turn in	To tell the police where a person who is believed to be a criminal; to give a piece of work you have done to a teacher;	Cinayətkarın yerini polisə söyləmək; yerinə yetirdiyin işini müəllimə təqdim etmək;
3. Turn off	To use the controls on something to make it stop working;	Söndürmək; bir şeyin işləməyinə son qoymaq;
4. Turn away	To not allow someone to enter a place	Bir yerə daxil olmağa icazə verməmək; bir yerə girməsinə daxil olmaq;
5. Turn against	To stop liking or agreeing with someone or something, or to make someone do this;	Bir kəsi, yaxud bir şeyi xoşlamamağa başlamaq; sevməmək və s.

It should be noted that verbs in modern English are widely used.

Verbs consisting of two words are called compound verbs [3, p. 90]. Let's look at an example:

Table 5

SOME COMPOUND VERBS IN ENGLISH	THEIR TRANSLATION IN AZERBAIJAN
1. To whitewash	Ağartmaq
2. To broadcast	Yayımlamaq; radio ilə xəbər yaymaq;
3. To sightsee	Görməli yerlərə getmək; görməli yerlərə baxmaq;
4. To fulfill	Yerinə yetirmək

N. Gerald and S. Greenbaum write that effective and ineffective verbs that exist in modern English are usually distinguished by their ability to combine [5, p. 38]. Ineffective verbs are mainly associated with the principle, ie their development does not focus on completeness. Let's look at an example:

Brown came – Braun gəldi.

She left – O yola düşdü.

The baby is sleeping now – Uşaq indi yatır.

İndi isə nümunələrdə təsirsiz feillərin işlənməsini izləyək:

She put the book – O, kitabı qoydu.

The child broke the plate – Uşaq boşqabı sındırdı.

We met her – Biz onu qarşıladıq.

As the examples show, transitive verbs can be combined both in principle and in completeness.

Of course, there are verbs in modern English that can be used as both effective and ineffective verbs. Let's look at examples:

The train stopped – Qatar dayandı. (transitive verb)

The driver stopped the car – Sürücü avtomobili dayandırdı. (transitive verb)

Many green trees grow in our garden – Bizim bağımızda çoxlu yaşıl ağaclar yetişir. (intransitive verb)

My mother grows a lot of trees in the yard – Anam həyətdə çoxlu ağaclar yetişdirir. (transitive verb)

The party began at nine yesterday – Məclis dünən saat doqquzda başladı. (intransitive verb)

He began the party at nine yesterday – O, dünən məclisi saat doqquzda başlatdı. (transitive verb)

It should be noted that in English there is no morphological indication of whether a verb is effective or ineffective, and therefore the meanings of such verbs are clear only from the meanings expressed within the sentences.

According to A. R. Huseynov, according to the past tense and the correction of Participle II, verbs in English are divided into two parts: 1) regular verbs; 2) irregular verbs [6, p. 137].

The past tense and adjective forms of regular verbs are corrected by adding the suffix-ed. For example, let's give two examples and compare:

He answered the question. (past tense form)

The answered letter is on the table. (verb adjective form 2)

Among the general categories that characterize the verb, the category of person is considered to be very important in terms of the richness of its content and expression plans, and the task of coordinating it with the executor or executors of that action in the action expressed by the verb. A grammatical person exists in English with its own content and means of expression, depending on both the types and forms of the verb and the grammatical meaning, the negative and affirmative, personal and impersonal forms of the verb. This is due to the fact that the action that the verb calls in the language is performed by nouns, in other words, the impossibility of objective actions without the performer. A. Huseynov writes that even the so-called impersonal verbs have such an indefinite, ideal, natural executor. For example: / It snows / (it is snowing), / it rains / (it is raining), / it is snowing / (it is snowing now), / it is raining / (it is raining now) and so on. [6, p. 151].

A. Huseynov connects this with the fact that action is an objective, material part of existence, as well as its existence is objective, material [6, p. 151].

Note that the person is also considered a historical category as an action. That is, the historical origin of the verb, which expresses an objective action, cannot be imagined without the person and the time. Person and time are important forms of existence for both the action itself and the expressive verb. Mankind does not know a language that has not found its own form of language and speech without its actual person and time. The existence and content plans of these two categories for verbs of all languages are universal. G.Finney notes that the manifestation of personal relations in the verb is historically directly related to personal pronouns. E.Benvenist's opinion on this issue is correct. He writes: "In all languages, which are part of speech called verbs, the forms of adverbs are classified according to their relation to the person, hence the number of forms of person is generally descriptive ..." [4, p. 151].

The classification of grammatical figures of ancient Greek philosophers on the structure of personal relations in the verb, the general-universal nature of which is relevant to the attitude of modern linguists to this issue. In this regard, F. Palmer writes: "This classification, developed by the Greeks for the description of their language, today proves itself not only by the facts of language, but also, of course, in the course of events. This classification is combined in three relations that determine the form of the verb. The suitability of the presence of a personal sign in that verb form for any language is known. Thus, there are always three, but only three people" [10, p. 151].

Conclusion

In modern English there are very few categories of person and quantity. At the sentence level, it is important to develop the principle in each case. Even in impersonal sentences, the development of such a formal it pronoun is inevitable. When talking about the category of the verb tense, it is necessary to proceed from the relationship between objective and grammatical tenses. Time is considered a measure. This also means that time for objective time: covers past, present and future tenses. Grammatical time, on the other hand, is a linguistic expression of the manifestation of time in the human mind, which exists in the objective world, regardless of us. Grammar clarifies grammatically when an action or situation occurs through certain signs.

Each concept of logical time finds its expression in different forms, depending on the grammatical structure of a language. For example, the grammatical tenses of the English language are 16. In the Azerbaijani language it is expressed in 5 forms. When talking about time forms, it is necessary to emphasize one issue. O. Jesperson does not accept future tense forms as separate time forms. He writes that the verbs will and shall still retain their modal meanings. However, it should be noted that this idea is not unequivocally welcomed. Traditionally, in modern English, tense forms are presented as 4 + 4 + 4.

References:

1. Carter R., McCarthy M. (2005). Cambridge Grammar of English. Spoken and Written Grammar of English. Cambridge University Press, p. 236.

2. Chafe L. W. (1970). Structure and meaning of Language. Cambridge : Cambridge University Press, first edition 360 p.

3. Fromkin V., Rodman R. (1993). An Introduction to Language. USA : Harcourt Brace College Publishers, p. 544.

4. Finney G. (1986). An Introduction to English Grammar. UK : Cambridge Press, p. 250.

5. Gerald N., S. Greenbaum. (2009) An Introduction to English Grammar. London, New York: Routledge, p. 138.

6. Hüseynov A. (Bakı) İngilis dilinin nəzəri qrammatikası üzrə mühazirələr toplusu. “Mütərcim”, 2015. 386 s.
7. Каушанская В. Л., Ковнер Р. Л. (1973). Грамматика английского языка. Санкт-Петербург, 320 с.
8. Musayev O., Hacıyev E., Hüseynov A. (2009). Müasir İngilis dilinin praktiki qrammatikası. Bakı : Qismət. 540 s.
9. Musayev O. (1996). Ingilis dilinin qrammatikası. Bakı : Maarif. 385 s.
10. Palmer F.R. (1965). A linguistic study of the English verb. London : Miami. 211 p.
11. Palmer F. R. (1975). Grammar. UK: Penguin books, 200 p.
12. Rahimov I., Hidayatzade T. (2007). Practical grammar of English language. Baku: Fate. 587 s.
13. Смирницкий А. И. (1959). Морфология английского языка. Москва : Наука, 440 с.
14. Thomson A. J., Martinet A. V. (1987). A Practical English Grammar. Oxford : Oxford University Press, 383 p.
15. Tipping L. (1964). A Higher English Grammar. London : Macmillan and Co. Ltd, 378 p.

Мамедова Н. І. ДІЄСЛОВО І НЕОСОБИСТІ ФОРМИ ДІЄСЛОВА

У статті розглядаються парадигмальні особливості дієслова в різних мовах, дається певна інформація про цю частину мови, також порушені різні класифікації частин мови загалом. Окремо аналізується і оцінюється класифікація О. Мусаєва. Підкреслюється, що дієслово займає особливе місце серед інших частин мови. Дієсловом прийнято вважати частини мови, що позначають дію або стан. У сучасній англійській мові дієслово має морфологічні категорії, такі як особа, число, час, вид, застава і нахил. Дієслова в англійській мові можна класифікувати за двома підставами: 1) за морфологічною будовою; 2) за змістом. За морфологічною будовою дієслова діляться на кілька груп: прості, похідні, складові, фразові. За своїм значенням дієслова поділяються на дієслова дії, дієслова стану, перехідні дієслова, неперехідні дієслова, модальні дієслова, дієслова каузатівние, деякі безособові дієслова, службові та дієслова-зв’язки, граничні і ненасичені дієслова. У статті розглянута вся класифікація. У статті також порушені основні форми дієслова. Основних форм дієслів у сучасній англійській мові чотири: інфінітив, герундій, дієприкметник I, причастя II. Відомо, що інфінітив може бути побудований двома способами: a) The first one is the synthetic present і b) past indefinite forms, c) the present subjunctive, і d) the imperative mood. Частини мови та їх класифікація вважаються одними з найбільш актуальних питань. З давніх часів і до наших днів класифікація частин мови привертала увагу лінгвістів і вчених. Під час класифікації частин мови важливо вивчити взаємозв’язок між значенням слова і його морфологічними особливостями, такими як синтаксична позиція із значенням, морфологічна ознака і синтаксична позиція. Як відомо, смисловий принцип заснований на угрупованні частин мови.

Ключові слова: *англійська мова, дієслово, форми дієслова, морфологічні категорії дієслова.*

УДК 811;564-3/256
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/28

Новосілець О. В.
Національний університет «Львівська політехніка»

СЕМАНТИЧНА СИСТЕМА В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті проаналізовано семантичну систему сучасної англійської мови. Встановлено, що невіддільною частиною людського суспільства та культури є мова. Зміна темпу життя сучасної людини, розвиток науково-технічної бази, нових реалій викликають значні зміни у мові. В епоху масштабних перетворень, що зачіпають практично всі сфери суспільного життя, англійська мова, ставши мовою глобального поширення, також зазнає певних змін. Вона (мова) пристосовує себе до нових умов навколишнього світу. Впродовж довгого часу англійська мова залишається мовою міжнаціонального спілкування в усьому світі. Про неї часто говорять як про «глобальну мову», «міжнародну мову», а порівняно недавно про неї все частіше почали говорити в множині, як про англійські (“Englishes”), підкреслюючи не тільки її поширеність у світі, а й багате розмаїття її варіантів, діалектів та прислівників.

Встановлено, що на складі словника англійської мови відбилися такі історичні події: прийняття християнства, що зіткнуло англійців з латинською цивілізацією; скандинавське та норманське завоювання; столітня війна; зростання буржуазії; ренесанс; колоніальні захоплення; розвиток торгівлі та промисловості, науки та літератури. Підсумовано, що нині англійська мова належить до великої та поширеної групи мов, названих германськими мовами. Ця група своєю чергою входить у ще більшу групу мов, названих індоєвропейськими мовами, до переліку яких, крім германських, належать слов'янські, романські, кельтські та інші мови. Сучасні германські мови поділяються на дві підгрупи: західногерманські; північногерманські (скандинавські). Виявлено, що існують такі варіанти англійської мови, як британська, американська, канадська, австралійська, індійська, новозеландська та інші. Найуживанішими варіантами є американський та британський. Кожен з цих варіантів має свої особливості у вимові, лексиці та граматиці.

Підкреслено, що співвідношення та взаємодія різних сторін або компонентів мовної системи англійської мови (словникового складу та граматичного ладу) зумовлені різним характером їх зв'язків з історією суспільства, різними видами відображення в них історії народу і, відповідно, різними темпами та закономірностями їх змін. Словниковий склад сучасної англійської мови є найбільш рухливою, найбільш чутливою її зміною.

Ключові слова: *семантична система, система мови, англійська мова, семантика, слово, лексика.*

Постановка проблеми. Невіддільною частиною людського суспільства та культури є мова. Зміна темпу життя сучасної людини, розвиток науково-технічної бази, нових реалій викликають значні зміни у мові. В епоху масштабних перетворень, що зачіпають практично всі сфери суспільного життя, англійська мова, ставши мовою глобального поширення, також зазнає певних змін. Вона (мова) пристосовує себе до нових умов навколишнього світу. Впродовж довгого часу англійська мова залишається мовою міжнаціонального спілкування в усьому світі. Про неї часто говорять як про «глобальну мову», «міжнародну мову», а порівняно недавно про неї все частіше почали говорити в множині, як про англійські (*“Englishes”*), підкреслюючи не тільки її поширеність у світі, а й багате розмаїття її варіантів, діалектів та прислівників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема вивчення семантичної системи англійської мови знайшла відображення в різних публікаціях сучасних авторів. Так, Т. Агібалова виявила структурно-семантичний потенціал економічної термінологічної системи англійської мови [1]; Н. Бідненко виявила новітні тенденції сучасного термінотворення [2]; В. Борщовецька розробила методичні рекомендації щодо організації навчання студентів економічних спеціальностей англійської фахової лексики [3]; Ю. Демків здійснила компаративний аналіз англійської літературної мови та її територіальних діалектів [4]; А. Колесник охарактеризувала перекладацькі прийоми під час перекладу термінології наукових текстів [5]; І. Корунець розробив теорію і практику перекладу [6]; Ю. Панасюк дослідив особливості функціо-

нування американських і британських лексичних еквівалентів у сучасній англійській мові [7]. Виявлено та обґрунтовано сучасну англійську термінологію (Я. Рецер [8], Е. Скороходько [9] та ін.).

Виклад основного матеріалу. На складі словника англійської мови відбилися такі історичні події: прийняття християнства, що зіткнуло англійців з латинською цивілізацією; скандинавське та норманське завоювання; столітня війна; зростання буржуазії; ренесанс; колоніальні захоплення; розвиток торгівлі та промисловості, науки та літератури. Нині англійська мова належить до великої та поширеної групи мов, названих германськими мовами. Ця група своєю чергою входить у ще більшу групу мов, названих індоєвропейськими мовами, до переліку яких, крім германських, належать слов'янські, романські, кельтські та інші мови.

Сучасні германські мови поділяються на дві підгрупи: західногерманські; північногерманські (скандинавські). Виявлено, що існують такі варіанти англійської мови, як британська, американська, канадська, австралійська, індійська, новозеландська та інші. Найуживанішими варіантами є американський та британський. Кожен з цих варіантів має свої особливості у вимові, лексиці та граматиці.

Співвідношення та взаємодія різних сторін або компонентів мовної системи англійської мови (словникового складу та граматичного ладу) зумовлені різним характером їх зв'язків з історією суспільства, різними видами відображення в них історії народу і, відповідно, різними темпами та закономірностями їх змін. Словниковий склад сучасної англійської мови є найбільш рухливою, найбільш чутливою її зміною.

Словниковий склад будь-якої мови, в тому числі англійської, відбиває історію народу – носія цієї мови. Якщо ми розкриємо будь-який етимологічний словник англійської мови, будемо вражені тим, яке місце займають у ньому іншомовні запозичення. Англійська мова, як і будь-яка інша мова, засвоює ті іншомовні елементи, які в ході вживання виявляються корисними, потрібними й збагачують її словниковий склад [1].

Словниковий склад, тобто сукупність слів тієї чи іншої мови, є найбільш рухомою частиною сучасної англійської мови, яка найбільш швидко розвивається. Саме лексика мови особливо чутлива до всіх змін в історії народу – носія цієї мови, і не тільки до змін економічного укладу, а й до будь-яких змін у виробництві, культурі, науці, побуті.

Усі лексичні одиниці сучасної англійської мови характеризуються певною специфікою, відрізняються один від одного за походженням, за ступенем їхньої активності у сфері вживання та за своєю стилістичною належністю. Враховуючи всі перераховані вище особливості, словниковий запас сучасної англійської мови класифікують:

− за походженням – тут лексику прийнято ділити на споконвічну та запозичену;

− за ступенем вживання – словниковий запас буває активний та пасивний. До активного належать одиниці, що часто вживаються, а до пасивного – застаріла і нова лексика (архаїзми, історизми, неологізми);

− за територіальною ознакою (діалектизми);

− за професійною ознакою (професіоналізми);

− за сферою вживання в науковій, офіційній та книжковій мові.

Водночас семантична система сучасної англійської мови включає різнорівневі одиниці:

− фонетичні, до них відносять звуки та інтонацію;

− морфологічні – корінь, афікси тощо;

− лексичні – слова та їх значення; синтаксичні – пропозиції.

Виділяються такі пласти лексики англійської:

– лексика, що входить до територіальних діалектів Великобританії та США;

– лексика, що входить у літературну мову, але має територіальні обмеження;

– лексика, що обмежена рамками одного з варіантів літературної мови і не має територіальних обмежень;

– лексика, що входить до літературної мови і не має територіальних обмежень.

– лексичні одиниці, що входять до першої групи, іменують діалектизмами. Лексичні одиниці, що входять до другої та третьої групи, будемо вважати відповідно американізмами та британізмами.

Лексика, яка входить у четверту групу, іменується загально англійською й становить ядро лексико-семантичної системи літературної англійської [10].

Граматика англійської мови не завжди була в полі зору суспільства, оскільки історично дотримання правил письмового мовлення вимагалося лише для однозначного викладу та інтерпретації письмових документів. Норми ж мовлення як такі були відсутні впродовж значного відтинку часу, що дозволяло широке розмаїття усного мовного висловлювання.

Нині ситуація з граматикою інша. Мовні норми закріплені як за усною, так і за письмовою мовою. Словник англійської мови Macmillan Dictionary дає таке визначення терміна «граматика»: "Set of rules that describe the structure of language and control the way that sentences are formed" / «сукупність правил про структуру мови та поєднання слів у реченні».

Тобто граматика сучасної англійської мови передбачає наявність певних правил слововживання взагалі, і питання граматичної правильності побудови фрази є актуальним як для писемного, так і для усного мовлення.

Причини, через які відбувається розвиток мови як невіддільної властивості людини, частини її сутності, досить очевидні. Через свою цілковиту приналежність до людини як біологічного вигляду мова розвивається послідовно за нею. Оскільки розвиток є якістю живої матерії, то спрямовані зміни живої мови підкоряються законам та правилам живої природи. А оскільки людина невіддільна від соціуму, будучи її необхідним складником, її мова слідує за змінами суспільного життя, відбиваючи соціально-політичні та культурні перетворення.

Відомий британський філолог Девід Крістал пише: "The only languages that don't change are dead ones" / «Не змінюються лише мертві мови». Решта, живі, перебувають у постійному русі та розвитку за змінами людей – їх носіїв, і навколишнього соціуму.

Розвиток мови відбувається зазвичай поступово, не на основі знищення старого та заміщення його на більш сучасні форми мови, а шляхом доповнення наявного культурно-історичного багажу новими «цінностями», які з часом замінюють ті, що йдуть / застарівають.

Спочатку обидві варіантні форми співіснують у мові, потім, під впливом соціально-політичних чи інших чинників, може відбутися заміна однієї іншою. Тому супутньою умовою розвитку семантичної системи сучасної англійської мови є її варіативність. Видова різноманітність у живій природі та мовна – в людському суспільстві – це необхідна та обов'язкова умова не тільки їх існування, а й плідного розвитку.

Вищевикладені позиції однаково мають місце у сучасному суспільстві, оскільки вони обидві вірні. За всієї суперечності вони відображають реальний стан справ з граматикою сучасної англійської мови. Тому правильніше було б сказати, що англійська не спрощується, а соціально диверсифікується, відбиваючи всю повноту і варіабельність свого висловлювання. Це, можливо, відбувається у відповідь на значне розширення її функцій у світі.

Активний розвиток семантичної системи сучасної англійської мови відбувається головним чином вшир, а чи не вглиб. Поява варіативності граматичного вираження відбиває все різноманіття форм її існування. Слідом за розширенням свого ареалу англійська мова, вступаючи у взаємодію з місцевими мовами та культурами, локально пристосовує свою структуру до нових умов і, як наслідок, нових для себе функцій. Словосполучення «англійські мови» вже міцно закріпилося за її варіантними формами в іншомовних країнах. Кожна форма має низку власних, відмінних від національної англійської мови, рис.

Так, наприклад, європейський варіант англійської мови з її дещо «спрощеною» граматичною структурою, пристосованою до розуміння широкою багатомовною аудиторією, став уже визнаною мовою міжнаціонального спілкування на материковій частині Європи [5, с. 720–721; 8, с. 123–128].

Семантична система сучасної англійської мови, поряд зі своїм існуванням і розвитком як національної мови в англомовних країнах, стикається з культурою інших країн і проникає у їх соціолінгвістичне середовище. У неї виникли додаткові функції – функції міжкультурної комунікації.

У прагненні відповідати своїм новим функціям англійська мова пристосовується під них, у тому числі структурно. Звідси виникає множинність її форм, які потім випливають кожна за своєю траєкторією розвитку на «освоєних територіях». Таким чином, розвиток граматики сучасної англійської мови – це поступові кількісні та якісні зміни в її структурі, спрямовані на вдосконалення її функцій як мови міжнаціонального спілкування у відповідь на глобальні процеси, що відбуваються у світі.

Основні положення парадигми, що отримала в Україні назву «контактна варіонтологія англійської мови» [2], можна звести до таких тез:

− диференціація англійської мови виявляється в існуванні варіантів трьох типів (теорія трьох концентричних кіл):

а) національні варіанти англійської мови внутрішнього кола – вони є рідними мовами людей і функціонують у всіх можливих мовних функціях (наприклад, британська, американська, канадська, австралійська, новозеландська англійська);

б) регіональні та локальні варіанти у державах, що звільнилися від колоніального ярма, де англійська є другою офіційною мовою і виконує адміністративну, інструментальну, інтерперсональну

та креативну функції (наприклад, індійський, сінгапурський, південноафриканський, нігерійський та інші варіанти зовнішнього кола);

в) регіональні та локальні варіанти розширюваного кола, що виконують обмежені функції, які переважно використовуються для міжкультурної комунікації та освоюються через систему освіти (наприклад, європейські варіанти, російська, китайська, японська англійська).

– в основі різниці варіантів лежать відмінності культур, на яких вони базуються, менталітет, а також трансферентні риси рідних користувачів мов.

Диференціальні ознаки варіантів спостерігаються на всіх рівнях мови – у фонетичному акценті, лексиці (особливо при передачі культурних реалій), синтаксисі, морфології, як словозмінної, так і словотвірної, у прагматиці дискурсу.

Найбільш динамічні процеси відбуваються у варіантах зовнішнього кола, де утворюються власні ендонорми (спочатку усного, а потім письмового мовлення), що відходять від прототипічних британських або американських екзонорм. Наприклад, у багатьох варіантах спостерігається наділення іменників ознакою дискретності та утворення форм множини числових, з позиції британської / американської норми, іменників (equipments, furnitures, advices). Заради справедливості треба також відзначити, що у зовнішньому колі нерідко продовжують користуватися і екзонормами.

Усі варіанти рівні у лінгвокультурному плані – немає варіантів гірших чи кращих. Не можна зводити варіант (що нерідко відбувається з варіантами розширюваного та зовнішнього кіл) до уявлення про недоучену мову, в якій помилки ідентифікуються як риси варіанту. Варіант Зовнішнього і Розширюваного кіл – це набагато складніше утворення, що являє собою континуум, властивий мові білінгвів [10], який складається, принаймні, з трьох частин: акролектної, властивої добре освіченим користувачам переважно у формальному контексті; мезолектної, властивої мові освічених людей у неформальному контексті або при втраті контролю над своєю мовою, та базилектної, характерної для мови малоосвічених користувачів.

У сучасній англійській немає єдиного стандарту, оскільки в кожного варіанта внутрішнього кола свої ендонорми: у випадках зовнішнього кола йде становлення власних норм, а варіанти кола, що розширюється, мають широкий вибір екзонорм, не обов'язково за британською моделлю.

На відсутність єдиного стандарту навіть у межах одного варіанта вказує Девід Крістал, виділяючи стандарт усного та писемного мовлення в кожному варіанті. Стандарт мовлення ближчий до узусу, який, як відомо, тяжіє над нормою. Так, стандарт мовлення більш гнучкий і схильний до змін, а слідом за ним змінюється і стандарт письмової мови. Отже, говорячи про міжнародний характер англійської, треба бути обережним, оскільки з цим пов'язані дві полярно протилежні концепції.

Висновки і пропозиції. Сучасна дійсність ставить перед дослідниками семантичної системи англійської мови та її користувачами нові завдання. Глобалізація мови обов'язково супроводжується її локалізацією, ускладнюються відносини мови та соціуму, мови та культури, і це дає ґрунт для виникнення нових лінгвістичних теорій, парадигм. Їхнє розрізнення відбувається не тільки в концептуальному та металінгвістичному аспектах. Воно також важливе для соціолінгвістичного, еволюційного та ідеологічного підходів, що мають як фундаментально-теоретичну, так і прикладну значущість.

Список літератури:

1. Агібалова Т. М. Структурно-семантичний потенціал економічної термінологічної системи англійської мови: особливості перекладу номінативних одиниць. URL: http://aprus.khpi.edu.ua/article/view/2227-6890.2020.1.15 (дата звернення: 10.11.2021 р.)

2. Бідненко Н. П. Новітні тенденції сучасного термінотворення. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія Філологія.* 2013. № 5. С. 205–210.

3. Борщовецька В. Д. Методичні рекомендації щодо організації навчання студентів економічних спеціальностей англійської фахової лексики. *Наук. вісник каф. ЮНЕСКО Київського нац. лінгв. ун-ту. Сер.: Філологія. Педагогіка. Психологія*. 2008. № 16. С. 127–130.

4. Демків Ю. М. Англійська літературна мова та її територіальні діалекти: компаративний аналіз. *Молодий вчений*. 2017. № 4.3 (44.3). С. 73–76.

5. Колесник А. О. Перекладацькі прийоми під час перекладу термінології наукових текстів. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг.* 2010. №1. С. 719–727.

6. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Вінниця : Нова книга, 2003. 448 с.

7. Панасюк Ю. В. особливості функціонування американських і британських лексичних еквівалентів в сучасній англійській мові. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2018. №2. Том 29. С. 51–55.

8. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика : очерки лингвистической теории перевода. Москва : Р. Валент, 2007. 240 с.

9. Скороходько Е. Ф. Сучасна англійська термінологія. Київ : УІЛМ, 2002. 76 с.

10. Bielenia-Grajewska Magdalena. Linguistic Borrowing in the English Language of Economics. 2009. № 3. С. 103–133.

Novosilets O. V. SEMANTIC SYSTEM IN ENGLISH LANGUAGE

The article analyzes the semantic system of modern English language. It has been determined that language is an integral part of human society and culture. Change of tempo of modern man's life, development of scientific and technical base, new realities cause significant changes in language. In the era of large-scale transformations affecting almost all areas of people's life, English, becoming the language of global distribution, also gets some changes. It (language) adapts itself to the new conditions of the world. During the long period, English stays the language of international communication in the whole world. It is often referred to as a "global language", "international language", and relatively recently it has been increasingly talked about in the plural as about "Englishes", underlining not only its spreading in the world, but also a rich variety of its variants, dialects and adverbs.

It has been determined that the following historical events were reflected on the composition of the English dictionary: the adoption of Christianity, which confronted the British with Latin civilization; Scandinavian and Norman Conquest; the Hundred Years' War; the growth of the bourgeoisie; Renaissance; colonial conquests; development of trade and industry, science and literature. It has been summarized that nowadays English belongs to a large and widespread group of languages called Germanic languages. This group, in turn, is part of a larger group of languages called Indo-European languages, which in addition to Germanic, include Slavic, Romance, Celtic and other languages. Modern Germanic languages are divided into two subgroups: West Germanic; North Germanic (Scandinavian). It has been found that there are such variants of English language as British, American, Canadian, Australian, Indian, New Zealand and others. The most commonly used variants are American and British. Each of these variants has its features in pronunciation, vocabulary and grammar.

It has been emphasized that the correlation and interaction of different parts or components of English language system (vocabulary and grammar) are due to the different nature of their connections with history of society, different types of reflection in them of the history of nation and, accordingly, different rates and patterns of their changes. The vocabulary of modern English is the most mobile, the most sensitive change of it.

Key words: *semantic system, language system, English language, semantics, word, vocabulary.*

UDC 811.111′37
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/29

Opryshko N. O.
Kharkiv National Automobile and Highway University

Bezkorovaina L. S.
Kharkiv National Automobile and Highway University

PHRASEOLOGICAL UNITS WITH COMPONENT WORDS DENOTING NOBLE TITLES IN THE ENGLISH LANGUAGE

The study of phraseological units is one of the most pressing issues in modern linguistics. Scientists of many countries are interested in their composition, internal form and motivation, functions in speech and national-cultural specifics. The article deals with the diverse and extensive corpus of English phraseological units with the component denoting noble titles of various kinds, including the title of baron, count, marquis, duke and members of the royal family (king / queen, prince), as well as phraseology with components "knight" ("lady"), similar in semantics and usage to aristocratic titles. The article is based on the classical understanding of phraseology as semantically connected combinations of words used in speech in the fixed, generally accepted form, and therefore it classifies such phraseological units according to the concept of Academician Vinogradov. That is, starting from different degrees of ideomatics of components in the composition of a phraseological unit, phraseological merging, unity and combination are distinguished. The findings emphasize that the nature of the problem associated with the study of English phraseological units with components to denote titles, requires certain methods of linguistic analysis, especially the method of semantic analysis of phraseology. Therefore, a purely practical aspect of the study is the semantic classification of phraseological units with components to denote titles. The authors conclude that the most common in the phraseological system of the English language are units with components to denote members of the royal family. This is motivated culturally and historically, given the traditionally high respect for the monarchy in English society. But at the same time it is interesting that the palette of meanings of the units under consideration varies from solemnly sublime to parodic-sarcastic, from positively marked to those endowed with exclusively negative connotation. Such a phenomenon indicates the exceptional variability among the models of percepting the title and/or nobility concept in the English (British) language picture of the world.

Key words: *phraseological unit, semantics, idiomaticity, phraseological fusion, phraseological unity, phraseological combination.*

Introduction (Постановка проблеми). The phraseological system of any language is an extremely interesting and diverse field to study. Components of phraseological units, as a rule, have rich semantics cabable to illustrate the particular ethnic group's picture of the world. The English language is no exception, but the corpus of its phraseologisms is so large that in the course of the study it was advisable to single out only one layer of English phraseologisms.

To tackle the problem, we focused our attention on systematic description and division of phraseological units with components denoting noble and royal titles developing the ideas for their comparison and analisis according to the specifics of their semantics and structure. The choice of topic is based on the need for a systematic study of phraseology in English as a vocabulary material used in everyday life which allows stylistical marking of the language we speak with a certain colouring. To confirm this assumption, we studied the features of phraseologisms with the components for the title designation, taking into account that this layer of English vocabulary has a large number of units, but at the same time it does not belong to widely studied aspects of English phraseology and does not present us a veriety of materials available for comparison, classification, analysis, etc exept for the phraseological units themselves. That is why a thorough interpretation of the semantics of phraseologisms with components denoting titles makes it possible to determine the appropriateness of using certain phraseologicsl units in communicative and pragmatic terms.

Background analysis (Аналіз останніх досліджень і публікацій). Analysis of recent theoretical works addressing the problem under consideration indicates that the study of phraseological units in the modern English language is not sufficiently developed. At the same time, this part of vocabulary is thor-

oughly analized and multifaceted in terms of determining the criteria for their selection in the theoretical perspective. The modern tendencies of phraseology development, their boundaries, features, differences, ways of use in stylistics, types of translation, typology of word formation are revealed and clarified. Specifically, this research has been done by a number of scholars, including S. Coffey, Y. Lebedenko, O. Nagornaya, O. Nazarenko, A. Naydy, N. Norrika, I. Skripnik, I. Timchenko, V. Uzhchenko and D. Uzhchenko, N. Shcherbakova, I. Halperin, N. Amosov, O. Smirnitsky, V. Vinogradov, O. Kunin, K. Ryashentsev, N. Klimenko, V. Teliya, L. Pastushenko, L. Smith, T. Pavlenko and others. According to them, the subject of phraseology as a section of linguistics is the study of the categorical features of phraseologisms, on the basis of which the main features of phraseology are distinguished and the question of the essence of phraseologisms as specific units of language is determined, as well as patterns of functioning of phraseologisms in language and the processes of their formation. However, even with a single subject of research and in spite of numerous detailed analysis done on many issues of phraseology, there are different perspectives on what phraseological unit exactly is, not to mention the number of phraseological units that should be considered accurate.

In Ukrainian and world linguistics, there are different definitions of phraseology. According to V. Yartseva, a phraseological unit is the common name of semantically related combinations of words and sentences, which, unlike similar forms of semantic structures, are not reproduced in accordance with the general patterns of choice and combination of words in the organization of utterances, but are reproduced in speech in a fixed ratio of semantic structure and a certain lexical-semantic composition [4, p. 130], [7]. Y. Karaulov's definition states that phraseologism (phraseological unit) is the common name of semantically related word combinations, which are not formed in speech, but function in it assigned to them a stable ratio of content and a certain vocabulary [3, p. 605]. According to another definition given by P. Lecant, a phraseological unit is a complex interdisciplinary unit, in the form and meaning of which units of different levels interact [6, p. 61]. I. Halperin gives the following definition of phraseological units: "in each language there are compounds of words in which the meaning of the whole dominates over the meaning of the constituent parts or the meaning of the whole unity is not accurate, and sometimes not at all deduced from the sum of the constituent parts of that combination. Such combinations are called phraseological units. One of the most characteristic features of phraseological combinations is their stability of arranging the constituent parts of compounds and the semantic unity of the whole combination. This combination is the property of the language and is included in the lexical inventory of the language. They are used in the language as ready-made units of language and reproduced in that language". [2, p. 23]. So, scientists look at phraseological unit from different perspectives, analyzing their semantic connectedness, lexico-semantic structure, use, or stressing their interdisciplinarity.

Objectives (Постановка завдання). To form a better view on the issue, we singled out the specific task of the current work – to explore peculiarities of using phraseological units with components denoting titles in modern English. Thus, the current paper presents 80 phraseological units with components for title designation [8], [9] and develops their analysis in terms of structure and semantics. To achieve this aim, a number of problems should be solved, i.e.

1) providing a general description of chosen phraseological units, defining their essence and characteristic features;

2) analysing phraseological units with components denoting titles, determining the place and role of each component in the structure of a phraseological unit.

The research is conducted with the help of phraseological and interpretative monolingual and bilingual dictionaries. The paper offers interpretation of 80 phraseological units (both sayings and idioms) which include a name of the noble/aristocratic/royal title. In fact, they constitute a considerable part in the phraseological system of any language since the words that denote titles belong to the oldest groups of vocabulary while it is known that the longer a word exists, the wider its semantic structure is.

The Body (Виклад основного матеріалу). When considering phraseologisms with components denoting titles, we applied the classification of Academician V. Vinogradov who identified three types of phraseologisms: phraseological fusions, phraseological unities and phraseological combinations, based on the varying degree of idiomatic (non-motivation) components in the phraseology. Thus, phraseological fusions are persistent combinations whose generalized meaning is not deduced from the meaning of their constituent components. In other words, it is not motivated by them in terms of the current vocabulary. Etymological analysis helps to clarify the motivation of the semantics of modern phraseological fusions. However, their roots sometimes go so far back that linguists do not come to a clear conclusion about their origin. Phraseo-

logical unities, on the other hand, are stable combinations whose generalized and holistic meaning is partly related to the semantics of their constituent components used in figurative meaning. While phraseological combinations are persistent inversions whose meanings are motivated by the semantics of their constituent components, one of which has a phraseologically related meaning [1].

Among the chosen sample of phraseological units, all three types were found, respectively.

The group of phraseological fusions with the components denoting titles includes the following items: "*Queen Elizabeth is dead*!" (something which is already common knowledge); "*Duke of Seven Dials"* (a nickname given to working people in London's working districts for trying to dress and act like an aristocrat).

Among the phraseological unities with the components denoting titles we can find such items as: "*kings have long arms"* (literally, it is difficult to hide from a king / authorities); *"Kings go mad and the people suffer for it"*; "*to play by the Marquis of Queensbury rules*" (to act ethically, according to the rules, which literally comes from the name of Marquis Queensbury, who contributed to the publication of a compendium of basic rules of professional boxing in England).

Phraseological combinations with the words naming the titles include: *"knight of the elbow"* (a pickpocketer); *"knight of the carpet"*, (a knight who got his title not in war, but in the palace bowing his knee on the carpet, basically, a soldier who avoided fighting in battles, sitting in the rear) ; *"knight of the pen"* (writer, journalist); *"knight of the knife"* (a thief).

The findings in studying the semantic features of phraseological units, which contain components denoting titles, provide rather promising and somehow unexpected results. The practical part of this paper presents a uniquely wide range of meanings – from solemnly exalted to parody-sarcastic, from absolutely positive in content to those endowed with a vivid negative connotation.

First of all, it should be noted that the phraseological units we are describing can be divided into several semantic groups, using the most logical and, at the same time, the simplest system of classification: taking into account the commonality of word / words to denote titles used in a phraseological unit. Thus, one of the largest groups is the items with the common component "members of the royal family" (king / queen / prince). Out of the eighty phrases of different types (fusions, unities and combitations, according to Vinogradov's classification), investigated in the work, more than a quarter (around thirty units) belong here.

These include a group of meanings that links phraseology to the king or queen (given different gender of various British monarchs who gained popularity and made a significant contribution to the development and prosperity of British culture). Here are phraseological units related to the monarch and / or the state on a number of grounds:

- By relevance (just as the monarch is the first person of the state, the phraseologisms of this subgroup characterize a certain person or object as a standard). These include such units as *"King's English"* (accurate, standard English), *"King's speech"* (a speech given by the Throne), *"King's weather"* (sunny weather), *"cash is king"* (cash is the safest way to keep money), *"the uncrowned king / queen of something"* (the one you consider to be the best representative in their occupation), *"king of the terrors"* (death as a perfect, the most terrifying terror), *"live like a king"* (to have an extravagant and luxirous lifestyle) and more.

− By the source of information or order and / or type of activity (what comes from the monarch is aimed either at improving and strengthening the state or the well-being of its inhabitants). Examples include *"the King's Bench"* (a court bench for civil cases), *"King's (Queen's) bounty"* (a one-time financial help for a mother who gave birth to a set of triplets), "King's (Queen's) proctor" (a divorce officer, since in the past only the monarch used to have the right to give permission for the divorce of their subjects) etc.

− By similarity (metaphorical transference of meaning) with a monarch / a member of a royal family/ Here a number of different, positively or negatively connotated phraseological units can be distinguished: for example, *"king's (royal) evil"* (colloquial name for scrofula – a metaphorical transference by color, because both golden color and gold as a material are strongly associated with royal ornaments, treasures, and royal power in general); *"king's man"* (literally – a servant of the king, basically a supporter of the Crown – the one who performs his functions for the sake of the king and kingdom); *"king's pipe"* (literally – the furnace in which garbage is burnt, metaphorically – the monarch who is personally responsible for the destruction of internal and external enemies of the state). In both cases, mentioned above, the metaphorical value transfer occurs by similarity of features, but given the fact that in the second unit the component *"king's"* is followed by an unanimated object, this example presents a wider metaphoric sence. Yet, the same subgroup also includes such idioms as *"king's game"* (the game in the royal reserves – a metaphorical transference to the scene, e.i. a place for royal hunting), *"When Queen Ann was*

alive (literally – when Queen Anne was still alive, in fact, very long ago – a metaphorical transference based on the time of action).

− By contiguity (metonymic transference of meaning) with the royal family such phraseological units are grouped as *"King's (Queen's) head"* (a postal stamp showing the portrait of the current monarch); *"Kings have long arms"* (it is difficult to hide from royal justice) and the like.

− Phraseological units denoting personality flaws and virtues: "King's evidence" (a criminal who reveals his accomplices in court), *"King Stork"* (a tyrant), *"(as) cocky as the king of spades"* (too arrogant), *"ice queen"* (the Snow Queen, unemotional, cold woman), *"Prince Charming"* (a potential perfect boyfriend or husband) etc. Interestingly enough, there are few idioms with the prince component and no units with the princess component at all.

Almost the same in number is a group of phraseological units with the component knight / dame: altogether twenty-seven idioms of different nature and structure. Since historically, these words, although not belonging to aristocratic titles, denote exactly the type of activity and / or lifestyle of a person, today in the corpus of English phraseology idioms with them are used mainly to refer to the type of activity and are clearly divided into positively marked *("knight of grammar"* for a teacher; *"knight of pen"* for a writer; *"knight of brush"* for an artist – all denoting people who have succeeded in their profession), negatively labeled *("knight of fortune"* for an adventurer who likes easy money; *"knight of elbow"* for a person who cheats in a game of cards; *"knight of wager"* for a mercenary ready for anything – all exceptionally negative characteristics) and neutral *("Knight of County"* for a Member of Parliament representing the county – which is a specific occupation that lacks metaphorical or aphoristic component in the meaning).

On the other hand, a number of idioms with the component *"knight"* are endowed with a specific satiric-sarcastic colouring. Some are used as a joke or sarcastic comments (*"knight of the forked order"* for a man whose wife cheated on him; *"knight of cleaver"* for a butcher; *"knight of collar"* for a hangman; *"knight of cue"* for a billiard player); others are used to jokingly ennoble cetain unprestigious, dirty or unprofitable occupations *("knight of field"* for a tramp; *"knight of whip"* for a coachman; *"knight of whipping-post"* for a thief who deserves / gets a whip at the pole).

Though rare but important, phraseological units associated with certain folklore and literary works present the next group of idioms, including *"Knight of Rueful Countenance"* (from M. Cervantes de Saavedra's 'The Ingenious Gentleman Don Quixote of La Mancha'), *"Knight of the Round Table"* (characters of folk and literature works related to the corpus of legends about King Arthur and Camelot). Such idioms, as a rule, retain their original meaning in connection with their primary source, but are used with a certain metaphorical colouring.

The least numerousof the units with components for title designation is a group of idioms with components *duke, baron*, etc., which denote more or less significant aristocratic titles. Basically these are formed as a result of some specific historical events, like *"to dine with the Duke of Humphrey" (*in fact, means being left without a dinner) – an idiom, related to the story of a man who was accidentally locked in the abbey during a visit to the Duke of Humphrey's tomb in Gloucester, and thus missed his dinner, or historical realities (*"robber baron"* – the saying that nowadays is used to refer to businessmen who gained wealth by illegal means, earlier used to designate any businessmen who received big money without being aristocrats, and thus despised and ridiculed, while in the Middle Ages, this was the name of highwaymen who attacked travelers on the roads and robbed of their belonings).

The method of phraseological analysis, which makes it possible to fully investigate the phraseological fund of the English language, despite all its versatility, was developed by the famous linguist O. Cunin. He distinguishes two varieties of it: phraseological identification and phraseological description. The method of phraseological identification helps to determine the phraseology of a particular phrase and helps to identify its relevance to idiomatisms, idiophrasematisms or other significant groups. The main indicators of any phraseological unit are stability, separated spelling and impossibility of constructing a variable combination of words according to the model that forms it. Idioms are partially or completely reconsidered language units. The semantic stability of these units is established by imposing a phraseological value on the literal meaning of its components, for example: *"fit for a king"* (so distinctive, luxurious or exemplary that it is worthy of someone of the highest standards, such as a king); *"A cat can look at a king"* (everyone has rights, regardless of status, no one is so important that the average person cannot look at him or her). When considering the definition, it becomes apparent that none of the words contained in the structure of an idiomatic collocation are present in semantics, which indicates a final meaning of the whole idiom. A partial change of meaning can

be exemplified by *"(as) cocky as the king of spades"* (thoughtful or prideful), where a word with the literal meaning *"cocky"* is included in both the word composition of the idiom and its metaphorical meaning.

Linguocultural analysis is used to determine the cultural features of the semantics in some phraseological units with the components to denote titles, which represents the development of mentality for the whole community of the English native speakers. After all, the phraseological system of the language is a "mirror in which the linguocultural community presents its national identity" [5, p. 118]. Therefore, it is often due to the phraseology of the language that foreigners get to understand customs, moral norms, traditions of the people. An appropriate example here is the idiom *"King's man"*: it is 1) an American Historicism with the meaning "supporter of the British" (during the period of the war for independence); 2) a King's servant (as it was already mentioned above) which also has got a historical basis (compare: "Now, the king's man himself, and can give you authority enough" (Th. Hardy)). Some idioms have literature origins, such as *"King's (or Queen's) English"* for literature English (a Shakespearean expression from the play 'Merry Wives of Windsor': "Don't you know the King's English?" (L. Lindsay) and the like.

The Conclusion (Висновки). To conclude, we can safely say that phraseology represents one of the most significant yet the most intriguing categories of vocabulaty. This paper summarizes our results for analyzing 80 English idioms with components denoting noble titles. Semantic groups, these items have been classified by, contain idioms connected with each other by relevance (phraseological units of a given subgroup characterize a person or an object as a reference), by source of information (order or activity), by similarity (metaphorical transferance), by contiguity (metonymic transferance).

And at the same time studying phraseological units under consideration requires certain methods of linguistic analysis. Thus, applying the method of semantic analysis, we categorized all 80 units according to semantic classification, which makes it possible to study and describe different types of phraseological values based on semantic and structural indicators. Simultaniously, the linguocultural analysis and method of phraseological analysis have been applied to determine the semantic characteristics of phraseological units with components denoting titles, their general characterization is created and typical features of their semantics are defined. Yet the analysis proposed is definitely not the only possible way to understand and interprete this particular group of idioms. This issue still remains, allowing to continue the research, further exploring new ranges of idiomatic meanings in the English phraseology.

References:

1. Виноградов В. В. Избранные труды. Лексикология и лексикография / В.В. Виноградов. Москва : Наука, 1977. 310 с.

2. Гальперин И. Р. Очерки по стилистике английского языка / И. Р. Гальперин. Москва : Либроком; Издание 2-е, испр. 2012 г. 376 с.

3. Русский язык : энциклопедия / гл. ред. Ю.Н. Караулов. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Большая рос. энцикл. : Дрофа, 1997.

4. Комар Л. Фразеологія як наука її предмет дослідження / Л. Комар. Молодь і ринок. Львів, 2011, Вип. 3 (74). С 128–132.

5. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка / Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. 2-е изд., перераб. Москва : Высшая школа, Дубна : Феникс, 1996. 381 с.

6. Современный русский язык : учеб. для студ. вузов, обучающихся по спец. «Филология» / Под ред. Леканта. 4-е изд. Москва : Дрофа, 2007. 557 с.

7. Ярцева В. Н. Лингвистический энциклопедический словарь / В. Н. Ярцева. Москва : Советская энциклопедия, 1990. 712 с.

8. Phraseology: An interdisciplinary perspective / Ed. by Granger S., Meunier F. Amsterdam: John Benjamins, 2008. 423 p.

9. Oxford Dictionary of English Idioms / Ed. by Cowie A. P., R. Mackin & I. R. McCaig. Oxford University Press, 2008. 685 p.

Опришко Н. О., Безкоровайна Л. С. ФРАЗЕОЛОГІЗМИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗІ СЛОВАМИ-КОМПОНЕНТАМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ТИТУЛІВ

Вивчення фразеологічних одиниць є однією з найбільш актуальних питань сучасного мовознавства. Їхній компонентний склад, внутрішня форма й умотивованість, функції у мовленні та національно-культурна специфіка цікавлять учених багатьох країн. У статті розглядається різноманітний і достатньо широкий корпус англійських фразеологізмів з компонентом, що позначає шляхетні

титули різного роду, включаючи титул барона, графа, маркіза, герцога та членів королівської династії (король / королева, принц), а також фразеологізми із компонентами «лицар» («дама»), що подібні за семантикою і вживанням до аристократичних титулів. Послуговуючись класичним розумінням фразеологізмів як семантично пов'язаних сполучень слів, що вживаються у мовленні в закріпленій за ними загальноприйнятій формі, стаття класифікує такі фразеологічні одиниці за концепцією академіка Виноградова. Тобто, відштовхуючись від різного ступеню ідеоматичності компонентів у складі фразеологізму, виділяються фразеологічні зрощення, єдності та сполучення. У ході виконання дослідження було виявлено, що характер проблеми, яка пов'язана з вивченням англійських фразеологічних одиниць із компонентами на позначення титулів, вимагає певних методів лінгвістичного аналізу, насамперед методу семантичного аналізу фразеологізмів. Відтак суто практичним аспектом дослідження є семантична класифікація фразеологізмів із компонентами на позначення титулів. Автори доходять висновку, що найбільш поширеним у фразеологічній системі англійської мови є одиниці із компонентами на позначення членів королівської родини. Це вмотивовано культурно та історично, з огляду на традиційно високу повагу до монархії в англійському суспільстві. Але водночас цікавим є і той факт, що палітра значень досліджуваних і аналізованих одиниць варіює від урочисто-піднесених до пародійно-саркастичних, від позитивно маркованих до тих, що наділені винятково негативною конотацією. Це говорить про виняткову варіативність моделей сприйняття поняття титулу в англійській (британській) мовній картині світу.

Ключові слова: *фразеологічна одиниця, семантика, ідіоматичність, фразеологічне зрощення, фразеологічна єдність, фразеологічне сполучення.*

УДК 81'37:811.161
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/30

Панченко О. І.
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

КОНЦЕПТ «ЖИТЛО» В АНГЛІЙСЬКІЙ СУЧАСНІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ

У статті в загальному вигляді ставиться проблема дослідження значущих національних концептів, зокрема концепту «житло». Ця проблема пов'язана з важливими практичними та науковими завданнями аналізу національної картини світу та розглянута у значній кількості наукових праць. Мета нашого дослідження – аналіз наявних засобів вираження концепту «житло» на прикладі сучасної фразеології англійської мови. Концепт «житло» проаналізовано з точки зору англійської національної свідомості та менталітету. В англійській лінгвокультурі концепт «житло» сприймається перш за все як реальний об'єкт, предмет приватної власності, здатний характеризувати статус свого власника і його приналежність до певного соціального класу, на що вказують такі концептуальні ознаки концепту, як його місце розташування, зовнішні параметри, комфортабельність. Житло, будучи самостійним замкнутим простором, обмеженим від зовнішнього світу і контрольованим людиною, протистоїть відкритості, необмеженості, невизначеності і хаосу чужого простору і являє собою своєрідний засіб захисту особистості людини. Англійці звикли пов'язувати житло із сімейним затишком, рідними людьми, з чимось виключно «своїм», і це знаходить своє відображення і в англійській фразеології. Наряду з фразеологізмами, які мають давню історію, існує низка більш сучасних одиниць. Аналізуючи англійські фразеологізми, можна побачити, що концепт «житло» частіше має позитивний відтінок, символізуючи затишок, спокій і захищеність; утім, щодо фразеологізмів з негативним відтінком, то їх теж можна зустріти, але набагато рідше, та зазвичай не сам концепт «житло» є носієм цього негативного значення у висловлюванні. Дослідивши концепт житло в англійській фразеології, ми не маємо сумніву щодо його значущості в житті англійців та існування дійсно особливого зв'язку між господарем і власне житлом.

Ключові слова: *концепт, національний концепт, фразеологізм, лінгвокультура, житло.*

Постановка проблеми. У статті в загальному вигляді ставиться проблема дослідження значущих національних концептів. Ця проблема пов'язана з важливими практичними та науковими завданнями аналізу національної картини світу. Антропоцентризм як провідна ознака сучасної лінгвістики фокусує увагу на людині та на тому, що її оточує – умовах життєдіяльності та результатах життєдіяльності. Житло природньо є центральним концептом у цьому колі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ця проблема аналізується у значній кількості наукових праць. Як підкреслює І. В. Давиденко, концепт ДІМ перебуває у центрі уваги різних дисциплін: семіотики (Л. Г. Невська, Т. В. Цив'ян, А. А. Плотнікова), соціології (В. П. Козирьков), психології (З. Фрейд), міфології, історії, культурології (Ф. Брокгауз, Б. Мілічіч). У картині світу англомовного соціуму ознаки сучасного трактування ДОМУ як культурної універсалії, однієї з найважливіших утилітарних цінностей людини, сходять до міфологічних та біблійних уявлень (Г. Маєр, Ф. Рінекер, С. С. Аверинцев) [1, с. 3]. Названі вчені розглядають образ дому як макроетноконцепт, як фрагмент повсякденного життя англійців з урахуванням діахронічних змін, як художній концепт тощо. На думку С. Є. Чернобай, концепт «житло» охоплює лінгвокультурні концепти "home" та "house», які своєю чергою підрозділяються на микроетноконцепти "family", "Fatherland", "house" и "building", "house", "audience" відповідно [5, с. 139]. Утім, наскільки нам відомо, певні сучасні фразеологізми, що формують концепт «житло», ще не було розглянуто. Саме це питання є головним для нашої роботи.

Постановка завдання. Мета нашого дослідження – аналіз наявних засобів вираження концепту «житло» на прикладі англійської *сучасної* фразеології. Для досягнення цієї мети доцільно виконати такі завдання: розглянути теоретичне підґрунтя проблеми, накопичення фактичного матеріалу для практичного дослідження, підвести підсумки та визначити перспективи подальших досліджень.

Виклад основного матеріалу. Концепт «житло» має не лише лексичне значення, а й своєрідне ментальне відтворення в свідомості індивіда й національній свідомості. Концепт «житло»

є складним і багатошаровим та може зустрічатися в різних формах залежно від культури, у якій він розглядається. У цій роботі концепт «житло» розглянуто з точки зору англійської національної свідомості та менталітету. Merriam-Webster dictionary дає таке визначення концепту "dwelling" – a shelter [9]. Cambridge dictionary пропонує таке визначення концепту "dwelling" – a house, flat, etc. where a person lives [10, с. 343].

В англійській культурі будинок сприймається перш за все як реальний об'єкт, предмет приватної власності, здатний характеризувати статус свого власника і його приналежність до певного соціального класу, на що вказують такі концептуальні ознаки концепту «житло», як його місце розташування, зовнішні параметри, комфортабельність. Крім того, будинок ототожнюється з сім'єю, тобто з близькими, «своїми» людьми. Будинок уособлює, з одного боку, «свій» простір, протиставлений «чужому» навколишньому світу, з іншого – здійснює зв'язок із Всесвітом, виступаючи сполучною ланкою [3, с. 33–34].

В англійській картині світу концепт «житло» реалізує ознаки статусу власника і виступає передусім як предмет приватної власності, тобто він нерозривно пов'язаний з безеквівалентним концептом "privacy" («особисте, приватне життя»), адже саме завдяки дому приватне життя людини виявляється захищеним від усього зовнішнього [3, с. 35–36].

Англійський будинок є вищим втіленням приватності, що підтверджено загальновідомими прислів'ями: *My home is my castle; there is no place like home; Home, sweet home.* Тяга до privacy може трактуватися як прагнення до усамітнення. Та чи вірною буде така точка зору? "The English dream is privacy without loneliness, – зазначає Джеремі Пексмен, автор книги про англійців "The English: A Portrait of a People" [6, с. 53-54]. Дж. Пексмен, який є прихильником метеорологічного пояснення англійського характеру і особливого значення для них поняття home, зазначає: "I wondered whether the English weather might really be the key. Could the English preoccupation with privacy and home have an explanation as simple as the fact that their climate obliged them to spend a lot of time indoors?" [6, с. 60] Вплив зовнішніх, зокрема кліматичних, чинників на формування національного характеру видається цілком очевидним. Крім того, вірною представляється і точка зору про те, що на національний характер впливає і інший чинник, а саме географічне положення. Ця точка зору досить поширена в науці й має вельми обґрунтований характер. І сам Дж. Пексмен теж підкреслює: "But geography matters; it makes people who they are ... the adage is that geography makes history. But if such a thing as a national psychology exists, it may be made by geography ... the first profound influence upon the English is the fact that they live on an island ... this island idea has a special place in the English imagination" [6, с. 61].

Прайс Кольєр, автор книги «Англія і англійці – з американської точки зору», відзначає, що в Англії створено своєрідне почуття самітності (privacy) без самотності (loneliness) [4, с. 33]. Отже, ціннісним компонентом концепту PRIVACY є не ізоляція, а скоріше вибір, що відображено у прагненні людини робити самостійний вибір, і немає значення на самоті або з декількома людьми, головне – діяти за своїм вибором.

Наряду з фразеологізмами, які мають давню історію, існує низка більш сучасних одиниць. Розглянемо ФО *Safe as houses;* його значення: completely safe; very secure; reliable.

E.g. *Both managers can count on one thing – their jobs are* ***safe as houses****.*

When you get all the luxury you dreamed of and buy a property in the best part of the city, you will feel ***as safe as houses*** [8, с. 63].

Зазвичай цей вираз використовують, щоб запевнити людину, яка має певні сумніви. «О! Це так само безпечно, як будинки», тобто абсолютно безпечно, натякаючи на приватну власність як інвестицію. Кажуть, що ця фраза виникла, коли залізничні акції почали втрачати свою популярність, і люди почали звертати увагу на більш давні форми інвестицій, більш надійні [8, с. 63].

Існує ще низка фразеологізмів, що досить часто використовуються:

*Get/put your own house in order***,** що має значення «вирішити усі свої проблеми та завершити всі справи». Англійці проводять паралель з порядком у будинку і порядком в особистих справах, знову порівнюючи домашній затишок з успіхом в усіх сферах життя. E.g. *You should* ***put your own house*** *I order before giving pieces of advice* [10, с. 132].

Not give sb house room у значенні **«**відмовлятися надавати комусь допомогу або сприяти у чомусь, бо ці люди не викликають довіри». Англійці навряд чи запрошують до свого будинку людей, які викликають неприязнь. Тому англійці і використовують словосполучення *house room*, в значенні допомоги, якої не кожен гідний.

Досить цікавим є фразеологізм *to go (all) round the houses***,** що означає «прямувати довгим шляхом, коли є можливість вибрати інший, коротший, або розповідати щось неважливе, ніяк не озвучу-

ючи саму суть розмови, тобто буквально постійно переходити від одного будинку до іншого». E.g. *A respectable organization shouldn't be* ***giving house room*** *to a bunch of bigoted fanatics* [10, с. 135].

Розповсюдженим у повсякденному житті є вираз *on the house***,** який можна почути в пабі або барі в значенні «за рахунок закладу». E. g. *We had to wait for a table for so long, so they gave us all drinks* ***on the house*** [10, с. 136].

Існує ще один вираз, пов'язаний з їжею, ***eat sb out of house and home,*** який має гумористичний відтінок і означає «з'їсти майже всю їжу, яку людина мала вдома». E.g. *The boys have just come back and they have already* ***eaten me out of house and home*** [10, с. 137].

Позитивне значення має вираз *bring the house down***, яке** використовується, коли йдеться про театральну п'єсу або будь-яке гумористичне шоу. Означає змусити людей захоплюватись та дуже голосно сміятися і аплодувати. E.g. *The clown sang a duet with the talking horse, which* ***brought the house down*** *every night* [10, с. 138]. Якщо ж виступ був драматичним і достатньо реалістичним, використовується фразеологізм **«*not a dry eye in the house*»** в значенні «не залишити нікого байдужим і змусити плакати. E. g. *The melodrama was so sad and tearful that there was* ***not a dry eye in the house*** *during the performance* [10, с. 138].

Продовжуючи тему театру, згадаємо ще один фразеологізм, пов'язаний з цим *dress the house*, що означає «заповнити театр глядачами або так розсадити глядачів, щоб він здавався заповненим». E.g. *They worked really hard but their play turned out to be so good that it was not difficult to* ***dress the house*** [10, с. 161].

Існує вираз, що використовують зазвичай у неформальній мові, але він дуже точно передає значення дому в національній свідомості англійців. *Who's sb when he's/ she's at home?* кажуть, маючи на увазі бажання дізнатися істинну суть чогось або справжнє обличчя когось. E. g. *Feng shui?* ***What's that when it's at home? Who's*** *Mariella Frostrup* ***when she's at home****?* [10, с. 139]. Тобто, на думку англійців, саме вдома людина може повністю розслабитись і бути собою, в найбезпечнішому і найпотаємнішому для неї місці.

Є також два цікавих антонімічних вирази *be nothing to write home about* та *something to write home about***.** Перший означає «щось цікаве і захоплююче». E. g. *The food was OK, but* ***nothing to write home about*** [10, с. 142]. Другий, навпаки, означає щось дивовижне і варте уваги. E. g. *If England won the World Cup, that would* ***be something to write home about****!* [10, с. 142].

Bring sth home to sb – це змусити когось нарешті зрозуміти щось, часто не дуже приємне. E. g. *These photographs finally* ***brought home to us*** *the terrible realities of war* [10, с. 144]. А вираз *come home to sb* має схоже значення і використовується, коли людина врешті дійшла до розуміння чогось. E. g. *It suddenly* ***came home to me*** *that I had made the most awful mistake* [9, с. 144]. Більше емоцій має вираз *drive/hammer sth home* в значенні «прикладати великі зусилля, щоб пояснити щось, часто неодноразово повторюючи одне й те саме. E. g. *She used charts and statistics to* ***drive home*** *her message* [10, с. 145].

А вираз *home and dry,* що означає «досягти успіху або бути близьким до цього», ще раз доводить особливий зв'язок, що англійці мають з домівкою, асоціюючи знаходження вдома з поняттям успішності. E. g. *After struggling for so long, we're finally* ***home and dry*** [10, с. 147].

Негативне значення має фразеологізм *be in the doghouse***,** що використовується у значенні мати неприємності через дії, які людина не мала робити. Слово *doghouse* у цьому виразі походить від типу житла, яке було знайдено на човнах і поїздах. Мається на увазі, що у цих видах транспорту працівникам доводилося спати в схожих на гуртожиток приміщеннях, і коли не було достатньо місця, їм довелося їх створювати, будуючи кілька бараків, які нагадували собачі будки. *E. g. I* ***am in the doghouse*** *with my boss. I completely forgot to do the task he gave me. Oh boy, my husband came home drunk, he* ***is in the doghouse*** *now!* [10, с. 165]. У цьому фразеологізмі некомфортне житло порівнюють з життєвими труднощами, ще раз акцентуючи увагу на важливості житла в житті людини і як воно впливає на всі його сфери.

Вираз *like a house on fire* може мати два значення. Перше: робити щось швидко та енергійно. *E. g. They always work* ***like a house on fire****, because they want to see results* [10, с. 168]. Друге значення використовується з дієсловом "get on" – "get on like a house on fire", маючи на увазі «мати багато спільного з кимось і швидко налагоджувати стосунки. *E. g. I met her several hours ago but we immediately* ***got on like a house on fire*** [10, с. 168]. Сенс цього виразу може бути пов'язаний знову із важливістю домівки. Якщо твоя домівка палає, ти маєш швидко реагувати, щоб врятувати її, або ж нещастя, як пожежа в будинку, може досить швидко зблизити людей.

Жартівливим і водночас образливим є фразеологізм *lights are on but nobody is home***,** що використовують для опису не дуже розумної людини

або ситуації, коли людина не реагує на звертання до неї, бо сконцентрована на чомусь іншому. **E.g .** *What is going on with him today? It's like* ***the lights are on but nobody's home****. I tried to talk to my sister but it didn't work.* ***The lights are on but nobody's home*** [10, с. 146]. Коли в будинку горить світло, ми природно очікуємо, що в ньому хтось є. Незвично, якщо в будинку всюди горить світло, а вдома нікого немає. Так і людина, що здається повністю знаходиться у свідомості, але насправді ніби втратила зв'язок з оточуючим світом.

Дуже затишним є вираз *keep the home fires burning* у значенні «вести господарство вдома». Це своєрідна відсилка до підтримання горіння багаття, що протягом довгого часу для людства мало життєве значення. Тепер цей фразеологізм є символом звичайної турботи про порядок у власному будинку. E. g. *I will do everything to* ***keep the homes fires burning*** *while you are away* [10, с. 149].

Схожими є вирази *close to home* та *hit close to home***.** *Close to home* використовують у значенні «бути близьким та зрозумілим», маючи на увазі особисті переживання, бажання та інтереси. E. g. *The President's words about the future plans struck* ***close to home*** *and the people became very excited.* ***Hit close to home*** означає «зачепити за живе». E.g. *Mike asked me to join their team and my refusal* ***hit close to home*** [10, с. 150].

Feel at home – вираз, який часто можна зустріти, особливо для проявлення вихованості у ставленні до гостя. Відчувати себе як вдома має значення максимально розслабитись, так, ніби ти у власній домівці. E. g. *Come on in. Sit down and* ***feel at home*** [10, с. 151]. Фразеологізм *keep open house* теж пов'язаний з гостинністю. Він має значення з нетерпінням очікувати гостей у будь-який час, буквально залишати свій будинок відкритим для усіх. E. g. *My family always* ***keeps open house*** *for you* [10, с. 168].

Цікавий фразеологізм *Burn not one's house to get rid of the mice* використовують у значенні «не перебільшуйте незначну проблему, вживаючи різких заходів». E. g. *You don't have to do plastic surgery, you can look better by using makeup.* ***Burn not your house to get rid of the mice*** [2, с. 391]. Саме такий вибір слів досить виправданий та зрозумілий, адже жодна адекватна людина нізащо не спалить свій дім для того, щоб позбутися там мишей. А ось граматично це досить цікавий фразеологізм, адже тут використовується незвичне заперечення, замість допоміжного дієслова *don't* використовують негативну частку *not.* Тобто вираз зберіг більш давню граматичну форму.

Не менш мудрим є вираз *people who live in glass houses should not throw stones*, що означає «той, хто вразливий до критики щодо певного питання, не повинен критикувати інших щодо того ж питання», або ж «не варто критикувати інших за недолік, який маєш сам». E. g. *The man always criticizes his friend for gossiping about other people but* ***people who live in glass houses should not throw stones****. He always does the same thing himself* [2, с. 340]. Значення цілком логічне. Будинок зі скла – це щось крихке, те, що легко зруйнувати, і людині, що має недоліки, на які також легко вказати, і це зруйнує її всередині, не варто вказувати на недоліки інших.

Фразеологізм *one's last home* має трагічний відтінок і використовується в значенні могила, дослівно «остання домівка». Як би сумно це не було, кожна людина рано чи пізно зустрічає смерть, але оселя грає таку важливу роль за життя, що навіть в останню путь людину проводжають, порівнюючи це з відправленням в останню домівку. E.g. *He is sadly at* ***his last home*** *now* [2, с. 341].

Досить різкий відтінок має вираз *rough house***,** що означає галаслива сварка, бійка, розправа, насильство, або може використовуватись як безлад, галаслива гра, метушня. Спочатку фразеологізм використовувався в Америці, згодом розповсюдився і в Британії. E. g. *He looks like he has been through some sort of* ***rough house****. I allowed the children to play here only on the condition that there will be no* ***rough house*** [2, с. 402].

Ще один вираз, який досить часто можна зустріти, – *half-way house* в значенні компроміс. Компроміс ніби символізує притулок на півдорозі між різними місцями, тобто спільне рішення, незважаючи на різні точки зору. Існує схожий вираз *meet halway*, що означає знайти компроміс. E. g. *This will be our* ***half-way house*** *in this situation and it is the only way out* [2, с. 403].

Висновки і пропозиції. Отже, в англійській культурі концепт «житло» сприймається перш за все як реальний об'єкт, предмет приватної власності, здатний характеризувати статус свого власника і його приналежність до певного соціального класу, на що вказують такі концептуальні ознаки концепту, як його місце розташування, зовнішні параметри, комфортабельність. Житло, будучи самостійним замкнутим простором, обмеженим від зовнішнього світу і контрольованим людиною, протистоїть відкритості, необмеженості, невизначеності і хаосу чужого простору і є своєрідним засобом захисту людини. Англійці звикли пов'язувати житло із сімейним затишком, рідними

людьми, з чимось виключно «своїм», і це знаходить своє відображення і в англійській фразеології.

Аналізуючи англійські фразеологізми, можна побачити, що концепт «житло» частіше має позитивний відтінок, символізуючи затишок, спокій і захищеність. Помітним стає і те, що житло для англійців навіть має сакральне значення. А багато фразеологізмів, які мають слово "home", пов'язані з гостинністю. Щодо фразеологізмів з негативним відтінком, то їх теж можна зустріти, але набагато рідше, та зазвичай не сам концепт «житло» є носієм цього негативного значення у висловлюванні. Навіть вираз "one's last home", хоч і є носієм трагічного значення, але також має поетичний, дещо філософський відтінок. Англійці уникають пов'язування концепту «житло» з поганими подіями. Більшість дієслів, що є частиною фразеологізмів концепту "dwelling", також несуть позитивне значення: bring, keep, put in order, give. Усі вони пов'язані з підтриманням затишку, порядку та наданням душевного спокою і підтримки. Дослідивши концепт *житло* в англійській фразеології, ми не маємо сумніву щодо його значущості в житті англійців та існування дійсно особливого зв'язку між господарем і власне житлом.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в аналізі вербалізаторів концепту «житло» в сучасній англійській поезії.

Список літератури:

1. Давиденко І. В. Лексична репрезентація концепту дім – house / home в англійській мові: лінгвокогнітивний аспект : автореф. дис. … канд. філол. наук. Харків, 2012. 24 с.
2. Кунин А. В. Англо-русский фразеологический словарь. Москва : Русский язык, 1984, 944 с.
3. Ларина Т. В. Категория вежливости в английской и русской коммуникативных культурах. Москва : РУДН, 2003, 512 с.
4. Овчинников В. В. Сакура и дуб. Москва : АСТ, 2014, 608 с.
5. Чернобай С. Е. Концепт «дом» в английской фразеологической картине мира. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского Серия «Филология. Социальные коммуникации».* Том 23 (62). № 3. 2010. С. 136–140.
6. Paxman,J. The English: a Portrait of a People. New York: Overlook, 1999, 308 p.
7. Procter, P. Cambridge International Dictionary of English. Cambridge: Cambridge University Press, 1995, 1792 p.
8. Siefring, J. Oxford Dictionary of Idioms. Oxford: Oxford University Press, 2004, 340 p.
9. Webster, N. Merriam-Webster Dictionary. Springfield: Merriam-Webster, 1913, 6400 p. URL: https://www.merriam-webster.com/.
10. White, J. Cambridge International Dictionary of Idioms. Cambridge : University Press, 1998, 608 p.

Panchenko O. I. CONCEPT "DWELLING" IN CONTEMPORARY ENGLISH PHRASEOLOGY

The article deals with the problem of studying significant national concepts. This problem is associated with important practical and scientific tasks of analysis of the national picture of the world and is researched in a large number of scientific papers. The purpose of our study is to analyze the existing means of expressing the concept "dwelling" on the example of modern English phraseology. The concept of "dwelling" is considered in terms of English national consciousness and mentality. In English linguistics, the concept of "dwelling" is perceived primarily as a real object, a subject of private property, able to characterize the status of its owner and its belonging to a certain social class, as indicated by such conceptual features of the concept as its location, external parameters, comfort. Dwelling, being an independent closed space, limited by the outside world and controlled by man, opposes the openness, infinity, uncertainty and chaos of another's space and is a kind of means of human protection. The British are accustomed to associating dwelling with family comfort, family members, with something exclusively "their own" and this is reflected in English phraseology. Together with the phraseologisms which have a long history of usage we observe a row of more contemporary ones. Analyzing English phraseology, we can see that the concept of "dwelling" often has a positive connotation, symbolizing comfort, tranquility and security; with regard to phraseologies with a negative connotation, they can also be found, but much less often and, usually, not the very concept of "dwelling" is the bearer of this negative meaning in the utterance. Having studied the concept of dwelling in English phraseology, we have no doubt about its significance in the life of the English and the existence of a really special connection between the owner and the home itself.

Key words: *concept, national concept, phraseology, linguistic culture, housing.*

УДК 80
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/31

Рустамзаде А. В.
Азербайджанский университет языков

ПОЗИЦИИ УПОТРЕБЛЕНИЯ МЕСТОИМЕНИЙ В ЭЛИТАРНОМ ДИСКУРСЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА КАК «РЕГИСТРЫ» СОЦИАЛЬНОЙ ИЕРАРХИИ (ДИАХРОНИЧЕСКИЙ АСПЕКТНЫЙ АНАЛИЗ)

У статті розглядаються деякі специфічні моменти реалізації елітарного дискурсу з посиланням на матеріали англійської мови. Як відомо, градація займенників особи в англійській мові історично зазнавала певних змін. У зв'язку із цим оцінка реалізації елітарного дискурсу в англійській мові у діахронічному аспекті здатна розкрити багато цікавих фактів. Так, займенник «you» у сучасній англійській мові, висловлюючи як однину, так і множина II особи, на загальну думку багатьох лінгвістів, вербалізувало певний егалітаристський підхід. Отже, це обмежувало можливості англомовного елітарного дискурсу саме соціальної ієрархічної виразності, яка могла регулюватися градацією займенників, однак діахронічний аспектний аналіз однозначно показує, що історично функціональна опозиція «you – thou» використовувалася саме в елітарному дискурсі для реалізації певної вербальної маніпулятивної інтенції. Аналіз, проведений у рамках статті, дає підставу сказати, що в епоху функціоналізму займенників «thou – you» займенник thou використовувалося для «позначення» людини нижчого рангу, що має нижче положення у соціальній ієрархії, «навантаженого» додатковим конотативним значенням. Тоді стало можливим виникнення ситуації, прямо протилежної егалітаризму, яка полягала у використанні мовних фактів саме з певною маніпулятивною енергією або для перебільшення не дворянського походження протилежної сторони. Займенник «Thou» також слугував для того, щоб підкреслити глибоку соціальну дистанцію мовця на тлі фіксації того, що протилежна сторона є представником нижчої раси.

Ключові слова: *англійська мова, елітарний дискурс, займенники, діахронія, соціальна ієрархія.*

Изложение основного материала. Говоря о роли элитарного дискурса в характеристике социальной иерархии, а также анализе на фоне характерологических особенностей языковой идентичности той или иной общины или индивида, не следует упускать из виду интересный нюанс. Так, элитарные «показатели» языковой идентичности могут в ряде случаев использоваться вне положительной характеристики, то есть в соответствии с интенцией автора, интересом сторон коммуникативного акта (одной или обеих) для прослеживания определенной коммуникативной стратегии или для характеристики идеи произведения, его образов (если речь идет о художественном произведении).

Отметим также, что, если в художественных произведениях оно выступает непосредственно как выражение целенаправленного интереса автора, то в устной речи, в актах общения в ряде случаев тенденция к определенному «элитаризму» может быть и подсознательным «выбором» сторон общения. То есть одна из сторон общения или стороны могут не сознательно, а подсознательно, как выражение своего отношения к противоположной стороне, обыгрывать в своей речи крайние моменты «изысканности», «с определенным расстоянием» этикета. Это, в первую очередь, преследует цель «дистанцирования» сторон коммуникации от психологического расстояния на том уровне, на котором они будут чувствовать себя комфортно. То есть в это время подсознательно стороны (или сторона) могут дистанцироваться от общения до уровня, приемлемого для их собственной психологической «зоны комфорта». Это, как мы уже отметили, проявляется, хотя и осознанно во многих случаях, в некоторых моментах неосознанно, как выражение определенных внутренних комплексов (например, как в комплексе *контр-зависимость / counterdependency*), а также как психолингвистически характерный показатель отношений с противоположной стороной.

В связи с последним моментом уместно было бы напомнить результаты психолингвистических экспериментов и наблюдений над малолетними как наглядное подтверждение того, что осознанно

реализуемый коммуникативный подход осуществился. Поэтому было бы неправильно думать, что в связи с недостаточным формированием собственной познавательной деятельности, социальных привычек и навыков малолетние будут следовать определенной интенции в коммуникативных стратегиях и всегда смогут успешно реализовать эту интенцию. То есть «лояльность» детей к определенным коммуникативным стратегиям в «наивной картине мира» не является ожидаемой, и их определенные реакции в процессе коммуникации часто отражают подсознательные реакции. В этом смысле интересно, что именно в отношении людей, которых они не любят, малолетние ведут себя либо 1) грубо; либо 2) индифферентно, нейтрально; либо 3) чрезмерно аристократично, культурно [10, с. 74–93]. Именно последний момент – это коммуникационные стратегии, которые также широко используются в коммуникационных актах взрослых людей. То есть они могут выполняться как сознательно, так и подсознательно, что мы наглядно наблюдали на основе примеров, представленных в рамках нашего исследования.

Таким образом, как мы уже отметили, крайняя вежливость, элитаризм, специально раздутая аристократия во многих случаях используются как одно из оптимальных средств дистанционного управления. Так, регуляция выбора местоимений лица в процессе коммуникации во многих случаях основывается именно на выражении отношения в соответствии с интенцией адресата. То есть замена формы обращения «ты» на «вы» на определенном этапе коммуникации позволяет в определенном смысле, выступая как показатель межличностных отношений, противопоставить друг другу инклюзивность и эксклюзивность. Напомним, что категория клюзивности допускает противопоставление *я* и *ты* (инклюзивность) – *я* и *он* (эксклюзивность) [3, с. 145–162].

В процессе коммуникации элитаризм как выражение благородства означает, что употребление местоимения «ты» происходит после употребления местоимения «вы», а именно, когда процесс общения (сознательно или безсознательно) вытесняется из инклюзивности [7, с. 286–293]. В современном английском контексте использование местоимений «you» единственного и множественного числа во втором лице не позволяет нам проследить градацию интенсивности этих отношений. Точнее, не позволяет выделить этот момент на основе местоимений. Но когда мы смотрим на диахронический аспект, то замечаем, что исторически существующие в английском языке формы местоимений могут быть использованы для выражения противопоставления *элитаризм/плебей* из-за рудиментарных следов. В некоторых лингвистических литературах этот аспект инклюзивности и эксклюзивности рассматривается с разных сторон. Таким образом, в английском языке существовала оппозиция **thou – you** которые исторически различались как *'Familiar' and 'Formal' Forms of Address* [12]. Интересно, что некоторые исследователи предположили, что исчезновение оппозиции **thou – you** *в английском языке со временем напрямую связано с эгалитаризмом* (курсив наш – *А. Р.*) [17].

Напомним, что термин *эгалитаризма* (французское происхождение égalitarisme происходит от слова égalité, что означает «равенство») представляет собой теорию, которая опирается на справедливость установления политического, правового и экономического равенства между людьми [6]. С точки зрения объекта нашего исследования, то, что представляет для нас особый интерес, связано с тем, что эгалитаризм в своих теоретических корнях, в своей концептуальной сущности и константах представляет собой оппозицию непосредственно элитаризму. Так, элитаризм, именуемый по сути термином, означающим «избранный, лучший, превосходящий», отрицает эгалитаризм в своем ядре, основе [8, с. 119–141].

Как отмечает лауреат Нобелевской премии, выдающийся экономист США, идеолог либерализма Милтон Фридман, «концепция всеобщего равенства как конечного результата (ее иногда называют эгалитаризмом) <...> среди интеллектуалов это почти воспринимается как религиозная догма» [9, с. 69]. На самом деле параллель с религиозными догмами вовсе не следует расценивать как случайное выражение. Так, именно квакеры, последовательные приверженцы эгалитаризма, исходили из идеи равенства всех людей, считая приемлемым использование в качестве II лица местоимения только **Thou** [19, с. 361–363; 20, с. 638–644].

Как отмечается в этимологических исследованиях, местоимение лица **thou** (в единственном числе II лица) имеет тот же корень, что и местоимения лица ***thu** в протогерманском языке, ***thu** в древнефризском языке, **du** в средненемецком языке, означающее единственное число II лица, и сохраняло свою функциональность до этапа среднеанглийского языка. Со времен среднеанглийского языка известно, что это местоимение было заменено формой *you*, обозначающей множественное число II лица, но в некоторых диалектах

(например, в диалектах ранних квакеров) оно долгое время сохраняло свою функциональность [25]. Интересно, что в эпоху функционализма паралеллизма *thou – you* первое использовалось для «обозначения» человека более низкого ранга, стоящего на более низком положении в социальной иерархии, «нагруженного» дополнительным коннотативным значением. Иными словами, здесь мы непосредственно сталкиваемся с влиянием противоречащей эгалитаризму ситуации на выбор языковых фактов, что, в свою очередь, означало определенную «избирательность», «превосходство», «привилегию» и «авторитетность» социальной дифференциации, то есть, одним словом, элитаризм (точнее, не элитизм, а именно элитаризм). Напомним, что *элитизм* и *элитаризм* относятся к научно-теоретическим понятиям, которые по своей сути близки друг другу, но не образуют тождества. Это правда, что, хотя некоторые источники ставят «знак равенства» между элитаризмом и элитизмом и оба они рассматриваются как 1) концептуальное разнообразие, которое относится к их различным теориям об элитах; 2) тип социальной дисгармонии, которая позволяет группе людей процветать благодаря другой группе людей [11].

Но более глубокий анализ ситуации, связанной с этими случаями терминологического параллелизма, дает основание утверждать, что здесь даже «существуют взаимоисключающие моменты» [4]. Таким образом, под элитаризмом понимается концепция, считающая разумной идею «разделения общества на элиту и массы, являющаяся нормой социального статуса, атрибутом цивилизации». Интересно, что, учитывая эту концепцию, отсутствие сегрегации считается отклонением от нормы, то есть отсутствие сегрегации, которая включает в себя противопоставление элиты и масс, указывает на варварство этого общества, его отставание от развития [2, с. 27–37]. Элитаристы, в том числе и Эндрю Кин, искренне считают, что обществом должно управлять именно ограниченное число «избранных», элит, а не вся совокупность в целом, и более целесообразным с точки зрения развития общества на здоровой основе является удержание масс от управленческой работы. В качестве примера отмечается, что ученые-элитаристы очень негативно относятся к массовым ресурсам, таким как Википедия [5]. Однако, в отличие от элитаризма, другая концепция, прославляющая превосходство, избирательность элит, – элитизм не демонстрирует высокомерного отношения к массам и признает их возможность реализовать свои права в жизни общества [2, с. 27–37]. То есть по своей сути эта концепция не составляет резкой оппозиции эгалитаризму (концепции, отстаивающей идею равенства), но и далеко не тождественна ему. Особое внимание, которое мы уделяем этим моментам, связано с тем, что существуют также исследователи, выступающие с позиции роли фактора эгалитаризма в поиске (как мы увидим далее) выражения в каком-то синкретическом формате, подвергая унификации оппозицию *thou – you* в единственном и множественном числах II лица в английском языке. На фоне защиты того, что эгалитаризм ведет к унификации, использование корреляции *thou ~ you* с целью вербализации определенных манипулятивных интенций также может быть объяснено элитаризмом.

Возвращаясь к вопросу об этимологии местоимения *thou*, хотелось бы напомнить, что первое обращение к форме обращения *You* применялось только в случае обращения к лицам, стоящим выше по должности, к лицам, занимающим авторитетное положение, но со временем (в целях недопущения заблуждения адресата на фоне незнания им социального положения противоположной стороны – в целях «озвучивания» возможности его высокого социального статуса [25]. То есть адресат, чтобы застраховать себя от заблуждений (вдруг, опасаясь, что форма обращения к нему *Thou* может считаться неприемлемой в случае, если партнер является лицом с авторитетным положением), так сказать, «авансом» относил его к элитному классу и использовал форму обращения к нему *You*. Как видно, здесь прямо проявляется элитарный подход. То есть, партнер просто «не требует» от человека особой уважительной и почтительной формы обращения к своей идентичности (с учетом концепции эгалитаризма), в то время как вероятное высокое положение партнера, то есть его принадлежность к элите, предполагало демонстрацию ему особой привилегированной коммуникативной стратегии.

Исследователи отмечают, что примерно с XIII в. местоимение *You* стало употребляться как выражение уважения и почтения в семантических позициях, относящихся к единственному числу II лица, а также, вероятно, как результат влияния аналогичного функционального формата во французском языке [27]. Напомним, что именно во французском языке для вербальной реализации категории вежливости широко используется соотношение *toi – vous* [1, с. 1348–1351]. В этом смысле такая «поверхностная» ярусная интерференция характерна для языка, который после Нормандского

нашествия 1066 г. подвергся серьезному влиянию французского языка и в своей типологической структуре перешел от синтетико-флективного к аналитико-флективному. Таким образом, как известно, структурно-типологическая основа языка воплощает в себе его собственный устойчивый к внешним помехам, наиболее устойчивый к влиянию фактов интерференции пласт. В том случае, когда структура английского языка подверглась существенным типолого-структурным модификациям в результате глубинных многослойных воздействий, открыто ли для воздействия категория вежливости, реализующаяся на лексическом уровне, может даже не рассматриваться как объект сомнения, т. е. это воздействие очевидно и понятно.

Кстати, отметим, что именно фактор влияния категории вежливости на коэффициент деловой активности был признан и в знаменитой книге Л. Блумфилда «Язык» (Language). Так, выдающийся лингвист, считающийся одним из лидеров американских структуралистов, хотя и отдавал предпочтение освещению в своих стандартах анализа больше интролингвистических моментов, не оставил без внимания влияние именно экстралингвистического фактора. Напомним, что структурный метод и руководившие этим методом структуралистские школы (американский дескриптивизм, Пражская школа функциональной лингвистики, датская глоссематика), исходя из требований формулы знаменитой дихотомии Соссюра «внутренняя лингвистика – внешняя лингвистика», выдвигали на первый план то, что их основные цели анализа заключаются именно в анализе внутрилингвистических процессов, а также в выявлении механизмов их импликации в рамках единой структурной модели и т. д. В этом смысле признание исследователем-структуралистом существования именно того фактора, который относится к сфере иностранного языкознания, может быть объяснено исключительной ролью этого фактора в формировании данной языковой единицы или категории. Итак, в исследовании Л. Блумфилда мы читаем: «Есть преимущество в том, что мы часто используем приятные и вежливые слова во время разговора с интервьюером. Форма множественного числа местоимения “вы” его единственная форма *thou* “ты” была выброшена из архаичных слов; на датском языке полностью вытеснила местоимение **jij / jej / thou** и сама превратилась в более широкую форму после того, как Uwe Edelheid перешел к более вежливой форме i / u:/, что означает “ваш господин”» [14, с. 390].

Интересно, что примерно с 1450 г. вербальное выражение этого элитарного подхода приобрело еще более интенсивные оттенки, и в результате использование формы выражения *Thou* стало использоваться для критики, осуждения лиц, просто стоящих на более низком положении, лиц, стоящих на более низком уровне в социальной иерархии, адресата, подчиненных в деловой жизни адресата, в жизни общества. То есть уже с той стадии времени, когда местоимение *You* стабилизировало свои позиции в обеих позициях местоимения, местоимение *Thou* также стало использоваться для выражения пейоративной семантики [25]. Интересно, что именно фактор элитарности исследователи выдвигают на первый план, группируя сферу употребления местоимения *Thou* следующим образом. Так, согласно толкованию М. Уомака, функциональная сфера местоимения лица *Thou* включает следующие смысловые позиции: 1) *при обращении лиц высокого статуса к лицам низшего положения, когда дворяне обращаются к простым людям, а также при разговоре их со своими слугами;* 2) *при разговоре представителей низших сословий друг с другом; 3) при обращении к Богу;* 4) при «разговоре» с духами, демонами; 5) при озвучивании мнимой формы обращения к лицу, не имеющему места в существующем конкретном пространстве, может использоваться местоимение *Thou.* Также интересно, что 6) переход от местоимения *You* к употреблению местоимения *Thou* также может быть использован с целью выделения определенных вариаций эмоциональной емкости отношений (курсив наш – *А. Р*) [33].

Рассматриваемая современными носителями языка как архаизированная языковая единица, форма местоимения *Thou* встречается в основном в библейских текстах, а также в творчестве Шекспира, в том числе в языке многих выдающихся представителей английской литературы эпохи Возрождения, Средневековья и Нового времени [30]. Обратим внимание на примеры: из «Евангелия»: *What ailed thee, O* ***thou*** *sea, that thou fleddest?* ***thou*** *Jordan, that* ***thou*** *wast driven back?* [22]. В качестве наиболее яркого примера архаизации этих местоименных форм *Thou, Thee, Thy* для современного носителя языка можно отметить тот факт, что именно эти формы массово употреблялись и уже в переизданном в 1990 г. издании текста «Библии короля Иакова» (The King James Bible), датированном 1661 г., эти варианты местоимений были полностью заменены формами *You, Your* [18, с. 2]. Широкое использование местоиме-

ния *Thou* и в творчестве Шекспира выявило, что эта корреляция все еще достаточно актуальна для Средних веков, однако в его творчестве уже стали наблюдаться случаи образного употребления местоимений *Thou – You* в одних и тех же смысловых позициях [21]. Обратим внимание на пример:

BENEDICT. *Tarry, good Beatrice. By this hand, I love* ***thee***.

BEATRICE. *Use it for my love some other way than swearing by it*.

BENEDICT. *Think* ***you*** *in your soul the Count Claudio hath wronged Hero*?

Much Ado About Nothing [33].

Исследователи отмечают, что Шекспир широко использовал все формы местоимений *Thou, Thy, Thee,* но есть значительное количество случаев эквивалентности [26].

… I, ***thou poore Ghost****, while memory holds a seate*

... Ah ha ***boy****, sayest* ***thou*** *so. Art* ***thou*** *there truepenny*?

..So art ***thou*** *to reuenge, when* ***thou*** *shalt heare*

...I am ***thy*** *Fathers Spirit* [23].

Как видно из примеров, в шекспировском «Гамлете» эти формы уже использовались с определенной избирательностью функциональности. Так, как мы уже отмечали ранее, местоимение и формы *Thou* приобретали возможность употребления во время «общения» с духом, обращения родителя к сыну (в «Гамлете» – обращение к Гамлету души отца главного героя), а также во время выражения пренебрежительного, высокомерного отношения (*Ah ha* ***boy****, sayest* ***thou*** *so*), что мы наблюдали в языке шекспировских произведений. Отметим также, что косвенно последний момент можно расценивать как выражение элитаризма.

Так что здесь Гамлет говорит: *Ah ha* ***boy****, sayest* ***thou*** *so. Art* ***thou*** *there truepenny*? – свое обращение он адресовал Горацио. Здесь мы наблюдаем словесное выражение несимметричного отношения Гамлета, принца Датского, к человеку, не имеющему никакого престижного положения во дворце, живущему только сердцем в статусе «друга» князя, пользующегося благодаря Гамлету дворцовыми привилегиями. В качестве подтверждения этой асимметрии достаточно взглянуть на формат фразы, произнесенной Горацио в ответе своему другу, принцу Дании.

Propose the Oath ***my Lord***. [23] В том числе: *What is't* ***my Lord****? we will*.

… hat newes, ***my Lord***?

Good ***my Lord*** *tell it* [23].

Как видно из примеров, именно как выражение элитаризма на общечеловеческой основе, перед лицом исключительных обращений Горацио, ***My Lord*** и местоименными формами ***You, your*** принц Гамлет использует асимметричную форму обращения (boy) и асимметричные формы местоимения (thou, thee, thy).

ГОРАЦИО

Illo, ho, ho, ***my Lord****. Illo, ho, ho, my lord*!

ГАМЛЕТ

Hillo, ho, ho, ***boy****; come bird, come* [23].

You (your) – thou (thy, thee) давайте также рассмотрим реализацию его асимметрии в среде дискурса.

ГОРАЦИО

Here, sweet lord, at ***your*** *service*.

ГАМЛЕТ

Horatio, ***thou*** *art e'en as just a man*

As e'er my conversation coped withal [24].

Как хорошо видно из примеров, в английском языке для выражения социальной иерархии активно использовалось противопоставление личных местоимений *you – thou*. Несмотря на архаизацию местоимения *thou* для современного английского языка, в рамках статьи, на примере тех же фактов мы можем проследить древность традиции использования «регистров» социальной иерархической дифференциации имплицитной информации (манипуляции, симпатии, антипатии и т. д.) для английского элитарного дискурса.

Список литературы:

1. Анищенко А. А., Газизов Р. А. Способы функционирования категории вежливости в эмпатийном речевом акте понимания (на материале французского языка). *Вестник Башкирского университета*. 2015. Т. 20. № 4. С. 1348–1351.
2. Ашин Г. К. Элитология в системе общественных наук. *Вестник МГИМО Университета.* Москва, 2009. С. 27–37.
3. Бабаев К. В. К типологическому и сравнительному анализу клюзивности в нигеро-конголезских языках. *Африканский сборник*. 2011. С. 139–152.
4. Балахнин И. Элитизм, элитаризм и эгалитаризм. URL: https://proza.ru/2006/03/28-228.
5. Веб 2.0 и культ любителей – угроза обществу URL: https://habr.com/ru/post/6521/#:~:text=%D0%AD.
6. Длугач Т. Б. Эгалитаризм. Новая философская энциклопедия : в 4 т. / Ин-т философии РАН ; Нац. обществ.-науч. Фонд ; Предс. научно-ред. совета В. С. Степин. Москва : Мысль, 2001.
7. Вокатив как один из способов регулирования межличностных отношений / Л. Е. Леонтьева, О. В. Яковлева,. А. Г. Абрамова. *Вестник Чувашского университета.* 2017. № 4. С. 286–293.

8. Осипова Н. Г. Неравенства в эпоху глобализации: сущность, институты, региональная специфика и динамика. *Вестник Московского университета. Серия 18. Социология и политология*. 2014. № 2. С. 119–141.
9. Фридман М. Свобода, равенство и эгалитаризм. *Фридман и Хайек о свободе :* сборник статей. Минск, 2007. С. 69–99.
10. Чернышова Е. Б. Вежливость в коммуникативном поведении шестилетних детей. *Коммуникативное поведение. Вып. 17. Вежливость как коммуникативная категория* / научн. ред. И. А. Стернин. Воронеж : Изд-во «Истоки», 2003. 172 с.
11. Элитизм, элитаризм. *Толкокый словарь обществоведческих терминов* / Н.Е. Яценко. 1999. URL: http://www.slovarnik.ru/html_tsot/6/6litizm-6litarizm.html.
12. Archaic English Grammar. 'Familiar' and 'Formal' Forms of Address. URL: https://dan.tobias.name/frivolity/archaic-grammar.html.
13. Barcelona A. Kate Middleton and Princess Beatrice greet the Queen with deep curtsy at funeral service. *Hello*. April 17, 2021.
14. Blumfild L. Dil (Language). Bakı : Prestij çap evi, 2015, 520 s.
15. Counterdependency. URL: https://weinholds.org/counterdependency/
16. Elassar A., Foster M. Prince Charles pays tribute to his father Prince Philip. *CNN.* April 10, 2021. URL: https://www.cnn.com/2021/04/10/world/prince-charles-prince-philip-death/index.html.
17. Firth A. Thou and You. *LINGUIST List* 7.599, Apr 23 1996. URL: https://quaker.org/legacy/thee-thou.html.
18. Hedvall E. Thou, thee, thy, thine, ye, you, your, yours: second person pronouns in two bible translations. Jönköping University, 2007. 29 p.
19. Hench A. L. Nominative 'Thou' and 'Thee' in Quaker English. *American Speech.* № 4 (5). P. 361–363.
20. Maxfild E. K. Quaker "Thee" and Its History. *American Speech*. Vol. 1, № 12 (Sep., 1926). P. 638–644.
21. Pressley J.M. Thou Pesky "Thou". URL: https://www.bardweb.net/content/thou.html
22. Psalms 114:5. URL: https://www.kingjamesbibleonline.org/thou/.
23. Shakespeare W. Hamlet. URL: https://www.shakespeareswords.com/Public/Play.aspx?Act=1&Scene=5&WorkId=2#115995
24. Shakespeare W. Hamlet. URL: https://www.sparknotes.com/nofear/shakespeare/hamlet/page_154/.
25. Thou. URL: https://www.etymonline.com/word/thou.
26. Thou and Thee, You and Ye. A Primer on Shakespearean Pronouns. URL: https://www.cummingsstudyguides.net/xThou.html.
27. Thou and you. URL: https://www.shakespeareswords.com/Public/LanguageCompanion/ThemesAndTopics.aspx?TopicId=39
28. Thou and You in Shakespeare. URL: https://essentialacting.com/2018/01/18/thou-and-you-in-shakespeare/
29. Thou (pron.). *Online Etymology Dictionary.* URL: https://www.etymonline.com/word/thou
30. Thou, thee, thine, thy (prons.). *Kenneth G. Wilson, The Columbia Guide to Standard American English.* 1993. Retrieved 2 March 2016. URL: https://archive.org/details/columbiaguidetos00wils_0.
31. Shakespeare. Hamlet Act 1, scene 2. URL: https://shakespeare.folger.edu/shakespeares-works/hamlet/act-1-scene-2/#line-1.2.74
32. Shakespeare. Hamlet. URL: https://www.sparknotes.com/nofear/shakespeare/hamlet/page_68/
33. Womack M. Thou and You in Shakespeare. URL: https://drmarkwomack.com/engl-3306/handouts/shakespeares-language/thou-and-you-in-shakespeare/.

Rustamzade A. V. THE POSITIONS OF THE USE OF PRONOUNS IN THE ELITE DISCOURSE OF THE ENGLISH LANGUAGE AS "REGISTERS" OF THE SOCIAL HIERARCHY (DIACHRONIC ASPECT ANALYSIS)

The article discusses some specific aspects of the implementation of elite discourse with reference to the materials of the English language. As you know, the gradation of person pronouns in English has historically undergone certain changes. In this regard, an assessment of the implementation of elite discourse in English in a diachronic aspect can reveal many interesting facts. Thus, the pronoun "you" in modern English, expressing both the singular and plural of the second person, according to the general opinion of many linguists, it was it that verbalized a certain egalitarian approach. Consequently, this limited the possibilities of the English-speaking elite discourse precisely of social hierarchical expressiveness, which could be regulated by the gradation of pronouns. However, the diachronic aspect analysis clearly shows that historically the functional opposition "you – thou" was used precisely in elite discourse to implement a certain verbal manipulative intention. The analysis carried out within the framework of the article gives reason to say that in the era of the functionalism of pronouns "thou – you", the pronoun thou was used to "designate" a person of a lower rank, standing at a lower position in the social hierarchy, "loaded" with an additional connotative meaning. At this time, it became possible to create a situation directly opposite to egalitarianism, which consisted in using linguistic facts with a certain manipulative energy or to exaggerate the non-noble origin of the opposite party. The pronoun "Thou" also served to emphasize the deep social distance of the speaker against the background of fixing that the opposite party is a representative of a lower race.

Key words: *English, elite discourse, pronouns, diachrony, social hierarchy.*

УДК 811.111.659
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/32

Шитюк А. С.
Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

Гнєдкова О. Г.
Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

ПОНЯТТЯ РЕКЛАМИ: СТРУКТУРА ПОБУДОВИ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ

У статті досліджено структурний аналіз і роль текстового контексту в рекламі. Визначено різні стилістичні прийоми, які використовують рекламодавці для створення рекламного тексту.

Заголовки та слогани є найважливішим лінгвістичним елементом рекламних текстів, майже ідеально ілюструють типові риси рекламної мови. Тому вони послугують основою для більш ретельного аналізу мовних властивостей рекламних текстів, щоб надати додаткові докази стилістичних особливостей рекламної мови.

Рекламний текст виглядає дуже привабливим і сприяє успіху реклами, яка, у кінцевому підсумку, веде до продажу продукту. Виявлено, що мова реклами є дуже багатою галуззю. Відповідно, у статті описуються лексичні особливості рекламних текстів. Виявляються, класифікуються та розглядаються властиві цьому типу тексту лексичні стилістичні прийоми й засоби вираження. Розглядаються лінгвістичні способи реалізації таких психологічних і соціально-психологічних методів, як навіювання, посилення мотивації, збільшення помітності проблеми. Увага приділяється прийомам нагадування, знаків чи підказок, навіть прийому створення образу.

Розглядаються основні принципи ефективної реклами, деякі закономірності побудови рекламного повідомлення, виділяються особливості психологічного впливу реклами на споживача.

Ключові слова: *реклама, рекламний текст, слоган, лінгвістичний аналіз, споживачі.*

Постановка проблеми. Реклама є однією з найважливіших маркетингових стратегій, які явно впливають на нашу поведінку. Рекламні оголошення на радіо, друкованих ЗМІ, електронних друкованих ЗМІ й телебаченні досягають надзвичайного значення в сучасному суспільстві. Незважаючи на те що вплив реклами на духовний стан сучасного суспільства важко переоцінити, усе ж таки далеко не всі рекламні тексти можна розглядати як феномен культури, а якщо можна, то найчастіше лише масової. Однак саме через таку високу соціальну значущість реклами в сучасній реальності й через цілу низку інших не менш вагомих причин необхідність та актуальність пошуку оптимальних підходів до аналізу рекламних текстів стає очевидною. Особливо важливим є те, що на сьогоднішньому етапі впливу рекламних текстів на загальномовну культуру людей особлива увага повинна приділятися високій лінгвістичній культурі самих цих текстів. Питання про функціонально-стильовий статус рекламного тексту сьогодні є дискусійним. Причиною цьому є, на нашу думку, велика кількість рекламних жанрів: побутова, комерційна, політична, технічна тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості структури рекламного тексту вивчали такі вчені й лінгвісти, як Т.В. Анісімова, Е.Г. Гімпельсон, М.Н. Кожина, І.Б. Голуб, М.П. Сенкевич, Д.Е. Розенталь, Н.Н. Кохтєв, Н.А. Лук'янова, І.Р. Гальперін, Х. Кафтанджиєв, Ю.С. Бернадська.

Однак сьогодні рекламна галузь стрімко розвивається, з'являються нові вимоги до її аудіовізуальних складників. У зв'язку з цим побудова рекламних текстів зазнає постійних змін, тому виникає питання більш детального дослідження коротких текстів і засобів його виразності як одного зі способів впливу на сучасного споживача.

Мета статті – виявлення основних стереотипних образів у рекламі, які формують свідомість споживачів і маніпулюють нею. Реалізація визначеної мети передбачає виконання таких завдань:

– визначення структурних елементів рекламного тексту;

– обґрунтування механізму впливу рекламного тексту на цільову аудиторію;

– здійснення лінгвістичного аналізу особливостей рекламного дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Реклама – це форма комунікації, яка намагається перекласти якість товарів і послуг мовою потреб споживачів [7, с. 2]. Будучи елементом комплексу маркетингових комунікацій, реклама спрямована на поширення рекламних повідомлень про конкретний об'єкт з метою залучення відповідної цільової аудиторії.

Тому актуальність дослідження зумовлюється передусім інтересом сучасної лінгвістики, що зростає, до пошуку засобів комунікаційного впливу на споживача, тобто механізмів, які здійснюють цей вплив.

Перші наукові розвідки українських дослідників спиралися на досвід зарубіжних колег. У їхніх працях проведений загальний аналіз рекламних текстів або окремих структурно-композиційних елементів (заголовок, слоган, основний рекламний текст тощо).

А.Д. Кривоносов уважає: «Рекламний текст – це текст, що містить рекламну інформацію. Його відрізняють такі ознаки: по-перше, він містить інформацію про фізичну чи юридичну особу, товарі, ідеї та починання; по-друге, призначений для певного кола осіб; по-третє, покликаний формувати або підтримувати інтерес до фізичної, юридичної особи, товарів, ідей, починань; і, нарешті, по-четверте, сприяє реалізації товарів, ідей, починань» [10].

Найбільш повне визначення функціонального стилю реклами запропонував М.М. Кохтєв. Він зазначив, що є реклама – це один із засобів інформування людей різними способами аби створити широку популярність чому- або кому-небудь [7, с. 3].

К.І. Іванова у книзі «Копірайтинг: секрети складання рекламних та PR-текстів» розглядає кілька підходів при створенні тексту: фактичний, підхід із вигадкою, емоційний, порівняльний [6, с. 11].

За своєю сутністю реклама є окремою самостійною галуззю масових комунікацій, що існує між відправником реклами (організацією замовником, спонсором) та одержувачем (цільовою аудиторією), вона здійснює активний вплив відправника реклами на одержувача рекламної інформації, використовує для цього різноманітні методи та форми впливів з метою реалізації рекламованої продукції. Так, однією з форм рекламного звернення до цільової аудиторії є рекламний текст.

Традиційно рекламний текст розуміють як форму текстового матеріалу, спрямованого на привернення уваги цільової аудиторії та її подальшого переконання здійснити покупку, стимулювання інтересу до рекламованого товару. Рекламний текст є видом текстового жанру, який може бути пов'язаний із різними формами подання інформації, його мета – доводити інформацію рекламного характеру про продукцію до цільової аудиторії, яка, у кінцевому підсумку, має принести прибуток організації. За допомогою рекламного тексту відправник реклами (спонсор) звертається до споживчої аудиторії, яка по-різному реагує на рекламний текст.

Рекламний текст не схожий на жодний з інших видів текстів, що застосовуються в різних сферах діяльності людини. Це зумовлено вимогами до такого виду тексту, а саме: рекламний текст має бути стислим, зрозумілим і містити велику кількість ідей і нових думок, бути креативним за своїм змістом. Читання рекламного тексту має займати мало часу, а сам текст має бути досить цікавим за змістом і не викликати в читача нудьги, адже за допомогою тексту досягається формування певного ставлення реципієнта до об'єкта реклами. Крім цього, рекламний об'єкт може набувати як позитивних, так і негативних рис в очах цільової аудиторії.

За своєю суттю рекламний жанр є одним із найнезвичніших і, мабуть, найскладніших, тому що вимагає від укладача не тільки вміння складати красиві тексти, які привертають багато уваги, а й розуміти специфіку галузі, особливості рекламованої продукції, події, людини тощо. Завданням будь-якого рекламного тексту є перетворення звичайного читача в споживача рекламованої продукції, а також підтримування подальшої зацікавленості споживчої аудиторії, що вже сформувалася, до відомої їм продукції.

Відомо, що текст сприймається як відбиток дійсності, що стає, своєю чергою, фрагментом цієї дійсності [6]. Наприклад, в основу рекламних текстів можуть бути закладені конкретні ситуації, вигадані копірайтером, щоб продовжити увагу цільової аудиторії або посилити його інтерес. Рекламний текст може оперувати іноді фантастичними, надто перебільшеними ситуаціями або життєвими ситуаціями, які можуть бути приємними для спогадів тощо.

Використання посилань на інші джерела в рекламному тексті є дуже ефективним інструментом. Такі елементи тексту, як відоме висловлювання або частина відомого твору, уже є чимось знайомим для реципієнта, щось, до чого вже склалося певне ставлення, найчастіше позитивного характеру.

Важлива вимога до рекламних текстів – максимум інформації при мінімумі слів. Тексти реклами мають бути обґрунтовані, складені логічно правильно й легко зрозумілі [1]. Традиційно рекламний текст включає такі компоненти: назва тексту,

підзаголовок, основний текст, рекомендації, слоган, відлуння.

Майже завжди перше, що впадає в око, при перегляді рекламного тексту – це заголовок, тобто сама назва тексту. Заголовок може відрізнятися від тексту шрифтом, колірними характеристиками й іншими факторами. Заголовок є своєрідною формулою, у якій приховується задум, щось більш об'ємне та важливе для читача. Більшість дослідників сходиться на думці, що заголовок відіграє практично найважливішу роль у тексті, тому його якості має приділятися максимальна увага. Але треба зауважити, що якісно складений заголовок без ефективно сформованого тексту не здатний наодинці вплинути на увагу потенційного покупця.

Підзаголовок є наступним структурним елементом, зв'язувальною ланкою між основним текстом реклами та її заголовком. Недарма його ще називають другим доповнювальним заголовком. Підзаголовок повинен дати зрозуміти читачеві, про що буде йти мова в основному тексті та що може його зацікавити. Основною функцією підзаголовка є підтримання інтересу цільової аудиторії до рекламного тексту. Саме він зобов'язаний переконати людину в тому, що вона не дарма витрачає свій час. У коротких рекламних текстах підзаголовок може бути відсутнім.

Основний текст є своєрідною «серцевиною», тобто центром рекламного тексту. За обсягом основний текст займає до 85% рекламного місця, його головна функція є задоволення читачів. Знайомлячись із текстом, реципієнт має знайти те, що так він так довго чекав [8].

Тож, як правило, основний текст поділяється на три структурні елементи: вступ, основну частину та з'єднання.

Вступ рекламного тексту є додатковим посиланням до читача з метою ввести читача в курс справи, показує загальне положення ситуації. Вступ може бути великим умістом, відповідно до інших елементів тексту, і мати акцент на унікальність і новизну продукції. Цей структурний елемент рекламного тексту спрямований на проблеми постановки або описи можливостей, які можуть бути надані користувачам.

За дослідженням Н.В. Гераскевич, основна частина рекламного тексту – це опис переваг продукції. Читач або слухач повинен переконатися (бажано на конкретних фактах і прикладах) у тому, що продукт дійсно корисний і буде використовуватися, якщо його придбають. Основна частина пояснює конкретні ситуації, демонстрації ефекту від використовуваної продукції, її працездатність, більш якісні результати відповідно до інших аналогів. Основна частина показує споживачу, що його життя стане кращим, якщо він купив продукт саме цієї марки [3].

Ще одним елементом рекламного тексту є рекламний слоган. Слоган являє собою фразу, що легко запам'ятовується та відображає суть рекламного тексту. Як правило, він складається з однієї пропозиції, легкої в розумінні й не навантаженої зайвим текстом. Тобто слоганом є лише кілька слів, спрямованих на створення ефекту від прочитаного й повного запам'ятовування суті інформації поданої реклами. Наприклад: «Twix – солодка парочка» [9].

З функціонального погляду рекламні тексти найповніше поєднують у собі реалізацію двох функцій впливу. Це функція впливу мови, що реалізується за допомогою всього арсеналу лінгвістичних засобів виразності, і функція масової комунікації, що реалізується із застосуванням особливих медіа технологій, характерних для того чи іншого засобу масової інформації, наприклад, використання кольору в пресі, шрифтового та візуального оформлення.

Сьогодні ринок переповнений компаніями, які конкурують у продажі товарів однієї галузі, тому такі компанії вимушені створювати унікальні слогани, які допоможуть диференціювати їх поміж інших і забезпечити їм продажі. Тому аналіз рекламних слоганів зосереджується на переконливій природі самого тексту й контексті елементів у рекламі.

Щоб надати рекламному тексту художню образність, використовують різноманітні стежки: метафори, гіперболи, літоти, епітети, порівняння, уособлення, алегорії та деякі інші мовні звороти [8].

При складанні будь-яких рекламних текстів часто використовуються метафори й метонімії. Наприклад, коли автор рекламного тексту, пропонуючи колготки, називає їх «одягом для ваших ніг», він реалізує метафоричний принцип. Коли, рекламуючи стоматологічний салон, рекламіст зображує щасливу сім'ю з білосніжними посмішками, він спирається на метонімію.

В.В. Добросельський зазначає, що задля надання тексту необхідної образності часто використовується зіставлення двох явищ, які пояснюють властивості один одного. Порівняння в рекламі особливо важливо, коли за допомогою добре відомого можна оригінально й незвичайно розповісти про щось, не так добре знайоме, широкому колу споживачів.

Порівняння має маніпулятивний характер, тобто найчастіше об'єкт порівняння вибирається

так, що, крім яскравого звучання, покупець автоматично переносить добре відомі йому позитивні якості цього явища на товар, що рекламується.

Як порівняльний оборот у рекламі все частіше зустрічаємо вираз «більше, ніж ...», що виводить якості продукту за рамки звичайного сприйняття. Таке порівняння не тільки виділяє основні властивості товару, а й перетворює їх у якийсь «суперпродукт», який виходить далеко за межі конкуренції в цій галузі. Таке порівняння знаходимо в тексті реклами відбілювача «Vanish – Більше, ніж відбілювач» [9].

Реклама, написана за правилами, не є гарантією того, що всі реципієнти читатимуть її в обов'язковому порядку. Споживач спочатку «сканує» інформацію загалом, якщо його погляд не «зачепиться», він піде далі, навіть не намагаючись прочитати текст до кінця.

Якщо ж заголовок його зацікавив, він почне читати «по діагоналі», вихоплюючи певні фрагменти. Бажаєте, щоб прочитали весь матеріал? Потрібно лише використати кожну групу абзаців із закінченою думкою, щоб ці заголовки виділялися на загальному тлі. Тоді потенційний клієнт швидше визначиться з вибором, узявши з них загальну інформацію про рекламовані товари та послуги [11].

Останні дослідження показали, що навіть звичайний постскриптум, записаний через PS і PPS, стає потужним двигуном торгівлі, якщо в нього включити останні абзаци рекламного тексту, у яких відображена основна суть. Вплив на клієнтів стає феноменальним, адже в постскриптумі можна розмістити:

– інформацію про бонус, якої немає в основному тексті;

– орієнтир розташування кнопки замовлення;

– опис акції, що пропонується додатково до тих, що вже озвучені;

– акцент на наявні обмеження в дії пропозиції.

Або ж включити до післямови докладнішу інформацію з останнього абзацу тексту.

Копірайтери, які мають достатньо досвіду в написанні текстів, часто наповнюють їх своїми думками. Але слова – це лише символи, різними людьми вони сприймаються неоднаково. Тому до використання таких постскриптумів варто підходити з відповідальністю й обережністю, щоб коректно донести до потенційного клієнта основну ідею автора.

Оскільки слова – це інструмент автора, він може проводити з ними різні маніпуляції задля посилення виразності реклами. Для цього є три основні прийоми:

1. Зі словами, що повторюються.
2. З емоціями.
3. Зі словами-ствердженнями [8].

Повтори виправдані в разі, коли робиться акцент на важливості запропонованого продукту в рекламному тексті, у цьому випадку використовуються синоніми й визначальні словосполучення. Ці висловлювання повинні пронести крізь весь текст головну ідею без змін, тому в наступному абзаці допускається нова інформація, яка лише доповнюватиме основну думку.

Слова, наповнені емоціями, правильно підібрані для точного відображення головної ідеї та спрямовані на цільову аудиторію, гарантують успіх тексту для реклами товару. Одну й ту саму думку можна викласти по-різному, але провідну роль тут відіграватиме емоційне забарвлення.

Щоб текст викликав у читача відчуття, що він запізниться, якщо не придбає товар чи послугу прямо зараз, запроваджуються спеціальні пропозиції «обмежувачі». Зазвичай вони діють за відомими формулами: «Встигніть купити ...!», «Акція діє до ...» тощо й помітно підвищують ефективність будь-якого рекламного повідомлення, розміщеного на сайті для просування продукту, але більше підходять текстам, що продають [4].

Висновки. Отже, як бачимо, рекламний текст може переконувати споживачів, що продукція, яка описується в ньому, дійсно здатна зробити їхнє життя набагато кращим, принести своєрідний інтерес, що є ефективним результатом дії будь-яких рекламних засобів.

Рекламний текст має специфічні лінгвістичні характеристики, такі як лаконічність, оригінальність, експресивність, доказовість, функціонально-стильова досконалість тощо.

Для більшої виразності та яскравості рекламного тексту рекламодавці використовують різноманітні мовні засоби, а також стилістичні фігури.

Проаналізувавши рекламні тексти, переконуємося, що реклама характеризується набором лінгвістичних особливостей, має певну структуру, що сприяє логічності передачі інформації.

Метою тексту реклами є підтримка образу товару в пам'яті споживачів, поінформованості про нього та нагадування найважливіших моментів про товар або послугу: де, коли і як його можна придбати. У багатьох випадках споживачі не надають особливого значення або швидко забувають, навіщо придбали певний товар (послугу), тому повідомлення, що нагадують, впливають повторно, запрошуючи купити товар або скористатися послугою ще раз.

Відповідно, переконливий тип рекламного повідомлення змушує реципієнта зосередитися на перевагах продукції, які описуються, як правило, в емоційній формі для виклику позитивної реакції та асоціацій. Формування переваг у цільової аудиторії відбувається в разі переконання їх у перевагах рекламованого товару порівняно з аналогами. Тому, виконуючи свою основну функцію – функцію впливу на свідомість адресата, реклама формує стереотипи, впливає на мислення, світосприйняття, культуру.

Список літератури:

1. Анисимова Е.Е. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолизованных текстов) : учебное пособие для студентов факультета иностранных языков вузов. Москва : Академия, 2003. 128 с.

2. Гераскевич Н.В. Лингвистическая экспертиза современного рекламного текста из сети Интернет URL: (дата звернення: 28.11.2021).

3. Грищева Е.С. Лингвистическая интерпретация рекламы: основные направления исследования URL: (дата звернення: 26.11.2021).

4. Давиденко Н.В. Лінгвістичні особливості реалізації прагматичних інтенцій в англомовних рекламних текстах залежно від обраної комунікативної стратегії. URL: (дата звернення: 28.11.2021).

5. Добросельский В.В. Рекламный текст: анализ, структура. URL: https://scipress.ru/philology/articles/reklamnyj-tekst-analiz-struktura.html (дата звернення: 27.11.2021).

6. Іванова К.А. Копірайтинг. Секрети створення рекламних і PR-текстів. Санкт-Петербург, 2005. С. 122–130.

7. Кохтев Н.Н. Реклама: искусство слова : рекомендации для составителей рекламных текстов. Москва : Издательство МГУ, 1997. 96 с.

8. Лингвистический анализ рекламного текста. URL: https://studall.org/all4-71568.html (дата звернення: 28.11.2021).

9. Пирогова Ю.К., Паршин П.Б. Рекламный текст: Семиотика и лингвистика. Москва : Издательский дом Гребенникова, 2000, 270 с.

10. Усольцева С.Ю. Сравнительный анализ лингвостилистических особенностей текстов реклам. URL: https://www.imi-samara.ru/wp-content/uploads/2020/09/%D0%A3%D1%81%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%86%D0%B5%D0%B2%D0%B0_89_92.pdf (дата звернення: 26.11.2021).

11. A Brief Analysis of Linguistic Features of English Advertising Language. URL: https://ijlass.org/articles/8.3.2.12-22.pdf (дата звернення: 27.11.2021).

Shytiuk A., Hniedkova O. THE CONCEPT OF ADVERTISING: THE STRUCTURE OF THE CONSTRUCTION OF ADVERTISING TEXTS

The article examines the structural analysis and the role of textual context in advertising. Different stylistic techniques used by advertisers are identified.

Headlines and slogans are the most important linguistic element of advertising texts and they almost perfectly illustrate the typical features of advertising language. Therefore, they will serve as a basis for a more thorough analysis of the linguistic properties of advertising texts to provide additional evidence of the stylistic features of advertising language.

Ad text looks very attractive and contributes to the success of advertising, which ultimately leads to the sale of the product. It was found that the language of advertising is a very rich area. Accordingly, the article describes the lexical features of advertising texts. Lexical stylistic methods and means of expression inherent in this type of text are identified, classified and considered. Linguistic ways of realization of such psychological and social-psychological methods as suggestion, strengthening of motivation, increase of visibility of a problem are considered. Attention is paid to the techniques of reminders, signs or hints, as well as the technique of creating an image.

The basic principles of effective advertising, some regularities of construction of the advertising message are considered, features of psychological influence of advertising on the consumer are allocated.

Key words: *advertising, advertising text, slogan, linguistic analysis, consumers.*

УДК 811.112.2'42:355:32](043.3)
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/33

Яременко О. А.
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Лазебна О. А.
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ТЕМАТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНИХ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ЧАСОПИСІВ)

У представленій науковій розвідці здійснено тематичну класифікацію термінологічної лексики військово-політичного дискурсу на матеріалі сучасних німецьких часописів. Розглянуто погляди науковців щодо питання визначення терміна «військово-політичний дискурс», проаналізовано компоненти, з яких складається військово-політична лексика для кращого розуміння її сутності. Актуальність порушеної теми визначається необхідністю проведення інвентаризації та систематизації термінологічних одиниць військово-політичного дискурсу сучасної німецької мови з подальшою можливістю використання результатів дослідження для укладання українсько-німецького глосарію термінів військово-політичного дискурсу німецької мови. За допомогою логічного принципу та вибірки лексичних одиниць військово-політичного дискурсу з німецькомовних часописів суто на військово-політичну тематику було здійснено розподіл військово-політичних терміноодиниць за тематичними групами. У процесі проведення дослідження виокремлено шість основних тематичних груп, які об'єднано спільними значеннєвими ознаками. Військово-політична лексика, яка розподіляється на тематичні групи нерівномірно, складається з таких найменувань: посад, державних органів, політичних партій і руху, термінів міжнародної політики, галузі юриспруденції та економіки, військової справи. Найчисленнішою є тематична група найменувань посад та термінів міжнародної політики. Найменшою за кількістю є група політичних партій і руху, яка налічує лише 5 одиниць. Загалом зафіксовано 40 терміноодиниць військово-політичного дискурсу, наведено приклади із сучасних німецькомовних часописів до кожної тематичної групи. Зауважено, що військово-політичний дискурс, який використовується ЗМІ, виконує особливу роль у суспільстві, а саме сприяє забезпеченню свободи слова в державі. Перспективу наукових досліджень вбачаємо в подальшому створенні українсько-німецького глосарію термінів військово-політичного дискурсу.

Ключові слова: *військово-політичний дискурс, військово-політична тематика, термінологічна лексика, термін, лексична одиниця, тематична класифікація.*

Постановка проблеми. В умовах тривалої збройної агресії з боку країн-терористів та нестабільного військового стану в багатьох країнах світу, зокрема в Україні, проблема упорядкування та систематизації термінології німецькомовного військово-політичного дискурсу (далі – ВПД) перебуває в центрі уваги лінгвістів. За останні десятиліття військово-політична сфера, яка продукує нові найменування понять і предметів, збагатилася високотехнологічними засобами ведення війни. Така лексика є сукупністю слів та словосполучень, що відповідають поняттям та реаліям військово-політичної справи, тому потребує подальшого їх систематизації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині спостерігається виразна тенденція зміщення центру дослідницьких інтересів на проблеми масової інформації та масового мовного впливу [3, с. 201]. Проблема особливостей термінологічної лексики ВПД активно дискутувалась у наукових колах багатьох мовознавців. Так, наприклад, Т. М. Хомутова та К. А. Наумова [6, с. 52] досліджували ВПД як особливий вид дискурсу, Т. С. Юсупова [7] вивчала структурні особливості військової лексики, Н. А. Іщенко [1] розглядала воєнний дискурс та дискурсивні зміни війни. Вивченню термінології ВПД у різних мовах присвячували свої наукові праці такі вчені, як М. Н. Лату, Н. А. Лаврова, В. І. Карасик, С. Н. Колесникова та інші. Проте досі мало вивченими залишаються питання тематичної класифікації військово-політичної лексики, зокрема на

сучасному етапі розвитку мови, аналізуючи новітні матеріали та приділяючи увагу найпотужнішим джерелам новоутворених терміноодиниць – ЗМІ.

Дослідження німецької військово-політичної лексики є важливим навіть із суто прикладних мотивів. У такий спосіб можна виявити певні специфічні ознаки кожного народу, оскільки саме у ВПД можна помітити ті зміни, які відбуваються у військово-політичній дійсності.

Актуальність порушеної теми визначається необхідністю проведення інвентаризації та систематизації термінологічних одиниць військово-політичного дискурсу сучасної німецької мови з подальшою можливістю використання результатів дослідження для укладання українсько-німецького глосарію термінів військово-політичного дискурсу німецької мови.

Варто зауважити, що способом виокремлення термінів ВПД слугувала методика ідентифікації лексичної одиниці в контекстному оточенні, позаяк контекст відігравав важливу роль у зарахуванні лексеми саме до одиниць ВПД.

Постановка завдання. Метою наукової розвідки є розгляд теоретичних питань, що слугують підґрунтям лінгвістичного аналізу термінології ВПД німецької мови в сучасних наукових вимірах, задля здійснення тематичної інвентаризації та систематизації термінологічних одиниць німецькомовного військово-політичного дискурсу.

Матеріалом дослідження слугувала суцільна вибірка термінологічних одиниць ВПД, дібраних із німецькомовних часописів, як-от: SZ, Spiegel, Welt 2021 року видання загальним обсягом 70 сторінок.

Виклад основного матеріалу. В останні роки особливе місце в дискурсивних дослідженнях займають військовий та політичний дискурси. Це можна пояснити тим, що ми знаходимося в такій екстралінгвістичній ситуації, для якої характерні саме воєнні та політичні конфлікти. Як зазначає американський дослідник Дж. Майклс, «у конфлікатах дискурс відіграє вагому роль, як пряму, так і дотичну», а принципи ведення війни є невід'ємними від мови війни [7, с. 1].

Більшість науковців дискурсу війни залишають військово-політичний дискурс (ВПД) поза своєю увагою і надають перевагу окремому розгляду питань політичного та військового дискурсів. Проте, на думку Т. М. Хомутової та К. А. Наумової, саме інтеграційний характер військово-політичного дискурсу надає йому особливі риси, які відрізняють його як від політичного, так і від військового типів дискурсу.

За А. В. Оляничем, військово-політичний дискурс передусім передбачає звіти військових представників перед пресою, їхні відповіді на питання в ЗМІ, інформування населення про перебіг конфлікту/операції/дії з урахуванням політичних інтересів чинної влади. Військово-політичний дискурс являє собою певну комбінацію мовлення мілітаристського і політичного/евфемінізованого, ціль якого – політичне обґрунтування/виправдання проведення військової операції [4].

Як справедливо зазначає Т. С. Юсупова, у військово-політичному дискурсі центральним поняттям виступає все ж таки гіперконцепт «війна», який структурується системою таких субконцептів, як 1) конфлікт, 2) збройні дії, 3) учасники воєнних дій; 4) зброя [7, с. 1057].

Щоб краще все ж таки розібратися, в чому полягає сутність військово-політичного дискурсу, було розглянуто компоненти, які, на думку В. І. Карасика [2, с. 5–20], містяться в будь-якому інституційному типі дискурсу:

1) учасник;
2) хронотоп;
3) цілі;
4) цінності;
5) стратегії (сукупність заходів щодо реалізації комунікативних намірів мовця);
6) матеріал (тематика);
7) різновиди і жанри;
8) прецедентні тексти;
9) дискурсивні формули.

На основі цих компонентів були досліджені зібрані нами емпіричні матеріали у ЗМІ, що дають змогу говорити про ВПД як про особливий вид дискурсу.

1. Учасники ВПД. Військова тема є досить делікатною справою для кожної держави. Тому рідко можна побачити у ЗМІ вислови саме військових фігур щодо певної ситуації у країні. Підтвердження цього судження прослідковуємо на матеріалі проаналізованого емпіричного матеріалу.

2. Хронотоп. Усі приклади військово-політичної лексики були дібрані з виступів політичних діячів, чиновників та представників певних партій здебільшого на пресконференціях чи засіданнях певних державних органів. Тому можемо зробити висновки, що ВПД відрізняється від суто військового дискурсу більшою відкритістю для широкого загалу.

3. Цілі та цінності. Основна увага у ВПД приділяється саме проголошенню розв'язання певних військово-політичних проблем, з якими зіштовхнулася держава. Політичні діячі в цьому випадку

намагаються не налякати народ, а продемонструвати дії, які виконуються ними задля покращення ситуації, що склалася.

4. Стратегії. Головною стратегією ВПД зазвичай є не контрнаступ, а саме перемови, аби дійти до спільного рішення. Німецька влада звикла вирішувати більшість військово-політичних питань шляхом перемовин.

5. Тематика. У ВПД репрезентуються здебільшого об'єднані між собою як військовий, так і політичний дискурси, таким чином охоплюючи обидві сфери разом. Здебільшого це є питання мирних договорів чи пактів, військового стану в країні та відносин на міжнародній арені.

6. Різновиди і жанри. ВПД є відкритим для загалу. У нашому ж випадку, як вже зазначалося раніше, більшість прикладів було взято саме з пресконференцій.

7. Прецедентні тексти і дискурсивні формули. За дослідженням емпіричного матеріалу можемо виділити тут переважання саме військового дискурсу, адже тексти не були насичені чи то фразеологічними одиницями, чи то метафоричними, а сприймалися більше в діловому стилі.

Услід за С. Т. Онуфрів, можна також зауважити, що між ВПД та ВПД у ЗМІ існує деяка розбіжність. У першому випадку словом, жестом промовляє влада, у другому – ЗМІ, які є рупором влади. ВПД сучасних ЗМІ виконує особливу роль у забезпеченні свободи слова в державі, а також у становленні національного інформаційного простору.

Аналізуючи ВПД, можна розглядати два його значення, у вузькому і широкому розуміннях. У вузькому розумінні іноді мають на увазі лише публічні виступи політиків. Ширше розуміння поняття ВПД охоплює усі мовні висловлювання, в яких йдеться про політику та які продукуються з позицій влади. Тобто це будь-які тексти ЗМІ, що присвячуються військово-політичному життю країни [5].

Після ретельного вивчення сучасних німецьких часописів лексичні одиниці ВПД були класифіковані за тематичним принципом. Насамперед було виокремлено групи термінів, що пов'язані спільними значеннєвими ознаками, за якими військово-політична лексика складається з наведених нижче найменувань.

1. Посади (*SPD-Kanzlerkandidat, Kanzleramtsminister, FDP-Chef, Präsident, Premierminister, Verteidigungsminister, Justizministerin, Unionskanzlerkandidat* тощо).

Продемонструємо приклади контекстів, де зафіксовано вживання вказаних лексичних одиниць у ВПД німецької мови:

SPD-Kanzlerkandidat Olaf Scholz ist sich sicher, dass sich die Stimmung vor der Bundestagswahl nun in Richtung seiner Partei bewegt [13] (*SPD-Kanzlerkandidat* – кандидат у канцлери від Соціал-демократичної партії Німеччини);

Geimpfte würden «definitiv mehr Freiheiten haben als Ungeimpfte», hat Kanzleramtsminister Helge Braun gesagt [10] (*Kanzleramtsminister* – політичний керівник відомства федерального канцлера);

Endlich mal wieder regieren: FDP-Chef Christian Lindner will Finanzminister werden, für weitere Posten gibt es bereits Personalüberlegungen [10] (*FDP-Chef* – керівник Вільної демократичної партії; *Finanzminister* – міністр фінансів);

Nachdem Präsident Saïed den Premierminister, den Verteidigungsminister und die Justizministerin entlassen hat, kommt es zu Ausschreitungen [13] (*Präsident* – президент, *Premierminister* – прем'єр-міністр, *Verteidigungsminister* – міністр оборони, *Justizministerin* – міністр юстиції);

In der Flutkatastrophe hat Unionskanzlerkandidat Armin Laschet Punkte verloren, die CSU treibt ihn inhaltlich vor sich her [10] (*Unionskanzlerkandidat* – кандидат на посаду канцлера від ЄС).

2. Державні органи (*Bundestag, Bundeswehr, Bundesrat, US-Außenministerium, Auswertiges Amt, Bundesregierung* тощо).

Для наочності наведемо приклади функціонування вказаних лексичних одиниць у німецькомовних часописах:

Zudem hatte sie Sonderzahlungen der Partei verspätet an den Bundestag gemeldet [13] (*Bundestag* – Бундестаг, федеративне зібрання);

Nach dem Abzug der Bundeswehr fürchten Hunderte afghanische Ortskräfte die Rache der Taliban [9] (*Bundeswehr* – збройні сили ФРН);

Haseloff, der derzeit Bundesratspräsident ist, übernehme die Vertretung bis zum 6. August, wie der Bundesrat am Samstag mitteilte [13] (*der Bundesrat* – Бундесрат, Федеральна рада);

Das US-Außenministerium hatte in der vergangenen Woche erklärt, dass Sherman während ihres Aufenthalts Konfliktthemen ansprechen wolle [14] (*Das US-Außenministerium* – Державний департамент США);

Eine Sprecherin des Auswärtigen Amtes hatte am Freitagmittag in Berlin erklärt, sie wolle zu den Vorwürfen, die Lukaschenko „so in den Raum gestellt hat", nicht Stellung nehmen [14] (*Auswertiges Amt* – Міністерство закордонних справ);

Nur durch die Freien Wähler als zukünftiger Koalitionspartner in einer Bundesregierung sind bürgerliche Mehrheiten möglich [13] (*Bundesregierung* – Федеральний уряд);

3. Політичні партії і рухи (*Christlich Demokratische Union, Grüne, Sozialdemokratische Partei Deutschlands, Alternative für Deutschland, Linke-Fraktion, Deutsche Kommunistische Partei*).

Sachsens Regierungschef Michael Kretschmer (CDU) sieht bei einer möglichen vierten Corona-Welle im Herbst Menschen mit Impfschutz klar im Vorteil [13] (*CDU(Christlich Demokratische Union)* – Християнсько-демократичний союз);

Deutschland wird nachhaltiger und gleicher – egal, ob die Grünen bald (mit)regieren oder nicht [9] (*Grüne* – Партія зелених);

Aktuelle Umfrageergebnisse zeigten einen positiven Trend für die SPD [14] (*die SPD (Sozialdemokratische Partei Deutschlands)* – Соціал-демократична партія Німеччини);

In Thüringen scheiterte ein Misstrauensvotum der AfD gegen Regierungschef Ramelow – auch weil die CDU nicht mitzog [12] (*AfD (Alternative für Deutschland*) – Альтернатива для Німеччини);

„Wie soll man einen Gesundheitsminister ernst nehmen, der sich null Gedanken darüber macht, wie seine Verordnungen in den heruntergesparten Kommunen praktisch umgesetzt werden sollen?“, fragt Jan Korte, Parlamentarischer Geschäftsführer der Linke-Fraktion im Bundestag [14] (*Linke-Fraktion* – Фракція Лівих);

Aktive und ehemalige Stadträte, Gründungs- und Vorstandsmitglieder plauderten aus alten Zeiten und lieferten Erkenntnisse zum Selbstverständnis der UWG, die ihre Wurzeln irgendwo zwischen FDP, CSU und bayerischem Freigeist hat [13] (FDP (Freie demokratische Partei) – Вільна демократична партія);

Das Bundesverfassungsgericht in Karlsruhe hat die Deutsche Kommunistische Partei (DKP) zur Bundestagswahl im September zugelassen [12] (DKP (*die Deutsche Kommunistische Partei)* – Німецька комуністична партія);

4. Терміни міжнародної політики (*Diplomaten, Uno-Vertreter, Sicherheitsrat, Flüchtlinge, Verhandlungen, Debatte, Koalition, Migration* тощо).

Наведемо приклади контекстів, де фіксуємо функціонування вказаних термінів:

Dutzende in der kubanischen Hauptstadt Havanna lebende Diplomaten und ihre Angehörige hatten von 2016 an über rätselhafte Kopfschmerzen, Hörverlust, Schwindel und Übelkeit geklagt [13] (*Diplomaten* – дипломати);

Uno-Vertreter scheitern seit Jahrzehnten an Vermittlungen zur Überwindung der Teilung Zyperns [9] (*Uno-Vertreter* – представник ООН);

Litauens Staatspräsident Gintanas Naueseda berief zudem für Montag den nationalen Sicherheitsrat des baltischen EU- und Nato-Landes ein [14] (*Sicherheitsrat* – радник із питань безпеки);

Berlin will 500 vor allem syrische und irakische Flüchtlinge aus dem Libanon aufnehmen [13] (*Flüchtlinge* – біженці);

Bislang hatten sich alle drei Parteien zufrieden über den Verlauf der Verhandlungen gezeigt [13] (*Verhandlungen* – перемовини),

Söder hat vor allem zwei Anliegen: Er möchte die kostenlosen Schnelltests für Ungeimpfte zur Debatte stellen [12] (*Debatte* – дебати);

Die USA führen im Irak eine internationale Koalition an, die in der Region gegen den IS vorgeht [14] (*Koalition* – коаліція);

Das Modellprojekt wird vom Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (BAMF) gefördert [13] (*Migration* – міграція);

5. Терміни галузі юриспруденції та економіки (*Finanzamt, Staatsanwalt, Korruption, Klage* тощо).

Nach seiner Ausbildung im Finanzamt Freising war er zehn Jahre in der Münchner Finanzverwaltung tätig, machte auf dem zweiten Bildungsweg sein Abitur und studierte Jura [13] (*Finanzamt* – податковий департамент);

Demnach solle künftig wieder je ein festgelegter Staatsanwalt für je einen Vielfachtäter zuständig sein – sodass man sich immer wieder begegne [14] (*Staatsanwalt* – прокурор);

Sie beklagen, dass die Justiz so den Kampf gegen Korruption sowie die Straßenproteste vor der Dumawahl im September lahmlegen will [12] (*Korruption* – корупція);

Die EU-Kommission reagierte mit einem Vertragsverletzungsverfahren, das am Ende zu einer Klage vor dem EuGH führen könnte [9] (*Klage* – позов);

6. Терміноодиниці військової справи (*Armee, Angriffe, US-Kampfeinsatz, Soldaten, Waffen, Militäreinsatz, Krieg, Geiselnahme* тощо):

Die Armee reagierte damit auf Angriffe mit Brandballons [14] (*Armee* – армія, *Angriffe* – напади);

Andere Kräfte wie sunnitische Parteien und Kurden wollen dagegen, dass die US-Truppen im Land bleiben [12] (die US-Truppen – війська США);

Präsident Biden beendet den US-Kampfeinsatz im Irak. Doch die amerikanischen Soldaten werden wohl bleiben [12] (*US-Kampfeinsatz* – бойові дії США, *Soldaten* – солдати);

Die verklausulierte Drohung Bidens in der Abmachung mit Merkel zu Nord Stream 2, im Ernstfall

Kiew Waffen zu liefern, muss Putin nicht schrecken [14] (*Waffen* – зброя);

Der Militäreinsatz der USA in Afghanistan soll am 31. August enden. Er dauerte knapp 20 Jahre. «Ich werde nicht noch eine weitere Generation Amerikaner in den Krieg nach Afghanistan schicken», sagte Präsident Biden [9] (*Militäreinsatz* – військові дії, *Krieg* – війна);

Schaparow, der wegen einer Geiselnahme verurteilt worden war, wurde im Oktober aus dem Gefängnis befreit, übernahm den Posten des Regierungschefs, drängte Staatschef Sooronbaj Dscheenbekow aus dem Amt und ließ sich nach einer umstrittenen Wahl im Januar zum Präsidenten ernennen [13] (*Geiselnahme* – захоплення в заручники).

Варто зазначити, що за результатами проведеного дослідження виявлено, що військово-політична лексика розподіляється на тематичні групи нерівномірно. Найчисленнішою є тематична група найменувань посад та термінів міжнародної політики. Найменшою за кількістю є група політичних партій і руху, яка налічує лише 5 одиниць.

Висновки і пропозиції. Військово-політичний дискурс можна охарактеризувати як політичний дискурс про війну. Тобто він досить видимо проявляє свою політичну складову частину під час вираження думки на тему війни, тим самим зберігаючи спокій та нейтральність до військових подій. Зауважимо, що ВПД у ЗМІ – це сукупність висловлювань на військово-політичну тематику, які використовуються в журналістських текстах та політичних дискусіях.

Інвентаризація терміноодиниць ВПД німецької мови уможливила здійснення систематизації проаналізованого емпіричного матеріалу та унаочнення взаємозв'язків всередині тематичних груп. У науковій розвідці здійснено спробу виокремити 6 тематичних груп термінологічних одиниць військово-політичного дискурсу німецької мови за поняттєвим принципом.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в укладенні українсько-німецького глосарію термінів військово-політичного дискурсу німецької мови.

Список літератури:

1. Ищенко Н. А. Военный дискурс и дискурсивное измерение войны. *Культура народов Причерноморья.* 2007. № 116. С. 22–24.

2. Карасик В. И. О типах дискурса. *Языковая личность: институциональный и персональный дискурс :* сборник научных трудов. Волгоград, 2000. С. 5–20.

3. Шавлач Ю. В., Лазебна О. А., Хоменко О. А. Німецькомовний ювенальний медіадискурс як фрагмент картини світу підлітка: лінгвокогнітивне дослідження. *Науковий журнал «Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського». Серія «Філологія. Соціальні комунікації».* 2020. Том 31 (70) № 3. С. 200–204.

4. Олянич А. В. Презентационная теория дискурса : монография. Волгоград : Парадигма, 2004. 507 с.

5. Онуфрів С. Т. Політичний дискурс ЗМІ України у світовому інформаційному просторі : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08. Київ, 2005.

6. Хомутова Т. Н., Наумова К. А. Военно-политический дискурс как особый вид дискурса. *Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия «Лингвистика».* 2017. Т. 14. № 3. С. 49–53.

7. Юсупова Т. С. Структурные особенности военного дискурса. *Известия Самарского научного центра Российской академии наук.* 2009. Т. 11. Вып. 4. С. 1055–1057.

8. Michaels J. The Discourse Trap and the US Military. New York : PALGRAVE MACMILLAN. 2013. 267 p.

9. Der Spiegel. URL: https://www.spiegel.de/nachrichtenarchiv/artikel-24.07.2021.html (дата звернення: 15.08.2021).

10. Der Spiegel. URL: https://www.spiegel.de/nachrichtenarchiv/artikel-25.07.2021.html (дата звернення: 04.09.2021).

11. Der Spiegel. URL: https://www.spiegel.de/nachrichtenarchiv/artikel-26.07.2021.html (дата звернення: 12.09.2021).

12. Der Spiegel. URL: https://www.spiegel.de/nachrichtenarchiv/artikel-27.07.2021.html (дата звернення: 01.09.2021).

13. Süddeutsche Zeitung. URL: https://www.sueddeutsche.de/politik (дата звернення: 14.09.2021).

14. Welt. URL:chttps://www.welt.de/politik/ (дата звернення: 01.10.2021).

Yaremenko O. A., Lazebna O. A. THEMATIC CLASSIFICATION OF TERMINOLOGICAL VOCABULARY OF MILITARY-POLITICAL DISCOURSE (ON THE MATERIAL OF MODERN GERMAN LANGUAGE MAGAZINES)

The article describes the thematic classification of terminological vocabulary of military-political discourse on the material of modern German magazines. The views of scholars on their definition of the term

"military-political discourse" were also considered and the components of military-political vocabulary for a better understanding of its essence were analyzed. On the basis of these components, similarities and differences were analyzed in detail, which allow us to speak of VPD as a special kind of discourse. The relevance of this study is due to the need to update the terminological vocabulary of military-political discourse in accordance with modern realities, which allows further ways of development for terminology.

With the help of the logical principle and sampling of lexical units of military-political discourse from German-language magazines on purely military-political topics, which is fundamentally important for accurate research, the distribution of military-political terms by thematic groups was carried out. As a result, 6 main thematic groups have been identified, which are united by common semantic features. A total of 40 terms of military-political discourse and examples from modern German-language journals were provided to each. It was also noted that the MPD used by the media plays a special role, namely in ensuring freedom of speech in the state. It should be added, as a final note, that the military-political discourse is understood as a special type of discourse, as a totality of verbalized oral and written texts created in the context of the politics-oriented communication.

We see the prospect of scientific research in the further creation of the Ukrainian-German glossary of terms of the military-political discourse of the German language. This study is intended for students specialized in philology and a broad audience.

Key words: *military-political discourse, military-political topics, terminological vocabulary, term, lexical unit, thematic classification.*

РОМАНСЬКІ МОВИ

УДК 81'42: 811.133.1'04
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/34

Бурбело В. Б.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ДО ПИТАННЯ ПРО (САМО)ПОЗНАЧЕННЯ УЧАСНИКІВ КОМУНІКАТИВНОЇ ІНТЕРАКЦІЇ У ДАВНЬОФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ

Статтю присвячено проблемі прагмакомунікативної організації жанрів словесності давньофранцузького періоду на матеріалі «Страсбурзьких присяг». Метою роботи є окреслення прагмакомунікативних потенцій французької мови на позначення учасників комунікативного процесу та вираження їхніх функцій, позицій, інтеракційних можливостей у цьому процесі. Запропоновано застосування комплексного підходу до аналізу прагмакомунікативних особливостей репрезентації учасників комунікативної ситуації із урахуванням сучасних наукових напрацювань у галузі комунікативної лінгвістики, лінгвопрагматики, дискурсології, лексико-семантичних і граматичних досліджень, історії мови. До уваги береться специфіка організації загального комунікативно-дискурсивного простору середньовічної Франції того періоду, а також мовні особливості позначення суб'єктів інтеракції із урахуванням їхніх функцій і семантичного наповнення мовних одиниць, що їх виражають, від категоріальних до спеціальних аспектуалізованих значень. Особливу роль відіграє займенникова парадигма, категоріальні значення якої утворюють базову реляційну структуру комунікативних відношень, яка аспектуалізується у соціальному плані через позначення родинних та ієрархічних зв'язків. Окреслено структуру комунікативної організації та прагмакомунікативної функції учасників. У межах ситуативного деїксису цієї комунікативної ситуації відбувається зміщення і накладання фокусів чистої знакової індексальності, референтності, а також нереферентності. Основними векторами семантизації є розбудова відношень Я / Інший як включення /виключення в межах відповідного поля суб'єктності. У прагматичному плані прямі та непрямі учасники комунікативної взаємодії постають як дійові особи промісивного мовленнєвого акту, яким на них накладається різний ступінь відповідальності за дотримання його умов.

Ключові слова: *учасник комунікативної інтеракції, суб'єктність, прагмакомунікативна ознака, мовленнєвий акт, давньофранцузька мова, індексальність, референційність.*

Постановка проблеми. Розвиток прагмакомунікативного напрямку сучасної лінгвістики відбувався і відбувається у річищі досліджень мовленнєвої діяльності, її організації та акціональних особливостей. Водночас лише спорадично науковці звертають увагу на системні прагмакомунікативні виміри тієї чи іншої мови, зокрема французької, або відповідні універсальні характеристики мови як такої. Таким чином, постановка питання про розгляд прагмакомунікативного компоненту мови у системному плані постає як актуальне завдання сучасної романістики. У цьому плані особливої уваги заслуговує питання про прагмакомунікативні потенції французької мови на позначення учасника комунікативного процесу і вираження його функцій, позицій, інтеракційних можливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження статусу суб'єкта мовлення у комунікативному процесі, у різних типах дискурсів привертає значну увагу дослідників-мовознавців, які аналізують його соціокомунікативні, дискурсивні, актантно-функціональні, власне мовні та семіотичні виміри. Ці дослідження набувають і виміру філософського, загально семіотичного, наприклад, у відомих працях французьких дослідників М. Фуко, П. Рікера, Ж. Дерріди, М. Пеше, Р. Барта, А.-Ж. Греймаса, Ц. Тодорова, Ю. Крістєвої та інших [3; 9]. Особливо слід відзначити роль французьких і франкомовних дослідницьких шкіл і напрямків у вивченні питань, пов'язаних із окресленням функцій суб'єкта мовленнєвої діяльності, аналізом їхньої складної структури у кому-

нікативній інтеракції та дискурсивному просторі, серед яких праці Ш. Баллі, Е. Бенвеніста, А. Рабателя, Ж.-К. Анкомбра, Д. Менгено, П. Шародо, К. Кербра-Орекйоні та багатьох інших [1; 4; 5; 8; 11; 15; 16; 17].

Як зазначалося у [2, с. 193-195], свідченням цього наукового інтересу і розмаїття підходів до вивчення проблем, пов'язаних із суб'єктом мовлення у двох його основних взаємооберненних іпостасях відправника та отримувача повідомлення, є поява численних термінів на його позначення. Зокрема, поряд із традиційним *sujet parlant* уводяться : *locuteur, énonciateur, co-énoniateur, sujet communicant, sujet interprétant, sujet énonçant, l'être du monde, l'être de la parole, allocutaire, interlocuteur, Moi et l'Autre, émetteur / récepteur, destinateur / destinataire, auteur, narrateur, acteur, partenaire, protagoniste, actant, public, auditoire* та інші. Виокремлюються різні види колективного мовця *locuteur collectif,* такі як *communauté de communication, communauté discursive, communauté translangagière* [8, с.102-108]. Із поширенням функціонально-комунікативного підходу і застосуванням театральної метафори Е. Гофмана ці мовленнєві іпостасі розглядаються крізь призму комунікативної ролі, «лиця, функції» (*rôle, face, fonction),* а у комунікативному ракурсі виділяються його *compétences, savoir faire* і т. п. У свою чергу, у річищі семіотичних і наратологічних досліджень, передусім у потрактуванні французького літературного структуралізму, який розвивав ідеї В. Проппа, детально аналізуються актантні та наративні функції автора та їхні різновиди. З іншого боку, вивчаються такі вияви прагмакомунікативної настанови мовця, як думка, фокус сприйняття (*point de vue, focalisation*), відповідальність за сказане (*responsabilité, prise en charge*).

Іншими векторами досліджень є лінгвопрагматичний і дискурсивний, де у першому випадку комуніканти розглядаються як виконавці певних мовленнєвих дій для досягнення відповідної мети у складному інтерактивному процесі (Е. Гофман, П. Браун, С. Левінсон, К. Кербра-Орекйоні та численні дослідники мовленнєвих актів і теорії ввічливості), тоді як у другому випадку у центрі уваги постає розбудова образу мовця, визначена дискурсивними рамками відповідної соціальної практики, його позиціонування. Крім того, сучасні дослідники зосереджують свою увагу на взаємодії універсального та етноспецифічного, а також соціально зумовленого у розумінні та інтерпретації сутнісних характеристик і функцій мовця. Водночас не так багато робіт присвячено аналізу образу мовця у діахронії [6], тому риторико-аргументаційні аспекти цієї проблеми зазвичай згадуються побіжно або не привертають належної уваги науковців.

Окремим аспектом дослідження проблематики суб'єкта мовлення є власне мовний вимір, а саме мовні ресурси на позначення мовця, які визначають потенційні можливості його (само)позначення та семантичного наповнення.

Ці ресурси можна представити у вигляді семантичного поля, у центрі якого знаходяться займенники на позначення особи, а наступні відцентрові вектори спрямовуються до все більш семантично градуйованих і деталізованих аспектів, які визначають суб'єкт мовлення за антропологічними, соціальними, професійними, психологічними та іншими ознаками, принципами індивідуалізації чи узагальнення. Під час просування від центру до периферії відбувається також розвиток та ускладнення прагмакомунікативного функціонального навантаження цих мовних елементів у контексті спілкування. До основних із них слід віднести:

- (само)позначення комунікантів через їхні відповідні комунікативні позиції;
- аспектуалізацію семантичного «наповнення» позначення особи.

(Само)позначення комунікантів відбувається передусім як позначення присутності і самореференції «істоти у світі», базовою формою вираження яких є займенник. Водночас особовий займенник містить і можливості реалізації комунікативної функції та позиціонування особи як суб'єкта мовлення, адресата тощо. Тому загальна категорійна семантика особових займенників доповнюється такими категорійними ознаками, як визначеність / невизначеність, включення / виключення, індексальність, сукупність / окремість, належність до різних типів займенників – присвійних, вказівних, неозначених. Окрім того, визначальним залишається протиставлення Я / не Я (Інший), у межах якого ці два члени опозиції можуть зближатися, віддалятися, перетинатися, тобто фокус «погляду» на себе стає все більш відстороненим, екстеріоризованим, містить позицію Іншого. Під час усе більшої аспектуалізації у позначенні особи збільшується і «присутність» іншого у класифікації належності суб'єкта до певної категорії. У цьому ми також вбачаємо глибинний принцип діалогізму, поліфонії, закладений у мовній системі (див. праці О. Дюкро, дослідницької школи ScaPoline [14]). У свою чергу, звертання, яке постає і як сукупність відповідних термінів на позначення особи, і як синтаксична

функція, є прототиповим засобом установлення комунікативного зв'язку, здійснення прагмакомунікативної фатичної функції (за Р. Якобсоном). Водночас важливими і ще не досить вивченими аспектами є сутність, роль і функції імені власного на позначення особи.

Постановка завдання. У цій статті ми розглянемо форми і засоби (само)презентації мовця на початковому етапі давньофранцузького періоду, які засвідчують особливості становлення ідентифікаційної парадигми французької мови у прагмакомунікативному вимірі на матеріалі «Страсбурзьких присяг» (IX століття).

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи цей матеріал, слід брати до уваги особливості організації загального комунікативно-дискурсивного простору середньовічної Франції того періоду, а саме:

1) чинник двомовності – латина / давньофранцузька мова;

2) різний статус цих мов і відповідний їхній жанровий розподіл у динаміці;

3) переважно усна форма функціонування давньофранцузької мови та її сукупно діалектний характер;

4) властива цій добі система жанрів публічно орієнтованої словесності, комунікативна організація яких ураховує чинники (не)спеціалізації кола адресатів і відповідного рівня їхніх мовних, дискурсивних, прагмакомунікативних, енциклопедичних компетенцій у динаміці їх розвитку;

5) синтетичний характер системи давньофранцузької мови.

«Страсбурзькі присяги» (842 р.), наведені в історичних хроніках Нітгарда *Nithardi Richarii abbas De dissensionibus filiorum Ludovici Pii libri IIII*, є першою пам'яткою давньофранцузької мови і складаються із двох частин: присяги Людовика II Німецького:

Pro Deo amur et pro christian poblo et nostro commun salvament, d'ist di in avant, in quant Deus savir et podir me dunat, si salvarai eo cist meon fradre Karlo et in aiudha et in cadhuna cosa, si cum om per dreit son fradra salvar dift, in o quid il mi altresi fazet et ab Ludher nul plaid nunquam prindrai qui, meon vol, cist meon fradre Karle in damno sit

та присяги армії його брата Карла Лисого:

Si Lodhuvigs sagrament que son fradre Karlo jurat conservat, et Karlus, meos sendra, de suo part non los tanit, si io returnar non l'int pois, ne io ne neuls cui eo returnar int pois, in nulla aiudha contra Lodhuvig nun li iv er [18].

Сам Карл виголошував свою присягу «тедеською» (германською) мовою, щоб його зрозуміло германомовне військо брата. Брати укладали таким чином угоду, спрямовану проти їхнього третього брата – Лотаря.

Комунікативна ситуація містить, отже, безпосередніх суб'єктів мовлення, адресатів, а також третіх осіб, учасників ситуації, на яких вказується у тексті як на відповідальних та/чи бенефіціарів цієї угоди. Такий текст відноситься до адміністративно-юридичної царини, яка у той період мала тільки латинську форму вираження. Проте латина ставала все більш незрозумілою для переважної більшості неосвіченого населення, до якого слід віднести військових та іншу публіку, присутню на церемонії, що мала зрозуміти і засвідчити присягу. Саме тому присягу виголошували «народною» романською тобто давньофранцузькою мовою.

Позначення учасників із різним ступенем залучення до ситуації та вказання на референційні зв'язки між ними у межах цього конкретного комунікативного деїксису відбувається за допомогою таких мовних засобів:

1) займенників:

- особових і присвійних займенників першої особи однини (*eo / io, me, mi, meon, meos*);
- присвійних займенників першої особи множини (*nostro*);
- особових і присвійних займенників третьої особи однини (*il, son, suo*);
- вказівних займенників (*cist*);
- неозначених займенників (*neuls*);
- відносних займенників (*cui*);

2) лексичних одиниць:

- імен власних (*Karlo / Karlus, Ludher, Lodhuvigs*);
- імені божества (*Deus*);
- термінів на позначення родинних зв'язків (*fradre*);
- термінів на позначення відносин влади (*sendra*);
- термінів на позначення спільноти (*christian poblo)*.

Слід зазначити, що вживання особових займенників на ранньому етапі давньофранцузького періоду було відносно нечастим, із огляду на синтетичний характер тогочасної граматичної системи. Тому таке часте і значною мірою надлишкове вживання особового займенника першої особи у тексті «Страсбурзьких присяг» має декілька функцій:

- забезпечення адекватного сприйняття повідомлення, особливо у разі його великої суспільної значущості та з огляду на усну форму виголошення, як у цьому випадку, що виходить із

універсальної мовної закономірності щодо семантичної надлишковості, потрібної для розуміння повідомлення;

• комунікативно-деїктичну, спрямовану на виділення суб'єкта повідомлення;

• соціальну, що підкреслює знаність і впізнаваність, особливий статус суб'єкта мовлення як такого, що бере на себе відповідальність і зобов'язання щодо проголошеного у 1 частині;

• прагматичну, спрямовану на самовизначення у термінах відповідальності щодо взятої обіцянки.

Особливого значення набувають у цьому контексті мовні одиниці на позначення відношень, передусім належності, присвійності, родинних зв'язків, соціального статусу, які забезпечують окреслення базового семантичного простору залучення (або виведення) суб'єкта до спільноти та його позиціонування у ній. Ці зв'язки виражаються за допомогою категорійних значень референційного та індексального планів, які містять включення, обмеження, виокремлення, а також указування, «монстрацію», набуваючи аспектуалізованих значень у словникових одиницях на позначення спільнот, родинних і соціальних відносин. Зокрема, присяга Людовика починається з указування на залучення до християнської спільноти (*Pro Deo amur et pro christian poblo et* ***nostro*** *commun salvament*). Далі ми спостерігаємо власне виокремлення в межах залежності від вищої божественної суб'єктності (*in quant Deus savir et podir* ***me*** *dunat*), що певним чином збалансовується вказуванням на власну суб'єктну спроможність до дії (*si salvarai* ***eo***) та, у прикінцевому фрагменті, позначенням власної волі мовця (***meon*** *vol*). Розширення суб'єктності мовця відбувається шляхом зазначення родинних зв'язків, що підсилюється індексальною функцією вказівного займенника і зазначенням власного імені пов'язаної із мовцем особи, яка виступає у подвійній ролі адресата / бенефіціара повідомлення (***cist meon fradre Karlo***). Ця формула двічі використовується у реченні, що свідчить про її важливе прагмакомунікативне навантаження у цьому промісивному акті. Таке дублювання детермінативів не є властивим для сучасної французької, а в юридичному дискурсі, де точність референтних зв'язків набуває особливого значення, виражається переважно *ко*-текстними засобами відсилання до текстового оточення типу «вищезазначений». У цій ситуації усного виголошення присяг відбувається загально категоріальне *кон*-текстне вказування на учасника інтеракції. Інакше кажучи, в умовах становлення юридичного дискурсу шляхом його продукування в усній формі така «чиста» форма індексальності у надлишковому фокусуванні на комунікативному позиціонуванні першої особи і її поширенні на інших учасників через використання присвійних займенників надавала «показаному» об'єкту особливої відокремленості.

На особливу увагу заслуговує також іменник *om* у формі називного відмінку (*cas sujet*), який ми зустрічаємо у підрядному реченні «*si cum* ***om*** *per dreit son fradra salvar dift»*, яке має аргументативну функцію, де цей іменник уживається в узагальненому значенні «всі», «будь-хто», «будь-яка людина». Проте саме ця форма під час розвитку французької мови граматикалізується і перетворюється на неозначено-особовий займенник *on,* який посідає особливе місце у займенниковій парадигмі французької мови, привертаючи увагу не лише дослідників-мовознавців [7; 10; 12; 13], але і широко використовується у сучасній французькій літературі із погляду на його надзвичайно багату категоріальну семантику. Саме така узагальнено-категоріальна семантика, на нашу думку, вже реалізується в аналізованому тексті, відсилаючи до спільноти загалом, зазвичай із чоловічою гендерною домінантою, що свідчить про процес граматикалізації цього іменника.

У другій частині присяг Карла представлено у параметрах присвійності у третій особі (***son fradre Karlo***), що вказує на інший тип позиціонування колективного мовця – війська Карла та його комунікативного фокусу як учасника-свідка. Як зазначалося вище, текст першої присяги містить також безособове узагальнення / аргумент (*si cum* ***om*** *per dreit* ***son fradra*** *salvar dift*). До нього увійшло також посилання на взаємозумовлені суб'єктні зв'язки (*in o quid* ***il mi*** *altresi fazet*).

Зауважимо, що у другій частині присяг, виголошеній військом Карла, займенникові форми першої особи мають амбівалентне індивідуально-колективне значення, забезпечуючи одночасно референтні зв'язки з особою кожного вояка і всім військом Карла (***meos*** *sendra; si* ***io*** *returnar; ne* ***io*** *ne neuls cui* ***eo*** *returnar int pois*). У цьому тексті присутні і семантичні зв'язки ієрархічного плану (***meos*** *sendra*). Тут реалізується також категоріальне значення виключення, яке стосується мовця і тих, хто знаходиться у сфері його впливу (*ne* ***io*** *ne* ***neuls cui eo*** *returnar int pois*). Комунікант, вилучений із цієї інтеракції, який є предметом угоди, позначається іменем власним, залученим до заперечно-обмежувальних конструкцій (*et ab Ludher nul plaid nunquam prindrai qui…*).

Отже, образ учасника комунікативної ситуації у межах цього мовленнєвого жанру / акту присяги розбудовується у специфічному історичному, соціальному, мовно-комунікативному контекстах. Його структура містить такі параметри: легітимацію, реляційність, перформативність. Легітимація мовця-короля імплікується соціальною організацією середньовічного французького суспільства, де суб'єктність його *Я* абсолютизується і виділяється шляхом займенникових повторів (див. вище). Водночас вона обмежується вищою божественною суб'єктністю, що переводить мовця-короля у позицію бенефіціара, наділеного певною владою і знаннями. Поле суб'єктності розширюється передусім у напрямку родинних зв'язків, які водночас є зв'язками соціополітичними, а також ієрархічних відносин влади. Суб'єктність підданих, які приносять присягу, позначається референцією до володаря.

У такий спосіб забезпечується взаємодія базових категоріальних значень та їхньої лексико-семантичної аспектуалізації. Займенник як знак, який відсилає до суб'єкта, вказує на нього, реалізує передусім загально референційну та індексальну функції. Так у межах ситуативного деїксису цієї комунікативної ситуації відбувається зміщення і накладання фокусів чистої знакової індексальності (вказівності), референтності (деїксису та ідентифікації), а також нереферентності (всезагальності / частковості).

Висновки і пропозиції. Отже, фігурантами цієї ситуації, наділеними різними функціями та ролями, виступають власне мовець-локутор як суб'єкт присяги, її бенефіціар, залучений до поля мовця передусім родинними і «присвійними» відносинами (1 частина) та ієрархічними відносинами підданості (2 частина). Адресат повідомлення виявляється імпліцитно як досить складна структура включення / виключення, де можна постулювати включення надсуб'єктного отримувача повідомлення (*Deus*), адресата як другої сторони угоди в особі відповідного короля-брата (Карла, Людовика), присутніх королівських підданих, суспільства загалом, а в аспекті виключення – зазначення третього брата, Лотаря, проти якого об'єдналися Карл і Людовик.

У прагматичному плані прямі і непрямі учасники комунікативної взаємодії постають як дійові особи мовленнєвого акту, яким на них накладається різний ступінь відповідальності – безпосередня відповідальність за здійснення обіцянки суб'єктами цього акту, накладання обмежень вищими за ієрархією суб'єктами, накладання санкцій у разі невиконання і засвідчення цього акту. Вразливість позиції головного відповідального врівноважується високим статусом суб'єкта мовлення чи референцією до нього суб'єкта делегованого. Отже, інтерес аналізованого тексту полягає передусім в актуалізації у цій комунікативній структурі передусім базових категорійних значень, які валоризують значення індексальності та спрямування головних, особливо значущих для цього періоду, референтних зв'язків.

Виходячи із проведеного дослідження, ми вбачаємо перспективи подальших наукових досліджень у застосуванні діахронічного підходу до вивчення становлення і розвитку прагмакомунікативних значень мовних елементів в організації комунікативних ситуацій різного плану.

Список літератури:

1. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. Москва: Издательство иностранной литературы. 1955.
2. Бурбело В.Б. Комунікативні і дискурсивні іпостасі мовця у французькій лінгвокультурі. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2013. Вип.43. Ч.1. С. 192-203.
3. Квадратура смысла. Французская школа анализа дискурса. Ред. П. Серио. Москва: Прогресс. 2002. 416 с.
4. Anscombre J.-C. Le ON-locuteur: une entité aux multiples visages. *Actes du Colloque de Cerisy «Dialogisme et polyphonie: approches linguistiques* (Ed. J. Bres et al.). 2005. Bruxelles: De Boeck. P. 75–194.
5. Benveniste E. Problèmes de linguistique générale. Paris : Gallimard, 1966. 642 p.
6. Burbelo V. Le locuteur épique : l'instance discursive dans la perspective typologique et diachronique. *Науковий Вісник Чернівецького університету. Романо-слов'янський дискурс.* 2008. Вип. 386. С. 44-51.
7. Cartmill C. Lorsqu'un ON vaut un JE: emploi du pronom indéfini chez Mme de Sévigné. *Neophilologus*. 2004. No 88. P. 203–217.
8. Charaudeau P., Maingueneau D. Dictionnaire d'analyse du discours. Paris : Editions du Seuil, 2002. 667 p.
9. Foucault M. Histoire de la sexualité. T.1. La volonté de savoir. Paris : Gallimard. 1976. 213 p.
10. Giacalone Ramat A., Sansò A. L'emploi indéfini de *homo* en latin tardif: *Aux origines d'un « européanisme». La quantification en latin* (Ed. M. Fruyt, O. Spevak). Paris: L'Harmattan, 2011. P. 93-116.
11. Kerbrat-Orecchioni C. Les interactions verbales. T.1. Paris : Armand Colin, 1998. 318 p.

12. Landragin F., Tanguy, N. Référence et coréférence du pronom indéfini «on». *Langages*. 2014. No 3. P. 99-115.
13. Müller Gjesdal A. Étude sémantique du pronom ON dans une perspective textuelle et contextuelle. Thèse de doctorat. Université de Bergen. 2008. 247 p.
14. Norén C. La ScaPoLine appliquée sur corpus. L'exemple du pronom «on» *Langue Française*. 2009. No 164. P. 137-148.
15. Rabatel A. Une histoire du point de vue. Paris: Klincksieck, 1997. 306 p.
16. Rabatel A. La part de l'énonciateur dans la co-construction interactionnelle des points de vue. *Marges Linguistiques*. 2005. P. 115-136.
17. Rabatel A. Positions, positionnements et postures de l'énonciateur. *Linha d'Água*. 2013. No 26 (2). P. 159-183.
18. Serments de Strasbourg. Режим доступу: https://www.lexilogos.com/serments_strasbourg.htm

Burbelo V. B. CONCERNING THE QUESTION OF (SELF) DESIGNATION OF PARTICIPANTS OF COMMUNICATIVE INTERACTION IN THE OLD FRENCH LANGUAGE

The article is devoted to the problem of pragma-communicative organization of genres of discourse relating to the ancient French period on the material of "Strasbourg Oaths". The aim of the article is to outline the pragma-communicative potentials of the French language in order to denote the participants of the communicative process and to express their functions, positions, interaction opportunities in this process. It is suggested to apply a comprehensive approach to the analysis of pragma-communicative features of the representation of participants in the communicative situation, taking into account modern scientific developments in communicative linguistics, linguopragmatics, discourse, lexical-semantic and grammatical research, history of language. The specifics of the organization of the general communicative and discursive realm of medieval France of that period, as well as linguistic features of designation of subjects of interaction are taken into account along with their functions and semantic content of linguistic units expressing them, from categorical to special aspectualized meanings. The pronoun paradigm plays a special role, the categorical meanings of which form the basic relational structure of communicative relations, that is aspectualized in the social plan through the designation of family and hierarchical ties. The structure of the communicative organization and pragma-communicative functions of the participants are outlined. Within the situational deixis of this communicative situation there is a shift and overlapping of focuses of pure sign indexality, referentiality, as well as non-referentiality. The main vectors of semanticization are the development of the I / Other relationship as inclusion / exclusion within the corresponding field of subjectivity. In pragmatic terms, direct and indirect participants of communicative interaction appear as actors in a promising speech act, which imposes on them a different degree of responsibility for compliance with its conditions.

Key words: *participant of communicative interaction, subjectivity, pragma-communicative feature, speech act, Old French language, indexality, referentiality.*

УДК 811.133.1'35 : 003.35
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/35

Гунчик І. О.
Волинський національний університет імені Лесі Українки

Михальчук С. О.
Волинський національний університет імені Лесі Українки

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЧИСЛОВИХ СИМВОЛІВ-ІДЕОРГАМ У МОВНІЙ СИСТЕМІ

У статті йдеться про функціонування числових символів-ідеограм у мовній системі. Зазначено, що в сучасному суспільстві спостерігається відродження інтересу до символів-ідеограм. Сьогодні цифри постають невід'ємною частиною інформатизованого соціуму.

Зазначено, що орфографія французької мови є складним, багатоплановим явищем, яке становить значні труднощі для вивчення. Питання дослідження числових символів-ідеограм у французькій мовній системі, їхніх семантичних та прагматичних функцій і надалі залишаються актуальними. У статті зазначено, що одним із питань, що потребують спеціального дослідження й експериментальної перевірки, є числові символи-ідеограми, а саме римські та арабські цифри й особливі випадки їх вживання у французькій мові. Отже, розкрито особливості функціонування арабських і римських цифр-ідеограм у французькій мові. Визначено класифікацію цифр-ідеограм у французькій мові. Проаналізовано особливі випадки вживання арабських і римських цифр-ідеограм. Виокремлено лінгвістично-прагматичну сторону числових символів-ідеограм у мовній системі. Досліджено елементи ідеографії, ієрогліфіки, символіки та піктографії у французькій мові. Розкрито функції «інтернаціоналізації» та «вторинної кодифікації» мови за допомогою ідеограм. Виокремлено контекстуальне наповнення знаку, який не зводиться до своєї чистої форми, а має метафізичний, релігійний та культурний контексти. Проаналізовано сучасне вживання цифр-ідеограм у французькій мові. Класифіковано особливі випадки вживання арабських та римських цифр (вживання чисел у літерах; вживання чисел в арабських цифрах; вживання чисел у римських цифрах).

Ключові слова: *числові символи-ідеограми, арабські та римські цифри, французька мова, орфографія.*

Постановка проблеми. Орфографія французької мови з її віковими традиціями є складним, багатоплановим явищем, яке становить значні труднощі для вивчення. Кожна мова має власну систему графічних знаків, які організовують і унормовують її, сприяють правильному осмисленню написаного. За умов зростання спеціальної інформації, вдосконалення способів передачі цієї інформації графічний знак як такий виходить на істотно новий етап розвитку. Тому дослідження числових символів-ідеограм із точки зору графіки набуває нового значення в плані дослідження їхньої семантичної та прагматичної сутності й надалі залишаються актуальними питаннями дослідження числових символів і діаграм у французькій мовній системі, їхніх семантичних та прагматичних функцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним із питань, що потребують спеціального дослідження й експериментальної перевірки, є числові символи-ідеограми, а саме римські та арабські цифри й особливі випадки їх вживання у французькій мові. Ця проблема актуальна, оскільки, з одного боку, науково-обґрунтований підхід числових символів-ідеограм сприяв би підвищенню ефективності навчання французькій мові, а з іншого – натепер практично відсутній комплексний лінгвістичний аналіз числових ідеограм. Надзвичайно плідними в цій галузі є також наукові праці вітчизняних та зарубіжних мовознавців та перекладачів. Серед них відзначимо сучасних українських дослідників орфографії Г. Крючкова [2], Л. Єрмоленко [1], І. Ситдикової [5], Ч. Морріса [7].

Постановка завдання. Стаття має на меті розкриття особливостей арабських і римських цифр-ідеограм у французькій мові. Відповідно до поставленої мети формуються такі завдання: проаналізувати, наскільки проблема досліджена; визначити класифікацію цифр-ідеограм у фран-

цузькій мові; вивчити особливі випадки вживання арабських і римських цифр-ідеограм; показати лінгвістично-прагматичну сторону числових символів-ідеограм у мовній системі.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні цифри є невід'ємною частиною нашого життя. Наше розумове життя саме по собі наскрізь семіотизоване, це життя знаків. Щоб передати наміри, думки, суб'єктивні образи, ми завжди змушені передавати їх за допомогою символів, ідеограм. Ми часто позначаємо цифрами різні поняття і за потреби легко розкодовуємо написане цифрами повідомлення. Отже, можемо говорити не просто про цифри, а про цифри-ідеограми. Французька орфографія використовує також елементи ідеографії, ієрогліфіки, символіки та піктографії. До ідеограм належать також цифри, які інтернаціоналізують графіку, а також вторинно кодифікують мову.

Вживання цифр, зрозумілих носію будь-якої мови, може надавати слову езотеричне значення в конкретному середовищі. Наприклад, цифра 22 набула значення застереження (увага, шеф) серед робітників французьких типографій, які хотіли попередити про небезпечність появи керівника. Французьке слово «*chef*» складається з чотирьох літер, кожна з яких має порядковий номер в алфавіті: *c* – третя, *h* – восьма, *e* – п'ята, *f* – шоста. Сума цих номерів утворює цифру 22, езотеричне значення якої відоме лише певному колу людей.

Записи у формі графічних числових символів здатні акумулювати й конденсувати вихідну інформацію, покращувати увагу, полегшувати оформлення вихідної інформації. Номер реєстрації в системі соціального забезпечення Франції видається на перший погляд закодованим: *№ 2-09-40-75-116-270*. Але це означає: *2* – особа жіночої статі; *09* і *40* – народжена у вересні 1940 року; *75* – у Парижі; *16 (116)* – позначає район великого міста чи селища; *270* – належить чи підпорядковується центру [5].

Слово «символ» прийшло в західні мови від грецького слова «симболон», що означає «змішані в кучу». Саме поняття «символ» вживають для позначення змістового образу або змістового знаку, а також ідей, почуттів, емоцій. Характер ідеограми-символу або піктограми-символу найчастіше умовний. Зміст символу може бути зрозумілим лише для певної групи людей. Для інших існує лише натяк на те, що за видимим зображенням даного знака схований більш глибокий зміст.

Як слушно зауважує А. Мазурчик, символ «не може бути зрозумілим поза метафізичним, релігійним і культурним контекстом і тим ґрунтом, на якому він виріс, оскільки символ – це ключ, що дозволяє проникнути в область більшу, ніж він сам» [3, с. 96]. Таким чином, символ не зводиться, як знак, лише до чистої форми і не може бути зрозумілим без свого метафізичного, релігійного та культурного контексту.

З одного боку, символ може бути найелементарнішим піктографічним зображенням. З іншого боку, процес символізації включає в собі розгадку людської психіки, її свідомих і підсвідомих структур.

Якщо писемність, згідно з офіційними даними, бере свій початок 5 тисяч років тому, коли були встановлені перші правила організації візуальних знаків у систему письма, то історія символізму відходить у глибину віків на сотні тисяч років до часів пізнього Палеоліту, коли люди жили в печерах, на стінах яких зображали свої релігійні вірування й уявлення про життя. Час не змінив корінним чином структуру стародавнього символізму, лише поступово додавав до нього нові поняття, які не порушують його суспільного значення.

Наприклад, числовий символ 12/25 позначає спеціальну картку на знижки для молоді віком від 12 до 25 років. Або ж механічний годинник, який «поділений» на дванадцять годин. Кожна година може означати для окремої людини щось інше. Наприклад коли стрілка наближається до цифри «8» (чи іншої), то для багатьох це означає, що наближається початок робочого дня; так само цифра «5» може значити, що роботу закінчено. Число «12» означає «полудень» або «північ», це теж може мати символічне значення. Найчастіше «12» у значенні «північ» символізує початок нової доби.

Ми бачимо цифри-ідеограми, коли користуємось мобільними телефонами. По-перше, кожна клавіша, що позначає цифру, має ще й «закріплені» лише за нею букви, набір цих букв є стандартним для латинського алфавіту, яким користується більшість європейських мов, та дещо інакші для, скажімо, слов'янських. Для прикладу, якщо хтось, набираючи текстове повідомлення, помилився і замість певної букви написав цифру, то ми можемо легко здогадатися, як розшифрувати цю помилку. По-друге, інколи можуть використовуватись цифри для позначення певних букв чи звуків, в яких не вистачає серед зазначених на клавіатурі (цифра 4 замість звука «ч», «3» – звук «з», цифра «1» – звук «і»).

Цифри, які позначають місця у вагоні потяга, мають дуже точне значення, що дає змогу дізнатися, де саме знаходиться це місце (біля вікна, проходу, за рухом потягу чи проти нього й т.д.).

Загальнотеоретична проблема значення певного знаку, і в тому числі лінгвістичного,

є центральною для вивчення семіотики. Семіотичні характеристики мови впливають на загальну теорію знакових систем. У трактуванні семіотики з другої половини XIX ст. розмежовуються європейський напрям, у витоків якого стоїть Фердінан де Сосюр, та американський, засновниками якого є Чарльз Пірс [4] і Чарльз Морріс [7].

Фердінан де Сосюр вважав, що кожний знак складається з позначального «символу»-форми, якої набуває знак, та «позначуваного» – концепції, що репрезентує цей знак [6]. Американський дослідник Чарльз Пірс у роботі «Начала прагматизму» ввів поняття «інтерпретанти». Інтерпретантою є те, завдяки чому знак щось означає, навіть за відсутності інтерпретатора, тобто того, хто отримує і тлумачить знак. Це те, що знак породжує у свідомості інтерпретатора [4].

Чарльз Морріс значно змінив склад елементів знакової ситуації та вперше виділив три основні аспекти семіотики: семантику – зміст чисел через відношення *significant*/*signifié* або через *signe*/*référent*; синтаксис – відношення між числами та прагматику – використання чисел у комунікативній ситуації. З точки зору прагматики, всі риторичні вживання чисел є діючими [7].

У другій половині XV ст. в європейських країнах набули поширення спеціальні знаки, що позначають числа 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 0. Їх винайшли індіанці, а в Європу вони потрапили завдяки арабам, тому й отримали назву «арабські цифри». В арабів первісне значення слова «цифра» – це нуль, порожнє місце. Саме в цьому значенні іменник «цифра» ввійшов у багато європейських мов. Із середини XVIII ст. слово «цифра» набуло нового значення – знака числа.

Слова «число» і «цифра» вживаються і в інших значеннях. Наприклад, коли ми запитуємо «Яке сьогодні число?», то маємо на увазі день місяця. Поєднання «в тому числі», «з числа кого-небудь», «в числі когось» позначають склад, сукупність людей або предметів, а якщо ми доводимо щось із цифрами в руках, то обов'язково використовуємо числові показники. Словом «цифра» називають також грошову суму (цифра доходу, цифра гонорару).

Отже, слова «число» і «цифра» розрізняються і за значенням, і за походженням. Число – одиниця рахунку, що виражає кількість (одна книжка, дві книжки, три книжки). Цифра – знак (символ), що позначає значення числа. Для запису чисел ми використовуємо арабські цифри – 1,2,3 ... 9, а в деяких випадках і римські: 1 – I, 5 – V, 10 – X, 50 – L, 100 – C, 500 – D, 1000 – M. У розмовній мові слова «число» і «цифра» часто замінюють один одного. Наприклад, числом ми називаємо не тільки величину, а й знак, який її висловлює.

Іменник «кількість» уживається в застосуванні до всього, що піддається рахунку і виміру. Це можуть бути люди або предмети (кількість гостей, кількість книг), а також кількість речовини, які ми не можемо кількісно визначити.

Паралельно до письма кожна цивілізація розробила засіб вираження числових понять. Часто вони позначалися через звичайні букви. Системи письма у класичній Греції та Римі наводять нам приклади, що є найбільш для нас близькими. У грецькій мові числове значення літер зберігало алфавітний порядок. Лише приєднання апострофа відрізняло цифру від фонетичного знака.

Римська система так само була побудована на застосуванні букв. Простий фонетичний знак I зображав найменшу числову єдність; можливо, за аналогією до розгорнутих пальців, це пояснення може також накладатися на значення II та III. Подібно до цього, відкрита рука могла слугувати моделлю цифри V, а дві руки – цифри X. Але ці символічні порівняння не створюють абсолютних доказів неперервного руху, однак пізніше вказівки відповідали символічним початковим мотиваціям, які керують створенням усієї системи.

Найбільш важливим місцем аналізу під час вивчення арабських цифр є той факт, що їх розвиток є фундаментально чітким і незалежним від алфавіту, навіть якщо і літери, і цифри в друкованій формі мають сьогодні дещо спільний характер. Ця формальна відстань створює, звісно ж, основну причину поширення арабських цифр у цілому світі та їх інтеграції, хоча їхня форма і зазнала змін у практиці всіх письмен світу.

Вираженню числових значень відповідають інші функції – функції слова. Цифра – це ідеограма, яка позначає кількість, буква – чисто фонограма, призначена відтворити звук. Отже, є можливим, наприклад, виразити число, назвемо його 7, за допомогою числового знаку або буквами – *«сім»*.

Цікаво відзначити зв'язок між написанням і вимовлянням. Числа від 1 до 12 у більшості європейських мов, у французькій зокрема, мають лише один склад: *un, trois, six, onze, douze*. Це засвідчує вікове скорочення у плані розмовної і писемної мови. Таке спостереження супроводжує нас майже завжди в порівнянні, з одного боку, слів, а з другого – жестів, що їх робить рука того, хто пише. Усе письмове вираження рукою має примирити два суперечливі фактори: швидкість виконання і розбірливість. Той, хто пише, інстинктивно шукає найкоротшу форму для того,

щоб слідкувати деякою мірою швидкому розвитку думки. Якщо в цьому зображеному процесі той, хто пише, і читач є дві різні особи, то перший повинен обмежити спрощення свого стилю для того, щоб цифри можна було розшифрувати.

Отже, ми констатуємо, що написання цифр підкоряється всім тім законам, що й написання букв. Однак неможливо з'єднати цифри, вони на відміну від букв не пов'язується в групи, а пишуться окремо. Крім того, слід відзначити, що труднощі написання, як правило, зведені до мінімуму. Чотири цифри пишуться одним рухом – 1, 6, 8, 0; чотири інших – подвійним жестом, що перерваний зміною напрямку у формі кута – 7, 2, 3, 9. Лише дві цифри змушують підняти ручку – 4, 5, хоча цифра 5 часто пишеться одним рухом, але з небезпекою, що її сприймуть за «S» чи навіть за «8».

У даній статті ми намагаємось розчленувати сучасне вживання цифр- ідеограм у французькій мові. Так, вживання чисел у літерах стосується обмеженого числа випадків. Особливо треба запам'ятати основні числові одиниці (від *zéro à neuf*), числа, які вживаються як іменники на початку фрази, та числа, які виражають час, тривалість і десятиліття.

Коли числа виражають основні числові одиниці, тобто від 0 до 9 включно: 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, їх записують літерами: *zéro*, *un, deux, trois, quatre, cinq, six, sept, huit, neuf.*

У Франції рекомендовано правило писати літерами: числа від 0 до 16: *Il y avait neuf personnes à la réunion. Nous sommes seize dans notre groupe;* числа, які вживаються як іменники: *un neuf de carreau; les deux tiers de la salle;* скорочений вираз історичного періоду або десятиліття: *les années quatre-vingt-dix (non les années 90); la guerre de Cent ans (non 100 ans);* будь-яке число на початку фрази: *Il y avait 18 personnes à la réunion. Douze d'entre elles ont quitté précipitamment avant la clôture;* коли число виражає тривалість та вживається без символів: *l'examen dure trois heures. Donnez-lui en délai de vingt-quatre heures.* Але: офіс відкритий *de 12 h à 15 h* [avec symbole].

Вживання чисел в арабських цифрах узагальнено, особливо в наукових роботах, тому що, з одного боку, написання їх літерами вимагає багато місця, а з іншого боку, читання в арабських цифрах легше.

Числа, які утворюються на основі двох основних (базових) одиниць (починаючи з 10), пишуться цифрами, за винятком літературних і юридичних текстів: *Il y avait de 10 à 15 personnes dans la salle. On comptait 233 personnes dans la salle.*

Пишуть числа в цифрах, якщо числа відносяться до однієї базової одиниці (від 1 до 9), відносяться до базових одиниць чи більше (більше 9), знаходяться в одній фразі та вказують одиниці однакового походження: *Il y avait de 8 à 10 personnes dans la salle. On compte 5 veaux, 9 vaches, 12 chevaux, 17 moutons.*

Коли число стосується адресу, реєстраційних номерів, лотерейних квитків, статей про закони, воно пишеться в таких цифрах без пробілу: *adresses : 2833, rue de Paix*; *matricules : JG 235796*; *pages: la page 34*; *numéro : la série G68932, le billet 546669*; *année : l'année 1997*; *téléphone: 332-300*; *article: l'article 24*; *circulaire : la circulaire 28976*; *loi : la loi 101, le décret 279, la loi du 20 mai 1994.* Вживають: *le 2 février 2002 et non le 02 février 2002.* Не ставлять ні пробіл, ні кому в складному числі з 4-х цифр чи менше: 2344.

Римські цифри вживаються для позначення історичних постатей: *Charles V, Louis XIV, Napoléon III.*

Висновки і пропозиції. У результаті проведених досліджень доходимо висновку, що в сучасному світі спостерігається відродження інтересу до символів-ідеограм. Сьогодні цифри є невід'ємною частиною нашого інформатизованого суспільства. Ми часто позначаємо ними різні поняття і за потреби з легкістю розкодовуємо повідомлення, написане цифрами. Отже, можемо говорити не просто про цифри, а про цифри-ідеограми, які ще називаються абсолютними ідеограмами.

Дослідження числових символів-ідеограм, з одного боку, – це тенденція до універсалізації, інтернаціоналізації, а з іншого – це тенденція до кодифікації, яка передбачає знання певного коду для дешифровки інформації, а також залучення логічних зіставлень, розумових висновків, активації ментальних процесів, що збільшують атрактивну та конотативну функцію символів-ідеограм.

Список літератури:

1. Ермоленко С. С. Насколько иконичны иконические знаки? *Мова і культура.* Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2000. Т. 1. Вип. 2. С. 231–237.

2. Крючков Г. Орфографіка сучасної французької мови. *Наукові записки КНУ ім. Т. Шевченка.* Київ : КПВД «Педагогіка. С. 148–159.

3. Мазурчик А. Про символ і його сприйняття в художніх системах. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв.* Харків, 2002. Вип. 6: Збірник тез конф.

4. Пирс Ч. С. Начала прагматизма. Санкт-Петербург, 2000. С. 40–97.

5. Ситдикова І. В. Проблема письма у сучасній лінгвістиці. *Проблеми семантики слова, речення та тексту.* 2002. Вип. 8. С. 305–309.

6. Сосюр Ф. Курс загальної лінгвістики. Київ : Основи, 1998. 324 с.

7. Morris Ch. Writings on the General Theory of Signs. La Haye : Mouton and Cj Publishers, 1971. 486 p.

Hunchuk I. O., Mykhalchuk S. O. FUNCTIONNING OF NUMERICAL SYMBOLS-IDEOGRAMS IN THE LANGUAGE SYSTEM

The article deals with the functioning of numerical symbols-ideograms in the language system. It is noted that in modern society there is a revival of interest in ideographic symbols. Today, numbers appear to be an integral part of the informatized society.

It is noted that the spelling of the French language is a complex, multifaceted phenomenon that poses significant difficulties for study. The issues of studying numerical symbols-ideograms in the French language system, their semantic and pragmatic functions remain relevant. The article states that one of the issues that requires special research and experimental verification is the numerical symbols-ideograms, namely Roman and Arabic numerals and special cases of its use in the French language. Thus, the peculiarities of the functioning of Arabic and Roman numeral ideograms in the French language are revealed. The classification of ideographic numbers in French is determined. Special cases of using Arabic and Roman numerals-ideograms are analyzed. The linguistic-pragmatic side of numerical symbols-ideograms in the language system is singled out. Elements of ideography, hieroglyphics, symbolism and pictography in the French language are studied. The functions of "internationalization" and "secondary codification of language with the help of ideograms" are revealed. The contextual content of the sign is singled out, which is not reduced to its pure form, but has metaphysical, religious and cultural contexts. The modern use of ideogram numbers in French is analyzed. Special cases of use of Arabic and Roman numerals (use of numbers in letters; use of numbers in Arabic numerals; use of numbers in Roman numerals) are classified.

Key words: *numerical symbols-ideograms, Arabic and Roman numerals, French, spelling.*

УДК 811.133.1
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/36

Kim L. A.
Université nationale Oles Hontchar de Dnipro

EUPHÉMISMES ET DYSPHEMISMES DANS LES MAGAZINES SEXOSPÉSIFIQUES ILLUSTRÉS

У статті представлені відмінності у вживанні евфемізмів та дисфемізмів на рівні гендерної конфронтації. Автор прагне виявити ці відмінності, використовуючи матеріал, зібраний у жіночих і чоловічих ілюстрованих журналах, порівнюючи ступінь розкриття окремих сюжетів, частоту використання евфемізмів і дисфемізмів, їх види та їх призначення по відношенню до тем-табу, які існують між чоловіками та жінками.

Унікальність евфемії та дисфемії полягає в їхній здатності відображати соціальні, культурні та моральні цінності, особливості світогляду та мислення не тільки в мові окремих особистостей, а й у мовному портреті сучасного суспільства загалом. Евфемізми та дисфемізми повністю залежать від прийнятих у соціумі оцінок тих чи інших явищ від визначення того, що є пристойним, допустимим, а що ні. Звідси випливає необхідність їх систематичного вивчення у зв'язку з культурними та соціальними змінами.

Завжди в суспільстві є теми, які не передбачають відкритого обговорення, як наслідок формуються уявлення про відповідні та невідповідні засоби вираження. Саме евфемізми покликані їх замінити. Багато сучасних евфемізмів є результатом появи та закріплення в суспільній свідомості нових соціальних, політичних і релігійних заборон і табу, які знайшли відображення в публіцистичних текстах.

Протилежними їм за своєю функцією є дисфемізми, які зустрічаються і в текстах публіцистичного стилю, суть яких полягає у навмисній грубості мови, оскарженні загальних правил комунікативного комфорту з метою передачі більшої виразності.

Евфемізми та дисфемізми, на відміну від більшості лексичних явищ мови, особливо чутливі до змін у культурі людських стосунків і до моральних оцінок тих чи інших явищ суспільного життя. Те, що здається евфемізмом на одному етапі розвитку суспільства, часто перестає бути таким на наступному, перетворюючись на засіб, який, з точки зору більшості носіїв цієї мови, безпосередньо називає об'єкт занадто прямо, тобто стає дисфемізмом. Крім тимчасового фактора, важливий також і соціальний: у різних соціальних середовищах та прошарках існує різне уявлення про те, що таке «пристойно» і «непристойно», а отже й про те, що можна назвати безпосередньо прямо, а що має залишитись «завуальованим», тобто мати евфемістичні ознаки.

Засобами евфемії та дисфемії є стратегії мовної поведінки, які дозволяють людині уникати криз, незручних ситуацій, а також долати труднощі спілкування та відчувати себе «невимушено».

Ключові слова: *евфемізми, дисфемізми, жіночий журнал, чоловічий журнал, семантичне поле.*

Problématique. Agissant comme le principal moyen de communication, la langue est sensible à tous les changements de la société, ainsi qu'elle est créée et transformée par la société elle-même. En tant que moyens de parole variables, les euphémismes et les dysphémismes dépendent non seulement de la situation linguistique et du statut des locuteurs, mais également d'un certain nombre d'autres facteurs qui ne sont pas moins importants, tels que la culture, l'identité nationale, les valeurs personnelles et sociales. L'euphémisme et le dysphémisme sont des éléments de la structure de la langue qui occupent une place importante dans son développement historique, car l'euphémisie et la dysphémisie sont des processus constants du changement de certains noms en d'autres, et sont basés sur la réévaluation continue des formes d'expression suivant le désir de communication réussie. Aujourd'hui, le facteur du genre est l'un des plus importants dans la société, ce qui trouve son reflet dans la communication langagière.

Lien avec des recherches précédentes. Malgré le grand nombre de travaux sur l'euphémisme, il n'y a pas de compréhension unique de ce phénomène en linguistique scientifique. Le problème de la détermination de l'unité de base (euphémisme) est une difficulté pour les chercheurs en raison du

nombre illimité de formes lexicales et grammaticales, des variations sémantiques, et il est dû aux différentes approches du phénomène de l'euphémisme.

L'euphémisme est un phénomène linguistique très hétérogène. La fonction euphémique utilise une variété de moyens d'expression, de tropes : métaphores, épithètes, etc. Dans le langage familier à l'aide des euphémismes, il est possible de faire preuve de politesse, d'atténuer les moments désagréables pour l'interlocuteur. D'autre part, les euphémismes créent souvent des locutions qui peuvent affecter le lecteur et manipuler sa conscience. Dans les belles lettres, l'euphémisme aide à créer des blagues, de l'ironie ou du sarcasme.

En linguistique française, il existe plusieurs interprétations de cette trope: «Euphémisme est un mot ou une expression employé à dessein afin d'éviter l'évocation d'une réalité désagréable ou choquante» [5, p.65]; «euphémisme – choix d'un mot atténué pour remplacer un mot jugé trop cru, une expression jugée trop choquante » [4, p. 311].

E. Patridge estime que les euphémismes sont des expressions qui servent à minimiser l'impression désagréable sur l'auditeur ou les conséquences possibles pour l'orateur, si ce dernier veut faire une impression favorable. [6, p. 110]

S. Brunet insiste sur la politesse excessive des substitutions euphémiques sur fond de chute massive des fondements et de démocratisation des normes linguistiques [2, p. 235].

L'analyse des définitions existantes des euphémismes montre qu'il n'y a pas de consensus parmi les linguistes sur cette question. Souvent, les définitions existantes des euphémismes sont basées sur l'une de leurs principales caractéristiques — la capacité de remplacer une expression nette ou rugueuse par une expression plus douce et plus mélodieuse.

De nos jours, l'intérêt des linguistes modernes pour le phénomène du dysphème — le « grossissement » du langage, qui est activement utilisé dans la société avec une liberté d'expression illimitée connaît sa naissance.

Objectifs des recherches est d'analyser la sémantique et les fonctions des euphémismes et des dysphémismes dans les magazines illustrés d'approche sexospécifique différente, afin d'établir la dissemblance de genre dans l'utilisation de ces derniers.

Présentation de l'étude menée. Au cœur de cette étude se trouvent les unités euphémiques et dysphémiques étiquetées selon le genre et leur fonctionnement en français moderne. Étant donné que la communauté mondiale moderne vit dans une communication interculturelle, il est important d'établir une communication réussie entre des personnes de cultures différentes, ce qui à son tour est impossible sans comprendre les tendances actuelles de la vie d'une société. Ainsi, il est très important de prendre en compte le fait de l'existence d'un vocabulaire genré, et d'avoir une idée de moyens d'expression linguistiques tels que les euphémismes et les dysphémismes, qui sont très répandus en français moderne. Les linguistes se tournent de plus en plus vers les facteurs sociaux qui déterminent les attitudes des hommes et des femmes face à une situation particulière. Et comme la langue elle-même et la société sont inextricablement liées, la structure lexicale de la langue est constamment reconstituée avec de nouvelles unités lexicales. Et les euphémismes et les dysphémismes, à leur tour, représentent le mode de vie et les principes moraux de la société moderne.

Aujourd'hui, le paramètre du genre est l'un des facteurs les plus importants pour la vie de société française. Le problème du rapport de la langue masculine et féminine du point de vue de la politesse, leurs similitudes et leurs différences restent au centre des recherches de nombreux linguistes.

Tout d'abord, il faut noter que l'euphémisme est présent dans le langage humain depuis des siècles: les tabous du langage ont servi de levier puissant du processus de formation des mots, générant de nouvelles unités lexicales remplaçant des mots interdits.

On sait que les hommes et les femmes utilisent souvent des expressions différentes pour désigner les mêmes concepts. Aujourd'hui, la linguistique de genre est un domaine scientifique indépendant. De nombreux linguistes s'accordent à dire que la caractéristique distinctive du style de communication des femmes est l'utilisation du principe de politesse ou de tactiques de coopération [1].

Il est admis d'attribuer un certain nombre de principes pragmatiques sous-jacents à l'émergence d'un euphémisme. Sa définition même met l'accent sur le fait que le principal stimulus qui motive le locuteur à utiliser des euphémismes est la politesse. En règle générale, les euphémismes atténuent de divers types de déficiences physiques et mentales. Ainsi, l'euphémisme est l'un des nombreux moyens linguistiques de la catégorie de politesse.

L'étude des euphémismes dans la version féminine de la langue est particulièrement intéressante, car ce sont souvent les femmes qui recourent à l'adoucissement du langage et suivent des tactiques de coopération dans leurs activités langagières.

L'analyse du matériel recueilli montre que les principes de politesse ou les tactiques de coopération sont mis en œuvre à l'aide des euphémismes dans le langage des femmes. Les thèmes euphémiques incluent l'apparence, le surpoids, les problèmes de peau, l'âge, certains problèmes liés à la maternité, la mort et les relations sexuelles.

L'utilisation des euphémismes créés sur les principes de politesse par les femmes est un aspect intéressant et peu étudié du français moderne.

Il convient de noter que l'tilisation des euphémismes est inhérente aux femmes dans une large mesure. Selon Sylie Debras, pour les femmes, il est important non seulement leur appartenance à la société, mais aussi leur reconnaissance, leur agrément, donc dans le langage, elles ne cherchent pas à se démarquer, mais à tisser le réseau de connexion, en utilisant le mode de communication, qui amène à l'attachement à elles-mêmes [3, p. 64].

Les euphémismes, qui se sont généralisés dans les médias féminins, permettent de juger des stéréotypes et des normes de comportement existants. Le groupe le plus nombreux ce sont les euphémismes qui cachent, voilent de divers défauts physiques. Cela est dû à l'attention accrue des femmes à leur apparence, à leur silhouette et à leur désir de bien paraître. Lorsqu'il s'agit d'un problème tel que le surpoids, les femmes recourent à l'utilisation d'un grand nombre d'unités euphémiques.

L'étude des matériaux de la presse française moderne à travers le prisme des noms euphémiques permet de juger un certain nombre de traits de la vision du monde qui s'est formée dans la société. Ainsi, en termes socioculturels, sur le fond de normes morales et éthiques établies, on peut parler d'une timide omission par les femmes de certains aspects négatifs de leur vie. Les femmes influencent le développement du langage en raison de leur désir naturel de sophistication. En terme d'exemples on peut citer les euphemismes suivants:

– euphémismes qui servent à cacher l'âge: *personnes de troisième age, têtes argentées, seniors, passer les quarante ans, premiers signes de l'âge* etc.;

– euphémismes pour désigner la relation entre une femme et un homme. Souvent, une femme essaie de masquer son attitude envers le sexe. Au lieu de dire «nous avons des relations sexuelles», les femmes préfèrent l'expression *«nuits partagées»*. Pour désigner une nouvelle relation, au lieu de dire «remariage», les femmes utilisent la construction *«second départ»*, exprimant leurs espoirs d'un mariage heureux et démontrant leur attitude à son égard (un second depart = un autre amour, un autre mariage);

– euphémismes pour masquer la signification directe du verbe «grossir». Le magazine Marie Claire a de nombreux exemples : *«Des vacances sans se priver et sans prendre un gramme»* [11], *«Il n'y a aucune honte à prendre des kilos durant sa grossesse.»* [7], *«Si perdre du poids n'est pas chose facile, prendre du poids n'est pas non plus une mince affaire, voire une réelle préoccupation pour certaines femmes.»* [9], *«…l'art de perdre kilos et centimètres en trop.. »* [12].

Dans les magazines féminins français, le mot « grosse » en rapport avec les femmes est remplacé par diverses constructions et expressions *: prendre un kilo, avoir quelques centimètres en trop, les volumes se sont déplacés.*

Ce groupe thématique est activement utilisé dans la presse française afin de ne pas offenser les femmes obèses, car une femme fait toujours très attention à sa silhouette. Le groupe d'euphémismes suivant fait référence à la cosmétologie et à la chirurgie plastique ; elle est étroitement liée à la précédente, car le même désir de bien paraître pousse les femmes à toutes sortes de procédures cosmétiques qui améliorent la silhouette, le teint, la coiffure;

– euphémismes pour décrire l'apparence et la silhouette laides ou vieillissantes: *«... la peau d'orange se loge là où on n'en veut pas...», «…pour se débarrasser de la peau d'orange…»* [8], *«A la moindre émotion ma peau ressemble à celle d'une mandarine»* [11].

Ainsi, la peau des femmes, qui perd son élasticité, est comparée à la peau d'une orange ou d'une mandarine : une peau d'orange, une peau de mandarine = une peau qui a de la cellulite;

– euphémismes qui verbalisent le thème de la maladie et de la mort. Pour adoucir la description de la situation associée aux émotions négatives, les femmes utilisent différentes constructions : *disparaître, aller dans un autre monde , partir pour un autre monde, s'en aller, la disparition, le départ, le dernier sommeil* etc.

Ayant examiné les euphémismes dans les magazines masculins, il convient de noter que leur nombre est beaucoup plus petit que dans les magazines féminins. De plus, les champs sémantiques est également diffèrentent. Mais le champ sémantique de la « mort » est présent dans les magazines masculins et est le plus nombreux. Ce sujet est souvent verbalisé par des euphémismes. Pour adoucir la description de la situation associée aux émotions négatives, les hommes utilisent des constructions pareilles à celles

des femmes: *disparaître, aller dans un autre monde, partir pour un autre monde, s'en aller, la disparition, le depart, le dernier sommeil*.

Le champ sémantique suivant concerne le thème des « relations sexuelles ». Les auteurs des articles dans des magawines masculins utilisent les euphémismes : *promiscuité, intimité, relations intimes, être intime de, rencontres intimes, ébats amoureux*.

Le champ sémantique suivant des euphémismes concerne « la race ». Les auteurs des articles des magazines masculins utilisent l'euphémisme *«les personnes de couleur»* pour désigner une personne ayant une couleur de peau différente. Son émergence est dictée par l'éthique politique et la volonté d'éviter les précédentes unités à connotation négative. On ne retrouve donc pas le mot «le noir» ou «le nègre» dans la presse.

Le thème de la guerre est également l'un des plus discutés dans les magazines masculins, les auteurs utilisent donc des euphémismes pour ce champ sémantique. Dans l'article sur les événements militaires en Irak et en Syrie, il y a un euphémisme *« opération »* au lieu du nom direct « attentat » : *«De Daesh, lui qui a commandé des opérations impliquant 60 avions, dit qu'il s'agit d'un ennemi». «…une opération des yeux prévue pour que ses chances de survie sans lunettes et sans lentilles soient augmentées en cas de déluge (original).»* [15]. L'exemple suivant de l'euphémisme *« le conflit armé »*, c'est-à-dire que l'auteur essaie de ne pas utiliser le nom direct de réalité – « la guerre » : *«Une place qui s'explique par une grande instabilité de la ville depuis le conflit armé …»* [14].

Lors des recherches, nous n'avons trouvé qu'un seul dysphémisme qui indiquait l'état physique d'une fille anorexique.. A noter que l'article est également accompagné d'une horrible photo, et l'auteur utilise le dysphémisme « *laideur* » pour décrire le corps de la jeune fille, ainsi que pour choquer le lecteur et mobiliser l'opinion publique en montrant ce à quoi peut amener une perte de poids fanatique. *«… Regardez cette photo ! Vous voyez* ***la laideur*** *et ressentez le dégoût ?»*

Par contre, dans le magazine pour hommes, nous avons trouvé plus de dysphémismes dénotant des processus et des états physiologiques: «…ce club conçu par David Lynch - il porte le nom du bar de Mulholland drive -, est encore aujourd'hui assez cool, l'obligation d'être adhérent pour franchir la porte ayant démotivé les nombreux *crevards* de la rue Montmartre» *;* «Tout à coup, votre cousin *bedonnant* aux vêtements moches et informes est devenu une icône de mode» [13].

L'auteur du prochain article appelle une fille en surpoids « *hippopotame »*, ainsi il exprime son attitude négative : «Une fille arrive et me parle. J'avais une copine à l'époque et cette meuf ne me plaisait pas *(un vrai hippopotame)*, alors j'ai essayé de l'ignorer» [16].

Comme nous pouvons le voir, le magazine féminin utilise un ensemble plus large des euphémismes liés au thème des processus physiologiques. Les dysphémismes utilisés par les auteurs dans le domaine thématique de la physiologie sont beaucoup plus nombreux dans le magazine masculin.

A ce titre, ce sujet est important et pertinent pour les auteurs des deux magazines, mais pour sa discussion ils utilisent les unitéslexicales contrastantes.

On peut envisagr particulièrement le sujet du surpoids qui est traité dans les deux magazines. C'est un sujet délicat pour une auteure – femme qui utilise, par exemple, l'euphémisme *« une femme non anorexique »* ; lauteur – homme, au contraire, utilise des dysphémismes – « *un vrai hippopotame », « bedonnant »*, qui essaie, très probablement, de montrer un certain mépris soit pour le sujet lui-même, soit pour les personnes décrites.

Conclusion et perspectives des recherches ultérieures. Les euphémismes et les dysphémismes sont deux types divers des unités lexicales qui ont un certain nombre de caractéristiques à la fois générales et spécifiques. Les euphémismes et les dysphémismes s'opposent en termes d'usage, de fonction principale, de rapport à la dénotation, mais ils sont pareils dans l'instabilité de leur statut. Ce qui remet en cause l'attribution sans ambiguïté d'un mot/une expression à la catégorie des euphémismes ou des dysphémismes et confirme la nécessité d'identifier l'acte de parole.

La recherche consistait à identifier les sujets les plus euphémisables et dysphémisables pour les magazines de différentes orientations de genre. Ainsi, dans les magazines féminins, le sujet des processus physiologiques, des conditions et des lacunes est le plus souvent euphémisé, et le sujet de l'évaluation de l'humain est dysphémisé. Dans les magazines masculins, le nombre d'euphémismes est plus petit. Les auteurs des articles les utilisent sur le thème des échecs de la vie, de l'appartenance raciale et de la mort, et ils dysphémisent le plus activement les domaines thématiques des échecs de la vie, des relations intimes et de l'évaluation de l'humain.

Dans les recherches ultérieures nous nous proposons de faire une classification des dysphémismes d'après les champs sémantiques où ils sont utilisés le plus souvent.

Références:

1. Бакушева Е. М. Социолингвистический анализ речевого поведения мужчины и женщины (На материале французского языка) : автореф. дис. … канд. филол. наук : 10.02.05. Москва, 1995. 18 с.

2. Brunet S. Les mots de la fin du siècle. Paris: Edition Bélin, 1996. 254 p.

3. Debras S. Des journaux et des femmes. *Communication et langage.* 1999. № 122. P. 58–71.

4. Larousse. Dictionnaire de la linguistique et des sciences du langage. P. : Larousse, 2008.

5. Lopatnikova N. N., Movchovitch N. A. Lexicologie du français moderne. Москва. 2006. 335 с.

6. Partridge E. Usage and Abusage: A Guide to Good English. New York. 1964. 379 p.

7. Anne Hathaway : son message fort sur les kilos de grossesse ... *Marie Claire.* URL : https://www.marieclaire.fr/recherche?q=www.marieclaire.fr%2F%2Canne-hathaway-son-message-fort-sur-les-kilos-de-+grossesse%2C827033.asp (date d'application: 15.11.2021).

8. Anorexie : a-t-on le droit de montrer cette photo? *Marie Claire*. URL: https://www.marieclaire.fr/,anorexie-a-t-on-le-droit-de-montrer-cette-photo,20258,466.asp (date d'application: 21.11.2021).

9. Comment prendre du poids (sans faire n'importe quoi) ? *Marie Claire.* URL : https://www.marieclaire.fr/,prendre-du-poids,782209.asp (date d'application: 20.11.2021).

10. Comment profiter des vacances sans se priver et sans prendre un gramme ? *Marie Claire.* URL : https://www.marieclaire.fr/,des-vacances-sans-se-priver-et-sans-prendre-un-gramme,20149,167.asp (date d'application: 28.11.2021)

11. Marre de la peau d'orange ? Les conseils pour la faire disparaître. *Elle*. URL : https://www.elle.fr/Minceur/Astuces-minceur/peau-d-orange-3490208 (date d'application: 28.11.2021).

12. Mincir en fonction de son âge et de son métabolisme. *Marie Claire.* URL : https://www.marieclaire.fr/,maigrir-selon-son-age,721448.asp (date d'application: 25.11.2021).

13. Paris by night : Où croiser des « People »? *GQ*. URL: https://www.gqmagazine.fr/pop-culture/sorties/articles/paris-by-night-ou-croiser-des-people/47433 (date d'application: 21.11.2021).

14. Quelles sont les pires villes où vivre en 2017 ? GQ. URL: https://www.gqmagazine.fr/pop-culture/news/articles/quelles-sont-les-pires-ville-ou-vivre-en-2017-/55515 (date d'application: 21.11.2021).

15. « Tu fais une putain de cible, couche-toi! ». GQ. URL: https://www.gqmagazine.fr/pop-culture/gq-enquete/articles/tu-fais-un-putain-de-cible-couche-toi-/44163 (date d'application: 21.11.2021).

16. Violé par une femme, la fin du tabou ? *GQ*. URL: https://www.gqmagazine.fr/sexactu/articles/viol-par-une-femme-la-fin-du-tabou-/11472 (date d'application: 21.11.2021).

Kim L. A. EUPHEMISMS AND DYSPHEMISMS IN ILLUSTRATED GENDER-SPECIFIC MAGAZINES

The article presents the differences in the use of euphemisms and dysphemisms at the level of gender confrontation. The author seeks to identify these differences using material collected in women's and men's illustrated magazines, comparing the degree of disclosure of individual plots, the frequency of use of euphemisms and dysphemisms, their types and their purpose in relation to taboo topics that exist between men and women.

The uniqueness of euphemism and dysphema lies in their ability to reflect social, cultural and moral values, features of worldview and thinking not only in the language of individuals, but also in the linguistic portrait of modern society as a whole. Euphemisms and dysphemisms completely depend on the assessments of certain phenomena accepted in society to determine what is decent, acceptable and what is not. Hence the need for their systematic study in connection with cultural and social changes.

There are always topics in society that do not involve open discussion, as a result of which ideas about appropriate and inappropriate means of expression are formed. It is euphemisms that are meant to replace them. Many modern euphemisms are the result of the emergence and consolidation in the public consciousness of new social, political and religious prohibitions and taboos, which are reflected in journalistic texts.

Opposite to them in their function are dysphemisms, which are also found in journalistic-style texts, the essence of which lies in the deliberate rudeness of language, appealing against the general rules of communicative comfort in order to convey greater expressiveness.

Euphemisms and dysphemisms, in contrast to most lexical phenomena of language, are particularly sensitive to changes in the culture of human relations and to moral assessments of certain phenomena of social life. What appears to be a euphemism at one stage of society often ceases to be so at the next, becoming a means which, from the point of view of most native speakers, directly calls the object too direct, that is, becomes dysphemism. In addition to the time factor, the social factor is also important: in different social environments and strata, there are different ideas about what is "decent" and "indecent", and therefore what can be called directly and what should remain "veiled", ie to have euphemistic features.

Means of euphemism and dysphemia are strategies of language behavior that allow a person to avoid crises, awkward situations, as well as to overcome communication difficulties and feel "relaxed".

Key words: *euphemisms, dysphemisms, women's magazine, men's magazine, semantic field.*

УДК 811.133.1
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/37

Кузнецова Ю. І.
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Сідак О. О.
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

ОСОБЛИВОСТІ УТВОРЕННЯ ПРЕФІКСАЛЬНИХ ДЕРИВАТІВ У ФРАНЦУЗЬКІЙ БУДІВЕЛЬНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

У статті проаналізовано особливості утворення префіксальних дериватів у французькій будівельній термінології, наведено поняття префікса як словотвірного форманта. За допомогою зіставного, трансформаційного та семантичного аналізу визначено критерії відмежування префіксальних дериватів від композитних утворень. За релевантний критерій розрізнення префіксального деривата і композита взято неможливість семантичного членування термінологічної одиниці без зміни значення нової лексичної одиниці.

Надано префіксальній інвентар, яким користується сучасна французька мова загалом і будівельна термінологія зокрема, причому підкреслюється, що префіксальний фонд майже повністю складається з формантів латино-грецького походження, оскільки французька мова не розвила так званих «автохтонних» префіксів. Виявлено, що префіксація є продуктивним способом поповнення словникового складу не лише загальнонаціональної мови, а й спеціальної термінології. Дослідження похідних будівельних термінів продемонструвало продуктивність цього способу деривації для певних частин мови, а саме для субстантивів та дієслівних утворень. Аналіз префіксальних словотвірних моделей також показав певну частиномовну вибірковість формантів. Проаналізовано семантику похідних будівельних термінів. Префіксальні словотвірні моделі, як правило, моносемічні, що свідчить про конкретність префіксів і відсутність полісемії всередині словотвірної моделі. Під час аналізу виявлено, що префіксальні термінологічні деривати відтворюють значення твірного слова без нарощень, змін семантичного обсягу. Визначено, що префіксальні форманти мають широкий спектр словотвірної семантики (від конкретних адвербіально-препозитивних значень, які переважають у «народних» префіксах, до узагальнено-оціночних, притаманних «науковим» префіксам).

Ключові слова: *деривація, дериват, префіксація, словотвірна модель, словотвірне значення, будівельна термінологія.*

Постановка проблеми. У французькому мовознавстві існує досить спірна думка про послаблення дериваційних процесів, зокрема префіксації. Так, Ш. Баллі наводить деякі ознаки послаблення префіксації, як-от злиття префікса з основою, нестійкість префіксальних форм, заміна «книжних слів» (типу collaborer, superposer) зворотами з постпозитивними прийменниками (travailler avec, mettre dessus) [1, с. 260–261]. Ж. Леже [9] також підтримує цю точку зору, хоча більшість романістів указують на активність префіксальної деривації в утворенні не лише суспільно-політичних та термінологічних, а й стилістичних неологізмів [3; 7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Отже, префіксація визнається продуктивним засобом поповнення словникового складу мови [4]. Слід зазначити, що французька деривація володіє досить багатою префіксальною системою. Однак префіксація залишається найменш вивченою в афіксальній системі словотвору французької мови. Як зазначає Р. Вагнер, початкові афікси дають привід до дискусії, яка не закінчилась [12, с. 66]. Не існує і єдиної думки щодо структурно-семантичних характеристик префіксальних утворень. У визначенні префікса трапляються суперечливі міркування, що зумовлює різне трактування словотвірного статуту препозитивних морфем і відсутність чітких критеріїв для розмежування префіксації і композиції. Оскільки префікси виникли із синтаксичних сполучень у результаті узагальнення поняття, яке вони висловлювали, сам генезис префіксальних формантів зумовив їх корелятивність із прийменником і прислівником у сучасній французькій мові [1, с. 260]. Цим пояснюється відсутність чіткого визначення префікса як морфеми, що бере участь саме в префіксальному словотворі. Так, А. Дарместетер префіксальні утворення зараховує до

композитів [5], А. Доза вважає префікси проміжною ланкою між деривацією і словоскладанням [2, с. 158], А. Мітран, не відрізняючи дієслівної префіксальної деривації від композиції, обмежується визначенням відокремлюваних і невідокремлюваних префіксів [10, с. 50]. Зовнішня схожість між префіксами і прийменниками приводить до єдиної структури прийменникових та префіксальних конструкцій, що є синтаксичними за своєю сутністю.

Постановка завдання. У дослідженні ми намагаємось чітко визначити статус префіксальних морфем і розробити критерії їх відмежування від відповідних прийменників та прислівників, показати використання «народних» і «вчених» префіксів у творенні термінів-дериватів будівельної термінології.

Виклад основного матеріалу. Французька деривація володіє досить багатою префіксальною системою. Так, Dictionnaire du Français Vivant [6] наводить 43 основних префіксальних форманти, а Grand Larousse містить близько 260 префіксів [10, с. 31]. Проте французька мова має лише 1 власний префікс (le préfixe autochton) mé-/més- від давньофранцузького mis, тому використовує префікси латинського та грецького походження, серед яких розрізняють «народні» і «вчені» [10, с. 32]. Уважається, що «народні» більш продуктивні, але мова науки і техніки віддає перевагу останнім [7].

Розподіл префіксальної системи французької мови на «народні» та «вчені» («книжні») префікси бачимо в роботах П. Гіро [8]. «Народні» і «вчені» префікси вільно сполучаються як зі «своїми», так і з «чужими» коренями.

Під префіксом розуміють препозитивну морфему, яка має узагальнювальне значення і за допомогою якого вона будує словотвірну пару, вступаючи в семантичний зв'язок із твірною основою (далі – ТО). Згідно з цим визначенням префікс є невідокремлюваним для самостійного функціонування, утворюючи семантичну єдність з основою. Це твердження є цілком справедливим для «вчених» префіксів (in-, pré-, post- та ін.), які не мають корелятивних непохідних прислівників або прийменників у сучасній французькій мові, і для префіксів a-, dé-, en- (em-), re-, які є корелятивними до прийменників. Однак форманти contre-, sur-, sous-, entre- більше пов'язані з вихідними корелятами – адвербіалізованими прийменниками. Зберігаючи семантичну окремість, вони виявляють у лексичній одиниці ознаки першого компонента складного слова, виступаючи як значущі кореневі морфеми (contre-pente, contrepoid, entreposer, entre-axe тощо). Характер словотвірного процесу в таких термінах відповідає композиції.

Для вирізнення префіксальних дериватів і відокремлення їх від композитів нами здійснено зіставний, трансформаційний та семантичний аналізи термінів, побудованих за участю префіксальних формантів, корелятивних адвербіалізованим прийменникам. Як релевантний критерій розмежування префіксального деривата від композита ми брали неможливість семантичного членування термінологічної одиниці без зміни значення нової лексичної одиниці (далі – ЛО).

Семантика окремих префіксальних дериватів, трансформованих у синтаксичні словосполучення, змінюється докорінно. Трансформація ЛО *surcharger* (перевантажувати) у словосполучення *charger sur...* (навантажувати на...), *surpression* (підвищений тиск) у *exercer une pression sur qch* (здійснювати тиск на що-небудь) знімає ідею перевищення меж нормального, властиву для словотвірного значення (далі – СЗ) форманта sur-. У ролі прийменника *sur* позначає розташування об'єкта в просторі щодо того, що слугує йому опорою (charger sur qch), або того, з чим він входить у контакт (exercer une pression sur qch). Те ж саме відбувається під час членування ЛО *sous-pression* (протитиск) у *pression sous qch* або трансформації в словосполучення *être sous la pression*. Прийменнику *sous* у цих виразах притаманне значення тільки позиційності, а не протистояння, протидії, яке виявляє префікс *sous* у терміні *sous-pression*. Отже, в таких випадках має місце префіксальний спосіб деривації, а не композиційний.

До складу проаналізованих будівельних дериватів (239 ЛО) входять 34 префіксальних форманти (серед них є 6 префіксоїдів греко-латинського походження (auto-, iso-, infra-, micro-, poly-, semi-)). Найвищу продуктивність виявили contre- (39 похідних), dé- (27 похідних), pré- (22 похідних), in-/im-/ir- (18 похідних), re-/ré- (15 похідних). Наведені цифри є специфічними саме для словотвірної системи будівельної термінології, оскільки для загальнонаціональної французької мови, за свідоцтвом Dictionnare des Mots Nouveux, останнім часом найпродуктивнішими стали форманти super-, anti-, non-, хоча названі нами префікси re-/ré-, in-/im- також мають високий «рейтинг».

На відміну від суфікса префікс приєднується до повнозначного слова. Отже, узагальнена словотвірна модель (далі – СМ), за якою реалізується утворення префіксальних дериватів, має вигляд бінара pr. + M, де pr. – префікс, а M – повнозначне слово. Префікс не є транспонентом, і похідні за

префіксацією належать до того ж лексико-граматичного класу, що й мотиванти.

Лінгвісти зазначають, що суфіксація збагачує іменники, а префіксація є найбільш плідною для дієслівних утворень [4; 11]. Дослідження похідних будівельних термінів демонструє продуктивність цього засобу деривації і для інших частин мови. Більшу частину префіксальних утворень становлять субстантиви – 122 ЛО, що є виявом предметності БТ. Дієслівні утворення посідають друге місце – 74 похідних терміни, тоді як ад'єктивні становлять лише 43 ЛО. Основними СМ утворення префіксальних дериватів у французькій БТ є:

1. pr. + N → N; 2. pr. + V → V; 3. pr. + Adj → Adj

- contre- (у СМ contre- + N → N) – 34 деривати contre-canal, contre-corbeau);
- pré- (у СМ pré- + N → N) – 15 дериватів (prémoulage, prétaillage);
- micro- (у СМ micro- + N → N) – 10 дериватів (microcorrosion, microfracture);
- entre- (у СМ entre- + N → N) – 8 дериватів (entre-poutre, entretoise);

вербальними:

- dé- (у СМ dé- + V → V) – 25 дериватів (déboucher, décaler, défaire);
- en- (em-) – (у СМ en- (em-) + V → V) – 10 дериватів (entailler, emmurailler);
- re- (у СМ re- + V → V) – 15 дериватів (raffinir, réagir, retomber).

Переважно ад'єктивним виявився префікс in- (im-) у СМ in- (im-) + Adj → Adj (13 ЛО): inoxydable, immobile, incompressible. Ці дані дозволяють говорити про певну тенденцію, а не про існування суто субстантивних, вербальних або ад'єктивних префіксів, оскільки більшість префіксів задіяна не в одній, а в кількох СМ. Так, префікс $anti_2$- бере участь у СМ $anti_2$- + N → N і $anti_2$- + Adj → Adj з приблизно однаковою кількістю похідних (7 і 6 ЛО відповідно). Префікс contre- задіяний не лише в субстантивній СМ, а й у СМ contre- + V → V (contre-murer, contre-plaquer), у СМ contre- + Adj → Adj (contre-coudé), префікс re- в СМ re- + N → N (recuisson) і т.ін.

Дані аналізу словотвірної структури префіксальних дериватів указують на певний зв'язок між структурою ТС і його здатністю до утворення префіксальних похідних. Виявлено, що найвищу потенцію до участі в префіксальних процесах демонструють похідні слова (суфіксальні, префіксальні або парасинтетичні). Від них утворено 72% (172 ЛО) префіксальних дериватів: gazon → gazonner → engazonner, vis → visser → dévisser, boulon → boulonner → déboulonner. Від непохідних слів та слів зі зв'язним коренем утворено 27,2% (65 ЛО) дериватів: meuble → immeuble, mobile → immobile, action → interaction, rapid → ultra-rapid. В окремих випадках префікси приєднуються до композитів (0,8% – 2 ЛО): polyvinilchlorure, semi-porte-à-faux.

Графічна форма префіксальних дериватів визначається недискретністю, що реалізується в написанні разом або через дефіс, інколи можливі обидва варіанти (intra-dos/intrados, entre-axe/entraxe, pré bâti/prébâti), що свідчить про їх структурну та змістовну цілісність у синхронному плані.

Префіксальні похідні будівельні терміни виявляють здатність до подальшого утворення похідних засобами суфіксації (167 ЛО), як-от indissouble → indissoubilité, contrevent → contreventer → contreventement, входячи до лінійних і віяльних парадигм, або конверсії: antiplastifiant adj (той, що підвищує жорсткість) → antiplastifiant m (домішка, що підвищує жорсткість у бетоні).

Семантика похідних префіксальних термінів залежить, по-перше, від СЗ дериваційних моделей, яке безпосередньо залежить від конкретних сем словотвірних формантів, задіяних у цій моделі; по-друге, від індивідуальної семантики мотивантів, що тісно взаємодіє з екстралінгвістичними факторами – сферою використання.

Префікси-носії СЗ у СМ характеризуються семантичною конкретністю завдяки генетичній спорідненості з прийменниками або повнозначними кореневими словами. Конкретність сем префіксальних формантів знімає полісемію всередині СМ. Так, із 56 СМ, за якими реалізується утворення префіксальних похідних, лише 8 виявляють багатозначність: Наприклад, СМ entre- + V виявляє значення: 1) локативності (сема «між»): voûter (заводити сволок) → entrevoûter (заповнювати міжбалковий простір); 2) сепаративності: couper (різати) → entrecouper (перерізати).

Полісемічність притаманна також СМ en- (em-) + V; re- + V; contre- + N; inter1– + N; dé- + V .

Згідно зі значенням формантів префіксальні СМ, за якими реалізуються утворення будівельних термінів, поділяємо на кілька груп:

– СМ зі значенням локативності. Це найчисленніша група, до якої входять 22 СМ: en- (em-) + V (encadrer); a- + V; a- N (abaisser, ajour); $anti_1$- + N (antichambre); contre- + N (contre-façade), contre- + V (contre-latter); contre- + Adj (contre-coudé); dé- + N (débord), entre- + N, entre- + V (entre-modillon, entre-voûter); extra- + N (extra-dos); infra- + N (infra-structure), inter- + N, inter- + Adj (intercommunication, interurbain); intra- + N, intra- + Adj (intrados, intra-urbain); juxta- + V (juxtaposer); sous- + N, sous- + Adj

(sous-face, souterrain); sur- + N (surface); trans- + N, trans- + V (transparoi, transmettre);

– СМ зі значенням інтенсифікації (7 СМ), де ступінь інтенсивності ознаки або дії виражається за допомогою префіксів, переважно «наукових». Це такі СМ, як é- + V (échauffer), hyper- + Adj (hyperstatique); super- + N (supertrancheuse); sur- + V (surchauffer), sur- + N (surchauffe); ultra- + N (ultrafiltre), ultra- + Adj (ultra-rapid). За даними П. Жільбера, в сучасному французькому словотворі префікси інтенсивності є активними і продуктивними [7], але в БТ ця тенденція не є провідною, що можна пояснити емоційною знебарвленістю термінологічної лексики;

– СМ зі значенням опозиційності. Охоплює 4 СМ зі значенням протидії, протиставлення: $anti_2$- + N, $anti_2$- + Adj (antisol, antiputride); contre- + N (contrevent); para- + N (paravent);

– СМ зі значенням темпоральності (передування або наступність) – 5 СМ: post- + N (postcontrainte), post- + Adj (postcontraint); pré- + N (préchauffage), pré- + Adj (précoulé); pré- + V (préétablir). Хоч префікси *post-* та *pré-* в сучасній французькій мові мають значення наступності і передування не лише в часі, а й у просторі, то в семантиці БТ темпоральна однозначність є їх відмінною рисою для похідних будівельних термінів;

– СМ зі значенням негативності (6 СМ), носіями цієї семи є префікси dis-, in- (im-, ir-), non-: dis- + N (discontinuité); in- + Adj, in- + N, in- + V (inoxydable, imporosité, insonoriser); non- + N, non- + Adj (non-destruction, non-armé);

– СМ зі значенням реверсивності (2 СМ): dé- + V, dé- + N (démonter, dégel);

– СМ зі значенням сепаративності (2 СМ): en- (em-) + V (embrancher); entre- + V (entrecouper);

– СМ зі значенням повторюваності дії (2 СМ): re- + N (recuisson), re- + V (refaire, revêtir);

– СМ зі значенням партитивності (2 СМ): semi- + N, semi- + Adj (semi-couverture; semi-circulaire). Формант semi- є носієм семи половинчатості або частковості;

– кваліфікативні СМ (5 СМ): СМ, що вводять ідею новизни: néo- + Adj (néogothique), néo- + N (néoclassicisme);

– СМ, що вводять ідею розміру: micro- + N (microbétonnière), micro + Adj (microgrenu); рівності: iso- + Adj (isostatique);

– СМ зі значенням: самостійності: auto- + Adj – autoporteur; привативності: é- + V – écouler; перфективності: par- + V – parachever; множинності: poly- + N – polypropylène, polystyrène, що мають незначну кількість дериватів.

Таким чином, префіксальні форманти виявляють широкий спектр словотвірної семантики (від конкретних адвербіально-препозитивних значень, які переважають у «народних» префіксах (contre-, en-, entre- і т.д.), до узагальнено-оціночних, притаманних «науковим» префіксам і префіксоїдам). У деяких випадках СЗ префікса виявляється послабленим, а семантика деривата визначається значенням ТС. Це стосується дериватів із префіксом re-, як-от accrocher (чіпляти, зчеплювати) → raccrocher (зчеплювати, причеплювати), tomber (падати) → retomber (падати, спускати), affermir (підсилювати) → raffermir (підсилювати), де ТС і дериват часто перебувають у відносинах синонімії. Спостерігаються випадки переосмислення значення ТС і вихідного слова за відсутності окресленого СЗ префіксального форманта: ménager (дбайливо ставитися) → amenager (устаткувати), accorder (подовжувати) → raccorder (з'єднувати, приєднувати). Подібна асемантичність префікса пов'язана з втратою префіксальною морфемою своєї семантичної функції в синхронному плані. Функція формантів re-, entre- в цих випадках є лише дистрибутивною. Семантика будівельних дериватів визначається семою префіксального форманта та термінологічного значення ТС: flèche (1. стріла; 2. (буд.) стріла підйому, стріла прогину) → contreflèche (будівельний підйом, зворотний прогин); corbeau (1. крук; 2. консоль) → contre-corbeau (підхват).

Значення похідного, яке базується на термінологічному значенні ТС, приймає його значення без нарощень.

У процесі аналізу нами виявлено, що 98% (234 ЛО) префіксальних дериватів не зазнали зміни семантичного обсягу (звуження, розширення).

Висновки і пропозиції. Аналіз фактичного матеріалу дає змогу стверджувати, що префіксація лишається продуктивним способом поповнення будівельної термінологічної лексики. Префіксальні деривати слід відмежовувати від композитів, оскільки трансформаційний аналіз демонструє неможливість семантичного членування термінологічної одиниці без зміни значення нової ЛО.

У системі французької префіксальної деривації переважають форманти латинського і грецького походження. У будівельних префіксальних дериватах «народні» і «вчені» префікси вільно сполучаються зі словами як народного, так і книжного фонду, що свідчить про суто етимологічну природу такого розподілу. Префіксальні СМ у сфері БТ характеризуються переважною моносемічністю завдяки конкретності префіксів, які мають генетичну спорідненість із прийменниками або повнозначними кореневими словами.

Подальші розвідки з цієї тематики можуть здійснюватись у сфері ономасіології префіксальних дериватів.

Список літератури:

1. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка : на фр. яз. Москва: Изд-во иностр. лит., 1955. 416 с.
2. Доза А. История французского языка. Москва : Иноиздат, 1956. 471 с.
3. Маноли И. З. Потенциальное слово-идиолект-лексикография. *Структурно-семантические и прикладные исследования.* Кишинев : Штиинца. 1990. С. 37–43.
4. Скибенко В. В. Словообразовательные особенности глагольных препозитивных формантов, коррелятивных предлогам, в современном французском языке : автореф. дис. … канд. филол. наук. Киев, 1980. 24 с.
5. Darmesteter A. Traité de la formation des mots composés dans la langue française, comparée aux autres langues romanes et au latin. P. 1985. 331 p.
6. Dictionnaire du français vivant / M. Daveau, M. Cohen, M. Lallemand. Paris : Bordas, 1983. 1346 p.
7. Gilbert P. Le français de demain (la préfixation). *Le français dans le monde.* P., 1973. № 99 (septembre). P. 52–54.
8. Guiraud P. Les mots savants. P. 1968. 122 p.
9. Léger J. A propos du préfixe re-. *Le français moderne.* Paris, 1956. № 4. P. 285–291.
10. Mitterand H. Les mots français. Paris : Presse Universitaire de France, 1976. 128 p.
11. Sauvageot Au. Portrait du vocabulaire français. Paris : Libr. 1964. 288 p.
12. Wagner R.L. Réflexions à propos des mots construits en français. *Bulletin de la Société linguistique de Paris.* Paris, 1968. T. 63. P. 66.

Kuznetsova Yu. I., Sidak O. O. PECULIARITIES OF FORMATION OF PREFIXAL DERIVATIVES IN FRENCH BUILDING TERMINOLOGY

The article analyzes the features of the formation of prefixal derivatives in French building terminology, presents the concept of prefix as a word-building formant. The criteria for distinguishing prefixal derivatives from complexe words are determined with the help of comparative, transformational and semantic analysis. The impossibility of a terminological unit semantic division without changing the meaning of a new lexical unit was taken as a relevant criterion for distinguishing between a prefixal derivative and a complexe word.

The prefix inventory which is used by modern French language in general and building terminology in particular, was given, and it is emphasized that the prefix fund consists almost entirely of Latin-Greek origin formnants, as the French language has not developed so-called "indigenous" prefixes. It was found that prefixation is a productive way to replenish the vocabulary not only of the national language, but also of special terminology. The study of derived building terms has demonstrated the effectiveness of this derivation method for certain parts of speech, namely for nouns and verbs. The analysis of prefixal word-building patterns also showed a certain partial linguistic selectivity of formants. The semantics of derived construction terms are analyzed. Prefixal word-building patterns are usually monosemic, which indicates the specificity of prefixes and the absence of polysemy within the word-building pattern. During the analysis it was found that prefixal terminological derivatives reproduce the meaning of the generating word without additional changes in semantic volume. It is determined that prefixal formants have a wide range of word-building semantics – from specific adverbial-prepositional meanings, which predominate in "folk" prefixes to generalized-evaluative, inherent in "scientific" prefixes.

Key words: *derivation, derivative, prefixation, word-building pattern, word-building meaning, building terminology.*

УДК 81'373.612.2=111-029:34
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/38

Сідак О. О.
Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Кузнецова Ю. І.
Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

КАРНАВАЛІЗАЦІЯ МОВИ ЯК ПЕРЕДУМОВА УСПІШНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ АНГЛОМОВНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ОБРАЗИ

У статті пропонується розгляд карнавальних форм сугестії, які широко використовуються в англомовному політичному дискурсі у контексті медійної взаємодії. Карнавалізація свідомості та мови розглядається як характерна риса сучасної політичної культури, якій притаманні ознаки знецінення нормативного спілкування. Карнавалізація виявляє себе у різних формах сучасної культури – елітарній (постмодерністській), масовій і контркультурі (молодіжній), в усіх сферах суспільного життя. Основним механізмом карнавальності є комічний ефект; віддзеркалюючи вияви хаотичного й образливого, він відіграє важливу роль у самоорганізації політичного буття та може наближати чи віддаляти від пізнання істини в медійному дискурсі. Системне, послідовне використання карнавальних форм образливого політичного впливу є закономірним явищем, притаманним культурі політичної медійної комунікації кількох останніх років. Моніторинг засобів контрсугестії, які активно використовувались в інтернет-просторі США та Британії у контексті жорсткого інформаційно-психологічного протистояння, часто демонструє високу ефективність карнавальних форм. Карнавальні форми комунікації, які виникають в англомовному політичному медіапросторі, відіграють ключову роль в організації інформаційного захисту політиків і політичних партій. Карнавальні форми, котрі призводять до комічного ефекту, є органічними й ефективними в епоху світоглядних змін, які переживає сучасний англомовний політичний дискурс. Карнавальне сприйняття політичних явищ пов'язане зі скасуванням всіх ієрархічних відносин. Під час карнавального дійства панують вільні стосунки. Карнавал має потужний комічний ефект завдяки невідповідності духовного, інтелектуального й емоційного. Через неможливість повноти експресії найвищі аспекти психічної реальності оживотворюються, а найнижчі можуть одухотворитися.

Ключові слова: *політичний дискурс, карнавал мови, медійний простір, комічний ефект, гіперболізація, карнавалізація цінностей, політичний гумор, інконгруентність.*

Постановка проблеми. Дослідження останніх років доводять, що в епоху вільного доступу до інформації, переоцінок і змін політична комунікація часто набуває карнавального характеру. Феномен карнавалізації мови та досягнення комічного ефекту з метою дискредитації опонента розглядається нами як одна з рис політичного дискурсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження карнавалізації політичного дискурсу у сучасній вітчизняній і зарубіжній науці у своїх працях викладають такі вчені, як М. Бахтін, І. Морозова, В. О. Самохіна. Дослідження комічного є актуальною проблемою багатьох галузей філологічних наук. Політичний гумор – це відносно нове явище, достатньо розвинене у США, але мало досліджене в Україні. Він виступає поєднанням двох несумісних явищ: політичних дискусій та елементів комічного. Серед останніх публікацій необхідно виділити статті О. Снітко «Карнавальні форми сугестії в інформаційному просторі України у контексті консцієнтальної війни», О. Назаренко «Вербальні засоби та прийоми реалізації гумористичного та комічного ефектів у американському політичному дискурсі», В. Самохіна «Карнавалізація у фокусі лінгвокреативної діяльності Homo Artifex».

Постановка завдання. Мета статті полягає у розгляді й аналізі синтаксичних засобів, за допомогою яких досягається карнавалізація мови у політичному дискурсі.

Виклад основного матеріалу. Карнавал – це явище ігрової культури, маргінальний прояв людської екзистенції, складний багатокомпонентний естетичний феномен. Карнавалізація,

за М. Бахтіним, – це семіотична теорія карнавалу. Традиційно під час карнавалу люди виходять на площу, щоб попрощатися з усім світським перед довгим постом, і всі основні позиції християнської культури, усі побутові уявлення міняються місцями: верх стає низом, замість піднесеного – матеріально-тілесне [1, с. 35]. Міняються місцями чоловіче й жіноче; відбувається зміна семантики опозиції життя – смерть, мовна інверсія (замість нормативної літературно-культурної лексики – знижена, жаргон і лайка). Карнавалізація мови характеризує перенесення ознак специфічного майданно-пародійного стилю на дискурс.

Карнавальний постмодерний текст переосмислює і пародіює всі попередні культурні епохи, особливо продуктивними є пародії на біблійну тематику, радянське минуле та творчість українських і зарубіжних письменників. Пародія уможливлює появу асоціацій і мовних ігор на політичній арені.

Пародіювання офіційної мови, сталих виразів, політичних промов відбувається шляхом їх деконструкції, що підкреслює абсурдність і порожність висловів. Поняття «карнавал» – слово-символ насиченого і напруженого політичного життя.

Для реалізації стратегії англомовної політичної образи всі учасники комунікативної ситуації повинні усвідомлювати неприпустимість негативної комунікативної поведінки у політичному середовищі, її ненормативності. Політична образа є агресивно направленою мовленнєвою дією, яка суперечить як нормам мовленнєвої поведінки, так і морально-етичним нормам [6, с. 86]. Комунікативна успішність такої політичної образи досягається, коли мовцю вдається «переключити» тональність комунікативної взаємодії з серйозної на комічну, що переводить її у модус ірреальності, послаблює мовленнєві та соціальні норми та створює комічний ефект.

Доцільним є потрактування політичного гумору як стратегії спілкування в українському політичному дискурсі, що має різноманітні форми втілення: політичні анекдоти, політичні карикатури і колажі, політичні епіграми та шаржі, політичні гостроти і жарти. Така строкатість і різноманітність жанрів і форм політичного гумору потребує комплексного підходу і зумовлює поділ гумористичних виявів політичної комунікації на дві групи. З огляду на це англомовний політичний дискурс охоплює форми вияву комічного: з одного боку, це гумор, скерований на політичну ситуацію загалом і на політиків зокрема, а з іншого – це власне політичний гумор, продукований безпосередньо учасниками політичної взаємодії.

Політичний гумор, представлений у політичному дискурсі, охоплює жарти політиків про політичних опонентів, ситуацію у країні та про себе. Для політичного гумору першої групи має важливе значення позиція мовця: для ініціатора спілкування – продуцента жартів – гумористичний ефект виникає лише за умови відповідного наміру, а для адресата важливий процес комунікативної взаємодії, а не внутрішнє мотивування поведінки з боку мовця. Наявність відповідного наміру також не забезпечує очікуваної реакції. Гумористичний ефект не завжди прогнозований, навіть коли політик свідомо жартує, адже дія екстралінгвальних чинників також потужна [8, с. 197].

Прагнучи звести до мінімуму політичні та психологічні бар'єри, підлаштуватися під потреби та бажання широких мас, суб'єкти владно-політичних відносин часто носять маски і виконують невластиві для себе ролі з метою нав'язати свій погляд і змусити повірити у те, чого у реальності взагалі не існує. Карнавалізація політики останнім часом постає як мистецтво впливу і звужується до вміння підмінити об'єктивну дійсність або стати аналогом істини [2, с. 63].

Висміюванню, сміховому початку належить головне значення карнавалізації мови. Карнавальний сміх руйнує ієрархію, розвінчує усталені догми, інтерпретує та знімає опозиції [5, с. 640]. З його допомогою все складне перетворюється на просте, він полегшує, робить невагомим усе цінне і серйозне, спричинюючи почуття блаженства й ейфорії [5, с. 645].

Незважаючи на те, що карнавал має властивість розпочинатися і закінчуватися, обмежений у часі, в умовах сучасності виникає нове співвідношення святкового та буденного. Це ознаменовується всезростаючим нівелюванням межі між ними, взаємопроникненням святкового у повсякденне й навпаки. Карнавалізація набуває тотальних масштабів і поряд із дискурсивізацією, міфологізацією, театралізацією та ритуалізацією втілюється у масовій культурі, характерною ознакою якої стає віртуалізація. Власне, віртуал, продукований усезростаючою комп'ютеризацією, суттєвим підвищенням ролі засобів масової комунікації, набуває домінантного значення у соціальному й індивідуальному житті, постає основоположним засобом символізації політики, інструментом нав'язування визначених смислів і ціннісно-світоглядних орієнтацій.

Комічне інтенсифікує процес політичної комунікації, сприяє формуванню та функціонуванню мережевих структур, породжує нову якість соціальних зв'язків і суспільних процесів, абсолютно нову стадію суспільного розвитку. Віртуалові притаманна мозаїчність, яка формується під впливом диференційованого, хаотичного і переривчастого потоку інформації, розсипається на розмаїття випадкових, слабо взаємопов'язаних структурованих понять [6, с. 87].

Підміна, заміщення реальності досягається у процесі символізації політики в умовах віртуалізації, зростання ролі та значення засобів масової комунікації та посередництвом механізмів театралізації та карнавалізації.

Властивий театралізації симулятивний характер спричиняє домінування в англомовній політичній комунікації чуттєвої складової частини, забезпечує глибокий вплив на свідомість реципієнта. Водночас потреба створити визначений позитивний образ для впливу на якомога чисельнішу аудиторію зумовлює пріоритет візуалізації та тиражування видовищ. За допомогою комічного, використання стереотипів, наклеювання ярликів, унаслідок виголошення риторичних запитань, поширення чуток, напівправди, висміювання, ретрансльовані за допомогою карнавалізації коди конструюють політичну реальність. Вони зумовлюють політичний процес, детермінують владно-політичні відносини та взаємозв'язки між політиками.

Тональність – це стиль спілкування, його «соціокультурний і психологічний континуум» [4, с. 246], який охоплює взаємопов'язані параметри, такі як модус спілкування – серйозність або несерйозність, побутовість чи ритуальність, прагнення до унісону або конфлікту, скорочення чи збільшення дистанції спілкування, відкрите або завуальоване вираження інтенцій, спрямованість на інформативне або фатичне спілкування [7, с. 56].

«Комічне» протиставляється поняттю «комічність», останнє є вужчим за змістом: «комічне, можна сказати, матеріалізується в комічності (образі, ситуації, використанні мовних засобів і т. ін.)» [10, 123]. Водночас враховуємо, що у деяких термінологічних словосполученнях, як, наприклад, «гумористичний текст», термін «гумористичний» часто функціонує у широкому смислі, на позначення будь-якого мовленнєвого твору, котрий спричиняє комічний ефект.

Як наголошує В. О. Самохіна, «комічне завжди протистоїть серйозному» [12, с. 77]. Якщо трагічне трактує своїх героїв і середовище в порівняно узагальненому, а часом навіть в абстрагованому вигляді, то комічне зазвичай з головою занурене в атмосферу свого часу, у його подробиці.

Поняття «переключення» пов'язане з концепцією карнавалізації цінностей М. М. Бахтіна [12, с. 145]. Важливим аспектом комічної тональності є переосмислення цінностей, а саме профанізація сакрального через висміяння. Згідно із законом карнавалізації цінностей М. М. Бахтіна профанізація сакрального є підтвердженням його значущості та найбільш природною формою перевірки життєздатності будь-якої ідеї чи цінності. Якщо певна ідея не переживається, це значить, що вона є малозначущою для суспільства. Звісно, профанізація здійснюється не лише через осміяння, але осміяння є найбільш природною формою перевірки життєздатності тієї чи іншої офіційної ідеї чи цінності [11, с. 116].

В. О. Самохіна відзначає, що комічне відображення світу «є однією з домінантних особливостей людського мислення, світовідчуття, уявлень, і пов'язане з карнавалом, у якому немає ані сцени, ані акторів, ані глядачів. Упродовж карнавалу світ перевернутий із ніг на голову, та прихованій стороні людської сутності дозволяється відкритися та проявити себе. Упродовж карнавалу усі закони, табу та рамки, які характеризують суспільство, ламаються» [12, с. 115]. Ці правила є вагомою частиною світосприйняття людини. Вони практично незмінні, тому що знаходяться у свідомості людини та залишаються постійними. Карнавал набуває значення та стає радістю для учасників, саме коли приходить усвідомлення того, що існує великий контраст між знанням неписаних правил і їх попранням. Якщо не знати правил, тоді й не набуває сенсу та не приносить задоволення їх попрання [12, с. 82].

Отримання комічного ефекту базується на переоцінці, спотворенні та попранні конкретних суспільних правил: «Оскільки гумор не є справжнім актом комунікації, передача інформації не є його головною функцією, здається, що гумор може бути схарактеризований як карнавал мови. Як і карнавал, гумор базується на порушенні незмінних правил (лінгвальних, прагматичних і суспільних), які є невід'ємною частиною світосприйняття людини».

Карнавалізація норм завжди пов'язана з усвідомленням учасниками комунікації нереального характеру референтної ситуації, відображуваної висловленням-політичною образою: «дійсність трансформується у псевдореальну, вдавану, яка включає вигадку, суб'єктивне ставлення до фактів і реалій дійсності» [10, с. 126].

Карнавальне протистоїть трагічному й епічному. Коли якесь політичне явище карнавалізується, це означає його осучаснення, «фамільярний контакт». Як друга ознака карнавалізованного явища виділяється його амбівалентність – одночасна причетність як до втіленої події, так і до незавершеності всього оговореного, поєднання пародійності, що несе в собі заряд розвінчання, з потенціалом оновлення. Інша ознака карнавалізації – це «весела відносність», тобто невідповідність між зовнішнім і внутрішнім, умовами й умовностями сьогодення і передчуттям можливого іншого результату перемовин.

Семіотична природа карнавалізованого виявляється у способі інтерпретації однієї і тієї самої події. У модусі «текст» смішні події нормативно розглядаються як комічні. Комічне задається людською суб'єктивністю, яка здійснює себе через мову, і є природним середовищем для «включення» комічного модусу, а природа комічного – це аномальність мови у широкому сенсі.

Важливим також є розмежування природи комічного і природи смішного. Смішне розуміється як психоемоційний (і навіть психофізіологічний) механізм реакції на зовнішні (і внутрішні) подразники. Комічне є актом семіозису, тобто семіотичної реакції людської свідомості на світ, спосіб семіотизації сміхової сторони нашого буття [12, с. 146]. Сміх належить модусу людської екзистенції, а комічне перебуває в модусі «текст».

Якщо розглядати політичну образу як своєрідний гумористичний текст, одиницю комунікації у модусі комічного, виникає запитання, чим такий текст відрізняється від типового гумористичного тексту – жарту. В. О. Самохіна визначає жарт як «ситуативно-вербальну одиницю жартівливої комунікації, інгерентними ознаками якої є ігровий елемент комічного, обмануте очікування і принцип інконгруентності, які мають наскрізний характер і реалізуються на всіх рівнях. На їх основі гіперболізована, умовна реальність створюється в жарті на короткий час (фактор часу), має спільний культурний простір (національний характер жарту), за формою є гумористичним текстом малої форми з несподіваною кінцівкою (пуантом) і характеризується зняттям напруги від очікування, що виявляється у сміховій реакції» [12, с. 95]. Таким чином, жарт – це складний комічний мовленнєвий твір, міні-спектакль, що закінчується згідно з бажанням учасників комунікативного акту, який виникає у конкретній ситуації, де він зазвичай є доречним і де спостерігається порушення мовних, мовленнєвих, текстово-дискурсивних, логіко-поняттєвих, валоративних, онтологічних норм, що приводить до інконгруентності, яка є джерелом комічної тональності.

Усі перелічені текстові властивості жарту є конститутивними для політичної образи за винятком політичних образ мінімального об'єму, формально рівних словосполученню, для яких наявність гумору, як і обманутого очікування, не буде головною ознакою.

Таким чином, за відсутності дискурсивних маркерів і ознак насмішки, а також специфіки стратегічного комунікативного наміру дискурсивної стратегії англомовної політичної образи спільним для комунікативно успішної політичної образи й успішного політичного жарту є феномен «переключення» моделі спілкування з серйозної на несерйозну, що веде до усвідомлення нереальності відображуваної референтної ситуації, послаблює соціальні та мовленнєві норми та є підґрунтям для створення комічного ефекту, який і забезпечує їхню комунікативну успішність.

Висновки і пропозиції. Таким чином, у семантико-прагматичному аспекті плеонастичність спрямована на інтенсифікацію буквальної та метафоричної негативної кваліфікації референта, що разом із посиленням експресивності мовлення сприяє карнавалізації негативних якостей референта й доведенню їх до абсурду, що і створює комічний ефект.

Список літератури:

1. Бахтин М. М. Проблемы поэтики Достоевского. Москва : Языки славянской культуры, 2002. 295 с.
2. Волкогонова А. В., Калугина Е. Н., Красса С. И. Карнавализация как телеология языкового субстандарта. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2013. Т. 7-2. С. 61–64.
3. Дегтярьова І. Лексико-семантичні ознаки карнавальності в постимодерністському тексті. *Культура слова*. 2013. Т. 78. С. 68–73.
4. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен / ред. І. С. Шевченко : монографія. Харків : Константа, 2005. 356 с.
5. Карнавалізація; Осучаснення. Лексикон загального та порівняльного літературознавства / ред. А. Волков. Чернівці : Золоті литаври, 2001. 634 с.
6. Кондратенко Н. В. Тролінг у політичному інтернет-дискурсі. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2017. Спец. вип. С. 86–88.

7. Кузьменкова Ю. Б. Английский язык для технических направлений : учебное пособие. Москва : Юрайт, 2019. 207 с.

8. Лобова О. К. Конститутивные признаки комического институционального дискурса. *Каразінські читання. Людина. Мова. Комунікація.* 2013. XII міжнар. наук. конф. С. 196–197.

9. Ненько О. Є. Гумористичний дискурс політики як репрезентація соціально-політичного простору. *Вісник Львівського університету імені І. Франка.* 2010. *Серія соціологія*. С. 165–177.

10. Самохіна В. О. Карнавальне світовідчуття у сучасному номосі. *Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація* : тези доп. XVI наук. конф. з міжнар. участю. Харків, 2017. С. 119–120.

11. Самохіна В. О. Карнавальне світовідчуття у сучасному номосі. *Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація* : тези доп. XVI наук. конф. з міжнар. участю, м. Харків. Харків, 2017. С. 119–120.

12. Потапенко С. І. Організація ідентифікаційних орієнтуючих структур дискурсу британської преси. *Вісник Луганського державного педагогічного університету імені Тараса Шевченка*. 2002. № 9 (53). С. 116–122.

13. Стеванович Р., Мащ А. Проблема гумору в політичному дискурсі. *Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика*. 2019. С. 144–149.

Sidak O. O., Kuznetsova Yu. I. CARNIVALIZATION OF LANGUAGE AS A BACKGROUND OF A SUCCESSFUL ENGLISH POLITICAL INSULT IMPLEMENTATION

The article examines the carnival forms of power – a widely observed phenomenon in the American and British mass media – in the context of the political communication. The carnivalization of language is considered with characteristic features of modern political culture. Carnivalization is found in various forms of modern culture, in particular, in elite, mass and counterculture, as well as in all spheres of public life. A systematic, consistent use of the carnival forms of the political influence is a popular phenomenon of the American political culture of the last years. The main carnival mechanism is a comical effect, which appears as a result of the semantic incongruity. This tool plays an important role in the constructing of the political life and facilitates the perception of the information given. Carnival forms of communication of the English political media discourse, have a key role in organizing of the information protection of politicians and political parties. Carnival forms that lead to comic effect are organic and effective in the era of ideological changes that are experiencing a modern English political discourse. Carnival perception of political phenomena is associated with the abolition of all hierarchical relations. During the carnival the elites were often mocked and ridiculed. It was an alternative repudiation of the official culture of the nobility. The carnival culture is now seen as the merger between mass mediated images and spectacles that have become an endless commodity fueling the amusement society.

The modern political carnival is a series of the events created to mimic or portray the theoretical political process. These events are produced for both political and entertainment purposes erase the line between entertainment and news, and between true politicians and celebrities. The pseudo-events allow for people to not receive the actual political system but in an invented political institution that feeds there excitement and need for entertainment but does not feed them undefiled truth.

During the carnivalization free relationships are dominated. Carnival has a powerful comic effect due to non-compliance of spiritual, intellectual and emotional features of the political society. Due to the impossibility of the extrusion of expression, the highest aspects of mental reality are invigorated and the lowest are spiritualized.

Key words: *political discourse, language carnival, media field, comic effect, hyperbolization, values carnivalization, political humour, incongruence.*

UDC 821.161.2:811.133.1
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/39

Chystiak D. O.
Université nationale Taras Chevtchenko de Kyiv

ÉTUDES MYTHOPOÉTIQUES UKRAINIENNES ET RUSSES: ANALYSE CRITIQUE COMPARÉE

У статті проведено критичний аналіз міфопоетичних філологічних концепцій II пол. XIX – поч. XX ст. у вітчизняній гуманітаристиці в семіотичному контексті суміжних студій доби занепаду Російської імперії та перших двох десятиліть радянської наукової парадигми із залученням тогочасних зарубіжних філологічних та дотичних наукових парадигм. Визначено, що для дорадянських російськомовних дослідників характерним є спостереження, що міф і мова народжуються з архаїчного образного мислення й продовжують взаємодію в наступні епохи в певному наборі уявлень, образів і сюжетів. Міфічний образ явища відкладається у внутрішню форму слова-образу, що лежить в основі етимологічного значення, а також образного перенесення в художньому тексті. Водночас явище образної аналогії стає базою для прото-нарації, яка з часом закріплюється у сталих граматичних відношеннях, а в художньому тексті – в сталих сюжетних схемах. Тогочасні західноєвропейські міфокритичні теорії акцентували, з одного боку, на функціонуванні в художніх текстах ритуальних міфологем (ритуалізм, ритуально-міфологічна школа), а з іншого – звертали увагу на психологічну (психоаналіз, аналітична психологія), суспільну (французька соціологічна школа, функціоналізм) і символічну основу міфічного (Е. Кассірер, семантико-символічна школа в США), що інтегрувалося в дослідженнях міфологічної компаративістики і виявлялося в художньому тексті в наборі сталих образів-символів й актантних схем (тем). Натомість радянська міфокритична думка характеризується детальнішим аналізом історичної семантики в діахронії (І. Франк-Каменецький, О. Фрейденберг, щоправда, з деякими викривленнями в М. Марра та представників вульгарного-соціологічного табору), що лежало поза увагою західного міфознавства, а також потребою в інтеграції структуралістського та культурологічного підходів до студіювання міфів. Перспективним видається подальше критичне дослідження радянської міфокритики в контексті зарубіжних міфопоетичних концепцій для виділення релевантних для подальших студій елементів.

Ключові слова: *міф, картина світу, художній образ, семантика, структура, функція, символ.*

Formulation du problème. Le problème de la reconstitution des structures profondes à connotation mythique qui servent de substrat au noyau sémantico-structural de la conceptulisation littéraire reste au cœur des recherches contemporaines poststructuralistes qui scrutent les caractéristiques du potenciel créateur du texte dans les contextes sémiotiques les plus vastes. Voilà pourquoi l'étude des niveaux les plus profonds de l'image du monde reste actuelle, notamment en ce qui concerne la recherche de l'intertexte mythopoétique grec en tant que substrat générant la conceptualisation littéraire des auteurs contemporains.

La méthode d'analyse linguo-poétique de la conceptualisation littéraire élaborée par nos soins dans les recherches antérieures [20; 21; 22; 23; 24; 29] nécessite une analyse plus approfondie des recherches mythocritiques dans leur aspect diachronique afin de délimiter les constantes et les divergences dans les études mythopoétiques aussi bien dans la tradition ukrainienne que soviétique afin de les corréler avec les études myhopoétiques dans les autres traditions occidentales et orientales.

Analyse des recherches et des publications contemporaines. L'analyse diachronique des études mythocritiques dans la tradition ukrainienne dans le contexte plus vaste des recherches dans l'Empire Russe et soviétiques reste encore à effectuer. Toutefois, il existe plusieurs analyses critiques de certains auteurs qu'il serait opportun de mentionner même si ces recherches-là étaient effectuées dans le cadre des études de l'histoire du folklore sans porter une attention particulière à la mythologie dans ses rapports avec la conceptualisation littéraire. C'est dans ce contexte-là que nous citerons des recherches de Marc Azadovskiï sur l'histoire de la théorie du folklore [1], des études de synthèse perspicaces mais périmées de Iévguéniï Kagarov [6], et plus près de nous celles qui s'intéressent à une période donnée (Andreï Toporkov pour le XIXe siècle [14] et Tatyana Ivanova pour le début du XXe [5]). Une étude systémique reste donc à effectuer.

Formulation du devoir. Comme une étude systémique de l'histoire de la mythocritique urkainienne dans le contexte de la philologie de l'Empire Russe et de la période soviétique reste à écrire, nous nous proposons dans cet article d'effectuer une telle analyse couvrant la période de la IIe moitié du XIXe jusque dans les années 1920 afin de délimiter les atouts et les lacunes de ces recherches et en formuler les perspectives pour les études mythocritiques contemporaines.

Exposé du matériel de la recherche. Les études mythologiques dans l'Empire russe dans la seconde moitié du XIXe siècle étaient influencées par les théories linguistiques européennes de la même époque, notamment par les idées de Wilhelm von Humboldt sur la langue en tant que réalisation extérieure de l'esprit des peuples développée dans les recherches de l'école de Völkerpsychologie, notamment par Hermann Steinthal et Moritz Lazarus. Il est utile de rappeler que cette école considérait le mythe comme une transposition des caractèristiques de l'homme primitif sur la nature. Par ailleurs, on retrouve les influences des idées de linguistique comparée (Max Müller, Adalbert Kuhn, Vsevolod Miller) sur la reconstitution d'une langue proto-indo-européenne et une proto-mythologie d'après les recherches étymologiques et l'analyse comparée de l'imagerie mythique.

D'autre part, il est à noter une forte influence de l'école symbolique dérivée de l'esthétique du romantisme allemand (Georg Friedrich Creuzer, Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling, Joseph Görres). Parmi ses postulats on trouve le suivant : la mythologie produisait une symbolisation des réalités de la nature unies grâce à la force de la fantaisie de l'auteur avec l'absolu cosmique. On se souviendra que Schelling dans son *Introduction à la philosophie de la mythologie* attestait que la langue serait une mythologie effacée, alors que le mythe semblerait une condition nécessaire et une matière première pour tout art, notamment pour la formation d'un monde des images premières et la source pour la mythologie des auteurs.

On pourrait noter cependant que les influences les plus marquées sur les recherches mythologiques russophones dans la seconde moitié du XIXe siècle se trouvent dans les idées de l'école mythologique (frères Grimm, Max Müller, Adalbert Kuhn, Wilhelm Mannhardt, Wilhelm Schwartz, Léopold Voïévodskiï) et anthropologique (Edward Burnett Tylor, Herbert Spencer, James George Frazer, Lev Yakovlevitch Sternberg, Tadeusz Zielińki).

Les représentants de l'école mythologique interprétaient la fable mythique comme une adoraton des réalités naturelles, notamment des astres (le soleil pour Max Müller, la foudre pour Adalbert Kuhn), résultat de la contemplation chez l'homme primitif. Par ailleurs, l'analyse étymologique des noms des personnages mythiques relevat les réalités naturelles qui selon une «maladie de la langue» (Max Müller) obtenaient une réalisation imagée. Pour la conception démonologique (Wilhelm Mannhardt, Wilhelm Schwartz) les déités supérieures provenaient des démons locaux des choses et des localités, notamment du culte des ancêtres (Hermann Carl Usener) [6].

L'école anthropologique voyait dans la similitude entre l'imagerie mythique des peuples le niveau similaire du développement des individus et se concentrait sur l'analyse de l'ethnologie des peuples primitifs. Il est à noter l'influence décisive de la conception animiste chez Edward Burnett Tylor (dans son étude *Primitive culture: researches into the development of mythology, philosophy, religion, language, art, and custom,* 1871) d'après laquelle l'homme prêtait l'âme à toutes les réalités et les objets naturels ce qui serait à l'origine de l'imagerie poétique. On devrait noter également la conception psychologique de l'âme de l'homme primitif comme une déformation du culte des ancêtres chez Herbert Spencer (dans son étude *The Principles of Sociology,* 1874–1896) soutenue en Russie par Vladimir Soloviev.

On pourrait relever des idées originales sur la genèse du mythe dans les éditions commentées des recueils du folklore des peuples de l'Empire Russe publiés par Mikhaïil Maximovitch, Ossip Bodyanskiï, Alexandre Kotlarevskiï, Mikaïil Drahomanov, et tout particulèrement dans *La Mythologie Slave* de Nikolaï Kostomarov. Les chercheurs comme Alexandre Pypine, Vsevolod Miller, Alexandre Kirpitchnikov, Nikolaï Soumtsov et de Vladimir Peretz relèvent également des idées intéressantes surtout concernant le matériau mythique et folklorique slave sans pour autant formuler une conception précise sur les liens entre la mythologie et les textes littéraires [1, c. 132–345].

La première réflexion systématique sur les liens entre le texte littéraire et la mythologie dans la linguistique russophone apparaît dans les ouvrages de Fiodor Bouslaïev. Dans son livre *Sur l'apprentissage de la langue nationale* (1844) suivant Wilhelm von Humboldt et les frères Grimm le chercheur russe interprète la mythologie comme une création inconsciente de l'esprit national qui se réalise dans les époques postérieures dans la langue et qui réside dans la langue dans les époques post-mythologiques notamment sous forme des images métaphoriques

générées par la perception instantanée de l'objet ce qui crée la *poéticité* de la langue. Dans le premier volume des *Esquisses historiques sur les lettres et les arts russes* (1862) Fiodor Bouslaïev souligne que les «images premières» des éléments et des rituels sont transposées dans l'épopée folklorique comme «nécessité introduite dans l'homme avec la langue» [14, c. 58]. Par ailleurs, le chercheur considérait que les connotations mythiques de certains mots auraient pu être déchiffrées grâce à l'analyse étymologique ou des études diachroniques et comparées pour découvrir les mythes fondateurs dans l'espace commun indo-européen, idée que l'auteur partage avec les représentants de l'école mythologique

Le célèbre ethnographe russe Alexandre Affanassiev est surtout connu pour son ouvrage monumental en trois volumes *La vision poétique de la nature chez les slaves: résultats de la recherche comparée des légendes et croyances slaves dans leurs rapports avec les fables mythologiques d'autres peuples* (1865–1869). Comme son prédécesseur Fiodor Bouslaïev, le chercheur suit l'idée que dans les époques anciennes la mythologie n'était pas dissociée ni de la langue ni de la poésie : «la croyance naît et grandit avec la langue» [2, c. 108], le slave «sans s'en rendre compte était un poète» [2, c. 265]. C'est de là que découlerait la vision du monde imagée des langues anciennes où le folkloriste trouvait «les rapprochements analogiques entre les réalités naturelles» [14, c. 211] et entre leurs images dans la conscience de l'auteur anonyme. Dans les époques postérieures lorsque «le peuple oublie la valeur de ses racines et la signification d'un grand nombre de concepts ainsi que leurs relations occultées» [2, c. 104]. Alexandre Afanassiev donne un algorithme suivant de transformation d'une réalité naturelle dans vers le concept: 1) la formation des liens associatifs entre une réalité naturelle et les réalités du monde humain avec la transposition de leurs caractéristiques (ex. le soleil – l'œil – la vue, le soleil – la roue); 2) la formation des métaphores à partir des comparaisons (ex. le soleil = l'œil, le soleil = la roue); 3) création des images et des fables mythologiques (soleil = l'œil d'un dieu, le char d'un dieu); 4) la métaphore est complètement personnifiée ou retourne dans le monde humain (le soleil devient une divinité zoomorphe ou anthropomorphe, la signification de l'œil acquiert un potentiel d'influence bénéfique ou maligne). Alexandre Afanassiev considérait la langue ancienne comme un ensemble des liens analogiques et a élaboré un système de symboles à partir d'une opposition de base entre la clarté et la lumière qui aurait été à l'origine de la cosmogonie. Citons deux exemples de ces chaînes associatives : «foudre – soleil – jour – aube – printemps – été – orient – sud – coleurs rouge et blanche – or – feu – chaleur – beauté – santé» et «froid – glace – gel – hiver – nord – coucher – nuage – nuit – mort – couleur noire – mal – maladie».

L'éminent chercheur ukrainien Alexandre Potebnia est a juste titre considéré comme l'un des fondateurs de la linguistique russe moderne. En polémisant avec l'idée de Wilhelm von Humboldt sur la similitude entre la langue et l'esprit il soulignait qu'une «étude non métaphysique des débuts de la langue est également possible» [10, c. 50] laissant de côté la conception de «l'esprit du peuple» pour une étude de la conceptualisation humaine. Dans son recueil d'articles *À partir des notes sur la théorie des lettres* (1905) il considérait que «pour la théorie des lettres le mythe est présenté comme une œuvre de la parole qui servait de base aux autres œuvres de la parole, plus complexes» et «le mythologue identifie les procédés du raisonnement mythologique à partir de la parole» [9, c. 190], notamment grâce à l'étude de l'étymologie et de la sémantique des structures lexicales et grammaticales. Alexandre Potebnia a su discerner dans la conceptualisation mythique la non-séparabilité du sujet et de l'objet de la réflexion, ce qui conférait à une signification subjective dans l'imaginaire du parleur une réalité objective, notamment pour un ensemble d'images. Il relevait le même procédé lors de la création d'une œuvre poétique. Cependant, à la différence de Fiodor Bouslaïev ou de Dmitriï Ovsianniko-Koulikovskiï [8, c. 20–33], Potebnya soulignait que la création poétique était un acte conscient ce qui impliquait la non-identification entre les images métaphoriques (ex. «nuage = pierre», «âme = vent»), à la différence du mythe.

Selon Alexandre Potebnya, la vie psychique d'un peuple se projette dans la forme interne du mot qui subit une évolution intérieure aussi bien sous l'influence des facteurs psychiques que sociaux. Le chercheur croyait également que «bien des exemples du raisonnement mythiques se trouvent chez les gens dont le niveau d'évolution est proche du nôtre» [14, c. 311] et même que «le mythe peut certainement se nicher dans le cadre d'une personnalité» [14, c. 311] dans une dialectique de l'immanent et du mouvant dans la conceptualisation humaine. On pourrait également relever le fait qu'Alexandre Potebnya voyait dans la création artistique des liens entre le dénotat dérivé de l'image ancienne et le potentiel imagé de la parole aussi bien pour l'analyse diachronique que synchronique.

Les problèmes du mythe dans la littérature sont traités également dans le recueil *Questions de théorie*

et de psychologie de la création (1914) par les disciples de Potebnya, Iévguéniï Kagarov, Vassiliï Khartsiev et Karl Tiander. Iévguéniï Kagarov a relevé certaines particularités des motifs mythiques stéréotypés. Vassiliï Khartsiev dans son étude *Création mythique, poésie et science* a développé l'idée d'Alexandre Potebnya sur le potentiel de l'action de la parole mythique dans la fonction magique sur ses référents: «le mythe confère l'esprit des créatures dotées d'émotions et de volonté aux choses, aux réalités naturelles, au corps humain et aux caractéristiques de l'âme» [19, c. 541], ainsi «la parole devait être un double de la chose, l'essence et la cause, le producteur des choses», son action sur les autres devenait un acte de magie «par la transposition sur la parole des actions des choses et des réalités qu'elle désignait» [19, c. 553–554], alors que l'identification entre le signifiant et le signifié serait à la base des procédés créateurs de la métaphore, de la métonymie, de la synecdoque etc.

Le célèbre philologue russe Alexandre Vesselovskiï a soutenu la conception d'Alexandre Potebnia qui voyait dans le mythe le résultat d'un acte psychique dans sa réalisation langagière tout en absolutisant les relations entre la création mythique et poétique : «ce qui se passait dans la tête d'un homme primitif est, somme toute, la même chose que ce qui se passe dans la tête d'un poète contemporain» [4, c. 117]. Dans son article *De l'introduction à la poétique historique* (1893) il développe l'idée de l'image première de Fiodor Bouslaïev: «dans une aire lointaine de notre conscience sont stockés les fables et les types, les images anciennes et leurs reflets qui surgissent d'un coup dans la vie du folklore et des œuvres littéraires conscientes» [3, c. 71]. Le terme du *mythe-parole* (que l'on appelerait de nos jours «symbole textuel») déjà employé par Alexandre Potebnya serait pour Alexandre Vesselovskiï la structure mythique la plus stable. La fable de chaque œuvre serait en relation avec une base mythique (notamment dans les genres épiques) subissant également l'influence des œuvres contemporaines à la création du texte nouveau. Il est regrettable que la troisième partie de la *Poétique historique* de Vesselovskiï qui devait traiter notamment «de l'analyse du rôle et des limites des légendes dans la création d'une œuvre individuelle» [1, c. 204], des mythes littéraires individuels, dirait-on aujourd'hui, n'ait pas été rédigé. Malheureusement, le mythe ne fait pas non plus partie du domaine d'intérêt des disciples de Vesselovskiï comme Ivan Jdanov, Mikhaïil Dachkevitch ou Viktor Jirmounskiï.

On peut caractériser les recherches mythologiques soviétiques, d'une part, par la prédominance de la méthode sociologique pour l'analyse de la conceptualisation mythique (par conséquent trop schématique et souvent vulgarisatrice) et, d'autre part, par l'analyse socioculturelle diachronique assez développée. Dans cette esquisse on laissera de côté les recherches du premier type (Arkadiï Anissimov, Mikhaïil Chakhnovitch, Iouriï Frantsev, Ivan Kozovyk, Piotr Preobrajenskiï, Sergueï Tokariov, Alexandre Zolotariov, Vladimir Zybkovets, entre autres) même si leurs résultats pratiques les plus perspectives (le plus souvent du domaine linguo-culturel) peuvent encore être utilisés pour l'analyse mythopoétique.

Les premiers travaux de mythologie sous la période soviétique sont liés aux études ethnographiques dans la lignée ritualiste. On pourra citer les recherches sur le fonctionnement de l'animisme de Lev Chternberg, la reconstitution du mythe de l'animal mort et ressuscité chez les tribus chasseurs par Vladimir Bogoraz, l'analyse du culte des arbres totems par Dmitriï Zelenine, etc. D'autre part, l'interprétation philosophique et esthétique du mythe a été effectuée par les écrivains du symbolisme russe, notamment dans les recherches de Viatcheslav Ivanov et d'Andreï Biélyï. Ce dernier a souligné que les racines de la métaphore poétique se trouvent dans la nomination magique des objets imagés qui est passée par la suite dans la religion et la littérature. Il serait opportun de voir dans ces idées-là un développement de la conception mythique de l'école d'Alexandre Potebnya et des recherches d'Alexandre Vessélovskiï analysées plus haut.

Les premières études systématiques du mythe en URSS sont développées par l'Académie nationale de l'histoire de la culture matérielle fondée sous l'initiative du chef officiel de la philologie soviétique Nikolaï Marr qui a regroupé les chercheurs éminents comme Izraïil Frank-Kamenetskiï, Olga Freïdenberg, Boris Kazanskiï, entre autres. La recherche des métaphores archétypales de Marr lui-même [7, c. 127–290] se basait sur la paléontologie linguistique et l'analyse comparée des langues anciennes avec des analogies souvent douteuses entre l'étymologie et les réalités de la vie sociale et économique des peuples de l'antiquité. Ce tribut à la méthode sociologique vulgarisatrice en vogue à cette epoque-là ne doit pas occulter l'érudition exceptionnelle du chercheur dont maintes conclusions ont été par la suite développées dans les études mythologiques postérieures. En effet, la pensée primitive se reflète dans une image du monde qui dépasse de beaucoup les «termes de la forme sociale» [7, c. 168] mais les données de la paléontologie linguo-culturelle de Nikolaï Marr

s'avèrent perspectives aujourd'hui encore ce que démontrent les recherches contemporaines.

Izraïil Frank-Kamenetskiï a développé dans plusieurs recherches certains aspects de la «sémasiologie» de la pensée archaïque. Comme Ernst Cassirer il soulignait la non-séparabilité dans le mythe du tout et des parties, de la chose et de ses caractéristiques, postulant que dans les premiers stades du développement social «chaque élément pouvait servir de substitut de tout ainsi que de chaque élément» [17, c. 120]. Dans cette optique-là l'image du ciel avec les oiseaux et le soleil pouvait corréspondre partiellement aux images séparées du ciel, de l'oiseau et du soleil générant par la suite la diversité des images mythiques du genre «soleil = oiseau», «soleil = ciel», «oiseau = ciel». Toutefois, ces métaphores se seraint transformées plus tard en des images séparées («soleil-oiseau» n'équivalant plus «soleil-ciel»). Cette logique mythique (partagée par Alexeï Lossiev et Iouriï Lotman) dans les périodes les plus reculées postulait l'équivalence entre le Nom, le Monde et la Chose, notamment dans l'image du Zeus qui représentait l'Univers.

Izraïil Frank-Kamenetskiï identifiait la source de la comparaison (ainsi que de la métaphore) comme figure de style à la sémantique mythique: «la comparaison n'est rien d'autre que la trasformation poétique du complexe mythologique» [18, c. 126]. De ce fait, les images mythiques non-différenciées deviendraient dans la littérature des oppositions significatives: entre le Bien et le Mal, l'Enfer et le Paradis, le Divin et le Démoniaque etc. Disciple de Marr, il postulait que les similitudes entre les mêmes images ou les images similaires des peuples différents sont générées par les «les mêmes représentations mentales suite aux stades de l'évolution idéologique» [15, c. 96]. Ainsi, le chercheur identifie dans la plupart des textes littéraires les rudiments du vision du monde matriarcale ou totémique [16, c. 122–124]. L'analyse comparée des textes sacrés bibliques ou hindous et des ouvarges littéraires entraîne le chercheur vers cette conclusion intéressante, l'image du monde primitive se composerait «d'un certain nombre des équivalents sémantiques: *lumière*, *eau*, *feu* avec *plantes* et *eau céleste* ce qui générait les notions sémantiquement ambivalentes de *l'amour fertile* et de *la mort* [15, c. 141].

L'éminent folkloriste soviétique Vladimir Propp a développé une conception structurale du récit folklorique basée sur le conte merveilleux. Dans sa recherche *La morphologie du conte* basée notamment sur les études d'Alexandre Nikiforov il a noté que dans plusieurs variantes du conte merveilleux on observe «le changement des noms (ainsi que des attributs) des personnages, alors que leurs actions, leurs *fonctions* demeurent immuables» [12, c. 23]. Par ailleurs, le chercheur a défini que le nombre de ces actions serait limité à 31 et que leur reproduction se déroulait dans le même ordre. Si l'on suit ces considérations, on peut émettre l'hypothèse que les schémas prédicatifs avec les images des actants seraient les éléments les plus stables dans la fable folklorique (et du mythe en tant que son prédécesseur).

Il est à noter également l'idée de Vladimir Propp selon laquelle «la fable, c'est le sens» [13, c. 146] ce qui nécessite une étude plus poussée des *attributs* des personnages (on peut délimiter cette notion comme «pluralité de toutes les caractéristiques des personnages: leur âge, leur sexe, leur statut, leur apparence, leurs particularités» [12, c. 80]). Il nous semble important de souligner les assertions suivantes du chercheur tirées de son travail *Les racines historiques du conte merveilleux* où il souligne que le mythe en tant que «fable qui parle des dieux ou des crétures divines auxquels le peuple croit» [11, c. 16] n'aurait aucune sémantique définie une fois pour toutes, «cette sémantique ne peut être qu'historique» [11, c. 20]. Cette assertion se résume dans la conclusion finale du travail de Vladimir Propp selon laquelle le mythe «fait partie du rituel, il y est attaché comme une sorte de talisman de parole» [11, c. 332] alors que le conte se serait formé à l'époque où «la fable et l'action s'étaient détachées du rituel» [11, c. 334]. Ces hypothèses basées sur une base de données importante rapprochent le chercheur soviétique des autres ritualistes mythocritiques comme Joseph Edward Fontenrose ou Vladimir Toporov.

Conclusions et propositions. Il serait opportun de souligner que dans la plupart des conceptions mythologiques européennes à la fin du XIXe siècle on retrouve l'idée des rudiments imagées de l'époque mythologique (liées à une réception spécifique, imagée du monde, notamment dans la perception des astres, des éléments, des plantes et des animaux ainsi que du culte des ancêtres) qui se réaliserait aussi bien dans la langue en général et dans l'imagerie des textes littéraires en particulier.

Chez les chercheurs russophones d'avant la période soviétique nous retrouvons les idées sur la formation de la langue et du mythe sous la période préhistorique quand la création imagée dominait. Pendant les époques postérieures le mythe continuait à fournir à la langue, notamment aux oeuvres littéraires, un système d'images, de schémas et de concepts. L'image mythique devient la forme interne, imagée du mot, présente parfois non seulement dans son étymologie mais également servant de base au

phénomène de transfert imagé dans les figures de style de l'écrivain. Par ailleurs, l'analogie imagée servait de base non seulement à la proto-narration mais se réalise dans les époques postérieures dans les schémas narratifs stéréotypés dans le texte littéraire.

Les chercheurs soviétiques ont considérablement développé les résultats des recherches obtenus par leurs prédécesseurs. L'analyse diachronique des formes sémantiques dans l'école de Nikolaï Marr fournit des éléments sujets à des vérifications minutieuses à partir des données du terrain fournies par les écoles occidentales (l'école ritualiste, le structuralisme de Claude Lévi-Strauss, la thématologie de Raymond Trousson, les recherches comparées de Mircea Eliade et de Pierre Brunel, l'apport psychochritique et ethnolinguistique). D'autre part, les études sur les structures mythiques analysées par Izraïil Frank-Kamenetskiï et les fonctions des genres du folklore relevées par Vladimir Propp attestent une certaine immanence des schémas narratifs ainsi que l'existence d'un fond imagier commun. La synthèse de ces conceptions se révèle avec une force évocatrice frappante dans les recherches sur la sémantique mythique grecque effectuées par Olga Freïdenberg dont la conception philologique nécessiterait une analyse critique détaillée ce que nous envisageons de faire avant de nous pencher sur les conceptions mythocritiques postérieures, aussi bien dans la tradition soviétique qu'occidentale.

Références:

1. Азадовский М.К. История русской фольклористики. Т. II. Москва : Учпедгиз, 1963. 364 с.
2. Афанасьев А.Н. Происхождение мифа. Москва : Индрик, 1996. 640 с.
3. Веселовский А.Н. Историческая поэтика. Ленинград : Гослитиздат, 1940. 647 с.
4. Веселовский А.Н. Неизданная глава из «Исторической поэтики». *Русская литература*. 1959. № 3. С. 89–123.
5. Иванова Т.Г. История русской фольклористики XX века: 1900 – первая половина 1941 г. Санкт-Петербург : Издательство «Дмитрий Буланин», 2009. 800 с.
6. Кагаров Е. Очерк современного состояния мифологической науки. *Вопросы теории и психологии творчества.* 1914. Т. V. С. 293–372.
7. Марр Н.Я. Избранные работы. Т. II. Ленинград : Государственное социально-экономическое издательство, 1936. С. 127–290.
8. Овсянико-Куликовский Д.Н. Лингвистическая теория происхождения искусства и эволюции поэзии. *Вопросы теории и психологии творчества*. 1911. Т. I. С. 20–33.
9. Потебня О. Естетика і поетика слова. Київ : Мистецтво, 1985. 302 с.
10. Потебня А.А. Слово и миф. Москва : Правда, 1989. 624 с.
11. Пропп В.Я. Исторические корни волшебной сказки. Ленинград : ЛГУ, 1946. 340 с.
12. Пропп В.Я. Морфология сказки. Москва : Наука, 1969. 168 с.
13. Пропп В.Я. Фольклор и действительность. Москва : Наука, 1976. 328 с.
14. Топорков А.Л. Теория мифа в русской филологической науке XIX века. Москва : Индрик, 1997. 456 с.
15. Франк-Каменецкий И.Г. К вопросу о развитии поэтической метафоры. *Советское языкознание*. 1935. Т. I. С. 93–145.
16. Франк-Каменецкий И.Г. Отголоски представлений о матери-земле в библейской поэзии. *Язык и литература*. 1932. Т. VIII. С. 121–136.
17. Франк-Каменецкий И.Г. Первобытное мышление в свете яфетической теории и философии. *Язык и литература*. 1929. Т. III. С. 70–155.
18. Франк-Каменецкий И.Г. Растительность и земледелие в поэтических образах Библии и в гомеровских сравнениях. *Язык и литература*. 1929. Т. IV. С. 93–109.
19. Харциев В. Мифотворчество, поэзия и наука. *Вопросы теории и психологии творчества.* 1914. Т. V. С. 510–556.
20. Чистяк Д.О. Лінгвокогнітивний аналіз художнього тексту : навчальний посібник. Київ : Саміт-Книга, 2021. 130 с.
21. Чистяк Д.О. Міфопоетична картина світу в бельгійському символізмі : монографія. Київ : Журнал «Радуга», 2016. 272 с.
22. Чистяк Д. Мова міфопоетичного космосу в українській та бельгійській символістській поезії : монографія. Київ : Саміт-Книга, 2019. 608 с.
23. Chystiak D.O., Mosenkis I.L. L'Intérieur et l'extérieur dans le premier théâtre de Maurice Maeterlinck. *Studii si cercetari filologice. Seria Limbi Romanice*. 2020. No. 27. P. 58–73.
24. Chystiak D.O. Verbalization of cosmology in the conceptual system of Ukrainian and French-Speaking Belgian Symbolist Poetry. *Philological studies, intercultural communication and translation studies: an experience and challenges. Conference proceedings of the International scientific and practical conference (Czestochowa, 23 – 24 April 2021).* Czestochowa : Akademia Polonijna w Czestochowie, 2021. Vol. 1. P. 274–277.

25. Fontenrose J. The ritual theory of myth. Berkeley, Los Angeles : University of California Press, 1966. 78 p.
26. Frye N. Anatomy of Criticism: Four Essays. New York : Atheneum, 1966. 389 p.
27. Huet-Brichard M.-C. Littérature et Mythe. Paris : Hachette Livre, 2001. 175 p.
28. Meslin M. Brèves réflexions sur l'histoire de la recherche mythologique. *Cahiers Internationaux du Symbolisme.* 1978. № 35–36. P. 193–203.
29. Tchystiak D. Mythologie trahie: analyse comparée de la traduction du théâtre maeterlinckien en ukrainien et en russe. *Питання літературознавства*. 2021. Вип. 103. С. 197–205.

Chystiak D. O. UKRAINIAN AND RUSSIAN MYTHOLOGICAL STUDIES: CRITICAL COMPARATIVE ANALYSIS

The article deals with the critical analysis of the mythological conceptions in philology in Ukrainian human sciences from the 2nd part of 19th century to the beginning of 20th century in the semiotic context of the studies in these fields in the other countries of the Russian Empire and during Soviet period up to 1930. Besides, these studies are analyzed in the context of foreign mythological studies of the same period. It is delimited that the pre-Soviet Russian-speaking philologists were defending the idea that the myth and the language originated from the archaic imaginative pre-conceptualization and were functioning in the following periods in some images, concepts and narrative structures. The mythic image became a part of internal form of the word-image that also affected the etymological meaning as well as the figures of tropic imagery in the literary text. Besides, the phenomenon of analogical imagery was involved in the functioning of stable grammar structures and stable narrative schemas. The mythological conception in European countries and in the USA were also considering the literary texts to delimitate the ritual mythic structures (ritualism, mythological school of Cambridge) as well as the psychological (psychoanalysis, analytical psychology), social (French sociological school, functionalism) and symbolic (Ernst Cassirer, semantic symbolism in USA) that were integrated in the studies of comparative mythology as well as in the studies devoted to the delimitation of stable images, symbols and themes. Soviet mythological schools were considering attentively the analysis of historical semantics (Israel Frank-Kamenetskiy, Olga Freidenberg, some studies of the Marr's school with a lot of exaggerations in vulgarizing sociological studies) that was not analyzed enough in European philology and could be perspective. Besides, the Soviet researches were making attempts to conciliate the structural and semiotic aspects of mythical studies to define the mythical worldview. It is suggested to continue the critical analysis of the Soviet mythological studies in the context of foreign philological conceptions to define the elements that would be perspective for the future researches in the field of mythological poetics.

Key words: *myth, worldview, image, semantics, structure, function, symbol.*

ТЮРКСЬКІ МОВИ

УДК 81'116
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/40

Магеррамова М. Г.
Сумгаитский Государственный Университет

СРЕДСТВА ВЫРАЖЕНИЯ КОНЦЕПТА ДОБРА И ЗЛА В АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ ЯЗЫКЕ

Незважаючи на те, що багато проблем сучасної лінгвістики, на перший погляд, здаються вирішеними, насправді вони так і не вирішені до кінця. Причина пов'язана зі складністю об'єкта, що вивчається. Лексична система сучасної азербайджанської мови досить часто досліджується з когнітивної точки зору. В азербайджанській мові на цю тему неможливо зустріти великі лінгвістичні роботи. Поняття, що представляють етнічну ідентифікацію, використовуються в природних мовах насамперед на лексико-семантичному рівні. Концепції можна вивчати двома способами. Перший важливий напрям – це стежити за розширенням понять за основною ознакою. Тобто кожен базовий лексичний знак створює у мові певне семантичне поле, яке охоплює розгалуження базової лексеми за парадигматичними та синтагматичними лініями. Дослідження з другого напряму зосереджені на аналізі семантичних структур слів, представлених у цьому семантичному полі, та виявленні когнітивних особливостей відповідних подій. Концепт як ментальна подія відроджує всі уявлення про певну подію, яка живе у суспільній свідомості. Концепт вербалізується в мовній системі загалом, але створити повну картину концепту на основі мовної системи не так просто. В азербайджанській мові лексема зла розвивається у двох напрямах. Перший напрям виявляється в освіті семантичних та морфологічних похідних. Другий напрям виявляється у включенні інших слів у смислову систему на основі інтегрального знаку. Похідна система, утворена лексемою «зло», включає дев'ять слів. Всі вони є лексичними одиницями арабського походження та використовуються в азербайджанській мові як семантично, так і стилістично. У ході дослідницької роботи було проаналізовано лексичні одиниці, що виражають поняття добра і зла у тлумачному словнику азербайджанської мови, а також були показані на художніх та наукових прикладах.

Ключові слова: *когнітивна лінгвістика, концептосфера, концепт, мова світу, концепція добра, концепція зла.*

Объектом исследования данной статьи является концепт, составляющий основу когнитивной лингвистики, ее теоретические основы, а также слова, выражающие понятия добра и зла. Лексические единицы добра и зла являются основными символами указанного концепта, и их выражение складывается из разных слов. Помимо лексемы *добро*, эта словообразовательная система в азербайджанском языке включает в себя всего шестнадцать слов и четыре аппозитивные конструкции.

Постановка проблемы. Когнитивная лингвистика – это новое направление для азербайджанской лингвистики, которое позволяет описывать понятия, составляющие основу семантической системы языка, и говорить о мировоззрении в национальном менталитете. Конечно, все единицы языка можно анализировать с когнитивной точки зрения, но основной областью этого исследования являются фразеологизмы, пословицы и паремии.

Когнитивная лингвистика изучает язык в контексте культуры, которая создана людьми и находится в прямом контакте с ними. Следовательно, исследования в этой области должны выявить фундаментальные и устойчивые концепции, составляющие основу культуры. Такие устойчивые концепции, конечно, зависят не от индивидуального мировоззрения отдельных народов, а от общечеловеческой культуры.

Лексическая система современного азербайджанского языка в последние годы подвергается исследованиям с когнитивной точки зрения. В азербайджанском языке на эту тему невозможно встретить обширные исследования. Понятия,

входящие в национальное мышление, рассматриваются на естественных языках, прежде всего на лексико-семантическом уровне. То есть концепты можно изучать двумя способами. Первое важное направление – это изучение расширения понятий по основному признаку. То есть каждый базовый лексический знак создает в языке определенное семантическое поле, которое охватывает разветвление базовой лексемы по парадигматическим и синтагматическим линиям. Исследования по второму направлению сосредоточены на анализе семантических структур слов, представленных в этом семантическом поле, и выявлении когнитивных особенностей соответствующих событий.

Поскольку основным термином и основным понятием когнитивной лингвистики является концепт, то эта теория также составляет еще одно важное понятие, то есть концептосферу. Концептосфера – это набор концептов, из которых складывается мировоззрение носителей языка [1].

Концептосфера азербайджанского народа состоит из ряда фундаментальных понятий, определяющих конкретное содержание нашей жизни. Хотя латинское слово «концептус» означает понятие, мы не можем принимать все концепции и слова в языке как концепт. Концептами становятся пословицы, притчи или выражения с глубоким смыслом, которые считаются актуальными и ценными только для культуры и имеют большое количество языковых единиц для самовыражения. Если бы это было не так, они были бы идентичны понятиям и стали бы неотличимыми друг от друга по концептам. Однако, в отличие от понятий, концепты как символ, как эмблема определенным образом относятся к тексту, ситуации, знаниям, которые их создают» [2].

Понятие «концепт», которое является основным понятием когнитивной лингвистики, путают с категорией «понятие», с одной стороны, и с лексической единицей, с другой. Однако в современной лингвистике термин *понятие* имеет совершенно новое значение. «Связь между словом и понятием не может рассматриваться как их отождествление. Между ними есть определенные различия. Понятия универсальны, слова национальны, понятия одинаковые, слова разные, понятие не имеет реального и переносного значения, а слово имеет действительное и переносное значение» [2].

Концепт – продукт коллективного мышления. Он отражает национальный менталитет, образ жизни и мировоззрение людей. Концептосфера азербайджанского языка богата множеством различных понятий. Каждое понятие имеет собственное смысловое поле и средства выражения.

О понятиях-концептах добра и зла в азербайджанском языке. Небольшое исследование, которое мы представим, – это средство языкового выражения понятий *добра* и *зла*, которые богаты уникальными выражениями в коллективной памяти азербайджанского народа.

Лексема *добра* чрезвычайно важна в азербайджанском языке, как с точки зрения бытового мышления, так и философского мировоззрения. Можно сказать, что понятие *добро* и, соответственно, слово *добро* занимает одно из центральных мест в мышлении и сознании азербайджанского народа. В истории человечества мир всегда делился на две части. Согласно представлениям людей, одни события являются положительными, а другие – отрицательными. Это также отражено в «Авесте», священной книге зороастризма. «Основная предпосылка зороастризма заключалась в том, что в мире есть две силы, которые постоянно находятся в состоянии войны друг с другом. В христианстве – это Христос и антихрист, а в исламе – в чистейшей и божественной форме, в образе Бога и дьявола. Борьба между силами добра и зла – объединяющий фактор всех трех религий» [3].

Как мы видим, представления о добре и зле составляют древнейшее когнитивное сознание. Такие представления о добре и зле в какой-то мере сформировались в воображении уже первобытных людей. Когда мы исследуем фиксированные выражения и фразы, существующие в языке, мы сталкиваемся с очень далеко идущими примерами. Например, пословица «Добро и зло – братья» [4, с. 192] является древней, но сегодня она является также и одной из самых активных паремий.

В «Толковом словаре азербайджанского языка» указано, что лексема *добро* имеет арабское происхождение [5, с. 434]. Основное номинативное значение лексемы определяется как «выгода» [5, с. 434]. Значение довольно конкретное и основано на таких словах, как «хороший», «рост», «приобретение» и так далее.

Второе значение лексемы объясняется в словаре как «доброта, хорошая работа». Словарь дает пример первого значения, а второе значение остается без иллюстраций. На наш взгляд, эти два выражения, имеющие один и тот же корень, не совсем соответствуют друг другу. Например, между добротой и хорошей работой есть и семантическое и логическое различие. Дело в том, что значение лексемы, взятое вне контекста, неясно и даже не может быть ясным.

Главный ассоциативный мостик лексемы *добро* в азербайджанском языке – это связь с понятием «свадьба». Слово *хороший* создает единую и стабильную конфигурацию с лексемой *работа*. Независимо от того, насколько абстрактной и нестабильной является лексема «работа», сочетание «хорошая работа» чрезвычайно стабильна. Это выражение связано с «браком», «свадьбой» и «помолвкой». Таким образом, в азербайджанском языке лексема *свадьба* занимает одно из центральных мест в семантическом поле, созданном лексемой *добро*. В современном азербайджанском языке эта лексема понимается только в одном смысле – торжество, связанное со свадьбой. Однако в древнетюркских языках это вообще означало праздник. Интересно, что в этом смысле он был переведен и на русский язык. Например, лексическая единица «сабантуй» в сочетании с корнем «свадьба» до сих пор остается одним из самых активных слов в современном русском языке. В академическом словаре русского языка это слово дано в одном смысле, но показано, что оно используется более широко, чем это значение. Его основное значение объясняется как «*народный весенний праздник в связи с завершением весной полевых работ у татар и башкир*». Второе значение объясняется толкованием «*веселая еда, гостеприимство, праздник*».

Дериватологическая парадигма, созданная лексемой «свадьба» в азербайджанском языке, включает в себя несколько слов. Толковый словарь азербайджанского языка дает такие слова, как *свадьба, праздник, свадебный узел, свадебный дом* и т.д. [6, с. 362–363]. Эти слова различаются по смысловой емкости. Например, лексемы *свадьба* и *праздник* не имеют особого семантическогого и информативного веса. То есть праздничная лексема не добавляет никакой информации к свадебной лексеме и, таким образом, создает впечатление «пустого» знака с семантической точки зрения. Однако, помимо слова «*свадьба*», выразительную силу фразы усиливает слово «*праздник*».

Еще одно важное понятие, связанное со свадьбой, – это «*помолвка*». На самом деле *сватовство, помолвка* и *свадьба* означают трехэтапную церемонию бракосочетания. Несмотря на возможность различных интерпретаций, семантическая структура этой лексической единицы также прозрачна. Обручальное кольцо – это настоящий символ, знак, данный другим. Смысл также ясен, будь то обрученный человек – девушка или юноша. После первого значения словарь дает два фиксированных словосочетания: обручить и поставить метку [6, с. 492]. На наш взгляд, слово «помолвка» основано на этом значении: «представить, показать, объявить, назвать» [6, с. 492].

На наш взгляд, нельзя связывать добро и зло только со свадьбой и трауром. Конечно, общественное мышление, как и жизненный опыт людей, основаны на эмпирических знаниях и проецируют довольно абстрактное понятие «добро» в их собственную жизнь. Естественно, что добро ассоциируется с различными добрыми делами и желаемыми событиями в соответствии с жизненным опытом.

Семантическое поле, образованное лексической единицей добра в азербайджанском языке, включает лексему жизни. С одной стороны, понятие «жизнь» противостоит «смерти» и, следовательно, «злу». С другой стороны, настоящее благо – в самой жизни.

Лексема *жизнь* в толковом словаре азербайджанского языка дается в шести значениях. Характерно, что основное номинативное значение лексемы объясняется в соответствии с материалистическим мировоззрением: «особая форма движения материи, возникающая на определенной стадии развития; существование, жизненная сила» [5, с. 380].

Второе значение лексемы жизнь фактически не определяется в словаре. Есть только одно слово: «жизнь» [6, с. 380]. Лексема *жизнь* определена в соответствующей словарной статье: «физиологическое состояние человека, животного или растения от рождения до смерти; жизнь» [6, с. 551].

Лексическая единица жизни создает в азербайджанском языке устойчивую и логически завершенную дериватологическую парадигму, и все эти слова имеют положительный смысл и высокий стилистический характер.

Мы предполагаем, что с начала истории человечества до наших дней в сознании людей есть слова, которые считаются хорошими в разных контекстах. Их нельзя обобщить в нескольких словах и задействовать в когнитивном анализе. Как известно, все события, происходящие в обществе, напрямую отражаются в языке, появляются новые лексемы, некоторые слова становятся архаизмами, или слово расширяет свое смысловое поле и приобретает новые значения. Иногда слова, на которые не обращают внимания, становятся более заметными в результате изменений в обществе. Например, недавняя Вторая Отечественная война в нашей стране возродила некоторые лексемы в азербайджанском языкознании. То есть для людей, наблюдавших за войной, слова

«победоносная», «победоносная армия», «храбрая армия», используемые господином Президентом И. Алиевым в своих выступлениях, могут считаться основными элементами концепции добра. Конечно, эти выражения вселяли большие надежды в сердца людей на победу нашей армии.

В Азербайджане и вообще в мусульманском мире понятие «Аллах» ассоциируется только с добром. Поэтому все высказывания о Боге следует понимать только в положительном смысле. Значения языковых единиц также могут противоречить концептуальному содержанию. Их глубокая познавательная основа – это идея и вера в то, что «все, что делает Бог, это хорошо». В связи с этим когнитивный анализ может не совпадать с результатами лексико-семантического, фразеологического или же паремиологического анализа. Этот момент еще раз показывает диалектическую природу мышления людей. Например, «Бог дает страждущим». На первый взгляд подчеркивается отрицательная сторона жизни и зла. Эта пословица обычно используется, когда кому-то больно, и используется как своего рода выражение утешения. Но интересно то, что фраза положительная. Другими словами, Бог помогает людям, поддерживает их, помогает им работать и страдать. С другой стороны, в более глубоком смысле этой пословицы также очевидно положительное отношение Бога к человеку.

Понятие «зло» и лексическая единица *зло* также играют важную роль в азербайджанском языке и мышлении азербайджанцев. Зло вообще занимает важное место в двоичном восприятии мира и связано в первую очередь с природой и ее эмпирическим восприятием. Если влияние солнца днем, утром непроизвольно доставляет человеку комфорт, то наступление темноты вызывает у него волнение, беспокойство. Нет сомнений в том, что у этих чувств есть физические, физиологические и когнитивные причины. Как минимум, в темноте человек плохо видит. То есть существуют чисто познавательные основы добра и зла, биологическая мотивация которых неоспорима. Но в то же время, как и у всех цивилизованных народов, в массовом сознании азербайджанского народа присутствует философское воплощение *зла.* В большинстве случаев философские концептуальные воззрения реализуются в двух направлениях. Первое направление основано на естественном познавательном восприятии, эмпирическом познании мира и отражает обобщение эмпирических фактов. Такие обобщения есть зеркало массового сознания. Второе направление связано с фундаментальными текстами и их ролью в духовной истории народа.

Толковый словарь азербайджанского языка дает лексеме зло три значения. Первый: «Зло, злоба, злые дела» [10, с. 211].

Второе значение лексемы – «клевета, раздоры, интриги, ошибки» [10, с. 211]. По сравнению с первым значением, второе значение более общее и конкретное. То есть, если первое значение – «зло», то «клевета» – это зло. Здесь нужно обратить внимание на один момент. В жизни существует множество зла. Там, где нет добра, зло всегда проявляется по-разному. И слово, и понятие имеют очень общее и расплывчатое абстрактное значение. В языке же для определенных людей отражаются события, которые проявляют зло. В противном случае нужно показывать все беды. Это невозможно и в этом нет необходимости. Поэтому основное номинативное значение – общее. То, что стандартным образом плохо для людей, находит выражение в языке. Таким образом, в своем сознании азербайджанцы представляют зло прежде всего в клевете. Словарь объясняет третье значение слова *зло* как прилагательное, то есть если первое и второе значения – существительные, третье значение связано с другой частью речи. «*Он – злой человек, держись от него подальше*» [10, с. 211].

То есть слово «зло» в современном азербайджанском языке является и абстрактной, и конкретной.

Понятие «зло» в сознании азербайджанского народа напрямую связано с клеветой. Значение слова «клевета» в словаре дается, на наш взгляд, чрезвычайно точно: «*приписывание чего-то несправедливого, чтобы запятнать кого-то; клевета, зло*» [11, с. 346].

В рассматриваемой парадигме, пожалуй, самым распространенным словом является лексема «зло». Поскольку зло является обычным явлением, оно абстрактнее даже лексемы *зло*. Относительность зла в массовом сознании всегда привлекала внимание как актуальная идея. В фольклоре есть бесчисленное количество пословиц о превращении зла в добро и наоборот.

Второе значение лексемы – «злые поступки, смирение, разврат, плохой поступок, определяется как «фанатизм» [6, с. 605]. Понятия, которые здесь новые для нас, – это унижение и презрение, тогда как другие сами по себе нейтральны, потому что сформированы с помощью слова «плохой».

Понятие «смерть» также занимает особое место в национальном мышлении азербайджанского народа. Концепция универсальна по своей

природе. В комментарии слова *зло* в словаре, как уже говорилось выше, говорится только о клевете. Однако понятие «смерть» и лексема смерти, являющаяся его основным представителем в азербайджанском языке, имеют прямое отношение к злу. Здесь можно провести важную параллель. Например, если зло создает бинарную оппозицию добру, смерть также создает бинарную оппозицию жизни. Эти две противоположности совместимы и создают единую ассоциативную модель зла со смертью и добра с жизнью. Хотя словарь не упоминает об этом, понятие «смерть» занимает особое место в концептуальном пространстве, созданном концепцией «зло». В семантическом поле, созданном лексической единицей *зло* в азербайджанском языке, также есть место для лексемы смерти не на периферии, а в центре.

Лексема *смерти* упоминается в толковом словаре азербайджанского языка в четырех смыслах. Словарь объясняет первое значение лексемы на полностью физиологической основе, а интерпретация в целом имеет принципиально номинативный характер. Здесь отмечается, что смерть – это полное прекращение жизнедеятельности организма [6, с. 550]. Второе значение слова определяется как «*конец жизни человека или животного*». Разница между первым и вторым значениями есть, но не резкая. Третье значение объясняется как «смертная казнь». Наконец, четвертое значение слова смерть считается переносным и определяется как «угроза разрушения, страшная катастрофа» [6, с. 550].

Эти четыре значения не имеют одинакового веса в сознании азербайджанского народа. Третье значение не понимается без слова «наказание». Отсюда, понятие «смерть» в основном вербализуется во втором и четвертом смыслах.

Лексема смерти создает в азербайджанском языке довольно обширную систему лексико-семантических производных. Наличие этих слов в семантической системе демонстрирует в массовом сознании азербайджанского народа в целом представление о смерти и устойчивых ассоциациях. Например, в эту парадигму входит слово «смертельный». Словарь показывает, что лексема имеет два значения. Первое значение – «может привести к смерти или быть причиной смерти». Также даются оттенки первого значения: «Тот, кто умирает» [6, с. 550]. Второе значение слова считается переносным и означает «чрезвычайно усталый, полумертвый, истощенный». Оказывается, чтобы показать степень усталости, азербайджанское мышление обращается за помощью к образу «смерть».

Материалы толкового словаря азербайджанского языка доказывают, что концепт *смерти* создает обширную парадигматическую систему в азербайджанском языке. Одним из показателей этого является наличие оппозиции. В целом наличие противопоставления в языке есть показатель гибкости языковой системы.

И ещё хотелось бы отметить, что слово *шехид* хотя и связано со смертью, выходит за рамки понятия «зло». Так, в словаре слово *шехид* представлено как человек, который погиб и пожертвовал при этом своей жизнью во имя высоких целей и устремлений [10]. Как видно, это слово нельзя отождествлять с понятием «зло» из-за его значения, даже если оно является разновидностью смерти. Не случайно, что чем больше страха и волнения в слове *смерть*, тем больше возвышенности, недоступности чувствуется в слове *шехид*.

Выводы. Семантическое поле, образованное лексической единицей *добро* в азербайджанском языке, представляет собой семиотическое пространство, завершенное как семантически, так и структурно. Неотъемлемой чертой семантического поля является концепт «*добро*». Этот составной элемент в языке развивается в разных направлениях. Первое направление связано с понятием «доход», который включает слово *прибыль* и так далее. Второе направление связано с понятием «свадьба», которое включает в себя праздник и так далее. Третье направление широко связано с понятием «жизнь». Сюда входят слова, относящиеся к жизни и существованию. Фактически семантическое поле лексемы *добра* включает в себя все слова, относящиеся к жизненной силе и оптимизму. Наконец, другое направление связано с понятием «победа». В него вошли упомянутые выше слова, которые выражают национальную гордость, победу, могущество народа и государства. Лексема *Бог* также является особенностью понятия добра, и многие выражения, и фразы, относящиеся к этой лексической единице, вызывают положительные чувства.

В сознании азербайджанского народа постоянно присутствует понятие «зло»: «клевета», «ложь», «смерть», «зависть», «ревность», «колдовство», «предательство», «грабеж», «месть», «неприязнь», «вражда» и так далее, связанные с когнитивными признаками. Отсюда становится ясным, что эти лексические единицы в любом случае вызывают негативные чувства. Мир, в котором живет человек, в массовом сознании делится на две части. Представления о добре и зле в мире составляют древнейшее когнитивное знание. Эти когнитивные модели представлены и в азербайджанском языке.

Список литературы:

1. Лайонз, Д. Введение в теоретическую лингвистику. Москва : Прогресс, 1978. 544 с.
2. Pashayeva, G. B. IV. International conference on awareness language and awareness. Turkey, 02-04 December, 2020. s. 216–217.
3. Zərdüştilik / 17 fevral 2021 12:59. URL: https://az.wikipedia.org/wiki.
4. Həmidov, İ. H. Azərbaycanca-rusca, rusca-azərbaycanca atalar sözləri və zərbi-məsəllər lüğəti / İ. H. Həmidov, B. H.Axundov, L. İ. Həmidova. Bakı : Təhsil, 2009. 560 s.
5. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti [4 cilddə]. Bakı : Şərq-Qərb, c. II. 2006. 792 s.
6. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. [4 cilddə]. Bakı : Şərq-Qərb, c. III. 2006. 672 s.
7. Тагиев М. Т. Глагольная фразеология современного русского языка. Баку : Маариф, 1966. 252 с.
8. Словарь русского языка в четырех томах / Глав. ред. 2-е изд. А. П. Евгеньева. Москва : Академия наук СССР. т. 1. 1981. 698 с.
9. Müasir Azərbaycan dili [3 cilddə] / məs. red. M. A. Şirəliyev, Z. İ. Budaqova. – Bakı: Elm. c. II. 1978. 322 s.
10. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. [4 cilddə]. Bakı : Şərq-Qərb. c. IV. 2006. 712 s.
11. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti [4 cilddə]. Bakı : Şərq-Qərb. c. I. 2006. 744 s.

Maharramova M. G. MEANS OF EXPRESSING THE CONCEPT OF GOOD AND EVIL IN THE AZERBAIJAN LANGUAGE

Despite the fact that many problems of modern linguistics at first glance seem to be solved, in fact they have not been fully resolved. The reason is related to the complexity of the object under study. The lexical system of the modern Azerbaijani language is often studied from a cognitive point of view. It is impossible to find extensive linguistic works on this topic in the Azerbaijani language. Concepts representing ethnic identification are used in natural languages, primarily at the lexical and semantic level. Concepts can be learned in two ways. The first important direction is to follow the expansion of concepts along the main lines. That is, each basic lexical sign creates a certain semantic field in the language, which covers the branching of the basic lexeme along paradigmatic and syntagmatic lines. Research in the second direction is focused on the analysis of the semantic structures of words represented in this semantic field, and the identification of the cognitive features of the corresponding events. The concept as a mental event revives all ideas about a certain event that lives in public consciousness. The concept is verbalized in the language system as a whole, but it is not so easy to create a complete picture of the concept based on the language system. In the Azerbaijani language, the lexeme of evil develops in two directions. The first direction is manifested in the formation of semantic and morphological derivatives. The second direction is manifested in the inclusion of other words in the semantic system based on the integral sign. The derived system formed by the lexeme evil includes nine words. All of them are lexical units of Arabic origin and are used in the Azerbaijani language both semantically and stylistically. In the course of the research work, the lexical units expressing the concept of good and evil in the explanatory dictionary of the Azerbaijani language were analyzed, and were also shown using artistic and scientific examples.

Key words: *cognitive linguistics, concept sphere, concept, language of the world, concept of good, concept of evil.*

МОВИ НАРОДІВ АЗІЇ, АФРИКИ, АБОРИГЕННИХ НАРОДІВ АМЕРИКИ ТА АВСТРАЛІЇ

УДК 398.8:82
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/41

Кравченко О. О.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЦИФРОВИЙ ЗНАК ЯК СКЛАДНИК КОМУНІКАТИВНОГО ПРОЦЕСУ КИТАЙСЬКОМОВНОГО СЕГМЕНТА ІНТЕРНЕТ-МЕРЕЖІ

Статтю присвячено дослідженню особливостей використання числових знаків у китайськомовному інтернет-просторі. На основі численних прикладів автор визначає специфіку використання цифр «6», «7», «8» та «9» у сучасних текстах китайської молоді. Увагу зосереджено на процесі сприйняття та осмислення певних мовних одиниць молодим поколінням у контексті передання ними культурної інформації. Питання сукупності мовних концептів – концептосфера − і досі залишається актуальним напрямом дослідження сучасної когнітивної лінгвістики, адже визначає ментальну модель дійсності мовного колективу. Людина, вивчаючи будь-яку мову, засвоює не тільки її словник і граматику, а й певну сукупність так званих концептів – культурно-маркованих стереотипних уявлень, у яких відображається те, що В. фон Гумбольдт назвав «дух народу». Ці особливі принципи, або концепти, характерні саме для цього народу або нації, адже вони актуалізовані історично сформованими носіями конкретної мови. Якщо людина потрапляє до іншого мовно-культурного середовища, то часто виникає реальна небезпека нерозуміння нею деяких уявлень про світ, характерних для іншої нації (навіть за умов володіння іноземною мовою). Проте разом із суб'єктивними концептами існують і об'єктивні. У такому разі йдеться про інформаційні одиниці, які є спільними для всього людства. Саме число (як один із найдавніших концептів) дозволяє окреслити особливості, властиві певним мовам, а також зіставити характеристику західного та східного сприйняття універсуму. Мовна картина світу сучасних китайців репрезентована в народних прислів'ях та приказках, ідіоматичних виразах, фразеологізмах, оскільки саме в них зібрана вся інформація про світоуявлення китайської нації. А тому символіку чисел та ставлення сучасної молоді до цифрових знаків логічніше аналізувати не лише в контексті омофонічної тотожності китайських цифр та лексем, а й з урахуванням традиції філософсько-культурологічної думки Стародавнього Сходу. Доведено, що традиційні національні константи теж змінюються, зважаючи на активізацію культурних, політичних та економічних контактів Китаю з іншими країнами, що виявляється також у функціонуванні цифрових позначень у текстах.

Ключові слова: *числові знаки, універсальні концепти, китайськомовні інтернет-тексти, інтернет-сленг, лінгвокультурна константа.*

Постановка проблеми. Нині бурхливий розвиток технічних засобів інтернет-комунікації (чати, різноманітні форуми, служби обміну миттєвими повідомленнями, гостьові книги, блоги та ін.) свідчить про нову якість у спілкуванні молоді. Так, наприклад, соціальні мережі підняли спілкування молоді на якісно новий рівень, зробивши його набагато дешевшим, зручнішим та швидшим. До того ж уживання молоддю цифрових елементів (замість звичних для китайців ієроглі-фів) у процесі спілкування помітно мінімізувало кількість натисків клавіш на клавіатурах молодих інтернет-користувачів. Спершу ці новотвори були звичайними акронімами, запозиченими з англійської мови, як-от IMHO – "in my humble opinion" (на мою скромну думку) або AFAIK – "as far as I know" (наскільки мені відомо). Згодом у Китаї почали використовувати літери латинізованої абетки піньїнь, що спровокувало витворення власне китайських (питомих) акронімів. Таким

чином, китайські акроніми, утворені на основі латинських літер, увійшли до мови Інтернету, якою послуговується молодь. Серед подібних акронімів є як нейтральні одиниці, так і одиниці з виражено негативною конотацією, наприклад: GG від кит. 哥哥 – старший брат, друг, MM від кит.妹妹 – молодша сестра, гарненька дівчина, ZF від кит.政府 – уряд, JC від кит.警察 – поліція, BS від кит. 鄙视 – зневажати, NB від кит. 牛屄 – пихатий, PG від кит. 屁股 – сідниці, YD від кит.淫荡 – розпусний та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним з універсальних концептів є число – об'єкт наукового дослідження багатьох наукових праць, серед яких особливо помітними є студії, пов'язані зі з'ясуванням специфіки використання числа в китайській мовній картині світу: Ю. Антонова (символіка китайських чисел у теорії та практики міжкультурної комунікації) [1], М. Архіпова [2] (концепт числа в англійській та китайській мовних картинах світу), О. Донова [3] (зіставлення символів у культурній семантиці фразеологізмів китайської та російської мов), С. Доржиєва [4] (концепт «число» в англійській та китайській мовних картинах світу), Фу Кунь (функціонування фразеологізмів із числівниками 5 і більше в китайській мовній картині світу), Х. Цуй [10] (лінгвокультурологічний аспект дослідження семантики чисел у російській та китайській мовах) та ін.

Постановка завдання. Метою репрезентованого лінгвістичного дослідження є з'ясування функціонального ресурсу чисел, цифрових комбінацій у китайському молодіжному сленгу, представленому в Інтернет-мережі.

Актуальність праці зумовлена появою низки акронімів, числових кодів, цифрових комбінацій у мові китайської молоді, що, ймовірно, мотивовано надмірним використанням молодшим поколінням технічних засобів інтернет-комунікації.

Виклад основного матеріалу. Число «6» є символом повноти у філософії Заходу. Так, піфагорійці вбачали в цифрі «6» досконалість. З іншого боку, представники вважали «6» амбівалентним числом: семантика числа пов'язана як зі злом, так і з добром, як із повстанням проти Бога, так і з повним єднанням із Ним [14, p. 885]. Так, цілком логічно, що «6» уважається символом повноти.

При цьому варто зауважити, що «6» відображено також у Старому Завіті, що дозволяє проаналізувати символіку досліджуваного числа в християнському світі. Зокрема, у «Шестидневі» розповідається про створення світу за шість днів. Іншої семантики «6» набуває у Новому Завіті: аналізоване число безпосередньо пов'язане з гріхом («Книга Одкровень» (13:18); «666» є числом звіра (сатани) [17]. Безпосередній науковий інтерес у колі обраної нами проблематики становить і той факт, що у філософії племені «Майя» число «6» уважалося нещасливим і асоціювалося зі смертю.

Натомість у китайській філософії за числом «6» закріплене поняття «вплив небесних сил, вищої небесної інстанції». У «Книзі Змін» перша гексаграма «Цянь» (позначає «творчість») характеризується через дії шести драконів: нижня риса – «дракон, що пірнув», тобто початок підйому життєдайних сил; друга риса – «дракон, що перебуває на полі», тобто розуміється те, що світле життєдайне начало вийшло на поверхню; п'ята риса – «злетівши, дракон перебуває високо в небі», тобто відбувається розквіт світлого життєдайного начала, сила дракона наповнює все; шоста риса – «загордившись, дракон відчуває каяття», інакше кажучи, досягнувши найвищого розквіту, світле життєдайне начало починає слабшати, після чого «Цянь» перетворюється на «Кунь» [11].

Наголосимо, що серед старого покоління китайців, яке є носіями традиційної культури, поширеними є стійкі вирази, в складі яких є «6». Розглянемо деякі з них: [liù-gèn] (六根) – «шість коренів», що позначають очі, ніс, вухо, мову, тіло і бажання; вираз Liù-qīn (六親) означає «шість відносин» (батько, мати, старші брати і сестри, молодші брати і сестри, дружини і діти). Так, «6» досить часто функціонує в складі багатьох фраз та ідіом китайської мови:三头六臂 – букв. «три голови і вісім рук» (ідеться про надзвичайні здібності – натяк на одне з буддійських зображень), 过五关，斩六将 [guò wǔ guān, zhǎn liù jiàng] – букв. «пройти п'ять застав, убити шість воєначальників» (подолати всі труднощі, пройти крізь усі випробування), 六朝金粉[liù cháo jīn fěn] – букв. «краса та пишність шести династій» (ідеться про вишукане, аристократичне життя).

Цифра «6» також є омофоном до ієрогліфа lù (禄) – «багатство» (у такому разі слід ураховувати особливості кантонського діалекту китайської мови) [16]. У мандаринському діалекті китайської мови орфоепічні характеристики «6» схожі на вимову питомої лексеми 流 (потік) [liú]. Що ж до символічних характеристик, то «6» уважається надзвичайно вдалою датою для бізнесових справ [17].

У молодіжному китайськомовному інтернет-дискурсі цифра «6», як правило, представлена як омофон до службової частки 了 сучасної китайської мови.

Таблиця 1

Цифра «6» у молодіжному китайськомовному інтернет-дискурсі

Цифровий код	Значення	Переклад
026 [Líng èr liù]	你来了[Nǐ lái le]	You are here (Ти тут)
096 [Líng jiǔ liù]	你走了[Nǐ zǒu le]	You are leaving (Ти йдеш)
086 [Líng bāliù]	你发了[Nǐ fā le]	You made a fortune (Ти «спіймав» удачу)
456 [Sìwǔliù]	是我啦 [Shì wǒ la]	It's me (Це є я)

Як свідчать вищенаведені приклади, молоді користувачі інтернет-простору, вживаючи число «6» як структурний елемент цифрових комбінацій, не пов'язують його зі значенням «заможності, успіху». Тобто використання цифри «6» обмежується функцією службового елемента цифрового коду.

При цьому слід наголосити, що число «7» досить широко представлене в магії, астрономії та міфології. Це число пов'язане з кількістю планет (Сонце, Місяць, Меркурій, Венера, Марс, Юпітер, Сатурн) і днями тижня [19, p. 28]. Так, наприклад, пояснення семантики словосполучення 七星 (дослівно «Сім зірок») уможливлюється проведенням паралелі з Великим Возом у сузір'ї Великої Ведмедиці, що складається із семи яскравих зірок [18]. У Китаї, Кореї та Японії аналізоване явище називають 北斗 – Північний ковш.

Відповідно до старого китайського календаря [11] сьомий день сьомого місяця є днем напівмісяця, що зростає, на який припадає свято «七夕节» («Ніч сімок»). Це свято також називають Днем святого Валентина [18]. У цей день молоді дівчата вирізають фігури зі шкоринок дині, а також загадують бажання успішно вийти заміж. Інша назва свята – День народження сьомої сестри (七姊诞) [qījiědàn] або «Ніч умінь» (巧夕) [qiǎo xī].

У Китаї з числом «7» також пов'язаний культ життя після смерті та її торжества. Зокрема, термін 作七 («зробити сім») унаочнює уявлення китайців про те, що душа померлого в 7-денний період після смерті відходить в інший світ, пориваючи зв'язки з родичами, близькими [18, p. 262].

У сучасній китайській мові омофоном числа «7» є ієрогліф 起, що має значення «підійматися, вверх, підйом». Так, цифрові вирази на кшталт **537** [Wǔ sān qī] // 我升起» [Wǒ shēng qǐ] – букв. «я піднімаюсь уверх», тобто «Я отримав підвищення, піднявся кар'єрною драбиною», **987** [Jiǔ bā qī] «对不起» [Duìbùqǐ] є дуже поширеним в інтернетівській мові китайської молоді. Окрім значення ієрогліфа 起, число «7» також відтворює семантику ієрогліфа 气, основні значення якого – «газ», «дух», «енергія», «гнів». Із чотирьох перерахованих сем цього ієрогліфа в кіберпросторі китайської молоді «7» уживається лише на позначення «гніву», тобто, як бачимо, «прижилася» лише сема з негативним значенням.

Таблиця 2

Цифра «7» у молодіжному китайськомовному інтернет-дискурсі

Цифровий код	Значення	Переклад
5376 [wu san qi liu]	我生气了 [wo sheng qi le]	I am angry (Я роздратований)
8147 [ba yao si qi]	不要生气[bu yao sheng qi]	Don't be angry (Не треба гніватися)
7456 [Qīsìwǔliù]	气死我了[Qì sǐ wǒle]	Angers me to death (Розлютив мене до смерті)

Як підтверджують вищенаведені приклади, цифрові комбінації, у складі яких присутнє число «7», безпосередньо пов'язані з почуттями гніву, роздратованості. Інколи в молодіжних кіберзонах трапляються комбінації з числом «7», що мають ще вищий ступінь негативної конотації: 5987 [wǔjiǔbāqī] означає我很白痴 [wǒhěnbáichī] («I am an idiot» / «Я ідіот»), 0987 [língjiǔbāqī] означає 你很白痴 [nǐhěnbáichī] («You are an idiot» / «Ти ідіот») тощо.

Число «8» є одним із найулюбленіших у Китаї та символізує досконалість, повноту в природі й державі. Асоціативним рядом аналізованого числа є 八个方向 – «вісім напрямів», 八个季节 – «вісім сезонів» та 八个风 – «вісім вітрів», що визначають погоду. Також «8» досить часто трапляється в таких словосполученнях: 八个节日 – «вісім свят», 八个天主 – «вісім богів» (бог неба, бог землі, бог війни, бог темряви, бог світла, бог місяця, бог сонця, бог чотирьох пір року), 八个精神 – «вісім духів», 八个宝 – «вісім коштовностей» (сердолік, корал, черепахова кістка, перламутр, рубін, місячний камінь, гірський кришталь).

Також вартим уваги є питання орфоепічних особливостей числа «8». Як відомо, «8» по-китайськи звучить як [ba], однак на півдні Китаю вимовляється як [fa] = розбагатіти, саме тому китайці люблять номери, у складі яких є число «8». Особливо престижно мати кілька вісімок у номерах машин і телефонів. Три вісімки «888» [bābābā] означають те ж саме, що й发发发 [fā fā fā] – «процвітання». Невипадково Олімпійські ігри 2008 р. в Пекіні відкривалися 8 серпня о 20 (тобто о 8-ій – ***О. К.***) годині вечора. Цікаво, що через віру китайців у силу числа «8» присвоєння

автомобільних номерів у Китаї є одним із найприбутковіших видів бізнесу: з 1988 р. у Транспортному управлінні Гонконгу регулярно проводяться аукціони автомобільних номерів; продаж номера «8» за 650 тис. доларів, який відбувся на першому ж аукціоні, дотепер залишається рекордом Книги Гіннеса.

Прикметно, що в молодіжному інтернет-дискурсі цифра «8» може вживатися як із позитивним забарвленням, так і з негативним. У першому випадку йдеться про успіх, удачу. Однак негативна конотація розгортається навколо передання цифрою «8» значень згрубілих лексем, часом навіть обсценної лексики.

Таблиця 3

Цифра «8» у молодіжному китайськомовному інтернет-дискурсі

Цифровий код	Значення	Переклад
518 [wǔyībā]	五幺八 [wǔ yāo bā]	I am going to prosper (Я скоро розбагатію)
168 [yīliùbā]	一禄發 [yīlùfā] (кантонський варіант)	To have a good fortune (Мати гарну вдачу)
880 [bābā líng]	抱抱你 [bàobàonǐ]	Hug u (Обіймаю тебе)
38 [sānbā]	三八 [sānbā]	A silly woman (Дурнувата жінка)
78 [qībā]	鸡巴 [jība]	Bullshit (Penis) («Фігня» або чоловічий статевий орган)

Цифра «9» є числом завершеності та повноти. Вона уважається щасливою в Китаї, адже співзвучна з лексемою 九 [jiǔ] (довгий / довговічність) [17, p. 295].

Про важливість числа «9» у китайській культурі свідчить також щорічне проведення Фестивалю подвійної дев'ятки 重九[17], який традиційно організовується на дев'ятий день дев'ятого місяця за календарем.

Крім того, всі ми часто послуговуємося висловом «у кішки дев'ять життів», який підкреслює те, що кішкам досить часто щастить уникати смерті. «9» також є числом небесних сфер [18, p. 29]. Однак найвиразніше, на нашу думку, пояснює статус числа «9» у китайській культурі існування саме «9!» кроків до імператорського трону, «9!» воріт, що закривали цей трон від зовнішнього світу. А в буддизмі «9» є небесним номером вищої духовності [22, p. 702]. Окрім того, що число «9» у сучасній китайській мові є омофоном до ієрогліфа 九 [jiǔ] (довгий / довговічність), воно також уживається молоддю для передання значення «достатньо, вистачати, мати в повній мірі), яке в сучасній китайській мові закріплене за ієрогліфом 够, маючи вимову [gòu], а тому використовується в цифрових комбінаціях на кшталт:

Таблиця 4

Цифра «9» в молодіжному китайськомовному інтернет-дискурсі

Цифровий код	Значення	Переклад
3399 [sān sān jiǔ jiǔ]	长长久久 [cháng cháng jiǔ jiǔ]	For a long time (На довгий час)
89 [bā jiǔ]	发够 [fā gòu]	To be **enough** rich (Бути достатньо заможним)
39 [sān jiǔ]	长够 [cháng gòu]	Grow **enough** (Достатній ріст)
99 [jiǔ jiǔ]	就够 [jiù gòu]	Just **enough** (Якраз достатньо)

Окрім зазначених у таблиці 4 прикладів, число «9» у молодіжному інтернет-просторі також фігурує в складі комбінацій, семантика яких пов'язана з темою порятунку, спасіння. Усе це пояснюється тим, що вимова «9» близька до ієрогліфа 救 – «рятувати, виручати», що ілюструють такі приклади: 9958 [jiǔjiǔwǔbā] Save me («Врятуй мене»), 99513 [jiǔjiǔwǔyīsān] I will save you for a lifetime («Спасатиму тебе все життя») тощо.

Висновки і пропозиції. Як бачимо, молоді користувачі інтернет-простору зберегли традиційний для китайської культури символічний статус числа «9», використовуючи його первинну семантику «довгий / довговічність» у процесі інтернет-комунікації.

Список літератури:

1. Антонова Ю. А. Символика китайских чисел в рамках теории и практики межкультурной коммуникации. *Политическая лингвистика*. 2012. № 2. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/simvolika-kitayskih-chisel-v-ramkah-teorii-i-praktiki-mezhkulturnoy-kommunikatsii (дата обращения: 30.10.2021)

2. Архипова М. В. Абитова Ю. Ф. Концепт числа в английской и китайской языковой картине мира. *Вестник Челябинского государственного университета*. 2006. № 3. С. 144.

3. Донова О. В. Сопоставление символов в культурной семантике фразеологизмов китайского и русского языков. *Мир науки, культуры, образования*. 2009. № 3. URL: http://cyberleninka.ru/article/n/sopostavlenie-simvolov-v-kulturnoy-semantike-frzeologizmov-kitayskogo-i-russkogo-yazykov (дата обращения: 30.10.2021)

4. Доржиева С.С. Концепт «Число» в английской и китайской языковых картинах мира. URL: http://www.rusnauka.com/15_KPSN_2015/Philologia/7_193566.doc.htm (дата обращения: 30.10.2021)

5. Кобзев А. И. Учение о символах и числах в китайской классической философии. Москва : Наука ; Издательская фирма «Восточная философия», 1993. 432 с.

6. Кулманакова Е. В. Психология студентов и развитие их мотивации к изучению китайского языка. *Психология и педагогика: методика и проблемы практического применения*. 2010. № 12–2. С. 105–110.

7. Лю Гуанчжуй. Культура и обычаи русского и китайского языков. Пекин, 1999. 432 с.

8. Малявин В. В. Китайская цивилизация. Москва : «Издательство Апрель», ООО «Издательство АСТ», Издательско-продюсерский центр «Дизайн. Информация. Картография», 2000. 632 с.

9. Скромных В. Э. Концепт числа в русской и китайской культурах с точки зрения фразеологических единиц . *Молодой ученый.* 2015. № 18. С. 532–534.

10. Цуй Х. Е. Семантика наименований чисел в русском и китайском языках: лингвокультурологический аспект : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20. Краснодар, 2003. 20 с.

11. Числа и их символика в китайской культуре. URL: http://anashina.com/chisla-v-kitajskoj-kulture/ (дата обращения: 30.10.2021).

12. Семантика наименований чисел в русском и китайском языках. URL: http://cheloveknauka.com/semantika-naimenovaniy-chisel-v-russkom-i-kitayskom-yazykah (дата обращения: 30.10.2021).

13. Big Dipper. Constellation Guide. URL: http://www.constellation-guide.com/big-dipper/ (Last accessed: 17.03.2021).

14. Chevalier J. A dictionary of symbols. New York : Penguin, 1996. P. 993.

15. Chinese Chat Codes. URL: http://www.yellowbridge.com/ chinese/pagercodes.php (Last accessed: 17.03.2021).

16. Eberhard W. Times dictionary of Chinese symbols. G. L. Campbell (Trans.). Singapore : Federal Eberhard, 1990. P. 288.

17. Hui-Chih Y. A Comparative Study of the Meanings of Numbers in English and Chinese Cultures URL: http://www.numerology.com/numerology-news/chinese-vs-western-numerology//benz.nchu.edu.tw/~intergrams/intergrams/ 161/161-yu.pdf (Last accessed: 17.03.2021).

18. Lip E. Chinese numbers : Significance, symbolism and traditions. Singapore : Heian International Inc., 1990. 522 p.

19. Mark O'Connell, Raje Airey. Symbols, Signs and Visual Codes : A Practical Guide to Understanding and Decoding the Universal Icons, Signs and Symbols that are Used in Literature, Art, Religion, Astrology, Communication, Advertising, Mythology and Science. London : Southwater, 2007. 128 p.

20. Tao Te Ching. URL: http%3A%2F%2Fwww.with.org%2Ftao_te_ching_en.pdf. (Last accessed: 17.03.2021).

21. The Double Ninth Festival. URL: http://www.chinahighlights.com/ festivals/the-double-ninth-festival.htm

22. Tikhonova E. V., Tereshkova N. S. Information and Communication Technologies in the Teaching of Interpreting. Procedia – Social and Behavioral Sciences. 2014. Vol. 154. P. 534–538.

23. 林. 俄语语言国情学. 长春, 吉林大学出版社, 1996. 718页. *Тань Лин. Лингвострановедение русского языка*. Чанчунь : Издательство Цзилинского университета, 1996. P. 718.

24. 七夕的由来与传说. URL: http://www.china.com.cn/ch-jieri/qixi/2.htm

Kravchenko O. O. DIGITAL NUMBER AS A COMPONENT OF THE CHINESE-LANGUAGE INTERNET SEGMENT COMMUNICATIVE PROCESS

The article investigates the features of numbers' using in the Chinese internet-communication. On the basis of numerous examples the author defines the specific use of "6", "7", "8" and "9" in the modern Chinese texts of youth. It is proved that due to the intensification of cultural, political and economic contacts with other countries, China's traditional national constants also vary, which is also reflected in the functioning of numbers in the texts.

The main attention is focused on the process of perception and comprehension of certain linguistic units by the young generation in the context of their transmission of cultural information. The question of the totality of language concepts – the conceptosphere – Is still a topical area of research in modern cognitive linguistics, because it determines the mental model of reality of the linguistic collective. A person, studying any language, learns not only its vocabulary and grammar, but also a certain set of the so-called concepts – culturally marked

stereotypical representations, which reflect what W. von Humboldt called "the spirit of the people". These special principles, or concepts, are characteristic of this people or nation, because they are actualized by historically established speakers of a particular language. If a person gets into a different cultural environment, there is often a real danger of not understanding some of the ideas about the world characteristic of the other nation, even in the conditions of speaking a foreign language. However, along with subjective concepts, there are also objective ones: in this case we are talking about information units that are common to all mankind. It is the number, one of the oldest concepts, which allows us to determine the features characteristic of certain languages, as well as to compare the characteristics of the Western and Eastern perception of the universe. The linguistic picture of the world of modern Chinese is presented in folk proverbs and sayings, idiomatic expressions, phraseological expressions, as it is in them all information about the worldview of the Chinese nation is collected. Therefore, it is more logical to analyze the symbolism of numbers and the attitude of modern young people to digital signs not only in the context of homophonic identity of Chinese numbers and lexemes, but also taking into account the tradition of philosophical and cultural thought of the Ancient East. It has been proved that due to the intensification of cultural, political and economic contacts of China with other countries, the traditional national constants are also changing, which is also manifested in the functioning of digital signs in texts.

Key words: *numbers, universal concepts, Chinese Internet-texts, Internet-slang, linguistic and cultural constant.*

УДК 811.111'373.4
DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/42

Поліна Г. В.
Український гуманітарний інститут

Василенко І. І.
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Черенко К. В.
Український гуманітарний інститут

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СЛЕНГОВИХ СКОРОЧЕНЬ НА ОСНОВІ ТЕКСТІВ АНГЛОМОВНИХ ПІСЕНЬ

Досліджено вплив англомовних пісень на ефективність вивчення англійської мови та сленгізмів зокрема. Було проаналізовано тексти пісень різних виконавців, серед яких і ті, які мають найбільшу кількість переглядів на платформі YouTube, і встановлено, що пісні містять у собі достатню кількість сленгу, щоб використовувати їх як спосіб вивчення англійської мови та сленгізмів. Також було доведено, що сленг у піснях дійсно актуальний і використовується не тільки у повсякденному дискурсі іноземців, але й у газетах, журналах, фільмах, на телебаченні, а деякий сленг із часом стає таким популярним, що починає використовуватися як одиниця офіційної мови, і це вкотре доводить актуальність його вивчення. Студентам кафедри романо-германської філології було запропоновано опитування та шляхом аналізу отриманих відповідей показано зацікавленість студентів вивченням сленгу за допомогою англомовних пісень. Крім того, студенти охоче сприйняли ідею запровадження вивчення сленгу за допомогою англомовних пісень у навчальний план, а хорошим показником обізнаності студентів стало те, що вивчення мови тільки за допомогою пісень вони не готові виносити на перший план та усвідомлюють важливість вивчення офіційної мови. До того ж було запропоновано низку порад для ефективнішого запам'ятовування сленгу та відфільтровування корисного сленгу від непотрібних слів і виразів. Також було встановлено, що вивчення граматики неможливе за допомогою сленгу в піснях, бо виконавці часто ставлять граматичну правильність текстів своїх пісень на друге місце, надаючи перевагу красі звучання. Ключові наукові здобутки дослідження полягають в обгрунтуванні важливості вивчення сленгу за допомогою пісень, зображенні переваг і недоліків цього методу вивчення мови та демонстрації практичного застосування сленгу у текстах англомовних пісень.

Ключові слова: *особливості вивчення англійської мови, використання сленгових скорочень, сленгізми в англомовних піснях.*

Постановка проблеми. Будь-яку мову можна розцінювати як живий організм, і англійська мова не є винятком, а будь-який організм схильний до змін, тому під впливом трансформацій народжується сленг. Сьогодні пісні англомовних текстів є одними з найпопулярніших контентів на YouTube, однак у таких піснях автори не завжди дотримуються норм і правил граматичних конструкцій англійської мови. Зазвичай для дотримання рими та милозвучності музичного твору використовують сленг і скорочення. З'ясовано, що кількість сленгу в англомовних піснях перевищує всі допустимі норми, однак більшість тих, хто самостійно вивчає англійську мову, роблять це за допомогою пісень, не розуміючи, що між академічним процесом вивчення мови та слуханням пісень є велика різниця. Ця різниця полягає у тому, що разом із вивченням тексту пісні засвоюється набір сленгових слів, які не часто використовуються у повсякденному спілкуванні або не завжди звучатимуть доречно. Як результат, людина, бажаючи вивчити іншу мову, поповнює свій словниковий запас непотрібними словами. Для профілактики ситуації, що склалася, було проведене наукове дослідження на тему: «Особливості використання сленгових скорочень на основі текстів англомовних пісень», яке допоможе знайти відповідь на проблему, що склалася серед тих, хто вивчає мову за допомогою пісень, саме цим зумовлено актуальність роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема сленгових скорочень аналізувалося багатьма

дослідниками. Наприклад, А. Ю. Добровольська у своїй праці «Особливості функціонування сленгу в американському кінотексті» зазначила, що: «Увага дослідників до різних видів нелітературної лексики, особливо до таких специфічних, як сленг, існувала завжди» [4]. І це цілком зрозуміло, тому що сленг цікавий своєю метафоричністю, виразністю тощо, але цікавий сленг далеко не всім, тому Л. В. Олійник підкреслювала, що часто сленг, який підлітки запозичують із англомовних пісень, може відігравати роль стіни непорозуміння між молодим і старшим поколінням, котре не розуміє англійської мови [5], однак, виходячи з думки дослідниці англійського сленгу О. М. Медвідь, сленг, як ніщо інше, може надати мові свіжості та цікавості у разі розумного його використання [1]. Так чи інакше дослідники вважають вивчення сленгу необхідним аспектом вивчення англійської мови. Наприклад, Н. В. Глущук у праці «Лінгвопрагматика сучасного англомовного сленгу: витоки, класифікаційні та семантичні ознаки» говорить: «Сленг використовують не тільки у мовленні представників різноманітних верств населення, а й у художній літературі, у засобах масової інформації: газетах, журналах, телебаченні, а також на сцені й у рекламі» [3]. Одним із найкращих способів вивчення сленгу є англомовні пісні. О. М. Фучила у своїй праці «Використання пісень у процесі вивчення англійської мови» обґрунтовує вивчення мови та сленгу за допомогою пісень, спираючись на біологічний аспект. Вона стверджує, що, оскільки за сприйняття музики, кольору та інтонації відповідає права півкуля головного мозку, то слова, покладені на музику, запам'ятовуються мозком швидше та залишаються у нашій пам'яті на довший період часу [2].

Постановка завдання. Отже, аналіз наукової літератури за темою вивчення сленгу за допомогою пісень показав, що ця тема не достатньо досліджена у працях вітчизняних авторів, тому потребує більшого опрацювання, тому метою статті є аналіз сленгових скорочень англійської мови на сучасному етапі їх розвитку.

Виклад основного матеріалу. Кількість сленгу в англомовних піснях така велика, що іноді важко відрізнити сленг від звичайних англійських слів. Слово, яке у словнику має один переклад, може використовуватися у протилежному значенні у ролі сленгу. Оскільки сленгізми, за версією Н. В. Глущук, – це часто вживані лексичні одиниці, котрі проникають у мовлення та котрим притаманний іноваційний потенціал, то варто розібрати його на прикладах [3].

Візьмемо за приклад текст пісні американської співачки Ariana Grande «Thank u, next». У ній ми знаходимо такі сленгові вирази:

– ***«Smash»*** – бити, розбивати, ламати, роздавати. У сленговому значенні – ставати успішним, якщо йдеться про фільм чи пісню.

– ***«I ain't worried "bout nothin"»*** – я ні про що не хвилююся. Два заперечення в одному реченні вважаються порушенням правил англійської граматики, але співачка вдається до такого прийому, щоб закцентувати увагу на власній безтурботності.

Під час вивчення сленгу важливо пам'ятати, що британська й американська англійська дещо відрізняються одна від одної. Коли ви розмовляєте сленгом однієї країни, є ризик, що вас можуть не правильно зрозуміти в іншій. І в цьому випадку пісні можуть допомогти нам.

Розглянемо на прикладі пісні «Don't mug yourself» гурту The Streets британські вирази, які неможливо зустріти у розмові американців:

– ***«Oi»*** – вигук, котрим можна перервати співрозмовника або просто привернути до себе увагу.

– ***«Fancy»*** – уява, примха, ілюзія. У пісні має значення «любити».

Більш яскраво важливість і цікавість вивчення сленгу ми можемо побачити, аналізуючи приклади найтрендовіших пісень на YouTube, тому що зазвичай для співаків, які хочуть, аби пісня звучала круто та стала популярною, не існує правил.

До списку найпопулярніших пісень на платформі YouTube увійшли:

Таблиця 1

Характеристика досліджуваних треків

№	Назва музичного твору	Виконавець твору	Дата публікації твору	К-сть переглядів на YouTube
1	«Shape of you»	Ed Sheeran	30 січня 2017 р.	5 293 336 101
2	«See you again»	Wiz Khalifa	7 квітня 2015 р.	5 083 130 805
3	«Sugar»	Maroon 5	14 січня 2015 р.	3 450 486 502

За перший приклад був взятий трек «Shape of you» [6], який належить англійському співаку, автору пісень, гітаристу й актору Ed Sheeran. Пісня не має ніякого смислового навантаження, розповідає про посиденьки у барі та кохання, але тим не менш їй вдалося набрати більше 5 млрд переглядів і більше 20 млн вподобань завдяки незвичному та драйвовому музичному супроводу, що легко запам'ятовується. На перший погляд здається, що пісня не містить сленгу. Усі слова

та вирази зрозумілі, текст не містить ніяких складних зворотів, але, як тільки був розпочатий аналіз тексту, у третьому ж рядку я зустріла фразу:

– ***«Me and my friends at the table doing shots»,*** що дослівно перекладається як «*я із друзями за столом роблю шоти»* (шот – коктейль із незвичним смаком, який часто складається з декількох шарів і може містити або не містити алкоголь, легкий для самостійного приготування).

Рядок викликав у мене запитання, оскільки у попередніх рядках пісні було сказано, що компанія перебуває у барі, тому не має можливості самостійно виготовляти коктейлі. Поцікавившись цим виразом, я виявила, що «*doing shots»* може перекладатися також і як *пити шоти*. Окрім цього, вираз має ще одне значення, яке не так актуальне у контексті пісні, але також має право на життя та дозволяє пісні заграти новими фарбами – *робити фото.*

На прикладі цієї ж пісні можемо бачити важливість знання культури народу, мову якої вивчаєш, бо деякі речі важко зрозуміти, навіть якщо добре знаєшся на сленгізмах.

Візьмемо до прикладу рядок:

– ***«Take my hand, stop, put Van the Man on the jukebox».*** Навіть з ідеальним знанням мови та сленгу важко зрозуміти, що означає «***Van the Man».*** Можна лише здогадатися, що йдеться про якогось музичного виконавця. Спробувавши знайти цього співака, зіткнулася з проблемою, що це навіть не справжнє його ім'я. Виявилося, що у пісні йдеться про виконавця «***Van Morrison»,*** якого у народі прозвали «***Van the Man»***. Хоча у цьому випадку ім'я співака не є ключовим моментом для розуміння сенсу та тексту пісні, але для особистого розвитку такі моменти цікаво знати.

Незвичним сленговим прийомом, приклад якого ми також можемо знайти у пісні «Shape of you», є викидання із фрази слова, без якого вираз і так буде зрозумілим, або яке вже згадувалося раніше.

– ***«Although my heart is falling too».*** Дослівно: «*хоча і моє серце падає»,* але виходячи з декількох попередніх рядків, у яких говориться про закоханість, автор має на увазі, що його *серце також закохане*, оскільки англійською мовою закохатися звучить як «*falling in love»*, дослівно – *впасти в кохання*.

Наступний приклад показує нам, як дослівний переклад без нотки фантазії може зіпсувати пісню:

– ***«You and me are thrifty, so go all you can eat».*** Дослівно: «*ми з тобою економні, тому підемо туди, де ти зможеш їсти все, що завгодно»*. Після дослівного перекладу виникає деяка суперечність: хіба економні люди їдять все, що завгодно? Жоден перекладач не пропонував нічого, окрім дослівного перекладу рядка. Насправд ж *all you can eat* можна перекласти як *шведський стіл.* Саме те місце, де можна їсти все, що завгодно, і зекономити.

І ще одним рядком, який викликав у мене запитання, був:

– ***«We talk for hours and hours about the sweet and the sour».*** Дослівно: «*ми годинами розмовляємо про солодке та кисле»*, але якщо пошукати аналогію цим словам у емоціях, то логічно, що солодке – це щось хороше, кисле, відповідно, – щось погане. Отже, годинами вони розмовляють про хороше та погане, а не солодке та кисле.

Говорячи про найтрендовіші треки на платформі YouTube, неможливо пройти повз пісні «See you again» [8] виконавця Wiz Khalifa. Із дати публікації у 2015 р. трек налічує більше 5 млрд переглядів і 33 млн вподобань, із чим не зрівняється навіть Ed Sheeran. Популярність пісні принесла її історія: пісня була саундтреком до 7 частини всесвітньовідомого фільму «Форсаж» і присвячена головному актору стрічки, улюбленцю мільйонів – Полу Уокеру, котрий трагічно загинув у автокатастрофі. Пісня має глибокий сенс і розповідає нам про справжню дружбу та сімейні цінності.

Вже на початку пісні бачимо приклад всім відомого граматично неправильного сленгу:

– ***«All the planes we flew, good things we been through».*** Переклад: *всі літаки на яких ми літали, всі хороші речі, які нам довелося пережити.* Граматичний час стрічки – Present Perfect, для створення якого використовують допоміжні слова have/has залежно від особи та дієслово у третій формі. Продивившись рядок ще раз, бачимо, що у ньому відсутнє допоміжне дієслово *have*.

Варто зазначити, що головною причиною використання граматично неправильного сленгу в піснях є необхідність збереження гармонії тексту з ритмом. Саме тому автори часто нехтують граматикою заради краси та милозвучності пісні.

Також бачимо у пісні приклад сленгових скорочень:

– ***«And now you gon' be with me for the last ride».*** Переклад: *зараз ти збираєшся зі мною в останню поїздку.*

«Gon'» – є розмовним скороченням від «*going to»,* вказує на майбутній час.

– ***«'Bout another path».*** Переклад: *про інший шлях.*

«'Bout» – розмовне скорочення від «*About».* У розмові літера «А» не вимовляється, а на письмі позначається апострофом.

Хоча трек і не насичений сленгом, проте має безліч цікавих виразів, заради яких із ним варто ознайомитися.

Як скорочення впливають на звучання пісні, нам гарно демонструє пісня американського поп-рок-гурт Maroon 5 – «Sugar» [7]. Перегляди пісні на YouTube перевищують 3 млрд, а вподобало пісню 13 млн осіб, тому вона неабияк підпадає під список «найтрендовіших».

– ***«'Cause I really don't care where you are».*** Переклад: *Тому що насправді мені байдуже, де ти.*

«'Cause» – розмовне скорочення від *«because».* Це скорочення повторюється протягом пісні безліч разів і неабияк впливає на риму.

– ***«There ain't no other way».*** Переклад: *немає іншого шляху.*

ain't – універсальне скорочення, яке заміняє та скорочує всі заперечні дієслова, які заміняються чи скорочуються:

Ain't = am not, is not, are not

Ain't = do not, does not

Ain't = has not, have not

Скорочення стало таким популярним, що його почали використовувати не тільки у повсякденній мові та піснях, а й у художній літературі.

Отже, аналізуючи тексти англомовних пісень, ми бачимо, що вивчення сленгу за їх допомогою є актуальною складовою частиною освоєння іноземної мови та допомагає нам розширити кругозір, ознайомитися з цікавими сленгізмами та побачити їх використання на практиці.

Однією з поставлених мною задач було визначення зацікавленості студентів вивченням сленгу за допомогою пісень як частини навчального плану. Для цього було проведено опитування серед студентів кафедри романо-германської філології.

Опитування включало такі питання:

– Чи вважаєте ви вивчення сленгу обов'язковою складовою частиною вивчення мови?

– Чи розглядаєте ви англомовні пісні як один із методів вивчення сленгу?

– Чи хотіли би ви, щоб вивчення сленгу за допомогою англомовних пісень стало частиною навчального плану?

За результатами опитування 22 респонденти (100% опитуваних студентів) вважають, що під час вивчення мови обов'язково потрібно вивчати сленг, або хоча б ознайомлюватися з ним, якщо є мета стати професіоналом своєї справи. Цікавим є факт, що лише 87,5% студентів розглядають англомовні пісні як спосіб вивчення сленгу. Хоча цей спосіб цікавий і дозволяє комбінувати навчання із процесом прослуховування улюблених композицій, сленг у піснях не завжди граматично правильний і може заплутати тих, хто знає мову на недостатньому рівні. Питання щодо вивчення сленгу як частини навчального плану знайшло позитивний відгук лише у 62,5% опитуваних. Решта готові підтримати запровадження вивчення сленгу за допомогою пісень лише за умови, що акцент буде залишатися на вивченні офіційної мови та не заважатиме класичному нпвчальному плану. Велика кількість студентів вже зараз використовують пісні англомовних виконавців як засіб розширення свого словникового запасу й ознайомлення із живою, сучасною мовою.

Отже, результати опитування показали нам, що більша частина студентів позитивно ставиться до вивчення сленгу, особливо за допомогою пісень, тому що сленг у піснях дійсно запам'ятовується краще, але більшу частину часу філологи надають перевагу вивченню офіційної мови та граматики, яка не завжди правильно вживається у сленгу.

Рис. 1. Рівень запом'ятовування англомовного сленгу за результатами опитування студентів кафедри романо-германської філології ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»

Часто, вивчаючи англійську мову, на практиці ми маємо справу із проблемою неактуальності освоєного нами матеріалу. Викладачі, котрі розуміють цю проблему, але не в змозі щось змінити, дедалі частіше наголошують на важливості додаткового вивчення мови у позаурочний час. Головними з рекомендованих методів є перегляд англомовних фільмів і слухання пісень. Не варто навіть доводити те, що сленг у фільмах і піснях – це мова, якою користується народ у певний період часу. В англомовних піснях, зокрема, ми можемо знайти велику кількість сленгових виразів і скорочень, які ніколи не зустрінемо у підручниках, маємо змогу вивчити нові граматичні конструкції, котрі допоможуть нам звучати природніше та краще «відчувати» мову. Ще однією перевагою сленгу є те, що він допомагає нам позбутися мовного бар'єру. Граматично неправильний сленг демонструє нам, що навіть не всі американці розмовляють правильно, і ця не ідеальність робить мову лише цікавішою, тому не варто боятися говорити. Не можна сказати, що ми знаємо мову, якщо ми не знайомі з її сленгом.

Отже, обґрунтовуючи необхідність вивчення англійського сленгу ми бачимо, що вивчення його є важливою складовою частиною освоєння іноземної мови, оскільки сленг зустрічається в усіх сферах людського життя і щороку стає дедалі популярнішим. Вивчення сленгу за допомогою пісень знаходить позитивний відгук у більшої частини студентів-філологів та інших осіб, які вивчають ангійську мову. Вивчення сленгу за допомогою англомовних пісень є не тільки дуже цікавим, а і сприяє кращому та тривалішому запам'ятовуванню сленгізмів. Знання сленгу розширяє кругозір, допомагає краще зрозуміти політику мислення американців і простежити тенденції, за якими змінюється мова, бо часто сленгізми стають в один ряд із офіційною мовою, проте варто пам'ятати, що вивченням літературної й офіційної мови у жодному разі не можна нехтувати, бо сленг можуть розуміти не скрізь, а офіційною мовою можна користуватися навіть за межами країни, оскільки англійська мова вважається міжнародною. Також варто зазначити, що вивчення сленгу за допомогою англомовних пісень навряд чи допоможе вам у вивченні граматики, тому що стандартні правила граматики часто зазнають трансформацій у піснях заради милозвучності.

Висновки і пропозиції. Підводячи загальні підсумки виконаного дослідження, зазначимо, що вивчення сленгу за допомогою англомовних пісень має багато недоліків за рахунок того, що тексти англомовних пісень пишуть не філологи, які насамперед звертають увагу на граматичну правильність тексту, а музиканти, котрі надають перевагу милозвучності. Водночас вивчення сленгу має багато переваг, тому що сприяє збільшенню словникового запасу та допомагає простежувати тенденції, за якими змінюється мова. У процесі теоретичного осмислення й аналізу теоретичного матеріалу за темою дослідження було виявлено, що сленг є досить актуальною та чи не основною частиною вивчення англійської мови. Також стало відомо, що студенти філологічного напряму погоджуються з необхідністю обов'язкового освоєння сленгу, більшість із них підтримують ідею запровадження вивчення сленгу за допомогою пісень у навчальний план. Окрім того, вдалося довести, що не весь сленг є корисним для запам'ятовування, тому дуже важливо вміти розпізнати, який вираз чи слово буде корисним для словникового запасу, а який буде лише засмічувати вашу мову. За допомогою анкетування було встановлено, що слова, покладені на музику, дійсно допомагають студентам краще запам'ятовувати сленгові слова та вирази. Окрім того, більшість опитуваних студентів уже використовують англомовні пісні, як спосіб вивчення англійських слів і сленгізмів. Цікавим відкриттям стало те, що вивчення сленгу й офіційної мови знаходяться на рівних позицях для студентів. Отже, ключова цінність і наукова новизна проведеного дослідження полягає у тому, що сленг є більш актуальним у найпопулярніших треках, із яких молодь черпає натхнення. Незважаючи на цікавість та актуальність сленгу в деяких регіонах, варто пам'ятати, що, якщо говорити тільки сленгом, вас зрозуміють не скрізь. Відповідно, варто починати знайомство зі сленгом тільки за упевненості, що рівень вашої англійської на такому рівні, що не завжди правильні граматично сленгові структури не будуть заплутувати вас. Також не варто нехтувати вивченням офіційної мови та граматики, аби бути не тільки сучасними, а й грамотними. Для цього ми пропонуємо такі практичні поради: перевіряти актуальність вивченого сленгу у декількох джерелах. Якщо це інтернет джерела, то звертати увагу на дату публікації та переглянути декілька сайтів, порадитися із викладачем або поставити питання на форумі, де відповідь дають носії мови.

Список літератури:

1. Медвідь О. М., Андріяш О. Г. Англійський сленг в українській мові. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2019. Т. 30. № 4. С. 78–85. URL: http://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/4_2019/part_2/18.pdf (дата звернення: 18.08.2021).
2. Фучила О. М. Використання пісень в процесі вивчення англійської мови. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2007. С. 42–46. URL: http://vlp.com.ua/files/13_36.pdf (дата звернення: 18.08.2021).
3. Глущук Н. В. Лінгвопрагматика сучасного англомовного сленгу: витоки, класифікаційні та семантичні ознаки. *Вісник Львівського університету. Серія іноземні мови*. 2013. № 21. С. 22–36.
4. Добровольська А. Ю., Сегін Л. В. Особливості функціонування сленгу в американському кінотексті (на матеріалі серіалу «Теорія великого вибуху»). *Донецький національний університет імені Василя Стуса*. 2016. Т. 2. № 8. С. 117–120.
5. Олійник Л. В. Синонімія в німецькому молодіжному слензі : дис. … канд. філол. наук. Київ, 2016. 228 с.
6. Sheeran E. Shape of you lyrics. *GENIUS*. URL: https://genius.com/Ed-sheeran-shape-of-you-lyrics (date of access: 10.08.2021).
7. Maroon 5 – Sugar Lyrics. *GENIUS*. URL: https://genius.com/Maroon-5-sugar-lyrics (date of access: 26.08.2021).
8. Wiz Khalifa – See You Again Lyrics. *GENIUS*. URL: https://genius.com/Wiz-khalifa-see-you-again-lyrics (date of access: 18.08.2021).

Polina G. V., Vasylenko I. I., Cherenko K. V. FEATURES OF THE USE OF SLANG ABBREVIATIONS BASED ON ENGLISH SONG LYRICS

The influence of English songs on the effectiveness of learning English and slang, in particular, has been studied. We analyzed the lyrics of songs by various artists, including those with the most views on YouTube. It was found that the songs contained enough slang to be used as a way to learn English and slang. It has also been proven that slang in songs is really relevant and used not only in the everyday discourse of foreigners but also in newspapers, magazines, movies, on television. Some slang eventually becomes so popular that it begins to be used as a unit of an official language that proves the relevance of its study. Students of the Department of Romano-Germanic Philology were offered a survey and by analyzing the answers received showed students' interest in learning slang with the help of English songs. In addition, students were happy to introduce the idea of learning slang with English songs into the curriculum. A good indicator of students' awareness was that they are not ready to learn the language only with songs. Also, they realize the importance of learning the official language. In addition, a number of tips have been offered to memorize slang more effectively and to filter out useful slang from unnecessary words and expressions. It was also found that the study of grammar is impossible with the help of slang in songs, because performers often put the grammatical correctness of the lyrics of their songs in second place, preferring the beauty of sound. The key scientific achievements of this study are to substantiate the importance of learning slang with songs, depicting the advantages and disadvantages of this method of language learning, and demonstrating the practical application of slang in the lyrics of English songs.

Key words: *features of learning English, use of slang abbreviations, slangisms in English songs.*

Відомості про авторів

Баб'як Ж. В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української та іноземних мов Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя

Бабич Т. В. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри історії, археології інформаційної та архівної справи Центральноукраїнського національного технічного університету

Безкоровайна Л. С. – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри філології та лінгводидактики Харківського національного автомобільно-дорожнього університету

Бережна М. В. – кандидатка філологічних наук, докторантка кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Запорізького національного університету

Бірюкова Д. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземної філології, перекладу та професійної мовної філології Університету митної справи та фінансів

Боднар О. І. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та іноземних мов Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя

Бойван О. С. – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії і практики перекладу Донецького національного університету імені Василя Стуса

Борковська І. П. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри гуманітарного спрямування № 3 факультету лінгвістики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Бурбело В. Б. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри романської філології Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Василенко І. І. – аспірантка кафедри освіти дорослих Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Веремчук Е. О. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології та лінгводидактики Запорізького національного університету

Гаценко І. О. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри філософії і суспільних наук Національного університету «Чернігівська політехніка»

Гнезділова Я. В. – доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри фонетики і практики англійської мови Київського національного лінгвістичного університету

Гнєдкова О. Г. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри зарубіжної філології Навчально-наукового інституту філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Городиловська Г. П. – доцент кафедри української мови Національного університету «Львівська політехніка»

Гунчик І. О. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри романських мов та інтерлінгвістики факультету іноземної філології Волинського національного університету імені Лесі Українки

Джафарова А. Р. – докторант Бакинського слов'янського університету (Азербайджан)

Єлдінова С. М. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри методик дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Карачун Ю. Г. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови, факультету лінгвістики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Кемінь У. В. – аспірантка кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Керімова Ф. Ф. – доцент Бакинського слов'янського університету (Азербайджан)

Кім Л. А. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри романської філології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Ковтун О. В. – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри теорії і практики перекладу Донецького національного університету імені Василя Стуса

Конопелькіна О. О. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Кравченко О. О. – кандидат філологічних наук, асистент кафедри мов і літератур Далекого-Сходу та Південно-Східної Азії Інституту Філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Красівський О. М. – асистент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка

Кузнецова Ю. І. – – кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології та перекладу Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Кузнєцова О. В. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Лазебна О. А. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувачка кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Ліпатова М. В. – викладач кафедри історії, археології інформаційної та архівної справи Центральноукраїнського національного технічного університету

Магеррамова М. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри граматики німецької мови Азербайджанського державного університету іноземних мов (Азербайджан)

Магеррамова М. Г. – викладач кафедри азербайджанської мови та методики його викладання Сумгаїтського Державного Університету (Азербайджан)

Мамедова Н. І. – докторант Азербайджанського Університету мов (Азербайджан)

Марченко Т. Я. – старший науковий співробітник відділу слов'янських мов Інституту мовознавства імені О. О. Потебні Національної академії наук України

Мельник М. Р. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського

Михальчук С. О. – кандидат політичних наук, старший викладач кафедри романських мов та інтерлінгвістики факультету іноземної філології Волинського національного університету імені Лесі Українки

Новосілець Н. В. – викладач кафедри іноземних мов Національного університету «Львівська політехніка»

Онуфрійчук Г. І. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та культури Національного авіаційного університету

Опришко Н. О. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології та лінгводидактики Харківського національного автомобільно-дорожнього університету

Панченко О. І. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Плавуцька І. Р. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та іноземних мов Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя

Поліна Г. В. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології Українського гуманітарного інституту

Рустамзаде А. В. – заочний докторант, викладач кафедри англійської граматики Азербайджанського університету мов (Азербайджан)

Сердега Р. Л. – доцент кафедри української мови філологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Сідак О. О. – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри германської філології та перекладу Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Соловйова Т. О. – асистент кафедри української мови Криворізького державного педагогічного університету

Топчий Л. М. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Ципердюк О. Д. – доцент кафедри української мови факультету філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Череватко А. О. – аспірантка кафедри української мови Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Черенко К. В. – студентка кафедри романо-германської філології, спеціальність «Філологія» Українського гуманітарного інституту

Чистяк Д. О. – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри романської філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Шитюк А. С. – магістрант Навчально-наукового інституту філології та журналістики Тавірйського національного університету імені В. І. Вернадського

Яременко О.А. – магістрантка кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Науковий журнал

ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Серія: Філологія. Журналістика

Том 32 (71) № 6 2021

Частина 1

Коректура • *Н. Пирог*

Комп'ютерна верстка • *Н. Кузнєцова*

Адреса редакції:
Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського
м. Київ, вул. Івана Кудрі, 33
Електронна пошта: editor@philol.vernadskyjournals.in.ua
Сторінка журналу: www.philol.vernadskyjournals.in.ua

Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний. Цифровий друк. Обл.-вид. арк. 26,95. Ум. друк. арк. 29,29. Зам. № 0122/027
Підписано до друку 31.01.2022. Наклад 150 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (048) 709 38 69,
+38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.